

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLIII

Уређивачки одбор:

*др Тајјана Бајић-Ивић, др Даринка Горјан-Премк, др Ирена Гришкај, др Милка
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Лојар,
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Мишар Пешикан, др Живојин
Ситанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1987

Секретари часописа:
мр Мирослав Николић и мр Васа Павковић
Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје: Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35

Штампа: РО „МИНЕРВА”, Суботица

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Pavle Ivić: Pravci razvoja prozodijskog sistema u slovenskim jezicima....	1
Радмило Маројевић: О реконструкцији прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница	17
Милка Ивић: О неким српскохрватским граматичким феноменима условљеним емпатијом	41
Митар Пешикан: Дијалектолошка сведочанства штокавске историјске ономастике	49
Асим Пецо: Језички контакти и језички системи (са посебним освртом на одре лексике српскохрватског и сусједних језика)	57
Богољуб Станковић: Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти	65
Гордана Јовановић: Јеванђељска лексика у јужнословенској ћирилској традицији	83
Zuzanna Topolińska: Višestruki aspekti sintaksičke relacije <i>broj ~ imenica</i>	91
Barbara Müller: Zur Darstellung von Funktionswörtern im Wörterbuch..	101
Ирена Грицкат: Још нека питања у вези са славеносрпском епохом	111
Љубо Милинковић: Конструкције са предлогом <i>za</i> у савременом руском и српскохрватском језику	137
Борис Марков: Проблемот на заемки и калки во современиот македонски јазик	173
Андреј Пешикан, Лексичке одлике четворојеванђеља краља Душана	185
Violetta Koseska-Tozsewa i Irena Sawicka: Konfrontativna gramatika srpskohrvatskog i poljskog jezika (metodološki aspekt)	215

Прикази и критике

Асим Пецо: Т. П. Попова, Србско-хрватски јазик	229
Milka Ivić: Radoslav Katičić, Sintaksa hrvatskoga književnog jezika	235
Radmilo Marojević: Stjepan Babić, Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku	245
Александар Младеновић: Нова књига Б. А. Успенског из историје руског књижевног језика	263
Tatjana Batistić: M. A. K. Halliday, An Introduction to Functional Grammar	273

Васа Павковић: Душан Јовић, Језички систем и поетска граматика	279
Милија Станић: Branislav Ostojić, О српском књижевнојезичком изразу	287
Обавештење о два изузетна издања:	
1. Радмила Ковачевић: Н. Родич — Г. Јовановић, Мирослављево јеванђеље	293
2. Херта Куна: Хвалов зборник	295
In memoriam	
Милка Ивић: Др Јован Кашић (13. VI 1933 - 7. II 1987)	299
Библиографија	
Скраћенице	303
I. Општи теоријско-методолошки проблеми	306
II. Примењена лингвистика	313
а) Питања преводња, учење језика и сл.	313
б) Контрастивна проучавања језика	327
III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика	330
IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи	333
V. Несловенски језици	342
VI. Балканологија	356
VII. Старословенски језик и његове редакције	357
VIII. Српскохрватски језик	360
а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија	360
б) Граматика и граматичка питања	361
в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза	365
г) Дијалекти	367
д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.	371
ђ) Историја српскохрватског језика	372
е) Стил	378
ж) Метрика	379
з) Методика наставе књижевног језика	379
и) Терминологија	381
ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)	382
IX. Македонски језик	383
а) Филологија	383
б) Фолклор	388
X. Словеначки језик	389
а) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka	389
б) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil	393
в) Strokovni in splošni slovarji, terminologija	394
XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)	397
XII. Биографије, аутобиографије и сл. грађа	399
XIII. Библиографија	401
XIV. О становништву	403
XV. Разно	403
Регистар	
Регистар речи и синтаксичких конструкција	407
Регистар имена	419

ЈЕДНА ПОСВЕТА

Година 1987, коју носи на својим корицама ова књига *Јужнословенској филолоџи*, посвећена је — у српској средини, и не само у њој — обележавању двестагодишњице рођења Вука Стефановића Караџића. На разним странама, у много прилика, захвалним ће се сећањем освртати на Вука не само они који говоре и пишу овим језиком, чији је он утемељивач, и они који се тим језиком непосредно баве — сербокroatисти, домаћи и страни, већ и љубитељи и зналци врхунских фолклорних остварења широм света. Рефлектори научне пажње поново ће снажно осветлити човека који је ондашњу Европу задивио поетском снагом нашег народног стиха, а своје обдарио фонетски најусавршенијом азбуком и толиким другим почецима неопходним за брзо интегрисање у културну орбиту европских духовних простора.

Радови о Вуку и поводом њега сабраће се у посебне зборнике. Зато таквих радова нема у овој књизи. Њу, међутим, Редакција ипак посвећује његовој успомени; њему нека је у славу у њој садржан научни труд!

М. И.

PRAVCI RAZVOJA PROZODIJSKOG SISTEMA U SLOVENSKIM JEZICIMA*

0. Isto kao i moj referat na prethodnom, kijevskom, slavističkom kongresu,¹ i ovaj će se prilog kretati u krugu tematike koju nazivam dijahroničnom tipologijom slovenskih jezika. Osnovna pitanja biće i ovoga puta: koje su vrste promena zastupljene, kolika je njihova rasprostranjenost, kakva je njihova sposobnost da se kombinuju, jesu li neke od promena ograničene delovanjem pojedinih strukturalnih faktora? Nastojaću da u kratkoj skici prikazem najvažnije tendencije u oblasti razvoja prozodijskih sistema u slovenskim jezicima, da izvučem zaključke i predložim objašnjenja za neke od uočenih tendencija.

0.1. Slovenska istorijska akcentologija obično operiše sa (kasnim praslovenskim) protosistemom u kojem su tri vrste prozodijskih fenomena bile relevantne na planu fonologije reči: „akcenat“ (tj. mesto akcenta), kvantitet i ton. U ogromnoj većini slovenskih jezika taj je sistem doživeo dalekosežna uprošćavanja, tako da je distinktivnu ulogu zadržao samo akcenat, ili samo kvantitet, ili je uništen ceo nasleđeni sistem prozodijskih kontrasta (značajno je da nema slovenskog dijalekta gde bi od prozodijskih opozicija postojale jedino tonske).

U daljem izlaganju biće razmotrene pod 1 promene koje se tiču akcenta, pod 2 one kvantitetske i pod 3 tonske. Ukoliko su promene kvantiteta ili ton a vezane za akcenatska prenošenja, i one će biti prikazane pod 1. Razume se, ovakav pregled ne može i ne treba da obuhvati sve pojedinosti, već da skrene pažnju na raznolikost razvojnih pojava.

1.0. Akcenatska pomeranja bila su dvojaka. Ili fiksacija akcenta, ili njegovo prenošenje pod određenim uslovima.

1.1. Fiksacija je najčešće činila mesto akcenta zavisnim isključivo od slogovne strukture reči. Tri su različita, geografski raspoređena ishoda ovakvih procesa: inicijalni akcenat (češki, slovački, lužički, južnokašupski itd.),²

*Referat pripremljen za X međunarodni kongres slavista (Sofija, 1988).

¹ *Faktori koji utiču na razvoj vokala u slovenskim jezicima*, Južnoslovenski filolog XXXVIII, 1982.

² Za šire poznate činjenice u ovom radu se neće citirati izvori podataka. Osim toga, valja napomenuti da je slovenački, srpskohrvatski i makedonski dijalektološki materijal, ukoliko se ne navode posebno izvori, crpen iz knjige *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatsko-srpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo 1981, izd. ANUBiH.

penultimatski (poljski, istočnoslovački itd.) i antepenultimatski (makedonski, zastupljen i u nekim susednim srpskohrvatskim govorima). Mnogo je reda pojava automatskog akcenta koji zavisi u isti mah od slogovne i kvantitetske strukture reči, kao akcenat klasičnog latinskog. Dve su takve solucije zabeležene na zemljištu srpskohrvatskog jezika, obe u nevelikim arealima. U nekim severoistočnokajkavskim govorima³ akcenat pada na slog koji sadrži drugu moru od kraja reči, a u nekim severnočakavskim predelima⁴ na slog koji nosi treću moru od kraja. U zavisnosti od kvantiteta ultime, u prvom slučaju, odnosno od kvantiteta ultime i penultime, u drugom slučaju, u obzir za akcentovanost dolaze samo dva poslednja sloga (jag^loda, Gsg jagod^lē),⁵ odnosno pretposlednji i onaj ispred njega (pop^livka, Gpl div^lojāk, pl^lātimo, n^lovega). Osim toga, u mnogim slovenačkim govorima i u književnom jeziku akcenat pada na dužinu, ukoliko ona postoji u reči, a inače na ultim. Lako je zapaziti da u celoj toj raznovrsnosti nedostaje jedna mogućnost: fiksacija akcenta na ultimi. To je utoliko upadljivije što fiksacija na inicijalnom slogu nije retka. Uostalom, analiza ukupnosti pomenutih procesa vodi zaključku da se prilikom fiksacije akcenat mnogo češće prenosi ka početku nego prema kraju reči. U slučaju stvaranja inicijalnog akcenta to je jasno. Vrlo je lako shvatiti da ista opservacija vredi, u osnovnom, i za fiksiranje akcenta na antepenultimi. Prvobitni akcenat se retko nalazio na četvrtom slogu od kraja reči, ili na nekom slogu još udaljenijem od kraja, pored ostalog i zato što četvorosložne i još duže reči sačinjavaju relativno mali deo reči u tekstu (u rečniku njihov ideo je veći, ali zbog niske frekvencije one nisu u odgovarajućoj meri zastupljene u tekstu). Čak i fiksiranje akcenta na penultimi u praksi češće znači regresivno pomeranje akcenta nego progresivno.⁶ To onda pogotovu važi za pomenutu čakavsku kombinaciju penultimatskog i antepenultimatskog akcenta. Ni tipično slovenačko stanje nije plod neke premoći progresivnih pokreta, iako bi to po njenoj definiciji moglo izgledati („... a inače akcenat je na ultimi“). Prenošnje cirkumfleksa na drugi slog i povlačenje kratkog akcenta (u većini primera) s ultime na penultimu tu stoje više-manje u ravnoteži. Jedino severoistočnokajkavsko vezivanje akcenta za ultim ili penultimu zahtevalo je više prenošenja ka kraju nego ka početku reči.

³ Franjo Fancev, *Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie*, Archiv für slavische Philologie XXIX, 1907.

⁴ Rudolf Strohal, *Današnje oštarijsko narječje*, Rad JAZU 180, 1910.

⁵ Za akcenat bez relevantnih tonskih odlika u ovom radu se upotrebljava znak | ispred akcentovanog vokala, dok se dužina obeležava makronom ~ iznad dugog vokala. Medutim, akcenti sa tonskim karakteristikama obeležavaju se uobičajenim znacima: ˘, ˙ i ˚ za duge akcente, ˘ i ˙ za kratke.

⁶ U trosložnim rečima vezivanje akcenta za srednji slog znači ravnotežu pokreta u oba smera, regresivnog s ultime i progresivnog sa prvog sloga. U dvosložnim rečima dolazi u obzir samo pokret ka početku. Jedino u rečima koje imaju više od tri sloga progresivna prenošenja su češća od regresivnih (jer ima više slogova ispred penultime nego iza nje), ali te su reči u tekstu daleko ređe nego dvosložne, i uz to treba imati u vidu da je ipak i u njima zastupljeno regresivno prenošenje s ultime. Sve ovo važi, naravno, pod pretpostavkom da je broj reči s akcentom na prvom, drugom itd. slogu u praslovenskom uvek bio jednak. To je jedina moguća radna pretpostavka, pošto bi statistički pregled reči i njihove frekvencije u praslovenskom odveo predaleko u oblast nesigurnog, a dobivene korekcije ionako bi bile nebitne za načelne zaključke.

1.2. Akcenatska prenošenja koja se ne svode na fiksaciju izostaju, razume se, u onim jezicima odn. dijalektima gde je akcenat fiksiran. Ako je takvih prenošenja tamo i bilo, njihov je trag uklonjen daljima zbivanjima. Međutim, upadljivo je da su ta prenošenja mnogo šire zastupljena u jezicima gde je uz akcenat distinktivan bar još jedan prozodijski fenomen, tj. kvantitet ili ton. Drugim rečima, klasičnu oblast ovakvih prenošenja sačinjavaju srpskohrvatska i slovenačka jezička teritorija. Doduše, u ovome se njima pridružuje i zemljište makedonskog jezika, iako tamo nema dodatnih prozodijskih distinkcija. Mnogobrojna parcijalna prenošenja, nejednaka u raznim mesnim govorima, svojim geografskim rasporedom daju utisak stupnjevite predigre za zapadnomakedonsku fiksaciju akcenta. Kao da je dijahronični razvoj predstavljen na tom terenu u dijatopičnoj (geografskoj) projekciji.

1.2.1. Prenošnja koja se ne svode na fiksaciju akcenta najčešće su bila regresivna. Pri tom je akcenat obično prelazio na neposredno prethodni slog, a ne na neki udaljeniji. Izuzetaka od obaju ovih pravila ima relativno malo.

1.2.2. Fonetski uslovi regresivnog prenošenja nisu svugde isti. Zajednička je jedino činjenica da relevantnu ulogu uvek igra položaj akcenta u odnosu na granice reči. Tako je npr. novoštokavsko prenošenje zahvatilo sve akcente izvan početnog sloga. Ipak, mnogo se češće pomenuti faktor udružuje sa još jednim, dakle sa kvantitetom (češće) ili sa tonskom karakteristikom akcenta (ređe), ili s oba ta faktora. Na osnovu stanja u štokavskim govorima gde je prenošenje delimično izvršeno može se uspostaviti hijerarhija pozicija, koja uglavnom vredi i za druge areale sa regresivnim prenošenjem. Ta se hijerarhija može prikazati sledećim dijagramom, gde je svaki položaj predstavljen po jednim primerom:

1. vod a	4. vod ē Gsg
2. pot ok	5. jun äk
3. lop ata	6. ur äden

Simbolika navedenih primera je jasna. U stupcu 1—3 nalaze se kratki akcenti, a u stupcu 4—6 dugi. U položajima 1—2 i 4—5 akcenat je na ultimima, a u položajima 3 i 6 na medijalnom slogu. U položajima 1 i 4 naglašena ultima je otvorena, a u pol. 2 i 5 zatvorena. Osnovno je pravilo da akcenti u položajima sa višim brojem nikad ne bivaju zahvaćeni prenošenjem ako nisu preneseni i akcenti iz pozicija sa nižim brojevima. Tako je, na primer, povlačenje kratkog akcenta sa ultime (pol. 1 i 2) preduslov za povlačenje kratkog akcenta iz unutrašnjih slogova (pol. 3). Isto tako, dugi akcenat (pol. 4—6) ostaje nepomeren sve dok se ne izvrši prenošenje kratkog akcenta (pol. 1—3). Za relevantnost svake od pomenutih granica među kategorijama lako je naći potvrde. Ima štokavskih govora u kojima je prenošenje zahvatilo samo tip 1, ima takvih gde je akcenat povučen iz položaja 1 i 2, ili iz 1—3, ili iz 1—4, ili iz 1—5, kao što ima i govora gde je akcenat ostao nepomeren u svim pozicijama, a i takvih (tipičnih novoštokavskih) gde je pomeranje zahvatilo sve pozicije od 1 do 6.

Iz opisane slike proizlaze dva zaključka: akcenti teže da se udalje od kraja reči, a akcenti na dugom vokalu su otporniji od onih na kratkom vokalu. U korelaciji s ovom drugom konstatacijom stoji činjenica da u svim pomenutim položajima pomeranja ne može biti ako nije izvršeno i pomeranje u paralelnim primerima sa dužinom u slogu pred akcentom. Dakle, pomeranje u tipu 1. vod^la implicira ono u tipu glāv^la, pomeranje u tipu 3. lop^lata moguće je samo ako je pokrenut i akcenat u tipu plāt^lili, itd., ali je suprotan odnos prilično široko rasprostranjen: glāv^la > gláva, ali primeri kao vod^la ostali su neizmenjeni, ili slično. Jednom rečju, kad je reč o akcentu, dužina je nadmoćna nad kratkoćom: ona i bolje čuva akcenat na sebi, i lakše ga privlači na sebe. Ovaj odnos očigledno proističe iz činjenice da je dužina prominentnija od kratkoće. Osim toga, stiče se utisak da postoji tendencija da se prominentni prozodijski elementi, u ovom slučaju akcenat i dužina, okupe na istom slogu.

O tome hoće li se akcenat preneti rede odlučuju njegove tonske karakteristike nego kvantitetske možda i zato što na mnogim dijalekatskim područjima u sistemu u kojem je došlo do prenošenja ton nije bio fonološki relevantan, čime su te teritorije isključene iz igre. U obzir dolaze, dakle, samo govori sa sačuvanom distinkcijom između cirkumfleksa i (neo)akuta. U mnogim posavskim slavonskim govorima akut (dugi uzlazni akcenat) ostaje nepomeren u položajima iz kojih je povučen dugi silazni (vodē, ali ostō > ostō).⁷ Ovak o je i u mnogim slovenačkim govorima, na raznim stranama tog jezičkog područja: prenošenje u tipu zlatō > zl^lato ili zlāto je rasprostranjeno, a kováč > k^lovač retko.⁸ Isto tako u južnokajkavskim govorima ˘, ali ne i ˘, prenosi se s unutrašnjeg sloga na prethodni u vidu kratkog akcenta. S druge strane, podravski slavonski i severnogradišćanski govori pokazuju suprotan odnos: vodē > v^lodē, ali muški ili sl. bez promene. Objašnjenje za naizgled protivrečno ponašanje akcenata u ovim slučajevima nalazi se bez teškoća. Prva navedena skupina promena srodna je s novoštokavskim prenošenjem. Tonska visina akcentovanog sloga anticipira se na prethodnom slogu, što je moguće kad je reč o dugom silaznom akcentu (s visokim početnim tonom), ali ne i kad se radi o dugom uzlaznom akcentu, koji na početku ima niži ton. Međutim, u Podravini i severnom Gradišću pomeranje zahvata samo akcenat na krajnjoj mori. Tako vod^la daje v^loda, i naravno glāv^la > gláva, dok u tipu muški vrhunac nije na krajnjoj mori, nego na pretposlednjoj. Značajno je da se u obe te zone prenošenjem ne dobija dugi uzlazni akcenat, nego dugi silazni. Formula severnogradišćanskog prenošenja je sledeća: vrhunac se prenosi sa krajnje more reči na prvu moru penultime (upor. i poletī > pol^leti, glāvē > glāvē).

1.2.2.1. Vrlo su retki slučajevi regresivnog prenošenja koje se ne vrši na neposredno prethodni slog, nego ga preskače. Tako je u pomenutim govorima u slavonskoj Podravini, gde prenošenje zahvata samo vrhunac na krajnjoj mori, s tim da se novi vrhunac pojavljuje na početnoj mori: pokāž^li >

⁷ Stjepan Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU 196, 1913.

⁸ Prvo povlačenje se u *Fonološkim opisima* (v. nap. 2) registruje u punktovima 1, 10, 13, 19, 146 i 148, a drugo samo u punktu 13.

p'okāži, gospodār > g'ospodār, čak i u _ministarstv'o > !u_ministarstvo. U ponekim slovenačkim govorima zabeleženo je skakanje kratkog akcenta s ultime trosložnih reči na prvi slog: zelen'o > z'alano. Razume se, u procesima fiksacije akcenta na prvom slogu ili na trećem od kraja preskaka nje slogova je sasvim obično, ali ta pojava ne spada ovamo.

1.2.3. Ni progresivno pomeranje akcenta, ukoliko se ne radi o fiksaciji akcenta, nije veoma često. Najznačajniji su slučajevi prenošenja tzv. starog cirkumfleksa (kratkog ili dugog) sa prvog sloga na drugi na najvećem delu slovenačkog jezičkog zemljišta (dči > oči, zlāto > zlatô) i znatno komplikovanijih prenošenja cirkumfleksa u bugarskom (tipovi mes'oto/mes'lo, bregov'e-te/bregov'e, mladostt'a itd.).

U jednoj severnoslovenačkoj zoni početni kratki akcenat trosložnih reči skakao je na drugi slog: j'agoda > jag'oda ili jag'lōda.⁹ Mnogo je ređe, opet u slovenačkim govorima u Koruškoj, skakanje sa prvog na poslednji slog ako je srednji slog sinkopiran: m'atica > matc'a. U prilično prostranoj oblasti u jugoistočnoj Makedoniji inicijalno naglašene četvorosložne reči razvile su još jedan akcenat na trećem slogu: k'ošnicata > k'ošnic'ata. Kad se pođe dalje ka zapadu, nailazi se na areal gde je u takvim rečima sačuvan samo akcenat na penultimi.

Progresivna pomeranja nalazimo i u istočnokajkavskim govorima, uvek u sprezi s regresivnim pokretima. U tim predelima kratki akcenat s penultime prenesen je na antepenultimu, a s antepenultime na penultimu: lop'ata > !'opata, ali j'agoda > jag'oda. U nekim od tih govora s ovim se udružuju i unakrsna prenošenja u sekvenci ~ ako ona obuhvata treći i drugi slog od kraja reči: mlāt'iti > mlātiti, ali mlātimo > mlāt'imo, pa i tãncamo > tãnc'amo.¹⁰ Ovakav razvoj, na prvi pogled zagonetan, može se objasniti različitim tonskom krivuljom u rečima s akcentom na jednoj od dve poslednje more i u rečima s akcentom smeštenim dalje od kraja reči. Akcenti bliži kraju težili su da se prenesu na prethodni slog, što je deo opšte tendencije koja se manifestuje, na razne načine, u mnogim slovenačkim, srpskohrvatskim i makedonskim govorima. Logično je pretpostaviti da je i tu regresivno prenošenje išlo uobičajenim putem anticipacije tonske visine na prethodnoj mori (upor. mlāt'iti > mlātiti, s tonskim vrhuncem na drugoj mori vokala *a*, a ne *mlātiti, gde bi vrhunac bio na prvoj mori). Međutim, ako se akcenat nalazio dalje od kraja, on je dobijao silaznu tonsku liniju, a na drugoj mori od kraja javljao se sekundarni tonski vrhunac. Tonska linija tu je bila konkavna, što podseća na poznate pojave u švedskom i norveškom jeziku. Tak o se npr. starije kajkavsko cūr'ela pretvaralo prvo u cūr'ela (takve primere beležio sam u Gradcu jugozapadno od Križevaca), i dalje u cūr'ela. Progresivno prenošenje ostvarivalo se, dakle, po svemu sudeći duž konkavne tonske linije, a regresivno duž konveksne. To je način da se shvati kako se jedni i drugi oblici nisu u toku procesa sreli i izjednačili. U toj svetlosti ukazuje se kao prirodno i preskakanje slogova pri progresivnom prenošenju u tipu v'everica > vever'ica u istim govorima.

⁹ Jakob Rigler, *K problematiki daljšanja starega akuta*, Slavistična revija 1977 kongr.

¹⁰ Stjepan Ivšić, *Govor Hrvata kajkavaca*, Ljetopis JAZU 48 za 1936.

1.2.4.1. Nema ujednačenosti u pogledu tonske karakteristike prenesenog akcenta. Tu treba, pre svega, razlikovati dve osnovne situacije: a) u polaznom sistemu nije bilo tonskih distinkcija, b) tonski sistem je poznao takve distinkcije.

U kategoriji pomenutoj pod a) preneseni akcentat češće ima drukčiji ton — po pravilu uzlazni u kontrastu prema silaznom tonu akcenta koji su ostali nepreneseni. Objašnjenje toga odnosa je jednostavno. Regresivno prenošenje je obično počinjalo time što bi tonska visina zahvatila i slog koji je neposredno prethodio akcentovanom. Takva anticipacija u stvari je vrsta asimilacije, pomeranje u tempiranju nastupa jednog glasovnog fenomena. Zatim bi, budući da je akcentat po svojoj prirodi kulminativna pojava, obično usledila disimilacija i akcentat bi se ponovo vezivao za samo jedan slog, ali sada onaj prethodni. Ovo je, na primer, mehanizam novoštokavskog prenošenja, doduše, u mnogim govorima nepotpuno ostvarenog, tako da prvobitno akcentovani slog zadržava tonsku visinu koja ne zaostaje za onom na novoakcentovanom slogu. Međutim, u pojedinim govorima, npr. u delovima Stare Crne Gore, u Vodicama u Istri i u Vučitrnu na Kosovu, preneseni akcentat nema posebnih tonskih odlika. Drugim rečima, prenošenje nije uvelo u sistem tonske kontraste. To je stanje moglo nastati na dva načina. Ili je naknadno uklonjen takav kontrast koji je prvobitno bio nastao pri prenošenju, ili je još pre prenošenja prethodni slog imao silaznu tonsku liniju. Nije uvek lako odrediti koja se vrsta zbivanja odigrala u nekom konkretnom slučaju. Sigurno se događalo i jedno i drugo. O tome svedoče s jedne strane govori gde se uzlazni akcenti fakultativno izjednačuju sa silaznima, što znači da zat ćemo na delu proces naknadnog uklanjanja kontrasta, a s druge strane silaznost predakcentatskih dužina u pojedinim kajkavskim, čakavskim i crnogorskim govorima.

U mnogim slovenačkim i kajkavskim predelima i ponekom čakavskom, gde je još pre prenošenja postojala tonska opozicija pod dužinom (= kategorija b), preneseni akcentat, ako je dug, mahom je silazan. U govorima kao što su severnogradišćanski, čakavski na Gackom polju i podravski slavonski, sačuvan je tonski kontrast kod dugih akcentata, ali se prenošenjem na dugi slog stvarao $\hat{\text{akcentat}}$, a ne $\bar{\text{akcentat}}$. Takav ishod promene objašnjiv je jedino ako se pođe od silaznih predakcentatskih dužina.

1.2.4.2. U pogledu kvantiteta rezultati akcentatskih prenošenja mnogo su ujednačeniji. Novoakcentovani slog po pravilu zadržava svoj raniji kvantitet. Doduše, i tu ima nešto odstupanja. Slovenački cirkumfleks prenet na drugi slog dug je bez obzira na prvobitni kvantitet vokala tog sloga. Pri povlačenju finalnog kratkog akcenta u tipu vod^{a} u mnogim predelima je produžen prethodni slog. Tako nastaje tip vóda , običan na skoro celom slovenačkom području, ali i u raznim srpskohrvatskim govorima („kanovački akcentat” u štokavskom, a takođe i u čakavskom i kajkavskom). U oba navedena slučaja duženja su otklonila mogućnost da se u sistem uvede tonska opozicija na kratkim vokalima. Da nije bilo duženja, slovenačko progresivno prenošenje stvorilo bi kratki silazni akcentat, očigledno različit od dotadašnjeg kratkog akcenta, dok bi se prenošenjem u rečima kao *voda* stvorio kratki uzlazni akce-

nat (vòda), u opoziciji sa primarnim kratkim u istom položaju (vòdu). Pošto tonska opozicija pod kratkoćom ima manje uslova da preživi, javila se težnja da se ona ukloni ili duženjem novonastalog kratkog akcenta ili njegovim jednačenjem sa primarnim kratkim akcentom. Slučajeve duženja upravo smo videli, a jednačenje sa dotadašnjim kratkim akcentom zastupljeno je u tipu v'oda (kao v'odu), običnom u mnogim govorima, od kosovsko-resavskih do prekomurskih. Može se, naravno, postaviti pitanje zašto je kratki uzlazni u tipu vòda ipak tako raširen. Odgovor bi bio: on je rasprostranjen samo u novoštokavskim govorima, gde kratki uzlazni akcentat ima veoma široku distribuciju i visoku frekvenciju, tako da primere u tipu vòda podržava celina sistema. Međutim, tamo gde je kratki uzlazni ostao ograničen na tip vòda, on je najčešće izjednačen sa dugim uzlaznim, ili sa primarnim kratkim. Izuzeci kao što su oni u vasojevičkom i bjelopavličkom govoru u Crnoj Gori, u Horjulu kod Ljubljane i u delu Ziljske doline u Koruškoj svojom malobrojnošću potvrđuju pretežno važenje pravila.

Duženje je zastupljeno i u vezi sa slovenačkim dijalekatskim prenošenjima u tipovima zlatô > zlatô (za razliku od zlatô > zlatô u drugim govorima) i j'agoda > jagòda (drugde jag'oda s kratkim akcentom). U oba slučaja duženju je verovatno pogodovala tendencija, karakteristična za gotovo celo slovenačko područje, da se izbegnu kratki akcenti van ultime.

1.2.5. Svako akcentatsko pomeranje implicira stvaranje novih ograničenja u distribuciji akcentata. Neka od tih pomeranja su nezavisna od drugih činilaca, što znači da u datom položaju ne može stajati nikakav akcentat. Ovo važi npr. za otvorenu ultimiu u severnoruškome olonjeckome govoru, gde je akcentat iz toga položaja prebačen na penultimu. Isto tako ne može nositi akcentat ultima višesložnih reči u novoštokavskom, a i u mnogim istočnim i južnim makedonskim govorima. Igra progresivnih i regresivnih prenošenja (v. 1.2.3) uklonila je u nekim istočnokajkavskim govorima akcentat iz svih položaja osim druge i treće more od kraja reči. Nastavljanje istog procesa vodilo je severoistočnokajkavskoj soluciji (t. 1.1): akcentat je fiksiran na slogu koji sadrži pretposlednju moru. Takvo stupnjevito sužavanje polja akcentatskih mogućnosti, od jednog govora do drugog, zapaža se i u delu kašupskog područja, gde je konačan ishod inicijalna akcentuacija, i u Makedoniji, gde proces vodi fiksiranju akcenta na antepenultimi (ovde nije mesto za raspravljanje o tome koliko pojedini analoški procesi mogu pripomoći ostvarivanju fonetskih tendencija). Tako je za pojedine makedonske govore istočno i južno od areala fiksiranog akcenta karakteristično suženo distribuciono polje akcenta: on ne može stajati na otvorenoj ultimi ni na četvrtom ili još daljem slogu od kraja reči.

U raznim drugim slučajevima ograničenja distribucije akcenta su kompleksna: u izvesnoj poziciji ne javlja se akcentat s određenim kvantitetskim i/ili tonskim karakteristikama. U novoštokavskom su u unutrašnjim slogovima mogući samo uzlazni akcenti, a u jednosložnima samo silazni. U mnogim kajkavskim govorima dezakcentuirana je krajnja mora (vod'a > v'oda, letī > leti), što znači da na ultimi sada ne može stajati kratki akcentat, niti dugi uzlazni. U pojedinim srednjobosanskim i istočnobosanskim starinačkim govo-

rima kratki silazni akcenat ne može stajati van prvog sloga, za razliku od dugog silaznog, koji dolazi u svim položajima, i od uzlaznih akcenata, zastupljenih i u medijalnim slogovima.

1.2.5.1. Prilično su česte bile i promene koje su proširivale distribuciono polje akcenata, ali to nikad nisu bila akcenatska prenošenja, niti uopšte glasovni procesi u samom prozodijskom sistemu. Samo deo tih inovacija svodi se na glasovne promene, i to u segmentalnom sastavu reči. U zapadnomakedonskim govorima kontrakcije i desilabizacije pojedinih vokala narušavale su pravilo o antepenultimatskom akcentu: zim'aova > zim'ava, vik'aeĕki > vik'ajki. U pojedinim štokavskim i nekim slovenačkim koruskim govorima otpadanje krajnjih vokala pod određenim uslovima dovodilo je kratki uzlazni akcenat u finalni slog, odnosno u jednosložnice: u Velikom Grđevcu kod Bjelovara pomōci > pomōĕ,¹¹ a u mestu Sele u Koruskoj okō > hōq¹² itd. U oštarijskom čakavskom govoru, gde akcenat normalno pada na slog koji nosi treću moru od kraja reči, to je pravilo narušeno promenom u tipu odn'el-site > odn'este.¹³ Vrlo je značajno što je u svim ovim slučajevima dolazilo do skraćivanja reči.

Drugi izvor proširenja broja akcenatskih mogućnosti bile su pozajmljenice. U određenim slučajevima strane reči su preuzimane u izvornom akcenatskom liku, narušavajući pravila o rasporedu akcenata u jeziku koji ih je preuzeo. U poljskom je s oblicima kao matem'atyka ponovo uvedeno naglašavanje na trećem slogu od kraja, u novoštokavskim govorima reči kao asistent dovele su kratki silazni akcenat opet na ultimu, u makedonskom književnom jeziku u leksemama kao avtob'us ili literat'ura akcenat nije na trećem slogu od kraja, itd.

Analogija je odgovorna za unošenje dugog silaznog akcenta u sredinu reči u primerima kao Gpl Dalmatinācā u raznim novoštokavskim govorima. Odnos Nsg Dalmatinac : Gpl Dalmatinācā (a ne Dalmatinācā) stvoren je prema uzoru odnosa Nsg vrābac : Gpl vrābācā. U čakavskom govoru Generalskog Stola kod Karlovca, gde je mesto akcenta u načelu određeno istim pravilom kao u Oštarijama, zabeleženi su primeri akcenta na četvrtom slogu od kraja kao M'ılanova (prema M'ılanov) ili k'ūpicemo prema k'ūpiĕe i sl.¹⁴ U novoštokavskim govorima i sastav novostvorenih složenica utiče na uvođenje medijalnih silaznih akcenata. Tako npr. po|oprl'vreda prema privreda ili zem|orādnik prema rādnik.

U novoštokavskom se silazni akcenat na ultimi javlja i u određenim ekspresivnim rečima: jedvā, tamān.

Karakteristično je da su u svim slučajevima navedenim pod 1.2.3.1 promene stvorile u stvari ograničene skupine primera koji se protive pravilu. Statistički gledano, te su skupine nesrazmerno manje od onih koje odgovaraju pravilu, a deskriptivno gledano, one se uvek mogu okarakterisati još nekim svojstvom osim svojim akcentom, i to je svojstvo uslov za takvu akcentuaciju.

¹¹ Jovan Kašić, *O jekavskom govoru Velikog Grđevca sela jugoistočno od Bjelovara*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku VI, 1963.

¹² A. V. Isačenko, *Narečje vasi Sele na Rožu*, Ljubljana 1939.

¹³ Rudolf Strohal, v. nap. 4.

¹⁴ Po mom materijalu.

Radi se, dakle, o izuzecima, a ne o pravoj reviziji pravila. Značajno je i to da ni u jednom od tih slučajeva proširenje inventara akcenatskih mogućnosti nije došlo kao čist dobitak iz neke glasovne promene. Ako je u pitanju glasovni proces, uvek je dobitak praćen gubitkom neke mogućnosti u domenu segmentalne fonologije, npr. otpadanjem krajnjih vokala pod određenim okolnostima. Drugim rečima, radi se o refonologizaciji, a ne o čistoj fonologizaciji (po terminologiji Praške škole). Ovo drugo, uostalom, i nije moguće.¹⁵ Međutim, u glavnini slučajeva inovacija dolazi sa značenjskog nivoa jezika. Promene su došle da bi zadovoljile potrebu za boljim izražavanjem i vezane su za bogaćenje rečnika, ili su plod govornikove težnje da postigne veću morfološku prozračnost u fleksiji i tvorbi reči, ili su proizvod tendencije da se emfatični stav govornikov obeleži i prozodijskim sredstvima.

2.0. Najvažnija zbivanja u domenu fonološkog kvantiteta tiču se uklanjanja nasleđenih kvantitetskih kontrasta. Područje gde su ti kontrasti potpuno iščezli obuhvata istok slovenskog Severa i istok slovenskog Juga, a osim toga poljski i lužičke jezike, kao i pojedine dijalekte preostalih jezika — češkog, slovačkog, slovenačkog i srpskohrvatskog.

2.1. Potpuna eliminacija kvantiteta ostvarivala se u raznim arealima na dva načina:

a) dugi vokali su se jednacili s odgovarajućim kratkima, npr. $\bar{a} \leftrightarrow \check{a}$ (to je npr. ruska situacija);

b) pojavile su se osetne razlike u vokalskoj boji između dugih i kratkih vokala, isprva kao konkomitantni fenomeni, da bi se zatim teret kontrasta prebacio na te razlike, npr. $\bar{a} > \bar{?}$, $\check{a} > a$ (poljski model).

2.2. Na poziciono ukidanje kvantitetskih kontrasta mogao je uticati veći broj faktora. Pod akcentom kvantitet je mnogo otporniji nego u neakcentovanom položaju. Prominencija naglašenog vokala čini ga podesnim za druge distinkcije, koje mogu biti kvalitetske, tonske ili kvantitetske. Dalje, kvantitet na ultimim lakše iščezava nego u drugim položajima, a na otvorenoj ultimim naročito je izložen, što tačno odgovara hijerarhiji koja važi za prenošenje, odn. čuvanje akcenta. Isto tako, u neposrednom susedstvu dužine kvantitetske distinkcije manje su otporne; očigledno se izbegava nagomilavanje dužina.

2.2.1. Tamo gde je likvidacija kvantiteta poziciono ograničena postavlja se pitanje da li je proces išao putem skraćivanja dugih ili duženja kratkih vokala. Pokazuje se da su zastupljene obe vrste promena, ali da je van akcenta skraćivanje običnije od duženja, dok je pod akcentom odnos obrnut. Ovim se zaoštava kontrast između naglašenih i nenaglašenih vokala. Poznato je da su u načelu vokali pod akcentom duži od onih van akcenta. Osim toga tu deluje tendencija da se razne vrste prominencije koncentrišu na istom mestu u reči. Primere za veoma raširene procese duženja pod akcentom i skraćivanja van akcenta nije potrebno navoditi.

¹⁵ Павле Ивич, *Расширение инвентаря фонем и число дистинктивных возможностей*, Вопросы языкознания 1970/3.

2.2.1.2. Najkrupnije promene iz oblasti skraćivanja naglašениh vokala tiču se sudbine praslovenskog akuta u južnoslovenskim jezicima, poljskom i slovačkom, te praslovenskog cirkumfleksa na slovenskom severozapadu (zanimljivo je da je cirkumfleks kasnije skraćen i u slovenačkom govoru sela Mostec u južnoj Štajerskoj). Na raznim stranama, npr. u nekim češkim govorima, nekim slovenačkim i nekim kajkavskim, skratili su se visoki vokali *i* i *u* uz istovremeno čuvanje kvantiteta kod ostalih vokala (pandan ovoj promeni je ne tako retko duženje akcentovanog *a*, ponegde i *e* i *o*; oba su procesa uzročno vezana za različito trajanje visokih i niskih vokala pod inače jednakim uslovima). Međutim, skraćivanja *i* i *u* nije neka specifičnost naglašениh vokala: ukoliko su se u govoru zatekli i neakcentovani vokali toga kvaliteta, i oni su skraćeni. Izuzetnu pojavu pozicionog skraćivanja nalazimo u nekim smederevsko-vršačkim i nekim istarskim ikavskim govorima, gde se otvorena ultima skraćuje i kad je akcentovana: vodě > vodě, tri > tri.

2.2.1.3. Duženje neakcentovanih vokala zabeleženo je na mnogim stranama u okviru ciklusa kompenzacionih duženja koja se vezuju za ispadanje poluglasa, a koja su, naravno, zahvatila i akcentovane vokale. Specifičnije je duženje predakcenatskih vokala u penultimi pred kratkom ultimom u nekim kajkavskim govorima: tip vod'a > vōd'a.

Ponovo uvođenje kvantiteta iza akcenta u nekim slovenačkim govorima u Poljanskoj dolini ne počiva na nekom duženju neakcentovanih vokala, već na prenošenju dugog akcenta sa drugog sloga na prvi, uz zadržavanje dužine na dezakcentuiranom slogu: kakōš > k'akōš. Na isti način nastale su i mnoge posleakcenatske dužine u novoštokavskom: urāden > ūrāden, Gsg strānē > strānē.

Analogijski procesi proširili su domen kvantiteta pred akcentom u raznim srpskohrvatskim govorima, stvarajući dužine u drugom predakcenatskom slogu (npr. dājem'o u čakavskom govoru Novog)¹⁶ ili u slogu pred štokavskim uzlaznim akcentom (prēdēmo u nekim crnogorskim govorima, prisv. prid. Hūsina u delu bosanskih ijekavskošćakavskih govora).

2.3. U nekim južnoslovenskim dijalektima gde je nasleđeni kvantitet dosledno uklonjen, kasnije su se pojavile nove kvantitetske opozicije u rezultatu pojedinih procesa iz oblasti segmentalne fonologije. Dve su osnovne vrste takvih zbivanja: kontrakcije (npr. aa > ā) i kompenzacije (npr. prilikom ispadanja *h*, ređe *ʔ*, ili prilikom desilabizacije određenih vokala, npr. neg'ovite > neg'ōjte). Ovakve promene registrovane su u mnogim makedonskim i bugarskim dijalektima, izgleda bez teritorijalne povezanosti. U srpskohrvatskim prizrensko-timočkim govorima takvi slučajevi nisu česti. Distribucione i morfološke okolnosti obično omogućuju da se prilikom gramatičkog opisivanja ovakvih govora kvantitetske opozicije ne uvode u osnovni fonološki inventar, a da se pojava dužina prikaže odgovarajućim pravilima.

3.0. Tonska distinkcija, tamo gde postoji u slovenskim dijalektima, načelno je potčinjena akcentu. Ona se pojavljuje samo u naglašениm slogovima.

¹⁶ А. И. Беличъ, *Замѣтки по чакавскимъ говорамъ*, ИОРЯС ИАН Т. XIV, кн. 2, С.-Петербургъ 1909.

vima — s izvesnom rezervom u pogledu novoštokavske akcentuacije, čija je priroda kompleksna, i sa jednim upadljivim izuzetkom: u slovenačkom govoru u mesta Žiri zapadno od Ljubljane¹⁷ na zatvorenoj dugoj ultimi kojoj prethodi kratki akcenat u opoziciji su silazni ton (npr. u Nsg k'akóš) i uzlazni ton (npr. u Gsg i Npl k'akóš; ovde su znaci za duge akcente upotrebljeni da označe odgovarajuće tonsko kretanje na posleakcenatskom slogu).

Isto tako, tonški kontrasti se javljaju gotovo isključivo u govorima sa kvantitetom. Jedino odstupanje nalazimo u slovenačkom govoru Smlednika severozapadno od Ljubljane, gde su kvantitetske opozicije refonologisane u opozicije po vokalskoj boji, ali su tonški kontrasti pod akcentom sačuvani.

3.1. Najraširenija promena u oblasti tonskog sistema je likvidacija samog tog sistema. Nasledena poznopraslovenska tonska distinkcija uklonjena je u svim slovenskim jezicima osim slovenačkog i srpskohrvatskog, pa ni tu nije sačuvana u svim dijalektima. Od slovenačkih govora čuva je otprilike polovina, a od srpskohrvatskih jedva nešto preko desetine.

Među govorima koji u načelu čuvaju tonske opozicije ima takvih gde su one ipak neutralisane u određenim položajima, npr. van početnog sloga u južnokajkavskim govorima ili na ultimima na raznim stranama, tako npr. u slovenačkim govorima Kostanja nad Vrbskim jezerom, južnog dela Bele Krajine i ponekih mesta na zapadu Dolenjske,¹⁸ zatim u mnogim kajkavskim govorima i ponegde u čakavštini (Kastav, grad Hvar, Vis). Doduše, u nekima od pomenutih areala pojava je fakultativna. Jednačenje ide najčešće u pravcu uopštavanja silaznosti, što odgovara opštoj silaznoj tonskoj liniji nemarkirane rečenične intonacije. Jedino u pomenutom kostanjском govoru izjednačeni dugi akcenat ima osobine akuta, a ne cirkumfleksa.

U delu posavskih slavonskih govora akut se iza dužine pretvorio u cirkumfleks: strānōm > strānōm.

3.2.1. U dve oblasti pojavila se nova politonija posle faze nepostojanja tonskih kontrasta.

U većini štokavskih govora akcenatsko prenošenje je stvorilo nove, tzv. uzlazne akcente, koji kontrastiraju sa primarnim akcentima sačuvanim na prvom slogu. Novi tonški kontrast nastao je kao kompenzacija za izgubljenu mogućnost akcenta na ultimima. Značajno je, međutim, da je dezakcentuirani slog po pravilu zadržao na sebi visok ton, doduše sa znatnom regionalnom varijacijom u pogledu tonskog odnosa između toga sloga i onoga akcentovanog. Tzv. uzlazni akcenti se u tom smislu mogu smatrati dvosložnima. Ovakav sistem se vrlo ekonomično opisuje ako se pođe od apstraktnog „akcenta” koji može stajati na svakoj slogovnoj granici kojom počinje neki slog, ili čak od akcenta na mestu gde se nalazi poslednji visoki ton u reči, a to je

¹⁷ Marija Stanonik, *Govor žirovske kotline in njenega obrobja*, Slavistična revija 1977, 2—3.

¹⁸ Jakob Rigler, *Nekaj opažanj pri akutu v zadnjem zlogu v slovenščini*, Slavistična revija 1980/2.

mesto ranijeg akcenta, iz doba pre prenošenja.¹⁹ U oba slučaja, razume se, mora slediti opis konkretne tonske krivulje u reči, uvek predvidljive na osnovu lokacije apstraktnog akcenta.

U briškim govorima²⁰ na krajnjem zapadu Slovenije otpadanje posleakcenatskih vokala u mnogim položajima bilo je praćeno pojavom sekundarnog uzlaznog tona na prethodnom slogu. Taj novi ton kontrastira sa primarnim akcentima, koji su sada fonološki silazni (Apl pás „pojasev” prema Nsg pás „pojas”). Očigledna je sličnost ovog razvoja sa nastankom tzv. Rheinische Schärfung u izvesnim zapadnijim nemačkim i susednim holandskim i flamanskim govorima.

3.2.2. U pojedinim slovenačkim govorima gde su sačuvani poznopraslovenski tonski kontrasti u dugim slogovima (Horjul, delovi Koruške) pojavila se sekundarna tonska opozicija pod kratkim akcentima, nastala takođe akcenatskim prenošenjem sa sledećeg sloga. U posavskom slavonskom dijalektu i ponekim čakavskim govorima na dalmatinskom kopnu, uključujući tu i zapadni deo Pelješca, proces je bio komplikovaniji: pored nasleđenih dugih uzlaznih akcenata (= neoakuta) pojavili su se novi dugi, a najčešće i kratki uzlazni akcenti štokavskog tipa, sa izrazitom tonskom visinom na slogu s kojeg je povučen akcenat. Tako su nastali sistemi sa tri duga akcenta, odnosno sa ukupno pet akcenata. Od triju dugih akcenata dva su uzlazna, a razlikuju se time što slog iza štokavskog dugog uzlaznog ima visoki ton.

3.2.1.3. U svim slučajevima iz tačaka 3.2.1.1 i 3.2.1.2 sekundarni akcenat prenesen sa sledećeg sloga dobio je uzlazni ton, što svedoči o karakteru procesa (asimilaciona anticipacija tonske visine, odn. i intenziteta sa prvobitno naglašenog sloga). Istovremeno, primarni akcenti sačuvani su kao silazni, u skladu sa činjenicom da su tonski nemarkirani akcenti u većini slučajeva fonetski silazni, kao što je i nemarkirana rečenična intonacija mahom silazna. Posmatrajući stvari iz perspektive dijahronijske tipologije, možemo reći da svi pomenuti procesi ponavljaju stvaranje praslavenskog neoakuta.

3.2.1.4. Geneza tonske opozicije u zatvorenom slogu iza akcenta u slovenačkom govoru mesta Žiri (t. 3.0) zahteva posebno objašnjenje. Kad je cirkumfleks u primerima kao Nsg kakôš, Gsg i Npl kakôši prenesen na prvi slog, dužina na ultimi u k'akôš bila je redundantno silazna, a na unutrašnjem slogu u k'akôši isto tako redundantno uzlazna sve dok gubljenje krajnjeg -i (k'akôši > k'akôš) nije dovelo obe u isti položaj. Nova prozodijska distinkcija i ovde je plaćena određenim gubicima na segmentalnom planu.

3.3. U nauci dosad nije dovoljno komentarisano fenomen unakrsnog pretvaranja (dugih) uzlaznih akcenata u silazne i silaznih u uzlazne u dva areala: u istočnokajkavskim govorima oko Zeline i Križevaca i u slovenačkom rovtarskom govoru mesta Žiri i okoline.

¹⁹ O novoštokavskoj akcentuaciji v. Ilse Lehiste and Pavle Ivić, *Word and Sentence Prosody in Serbocroatian*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1986.

²⁰ Tine Logar, *Dialektološke studije IX. Značilnosti kojščanskega govora*, Slavistična revija IX, 1956; isti, *Slovenska dialektična metatomija*, Slavistična revija 25, št. kongresna, 1977.

Na istočnokajkavskom zemljištu promena $\hat{ } > ' i ' > \hat{ }$ (mêso > méso i mlátim > mlátim)²¹ ide naporedo sa unakrsnom metataksom kratkog akcenta opisanom u t. 1.2.3. Ako razložimo duge vokale na more, paralelizam je očit: m'eeso > me'eso, a mla'atim > ml'aatim kao j'agoda > jag'oda uz lop'ata > l'opata. Akcenatski vrhunac sa treće more od kraja reči prelazio je na drugu, a sa druge na treću. Objašnjenje tog neobičnog zbivanja dato je u t. 1.2.3: tonska linija u oblicima s akcentom na trećoj mori od kraja morala je biti konkavna, a u primerima s akcentom na drugoj mori od kraja konveksna.

I u slovenačkom govoru Žirija i najbliže okoline²² do unakrsne zamene $\hat{ } i ' > \hat{ }$ došlo je na penultimi: tóučem > tōučem, ali sōnce > sōnce. I tu su vrhunac sa druge i onaj sa treće more od kraja razmenili mesta. Objašnjenje kako se to moglo dogoditi a da se dve fonološke jedinice ne izjednače i ovde će biti u tome da je cirkumfleks imao konkavnu tonsku liniju. Dokaz za to pruža činjenica da je u trosložnim rečima s cirkumfleksom u srednjem slogu taj akcenat prenet na prvi slog, ali je na dezakcentuiranom vokalu ostala uzlazno akcentuirana dužina (v. t. 3.2.1.4 o takvoj dužini u primerima kao k'akōši). Početni deo uzlazne dužine tu ima niži ton i od prethodnog (naglašenog) sloga i od drugog dela iste dužine. U primerima sa cirkumfleksom na prvom slogu nije dolazilo u obzir njegovo regresivno prenošenje, ali je desni krak konkavne krivulje bio tu, tj. mesto silaznog akcenta izgovarao se uzlazan. Razume se, i tu se mora pretpostaviti konveksna krivulja kod dugog uzlaznog akcenta, koji je postao silazan anticipacijom vrhunca.

4.1. Možemo zaključiti da je razvoj u slovenskim jezicima išao pretežno ka uprošćavanju sistema. Taj je razvoj pogodio, doduše nejednako, sve tri nasleđene prozodijske distinkcije na nivou fonologije reči. Srazmerno najbolje se održao akcenat, čiji areal obuhvata znatno više od polovine slovenskog područja. Kvantitet je sačuvan u nepunoj četvrtini slovenskih dijalekata, dok je poznopraslovenska tonska opozicija doživela naše dane samo kod nešto više od jednog procenta Slovena.

Ovakva hijerarhija rasprostranjenosti u slovenskim jezicima uglavnom odgovara opštijim evropskim prilikama. I u Evropi kao celini akcenat je najrašireniji distinktivni prozodijski fenomen, zatim dolazi kvantitet, dok je ton srazmerno najređi.

4.2. Opisani pravac razvoja stavlja prozodijske distinktivne fenomene u red manje stabilnih, u kontrastu prema pojedinim segmentalnim distinkcijama koje se mogu smatrati izrazito stabilnima. Odlike manje stabilnih distinktivnih fenomena su kraći prosečni životni vek (tj. brže iščezavanje iz sistema) i manja geografska rasprostranjenost. Ovakvo ponašanje, odn. ova kva sudbina prozodijskih distinkcija svakako je posledica njihovog apstraktnog karaktera, koji ih čini teže uhvatljivim. One ne počivaju na učešću/neučestvovanju određenih artikulacionih organa i, fizički posmatrano, nemaju nikad karakter apsolutnih kontrasta (da ili ne), već relativnih (manje ili više nečega). Ove činjenice logično proističu iz okolnosti da su prozodijske distinkcije

²¹ Stjepan Ivšić, v. nap. 10.

²² Marija Stanonik, v. nap. 17.

zasnovane na varijaciji u pogledu intenziteta zvuka, njegovog trajanja i tonske visine, a to su sve *dimenzije* zvučnog signala, dakle pojave čije bi svodenje na nulu („da ili ne“) impliciralo nestanak samog zvuka.²³

4.3. Dok se akcenat i kvantitet pojavljuju kao samostalni prozodijski distinktivni faktori, koji se ne moraju udruživati s drugim takvim fenomenom, ton se pokazuje zavisnim, i to najčešće u isti mah od akcenta i kvantiteta. Te se dve distinkcije javljaju udružene samo na zemljištu srpskohrvatskog i slovenačkog jezika. Otuda je i areal tona ograničen na to područje. U slovenskom jezičkom svetu samo po izuzetku ton je sačuvan u govorima gde je distinktivan samo kvantitet, ili samo akcenat, a nikad nezavisno, neudružen sa nekom drugom prozodijskom distinkcijom. Ove konstatacije imaju sinhroničan karakter, ali se ujedno radi o ishodu istorijskih procesa, dakle o faktima relevantnim sa gledišta dijahroničnih tendencija.

4.4. Tamo gde distinkcije nisu izgubljene, promene su mnogo češće dovodile do sužavanja nego do širenja polja njihove funkcije. Pri tom su dolazile do izražaja sledeće tendencije:

- 1) akcenat se pomerao ka početku češće nego ka kraju,
- 2) najobičniji pravac tonskih promena, ukoliko su se odigravale u granicama datog sloga, bio je od uzlaznosti ka silaznosti; najčešći izvor uzlaznog tona bilo je regresivno prenošenje akcenta,
- 3) skraćivanje vokala je, naročito u nekacentovanom položaju, češće nego duženje.

Svaki put su se markirane jedinice povlačile pred nemarkiranim. Značajno je da se akcenat bliži kraju reči, pogotovu onaj finalni, našao u krugu markiranih pojava. Uklanjanje od kraja reči zapaža se i kod kvantiteta, pa donekle i kod tona. Svakako je igrala ulogu činjenica da u nemarkiranoj rečeničnoj intonaciji tonska visina i intenzitet imaju pretežno silazno kretanje. Tonski i intenzitetski oslabljen deo reči manje je pogodan da bude nosilac prominentnih prozodijskih elemenata nego početni deo, po pravilu tonski i intenzitetski izrazitiji. Samo kad to rečenična intonacija posebno zahteva, završni deo reči ističe se tonom i intenzitetom, ali je onda ta pojava signal na nivou rečenične intonacije, što znači da ni tu ne ostaje prostora za markirane elemente prozodije reči. Naravno, sve ovo ne treba shvatiti kao pravilo, već kao tendenciju.

4.5. Vaspostavljanje izgubljenih prozodijskih distinkcija, tamo gde se javlja, mahom ostaje na periferiji fonološkog sistema. Reč je o uvođenju izuzetaka od postojećih pravilnosti, a ne o pravom ukidanju tih pravilnosti. Najčešći izvori ponovo uvedenih distinkcija su prefonologizacija izvesnih strukturalnih mogućnosti iz oblasti segmentalne fonologije, ili inovacije na području značćih jezičkih jedinica — proširenje leksičkog fonda, odnosno morfološka uravnavanja. Jedini slučaj gde je nova distinkcija nastala procesom poniklim u samom prozodijskom sistemu je novoštokavsko prenošenje akce-

²³ Pavle Ivić, *On the Nature of Prosodic Phenomena*, Acta Universitatis Carolinae [Philologica, 1: Phonetica Pragensia III], 1972.

nata. To je i jedini slučaj gde je promena zahvatila obiman jezički materijal, a ujedno i prostranu teritoriju. Ali to je takođe i slučaj gde je karakter novouvedene distinkcije sporan: novoštokavska akcentuacija se, kao što smo videli, može korektno i ekonomično opisati i bez operisanja tonskim kontrastima.

4.6. Zadatak poređenja slovenskog razvoja s onim u drugim jezičkim porodicama ne može stati u okvire jednog kongresnog referata. Ambicija ovog rada bila je samo da se učine eksplicitnim tipološke odlike slovenske evolucije. To, doduše, može korisno poslužiti pri kasnijim poređenjima, čiji bi cilj bio da ukažu na oblike raznovrsnosti, ali i da otkriju opštije zakonitosti.

Beograd

Pavle Ivić

S u m m a r y

Pavle Ivić

THE DIRECTIONS OF PROSODIC CHANGES IN SLAVIC LANGUAGES

The purpose of the paper is to contribute to the study of the typology of sound changes in Slavic languages.

The Late Common Slavic prosodic pattern included three distinctive features on the level of word phonology: (place of) accent, quantity and tone. In most Slavic languages this pattern underwent far-reaching changes. The general trend was towards simplification of the pattern, so that in most dialects only stress, or only quantity, or no prosodic feature at all remain distinctive. The only geographic area where both accent and quantity were preserved as DF embraces most Serbocroatian and some Slovene dialects. Tone distinctions occur as a rule only in dialects where the two other DF are present.

Accent shifts are predominantly regressive. Usually, the accent was transferred to the immediately preceding syllable. Shortening of vowels is much more widespread than lengthening, especially in unaccented syllables. The typical direction of tone changes is rising → falling. In all these cases the general trend is to replace the structurally marked situation by the unmarked one (as to accent placement, we must bear in mind that there exists a certain collision between accent near the end of the word and the neutral sentence intonation, which is usually falling). However, changes in the opposite direction, too, are attested. Thus, there are also instances of progressive shifts, lengthenings and tone changes from falling to rising.

Prosodic contrasts proved to be relatively unstable. This appears to be a consequence of their nature, which is quantitative (no „yes or no” contrasts, but „more or less” of something) and therefore relational and,

to a certain extent, abstract. Within the prosodic domain, accent proves to be the most stable DF, whereas tone is the most unstable one. The hierarchy of the geographical areas of accent, quantity and tone in Slavic corresponds to the general European situation.

Lost prosodic DF get reintroduced relatively rarely. The sources of such innovations are: rephonologization of certain segmental features, introduction of loanwords, analogical processes in inflection or word formation, or the generalization of an originally expressive pronunciation. However, in such cases the new distinction usually remains on the periphery of the phonological pattern.

О РЕКОНСТРУКЦИЈИ ПРАСЛОВЕНСКОГ СИСТЕМА ПОСЕСИВНИХ КАТЕГОРИЈА И ПОСЕСИВНИХ ИЗВЕДЕНИЦА*

1. У прасловенском језику формиран је специфичан систем посесивних категорија и посесивних изведеница, по коме се прасловенски типолошки разликовао од других индоевропских језика. Реконструкција прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница врши се на основу података које пружају, у првом реду, староруски језик, у коме се тај систем релативно најбоље чувао, уз добру посведоченост у најстаријим споменицима, затим старословенски језик, као језик преводне књижевности, те други словенски језици и дијалекти у своме историјском развоју. Драгоцене податке дају и словенска историјска антропониимија и топонимија.

Грамматичко-семантичка реконструкција творбених и синтаксичких средстава за изражавање припадања и поседовања у живој или актуелној функцији и у саставу антропонимских и топонимских изведеница може послужити као *tertium comparationis* за поређење савремених словенских језика међусобно и са ранијим фазама у њиховом развоју те за испитивање њиховог типолошког диференцирања из дијахроне и синхроне перспективе.

Систем посесивних категорија чине творбене (придеви са суфиксима *-ъ/-ь, -јь, -ьнъ, -ьнѣ, -инъ, -евъ/-овъ*) и синтаксичке категорије (посесивни генитив, посесивни датив, посесивне реченице) у грамматичкој функцији изражавања непосредне припадности и непосредног поседовања. По формалнограматичком обележју посесивне категорије се деле на суфиксалне и синтаксичке. По семантичком обележју разликујемо посесивне категорије у ужем смислу и квалитативно-посесивне категорије. Посесивне категорије у ужем смислу изражавају припадност и одговарају на питање *чији је њосесум* (= објекат посесивности). Квалитативно-посесивне категорије, у којима се секу две појмовно-семантичке категорије — квалитативност и посесивност, изражавају поседовање и одговарају на питање *шѣа има њосесор* (= субјекат посесивности).

Поред граматичке функције посесивне категорије могу имати деривациону функцију, тј. могу послужити као база за грађење нових категорија речи. Посесивне категорије у деривационој функцији чине систем

* Реферат припремљен за X међународни конгрес слависта (Софија, 1988).

посесивних изведеница. Разликујемо посесивне изведенице у антропониими, топонимији и апелативној лексици. У посесивне изведенице укључујемо, поред речи које су настале афиксацијом, и речи настале транспозицијом — преласком из једне у другу категорију речи.

Овај рад представља први оглед реконструкције система посесивних категорија и посесивних изведеница у прасловенском језику, тачније: у позној фази прасловенског језика, а настао је као синтеза досадашњих ауторових истраживања у овој области. Даља истраживања сигурно ће употпунити слику испитиваног граматичког система новим појединоствима, надамо се — и новим доказима, тако да ће он моћи бити описан подробније, у облику опсежније студије монографског типа.

2. Систем посесивних категорија прасловенског језика дели се на три подсистема: а) посесивне категорије за изражавање атрибутивне посесивности; б) посесивне категорије за изражавање атрибутивно-предикативне посесивности; в) посесивне категорије за изражавање предикативне посесивности. Најважнији од тих подсистема је подсистем атрибутивне посесивности, који чине посесивни придеви (и посесивне заменице) као суфиксалне и посесивни генитив као синтаксичка категорија. У прасловенском језику се формирао специфичан однос суфиксалних и синтаксичких категорија за изражавање атрибутивне посесивности у коме централно место заузимају посесивни придеви, тачније: посесиви, категорија са обележјем именице и придева. Атрибутивне категорије важне су и због тога што се једино оне реализују на нивоу синтагме, тако да могу имати функцију номинације и у топономастици. Посесиви (посесивни придеви), поред тога, конституишу један тип посесивних реченица — за означавање припадања (т. 2.3.1), а представљају и творбену базу за формирање антропонимских и топонимских изведеница. Атрибутивно-предикативна и предикативна посесивност реализују се на нивоу реченице. Предикативна посесивност се остварује у посесивним реченицама двају типова — за означавање припадања и за означавање поседовања (т. 2.3). Атрибутивно-предикативна посесивност се остварује само у реченици, али у реченици која није посесивна. За њено изражавање служи посесивни датив као синтаксичка категорија (т. 2.2).

2.1. На специфичност изражавања атрибутивне посесивности у словенским језицима уопште, а посебно на специфичност словенских посесивних придева, указивали су многи слависти.

Значајан допринос расветљавању природе суфиксалних посесивних категорија у прасловенском језику дао је Потебња. Он истиче: „нужно предположить, что в этом языке [„язык более древнего строя” — Р. М.] само прилагательное притяжательное и относительное более конкретно, чем в позднейшем: то, что определение и приложение относится к этому прилагательному так, как если бы на месте его стояло существительное (*домъ Симоновъ усмаря*, дщи Всеволожа *Великого*, слово *Господне*, *рекшаго* = *иже рече*), объяснимо лишь тесною связью этого прилагательного с существительным, от коего оно произведено, иначе

говоря, тем, что прилагательное немедленно восстанавливает в мысли субстанцию, к коей оно относится” [Потебня 1968, 410].

Потебњине идеје развио је Трубецки, који је први изнео мишљење да су словенски посесивни придеви улазили у парадигму именица од којих су изведени. Он се, додуше, у својој анализи ограничава на старословенски језик, али је очигледно да се његово тумачење може односити и на прасловенски: „Приименный (адноминальный) родительный падеж имен одушевленных употребляется лишь если он сопровождается определенным словом (сынъ вога живаго, домъ отца моего), в противном же случае он обязательно заменяется притяжательным прилагательным (сынъ божи, домъ отъчъ). Поэтому, от каждаго существительного, обозначающего одушевленное существо, образуется притяжательное прилагательное, которое принадлежит к парадигме склонения этого существительного совершенно так же, как причастия принадлежат к парадигме спряжения глаголов” [Трубецкой 1937, 16]. Овде треба напоменути да се у старословенском језику већ био делимично изменио однос посесивних придева и посесивног генитива: у прасловенском језику, на основу наше реконструкције, у случају када је посесор изражен посесивном синтагмом типа *отъсь тоъ* употребљавао се посесивни придев именице и посесивни генитив заменице: *домъ отъль тојео* (в. примере у т. 2.1.2), или посесивни придев именице и посесивни датив одговарајуће личне заменице: *отъль ти домъ* (в. примере у т. 2.2).

Мисао Трубецког прихватила је Фролова и применила је у тумачењу староруских посесивних придева. На основу двају критеријума, семантичког („генитивная функция являлась самой общей чертой для всех древнерусских образований с притяжательными суффиксами”) и граматичког („все прилагательные с притяжательными суффиксами в старший период истории русского языка довольно устойчиво удерживали общий тип склонения, именной по своим исходным формам”), она закључује: „в древнерусском и старорусском языках существовала особая грамматическая категория, промежуточная между существительными и прилагательными, категория производных согласованных генитивов” [Фролова 1960, 326]. Објашњење Фролове и термин који је она предложила прихвата Зверковска, допуњујући претходно тумачење констатацијом да су „производные согласованные генитивы” били прелазни степен у процесу адјективизације именице [Зверковская 1978, 256 нап.].

У свом раду о појму парадигме у словенским језицима Ревзин се осврће и на „так называемые притяжательные прилагательные” и закључује, на основу трију критеријума (могућност употребе придева, личне заменице у другој реченици и односне заменице, као елемената који зависе од именице од које је изведен посесивни придев), да посесивни облици улазе у парадигму именице у старочешком, савременом словачком и лужичким језицима, а у осталим језицима „мы имеем дело со все большим отрывом от существительного” [Ревзин 1973, 44—46].

Ми смо покушали да објаснимо природу прасловенских посесивних придева тумачењем њиховог постанка, сматрајући да је у извесној епохи развоја прасловенског језика постала граматички неодржива употреба посесивног генитива од именице, те је именички посесивни генитив замењен суфиксалним посесивним категоријама. Претпоставили смо да узрок овој појави треба тражити у кумулацији значења после изједначавања облика старог генитива и старог аблатива. Неке од посесивних суфикса (-*ъ*, -*ъ*/*ь*) прасловенски језик је наследио из праиндоевропског језика, али су ти суфикси тек на словенском терену добили специфичну творбену функцију — да се помоћу њих изводе придеви који на специфичан начин улазе у парадигму именица. Други посесивни суфикси су настали у прасловенском језику (-*ьнъ*, -*ьнъ*, -*инъ*, -*евъ*/*овъ*). Преузимајући функцију посесивног генитива, суфиксалне посесивне категорије су примиле и његову синтаксичку употребу у оквиру именичке парадигме. Тако је формирана специфична граматичка категорија прасловенских посесивних придева (посесива), који улазећи у парадигму именица од којих су изведени истовремено имају и придевске особине (конгруенцију са именицом уз коју стоје у роду, броју и падежу) [ово тумачење први пут смо изнели у: Маројевић 1983^а, 9—10]¹.

Најстарији староруски споменици показују да се употребљавао посесивни придев не само од именице којом се именовао посесор него и од њене апозиције: стадо. *дѣтино Ивашково*; *княгининъ уѣздъ Уљянинъ*; *повелѣниемъ. Милятиноуь Лукиницъмъ*; *Володимеръ внукъ Мономаховъ* [исто, 11—12]. Једино је конгруентни атрибут именице којом се именовао посесор — придев, партицип, редни број, придевска заменица (а исто тако ове речи у самосталној употреби) — долазио у облику посесивног генитива. Уп. примере типа *братъ Якуновъ слѣпаго* (т. 2.1.2).

Укљученост посесивних придева у парадигму именица од којих су изведени испољава се у специфичним граматичким односима чланова реченице:

1° Посесивни придев може имати атрибутивну допуну у генитиву: *розграбиша . . . и Водовиковъ дворъ . . . и Борисовъ тысячьскаго*.

2° Лична заменица може да се односи на именицу од које је употребљен само посесивни придев: *идоша на дворъ Якунь и розграбиша и жему его яша*. У овом примеру посесивни генитив *его* односи се на лично име *Якунь*, које није поменуто у свом именичком него у придевском облику *Якунь* (= Јакунов).

3° Лично име од кога је изведен посесивни придев могло је да врши функцију субјекта следеће (зависне или независне) реченице: до прваго лѣта *Олгова*, понеже *сѣде* въ Киевѣ. У примеру је наведена реченица са изостављеним субјектом *онъ*; употреба посесивног придева не би се променила ни у случају кад би се граматички субјекат укључио. Исп. за примере: Маројевић 1983^а, 10; Потенбня 1968, 409—410.

¹ В. такође и: Мароевич 1983^б, 56—57.

2.1.1. У прасловенском језику индивидуалнопосесивно значење имали су суфикси *-ъ/-ь, -јь, -ьнъ, -ьнѣ, -инъ* и *-евъ/-овъ*. Хронолошки се могу поделити на три серије: најстарији (суфикси *-ъ/-ь* и *-ьнъ*), који су се у најстаријим словенским споменицима сачували само у остацима, старији (суфикси *-јь* и *-ьнѣ*), који су проширили своју употребу у време доминације суфикса *-јь* (и суфикс *-ьнѣ* је сложен од *-ьнъ* и *-јь*), и млађи (суфикси *-инъ* и *-евъ/-овъ*), који су се формирали у последњој фази развоја прасловенског језика, кад су се већ почињали издвајати посебни словенски језици.

У прасловенском језику су постојала два семантичка типа посесивних придева. Први тип: *bratъnъ* 'братов, који припада брату' — посесивни придеви у ужем смислу (означавају припадање). Други тип: *bratъnъ* 'који има брата' — квалитативно-посесивни придеви (означавају поседовање). Овај други семантички тип, у коме се секу две семантичке категорије (посесивност и квалитативност), имали су само старији посесивни суфикси *-ъ/-ь, -јь, -ьнъ* и *-ьнѣ*.

Категоријалнопосесивно значење у прасловенском језику изражавало се суфиксима *-ъјь* и *-ьскъ*, који су имали и односно значење, и нису укључивали придев у парадигму именице од које је изведен. Индивидуалнопосесивно значење придева *božъjъ* < **bog-ъjъ* развило се секундарно. Овај придев, изведен у прасловенском језику од заједничке именице *bogъ* односно-посесивним суфиксом *-ъјь*, могао је у паганско време веровања у мноштво богова имати само односно и категоријално-посесивно значење. Од имена појединачних божанстава (сложеница са *-bogъ*) градили су се посесивни придеви помоћу суфикса *-јь*. Примањем хришћанства као монотеистичке религије помен арpellativum *bogъ* постао је помен proprium *Bogъ*. А односно-посесивни придев *božъjъ*, који је у паганско време значио 'који се односи на богове, који је својствен или који припада боговима', добио је значење 'који припада Богу, који се односи на Бога'. Овај специфичан пагански елемент у хришћанству примљен је зато што је реч *božъjъ* у паганском периоду већ била добила изразито сакрално обележје [подробније у: Мароевич 1985^a, 84—85; српскохрватска верзија: Маројевић 1984, 55—56].

2.1.1.1. Да су „придеви посесивни од личних имена у словенским језицима слободно прављени помоћу основинскога суфикса *ъ* < *os*” указао је Р. Бошковић у расправи *Поводом неких ѿвојонима* (1974) [Бошковић 1978, 379].

Суфикс је имао два аломорфа: аломорф *-ъ*, ако се основа завршавала на непалаталан сугласник, и аломорф *-ь*, ако се основа завршавала на *-ј-* или на јован сугласник.

1) Помоћу варијанте *-ъ* изводили су се посесивни и квалитативно-посесивни придеви. Посесивни придеви на *-ъ* посведочени су у живој употреби у старосрпскохрватском језику — у синтагми *синъ Бреѿнъ* (Хумачка плоча), где је *Бреѿнъ* придев на *-ъ* од скраћеног личног имена *Бреѿъ* < *Bręzъ* < *Bręzislavъ* [Бошковић 1978, 381]. Бошковић доказује

да су се придеви овога типа сачували у топонимским изведеницама типа *Нѣсенā ілавица* [исто, 379—381]. Ми сматрамо да су по пореклу изведенице на -ъ и топоними типа *Milosava* (в. објашњење у т. 3.2.4).

Помоћу суфиксалне варијанте -ъ градили су се и квалитативно-посесивни придеви типа *ѣгѣпоокъ* 'који има црне очи', *дѣлгорокъ* 'који има дуге руке' (придеви су настали комбинацијом суфиксације и композиције).

Тешко је нешто одређеније рећи о морфолошким условима употребе суфикса -ъ. Примери показују да су се помоћу овог суфикса градили посесивни придеви од старих *ǫ* основа (а квалитативно-посесивни придеви и од *ā* основа).

2) Помоћу варијанте -ъ изводили су се такође посесивни и квалитативно-посесивни придеви. Посесивни придеви типа *цѣсаръ* 'цесарев, који припада цесару' посведочени су у старословенским и староруским споменицима. У старословенском језику посведочени су придеви *лѣубодѣи*, *прѣлѣубодѣи*, *томитѣлъ*, *цѣсаръ* [Brodowska-Honowska 1960, 32—33, 48], које је Бошковић протумачио као „прасловенска придевска образовања на -'ъ, -'а, -'е < -ǫ, -а, -о” [Бошковић 1978, 383]. У староруским споменицима посведочени су следећи примери: *цѣсаръ мужъ*; *иконоразбителе* безумие; душа же ми *любодѣя*; съ *строю* нѣвестокою (= *nevěstъ* коју) [Маројевић 1985, 45]. Посесивни придеви типа староруско *Добруѣ* (од личнога имена типа *Dobryŋa*): сестра же бѣ *Добрыня*; снѣ *Добрынъ* [Маројевић 1983^a, 48] могу се сматрати изведеницама са суфиксом -ъ. Помоћу суфикса -ъ градили су се у прасловенском посесивни придеви од патронима на *-*itjo* (в. потврде и тумачења у т. 3.1.2.3).

Помоћу суфиксалне варијанте -ъ градили су се и квалитативно-посесивни придеви типа староруско *тѣноговоѣ* 'који има много војника': и видѣ Улијана *многовоѣ* [Маројевић 1985, 123—124]. Облик *тѣноговоѣ* настао је комбинацијом суфиксације и композиције.

Примери показују да су се помоћу суфикса -ъ градили посесивни придеви од старих *ǫ* основа (укључујући и старе основе на *ǫj*, које су се овима деклинационо прикључиле).

2.1.1.2. Суфикс -*jъ* је имао веома широке морфолошке услове употребе. Помоћу њега градили су се посесивни придеви старих *ǫ*, *ā*, *i*, *ǫ*, *r*, *n* и *et* основа. Основе на *ǫ*: бројни придеви типа старословенско *Авраамѣ*, староруско *Ярославѣ*. Основе на *ā*: придеви *вѣдовиѣ*, *дѣвиѣ*, *овѣѣ* у старословенским, *девичъ*, *вдовичъ*, *галичъ* у староруским споменицима. Основе на *i*: супстантивизирани посесивни придеви у староруским топонимима типа *Домагоуѣ*. Основе на *ǫ*: придев *волѣѣ* у староруским споменицима (српскохрватско *волуѣ*). Основе на сугласник *r*: придев *materѣ* у старословенском у устаљеним везама типа *is črēva mterja*. Основе на сугласник *n*: придев *jelenъ* у старословенским и староруским споменицима. Основе на *et*: придеви *дитячъ*, *княжачъ*, *холопчъ*, *утячъ*, *звѣрчъ*, *курчъ* у староруском језику, придеви типа *Jureć* < **Juret-jъ* у српскохрватском језику. Исп. примере у: Brodowska-Honowska 1960, 29—52; Маројевић 1983^a, 15—22; Бошковић 1978, 421—427.

Помоћу суфикса *-jъ* изведене су посесивне заменице *mojъ, tvojъ, svojъ, našъ, vašъ* [Маројевић 1983^a, 22]. Њима се може прикључити придевска заменица **tjudъ* (староруско *чюжь*, у српскохрватском разједначавањем по мекоћи *џуђ*), која је изведена од облика позајмљеног из готског *Biuda* 'народ' [Фасмер IV, 379; Holub-Корећну, 86—87]. Творбена база речи **tjudъ*, која у словенским језицима није посведочена, морала је имати основу **tjud-* и значење '(германски) народ, (други, не свој) народ', а од ње је помоћу суфикса *-jъ* изведен заменички придев са широким посесивним значењем 'који припада другом народу, који није свој'.

Према томе, може се закључити да је посесивни суфикс *-jъ* у прасловенском језику бис веома жива категорија и да је градио посесивне придеве скоро од свих именичких основа (са изузетком јотованих, које фонетски нису допуштале адјективизацију помоћу *-jъ*). Посесивни суфикси који су се касније формирали (млађи прасловенски посесивни суфикси *-inъ, -evъ/-ovъ*) почели су да потискују суфикс *-jъ* код неких основа, док је суфикс *-ънъ* истиснуо облике на *-jъ* из лексичко-семантичке групе породично-сродничких односа. После јотовања суфикс *-jъ* у непромењеном облику остаје само у придеву *volujъ* и у посесивним заменицама *mojъ, tvojъ, svojъ*, док се *j* са претходним сугласником стопило у квалитативно нов глас или је (после уснених сугласника) прешло у *ʀ*. Своје постојање после јотовања суфикс *-jъ* заснива, дакле, у највећем броју случајева на опозицији палаталан — непалаталан сугласник [о сугласничким алтернацијама у староруском језику в. у: Маројевић 1983^a, 23—25; о хронологији посесивних придева на *-jъ* и *-ovъ* у старословенском в. у: Mareš 1970, 348—355, а у староруском у: Маројевић 1983^a, 63—110]².

Помоћу суфикса *-jъ* градили су се квалитативно-посесивни придеви, о чему сведочи средњовековни српски антропоним *Vragooča: Vraiooča*, а синь му Мил'драгъ [Дечанска хрисовуља, 1330 (Rječnik JAZU XXI, 364)], који је изведен хипокористичним суфиксом *-a*, веома продуктивним у старосрпскохрватском, од непотврђеног **Vragoočъ*. Реч *vragoočъ* је настала комбинацијом суфиксације (суфикс *-jъ*) и композиције у значењу 'који има очи као враз'³.

Напомена.

Трубецки је у старословенским текстовима издвојио групу посесивних придева *саманъ, таранъ, авианъ, хоузанъ*, које убраја у посесивне придеве „с изменением согласной”, али напомиње да „согласный и не

² Хронологија посесивних придева даје драгоцене податке за хронологију фонетско-фонолошких промена [о примени метода њиховог паралелног испитивања в. у: Мароевич 1985^b, 38—42].

³ Испитујући антропониме типа **Rakoč* (творбене базе презимна типа *Rakočević*) Велимир Михајловић је изнео мишљење да су они настали од старијих облика типа **Rakočъ*, које тумачи као сложенице са другом компонентом од плурала *oči* [у реферату на VI југословенској ономастичкој конференцији]. У дискусији о његовом раду ми смо наведене антропониме протумачили као посесивне изведенице на *-jъ*, што је прихватио и Трубаčov. Антропоним *Vragooča* потврђује да су и облици типа **Rakoč* настали од старијег **Rakočъ*.

имеет еквивалента в греческом тексте” [Грубецкой 1937, 19 нап.]. Бродовска-Хоновска сматра да су ова четири придева изведена помоћу суфикса *-иъ*, али оцењује да су на ове „чудне облике” утицали, с једне стране, придеви на *-јъ* од личних имена на *-нъ*, а с друге стране, придеви на *-иъ* и *-иъ* [Brodowska-Hopowska 1960, 171—172]. За прва три придева Мареш каже да су нетипичне и вештачке творевине, добијене додавањем суфикса *-и* номинативу јединице *ā* основа [Mareš 1970, 350—351]. Ми смо доказали да су наведени придеви нормално изведени помоћу суфикса *-јъ* од личних имена **Salanъ*, **Taranъ*, **Avijanъ*, **Huzanъ*, која су настала творбеном адаптацијом по обрасцу словенских имена на *-anъ* типа српскохрватско *Милан* и *Миљан* [Мароевич 1983^a, 47—49].

2.1.1.3. О постанку прасловенског суфикса *-ънъ* — и суфикса *-ъиъ* — писао је Р. Бошковић у расправи *Старословенска adiectiva possessiva на њъ* (1973) [Бошковић 1978, 363—368].

Суфикс *-ънъ* посесивних придева није посведочен у живој употреби. Трагове његове чува антропонимија — у категорији имена по мужу (т. 3.1.1.1) и у категорији женских патронима (т. 3.1.3.1).

У категорији квалитативно-посесивних придева његови трагови могу бити префиксално-суфиксалне изведенице *bezmaterънъ*, *bezotъънъ*, *bezdrûžънъ*, *bezbratънъ*, *bezrodънъ*, *bezčedънъ*, (femininum) *beztrôžъна*, *bez-dětъна* ’која нема дете (децу)’. Кажемо: могу бити, јер су облици могли настати и секундарном депалатализацијом сугласника *и* суфикса *-ъиъ* [в. потврде и тумачења у: Маројевић 1981, 244—248].

2.1.1.4. У старословенским споменицима Грубецки налази само следеће посесивне придеве са суфиксом *-ъиъ*: *отъиъ*, *матеръиъ*, *врат(р)ъиъ*, *господъиъ* и *владычъиъ*, којима се у каснијим споменицима прикључују још *сыновъиъ*, *дъщеръиъ*, *дѣдъиъ*, *затъиъ*, *тъстьиъ*, и закључује: „Указанне выше отъиъ, матеръиъ, врат(р)ъиъ, сыновъиъ, дъщеръиъ и т. д. будучи притяжательными, в то же время обозначают определенные отношения, — правда не пространственные и не временные, но семейные. Что же касается до господъиъ и владычъиъ, то надо принять во внимание, что в условиях патриархального родового быта южных славян эпохи Первоучителей слова господъ и владыка должны были восприниматься, как принадлежащие к той же смысловой категории, что и отъиъ, дѣдъ, тъсть. Таким образом, суффикс *-ъиъ* образует притяжательные прилагательные от обозначений членов семейных или родовых отношений” [Грубецкой 1937, 17]. Даље Грубецки каже: „Наши памятники не позволяют судить о том, распространялся ли этот способ образования притяжательных прилагательных на все имена родства (и свойства) или только на некоторые из них” [исто]. Анализа староруског језичког материјала показује да је суфикс *-ъиъ* у позној фази прасловенског језика био лексичко-семантички ограничен — на именице са значењем породично-сродничких односа, док је у погледу основа од којих су се њиме градили посесивни придеви био шири, хетерогенији од других посесивних суфикса. Поред

придева које наводи Трубецки, у староруском су посведочени и следећи облици: *pradědъnъ*, *družьnъ*, *podružьnъ*, *kъnežьnъ*, *тoрѣнъ*, *stryjьnъ*, *čedьnъ*, *děverьnъ*, *čel'adьnъ*, *ženьnъ*, *sestrьnъ*, *babьnъ*, *prababьnъ*, *vъnъtičьnъ*, *družinьnъ*, *služьnъ*, *d'adьnъ*, *svєkrovьnъ* [Маројевић 1983⁶, 21—22].

Помоћу суфикса *-нъ* градили су се и квалитативно-посесивни придеви, опет у лексичко-семантички ограниченом кругу именица. Трагови овог семантичког типа прасловенских посесивних придева сачувани су у руском и српскохрватском језику, прво, у споју са префиксом *bez-*: *bezotьnъ* 'који нема оца', *bezтoрѣнъ* 'која нема мужа', и друго, у синтагмама у којима основно посесивно значење није долазило у обзир: *bratьnъ sestra* 'сестра која има брата', *деветибрајнъ сестра* 'сестра која има девет брата' (не реализује се значење *братова сестра), *тoрѣнъ жена* 'жена која има мужа' (не реализује се значење *мужева жена), *дѣтнъ* 'женска особа која има (носи) дете' (не реализује се значење *дететова жена) [в. примере и документацију у: Маројевић 1981, 243—248].

Супстантивизирани квалитативно-посесивни придеви са суфиксом *-нъ* посведочени су у називима прасловенских месеци: *берзънъ* < *berzьnъ* *měsєcъ* '(месец) који има брезе' (= у коме листају брезе), *кветьнъ* '(месец) који има цвеће' (= у коме цвета пољско цвеће), *travьnъ* '(месец) који има траву' (= у коме ниче трава), *цървьнъ* '(месец) који има црве', *lipьnъ* '(месец) који има липе' (= у коме цветају липе), и др. У том смислу треба прецизирати семантичку вредност и суфиксални лик основног типа прасловенских назива месеци [уп. Шаур 1973, 93—101].

Треба свакако истаћи да је суфикс *-нъ*, поред индивидуалнопосесивног, имао и групнопосесивно значење, тако да је *bratьnъ* могло да значи не само 'братов' и 'који има брата' него и 'који припада браћи' и 'који има браћу'.

2.1.1.5. Суфикс *-инъ* спада у млађе прасловенске посесивне суфиксе. Помоћу њега су се градили само посесивни придеви (не и квалитативно-посесивни), што се објашњава његовим постанком од (посесивног) датива. Развио се у кругу старих *ī* основа, са којих се пренео на *ā* (*iā*) основе [о постанку суфикса в. у: Маројевић 1983⁶, 43—44 и у тамо цитираној литератури]. У старословенским споменицима посведочени су придеви од основа на *ī*: *golъbinъ*, *neprijazninъ*, *zvѣrinъ* и бројна образовања од *ā* (*iā*) основа типа *vojevodinъ* и *Mariinъ*. Придеви *smokvinъ* од *ī* основе и *osъletinъ* од сугласничке основе на *et* [Brodowska-Honowska 1960, 71—75] могу се сматрати старословенском иновацијом. У староруским споменицима сачувани су бројнији примери изведеница од *ī* основа: *гостинъ*, *татинъ*, *волостелинъ*, *блядинъ*, *дѣтинъ*, *звѣринъ*, *гусинъ*, *голубинъ*, *лошадинъ*, *тетеревинъ*, *Рогъндинъ*, *Рахилинъ*, *Мышинъ*, *Бебринъ*, а такође и од *ā* (*iā*) основа [Маројевић 1983⁶, 44—46].

2.1.1.6. Суфикс *-евъ/-овъ* је најмлађи прасловенски посесивни суфикс; није ни он имао квалитативно-посесивно значење. Издвојио се из *ī* (*iī*) основа суфиксацијом помоћу *-ъ* од оног вида основе који су имали генитив и датив као падежи за припадање, што објашњава и његово

значење [в. различита гледишта о постанку суфикса и староруске потврде у: Маројевић 1983^a, 27—43].

Суфикс је имао два аломорфа: аломорф *-евъ*, ако се основа завршавала на *-j-* или на јотован сугласник, и аломорф *-овъ*, ако се основа завршавала на непалаталан сугласник.

1) Помоћу варијанте *-евъ* изводили су се посесивни придеви од *јѡ* основа (укључујући и *јѣ* основе). У кругу тих основа одвијала се конкуренција суфикса *-ъ* (в. т. 2.1.1.1) и *-евъ*. У последњој фази прасловенског језика резултати те конкуренције могли би се описати на следећи начин: 1° мушки патроними изводили су придеве искључиво помоћу суфикса *-ъ*; 2° *nomina appellativa* на *-tel'ъ*, *-dѣjъ*, *-ar'ъ* и сл. градила су придеве помоћу суфикса *-ъ*, али му је све више конкурисао суфикс *-евъ*, сужавајући употребу првобитних посесивних облика; 3° *nomina propria* (осим патронима) слободно су изводила придеве на *-евъ* (међу њима скоро да нема трагова некадашњег суфикса *-ъ*).

2) Варијанта *-овъ* конкурише суфиксу *-jъ* у кругу *ѡ* основа. Заправо: основе на *ѣ* су преносиле на *ѡ* основе у процесу њиховог мешања, поред падежних наставака, и посесивни суфикс *-овъ*. Суфикс *-овъ* добијале су, искључиво, именице са новоформираним хипокористичким суфиксима (*-ъko*, *-lo*, *-ilo*), а и именице са једносложном основном примиле су суфикс *-овъ* вероватно већ у прасловенском језику. Даља конкуренција ових суфикса и даље ширење придева на *-овъ* спада већ у историју посебних словенских језика.

2.1.2. Након формирања специфичног система посесивних категорија у прасловенском језику посесивни генитив је, као синтаксичко средство за изражавање атрибутивне посесивности, остао у врло ограниченој употреби. До овог закључка долазимо на основу анализе синтаксичких посесивних категорија у староруском језику, који у овом погледу најбоље одражава прасловенски систем.

1) Посесивни генитив се употребљавао од оних личних заменица од којих нису биле изведене посесивне заменице, а то су: прво лице двојине (ѣне *наю*), друго лице двојине (умѣ *ваю*), треће лице једине (тѣло *его*, *сего* ѣти, *оног* сѣмѣрение, лица *ея*), треће лице двојине (отѣ гробу *ею* стю), треће лице множине (оѣ *ихъ*).

2) Посесивни генитив налазимо и у случају кад је субјекат посесивности изражен супстантивизираним обликом придева (родителя *стѣго*) или партиципа (ближний *убѣнаго*).

3) Посесивни генитив се очувао у окамењеним изразима типа *въ отѣса мѣсто*, који су се касније трансформисали у предлошку конструкцију (у руском *вместо отца*, у српскохрватском *уместо оца*). В. староруске потврде у: Маројевић 1983^a, 50—53.

4) Посесивни генитив имале су две антропонимске категорије које су по пореклу посесивни придеви — имена по мужу (т. 3.1.1.3) и женски патроними (т. 3.1.3.3).

5) Уколико се субјекат посесивности састојао од двеју компоненти — именице и њеног атрибута (посесивне заменице, придева и сл.), од именице се употребљавао посесивни придев а придевска реч је долазила у генитиву. О томе сведоче староруски примери типа *prvého kralova syna* 'сина првога краља' [Скорвид 1981, 49], словачки примери типа *mojej tetkina kotora* 'соба моје тетке' [Ревзин 1973, 45—46].

И управо је ова последња употреба — контаминација посесивног придева и посесивног генитива — извор каснијег постепеног ширења и реактивирања адноминалног генитива, али то је већ предмет историје посебних словенских језика.

2.2. Атрибутивно-предикативна посесивност у прасловенском језику изражавала се посесивним дативом. Посесивно значење датива остваривало се на нивоу реченице, при чему је датив имао и допунска објекатска значења, пре свега значење блиске повезаности посесора са посесумом, значење намене и сл. Конструкције у којима се у староруском језику употребљавао посесивни датив [в. Маројевић 1983^a, 56—62] углавном одражавају синтаксичке и семантичке услове његове употребе у прасловенском језику. Ти услови се скоро у целини подударају са условима употребе ове категорије у српскохрватском језику. Примери: а мати *имѧ* поидеть за мужъ; а дружини *ти* избивають; возложило поруку на мою сестру и на доцерь *еи*; бѣ Добрына уи *Володимеру*.

Две синтаксичко-семантичке функције посесивног датива треба посебно истаћи.

Прво, посесивни датив је представљао једну врсту „одређеног“ посесивног вида — употребљавао се за изражавање допунске, већ именоване посесивности: приде княгини его. и сестра *ему* Олга [в. и друге примере у: Маројевић 1983^a, 62].

Друго, посесивни датив је употребљаван у комбинацији са посесивним придевом као контаминирани начин изражавања посесивности: вѣ *отни* *ему* манастири; *отень ти* есмь другъ [исто, 12, 59]. Субјекат посесивности у овим примерима изражен је синтаagmaма типа *отъсь jeho*, *отъсь твојъ* (тј. сам посесор има атрибутивну посесивну одредбу). Занимљиво је да су се ове конструкције сачувале у говору Галипољских Срба: *братовъно ми* дете 'дете мога брата', *кикина ми* кућа 'кућа мога стрица', *женина му* мама итд. [Ивић 1957, 208, 331, 343] (наравно, све ове примере треба схватити у реченици, с обзиром на двоструку граматичку зависност посесивног датива).

Скоро потпуна подударност у значењу и употреби посесивног датива у најстаријим староруским споменицима и у српскохрватском језику и његовим дијалектима најбоље сведочи о прасловенском карактеру ове посесивне категорије [исп. другачија мишљења у: Gallis 1974].

2.3. Предикативна посесивност у прасловенском језику изражавала се конструкцијама двају типова (које можемо условно назвати посесивним реченицама).

2.3.1. У реченици којом се исказује коме припада објекат посесивности (тема реченице је посесум, а рема посесор) остварује се посесивно значење у ужем смислу (значење припадности). Ово значење у прасловенском језику се остваривало конструкцијом са глаголом *byti* и посесивним придевом као именским делом предиката, типа српско-хрватско *Кућа је Пејрова*. Предикативна употреба посесивних придева ретко је посведочена у старим споменицима. Исп. у староруском: и ре^а старецъ чия еста дѣтская гѣста Ярославля [Маројевић 1983^а, 26]. У овом типу посесивних реченица употребљаване су, према томе, суфиксалне посесивне категорије.

2.3.2. У реченици којом се исказује шта има субјекат посесивности (тема реченице је посесор, а рема посесум) остварује се квалитативно-посесивно значење (значење поседовања). За изражавања овог значења прасловенски језик се служио лексичким средством — конструкцијом са глаголом **jъmēti > imēti*, **jъmati > imati*. Конструкција са глаголом *byti* и генитивом са предлогом *и* у овом значењу плод је накнадног развоја, нарочито израженог у источнословенским језицима.

3. Суфиксалне посесивне категорије послужиле су као творбена база посесивних изведеница. По формалним и семантичким обележјима разликујемо: а) посесивне изведенице у антропонимији; б) посесивне изведенице у топонимији; в) посесивне изведенице у апелативној лексици. Према синтаксичким обележјима посесивне изведенице се деле на оне које су укључене у систем прасловенских посесивних категорија (антропонимске изведенице) и на оне које су само генетски повезане са тим системом (топонимске изведенице, изведенице у апелативној лексици).

3.1. Посесивне изведенице у антропонимији формирале су специфичан прасловенски антропонимски систем. У антропонимском систему који се развио у прасловенском језику и култури разликујемо антропонимске категорије као подскупове са посебним формалнограматичким ликом и самосталним оноματοлошким значењем. Другим речима, да би један тип антропонимских именованја добио статус антропонимске категорије, мора задовољити два критеријума: 1^о имати специфичан формалнограматички лик, другачији од свих других типова именованја лица; 2^о имати своје посебно оноματοлошко значење у процесу номинације.

Полазећи од двају наведених критеријума, у прасловенском језику се могу издвојити три формиране антропонимске категорије: лична имена, имена по мужу и мушки патроними. Женски патроними, који су свој пуни формалнограматички лик и оноματοлошки статус стекли у источнословенским језицима, генетски сежу у епоху прасловенског језика, те ћемо и њих посебно размотрити.

Све антропонимске категорије деле се на две групе: на оне којима није у основи посесивност као појмовно-семантичка категорија (лична имена) и на оне које су по својим формално-семантичким обележјима посесивне изведенице (имена по мужу, мушки патроними, женски патроними).

Од других антропонимских категорија лична имена се битно разликују: са формалнограматичке стране — тиме што не садрже у својој творбеној структури посесивну морфему, са семантичке стране — тиме што номинацију остварују непосредно, а не преко имена других лица. Наведене одлике карактеришу како лична имена у ужем смислу, тако и надимке и хипокористичке облике. У личним именима долази до изражаја квалитативност као појмовно-семантичка категорија, што се нарочито огледа у двотематским именима, основним личним антропонимима у прасловенском језику: *Jaroslavъ* 'онај који је рано славан' — *Jaroslava* 'она која је рано славна'.

Изведене антропонимске категорије (имена по мужу, мушки и женски патроними) двоструко су везане за систем посесивних категорија: генетски — тиме што садрже у својој творбеној структури посесивну суфиксалну морфему, синтаксички — тиме што су могле бити проширене својом атрибутивном формом којом се ближе одређује субјекат посесивности. По првој особини антропонимске посесивне изведенице слажу се са другим посесивним изведеницама (у топонимији и апелативној лексички), а по другој се од њих разликују.

3.1.1. Имена по мужу као антропонимска категорија прасловенског језика имају своја формална и своја семантичка обележја. Са формалнотворбеног аспекта имена по мужу су посесивни придеви одређеног вида, извођени од основе мушког личног имена или заједничке именице која означава мушко лице. Употребљавана су само у именичкој функцији, мада су морфолошки припадала сложеној придевској деklinацији. Са семантичког аспекта имена по мужу су антропоними који номинациону функцију остварују посредно, преко мужевог имена [о постанку и прасловенском карактеру имена по мужу в. у: Маројевић 1985, 11—18].

3.1.1.1. Имена по мужу су настала лексикализовањем синтагме: *femīnŭm posesivnŭg prideva* (са различитим суфиксима) и показне заменице *jъ, ja, je*. То су, заправо, облици настали срашћивањем, тј. синтаксичком деривацијом, док је њихова прва компонента посесивни придев изведен одговарајућим суфиксом.

У категорији *nomina propria* посведочена су имена по мужу са суфиксима *-jъ, -inъ, -evъ/-ovъ*. Суфикс *-jъ*: *Иваня, Володимеря, Всеволожая, Стополчя, Ярославля* у староруском језику, *Владиславъла* < **Vladislavъlaja*, *Десимиръв* < **Desimirъvaja*, (акузатив) *Павлю* < **Pavъlъji* у старим српским споменицима [в. потврде и тумачења у: Маројевић 1985, 17—19]. Суфикс *-inъ*: имена по мужу типа староруско *Нѣжатъкинаја* [исто, 22]. Суфикс *-evъ/-ovъ*: имена по мужу типа староруско *Яневая, Radъkovaја* [исто, 19—20].

У категорији *nomina appellativa* посведочена су имена по мужу са суфиксима *-jъ, -ьnъ, -ьnъ, -inъ, -evъ/-ovъ*. Суфикс *-jъ*: *дьячя, дьяконя* у староруском [исто, 19], **gъraчяја* у старочешком језику. Суфикс *-ьnъ*: **ијънаја* (чакавско *ijna*), **стријънаја* (чакавско *strina*, чешко дијалекатско *stryná*, словачко *striná*) [Бошковић 1978, 367; Šaur 1975, 73]. Су-

фикс -ънъ: **шуръњаја* (српскохрватско *шурњаја* < *шурњаја*, македонско *шурнеа*) [Маројевић 1979, 189—190], **струъњаја* (у староруском акузатив *стрииню*, инструментал *стриинюю*), **родъњаја* (у староруском номинатив плурала *родни*) [Маројевић 1985, 23]. Суфикс -иъ: *воеводиная*, *дядиная*, *старостиная* у староукрајинском језику [Маројевић 1986, 132]. Суфикс -евъ/-овъ: имена по мужу типа староруско *королевая*, *поволая* [Маројевић 1985, 21].

Напомена.

У етимолошким речницима словенских језика чешко *paní* творбено се реконструише као изведеница са суфиксом -ъји: **рапъји* [Machek, 431; Holub-Korešný, 263], односно **гърапъји* [Трубачев VII, 197]. Ми реч реконструишемо као прасловенско (вероватно дијалекатско прасловенско) име по мужу са суфиксом -j(a)ja: **гърапаја* 'панова она (тј. жена)' > **гърапаја* > **рапаја*. Њене потврде у споменицама [Staročeský slovník 15, 46—47; Słownik staropolski VI, zeszyt 1 (34), 23—26; Сл. староукр. мови II, 123] указују на чешки језик као примарно извориште, са фонетским променама у финалном делу: *(гъ)рапаја > *рапаја > *рапји > *рапи > *paní*. Реч се касније проширила са чешким културним утицајем [в. Маројевић 1986, 132—133].

3.1.1.2. Иако именице по својој функцији, имена по мужу су на специфичан начин улазила у систем посесивних категорија прасловенског језика. За суфиксалне посесивне категорије њих није везивало само порекло него и синтаксичка употреба. Староруски антропоними типа *Глббовая Всеславича* [в. и друге примере у: Маројевић 1985, 24] показују да се име по мужу понаша као синтагма типа *Глббова жена*: уз њега је могао да стоји посесивни генитив мужевог патронима, којим се ближе одређује примарни субјекат посесивности. Првобитно се уз посесивни придев од личног имена употребљавао посесивни придев од патронима (в. примере у т. 3.1.2.3), али је тај посесивни придев касније замењен посесивним генитивом. У конструкцијама са именима по мужу забележен је само генитив патронима.

3.1.1.3. Којим је граматичким средством у прасловенском језику исказивана атрибутивна посесивност кад је посесор (субјекат посесивности) био изражен именом по мужу? Као облици са сложенем придевском деklinацијом у супстантивној функцији, имена по мужу су се употребљавала у облику посесивног генитива. До овог закључка долазимо на основу потврда у староруском (општеисточнословенском) језику: совѣтомъ брата *королевое*; имѣя велику любовь к детемъ *Романовое* [в. и друге примере у: Маројевић 1985, 25—26]. Генитив је искључиви посесивни облик имена по мужу и у староукрајинским споменицама: *piszal krolowei pisar*; где е<ст> домъ *Пиятрово'у* [в. и друге примере у: Маројевић 1986, 134—136]. Посесивни генитив имена по мужу посведочен је и у старополским споменицама: *do paney do Micolayewey domu*; *ne iachal na paney Janowey dzedzinø*; *paney Jadwiszyna oczczisna*; *w paney dom Yadwiszin* [Słownik staropolski IV, 1 (34), 25]. По-

следња два примера, у којима је од имена по мужу употребљен посесивни генитив а од личног имена посесивни придев, потврђују нашу творбено-семантичку реконструкцију **gъraŋaja* [в. т. 3.1.1.1]. Овакав, контаминирани начин изражавања посесивности посведочен је и у староруском: надъ гробомъ княгыниномъ Ярославлеѣ; взя городъ княгининъ на щитъ *Стославлеѣ* [в. и друге примере у: Маројевић 1985, 26]. И у старочешком језику посведочен је само посесивни генитив изведенице (имена по мужу) *paní: v rukú panuе své; panie služebník* [Staročeský slovník 15, 46—47]⁴.

3.1.2. Мушки патроними као антропонимска категорија прасловенског језика имају такође своја формална и своја семантичка обележја. Са формалнотворбеног аспекта мушки патроними су, за разлику од других антропонимских посесивних образовања, именичке изведенице са суфиксом *-*iŋo* (староруско -*iŋь*, старосрпскохрватско -*iŋь*, старочешко -*iŋь*); поред тога, они имају, по нашем тумачењу, у својој творбеној структури посесивну морфему и изводе се од основе посесивног придева. Са семантичког аспекта мушки патроними су антропоними који номинациону функцију остварују посредно, преко очевог имена.

3.1.2.1. Разматрајући творбenu структуру староруских патронима Роман Јакобсон је изнео хипотезу по којој су двотематска имена градила патрониме додавањем суфикса непосредно на именичку основу, док су се патроними од једнотематских имена градили од основе присвојнога придева. Ову разлику је покушао да објасни социлингвистички — претпоставком да су патрониме са супстантивним суфиксом првобитно имала само двотематска, аристократска имена, док су се од једнотематских имена градили описни патроними са посесивним придевом типа *Хотовъ сынъ*. Под утицајем посесивних придева у синтагми наведеног типа формирани су патроними са посесивном морфемом типа *Хотовичъ* [Jakobson 1962, 14—16]. И С. В. Фролова сматра да су се словенски патроними примарно градили од именичке основе, али на други начин објашњава патрониме типа *Игоревичъ*, *Роговичъ* — као изведенице од именица са тематским суфиксом -*ев*-/*-ов*- [Фролова 1981, 5, 8]. На основу анализе грађе староруских патронима у поређењу са релативном хронологијом посесивних придева ми смо утврдили да су наведена тумачења погрешна. Патрониме типа *Иваничъ* и *Володимѣричъ* претходни истраживачи нетачно реконструирају као изведенице од именичке основе. Наша анализа показује да су то изведенице од основе посесивног придева *Иваŋь*, *Volodiměŋь*, што потврђује хронолошки паралелизам: *Иванъ* — *Иваничъ*, *Володимѣрь* — *Володимѣричъ* према *Ивановъ* — *Ивановичъ*, *Володимѣровъ* — *Володимѣровичъ* [подробније тумачење и грађа из староруских споменика наведени су у: Маројевић 1985, 33—44].

⁴ О именима по мужу у староруском језику писали смо најпре у: Мароевич 1981, 106—118.

У прасловенском језику патроними су имали једнообразну структуру: основа посесивног придева + суфикс **-itjo*. Ту структуру добро чувају староруски патроними типа *Соломоничь*, *Творимиричь*, *Молибожичь*, *Стѡполчичь*, *Воитѡиичь*, *Мьстиславичь*, *Всеволожичь* (са посесивним суфиксом *-jь*), *Милятиниць* (са суфиксом *-inъ*), *Яневичь*, *Нвжънович* (са суфиксом *-evъ/-ovъ*). Исту структуру имају образовања у категорији апелатива типа *сестричичь* (основа посесивног придева на *-jь* *sestričь* од именице *sestrica* + суфикс *-ičь*). Исп. и старочешко *panic* [Staročeský slovník 15, 47—48] < **gъrańicь* (основа придева на *-jь* **gъrańь* од именице **gъrańь* + суфикс *-icь*).

3.1.2.2. Иако именице и по форми и по функцији, патроними на **-itjo* су на специфичан начин улазили у систем посесивних категорија прасловенског језика: патроним има исту синтаксичку употребу као да уместо њега стоји посесивна синтагма са именицом *зупъ*. Синтаксичку употребу патронима илустроваћемо следећим староруским примерима: Иванъ *Творимиричь* воеводи Ярославля; Юрьѡ *Володимѡричь* Манамаха [Маројевић 1985, 44]. Посесивни придев од кога је изведен патроним има атрибут који долази у облику посесивног генитива. Оваква синтаксичка употреба била је могућа само зато што су мушки патроними генетски изведенице од основе посесивних придева.

3.1.2.3. Којим је граматичким средством у прасловенском језику изражавана атрибутивна посесивност кад је субјекат посесивности био означен патронимом на **-itjo*? За староруски језик Фролова претпоставља да су то „формы на *-ев*, хотя они сохранены не самими ранними памятниками” [Фролова 1963, 23], а Кузнецов сматра да је примаран посесивни генитив патронима [Кузнецов 1961, 41]. Ми смо доказали да су оба ова начина секундарна — и суфикс *-evъ* и посесивни генитив — и да је примарна употреба посесивног придева са суфиксом *-ъ* (в. т. 2.1.1.1) и у случају кад је субјекат посесивности мушки патроним на **-itjo*. У староруским споменицима открили смо уверљиве потврде придева овога типа: дворъ . . . *Творимириць* (1230); повелѣниемъ *Милятиномъ* *Лукиницемъ* (1245); абы умирити его с Рязанци съ *Глѡбовичи* (1187); дружина же *Андрѡевича* не пустища его в городъ (1171); а се чара кня *Володимирова* *Давыдовча* (пре 1151). Примери показују да су се придеви типа *Творимиричь* (= *Творимирићев*) од патронима типа *Творимиричь* у староруском језику употребљавали све до првих деценија XIII века. Први сигуран пример посесивног генитива с краја је XIII века, што значи да можемо утврдити и приближну хронологију посесивних форми од патронима у староруском језику: судъ *Ярославль* *Володимирица* (1280). Придеви на *-evъ* од патронима у староруском језику уопште нису посведочени, они се појављују у украјинским споменицима средине XV века, а у руским у XVI—XVII веку [подробније и са потребном документацијом у: Маројевић 1985, 44—53].

У српскохрватском језику посведочени су бројни и разноврсни трагови придева са суфиксом *-ъ* чија је творбена база патроним: а) у антропонимији — у синтагмама типа *Јуѡвића мајка* и у женским презименима

типа (Коса) *Смиљанића*; б) у топонимији: *Дабижљевић-до*, *Башковић-йойок*, *Николић* (поток), *Пејрића* (вас = село), *Марсенића ријека*, *Баошиће* (село), *Злајарића враћа*, *Малићи ораси*, *Грасићиће врбе* [в. тумачења и потврде у: Маројевић 1982, 98—107].

У чешком језику masculinum сингулара некадашњих посесивних придева од патронима сачуван је у окамењеном облику у посесивним формама типа *Novákovic*, којима се означава припадање породици, а топоними типа *Budějovice* представљају некадашњи neutrum (номинатив сингулара) придева овога типа.

Назив верског празника српскохрватско *Божих* настао је супстантивизацијом придева на -ь од патронима: **božićь* (= божићев) *dьnъ* > *božićь* [реконструкцију прасловенских облика именице *božićь* и посесивног придева *božićь* в. у: Мароевич 1985^a, 85—88; српскохрватска верзија: Маројевић 1984, 56—58].

3.1.3. У прасловенском језику женски патроними, по свему судећи, нису били формиран и стабилизовани као посебна антропонимска категорија. Одговарајуће оноματοлошко значење изражавало се описно — синтагмом посесивни придев од очевог имена + **dьkti*. Постоје, међутим, извесне индикације да је посесивни придев (неодређени вид по форми) од очевог имена представљао женски патроним. Зачетак формирања ове антропонимске категорије сеже у епоху широкe употребе посесивног суфикса -ьнъ (в. т. 2.1.1.3), како у кругу *nomina appellativa*, тако и у кругу *nomina propria*. Заправо: *femininum* посесивних придева са овим суфиксом (формално неодређени вид) могао се супстантивизирати и тако, самостално употребљен, изражавати оноματοлошко значење женског имена по оцу. Тај суфикс, у облику *femininum*-а -ьна, задржао се у патронимском (и матронимском) значењу и у периоду када је посесивни суфикс -ьнъ изацао из живе употребе и био замењен другим посесивним суфиксима. Формирање женских патронима на -ьна било је тек у зачетку, судећи бар према оскудним траговима у историји посебних словенских језика.

Као антропонимска категорија у формирању, женски патроними у прасловенском језику имају своја формална и своја семантичка обележја. Са формалнотворбеног аспекта женски патроними су посесивни придеви неодређеног вида, извођени од основе мушког личног имена или заједничке именице која означава мушко лице. У својој творбеној структури они су имали посесивну морфему -ьн(а). Ови атрибутивни придевски облици су се током времена супстантивизирали, тим пре што им је и промена била именичка. Са семантичког аспекта женски патроними су антропоними који номинациону функцију остварују посредно, преко очевог имена.

3.1.3.1. Женски патроними су настали, као што смо истакли, транспозицијом (супстантивизацијом облика женског рода посесивног придева). Посведочени су само облици са суфиксом -ьнъ, тј. *femininum* на -ьна. Погледајмо њихове трагове у словенским језицима.

1) Прасловенског порекла може бити први тип староруских патронима — који се изводио помоћу суфикса *-ьна* од основе личног имена. Посведочени су само патроними од личних имена на *-въ*: *Изяславна*, *Сѣославна*, *Мѣстиславна*, *Ярославна*, *Ростиславна*; и од личних имена на *-ръ*: *Володимѣрна*, *Казимѣрна* [Маројевић 1985, 60].

2) У категорији *nomina appellativa* посведочени су у староруском женски патроними (и матроними): *сестрична* [исто, 59] < *sestričьna*, облик изведен суфиксом *-ьна* од именице *sestrica* (< **sestrika*); *братанна* 'доћь брата' [СлРЯ XI—XVII вв. 1, 319] < *bratanьna*, облик изведен од именице *bratanь*; *княжна* 'доћь князя' [СлРЯ XI—XVII вв. 7, 206] < *кнѣжьна*.

3) Старочешко *panna* (*hpanna*), GA pl. *panen* [Staročeský slovník 15, 49—50] < **gъpanьna* је облик изведен суфиксом *-ьна* од именице **gъpanь*.

3.1.3.2. Женски патроними, иако су попримили супстантивну функцију, на специфичан начин су улазили у систем посесивних категорија прасловенског језика, као и мушки патроними и имена по мужу. Они имају синтаксичку употребу као и синтагме с посесивним придевом и именицом **dъkti*, тј. могли су се употребљавати са очевим патронимом (или другом апозицијом уз очево име) у генитиву. У староруским споменицима у нашој грађи таква синтаксичка употреба није забележена од облика типа *Ярославьна*, за које сматрамо да су настали у прасловенском језику, али је забележена од другог творбеног типа, за који сматрамо да се касније развио: женитися. *Петровною* Михалковича [Маројевић 1985, 62].

3.1.3.3. Поставља се питање: којим је граматичким средствима, суфиксалним или синтаксичким, исказивана припадност кад је субјекат посесивности био означен женским патронимом на *-ьна*? Староруски споменици дају одговор на ово питање: и едва *Мстиславны* товаръ ублюдоша (1127) [у два преписа летописа, Маројевић 1985, 62] — у кругу женских патронима, као и у категорији имена по мужу, примаран је био посесивни генитив. Ова специфичност објашњава се чињеницом што су патроними са суфиксом *-ьна* по пореклу супстантивизирани посесивни придеви.

Током даљег историјског развоја женски патроними су дефинитивно прешли у категорију именица, па су се од њих, као и од других именица на *-а*, почели градити посесивни придеви помоћу суфикса *-in* < *-inь*. Ту фазу у њиховом развоју илуструје у старочешком пример: *A toto rodání panniно* (1491) [Staročeský slovník 15, 50], а у руском: безъ *королевнина* вѣдома (1582) [Маројевић 1985, 62—63]. У *Слову о полку Игореве* посведочен је занимљив случај графичке контаминације — староруског посесивног генитива *Jaroslъvny* и каснијег руског придевског облика *Jaroslavinin* — у примеру: *Ярославнынъ* гласъ [исто, 125—126].

3.2. Посесивне форме служиле су као база за творбу топонима различитих творбених типова. Посесивне изведенице у топонимији према формалној структури деле се на четири типа: а) аналитички облици настали топонимизацијом посесивне синтагме; б) синтетички облици настали деривацијом у ужем смислу (суфиксацијом); в) синтетички облици настали транспозицијом од патронима; г) синтетички облици настали транспозицијом (супстантивизацијом посесивне форме).

Преласком посесивних облика у посесивне изведенице у топонимији слабила је или се потпуно губила њихова везаност за систем посесивних категорија: они су губили способност да буду проширени својом атрибутивном формом којом се ближе одређује субјекат посесивности.

3.2.1. Топоними настали топонимизацијом посесивне синтагме најближи су по својој формалној структури атрибутивним посесивним формама са живом граматичком функцијом: они садрже и посесора и посесум. Посесор је у облику посесивног придева, као у староруским микротопонимима: до *Добрыни улици* в городняя ворота. до *Пискупли улици* [Маројевић 1985, 96]. Посесор би могао бити и у облику посесивног генитива, али такви примери нису посведочени, што се објашњава ограниченошћу употребе посесивног генитива у прасловенском језику (в. т. 2.1.2). Чак ни они примери у којима се са савременог аспекта издваја посесивни генитив — типа српскохрватско *Ивића њива*, *Марковића вода*, *Мартиновића ријека*, *Добриловића кућа* — нису прасловенског порекла. У њима је примарно био *femīnīnum* посесивног придева са суфиксом *-ь* (в. т. 2.1.1.1) који се касније, кад се изгубио осећај за придеве овога типа, почео схватати као посесивни генитив и преносити на зависне падеже, а затим и на употребу уз именице које нису биле у облику *femīnīnum*-а сингулара [подробније у: Маројевић 1982, 98—107].

Да су топоними настали топонимизацијом посесивне синтагме чували извесну везаност за систем посесивних категорија, показује следећи староруски пример: а се даю свои княгинѣ . . . Желѣскова слободка з бортью съ *Ивановыѣ село* с *Хороброва*. Искоњская слободка [Маројевић 1985, 75], у коме можемо издвојити описни топоним са живом посесивном функцијом *Ivanovo selo Horobrova* (тј. село Ивана Хороброва). Овде је карактеристично да суфиксални посесивни облик *Ivanovo* има свој атрибут — генитив *masculinum*-а посесивног придева на *-ovъ* у функцији мушког патронима *Horobrova*. Могао би се, додуше, и другачије тумачити облик *Хороброва*: као конгруентни атрибут уз именицу *слободка*, дакле, као део другог топонима. Такво тумачење је мало вероватно како због предлога *с* који облику претходи, тако и због тачке која следи после њега (а којом се најчешће обележавала извесна синтаксичка целина).

Није увек једноставно повући границу између географских имена насталих топонимизацијом посесивне синтагме и оних који су настали супстантивизацијом. У примеру: и бы в *селѣ* в *Рогънѣдинѣ* [Маројевић 1985, 89] може се издвојити топоним у облику *Rognědino* (са елипсом управне именице) или *Rognědino selo* (са очуваном посесивном синтаг-

мом). Варијантност топонима била је могућа зато што се чувала повезаност супстантивизованог посесивног облика са посесивном синтагмом од које је настао. Уп.: Рјуриковъ же идупцо из Новагорода и Смоленска. а и быѣ на Лучинѣ верьбноѣ недѣлтѣ . . . и дасть ему оцѣ его Лучинѣ городѣ [Маројевић 1985, 90].

3.2.2. Топоними изведени неким именичким суфиксом од основе посесивног придева представљају посесивне изведенице у ужем смислу. Такав је српскохрватски ојконим *Ivańica*, изведен суфиксом *-ica* од прве компоненте некадашње синтагме *Ivańa vьsь*. У оваквим примерима прелазак из категорије придева у категорију именице остварен је помоћу творбеног форманта.

3.2.3. Топоними су могли настајати транспозицијом породичног или племенског имена у име територије на којој братство или племе живи. Тако је српскохрватски топоним *Бјелојавлићи* настао од плуралског облика некадашњег патронима (касније презимена) *Вѣлоравл'иць*. Топоним *Воиничи* [Маројевић 1985, 101—102] у староруском језику настао је транспозицијом од патронима *Војиници* (изведеница на *-иць* од посесивног придева *Војинь* личнога имена *Војинь*).

3.2.4. Елипсом управне именице и супстантивизацијом посесивног придева настали су топоними типа староруско *Јрославль*, *Володимѣрь*, *Домагощь*. Њихов род и број зависио је од рода и броја некадашње управне именице.

У вези са супстантивизацијом посесивних форми у топонимији поставља се питање: да ли су топоними могли настајати на словенском терену супстантивизацијом посесивног генитива? Занимљива су у овом погледу тумачења Р. Бошковића. У расправи *Евентуални њрајови дисјалатајализације r вокалноја у јужнословенским језицима* (1973) он у најстаријим грчким топонимима словенског порекла, између осталих, реконструише следеће ликове: „*Заграта* (Лаконија) = *Џгрота* < *џгрота* (= посесивни генитив од пом. ргорг. *Џгрота*)” [Бошковић 1978, 373]; „*Серβίана* (Епир) = *Сѣрβѣна* (= посесивни генитив од пом. ргорг. *Сѣрβѣнъ*)” [исто, 377]. На основу ових примера може се закључити да је Бошковић сматрао могућном супстантивизацију посесивног генитива у топонимији.

У расправи *Поводом неких њојонима* (1974) за топониме типа српскохрватско *Milosava* (f), *Mirosava* (f), *Ranisava* (f), *Martina* (f), *Dobrašina* (f), *Radiša* (f) или пољско *Adama* (f), *Ciechmana* (f), *Niesula* (f), *Szczepana* (f) Бошковић каже да се „никаквом анализом не може утврдити — шта они заправо у конкретним случајевима историјски представљају: посесивне генитиве једине од личних имена мушкога рода или старе придеве (данас именице) женскога рода на *a*” [Бошковић 1978, 380].

Ми сматрамо да се теоријском и историјском анализом може доказати да су топоними овога типа по своме пореклу облици *femininum*-а посесивних придева са суфиксом *-ъ* < *-os* (в. т. 2.1.1.1), настали елипсом неке именице женскога рода (*vьsь*, *niva* или сл.): *Miloslava* (= Милослављева) *vьsь* > *Miloslava* > *Милосава*. У прилог оваквом тумачењу могу

се навести следећи аргументи. Прво, теоријски се не може претпоставити супстантивизација посесивног генитива као облика који није носилац деклинације у језику са строгом граматичком структуром какав је био прасловенски. Друго, у прасловенском језику је дошло, као што смо видели (у т. 2.1), до формирања специфичног система посесивних категорија при чему је именички посесивни генитив замењен придевским посесивним облицима (у употреби је остао само посесивни генитив неких придевских заменица и придева са сложеном придевском деклинацијом); тај систем је формиран много пре великих сеоба Словена, тако да у време настанка наведених јужнословенских топонима у живом језику није ни било посесивног генитива од личних имена. То би био други, историјски доказ да су топоними типа *Милосава* придевског порекла (супстантивизирани облици женског рода придева са суфиксом -*ъ*).

3.3. Посесивне изведенице у апелативној лексици нису биле многобројне. Ако се изузму изведенице типа *струјнаја*, које по својим морфолошким одликама спадају у имена по мужу (т. 3.1.1), типа *sestričičь*, које спадају у категорију мушких патронима (тачније: матронима) (т. 3.1.2), и супстантивизирани облици типа *кнѣзьна*, које укључујемо у женске патрониме (т. 3.1.3), у овај тип посесивних изведеница спадају именице на *-ina* типа *отънина* 'очевина' и *дѣдънина* 'дедовина' [Маројевић 1985, 55—56], које су изведене од посесивних придева *отънь*, *дѣдънь*. Ове изведенице су у староруском језику имале дијалекатски ограничену употребу, али по својој творбеној структури могу бити прасловенске (или дијалекатске прасловенске) речи.

Изведенице типа *отънина* нису биле укључене у систем посесивних категорија онако као што су то биле антропонимске категорије. То је свакако условљено и њиховим значењем: њихова творбена база није имала актуелно посесивно значење (*отънина* није 'имовина која припада оцу' него 'имовина која је припадала оцу').

4. Реконструкција прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница, коју смо покушали у овом раду да учинимо у синтетичком облику, показује и сложеност и динамичност тога система. Реконструкција се морала вршити на основу остатака и трагова у писаним споменицима словенским. Чак ни у најстаријим старословенским и староруским споменицима није се у потпуности чувао прасловенски посесивни систем, што је условило и примењени тип формално-семантичке реконструкције. Даља истраживања било би целисходно усмерити у два правца. С једне стране, у правцу даљег истраживања трагова прасловенског система у појединим словенским језицима, посебно у њиховим антропонимским и топонимским изведеницама, те испитивања облика и узрока промене тога система у њиховом историјском развоју. С друге стране, у правцу испитивања развојних фаза система посесивних категорија и посесивних изведеница у самом прасловенском језику, посебно с обзиром на конкуренцију старијих и млађих посесивних суфикса.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић 1978 — Р. Бошковић. *Одабрани чланци и расправе*. Титоград, 1978.
- Brodowska-Honowska 1960 — М. Brodowska-Honowska. *Slowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*. Kraków — Wrocław — Warszawa, 1960.
- Gallis 1974 — А. Gallis. *Da li je srpskohrvatski adnominalni dativ pripadnosti (posesivni dativ) — balkanizam?* — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1974, XVII/1, 51—61.
- Зверковская 1978 — Н. П. Зверковская. *К истории суффикса -ов в древнерусском языке*. — Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 1976. М., 1978, 256—262.
- Ивић 1957 — П. Ивић. *О говору Галићкој Срба*. — Српски дијалектолошки зборник, књ. XII, Београд, 1957.
- Jakobson 1962 — *О морфологическом составе древнерусских отчеств*. — [У књизи:] R. Jakobson. *Studies in Russian Philology*. Michigan Slavic Materials. No 1. Ann Arbor, 1962.
- Кузнецов 1961 — П. С. Кузнецов. *Очерки по морфологии праславянского языка*. М., 1961.
- Mareš 1970 — F. V. Mareš. *K chronologii slovanských posesivních adjektiv staršího a mladšího typu* (Budeč — Budkov). — *Zpravodaj místopisné komise ČSAV*. Praha, 1970, XI, 3, 348—355.
- Маројевић 1979 — Р. Маројевић. *Шурњаја*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1979, XXXV, 189—192.
- Мароевич 1981 — Р. Мароевич. *Опозиция определенных и неопределенных форм притяжательных прилагательных*. (К вопросу о природе имен типа Vysevoložaja в древнерусском языке). — Вопросы языкознания, М., 1981, 5, 106—118.
- Маројевић 1981 — Р. Маројевић. „Девейбрајинџа сесјира“ у народној њесми. О једном њворбено-семантичком њију словенских њосесивних њридева. — Јужнословенски филолог, Београд, 1981, XXXVII, 243—249.
- Маројевић 1982 — Р. Маројевић. *Прасловенска adjectiva possessiva њија Tvorimifčъ (од њајџроњима њија Tvorimifčъ), њихова судбина и њраџоњи у словенским језицима*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1982, XXXVIII, 89—109.
- Мароевич 1983^а — Р. Мароевич. *Заметки по историческому словообразованию* (1. Форма њаџина в древнерусских летописях. 2. Старославянские притяжательные прилагательные типа Salaŋь). — *Этимология* 1981, М., 1983, 44—49.
- Мароевич 1983^б — Р. Мароевич. *Посесивные категории в русском языке (история развития и современное состояние)*. — *Филологические науки*, М., 1983, 5, 56—61.
- Маројевић 1983^а — Р. Маројевић. *Посесивне катеџорије у руском језику (у своје истџријском развџику и данас)*. Београд, 1983.
- Маројевић 1983^б — Р. Маројевић. *Посесивни њридеџи са суффиксом -њџ у истџрији руској језика*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1983, XXVI/1, 7—60.
- Маројевић 1984 — Р. Маројевић. *Прасловенске њворбено-семантичке реконсијрукције*. (1. О њрасловенском суффиксу -њџ уџиџије и њридеџу воџџњ њосебно. 2. Српскохрватско воџџњ). — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1980 (1984), XLVI, 1—4, 53—58.
- Мароевич 1985^а — Р. Мароевич. *Заметки по историческому словообразованию*. (3. О праславянском суф. -њџ и прилагательном воџџњ. 4. С.-хорв. воџџњ). — *Этимология* 1983. М., 1985, 82—88.
- Мароевич 1985^б — Р. Мароевич. *Историческое словообразование и хронология фонологических изменений*. (Изменения в системе согласных фонем древнерусского языка). — *Филологические науки*, М., 1985, 5, 38—42.
- Маројевић 1985 — Р. Маројевић. *Посесивне изведеџице у сџароруском језику. Аџџроџимски сисџем. Тојџонимџа*. „Слово о њолку њџореве“. Београд, 1985.

- Маројевић 1986 — Р. Маројевић. *Имена њо мужу у сѣтароукрајинском језику*. — Ономастолошки прилози, Београд, 1986, VII, 125—139.
- Machek — V. Machek. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1971.
- Потебня 1968 — А. А. Потебня. *Из записок по русской грамматике*. III. *Об изменении значения и заменах существительного*. М., 1968.
- Ревзин 1973 — И. И. Ревзин. *Понятие парадигмы и некоторые спорные вопросы грамматики славянских языков*. — Структурно-типологические исследования в области грамматики славянских языков. М., 1973, 39—50.
- Rječnik JAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I—XXIII. Zagreb, 1880—1976.
- Słownik staropolski — *Słownik staropolski*, tom VI, zeszyt 1 (34), Wrocław — Warszawa — Kraków, 1970.
- Сл. РЯ XI—XVII вв. — *Словарь русского языка XI—XVII вв.* I— . М., 1975—.
- Сл. староукр. мови — *Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.* I—II. Київ, 1977—1978.
- Скорвид 1981 — С. С. Скорвид. *О синтаксических свойствах притяжательных прилагательных в древнерусском языке*. — Вестник Московского университета. Серия 9. Филология, 1981, 4, 43—50.
- Staročeský slovník — *Staročeský slovník*. 15. Praha, 1985.
- Трубачев — *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Под ред. О. Н. Трубачева. I— . М., 1974—.
- Трубецкой 1937 — Н. С. Трубецкой. *О притяжательных прилагательных (possessiva) староцерковнославянского языка*. — Сборник лингвистических и филологических расправа. А. Белићу о четрдесетогодишњици његова научног рада. Београд, 1937, 15—20.
- Фасмер — М. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перев. и дополнения О. Н. Трубачева. Изд. 2-е. I—IV. М., 1986—1987.
- Фролова 1960 — С. В. Фролова. *К вопросу о природе и генезисе притяжательных прилагательных русского языка*. — Уч. зап. Куйбыш. пед. ин-та, 1960, 32, 323—340.
- Фролова 1963 — С. В. Фролова. *История образования притяжательно-относительных прилагательных с суффиксом -ов/-ев в русском языке*. — Уч. зап. Куйбыш. пед. ин-та, 1963, 38, 7—77.
- Фролова 1981 — С. В. Фролова. *Древнерусские отчества на -ичь в словообразовательном отношении*. — Куйбышевский пед. ин-т. Межвузовский сборник научных трудов, т. 253, 1981, 3—10.
- Holub—Korečnů — J. Holub, Fr. Korečnů. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1952.
- Шаур 1973 — В. Шаур. *К вопросу о реконструкции праславянских названий месяцев*. — *Этимология* 1971, М., 1973, 93—101.
- Šaur 1975 — V. Šaur. *Etymologie slovanských příbuzenských termínů*. Praha, 1975.

Резюме

Радмило Мароевич

К РЕКОНСТРУКЦИИ ПРАСЛАВЯНСКОЙ СИСТЕМЫ ПОСЕССИВНЫХ КАТЕГОРИЙ И ПОСЕССИВНЫХ ПРОИЗВОДНЫХ

В праславянском языке сформировалась особая система посессивных категорий и производных, явившаяся типологическим отличием праславянского языка от других индоевропейских языков.

Систему посессивных категорий составляли суффиксальные (прилагательные с суф. *-ъ/-ь, -jъ, -ьнъ, -tнъ, -inъ, -evъ/-ovъ*) и синтаксические категории (родительный принадлежности, дательный принадлежности, посессивные предложения). По семантическому признаку различались собственно посессивные категории, выражающие принадлежность (тип *bratъnъ* 'принадлежащий брату'), и качественно-посессивные категории, выражающие обладание (тип *bratъnъ* 'имеющий брата'). На определенной стадии развития праславянского языка употребление род. принадлежности имени существительного грамматически стало невозможным, и он был заменен суффиксальными посессивными категориями. Принимая на себя функцию род. принадлежности, суффиксальные посессивные категории восприняли и его синтаксическое употребление в рамках именной парадигмы. Так сформировалась особая грамматическая категория праславянских притяжательных прилагательных, которые, входя в парадигму мотивировавших их существительных, в то же время приобретали особенности имени прилагательного (согласование по роду, числу и падежу). Род. принадлежности после подобных изменений имел довольно ограниченное употребление, был сведен лишь к тем личным местоимениям, от которых не были образованы притяжательные суффиксальные формы, а также к субстантивированным формам прилагательного и причастия.

Суффиксальные посессивные категории послужили словообразовательной основой для образования посессивных производных в антропонимии (имена по мужу, мужские и женские патронимы), топонимии и апеллативной лексике. Антропонимические производные особым образом входили в систему праславянских посессивных категорий. От мужских патронимов образовывались суффиксальные посессивные формы (на *-ъ*), в то время как от имен по мужу и женских патронимов употреблялся род. принадлежности.

О НЕКИМ СРПСКОХРВАТСКИМ ГРАМАТИЧКИМ ФЕНОМЕНИМА УСЛОВЉЕНИМ ЕМПАТИЈОМ*

Појам емпатије, као што је познато, увели су у језичку науку Сусуму Куно и Едуко Кабураки¹. Пошто су запазили да се говорно лице неједнако поставља према појединцима које помиње у свом казивању ситуација и догађаја — уз неког стаје ближе него уз другог, они су на однос „стајања уз“ применили термин *empathy*.

Емпатијску везу говорно лице успоставља неминовно с особом из чије визуре „снима“² оно о чему говори (рекавши, рецимо, *Јова је од Милана кужио кола*³ ја сам у извесном смислу усвојила Јовину тачку гледања на ствари; да сам исти догађај „снимила“ из Миланове перспективе, моја би изјава гласила: *Милан је Јови йродао кола*)⁴. Остале околности под којима се испољава постојање емпатијске релације не морају бити за све језике исте; несличности између јапанског и енглеског, које разматрају Куно и Кабураки, ово упечатљиво илуструју.

Радови русисте Олге Јокојаме, од којих је први објављен још 1976. године у коауторству с Емили Кленин (Yokoama 1976, 1980, 1982), битно су допринели томе да се, почетком осамдесетих година, и слависти у словенским земљама заинтересују за појам емпатије. Од сербокроатиста први њиме оперише Дубравко Кучанда испитујући употребу нашег посесивног датива (Kučanda 1985)⁵. Има, међутим, још појава и у нашем, и у другим словенским језицима, на које би такође требало применити емпатијски критериј ради њиховог потпунијег осветљавања. Моја је на-

* Реферат припремљен за X конгрес слависта (Софија, 1988).

¹ Своје виђење емпатије ови су аутори презентирали још 1975. године под насловом *Empathy and Syntax* (Kuno 1975). Међутим, тек кад су њихова гледишта публикована (под истим насловом) у часопису *Linguistic Inquiry* (Kuno 1977), лингвистички свет и ван САД је добио блиски увид у нову теоријску тековину.

² „Снимање”, односно „камеру која снима” помињу метафорично сами аутори (Kuno 1977, на стр. 627).

³ Овде навођени примери преузети су или из свакодневног разговорног језика образованих (аутохтоних) Београђана или из дневне штампе.

⁴ У раду Ивић 1976 ја сам већ упозорила на овакву могућност двојаке перспективизације датог догађаја, али нисам при том непосредно експлицирала њену емпатијску условљеност.

⁵ Исту тему — однос посесивног датива према посесивном генитиву — ја сам разматрала, додуше сасвим узгредно, још 1976. године у свом претходно поменутом раду (Ивић 1976, на стр. 43), али без експлицирања његове емпатијске димензије.

мера да се овом приликом осврнем на две такве појаве: на јављање/нејављање одредбе *један* уз назив саговорнику непознате особе која се уводи у разговор и на нерегуларно фаворизовање посесивног генитива на рачун присвојног придева (*књиџа Блумфилда* уместо *Блумфилдова књиџа* и слични примери).

Седамдесетих година, у кругу мојих непосредних научних интересовања налазила се и нумеричка употреба српскохрватског израза *један*, па сам о њој писала у два наврата — први пут настојећи да утврдим у каквој се улози, у којим контекстима и колико често овај израз јавља (Ивић 1971), а други пут (Ivić 1973) са жељом да објасним због чега се он, упркос неким карактеристичним цртама граматичког понашања, не може сматрати неодређеним чланом. Мој трећи приступ изразу *један* сасвим је скорашњи (Ivić 1986), а своди се на покушај што прецизнијег формулисања семантичког принципа који регулише придруживање/непридруживање тог израза општем називу људског створа оствареном у било којој синтаксичкој позицији осим предикатске⁶. Овог пута намеравам да резимирам те принципе, одређујући при том експлицитније него досад њихов однос према емпатијском фактору.

С обзиром на тако постављени задатак, мене ће овде интересовати само искази који „снимају” конкретне ситуације, конкретне догађаје и конкретне појединце у њима, с тим што се ови последњи, будући саговорнику непознати, не називају по имену, него се у разговор уводе као представници неке дате врсте људи: *лекар, љушник, сјашица, студенткиња* и сл.

Бива да се, при помену тако „неодређено“ именованих особа, том податку — коју врсту људи егземплификује дотични — придаје посебан комуникативан значај⁷; кад год је то случај, *један* се не појављује уз општи назив (мајци, рецимо, чије се дете позледило, а којој говоре *Смирише се, лекар само ишло није сјашица*, важно је једино сазнање да ће се зачас створити ту неко ко је по професији лекар; зато у наведеној изјави и стоји само *лекар*, а не *један лекар*). Испоставило се, једном речју, да је нужан предуслов употреби одредбе *један* таква значењска интерпретација општег назива која под окриље комуникативне пажње поставља саму подразумевану индивидуу као такву, а тек уз њу и информацију о њеном припадништву именованој врсти људи.

Под околностима такве значењске интерпретације појава израза *један* постаје могућа, што, међутим, не значи и обавезна. Обавезност јој додељује тек емпатијски фактор.

⁶ У предикатској позицији именица а priori не може бити референцијално интерпретирана, тако да и израз *један*, уколико се уз предикатску именицу јави, има врло специфичну, изразито експресивну функцију — уп. *Ти си један безобразник, Она је једна несрећница* и сл. (више о овим примерима в. у раду Ивић 1971, на стр. 113—114).

⁷ Као што је познато, за увођење ове семантичке проблематике у жижу пажње како логике тако и лингвистике најзаслужнији је Кејт Донелан — в. Donnellan 1966. О томе колики је диван опсег и значај те проблематике и колико је ова за протекле две деценије обрађивана прикладно обавешта ва студија Wreen 1984.

Један се, наиме, мора употребити ако је у питању (конкретан а неидентификован) појединац уз којег говорно лице стаје да би „снимало“ оно што ће непосредно затим саопштити; иначе не мора.

Тако се, рецимо, у примерима (1) и (2) у иницијалном положају остварује, уместо субјекта реченице, назив особе из чије визуре говорно лице сагледава „сцену“ која је предмет исказа:

- (1) *ЈЕДНОМ ПУТНИКУ лојов украо њорбу с документиима, ња кад се овај расирчао њо ходнику дозивајући у њомоћ кондукџера, неко му из суседној куџеа добаџи: . . .*
- (2) *ЈЕДНОГ ЛОПОВА разјарени њуџник џреснуо њуним џермосом њо џлави кад џа је заџекао како му џреџура њо џеџовима од сакоа, а лојов само џромџљао: . . .*

Исти називи — *џуџник* и *лојов* — имају, додуше, у овим примерима и друкчију, емпатијски неусловљену употребу; *лојов* то има у (1), а *џуџник* у (2). Одсуство емпатијског односа се разабера из одговарајуће грама- тикализације, која удружује неизрицање израза *један* са иницијалном синтаксичком позицијом датог назива⁸.

Деси се да говорно лице, чије је саопштавање дотле „снимало“ из визуре особе *X*, пожели да помери „угао камере“ тиме што ће „на- пустити“ особу *X* и „стати уз“ особу *Y*, која је за сабеседника сасвим нова, непозната личност. У том је случају појава израза *један* неизбежна⁹, као што показују примери (3) и (4):

- (3) *Лојов је и даље неузнмиравано врџљао њо возовима, све док јед- ној дана није ЈЕДНОМ ПУТНИКУ украо њорбу с документиима, а овај, чим је крађу џримеџио, џовукао ручну кочницу . . .*
- (4) *Ово се исџоџавило џек кад су заџањеном џуџнику џривели ЈЕД- НОГ ЛОПОВА, ухвањеној у суседном куџеу, који је одмах џу, реконџџруисао свој „џодви“.*

Личност која је првобитно била у центру пажње говорног лица носи у (3) назив *лојов*, а у (4) *џуџник*. Онда се емпатијска релација почела премештати — с *лојова* на *џуџника* у (3), а с *џуџника* на *лојова* у (4). Израз *један* је ту, на одговарајућем месту, постављен зато да укаже на појединца у чију се корист мења емпатијска ситуација.

Није искључено да говорно лице „сними“ неку дату „сцену“ по- стављајући се неутрално, тј. не дајући при том предност ниједном у њу укљученом детаљу. Уколико је то случај, појединац који се спомиње

⁸ Да слично хијерархизовање по емпатијском критерију постоји и у руском језику обавештава нас Т. М. Николајева (Николаева 1985, на стр. 46). Описујући, наиме, дистрибуцију руског израза *один*, она експлицитно помиње емпатијски однос као један од могућих фактора који условљавају уочени дистрибуциони феномен.

⁹ Подаци наведени у студији Birkenmaier 1976, на стр. 50 потврђују да се по том истом принципу појављује и израз *один* у руском језику.

не бива обухваћен емпатијском релацијом и стога се исказује општим називом без *један*; уп. пример (5):

- (5) *Поїледам кроз йрозор: БАЧИЋ с шорбом на леђима йромиче улицом, мачка се завлачи йод аушо, йолубови зайослени око неких мрвица . . . Невредно йажње.*

Да је *ћачић* уведен у разговор као личност емпатијски повезана с говорним лицем, израз *један* би се морао појавити, али тада садржина исказа не би остала идентична с оном у (5) — укључила би у себе и неке информације које се баш *ћачића* непосредно тичу, на пример:

- (6) *Поїледам кроз йрозор: ЈЕДАН БАЧИЋ с шорбом на леђима йромиче улицом, мачка се завлачи йод аушо, йолубови зайослени око неких мрвица . . . Ђачић одједном засњаје, скида шорбу и јури за мачком.
Паника међу йолубовима.*

Сва ова досадашња запажања могуће је сажети у кратак завршни закључак који гласи:

У комуникативним контекстима у којима је по себи јасно да се под општим називом има у виду конкретан појединац, израз *један* служи, у ствари, експлицирању емпатије; кад год је дотични појединац посебно издвојен пажњом, *један* је ту, а кад год није, *један* изостаје.

Што се тиче конкурентног односа између присвојног придева и присвојног генитива, ствари стоје овако:

Као што је стручна литература већ подробно осветлила (Стевановић 1939—1940, Ivić 1967, Николић 1969), у свакодневној језичкој пракси не поштује се довољно правило, забележено у школским граматикама, о томе да треба бирати одговарајуће придевско образовање уместо генитива са посесивним или субјекатским значењем¹⁰ уколико је дата именица употребљена у једнини и без одредбе. Примећено је (Николић 1969) да одступање од правила погађа више страну него домаћу реч, више општи назив него лично име, више презимена него лична имена.

Приступајући први пут овој теми (Ivić 1967), ја сам, поред осталог⁹ упозорила на две кључне чињенице: прво, да се општи називи подвргавају генитивизацији онда кад означавају појединца само као представника именоване врсте људи, док се придевско образовање резервише за случајеве кад пажњу заокупља конкретна индивидуа као таква (уп., рецимо, начелну констатацију: *Чим чују јлас УЧИТЕЉА, деца се йо йравилу уйишају* и изјаву о стварном догађају: *Чим смо чули УЧИТЕЉЕВ јлас, уйишали смо се*); друго, да се лична имена остварују с генитивним наставком пре свега онда кад говорно лице исказану особу не сагледава као приватно лице, већ као истакнутог представника одређене професије

¹⁰ Као што је тачно уочио Мирослав Николић (Николић 1969, на стр. 276), однос објекатског генитива и присвојног придева је нешто специфичнији. Због те специфичности га овде и не узимамо у обзир.

(ако се, рецимо, *Бранко* помиње с посебним вођењем рачуна о томе да је он значајан песник, много су већи изгледи за избор генитивне форме него у случају да говорно лице у *Бранку* види само свог некадашњег друга из школске клупе). Недавно сам имала прилике да се вратим истој теми (Ivić 1986^a) и да покушам објаснити, прво, која су то релевантна семантичка обележја генитива као граматичке категорије, с једне стране, и присвојног придева, с друге, чијим се присуством/одсуством одређује судбина обеју конкурентних форми и, друго, под каквим се комуникативним околностима говорни представник српскохрватског језика, упркос свог познавања правила нормативне граматике, ипак опредељује за генитив. Овог пута ћу, резимирајући своја истраживања ових околности, настојати да укажем на емпатијску условљеност уоченог феномена.

У ситуацијама кад човек тежи ка томе да задржи службен, званичан, максимално уздржан и објективан тон информисања, он чак и блиске му људе помиње по титулама које ови носе, односно по друштвеним улогама које су им додељене, и по презимену, никако само по имену, а поготову не по надимку. Тако се понаша, рецимо, професор пред присутном публиком на испиту, па свог добро му знаног студента Зорана назива доследно *кандидаџиом*, а асистента Милорада *колеџиом*; тако извештач са спортске утакмице¹¹ свог иначе присног другара Драгана, тренутно у фудбалској игри голмана, *голманом* у свом извештају и назива; тако је пензионер Сава Поповић, у новинарским забелешкама са суђења, само *сведок*, а особа која дели правду само *судија*. И кад год је тако, долази спонтано до фаворизовања генитива (уп. *биографија кандидаџи, џомоћ колеџе, заслуга голмана, изјава сведока, сјаложеносиј судије* и сличне примере). Генитивни наставак добијају и презимена појединаца познатих — не по својим својствима приватних лица, већ по ономе што чине, значе у некој датој области живота; уп., рецимо, *сујруја Теодоракиса* (подразумева се „супруга славног певача Теодоракиса”), *књија Блумфилда* (подразумева се „књига истакнутог лингвисте Блумфилда”) и сличне примере наведене у студији Николић 1969. Они писци који чак и лично име подвргавају генитивизацији, што одудара од нормалног језичког понашања (уп. *схваџања Борђа* и сличне примере наведене у студији Ivić 1967), очигледно искоришћавају много шире него што је иначе, у свакодневном општењу, прихватљиво ову својеврсну граматичку могућност означавања дистантног, суздржаног става према особи о којој говоре¹². Као да се избором присвојног придева говорно лице поставља толико близу појединца кога помиње да га сагледа у целини, док се избором генитива, напротив, удаљава, сужавајући своје видно поље на такав начин да изван њега остаје сфера приватног у именованој личности.

¹¹ Већу учесталост генитива баш у спортским извештајима први је запазио Николић (Николић 1969, на стр. 283, нап. 29).

¹² Овим објашњењем се не жели искључити могућност повођења за руским граматичким моделом, на коју стручњаци прво помишљају кад расправљају о овој појави. Међутим, олако потпадање под утицај руског модела морало је наћи добар ослонац у чињеници да се и иначе у сопственом језику генитив искоришћава као својеврсна ознака дистанцираности, антифамилијарности.

Завршни закључак је ту сасвим на дохвату руке; гласи: избор при својног придева осигурава постојање, а генитива непостојање емпатијског односа између поменутог и онога који га је поменуо.

Београд

Милка Ивић

СПИСАК ПОМИЊАНИХ РАДОВА

- Birkenmaier, Willy, 1976, Die Funktion von *odin* im Russischen, *Zeitschrift für slavische Philologie*, Band XXXIX, Heft 1, Heidelberg, S. 43—59.
- Wreen, Michael, 1984, Belief, modality, opacity, and the referential/attributive distinction, *Linguistics* Vol. 22—3, pp. 331—340.
- Donnellan, Keith, 1966, Reference and definite description, *Philosophical Review* 75, pp. 281—304.
- Ivić, Milka, 1967, Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja sufiksom *-ov* (*-ev*, *-ovljev*, *-evljev*), *-in* u odnosu 'kombinatoričnih varijanata', *Godišnjak Filozofskoј факултета у Новом Саду* књ. X, стр. 257—262.
- Ивић, Милка, 1971, Лексема *један* и проблем неодређеног члана, *Зборник за филологију и лингвистику* XIV, 1, Нови Сад, стр. 103—120.
- Ivić, Milka, 1973, Elementi neodređenog člana u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku, *Реферати за VII међународни конгрес слависти у Варшави*, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, стр. 11—14.
- Ивић, Милка, 1976, Проблем перспективизације у синтакси, *Јужнословенски филолог* XXXII, стр. 29—46.
- Ivić, Milka, 1986, On referentially used nouns and the upgrading/downgrading of their identificatory force, *Yugoslav General Linguistics*, selected, edited and introduced by Milorad Radovanović. [*Linguistic and Literary Studies in Eastern Europe*, John Benjamins B. V.], Amsterdam — Philadelphia (у штампани).
- Ivić, Milka, 1986, On Referential Strategies: Genitivization vs Adjectivization in Serbo-croatian, *Linguistische Arbeitsberichte* Nr 54/55 Leipzig, S. 23—27.
- Yokoyama, Olga T. and Emily Klenin, 1976, The Semantics of 'Optional' Rules: Russian Personal and Reflexive Possessives, *Sound, Sign and Meaning: The Quinquagenary of the Prague Linguistic Circle* [*Michigan Slavic Contributions*], L. Matejka, ed., pp. 249—270.
- Yokoyama, Olga T., 1980, Studies in Russian Functional Syntax, *Harvard Studies in Syntax and Semantics* 3, ed. by S. Kuno, Cambridge, Mass.: Harvard University, Dept. of Linguistics, pp. 451—778.
- Yokoyama, Olga T., 1982, Russian word order and Empathy, *Papers from the Eighteenth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society, April 15—16*, Chicago, Illinois, pp. 521—529.
- Kuno, Susumu and Etsuko Kaburaki, 1975, Empathy and Syntax, *Harvard Studies in Syntax and Semantics* Vol. 1, S. Kuno, ed., Cambridge, Mass.: Harvard University, Dept. of Linguistics, pp. 1—74.
- Kuno, Susumu and Etsuko Kaburaki, 1977, Empathy and Syntax, *Linguistic Inquiry* Vol. VIII, 4, pp. 627—672.
- Kučanda, Dubravko, 1985, Some Thoughts on the Dative of Possession, *Zbornik Pedagoškog fakulteta (humanističke i društvene znanosti)* br 1, Osijek, str. 37—54.
- Николаева, Т. М., 1985, *Функции частиц в высказывании (на материалах славянских языков)*, Москва, Изд. „Наука”.

- Николић, Мирослав, 1969, О посесивном генитиву личних имена, *Наш језик н.с.* XVII, 5, стр. 264—283.
- Стевановић, Михаило, 1939—40, Посесивне форме у српскохрватском језику, *Годишњак Скойској филозофској факултета IV*, 1, стр. 3—50.

S u m m a r y

Milka Ivić

ON CERTAIN EMPATHY-CONDITIONED PHENOMENA IN SERBOCROATIAN

Following Kuno and Kaburaki, the author applies the term *empathy* to the exhibition of the speaker's attitude towards a person mentioned by him in his sentence. Her claim is that the non-consistent appearance of *jedan* 'a' with indefinite NP_s and the sporadic genitivization of the definite, singular and not modified 'possessor' term, which normally gets adjectivized, are both controlled by empathy factors.

Although referentiality is a necessary condition for *jedan* to be used, it is, however, not a sufficient one; the next requirement concerns the speaker's closeness to the referee. *Jedan*, namely, must occur with an indefinite NP only if this NP refers to someone from whose angle the speaker is intending to describe the event he is speaking about; otherwise its occurrence is not required.

Native speakers do not observe the adjectivization rule wanting that way to intimate not to be in close relations with the 'possessor', i.e. genitivization serves the purpose of signaling the lack of their empathy with him.

ДИЈАЛЕКТОЛОШКА СВЕДОЧАНСТВА ШТОКАВСКЕ ИСТОРИЈСКЕ ОНОМАСТИКЕ*

1.

Иако ћирилски средњовековни споменици са штокавског простора садрже важна дијалектолошка сведочанства, нарочито за хронологију појава битних за дијалекатске односе, њихови подаци су ипак врло непотпуни и недовољно одређени. Њихова је индикативност, у ствари, у изразитој несразмери са великим обимом очуваног рукописног наслеђа. На индикативност негативно утиче не само недатираност и нелоцираност споменика и неизвесно порекло њихових писара, него и традиционална ортографска и језичка норма. Отуда се у огромном споменичком наслеђу српске редакције само изретка може уочити податак битан за историју и историјску дијалектологију српскохрватског језика. Стари писари су често имали врло високу не само писарску него и филолошку културу. Они су веома добро познавали традиционалну структуру старословенског језика и пажљиво примењивали њене елементе, у редакцијској модификацији.

Чак и у XIV веку налазимо српска јеванђеља у којима се са високим степеном тачности пише јери. Такође се врло тачно пишу јат и јаки полугласник, и после времена кад су се заиста изговарали као посебни гласови. Треба дуго трагати по појединим рукописима док се открије нпр. да је писар био екавац, или да се у његовом говору јаки полугласник био изјаснио у *a*. Од овога битно одступају босански старословенски рукописи, у којима на лик речи јако утиче говорна база, док у српској држави, све до њеног краја, језичка норма готово потпуно спречава такав утицај кад су у питању старословенски текстови.

У сваком случају, карактер ћирилских извора чини да у њима налазимо врло мало одређенијих геоллингвистичких података, који би нам конкретније указали на односе дијалеката и њихове границе.

* Реферат припремљен за X међународни конгрес слависта (Софија, 1988).

2.

Знатно веће могућности за геолингвистичка проучавања пружају нам турски катастарски пописи (тзв. дефтери или тефтери). То су споменици писани на турском језику, брзописном арабицом, али највећи део свог простора троше на записивање наших имена, географских и личних. За читаву територију од Црногорског и Макарског приморја па до дубоко у Мађарску имамо сачуване пописе свих села и одраслих мушких становника (местимично и удовица) — негде из XV, негде из XVI века, а негде и из једног и из другог.

На жалост, записи фонетске структуре наших имена у турским пописима врло су непрецизни, делом због самог система арабице као писма, а делом и због брзописне праксе турских писара; и у њима има понегде извесног традиционализма и схематизма у записивању имена (нпр. ДУМУТРУ, Р(е)ТРУ за *Дмишар*, *Петар*). Нарочито су оскудна сведочанства о вокализму; нпр. о рефлексима јата засад нису утврђена никаква поуздана сведочанства турских пописа, па ликови које налазимо у издањима споменика представљају хипотезе приређивача, а не сведочење извора.

Ипак се велики број записаних имена чита довољно сигурно да се може пратити ономастичка регионализација — у инвентару и фреквенцији имена и основа. Ово су најважнија, иако посредна, дијалектолошка сведочанства турских пописа. Наиме, изразитији ономастички контрасти, испољени сноповима ономастичких изоглоса, по свој прилици су били праћени и дијалекатским диференцирањем. На пример, дуж данашње границе зетско-јужносанџачког дијалекатског појаса, и према источно-херцеговачком и према косовско-ресавском дијалекту, у XV—XVI в. идентификују се изразити снопови ономастичких изоглоса. Они вероватно указују да је већ тада постојала дијалекатска граница аналогна данашњој, иако није морала бити тако изразита као у наше доба (уп. Ономатолошки прилози V, стр. 164—175).

Исто тако несумњиво указују на некадашње границе славонског дијалекта и новоштокавских типова ономастички контрасти засведочени у пописима Сремског и Пожешког санџака из друге половине XVI века (в. ЈОК VI, мој реферат). На западу Срема данашња дијалекатска граница заправо се тачно поклапа са границом из XVI века (засведоченом ономастичким контрастима), док је у Славонији, источније од Папука, било и каснијег померања границе, у ствари ширења новоштокавске зоне условљеног Војном крајином.

3.

Турски пописи дају и неке директне податке битне за историјску дијалектологију. Можемо, најпре, према њима пратити хронологију

неких појава, развој у односу на стање засведочено у српским повељама, а онда и неке просторне односе. На пример, може се узети као типично:

око 1340: *Влоклав, Влокславић*
 1455: *Влоклав, Влокславић*
 1485: *Вукосав, Вукосавић*

Иако се и 1455. г. јављају изретка примери промене *л* у *у*, опште је правило чување *л*, што значи да је ова промена била у извесној ретардацији у односу на западније штокавске крајеве. Тридесет година касније већ је изразита превласт типа *Вукосав*.

Грађа турских пописа омогућава нам да уочимо неке изразито штокавске појаве и на терену где их не бисмо очекивали према данашњим дијалекатским границама. Тако промену *-л* у *-о* и полугласника у *а* налазимо и знатно даље ка југоистоку од данашње границе косовско-ресавског и призренско-јужноморавског дијалекта (в. о томе опширније у мом раду у Ономат. прилозима VII).

Попис Херцеговине из 1477. г., који је објавио А. Аличић, затим попис Босне из 1489. г., који припрема за штампу Е. Ковачевић, као и попис санџака Клис из 1574. г., који припрема Ф. Спахо (аутори су ми предусретљиво омогућили увид у њихове рукописе) откривају изоглосу типа *Ђурађ* и типа *Јурај* или (у попису Босне) *Ђурај*. У херцеговачком попису у околини Мостара и Коњица, као и западно од Неретве, влада тип *Јурај*, са чим је у складу и *Прејрајани* за данашње Приграђани сев. од Мостара; а ка истоку, почев од Благаја и Невесиња, имамо само *Ђурађ*. У босанском попису лик *Ђурај* налазимо око Раме и њеног ушћа у Неретву, као и у долини Босне и западно од ње, док је источно од Сарајева и Олова *Ђурађ*. У попису Клишког санџака широм пописане области влада тип *Јурај*, али понегде срећемо и *Ђур-*, вероватно као резултат сеоба.

4.

Графија турских пописа омогућује и поуздано разликовање група *ши* и *шћ*, које доста често налазимо у топонимији (именима села и ненастањених земљишта, тзв. мезра). Оба рефлекса налазимо на простору Пожешког санџака 1579. г. (датацију преузима од загребачког историчара Ненада Моачанина). Идући од истока ка западу, у попису налазимо рефлексе *шћ* (одн. *жћ*):

у нахији Чепин, зап. од Осијека: *İşqançu* (запис наводим у транслитерацији) = *Лешћанци* или *Лишћанци*;

у нахији Валпово, у Подравини између Валпова и Доњег Михолца: несигурно *kužqançə* (где би могло бити *жћ*) и поуздано *řqanə* = *Пешћана*, *Пишћана* или сл., али и *paštuə* (можда данашње *Белишће*);

у нахији Горјан, сев. од Бакова: *vwdwršqə*, што можемо прочитати као *Удворишће*, али и *brštançə* (Горња и Доња), што треба читати као *Бришћаница* или *Брешишћаница*;

у нахији Крстошије, јужно од Д. Михољца: *dyrŕqançə* = *Дрићаница* или сл.;

у нахији Свилна, између Славонског Брода и Нашица, сев. од Дил-планине: *dwbrwgrwŕqə*, и сад *Доброшоће*;

у нахији Ораховица, северозап. од Нашица: *brŕqanwaç*, *qwrnə rŕqanp*, али: *hraŕtançə*, чему треба додати да и прва два имена данас (на топогр. секцији) налазимо са штакавским рефлексом: *Брешћановци*, Г. и Д. *Пишићана*.

Тиме су наведени сви учени примери са *шћ*, док рефлекса *шић*, поред наведених случајева, налазимо и још, у пределима који са запада, југа и југоистока уоквирују зону у којој се потврђује *шћ*. Тако на крајњем северозападу Пожешког санцака, у нахији Брезовица (ист. од Вировитице) налазимо *Гаћишиће* (и сад тако на секцији), *Слобошићина*; ово друго име потврђује се и у суседној нахији Свети Миклош (сев. од Папука). Јужније, у нахији Орљавска (између Папука, Псуња и Пожеге) налазимо опет *Слобошићина* (и сад тако), *Сиришиће* или сл., *Трговишиће*, *Пољовишиће*. У суседној нахији Пожега понавља се *Слобошићина*, а даљи су примери *Трешћановци* (и сад тако) и *дукwŕtə* (можда *Дјаковишиће*, судећи по другом имену истог места, које се јасно чита као „Дјаковић” или „Дјаковик”). Даље ка истоку, у нахијама Брод (Славонски), Врховине и Брезна налазимо *brŕtan* (Горњи и Доњи), *brŕtanpçə*, *prbuŕtwçə*, а северније ка Нашицама, негде у нахији Подлужје, имамо *wwŕtarwxə* (*Вошћаровце* или сл.). Источније од Слав. Брода, дуж Саве, била је нахија Равна, и у њој *Лешћје* или *Лишићје*.

Са нахијом Равна додиривао се Сремски санцак, тј. његова нахија Посавје, у којој, по попису из 1566/7. г., налазимо *Шишићар* (код Жупање, и сад тако), *Градишиће* (и сад тако), *Недељишиће*, *Субојишиће*. Северније од ове била је нахија Иванкова (околина Винковаца), у којој налазимо *Млинишиће*, *Дворишиће*, *Бановишићца* и нејасно *grwŕduwnə* или *grwŕdwnə*. Ни даље ка истоку, у осталим сремским нахијама, не налазимо замену *шћ*, него само *шић*.

Уопштавајући ове податке, можемо рећи да је *шћ* било карактеристично за подравски део славонског дијалекта, с тим што је продор или дијаспора ове појаве засведочена у пределу Дил-горе (*Доброшоће*, у посавском делу Славоније). Група *шић* била је својствена посавском делу славонског дијалекта, а исто тако крајњем западном подручју Пожешког санцака (и у Подравини и јужније), где се у новије доба констатује новоцтакавски дијалекат и концентрација српског становништва.

5.

У два заједно објављена збирна пописа Зворничког санцака (Сарајево 1986, А. Ханџић), из 1519. и 1533. године, налазимо (и на босанској страни Дрине) низ топонима са групом *шић*: *Пећишића*, *Јежешићца*, *Дворишиће*, *Црквенишиће* (нахија Шубин); *Трешћеница* (Драметин); *Граховишиће* (Гостиљ,

ј. од Тузле); *Дворшиње*, *Кљештевина* (Горња Тузла); *Пазарлу Селиште*, (Висори); *Стражшиње* (Јасеница); *Дубарешница* (Смолућа); *Гушиње* (Сапна); *Чешћиковиште*, *Грм Селиште* (Бијељина); *Ненавиште* (истоимена нахија). — Са *шћ* имамо само два примера: структурално нејасно *Вишћа* 1519. г., али *Вихћа* 1533. г. (сад *Вишћа*), у нахији Драметин, и један ојконим у нахији Шубин, чији су записи на снимцима доста нејасни, а А. Ханџић их је прочитао као *Лишћан* и *Лисћан* и идентификовао са данашњим местом *Лијешће* на Дрини. Ово друго би, ако је тачно прочитано и идентификовано, био аутентични шћакавизам.

Шћакавизама, разуме се, нема у србијанском делу Зворничког санџака. Штампарске или техничке омашке су ликови „Шимечиште” и „Симечиште” (касније *Симишиште* у Поибарју, код Лепосавића), јер се на снимцима разазнаје да је завршетак *-шије*, а не *-шће*. Исто тако је омашка име нахије „Гошћаница” уместо исправног *Гошћаница*; Павле Ивић ми је указао на аналогију са *Гошћаницом* у Поибарју, и провера је показала да заиста овамо треба сместити ту нахију, а не у србијанском Подрињу како је претпостављено у издању.

Ни у летимичном прегледу поменутог Ковачевићевог рукописа пописа Босне из 1489. године нисам уочио шћакавизме, а штакавских ликова има, не само у источној Босни него и у порећу реке Босне, нпр. *Мошћаница* (сад *Мошћаница*) јужно од Зенице, *Дашћанска* у нах. Високо, *Шћиши* у нахији Дубровник (ист. од Високог), *Вошћиша* (сад *Вошћиша*) код Сарајева и др. Ни у рукопису пописа Клишког санџака Фехима Спахе нисам запазио шћакавизме, а штакавских облика има велики број; нпр. у нахији Хлевне (Ливно) *Лишћани*; у нахији Сибњ *Мушћиште*, *Забришћан*, *Хрушћане*; у нахији Дидмо *Бановац Кушћиште*; у нахији Врхрика (сад Врлика) *Ушћиште*; у нахији Петрова Гора *Пакошћани*, *Бришћанова*, *Бобовиште*, *Миришће*; у нахији Косова *Селиште*; сличних примера има и из околине Гламоча, Грахова, Обровца и др.

6.

Изложени подаци довољни су само за отварање питања, а не и за његову обраду. Најбитније је у њима да у XV веку налазимо *шиј* и тамо где бисмо по данашњем стању очекивали *шћ* — у долини реке Босне; другим речима, идентификује се као старије *Вошћиша*, *Мошћаница*, а као новије *Вошћиша*, *Мошћаница*. Питање је онда: којим путем је дошло до ове смене? — Тражећи одговор, треба разматрати две могућности.

Прва је: ширење рефлекса *шћ* из неких других, засад неидентификованих изворишта. Ако је, стицајем историјских и дијалекатских околности, негде дошло до тога да се *шиј* и *шћ* схвате симболно, као обележја верске припадности, могло је с тиме доћи и до знатног мењања првобитних ареала *шиј* и *шћ*, зависно од верске припадности живља. У сваком случају, данас имамо примера да се суседна српска и муслиманска села доследно разликују по употреби *шиј* или *шћ*.

Друга је могућност фонетски развој, ако претпоставимо да се иза записаног *ши* у турским пописима крио умекшани изговор, типа *št'*, које ће се тек касније, можда паралелно с новим јотовањем, изјаснити у *шћ*. При овоме треба имати у виду да се у турским пописима из XV и XVI века још не одражава ново јотовање, него се записују ликови типа *Подѣрадје*, *Заблашје*, *Поджејје*, па би се могао претпоставити паралелизам или бар хронолошка блискост процеса *Zablat'je* → *Заблаће* и *Moš't'a-nica* → *Мошћаница*.

Пре одговора на ова питања треба не само подробно претрести грађу из пописа 1489. године, него је допунити паралелним подацима босанских пописа из XVI века. Тако ће се подаци које имамо проширити и хронолошки, те ћемо моћи одређено рећи је ли севернославонски шћакавизам (о коме смо говорили горе) старији од централнобосанског, и територијално, будући да попис из 1489. године (за разлику од каснијих пописа) досеже на запад само до Травника, а на север само до Маглаја.

Али већ и ово што је речено свакако сведочи да штокавска историјска ономастика из турских докумената представља важан извор података за историјску дијалектологију.

Београд

Мишар Пешикан

Резюме

Мишар Пешикан

ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА ШТОКАВСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ОНОМАСТИКИ

Самые богатые источники исторического ономастического материала на территории штокавского диалекта представляют собой турецкие переписи (кадастри) из XV—XVI вв. Они содержат прямые и косвенные свидетельства о диалектных явлениях и соотношениях. Прямые свидетельства, в свою очередь, могут быть:

хронологические, напр. в бассейне Белого Дрима: в 1455 году *Влоклав*, но в 1485 году *Вукосав*;

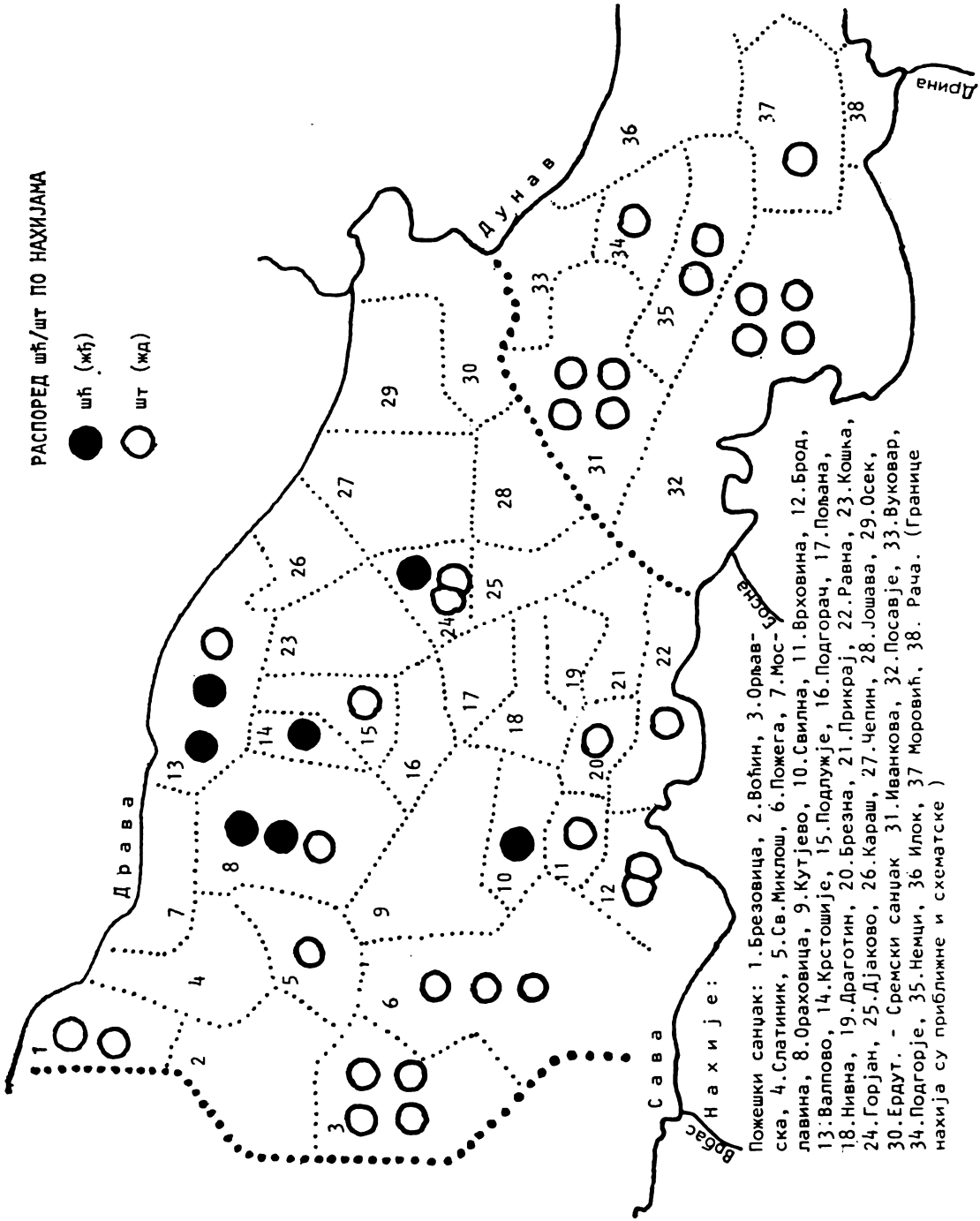
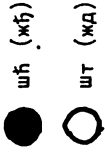
территориальные, напр. в Герцеговине в 1477 году: к востоку от реки Неретвы *Ђураћ*, а к западу от нее *Ђурај*.

Косвенные свидетельства заключаются в том, что ономастические изоглосные области (которые прямым образом документированы в кадастрах) по всей вероятности указывают и на диалектное членение

еще во время переписей. Например, современная граница зетского и герцеговинского диалектов хорошо засвидетельствована еще в XV—XVI вв. пучком ономастических изоглосс, подтвержденных в антропонимии турецких переписей.

Особое внимание автор уделяет изоглоссе *шй̄/шћ* (*Дворшй̄ѣ* : *Дворшћѣ*). Здесь проявляется загадочное расхождение современных диалектных соотношений и данных, содержащихся в турецких кадастрах.

РАСПОРЕД шћ/шт ПО НАХИЈАМА

Пожешки санџак: 1. Брезовица, 2. Воћин, 3. Орљавска, 4. Слатиник, 5. Св. Миклош, 6. Пожега, 7. Мославина, 8. Ораховица, 9. Кутјево, 10. Свилна, 11. Врховина, 12. Брод, 13. Валово, 14. Крстошије, 15. Подлужје, 16. Подгорац, 17. Пољана, 18. Нивна, 19. Драготин, 20. Брезна, 21. Прикрај, 22. Равна, 23. Кошка, 24. Горјан, 25. Дјаково, 26. Караш, 27. Челин, 28. Јошава, 29. Осек, 30. Ердут. - Сремски санџак 31. Иванкова, 32. Посавје, 33. Вуковар, 34. Подгорје, 35. Немци, 36. Илок, 37. Моровић, 38. Рача. (Границе нахија су приближне и схематске)

ЈЕЗИЧКИ КОНТАКТИ И ЈЕЗИЧКИ СИСТЕМИ

(са посебним освртом на однос лексике српскохрватског и сусједних језика)*

Посљедњих деценија овога вијека међу темама које су заокупљале пажњу многих језичких стручњака нашле су се теме везане за међујезичке контакте. А овај проблем, проблем међујезичких прожимања, стар је колико је стар људски род и колико су стари језици којима се човјечанство служи. Тешко је наћи неки језик који у својој историји није био подложен утицају са стране и који, с друге стране, није имао утицаја на неки други језик. Ово је све схватљиво ако се зна да је вјечита људска тежња да шири своја знања и да успоставља везе са другим људима.

Литература о овоме проблему савремене лингвистике је огромна¹. То је и разумљиво. Проблем о коме је ријеч је општи, интересује све лингвисте — како оне који проучавају језике са дугом истраживачком традицијом, тако и оне који проучавају језике без такве традиције; како лингвисте који проучавају језике који су у прошлим стољећима вршили јаче утицаје на друге језике, тако и лингвисте који проучавају језике који су у прошлости били изложени туђим утицајима.

Начелно гледано могло би се говорити о три врсте међујезичких контаката, односно о три типа говора у којима се огледају међујезички контакти. И то:

1. *Миграциони контиактни тип говора* који је резултат вицевјековних међујезичких додира и који, почесто, обухвата све граматичке категорије једнога или више језика.

Овакав говорни тип имамо у случајевима када једну језичку територију, или територију више језика, запосједну чланови другога језика и ту наставе своје живљење, своју историју. Такав је случај са јужнословенским језицима и са мађарским језиком, да укажем само на њих. (Познато је да се за вријеме велике сеобе народа један огранак словенске породице језика одвојио од своје матице, да је прешао Карпате и Дунав и запосјео Балканско полуострво. Наравно, новозапосједнути предјели Балкана

* Реферат припремљен за X међународни конгрес слависта (Софија, 1988).

¹ Uriel Weinreich у дјелу: Languages in contact, New York 1953, стр. 123—146 навео је 658 радова у својој библиографији. Од 1953. до данас број библиографских јединица се знатно повећао, што се може пратити у различитим лингвистичким библиографијама.

нису тада били пусти; они нису таквим постали ни у доба продирања словенских племена према Егејском и Јадранском мору, односно Алпама. На трагове старосједјелаца Балкана наилази се како у остацима њихових културних споменика тако и у нашим топонимима. Истина, не свуда у подједнакој мјери, а и то говори о бројним односима старосједјелачког и новопридошлог становништва²). Какве ће бити посљедице оваквих међујезичких додира зависи од много чинилаца. Зависи, на првом мјесту, од броја носилаца језика чији се простор заузима и броја говорника језика придошлица; зависи, затим, од степена обједињености обају тих језика; зависи, потом, од сродности, генетске, језика који долазе у ближе контакте.

Ако све ово настојимо освијетлити стањем које нам нуди слика међујезичких додира на Балкану, можемо доћи до оваквих закључака:

Када су Јужни Словени запосједали Балканско полуострво, они су допирали до најистуренијих његових тачака. Али њихова судбина није свуда била иста. У најистуренијим предјелима, изложени јаком утицају моћних старосједјелаца, они се утапају у старосједјелачку језичку средину, остављајући иза себе само понешто трагова.³ У осталим предјелима дешавају се другачији процеси. На крајњем Истоку и Западу, гдје је број старосједјелаца био знатан, али не толико велик да би могао апсорбовати новопридошли језички елеменат, дешава се посебан међујезички процес. На Истоку долази до међујезичких прожимања таквих размјера да језик старосједјелаца губи свој лингвистички индивидуалитет, утапа се у језике новодосељених словенских племена, али и словенски језици, у тој симбиози, прихватају неке особине за које до тада нису знали⁴. То су познати балканизми: губи се синтетичка деклинација и мјесто ње се јавља аналитичка, губи се инфинитив, јавља се постпозитивни члан, јавља се удвојени објекат, губе се интонационе опозиције и умјесто политонске јавља се монотонска акцентуација без очуваних квантитативних опозиција. Ове особине су свјесствене како македонском тако и бугарском језику и једном дијелу штокавских говора српскохрватског језика.⁵

Посебан је проблем зашто у оваквим међујезичким контактима није дошло до развијања билингвизма. Без сумње, процеси о којима је овдје

² Података о овоме налазимо у свим историјама јужнословенских народа, исп. Историја народа Југославије, I, Београд као и А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Београд 1905, I и даље, посебно LXXXIV — LXXXV, II. Ивић, Српски народ и његов језик, Београд 1971, 8 и даље; Стојко Стојков, Българска диалектологија, Софија 1962, 48—50.

³ На те словенске трагове у данашњој Грчкој упућују топоними типа Висока, Големи, Каменица, П. Ивић, оп. цит. 9, односно: Мокра, Водица, Лепеница у Албанији, Ивић, оп. cit.

⁴ Ивић, оп. cit. 17, испод текста.

⁵ А. Белић, оп. cit. LXVII—LXXV, као и 646—649, Б. Конески, Историја на македонскиот јазик, Скопје 1965, стр. 7 и даље, Ивић, оп. cit. 30, 44.

ријеч нису били скоковити. Мисли се, чак, да су та међујезичка прожимања трајала вјековима. Чак до XVI вијека⁶.

На Западу истурена јужнословенска скупина, Словенци, били су, такође, изложени јакој асимилаторској струји германских племена. Тих утицаја налазимо и у савременом словеначком језику (уп. нпр. типове основних бројева од двадесет навише у словеначком и у осталим и јужнословенским и словенским језицима), али су и Словенци вршили јак асимилаторски притисак на сусједна келтска, илирска и романска племена⁷. То би говорило да је виталност словеначких племена била изразита, пошто се одупрла јаком и трајнијем страном утицају.

Остало балканско подручје, које захвата средишње дијелове овога полуострва, имало је нешто другачије односе у овим међујезичким контактима. Свакако, стариначко становништво се повлачило испред ратоборних словенских племена. На њихове трагове још увијек нас подсећа ономастичка слика великог дијела сх језичке територије. Али има и у структури сх језика трагова који могу да упуте на језик старосједјелаца Балкана. За то се наводи примјер творбе футура I у овоме језику (*ja ћу радићии/радићу*), тј. умјесто старијих конструкција са *имам, хоћу и будем* преовладао је тип са *хоћу*⁸ што је карактерисало и несловенски језички елеменат, романски, на Балкану⁹. За овај утицај веже се и чување аориста и имперфекта, па и неке друге архаичне особине¹⁰. Све би то говорило да је у овом типу међујезичких контаката долазило до већих прожимања која су водила ка стварању новог граматичког обрасца који је резултат мијешања језика примаоца и језика даваоца. У нашем случају словенских и несловенских језичких система. Истина, словенски језички елеменат, макар и примио несловенско име за своје (Бугари, Македонци), успио је да задржи своје словенско језичко обиљежје, сачувао је властити рјечнички основ, а све примљене језичке посебности подвргао је властитим фонолошко-морфолошким обрасцима. Тако се десило да и македонски и бугарски, као и призренско-тимочки говори сх језика, прихвате аналитичку и деклинацију и компарацију, али да задрже своје творбене обрасце у овим граматичким категоријама (уп. у македонском: *човекоиџ, од човекоиџ, на човекоиџ, со човекоиџ*, тј. аналитички је деклинациони тип, али су домаћа, словенска средства којим се исказују падежни односи, и тако редовно). Све то говори да је у оваквим међујезичким контактима, када један језик, или више њих, запосједа територију другог језика, значајно не само у ком бројчаном односу стоје језици у контакту него и виталност чланова тих језичких заједница. Словенски језички елеменат, који је био и покретан и виталан, није дозволио да ту буде асимилован, да се утопи у језичку масу старосједјелаца, него се изборио за продужетак своје језичке врсте упијајући у себе подоста особина језика старосједјелаца.

⁶ Horace G. Lunt, Neki sociolingvistički aspekti makedonskog i bugarskog jezika, Sveške Instituta za proučavanje nacionalnih odnosa, Sarajevo 1986, sv. 15, str. 294.

⁷ Fr. Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika, Ljubljana 1936, str. 11.

⁸ А. Белић, Историја српскохрватског језика, II, Речи са конјугацијом, Београд

⁹ Ст. Сто ков, ор. cit. 11—12, Б. Конески, ор. cit. 8.

¹⁰ А. Белић, ор. cit. 546 и даље, Б. Конески, ор. cit. 8.

Овај тип међујезичких контаката је, несумњиво, најизразитији. Управо, између овога говорног типа и онога који води ка потпуној асимилацији нема прелазних типова. Другачије речено, тамо гдје је бројни однос језика у контакту имао другачија обиљежја, долази до утапања једнога од двају језика у контакту у онај други језички тип — било да је ријеч о превладавању особина језика старосједјелачког или језика ново-придошлог становништва¹¹.

За такве контакте могу се наћи потврде и унутар граница једнога језика, на међудијалекатском плану. Српскохрватски језик и за то нуди потврда. Послије доласка Турака на Балканско полуострво у границама сх језика дешавала су се велика помјерања становништва, велике миграције. Централне говорне области су тада дале велики број становника и сјевернијим и западнијим предјелима наше територије. Судбина ових миграционих струја није била иста у свим тим крајевима. Онај дио ове струје који се кретао ка сјеверу, добрим дијелом је асимиловао старосједјелачко становништво, дао му своја говорна обиљежја, али понешто примио и од тога становништва: дао је новију деклинацију и акцентуацију, али је, мада не нагло, примио екавизам¹². Онај дио ових миграционих струјања који се упутио ка Западу, на своје путу ка новим стаништима био је изложен утицајима говора старосједјелаца, али је доласком у нови завичај остао, прилично, изолован и тако су изостали његови утицаји на становништво које се нашло у тој говорној зони, кас што су изостали и обрнути утицаји. Другачије речено, јекавска струја у западније предјеле сх језичке територије нашла се у окружењу или чакаваца или шћакаваца. Због различитих узрочника ти дијалекатски системи очували су своја основна обиљежја све до данас. Тако у западној Босни имамо икавскошћакавски говорни тип, као обиљежје говора стариначко становништво, према ијекавскоштакавском говорном типу, као обиљежју говора досељеничког становништва. Мада та два дијалекатска типа живе више вјекова заједно, они су све до наших дана остали изоловани. То чак и у истом мјесту. Ово говори да и у овом контактном типу међујезичка прожимања могу зависити од неких спољних чинилаца: социолошких, религиозних, националних¹³ и сл.

2. Други говорни тип, који бисмо могли назвати нестални контактни тип, имамо у случајевима када носиоци једнога језика запосједну подручје другог језика, али не у толико бројном односу да би новопридошлице биле јаче од старосједјелаца. Примјера за то нуде сви освајачки ратови. Примјера за то нуди и историја сх језика. Дуговјековна веза турскога језика, као језика владајуће нације, и сх језика, у великом његовом дијелу, типичан је примјер за овај тип међујезичких додира. Мада је доласком Турака на сх језичко подручје знатно измијењена слика наше дија-

¹¹ Потврду за то нуди нам и историја јужнословенских језика и за раније и за новије периоде њиховог развитка.

¹² Ивић, *op. cit.* 229—235, и литература која се даје за ово поглавље.

¹³ А. Пецо, Икавскошћакавски говори западне Босне, Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник, I, Сарајево 1975. и књ. III Сарајево 1982.

лекатске карте, мада је прекинут започети друштвени развој, мада је дошло и до диференцирања на социолошко-националној основи, језичка слика није пратила све те измјене. То јест, другачије казано, доласком Турака на сх језичко подручје дошло је до виднијих промјена у структури друштва, дошло је до виднијих промјена и у распореду наших дијалеката и њихових говорних типова, али није дошло до виднијих промјена у језичкој припадности домаћег становништва. Језик је и даље остао српско-хрватски. То је, уосталом, и једно од битних обиљежја Муслимана сх језика и зато се они јављају као конститутивни елеменат сх језика, односно као чланови словенске породице језика. Значи, турски језик, мада је био језик владајуће нације, није успио, ни послјије вишевијековног присуства на сх језичком тлу, да разори основна граматичка обиљежја нашега језика, сх језика. Поставља се питање: зашто? Зашто се није у том вишевијековном контакту језик владајуће нације наметнуо својом граматичком структуром језику покорених народа? Одговора може бити више. Један је несумњив. Бројни однос припадника ових двају језика није никада био такав да је могао угрозити језички индивидуалитет домаћег становништва. Уз то иде и чињеница да су у питању сасвим другачији језички типови: аглутинативни — деклинациони. А могла је постојати, бар код једнога дијела домаћег становништва, и одбојност према владајућој нацији и њеном језику. Било како било тек је чињеница да нигдје на сх језичком подручју, које се нашло под турском управом, није заживио ни билингвизам као шира друштвена појава. Ако је и било двојезичности, она је била везана за појединачне случајеве. Све је то, сасвим разумљиво, искључивало знатнији утицај турскога језика на структуру нашега језика. Свакако, и обрнуто.

Али, ако ова међујезичка веза није донијела ни билингвизам, ни јачи утицај на граматичку структуру језика у контакту, она је уродила знатнијим продором лексике језика владајуће нације на језик сх подручја. Бројне потврде за то нуде нам и наши старији и наши новји рјечници. Тако, нпр. у Вуковом Српском рјечнику из 1818. има око 2.500 ријечи оријенталног поријекла, турцизама; у другом издању овога рјечника број турцизама се повећава, сразмјерно повећању лексичког фонда уопште, и износи око 3.750 ријечи. Ако се зна да Рјечник из 1818. има 26.270 одредница, а Рјечник из 1852. их има 47.500 лако је закључити да турцизми/оријентализми у Вуковим рјечницима чине добар дио лексичког фонда, од 8—9%. Истина, нису све области наше граматике биле подједнако подложне овом утицају. Најбројнији су турцизми у области именица, мање је потврда за придеве, прилоге и глаголе. Замјенице и бројеви, сем мањих изузетака код бројева, нису били подложни овом утицају¹⁴. За то има и оправдања.

¹⁴ О српскохрватским, и уопште јужнословенским оријентализмима, турцизмима доста је писано од Миклошича до наших дана. На сх подручју имамо и попис ријечи тога поријекла у књизи Абдулаха Шкаљића, Турцизми у српскохрватском језику, Сарајево 1965, стр. 59—62. Наравно, ту је дата само литература којом се користио Шкаљић, а ван тога списка постоје још бројни радови са овом тематиком, уп. о томе и код С. Б. Бернштейна, К изученио тюркизов (турцизов) в јужнословјанских јазыках, Словянское и балканское языкознание, Москва 1984, стр. 5—10.

Па када су у питању и наведене категорије ријечи, од именица до прилога, сви турцизми су улазећи у наш рјечник остављали своја граматичка обиљежја на вратима нашега језика и облачили су се у наше граматичко рухо. Уклапали су се у нашу деklinацију, примали су обиљежја нашега рода и броја, добијали су наша морфолошка обиљежја и глаголи (уп. *анлаисаи*: тур. *анламак*, *бајерисаи*: тур. *бајирмак*, *беџенисаи*: тур. *беџентек*). Уколико није дошло до оваквих морфолошких уобличавања, турцизми су остајали ван наших парадигматских узуса и укључивали су се у наше непромјењиве ријечи, у прилоге (уп. *беи*ли, *чифи*ели, *чохали*; тако и: *бихузур*, *азин*, *рахай*), без обзира на њихова основна семантичка обиљежја.

И творба ријечи је у духу сх творбених узуса. Ако су наши творбени морфеми, они носе обиљежја наше граматике — род и број (уп. *ћелав-ћелава-ћелаво*; *ћелави-ћелаве-ћелава*; *ћелавији*, *најћелавији*; *ћелавиши*, у основи је тур. *кел*, перс. *кел*; *сакай-сакайи-сакайио*; *сакайији-сакайијија-сакайије*, *најсакайији*; *сакайиши*, тур. *сакай*, ар. *садат*, оштећен, озлијеђен).

Уколико се творба врши помоћу турских творбених морфема, изведена ријеч се понаша као и изворна турска, тј. ако се не врши морфолошка адаптација, изведена ријеч остаје ван деklinационих типова, а ако се врши морфолошка адаптација, изведеница се уклапа у наше деklinационе обрасце (уп. *ашикли*, *хаирли*, *шећерли*; *образли*, *ишошкали* према *ашиклија*, *хаирлија*).

Има и неких других особина у сх језику, нарочито у његовим дијалектима, који упућују на турске утицаје (судбина фонема *х* и *ф*, негдје и *ч* и *и*, гласовних скупина *-рј*, *-хв*: *бајрак-јојрела/јорјела*, *кахва-кафа-кава* и сл.).

Али, без обзира на бројне турцизме у сх језику, без обзира на турске трагове и у појединим граматичким категоријама сх језика, тај језик није успио, ни послје вишевековног контакта са сх језиком да разори било коју његову граматичку категорију. Чак ни код оних који су примили ислам, примили молитве на арапском језику и били у тјешњим везама са носиоцима турскога језика као језика владајуће нације.

Као што видимо, овај контактни тип, без обзира на вријеме његовога трајања, није био судбоносан за основне структуралне особина како језика примаоца тако ни језика даваоца. За ово се може наћи подоста потврда и из других језика са оваквом врстом додира (турски-македонски, њемачки-словеначки, француски-арапски и сл.).

3. Трећи говорни тип за међујезичке контакте налазимо у пограничним областима свих језика и зато би се могао назвати стални или гранични контактни тип говора. За разлику од претходна два овај тип међујезичких контаката има трајну вриједност и, безмало, равноправну улогу језика у контакту. Истина, степен међусобног прожимања, како у лексцици тако и иначе, зависиће од степена културног и економског развитка тих језика. Језик са богатијом културном баштином и са развијенијом науком и техником имаће јачи утицај на свога сусједа коме недостају оваква обиљежја (уп. нпр. утицај грчкога језика на словенске језике свога окружења у ранијим вјековима). У оваквим међујезичким контактима може

доћи и до јачих продора појединих граматичких обиљежја (уп. романске утицаје на наше говоре од Боке до талијанске границе. За овај тип међујезичких контаката битно је и постојање двојезичности, тројезичности, па чак и четворојезичности¹⁵. У оваквим случајевима, по правилу, сви системи чувају своја граматичка обиљежја и јављају се као равноправни).

И на крају. Међујезички контакти су вјечити пратиоци живих језика. У каквом ће односу бити језици у тим контактима зависи од многих чинилаца. Ако су у питању равноправни односи, равноправни су и међусобни утицаји. И обрнуто. Свакако, лексика је најпокретнија. Она најлакше осваја туђа језичка подручја. А каква ће бити њена судбина, зависи од виталности језика који је прима. Може туђи лексички слој да буде и изразито велик у једноме језику, па да, ипак, не угрози основна граматичка обиљежја тога језика. Све ово, добрим дијелом, зависи и од језичке свијести оних који примају туђице у свој рјечник. Ако је љубав према матерњем језику развијена, страни утицај, без обзира на његова квалитативна и квантитативна обиљежја, не може тако лако угрозити његов индивидуалитет. Наравно, ово вриједи за језичке колективе, али не вриједи за језик појединаца. Појединац, изолован из матичне језичне средине, неминуовно се уклапа у језик већине, без обзира на његова патриотска осјећања. Примјера за то пружа, и не мало, и наша економска емиграција — како старија, тако и новија.

Београд

Асим Пецо

Резюме

Асим Пецо

ЯЗЫКОВЫЕ КОНТАКТЫ И ЯЗЫКОВАЯ СИСТЕМА

В настоящей работе речь идет о трех видах межъязыковых контактов. Первый тип, *миграционный*, относится к случаям, когда носители одного языка занимают территорию другого языка и когда в таком межъязыковом контакте развивается особый языковой тип. Язык меньшинства растворяется в языке большинства, однако в процессе таких межъязыковых взаимопроникновений язык меньшинства оставляет заметный след в грамматической структуре теперь уже общего языка (пример: болгарский и македонский языки, а также призренско-тимокские говоры сербохорватского языка).

¹⁵ Б. Видоески, Славистичка наука у свету о македонском језику, наведени број Свезака Института за проучавање националних односа из Сарајева, стр. 217.

Второй тип, *временный*, имеет место в тех случаях, когда в виду различных обстоятельств происходит значительное сближение двух языков, что может длиться веками. Последствия таких контактов принципиально не приводят к нейтрализации языковой индивидуальности ни одного из контактирующих языков, но все же имеют место взаимопроникновения различного рода. Это в частности касается лексики.

Третий тип, *постоянный* или *пограничный*, представлен в пограничных зонах всех языков. Данный языковой тип, в связи с его неограниченностью во времени и с другими обстоятельствами, характеризующими жизнь в таких зонах, может приводить к многоязычности, а также к взаимопроникновениям другого рода. Степень таких взаимопроникновений зависит от нескольких факторов, как языкового, так и внеязыкового характера.

АСИНДЕТСКЕ РЕЧЕНИЦЕ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊИХОВИ СРПСКОХРВАТСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ*

I

Заступљеност асиндетских реченица у руском језику изразита је како на дијахроном тако и на синхроном плану, што је нашло одраза у руској синтаксичкој науци. На асиндетизам руска граматичка мисао обраћа пажњу од самих почетака, а нарочито се интензивно бави овом проблематиком последњих деценија¹. У тим проучавањима отворена су извесна питања на која још увек није дат коначан одговор.

Једно од кључних питања теорије асиндетских реченица на које се дају различити и дијаметрално супротни одговори јесте питање природе ових реченица. Дуго времена су се у руској граматици разликовале само независно-сложене (паратакса) и зависно-сложене реченице (хипотакса) у оквиру којих се паратаксичка, односно хипотаксичка веза може исказивати не само помоћу везника као спољних знакова, тј. синдетски, већ и без везника, тј. асиндетски². Од 1950. године у руској синтаксичкој теорији пуне три деценије преовлађује гледиште да су асиндетске реченице посебан структурно-семантички тип сложене реченице, па се тако у оквиру сложених реченица разликују независно-сложене, зависно-сложене и асиндетске реченице³. Са појавом најновије Академијине граматике из 1980. године у руској науци је присутно и гледиште да асиндетске реченице не спадају у сложене реченице, већ представљају нешто посебно што се назива асиндетским спојевима реченица (бессоюзное соединение предложений)⁴.

*Реферат припремљен за X међународни конгрес слависта (Софија, 1988).

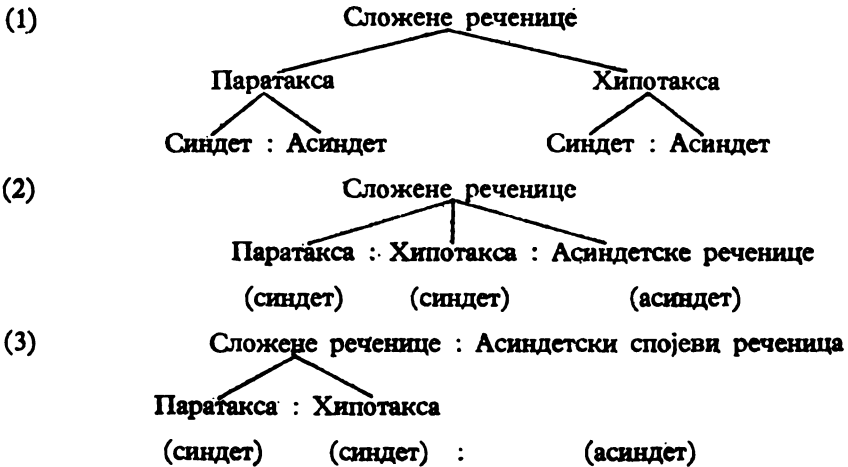
¹ В.: Н. С. Поспелов, *О грамматической природе и принципах классификации бессоюзных сложных предложений*. „Вопросы синтаксиса современного русского языка”, Москва, 1950, стр. 338—354; В. И. Борковский, *Сравнительно-исторический синтаксис восточнославянских языков. Бессоюзные сложные предложения, сопоставляемые со сложноподчиненными*, Москва, 1972, стр. 5—28.

² В.: Ф. Ф. Фортунатов, *Избранные труды*, т. I, Москва, 1956, стр. 189—190; А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, изд. 7, Москва, 1956, стр. 470—472; А. Н. Гвоздев, *Современный русский литературный язык II*, изд. 3, Москва, 1968, стр. 218—221 и 296—306.

³ Н. С. Поспелов, *нав. дело*; АН СССР, *Грамматика русского языка II/2*, Москва, 1954, стр. 382—403.

⁴ АН СССР, *Русская грамматика II*, Москва, 1980, стр. 634—656.

Схематски представљена три изложена гледишта своде се на:

Будући да су веома фреквентне, руске асиндетске реченице су нашле места и у конфронтационим описима руског са неким другим језицима, али је занимљиво да се у свим тим описима полази од првог становишта, тј. асиндетске реченице се разматрају у оквиру паратаксе, односно хипотаксе. Тако се, на пример, овим реченицама приступа у чехословачкој русистици, било да се руски језик конфронтира са чешким или са словачким језиком⁵.

У конфронтационим приступима могу се срести и наглашена инсистирања да се руским асиндетским реченицама приступа са првог становишта зато што се и у граматичким традицијама других језика са којима се руски језик конфронтира разликују при класификацији сложених реченица само два типа синтаксичке везе — паратаксичка и хипотаксичка веза које се могу изразити како помоћу везника тако и без везника⁶.

Овај кратак осврт на разноврсне приступе у интерпретацији природе асиндетских реченица у русистици може се завршити констатацијом да се до дана данашњег воде дискусије и оспоравања. Заступници првог гледишта експлицитно оспоравају друго гледиште⁷, заступници другог

⁵ В.: V. Varnetova и др., *Русская грамматика 2*, Прага, 1979, стр. 808, 900, 910, 915, 916, 922, 923, 929, 933, 934, 939, 956, 981, 986, 989; М. Кубик и др., *Русский синтаксис в сопоставлении с чешским*, Прага, 1982, стр. 231; Јан Светлик, *Синтаксис русского языка в сопоставлении со словацким*, изд. 3, Братислава, 1979, стр. 333.

⁶ В.: К. Габка, *О соотношении практической и теоретической сторон сопоставительного изучения языков (на примере бессоюзных сложных предложений)*. *Русский язык за рубежом*, Москва, 1983, бр. 2, стр. 65.

⁷ В.: Јан Светлик, *нав. дело*, стр. 335.

оспоравају треће⁸, а заступници трећег гледишта такав однос имају према првом⁹. И тако даље, може се навести читав низ комбинација спорова.

Искуство учи да се у оваквим и сличним ситуацијама увек ради о комплексним појавама, те да свако гледиште има своје оправдање у границама оних аргумената на којима се заснива. А да се овде ради о комплексним језичким појавама говори и чињеница да се у руској синтаксичкој науци срећу и приступи асиндетским реченицама у којима се оне не посматрају као целина, па се једном њиховом делу приписује једна, а другом делу друга природа. Тако, на пример, В. А. Белошапкива разликује асиндетске реченице отворене и затворене структуре и закључује да реченице отворене структуре чине исти структурно-семантички тип са синдетским напоредним реченицама отворене структуре. У овој интерпретацији, дакле, имамо својеврсну комбинацију првог и другог гледишта јер се с једне стране издваја асиндет као посебан тип сложених реченица, али се део асиндетских реченица укључује у партаксу¹⁰.

Познато је да нерешена теоријска питања у граматичким проучавањима и описима појединачних језика усложњавају њихово конфронтационо проучавање са другим језицима и у исто време представљају изазов конфронтационој анализи да и она са своје стране допринесе проналажењу адекватног одговора. У том смислу се на самом почетку конфронтационе анализе асиндетских реченица у руском и српскохрватском језику намеће проблем приступа природи и разврставању овог језичког материјала.

Нема сумње да би се и овде могло приступити анализи онако како се приступа у напред поменутих проучавањима са другим језицима, јер се и у српскохрватској граматичкој теорији асиндетске реченице интерпретирају искључиво у оквиру паратаксе и хипотаксе, тј. као независно-сложене или зависно-сложене реченице без спољног знака везе¹¹. Имајући, међутим, у виду напред истакнуту комплексност овог језичког материјала у руском језику, одложићемо избор приступа за касније, после одређеног глобалног сагледавања те комплексности и у српскохрватском језику са семантичког, конструктивног, комуникативног и стилистичког становишта.

Покушајмо да у светлу постојећег интерпретирања асиндетских реченица у српскохрватској граматици сагледамо смисаоне односе у следећим паровима сложених реченица које се формално разликују само

⁸ В.: Г. В. Соколова, *Бессоюзные предложения в современном русском языке*. Русский язык за рубежом, Москва, 1982, бр. 2, стр. 92—97; Г. В. Соколова, *Бессоюзные сложные предложения: проблемы отисания и обучения*. Русский язык за рубежом, Москва, 1986, бр. 3, стр. 87—91.

⁹ В.: И. Н. Кручинина, В. В. Лопатин, *Заметки о пражской „Русской грамматике“*. Вопросы языкознания, Москва, 1982, бр. 2, стр. 122—134.

¹⁰ В.: АН СССР, *Грамматика современного русского литературного языка*, Москва, 1970, стр. 736; В. А. Белошапкива, *Современный русский язык. Синтаксис*, Москва, 1977, стр. 235.

¹¹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд, 1969, стр. 750 и 787.

по присуству // одсуству везника: (1) У соби су била три кревета и са тава-
нице је висила жмиркава сијалица // У соби су била три кревета, са тава-
нице је висила жмиркава сијалица; (2) Производња пада, а плате расту //
Производња пада, плате расту; (3) Производња расте и плате су боље //
Производња расте, плате су боље.

Није тешко закључити да се у првом реченичном пару исказује
исти смисаони однос, тј. и у синдетској и у асиндетској реченици смисао
њихових компоненти је истосмеран, те се можемо сложити да у овом
и сличним случајевима „ни по смислу ни по синтаксичком односу нема
велике разлике између саставних реченица с везником и и асиндетских
саставних реченица”¹².

У другом реченичном пару, међутим, ситуација је другачија. Док у
синдетској реченици имамо један смисаони однос конкретизован везни-
ком *а*, докле се асиндетска реченица може интерпретирати на два начина,
тј. доводити у корелацију не само са датом синдетском супротном рече-
ницом, него и са зависном допусном реченицом, исп.: Иако производња
пада, плате расту.

У трећем реченичном пару сложеност смисаоних односа је још из-
разитија. Ту се асиндетска реченица може доводити у корелацију не само
са датом синдетском саставном реченицом, већ најмање још и са закључ-
ном, временском, условном и узрочном реченицом, исп.: Производња
расте, зато су плате боље // Кад производња расте, плате су боље // Ако
производња расте, плате су боље // Пошто производња расте, плате су
боље.

Ако се напоредо размотре синдетске и асиндетске реченице са кон-
структивног аспекта, доћи ће се до констатације да има реченица које
се по конструкцији саставних делова не разликују¹³, али ће се наћи и
бројни парови реченица код којих се конструкција компонената не поду-
дара, а диференцирање је условљено синдетским, односно, асиндетским
оформљавањем сложене реченице.

Најизразитије диференцирање је у могућностима уобличавања пре-
диката. Избор облика и комбинација облика предиката шири је и разно-
врснији код асиндетских реченица. Тако се, на пример, предикат компо-
ненте асиндетске реченице којом се исказује услов или време може офор-
мити императивом док такво уобличавање предиката у синдетским услов-
ним или временским реченицама није могуће, исп.: *Уради*, платићу // Ако
(кад) *урадиш*, платићу.

Запажене разлике се испољавају и у распореду компоненти, али
овде рестрикцији изразитије подлежу асиндетске реченице. Код број-
них типова распоред компоненти је строго одређен. Тако је, на пример,
компонента са временским значењем у асиндетској реченици увек у
иницијалној позицији, док у синдетској реченици може заузимати обе

¹² М. Стевановић, *нав. дело*, стр. 754.

¹³ Такав је случај са свим малочас анализираним паровима синдетских и асин-
детских реченица.

позиције, исп.: *Доћи ћеш вечерас кући, видећеш свога бога!* // *Кад доћеш вечерас кући, видећеш свога бога!* : *Видећеш свога бога кад доћеш вечерас кући!*

Док се и могу наћи извесне српскохрватске асиндетске реченице које су на семантичком и конструктивном плану идентичне или веома блиске са синдетским реченицама истог лексичког састава, оне ће се обавезно разликовати на комуникативном плану и то у првом реду по интонацији и информативном циљу.

Пошто је интонацију уопште па и интонацију асиндетских реченица наука о српскохрватском језику мало изучила, то се овом приликом не можемо шире осврнути на разлике у тој области. Али се зато неподударња информативних циљева асиндетских и синдетских реченица веома лепо могу приказати у светлу српскохрватске граматичке мисли, тачније — са становишта А. Белића које заступа кад брани интегритет независно-сложених реченица које се по смислу могу доводити у корелацију са зависно-сложеним реченицама¹⁴.

И као што се такве независно-сложене реченице не могу сводити на зависне, тако се ни асиндетске реченице не могу сводити на синдетске јер „од говорника зависи да ли хоће слушаоцима све да каже или да остави да они сами нешто осете, закључе или примете”¹⁵. Да то осветлимо анализом већ напред навођених примера. Ако пошљалац информације жели експлицитно да искаже адверсативни однос, он ће продуковати реченицу: *Производња њада, а њлаше расију*. Ако жели да искаже концесивни однос, продуковаће реченицу: *Иако њроизводња њада, њлаше расију*. Реченицом пак *Производња њада, њлаше расију* он само имплицитно исказује један од поменути два односа, а прималац информације је тај који ће на основу ситуације и контекста идентификовати смисао.

Из овога је учито да су асиндетске реченице знатно више детерминисане контекстом и ситуацијом него што су то синдетске, те су тако у јачем степену интегрисане у надреченичну целину. То и омогућава да често буду коришћене као конститутивни и конструктивни елементи надреченичне целине.

Асиндетске реченице се по правилу разликују од синдетских и на стилистичком плану. Оне су маркиране било по припадности одређеном функционалном стилу или по испуњавању одређених стилистичких задатака у тексту. Стога престилизација којом се асиндетске реченице замењују синдетским најчешће доводи до нарушавања контекстуалног склада, а што можемо довољно упечатљиво илустровати таквим поступком са следећом реченицом: „Из очију му цури нестрљивост као отров, види се, хтио би све убрзати, досадило му је чекање” (Р. Маринковић, Анђео).

Наведена реченица исказана је у контексту описа психичког стања тешког болесника и представља његову ужаснуту, немирну и сумњичаву мисао која се јавља кад га посећује његов млади помоћник. Смисаоло

¹⁴ А. Белић, *О сложеним реченицама и сродним појавама*. Наш језик, Београд, 1954, књ. V, св. 7—8, стр. 227—234, св. 9—10, стр. 297—305.

¹⁵ Исто, стр. 232.

она би се могла заменити реченицом: „Из очију му пури нестрпљивост као отров, те се види да би хтио све убрзати јер му је досадило чекање”. Оваквом престилизацијом се задржава основно значење асиндетских реченица, али се губи дочаравање немира, изостају додатне информације стилистичке природе.

Из сажетог сагледавања асиндетских реченица у српскохрватском језику јасно је да се оне битно одликују од синдетских реченица у свим разматраним аспектима, па се може закључити да се оне у српскохрватској граматици неоправдано и неадекватно своде на независно-сложене и зависно-сложене реченице и проучавају у оквиру паратаксе и хипотаксе. Асиндетске реченице се ипак по смислу могу доводити у везу са синдетским реченицама, али се не могу изједначавати с њима и интерпретирати као истоветне јединице. Очито је из свега досад показаног да и у конфронтационој анализи руских и српскохрватских асиндетских реченица плодотворнијим може бити онај приступ који уважава особеност ових реченица и води рачуна о њиховој комплексности.

II

Асиндетским реченицама у савременом руском језику могу се исказивати бројни смисаони односи који се исказују и синдетским реченицама. У досад најпотпунијем опису ових односа датом у најновијој Академијиној граматици издвајају се следеће асиндетске реченице¹⁶: реченице са условним значењем; реченице с допусним значењем; реченице с временским значењем; реченице са значењем конфронтирања, супротстављања и успоређивања; реченице са значењем неусклађености; реченице са значењем саставног и раставног набрајања; реченице са односним одредбеним значењем; реченице са изричним значењем; реченице са циљним значењем; реченице са значењем последице и резултата; реченице са значењем заснованости и додатног објашњења.

За српскохрватски језик немамо дубљег проучавања ни сличних знања о могућностима исказивања смисаоних односа асиндетским реченицама, али већ и на основу почетног сучељавања грађе двају језика може се наслутити да и у српскохрватском постоје асиндетске реченице са побројаним значењима. Разумљиво, неки реченични типови су изразито заступљени, неки су мање фреквентни, неки су занемарљиво присутни. Огледа се то у неопходности успостављања еквивалентних односа како између руске и српскохрватске асиндетске реченице, тако и између руске асиндетске и српскохрватске синдетске реченице. У првом случају може се говорити о идентичности, о правој еквивалентности, а у другом о изнуђеној еквивалентности. Српскохрватска синдетска реченица наспрам руске асиндетске својеврстан је сурогат, замена за асиндетску реченицу којом српскохрватски језик не располаже, али не и потпуни еквивалент.

¹⁶ Наводимо их редоследом како су тамо изложене, в.: *Русская грамматика II*, Москва, 1980, стр. 634—650.

Највећи степен идентичности испољава се у оквиру реченица са значењем саставног и раставног набрајања, конфронтирања, супротстављања, успоређивања и неусклађености. Ове реченице се одликују високом фреквентношћу употребе у српскохрватском језику, те је разумљиво што су нашле места у досадашњим описима синтаксичког система¹⁷.

У оквиру осталих реченичних типова сем односа идентичности, тј. директне еквивалентности асиндета са асиндетом у великој мери се успоставља изнуђена еквивалентност између руске асиндетске и српскохрватске синдетске реченице. То је најчешће случај са оним реченицама које се у руском језику могу доводити у корелацију са зависно-сложеним реченицама адвербијалне функције (условне, временске, допусне, циљне, последичне и узрочне). Како су асиндетске реченице са оваквим значењима мало проучаване у науци о српскохрватском језику, то ћемо у нашој конфронтационој анализи баш њима посветити пажњу.

Асиндетске реченице са *УСЛОВНИМ ЗНАЧЕЊЕМ* у руском језику спадају међу најфреквентније типове асиндетских реченица са веома разноврсним конструктивним видовима. Компонента која носи условно значење чешће заузима иницијалну позицију, али може бити и на другом месту, а предикат ове компоненте се исказује потенцијалом, императивом, глаголским временима и инфинитивом. Ови облици се комбинују са предикатима друге компоненте на следећи начин: (1) потенцијал са потенцијалом, презентом и футуром; (2) императив са императивом, потенцијалом, презентом и футуром; (3) презент са презентом, футуром, императивом и инфинитивом; (4) футур са футуром, презентом и императивом; (5) перфекат са перфектом, презентом, футуром, императивом и инфинитивом; (6) инфинитив са инфинитивом, презентом, футуром, императивом и потенцијалом¹⁸.

Српскохрватски језик, како смо већ једном ранијом приликом показали¹⁹, не располаже оволиком разноврсношћу конструктивних видова асиндетских реченица са условним значењем. Будући да уопште нема реченица са потенцијалом, перфектом и инфинитивом у условној компоненти, еквивалентност се мора успостављати помоћу условних реченица са исказаним везником, исп.: *Бросил бы ее тогда, ничего бы не было*²⁰: *Да си (сам) је онда оставио*, ништа не би било; *Обратили на тебя внимание, ну ты и человек, дьщцишь; а не обратили*, — што ты?: *Ако су обрађили на шебе иаждњу*, значи да си човек, постојиш; *а ако нису обрађили* — шта си?; *Скотину не беречь*, — што ж тогда будет?: *Ако сшоку не чувамо*, шта ће онда бити?

¹⁷ В.: М. Стевановић, *нав. дело*, стр. 751, 759, 766, 877.

¹⁸ В.: АН СССР, *Русская грамматика II*, стр. 636—642.

¹⁹ Б. Станковић, *Асиндетске реченице са условним и временским значењем у српскохрватском и руском језику*. „XV научни састанак слависта у Вукове дане, 10—15. IX 1985”, Београд, 1986, стр. 179—188.

²⁰ Сви руски примери без ознаке извора узети су из: АН СССР, *Русская грамматика II*, стр. 637—650.

Нема у српскохрватском ни неких комбинација предиката са осталим облицима, те се и ту мора успостављати еквивалентност помоћу условних синдетских реченица, исп.: *Не убеги я тогда*, как раз бы убил: *Да нисам онда њобеао*, сигурно би ме убио; *Иду в сад . . . Войдет Павел Федорович*, позови меня: *Идем у врт . . . Ако уђе Павел Фјодорович*, позови ме.

Српскохрватски језик располаже асиндетским реченицама у којима је предикат условне компоненте уобличен императивом, презентом и футуrom и то само у следећим комбинацијама: императив са императивом, презентом и футуrom; презент са презентом, футуrom и императивом; футур са футуrom. Али то не значи да је и у оквиру ових конструктивних видова могуће успостављање директне еквивалентности у условима сваке конкретне реализације. Пошто је у руском језику велики број ових реченица паремиолошког карактера, а у српскохрватском нема директног паремиолошког еквивалента, то ће се и овде често успостављати односи еквивалентности између асиндета и синдета. А како и српскохрватски располаже бројним пословицама асиндетске структуре са условним значењем за које нема директног паремиолошког еквивалента у руском језику, то се сличан еквивалентни однос успоставља и у обрнутом смеру.

Не сме се, међутим, сметнути с ума чињеница да су асиндетске реченице побројаних конструктивних видова знатно заступљене и у српскохрватском језику, и то не само у пословицама, већ и у разговорном језику, новинском стилу и у уметничкој књижевности²¹. Рекло би се да изван паремиолошког круга српскохрватски језик располаже могућностима за директно успостављање еквивалентности, а ако се тако не чини, онда се неким другим начинима морају компензирати оне додатне информације које носи руска асиндетска реченица.

Често се ипак ни додатним средствима не може пренети стилистичка информација, а нису ретке појаве у преводилачкој пракси да се неадекватним експлицирањем значења руске асиндетске реченице даје у преводу неадекватан смисао и нарушава контекстуални склад текста. Анализираћемо у овом смислу пример неадекватно успостављене еквивалентности између руских асиндетских и српскохрватских синдетских реченица²²: *Впереди пробирался старшой, подавая команду осторожным движением руки: поднимет руку над головой* — все тотчас останавливались

²¹ В.: Б. Станковић, *нав. дело*, стр. 179—182.

²² Анализа преводилачке праксе заснива се на следећим изворима: В. Катаев, *Сын полка* (Собрание сочинений, т. II), Москва, 1956 → В. К., *Син љука*, Београд, 1971; А. Фадеев, *Молодая гвардия*, Москва, 1966 → А. Ф., *Млада гарда*, Београд 1947; М. Шолохов, *Тихий Дон*, Москва, 1965 → М. Ш., *Тихи Дон* (Сабрана дела), Београд, 1967; М. Шолохов, *Поднятая целина*, Москва, 1970 → М. Ш., *Узорана ледина* (Сабрана дела), Београд, 1967; О. Давичо, *Песма*, Београд, 1978 → О. Д., *Песня*, Москва, 1979; Д. Михајловић, *Пейриџин венац*, Београд, 1979 → Д. М., *Венок Петриш*, Москва, 1978; Б. Станковић, *Кошћана* (Српска књижевност у сто књига), Нови Сад—Београд, 1970 → Б. С., *Избранное*, Москва, 1973; Б. Ђокић, *Доживљаји Николетине Бурсаћа*, Београд, 1968 → Б. Ч., *Случаи из жизни Николетины Бурсаћа*, Москва, 1958.

и замирили; *вытянет руку в сторону с наклоном к земле* — све в ту же секунду быстро и бесшумно ложились; *махнет рукой вперед* — все двигались вперед; *покажет назад* — все медленно пятились назад (Катаев). → Напред је ишао вођа, који је опрезним покретом руке командовао: *кад иодиине руку изнад љаве*, сви застану као укопани; *кад исцружи руку у сѣрану и сѣусѣи је ка земљи*, одједном нечујно полежу; *ако љружи руку наѣред*, крену напред, *љокаже ли уназад*, они лагано устукну.

Одмах пада у очи да је комплексно условно-временско значење асиндетских реченица у руском тексту преводилац осетио и то изразио у језику превода смењивањем временских реченица условним. У преводу је постигнута и динамика приповедања употребом приповедачког презента од свршених глагола, али експлицирањем временских и условних односа није пренета атмосфера неодређености и неизвесности која прати текст оригинала. Из тих разлога у превођењу се требало служити асиндетским реченицама којима српскохрватски језик располаже и којим су се у потпуности могле превести дате руске реченице.

Асиндетске реченице са **ВРЕМЕНСКИМ ЗНАЧЕЊЕМ** у руском језику нису тако фреквентне ни онолико конструктивно разноврсне као реченице са условним значењем, али и оне се као и условне заснивају на двостраном односу компонената који проистиче из корелације облика предиката у њима. По томе су блиске реченицама са условним значењем и често имају комплексно временско-условно значење. Могуће комбинације облика предиката су следеће: (1) перфекат — перфекат, исп.: Тонул — топор сулил; *вытащили* — и топорница жалъ (посл.); презент — презент, исп.: Люди тонут — и за соломинку хватаются (посл.); (3) футур — футур, исп.: Гром не грянет — мужик не перекрестится (посл.); (4) футур — императив, исп.: Брат, женишься, тогда меня вспомянь!; (5) потенцијал — потенцијал, исп.: . . . буря б утихла, отправились бы далее²³.

Српскохрватском језику нису туђе асиндетске реченице са временским значењем, нарочито у пословицама, разговорном језику и дијалектима²⁴. Од поменутих пет конструктивних видова карактеристичних за руски језик у српскохрватском су могућа прва четири, с том разликом што српскохрватски језик располаже већим бројем прошлих времена, те наспрам руских реченица са предикатима у перфекту у српскохрватском могу бити неки други од прошлих облика или историјски презент, исп.: (1) Стигли ми на станицу, воз отишао; Имасмо те, не знасмо те; изгубисмо те, познасмо те (посл.); Пробудимо се, оно већ свануло; (2) Два се свађају, трећи се користи (посл.); Дигнемо цене, нема никога. Смањимо цене, немамо за личне дохотке („Политика”, 20. VIII 1986, стр. 9); (3) Доћи ћеш вечерас кући, видећеш свога бога; (4) Постаћете зрели људи, тада се сетите свог учитеља.

Оваква ситуација на нивоу језика пружа широке могућности да се у контакту успоставља директна еквивалентност руских и српскохрват-

²³ В.: АН СССР, *Русская грамматика II*, стр. 643—644.

²⁴ В.: Б. Станковић, *нав. дело*, стр. 181—182.

ских асиндетских реченица са временским значењем. У преводилачкој пракси се срећу примери таквог успостављања еквивалентности. Оваквим преводилачким решењима транспонују се додатна стилистичка значења као и имплицитност и неодређеност значења код реченица са комплексним значењем, исп.: Гляжу — и диву даюсь: *провожали вас на службу с Гришкой — ребятами были . . .* (Шолохов) → Гледам и не могу да се начудим: *исіраїили смо шебе и Гришку у војску, — были сте деца . . .*; А у нас, *што темно* — встаешь, папешць (Шолохов) → А код нас, *још мрак* — устајеш, ореш.

Најчешће се, ипак, у преводилачкој пракси успоставља еквивалентност тако што се руске асиндетске реченице преводе на српскохрватски временским реченицама са везницима *кад, док, чим*, исп.: *Придет время* — научим (Катаев) → *Кад буде шребало*, научићемо те; Погоди Емельян Константинович, *обернись трошки* — заплачу (Шолохов) → Причекај Јемельјане Константиновичу, *док се мало ойоравим*, платићу; А ты, Максим, *конский хвост увидишь* — и то в жар тебя щибает (Шолохов) → А ти, Максиме, *чим видиш коњски рей*, одмах те спопадне ватра.

Експлицирањем временског значења помоћу везника најчешће се не преноси неодређеност оригиналне реченице и њена везаност за шири контекст, а погову се не преноси њена стилистичка функција у изворном тексту. Таквим поступком се каткад чак и неадекватно преноси смисао асиндетске реченице било да се реализовано временско значење оригиналне реченице експлицира као условно, или условно као временско²⁵. И зато у преводилачком поступку треба тежити максималној директној еквивалентности, нарочито ако реченице у руском језику имају разговорно или дијалекатско обележје, пошто су у тим условима оне и за српскохрватски језик карактеристичне.

Асиндетске реченице са **ДОПУСНИМ ЗНАЧЕЊЕМ** у руском језику су као и претходна два анализирана типа засноване на корелацији облика предиката у компонентама и спадају у групу реченица са двостраним односом компонената. Најчешћи видови ових реченица су са следећим комбинацијама предиката: (1) императив — презент, исп.: А я — ничего не хочу . . . Давай мне миллион — н-не хочу!; (2) императив — футур, исп.: У меня лошадь важная: сто пудов вали на нее, свезет; (3) императив — императив, исп.: Да будь ты в бреду-пребреду — молчи!; (4) императив — потенцијал, исп.: Я сыну бы родному, умирай он с голоду на моих глазах, гроша бы жалованья не прибавил, если б не знал, что он полезен для службы.

Значајно место имају и реченице у којима је допусно значење изражено тако што се у првој компоненти негира једна чињеница, а у другој компоненти се потврђује друга чињеница. Такве реченице су веома често паремолошког карактера, исп.: *Забота не съела, так скука одолела*; *Нельзя перескочить, так можно подлезть*²⁶.

²⁵ В.: Б. Станковић, *нав. дело*, стр. 187.

²⁶ У најновијој Академијиној граматичи наводе се као допусне и реченице које су део текста и чије допусно значење проистиче из њихове укључености у текст. Сматрајући да овакве појаве спадају у синтаксу текста, ми се на њима нећемо задржавати. (В.: АН СССР *Русская грамматика II*, стр. 642).

Заслужују нашу пажњу и такве асиндетске реченице у којима је садржано и допустно и супротно значење или, тачније, у којима допустно значење прати значење неусклађености. Овакве реченице карактеристичне су за разговорни језик, често се срећу у штампи и публицистици и нарочито се користе у новинским насловима, исп.: Народ негодује, хунта лавирује („Известия”, 12. VIII 1983, стр. 3); Тон другой, музика прежняя (Исто, 27. VI 1984, стр. 5); Новая упаковка — старьй товар (Исто, 21. VI 1986, стр. 5).

У српскохрватском језику могуће су реченице са свим побројаним комбинацијама предиката као у руском језику, те постоје велике могућности за успостављање директне еквивалентности. И у српскохрватском језику ове реченице често имају паремиолошки карактер, исп.: Осијеци псу уши, пас као и пас; Магараца одведи и на Јерусалим, он ће опет бити магарац. Ова околност допушта да се директна еквивалентност успоставља и на релацији паремиолошких јединица, исп.: Отсеки собаке хвост — не будет овца: Откни псу реп, пас те пас. Разумљиво, кад је реч о пословицама, биће и бројних случајева успостављања односа између асиндета и синдета, јер се не може за сваку пословицу у једном језику наћи одговарајућа пословица у другом језику.

Сем побројаних комбинација, за српскохрватски језик су карактеристичне и реченице у којима је предикат иницијалне компоненте исказан крњим перфектом, док у другој компоненти најчешће имамо футур, али су могући и други облици, исп.: Бежао не бежао, нећеш утећи (нар. прил.); Клапило се, не клапило се, јешћу те, платио сам (посл.); Радио не радио, свира ми радио (разг.); Но, претеривало се, не претеривало — ја морам да купим зеље због стомака („Политика”, 21. V 1986, стр. 15). Овај облик српскохрватских асиндетских реченица употребљава се у преводилачкој пракси као еквивалент наспрам руских реченица са императивом у иницијалној компоненти, исп.: Скрипи или не скрипи — все равно ничего не поможет (Катаев) → Шкрипао или не шкрипао, ништа му не би помогло.

И најзад посебно треба истаћи да су у српскохрватском језику доста фреквентне реченице са комплексним значењем, где заједно иду допуштање и неусклађеност. На овај реченични тип српскохрватска граматичка наука је обрађала пажњу и као потврду наводила примере из народних пословица и песничких творевина, исп.: Мајка била, мајка мила; Крсти вука, вук у гору; Посмица их, срца не искали²⁷. Ми ћемо овом приликом још додати да су ове реченице посебно карактеристичне за савремени новински стил, где се веома масовно користе у насловима, и то илустровати бројним примерима из дневног листа „Политика” за 1986. годину, исп.: Велика очекивања, мршав учинак (9. II, стр. 9); Мање пара — више шарма (29. IV, стр. 15); У свету појевтињује, код нас поскупљује (14. VII, стр. 7); Ситница затрована — људи се купају (5. VIII, стр. 7); Функција савезна, плата републичка (9. VIII, стр. 6);

²⁷ В.: М. Стевановић, *нав. дело*, стр. 601, 877.

Мање радника, већа производња (22. VIII, стр. 8); Стопе исте, порез већи (30. IX, стр. 7); Расте производња, губици већи (1. X, стр. 8); Имамо голгетере, нема голова (8. X, стр. 17).

Из свега показаног јасно је да су асиндетске реченице са допусним значењем веома заступљене у српскохрватском језику, те су могућности за успостављање директне еквивалентности знатне, а изузетак могу представљати углавном искази паремиолошког карактера.

Асиндетске реченице са **ЦИЉНИМ ЗНАЧЕЊЕМ** у руском језику према досад постојећим описима²⁸, имају малу употребљивост и најчешће су комплексног карактера, тј. циљни односи се јављају као пратилачки моменат неких других односа или обрнуто. Најчешћи су конструктивни видови са оваквом комбинацијом облика предиката у компонентама: (1) императив — императив, исп.: Не говори правды — не теряй дружбы (посл.); (2) императив — футур, исп.: Зайдите ко мне — водочки выпьем-с; (3) императив — инфинитив, исп.: Золотых положить в солонку: богато жить; (4) перфекат — императив, исп.: Я пришел к тебе, дай мне ключ от шкапа, я затерял свой.

Употребљивост асиндетских реченица са циљним значењем у српскохрватском је још и мања него што је у руском, тако да оне имају маргинално место. Па ипак и у српскохрватском су могуће, а функционишу у разговорном језику и у дијалектима. Најчешће комбинације облика предиката у њима су: императив са императивом или са футуром, исп.: Иди у самопослугу, купи хлеба; Наврати до мене, попићемо по коју.

Међутим, у преводилачкој пракси ће се експлицирати циљни однос чак и онда кад нема никаквих ограничења да се руски синдет преведе српскохрватском асиндетском реченицом, исп.: Пойдем в куреня — *служивого встренешь* (Шолохов) → Хајдемо у кућу, да видиш војника.

А да су асиндетске реченице циљног односа обичније у руском језику показује преводилачка пракса са српскохрватског на руски где се синдетске српскохрватске реченице преведе асиндетским руским реченицама, исп.: Стано, ходи и ти овамо. Ходи *да итрамо и да йевамо* (Станковић) → Стана, иди сюда! Выходи к нам, *споем, попляшем!*

Асиндетске реченице са **ЗНАЧЕЊЕМ ПОСЛЕДИЦЕ И РЕЗУЛТАТАТА** у руском језику су конструктивно разноврсне, међутим њихово значење не проистиче толико из комбинација облика предиката колико из целокупног њиховог садржаја који одражава узрочно-последични однос у одређеном контексту или ситуацији. Треба ипак истаћи да се значење последице и резултата најјасније разазнаје у реченицама чији су предикати компонентата исказани перфектом. Овакве реченице стоје истовремено у корелацији како са независно-сложеним реченицама с везницима и *потому, а поэтому*, тако и са зависно-сложеним реченицама с везником *так что*²⁹. Али пошто се у њима исказује узрочно-последични однос, оне се могу доводити у корелацију и са зависном узрочном

²⁸ АН СССР, *Русская грамматика II*, стр. 648—649.

²⁹ В.: *Русская грамматика II*, стр. 649.

реченицом с везником *так как*, исп.: Вы требовали — я должна была уступить вам // Вы требовали, и потому я должна была уступить вам // Вы требовали, так что я должна была уступить вам // Так как вы требовали, я должна была уступить вам.

Асиндетске реченице са значењем последице и резултата својствене су и српскохрватском и нашле су места у граматичким описима као последичне зависно-сложене реченице или као закључне независно-сложене реченице³⁰. У светлу нашег опредељења треба ипак нагласити да ове српскохрватске реченице слично као и у руском језику представљају посебну синтаксичку појаву, али се могу доводити у корелацију и са независно-сложеним и са зависно-сложеним реченицама, исп.: Ви сте захтевали, ја сам морала да вам попустим // Ви сте захтевали и зато сам морала да вам попустим // Ви сте захтевали, те (тако да) сам морала да вам попустим // Пошто сте ви захтевали, ја сам морала да вам попустим.

Постојање анализираних асиндетских реченица у оба језика омогућава успостављање директне еквивалентности, што се у преводилачкој пракси и чини, исп.: Не было никакой возможности уйти незаметно — он вышел открыто . . . (Фадеев) → Није било никакве могућности да оде неприметно — он је изишао слободно . . . ; Бабка и маленькая сестренка померли с голоду, остался один (Катаев) → Баба и сестрица умрле од глади, остао је сам.

Занимљиво је да у анализираној грађи нисмо нашли примере да се руска асиндетска реченица преводи на српскохрватски експлицитном последичном реченицом, што се може објаснити чињеницом да ове реченице не стоје у корелацији искључиво са зависним последичним, већ и са независно-сложеним реченицама. Тиме се могу објаснити и примери успостављања еквивалентности између руске асиндетске и српскохрватске синдетске реченице с везником *иа*, исп.: Мать не хотела отдавать корову, — мать убили (Катаев) → Мајка није хтела да им преда краву, *иа* су је убили.

Али се зато могу срести примери да се српскохрватска експлицитна последична реченица преводи на руски језик асиндетском реченицом, исп.: . . . једног је ономад тако млатнуо да ће *иа дуго иамийиши* (Давичо) → . . . одного тогда еще так огрел — *долго не забудет*.

И најзад треба указати на чињеницу да се у оба језика срећу и такве асиндетске реченице са значењем последице и резултата које су у сасвим лабавој вези са иницијалном компонентом и заједно са њом конституишу надреченичну целину. Таква је, на пример, следећа српскохрватска реченица: Но продор индустрије чини своје: *земља је све скупиља* и многе породице се селе у Ајову и друге државе („Политика”, 1. VI 1986, стр. 3). Лабавост везе у оваквим асиндетским реченицама омогућава да се у преводилачкој пракси оне транспонују као самосталне реченице, исп.: Возможно, что немцы оставили здесь своих автоматчиков: *каж-*

³⁰ М. Стевановић, *нав. дело*, стр. 766, 865.

дую минутоу можно было наскочить на засаду (Катаев) → Није било искључено да су Немци овде оставили своје војнике са аутоматским оружјем. Свакој шренушка су моли да наићу на заседу.

Руским асиндетским реченицама са **ЗНАЧЕЊЕМ ЗАСНОВАНОСТИ** изражава се читав низ конкретнијих каузалних односа као што су узрок, разлог, повод, основаност, аргумент и сл.³¹ Компонента која садржи значење заснованости увек долази иза компоненте за чији садржај саопштава заснованост. Најчешће комбинације облика предиката су: (1) императив — презент, исп.: Не смейся, братец, чужој сестрице: своя в девицах (посл.); (2) императив — футур, исп.: Не плюй в воду: пригодиться напиться (посл.); (3) презент — презент, исп.: Я не хочу говорить с вами — вы грубы; (4) перфекат — перфекат, исп.: Макара слетка пошатывало — не выспался.

Граматику српскохрватског (односно хрватскосрпског) језика не издвајају асиндетске реченице са значењем заснованости, али овакве реченице евидентирају и сврставају у независно-сложене реченице. Тако, на пример, М. Стевановић у закључне наводи и следећи пример: И вук бар једном заурла годишње, не може ни он сам³². А код Р. Катичића између осталих примера наводи се као независно-сложена реченица: Треба да будеш јака: ово је јућро великој клања³³. Не упуштајући се у шири коментар ми ћемо скренути пажњу на чињеницу да се први пример може експлицирати, тј. доводити у корелацију не само са експлицитном закључном, већ и са експлицитном узрочном реченицом, исп.: И вук бар једном заурла годишње, дакле, не може ни он сам // И вук бар једном заурла годишње јер не може ни он сам. Други пример се може експлицирати као узрочна реченица, исп.: Треба да будеш јака јер ово је јућро великој клања.

Јасно је и из наведена два примера да у српскохрватском постоје асиндетске реченице са значењем заснованости којима се изражавају каузални односи. Фреквентност употребе ових реченица у разговорном српскохрватском језику је изразита, према неким испитивањима оне су чак и чешће од узрочних реченица са везником³⁴. Али сфера њихове употребе не ограничава се само на разговорни језик, већ су оне сасвим обичне и у језику књижевних дела, у публицистичким и новинским текстовима.

Констатовано стање у језичким системима омогућава да се у контактним ситуацијама успоставља директан еквивалентни однос између руских и српскохрватских асиндетских реченица свих напред поменутих конструктивних видова, исп.: (1) Иди на вокзал, командир кличет (Шолохов) → Иди на железничку станицу, зове те командант; (2) Немој

³¹ Русская грамматика II, стр. 649.

³² М. Стевановић, нав. дело, стр. 766.

³³ Р. Катичић, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb, 1986, стр. 155.

³⁴ В. Половина, *Зависне узрочне реченице у разговорном српскохрватском језику*. „XV научни састанак слависта у Букове дане, 10—15. IX 1985”, Београд, 1986, стр. 86.

да се растављаш, имаћете ви децу (Михајловић) → Не разводись, будут у вас дети; (3) Она ништа и не пита, зна да је нека невоља (Михајловић) → Она и не спрашиваєт ни о чем, понимает, беда значит; (4) Обернуться старику не пришлось — урожай не указал (Шолохов) → Оправити се старац није могао, — издала година.

У преводилачкој пракси се срећу и примери успостављања еквивалентних односа на друге начине од којих ћемо овде поменути преводјење српскохрватских експлицитних узрочних реченица помоћу руских асиндетских реченица, исп.: Да је и он тамо некакав војник, то се не би могло казати, *јер нијии има униформе ни йравој оружја . . .* (Ђопић) → Что и он какой-нибудь там солдат, этого не скажешь: *нет у него ни формы, ни настоящего оружия . . .* Овакво успостављање еквивалентности проистиче из веће уобичајености асиндетских реченица у руском језику и један је од бројних показатеља одлике српскохрватског језика да у односу на руски језик експлицитније исказује узрочне односе³⁵.

III

Изложени опис односа руских асиндетских реченица са српскохрватским еквивалентима не представља исцрпну конфронтациону анализу асиндетизма у целини нити окончано проучавање разматраних реченичних типова. Али и као такав даје довољно чињеница за извесне уопштеније констатације о односу руских асиндетских реченица према српскохрватским и могућностима успостављања еквивалентности у двојезичној пракси, о карактеру асиндетских реченица у конфронтираним језицима као и о методологији њиховог проучавања.

Нема сумње да је асиндетизам у целини узет заступљенији у руском језику и то како у језичком систему тако и у језичкој примени. Нарочито су конструктивно разноврснији и фреквентнији асиндетски реченични типови који се могу доводити у корелацију са зависно-сложеним реченицама адвербијалног карактера. У том смислу се посебно истичу реченице са условним значењем.

У конфронтационој анализи се, међутим, показало да асиндетске реченице које стоје у корелацији са зависно-сложеним реченицама адвербијалног карактера нису занемарљиве ни у српскохрватском језику. Код већег броја типова ових реченица једнака је или приближно једнака конструктивна разноврсност као и у руском језику, а постоји и реченични тип (реченице са допусним значењем) где је конструктивна разноврсност већа у српскохрватском него у руском језику. Може се претпоставити да би одговарајуће статистичко испитивање показало и приближно једнаку фреквентност употребе неких реченичних типова у рус-

³⁵ Више о томе излажемо у реферату: *Нивои еквивалентности йри исказивању узрочних односа у српскохрватском и руском језику*. „XVI научни састанак у Вукове дане, 10—14. IX 1986”.

ском и српскохрватском језику. То би у првом реду биле реченице са значењем допуштања и неусклађености, заснованости и образложења.

Сфера употребе асиндетских реченица једнака је у оба језика, при том се оне не ограничавају само на разговорни језик како се покаткад за руски језик наглашава³⁶, већ су широко заступљене у језику уметничке књижевности (како у говору јунака тако и у језику писаца) и нарочито у језику штампе. У тексту по правилу имају одређену стилистичку функцију.

И само стилистичка маркираност асиндетских реченица био би довољан аргуменат који обавезује да се у двојезичној пракси успоставља директна еквивалентност, тј. да се асиндет преводи асиндетом у свим случајевима где то језички системи допуштају. Ако се овоме дода и чињеница да су бројне асиндетске реченице потенцијално двозначне или вищезначне, неопходност успостављања директне еквивалентности постаје још очигитија. Стога се непоштовање ове неопходности у преводилачкој пракси не може сматрати коректним, јер се таквим поступком не преносе додатне стилистичке информације и по правилу се нарушава контекстуални склад текста. Неадекватна транспозиција асиндета синдетом даје исте негативне ефекте као престилизиција асиндета у синдет унутар језика, те стога овакво превођење може бити допуштено само онда кад је изнуђено стањем и односом језичких система.

Што се тиче карактера асиндетских реченица, мислимо да је конфронтациона анализа додатно показала и потврдила њихову комплексност у оба језика, а на коју је у уводном делу овог излагања указано понаособ за сваки језик. У оба конфронтрана језика асиндетизам обухвата шири круг језичких појава које имају једно заједничко својство — одсуство лексичког показатеља синтаксичке везе, али које се по другим обележјима могу између себе разликовати толико да се једне асиндетске појаве граниче са саставним реченицама, а друге са надреченичним целинама. Ипак, језгро асиндетизма у оба језика чине појаве које се одликују и од паратаксе, и од хипатаксе, и од надреченичне целине не само на комуникативном и стилистичком плану, већ у великој мери и на семантичком и конструктивном плану.

Једна од најбитнијих одлика асиндетских реченица семантичке природе је имплицитно исказивање односа и значења у њима као и вишезначност бројних конструктивних видова. Асиндетске реченице се могу сводити на дубинску (семантичку) структуру која је истовремено дубинска структура и сложених реченица са спољним знацима везе, али често ово свођење се рачва на две или више дубинских структура. Отуда се бројне асиндетске реченице могу доводити у корелацију са разнородним зависно-сложеним реченицама или истовремено у корелацију са паратаксичким и хипотаксичким реченицама. Међутим, могућност свођења асиндетских реченица на дубинску структуру која је заједничка са синдетским реченицама није довољан аргуменат да се асиндетске реченице

³⁶ В.: Г. В. Соколова, *Бессоюзные предложения в современном русском языке*. Русский язык за рубежом, Москва, 1982, бр. 2, стр. 93.

не одвајају од синдетских, јер по тој логици не би било основа да се ни полупредикативне конструкције одвајају од сложених реченица са којима такође имају заједничку дубинску структуру.

Не сме се превидети ни чињеница да се разлика између граматичких структура асиндетских и синдетских реченица никако не ограничава само на одсуство или присуство везника. У оба конфронтрана језика читав низ типова асиндетских реченица има друкчије конструктивне карактеристике у односу на синдетске реченице са којима се доводе у корелацију. Код великог броја асиндетских реченичних типова могућности уобличавања предиката компонената су веће и разноврсније у односу на одговарајуће синдетске реченице. Многе асиндетске реченице имају друкчији поредак компонената и реченичних чланова у односу на синдетске реченице, а као општа карактеристика целокупног асиндетизма је сажетост форме и кондензованост исказа.

Показане одлике и специфичности асиндетских реченица детерминишу методологију њиховог проучавања не само у оквиру засебно узетих језика, већ и у оквиру конфронтационе анализе. Чак и да се занемаре особености по којима се асиндетске реченице одвајају од синдетских, методолошки би било веома компликовано проучавање бројних асиндетских реченица унутар паратаксе и хипотаксе јер би се многе од њих морале описивати у оквиру два или више хипотаксичких реченичних типова, или и у хипотакси и у паратакси. Поједностављено пак проучавање таквих реченица само на једном месту, унутар само једног реченичног типа било би неадекватно и непотпуно, не би у потпуности осветљавало њихове карактеристике. Стога методолошки закључак може бити само један: у конфронтационој анализи руског и српскохрватског језика асиндетске реченице треба разматрати изван паратаксе и хипотаксе без обзира на то што ће са бројним руским асиндетским реченицама у српскохрватском кореспондирати синдетске независно-сложене и зависно-сложене реченице. Оваква еквивалентност, међутим, упућује и обавезује конфронтациону анализу на то да асиндетске реченице увек доводи у смисаону корелацију са синдетским реченицама. Истовремено оваква еквивалентност и смисаона корелација са синдетским реченицама чини да је за конфронтациону анализу руских асиндетских реченица и српскохрватских еквивалената битна опозиција *асиндетски*: *синдетски*, док је супротстављање *сложена реченица*: *асиндетски сјај реченица* ирелевантно и своди се на супротстављање термилошког карактера. Другим речима, опис руских асиндетских реченица у конфронтацији са српскохрватским (верујемо — и са другим језицима) може се једнако успешно реализовати са становишта и другог и трећег у уводу изложеног гледишта.

Београд

Бољуб Сиванковић

Резюме

Богољуб Станковић

БЕССОЮЗНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ СЕРБСКОХОРВАТСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ

Сначала даются основные характеристики трех подходов к бессоюзным предложениям в русской грамматической науке, а потом на конкретном материале показаны своеобразие бессоюзных предложений и их отличия от союзных в сербскохорватском языке и целесообразность рассматривать их как особый тип сложных предложений.

В центральной (второй) части статьи рассмотрены русские бессоюзные предложения и их сербскохорватские эквиваленты со значениями: условным, временным, уступительным, целевым, следствия и результата, обоснования. Русским бессоюзным предложениям с упомянутыми значениями соответствуют в сербскохорватском как бессоюзные, так и союзные предложения.

Сопоставительный анализ показал, что в русском языке имеется значительно больше структурных видов бессоюзных предложений, чем в сербскохорватском. Все-таки бессоюзные предложения и в системе сербскохорватского языка имеют значительное место. Некоторые типы предложений, особенно со значением обоснования и уступительным, имеют такую же употребительность как и в русском языке.

В заключение сделан вывод о целесообразности сопоставительного описания бессоюзных предложений не в рамках паратаксиса и гипотаксиса, а отдельно, но при этом нельзя забывать о соотношениях между бессоюзными и союзными предложениями.

ЈЕВАНЂЕЉСКА ЛЕКСИКА У ЈУЖНОСЛОВЕНСКОЈ ЋИРИЛСКОЈ ТРАДИЦИЈИ*

Истраживања и научна обрада јеванђелјске лексике предмет су многих студија и расправа од самих почетака славистичке науке. Интересовање за ову област траје до данашњег дана, што је из више разлога оправдано. Наиме, многа питања везана за настанак јеванђелјског текста на словенском језику нису разјашњена, па је стога разумљиво што је предмет научне обраде била најпре лексика класичних старословенских споменика који спадају у тзв. „старословенски канон“¹; разлог оваквом приступу мотивисан је тиме што се на „старословенском канону“ темеље све касније словенске редакције и што су класични старословенски споменици најраније били доступни науци, јер су били издати.

Тврдње и закључци да старословенски језик није имао устаљену лексичку норму², да је лексичко варирање било својствено преводилачкој техници солунске Браће³, да због ограничене употребљивости старословенског лексичког фонда не располажемо прецизним подацима о значењу речи⁴, најзад — да само они који слабо познају старо рукописно наслеђе могу покушавати да помоћу лексичких варијанти и каснијих регионалних раслојавања решавају проблеме ћирилометодског наслеђа и да је ту од битног значаја текстолошка анализа споменика⁵, уз све ово да је још увек немогуће сагледати „потпуну слику лексичких варијанти у најстаријим јеванђелјским текстовима“⁶ — показују сву сложеност изучавања лексичке стране како старословенског језика тако и каснијих редакција.

Кад је реч о јеванђелјском тексту, о његовом лику израженом у „старословенском канону“ и у каснијим редакцијским видовима треба имати на уму неке чињенице које се не би смеле превидети:

* Реферат припремљен за X међународни конгрес слависта (Софија, 1988).

¹ В. Мошин, *Палеографско-правописна норма за јужнословенске рукописе ђерманској раздобља*, „Кирил Солунски“ 2, Скопље 1970, стр. 231.

² Р. М. Цейтлин, *Характеристика лексических и словообразовательных средств старославянского языка*, VII международный съезд славистов, Москва 1973, стр. 418.

³ Е. М. Верещагин, *Из истории возникновения первого литературного языка славян*, Доклад на VII международном съезде славистов, Москва 1972, стр. 6.

⁴ Р. М. Цейтлин, *Характеристика...*, стр. 415.

⁵ Л. П. Жуковская, *Текстология и язык древнейших славянских памятников*, Москва 1976, стр. 128.

⁶ Е. М. Верещагин, *Из истории...*, стр. 40.

— солунска браћа Ћирило и Методије били су продуктивни и координативни билингвисти, што значи да за њих словенски језик није био секундарни језички систем, него су на њему несметано могли стварати⁷, па су стога поседовали све могућности да словенски језик уобличи на два плана: а) формалном (фонетско-фонолошком) и б) семантичко-синтаксичком, који би били максимално могући корелати одговарајућим плановима грчког језика;

— неопходна корелација између грчког и словенског текста била је условљена садржинским планом Јеванђеља, у коме би свака радикална интервенција (нпр. лексичка, синтаксичка) могла довести у питање византијску, светоотачку егзегезу јеванђељског текста на којој се заснивало византијско богословље⁸;

— каснији, редакцијски редактори јеванђељског текста морали су бити свесни овог богословског захтева и нису одступали од фундаменталне структуре првобитног превода — „старословенског канона” — који је, између осталог, био поткрепљен несумњивим ауторитетом солунске Браће;

— редакцијске иновације најочигледније су на фонетско-фонолошком плану, који је одражавао развитак (језичку еволуцију) словенских језика и дијалеката. Фонетско-фонолошка прилагођеност датом језичком и дијалекатском подручју очитује се чак и на теренима на којима касније преовладава западно богослужење и латински језик. Тако хрватска редакција старословенског језика истиче у први план фонолошку структуру хрватског говорног подручја, док се чак и у морфологији и конјугацији чува знатно више старине, о чему сведоче хрватски глагољаци.⁹ Исти је случај са великоморавским текстовима, у којима је такође дошао до изражаја фонолошки план старочешког језика.¹⁰

— висок степен духовности и језичке апстракције, садржан у Јеванђељу, приморавао је све касније словенске писаре и преписиваче да се држе ћирилометодске норме и канона, јер нису имали никакав други узор који би им омогућавао нека друга решења у односу на јеванђељски текст.

Имајући у виду све ове чињенице, потребно је са одређеним степеном опрезности разматрати и лексичку страну јеванђељског текста. Колико се може закључити на основу досадашњих истраживања, лексика јужнословенских ћирилских јеванђеља (четворојеванђеља) условљена је првим словенским преводним текстовима, који су нека врста компромиса јужнозападнословенског језичког израза, и та широка толеранција у избору лексике омогућавала је укључивање лексема из различитих словенских дијалеката, које су ушле у норму „старословенског канона”

⁷ Е. М. Верещагин, *К характеристике билингвизма эпохи Кирилла и Мефодия*, Советское славяноведение, 2, Москва 1966, стр. 61—65.

⁸ Ц. Мајендорф, *Византијско богословље*, Крагујевац 1985, стр. 23.

⁹ Ј. Тандарић, *Hrvatski glagoljaši i staroslavenski jezik*, „Istra”, kultura, književnost, društvena pitanja, Pula, god. 14, бр. 1 (1976), стр. 15—17.

¹⁰ В. Ф. Мареш, *Древнеславянский литературный язык в великоморавском государстве*, Вопросы языкознания X, 2, Москва 1961, стр. 17—18.

и нису функционисале као дијалекатске, него су потврђивале да је старословенски језик управо пример наддијалекатског књижевног језика.¹¹ Стога изучавање само једне словенске редакције јеванђељског текста сигурно неће дати неке поузданије резултате, јер су све оне засноване на активної словенској узајамности и на несумњивом ауторитету ћирило-методских превода.¹² Последњих година знатно су се повећале могућности напоредног изучавања јужнословенских јеванђеља, посебно њихове лексике. Појавило се неколико важних издања: у Сарајеву *Хвалов зборник*,¹³ са комплетним четворојеванђељем и лексичким и другим паралелама из још четири босанске тетре; у Београду *Мирослављево јеванђеље*,¹⁴ са паралелама из још шест српских јеванђеља из XIII века (три апракоса и три тетре); у Скопљу *Индекс речи македонских библијских текстов*;¹⁵ у Софији *Банишко јеванђеље*.¹⁶

Поред јеванђеља обухваћених у издању *Мирослављевој јеванђеља*, у београдском Старословенском одсеку Института за српскохрватски језик испитано је још неколико јеванђеља из XIII и XIV века. За скоро све испитане тетре из XIII века показала се с једне стране међусобна текстолошка повезаност, а с друге стране неједнак карактер (тј. неједнака конзервативност) текста у разним секцијама јеванђеља.

У српским четворојеванђељима јасно се уобличавају три типа текста, који се понављају у разним споменицима, али ниједан у опсегу читавог јеванђељског текста:

— први тип (Т₁), врло конзервативан (и у чувању грцизама и иначе), заступљен је у две најстарије тетре (Рх и Мп), из прве пол. XIII века, али само у јев. по Матеју¹⁷;

— други тип (Т₂), познат као „мстиславско-јурјевски”, изразито лексички подмлађен (у односу на најстарији познати тип тетратекста, а у погледу грцизама пуристички), заступљен је у истим двама тетрама почев од краја јев. по Матеју (само у Рх прекидан другим умцима); заступљен је такође, само у суженом обиму (тек од средине јев. по Луки)

¹¹ О. Nedeljković, Е. М. Верещагин, *Из истории возникновения первого литературного языка славян*, Slovo XXIII, Zagreb 1973, стр. 217, 221.

¹² М. Пешикан — Г. Јовановић, *Текстолошки сасијав и основне одлике текстов најстаријих српских четворојеванђеља*, Јужнословенски филолог, књ. XXXI, Београд 1974/75, стр. 25.

¹³ *Zbornik Hvala Krstjanina*, transkripcija i komentar; izdanje priredili: N. Gošić, B. Grabar, V. Jerković, H. Kupa, A. Nazor; Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1986.

¹⁴ Н. Родић — Г. Јовановић, *Мирослављево јеванђеље*, САНУ и Институт за српскохрватски језик, Београд 1986.

¹⁵ *Индекс кон Речикой на македонскије библијски ракописи*, Институт за македонски јазик, Македонистика 4/1985, Скопје 1985.

¹⁶ *Банишко евангелие*, Среднобългарски паметник от XIII век, Българска академия на науките, Институт за български език, София 1981.

¹⁷ М. Пешикан, *Мокројолско четворојеванђеље — споменик значајне фазе у развоју српске писмености*, Зборник за филологију и лингвистику, XVI/1, Нови Сад, 1973; М. Пешикан — Г. Јовановић, *Текстолошки сасијав . . . в. нап. 12*; Г. Јовановић, *Најстарија српска четворојеванђеља у светлу неких лексичких особености*, Јужнословенски филолог, књ. XXXVI, Београд 1980.

и у другој групи српских тетра, из друге пол. XIII века и можда с почетка XIV. Ову групу чине, колико је досад познато, четири споменика (Бд, Вв, Шч, Хл 52);¹⁸

— трећи тип (Т₃), са неким даљим иновацијама али и са враћањем на конзервативне узоре¹⁹, тако да у целини изгледа конзервативније него други тип; заступљен је у истој овој групи (другој) српских тетра (Бд, Вв, Шч, Хл 52), али у првом делу јеванђељског текста, до средине јев. по Луки.

Остале испитиване српске тетре — једна из XIII в. (Гр)²⁰ и неколико из XIV в. — не представљају јасно дефинисану групу у текстолошком смислу. Опажа се, ипак, даље увођење нових лексичких и преводилачких решења, која условно можемо посматрати као четврти слој иновација, даљу фазу у односу на поменута три типа или слоја из XIII в.

* *
*

Да би се илустровао однос српских јеванђеља према босанским, бугарским и македонским, направљена је мала пробна табела са по неколико карактеристичних лексичких решења из сва четири слоја.

Сравњење показује да међу босанским јеванђељима конзервативну групу чине *Хвалово*, *Дивошево* и *Никољско јеванђеље*, а мање конзервативну *Койиџарево* и (нарочито) *Чајничко јеванђеље*. О односу српских и босанских јеванђеља може се начелно рећи следеће:

— и најконзервативнији српски текстови типа Т₁ заостају у конзервативности за архичном босанском групом. Лексичке иновације из првог српског слоја доста добро су заступљене у *Койиџаревом* и *Чајничком јев.*, али само делимично;

— лексичке иновације из другог, „мстиславско-јурјевског” слоја још су мање продрле у босанска јеванђеља. Ипак, понеке од њих налазе се у *Койиџаревом* и *Чајничком јев.*, а у осталим јеванђељима само изузетно;

— утицај трећег српског слоја (први део Богдановог јев. и њему сродних) ограничава се у босанским рукописима на *Чајничко јев.*, али је у њему врло изразит;

— четврти српски слој, представљен у табели јеванђељима краља Душана и патријарха Саве, изгледа да уопште није продирао у босанска јеванђеља;

¹⁸ Г. Јовановић, *Најстарија српска четворојеванђеља...*, стр. 90. За Хл 52 (хиланд. збирка, бр. 52) накнадно је уочено да спада у ову групу.

¹⁹ Квалификативе као „иновација”, „конзервативни” треба схватити веома условно; наиме, о томе шта је „конзервативни” а шта млађи „иновирани” лексички слој закључујемо само на основу малог броја сачуваних класичних старословенских споменика. Никако се не може искључити могућност да велики део лексике који се квалификује као „подмлађена”, а налази се у каснијим словенским редакцијама, већ има подлогу у „старословенском канону”.

²⁰ О овом јеванђељу в. у чланку: Г. Јовановић, *Најстарија српска четворојеванђеља...*

— бугарско *Банишко јеванђеље*, како се види на табели, не приближава се ниједној српској текстолошкој верзији, али се спорадично у неким лексичким решењима подудара са одговарајућим српским верзијама (у односу на Маријинско јев.). Занимљиво је да се у овом јеванђељу, од XIII гл. јев. по Јовану, јављају словенска преводилачка решења за одговарајуће грцизме, што је карактеристика T_2 : *жид-* ум. *иуд-* (Јо 13.33; 18.31, 33, 35 итд.), *сѣарѣшина жьрьчьскъ ум. архиереи* (Јо 18.22, 26, 35; 19.6), *оуѣвѣиѣль ум. ѣараклиѣ* (Јо 15.26) итд. Ипак, српска рашка јеванђеља у секцији T_2 доследнија су у превођењу грцизама: *вовода* (Рх Мп) — *сѣрайѣомъ* Бн (Лк 22.52); *домоусѣроѣиѣль* (Рх Мп) — *иконома* Бн (Лк 16.8); *скровище имѣниѣ* (Рх Мп) — *ѣзофилакиж* Бн (Лк 21.1);²¹

— македонски корпус је и међусобно прилично неједнолик а такав је и у односу на друга јужнословенска јеванђеља. Изузетак је у неком смислу *Македонско јев.* које у неким лексичким решењима иде и са T_1 и са T_2 као и са T_3 а делом се подудара и са српским јеванђељима XIV в. Такође је интересантно хронолошки најстарије *Добромирово јев.* У неким лексичким решењима иде са T_2 али дубље подударности нема. Потребно је истаћи да се и у овом јеванђељу, у јев. по Јовану, јављају словенска преводна решења за грцизме: *сѣарѣшина жьрьчьскъ ум. архиереи* (Јо 19.6,15) као и *жид-* ум. *иуд-* (Лк 1.5; Јо 18.39; 19.3,7,12,14); *ѣѣѣчѣниѣ кѣщѣ ум. скиноѣиѣиѣ* (Јо 7.2).

Закључак би био следећи: иако је сакрална природа Јеванђеља сугерирала пажљиво чување старине, ипак језик редакцијских јеванђељских текстова није био окамењен, него су се вршила значајна лексичка подмлађивања, тачније — решења другачија од оних која се налазе у класичним споменицима. Истовремена отвореност према иновацијама и тежња чувању старине водиле су напоредној употреби и старих и нових варијанти, а то значи развоју синонимике.

Редакције нису живеле изолованим животом. Што више упознајемо грађу, све се више откривају међуредакцијске подударности, а смањују се изгледи да се неки лексички фонд идентификује као специфичан за одређену редакцију. Наиме, једино би се могло говорити о хронолошким а не о редакцијским разликама, или о већој тенденцији ка чувању архаичније лексике (нпр. у босанским јеванђељима).

Београд

Гордана Јовановић

²¹ Г. Јовановић, *Да ли је јеванђељска лексика редакцијски обележена?*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 14, Београд—Нови Сад—Приштина 1984, стр. 62.

Уиоредна табела

	T ₁					X	Д	Н	К	Ч	Бн	Дм	Дб	См	Кт	Мк
	Рх	Мп	T ₂	T ₃	Дш											
1.																
оставити Мт 6.12 (: отъпоустити М)	÷	+	+	+	+	+	—	—			+	—	+	+	+	+
гробъ Мт 8.28 (: жаль)	+	—	+	+	+	—	+	÷	+		—	—	+	—	÷	+
проходъ Мт 15.17 (: афедронъ)	+	+	+	+	—	—	—	+	—		—	—	+	—	—	+
сѣблазъ Мт 18.7 (: скандалъ)	+	+	+	+	+	—			+		—	—	+	—	+	+
златица Мт 22.19 (: склазъ)	+	+	—	—	—	—			+		—	—	+	—	—	—
комаръ Мт 23.24 (: мѣшица)	+	+	+	+	—	—					—	—	—	—	+	—
блодо Мт 23.25 (: паропсида)	+	+	+	+	+	—			+		—	—	+	—	+	+
оудавити се Мт 27.5 (: възвѣсити се)	+	+	+	+	+	—			+	+	—	—	—	—	+	+
село керамины Мт 27.7 (: с. сѣд.)	+	+	—	—	+	—					—	—	—	—	—	+
блодо Мт 14.8 (: миса)	—	—	+	+	+	—			+		—	—	+	—	+	+
сѣнь Мт 17.4 (: кровъ)	—	÷	—	—	+	—					+	—	÷	+	+	÷
пѣтъ Мт 26.34 (: коуръ Згр.)	—	+	+	+	+	+					+	+	—	—	+	+
2.																
багърѣница Лк 16.19 (: порфура)	+		+	—	—	—					—	+	+	—	+	+
багърѣница Мк 15.17 (: прапрѣдъ)	+	—	—	+	—	—			+		—	+	+	—	+	+
багърѣнь Јо 19.2 (: прапрѣдънь)	+		+	+	—	—					+	+	—	—	—	—
бѣлийникъ Мк 9.3 (: гнафеи)	—	+	+	+	—	—			+		—	+	—	—	—	+
веригы Мк 5.3 (: жеп. љже)	+	+	+	+	—	—			+	+	—	+	—	—	—	+
вратаръ Мк 13.34 (: вратъникъ)	+	—	—	—	+	—					+	+	+	—	+	+
вѣати Лк 12.55 (: доухати)	+		+	+	—	—					—	—	—	—	—	+
грабление Лк 11.29 (: хѣштение)	+		+	+	—	—					—	—	—	—	—	+
жидове Јо 5,16,18 (: иудеи)	+		+	+	—	—					—	—	—	—	—	—
жъръцъ Лк 17.14 (: иерен, арх.)	+		+	—	—	—					—	—	—	—	—	—
знов Лк 12.55 (: варъ)	+		+	+	—	—					—	—	—	—	+	+

	T ₁					Бн											
	Рх	Мп	T ₂	T ₃	Дш		Св	Х	Д	Н	К	Ч	Дм	Дб	См	Кт	Мк
3.																	
беспорочнь Лк 1.6 (: бес-порока)			+	-	+		-				+	-	-	-	-	-	+
благочъствиѣ Лк 2.25 (: чъствиѣ)			+	-	+		-				+	-	-	-	-	-	+
вльчъѣ Мт 7.16 (: рѣпи)			+	+	+		-					-	-	+	+	+	
вьслѣдъствовати Мт 21.9 (: ходити . . .)			+	-	+		-					-	+	-	-	-	+
вьскоулити Мт 3.28 (: власфим.)			+	+	-		-				+	-	-	-	-	-	-
жизнь Мт 25.46 (: животь)			+	+	+		-				+	+	+	-	+	+	
испытъно Лк 1.3 (: вѣ истинѣ)			+	-	+		-				+	-	-	-	-	-	+
объгледати се Мк 5.32 (: озирати сѣ)			+	-	-		-				+	-	-	-	-	-	-
плодъствовати Мк 4.20 (: плодити сѣ)			+	-	-		-				+	-	-	-	-	-	-
повелѣвати Мк 9.25 (: велѣти)			+	-	+		-				+	-	-	-	-	-	+
пришивати Мк 2.21 (: приставляти)			+	-	+		-				+	-	-	-	-	-	-
4.																	
благодарити Мк 8.6 (: хв. въздати)			+	+			-					-	-	-	-	-	+
блоудъница Мт 21.32 (: любодѣца)					+		-					-	-	-	-	-	+
видѣ Лк 3.22 (: зракъ)			+	-			-					+	-	+	-	-	-
въвѣрити Лк 6.38 (: натѣкати)					+		-					-	-	-	-	-	-
въгодивъ, оуг- Мк 15.15 (: похоть)					+		-					-	+	-	-	-	-
домовъникъ Мт 20.11 (: господинъ)			+	-			-					-	-	-	-	-	-
домоу владыка Мт 13.27 (: господ.)					+		-					-	-	-	-	-	+
завѣса Лк 23.45 (: катапетазма)			+	+			-					-	-	-	-	-	+
зоубнь Мт 24.51 (: зѣбомъ)			+	+			-					-	-	-	-	-	-
лазатель Лк 20.20 (: засѣдъникъ)			+	+			-					-	-	-	-	+	-
одебелѣти Мт 13.15 (: отлъстѣти)			+	+			оудеб.					-	-	-	-	-	+
плавати Лк 8.23 (: ѣхати)			+	+			-					+	-	-	-	-	-
пожирати Мт 23.24 (: погльштати)			+	+			-					-	-	-	-	+	-
посланъникъ Јо 13.16 (: апостоль)			+	+			-					-	-	-	-	-	-
прѣвосвещеньникъ Лк 9.22 (: арх.)			+	+			-					-	-	-	-	-	+

Објашњења уз табелу

а) Скраћенице Т₁, Т₂, Т₃, в. горе у тексту; Рх: Рашко хиландарско јеванђеље (Хил. 22), друга четв. XIII в.; Мп: Мокропољско јеванђеље, сред. XIII в.; Дш: Јеванђеље краља Душана, после 1340. г.; Св: Јеванђеље патријарха Саве, трећа четв. XIV в.; Х: Хвалов зборник, 1404. г.; Д: Дивошево јеванђеље.; Н: Никољско јеванђеље; К: Копитарово бос. јеванђеље; Ч: Чајничко јеванђеље; Бн: Банишко јеванђеље, XIII в.; Дм: Добромирово јеванђеље, XII в.; Дб: Добрејшево јеванђеље, XIII в.; См: Стаматово јеванђеље, XIII в.; Кт: Кратовско јеванђеље, XIV в.; Мк: Македонско јеванђеље (ЈАЗУ), XIV—XV в.

б) На првом месту у табели су облици лексема из српских јеванђеља, а у загради из Маријинског јеванђеља.

в) Празна места у колони босанских јеванђеља значе у ствари да је стање једнако као и у Хваловом зборнику, уколико текст на том месту није уништен.

г) Пошто у македонском индексу нису дата места где се дата лексема налази, знак + начелно указује да лексема постоји у тексту одговарајућег јеванђеља, без обзира на место и значење.

S u m m a r y

Gordana Jovanović

THE BILBE LEXICON IN SOUTH SLAVIC CYRILLIC TRADITION

In this paper Serbian, Macedonian and Bulgarian Bibles are examined. A table showing several characteristic lexical variants is made in order to reach at least approximate conclusions about lexical and textological characteristics of the Bible texts which arose in the course of time.

VIŠESTRUKI ASPEKTI SINTAKSIČKE RELACIJE *BROJ ~ IMENICA*

Brojevi kao vrsta reči (podrazumevaju se glavni brojevi, zbirni brojevi tipa *dvoje, troje, . . . petoro . . .*, brojne imenice tipa *dvojica, trojica, . . . petorica . . .*) jesu imena apstraktnih veličina — izraza takozvanog aritmetičkog niza. U tekstu se brojevi pojavljuju da bi povezali nazive skupova o kojima je reč sa određenim izrazom aritmetičkog niza i na taj način odredili brojnost skupa. Pošto su imena skupova oformljena kao imeničke sintagme u množini¹, brojevi se pojavljuju kao odredbe takvih sintagmi i to (1) na nivou rečenice, u poziciji nominalnog dela sastavnog predikata, tj. povezani sa glagolom-sponom, npr. *Vojnika je bilo deset* i sl., ili (2) na nivou imeničke sintagme — kao jedan od modifikatora konstitutivne imenice ili zamenice; u sekvenciji modifikatora broj se obično nalazi iza zamenice (ako je ima) i ispred prideva, npr. *Tih deset hrabrih vojnika bili su moji prijatelji* i sl. Međutim, i u jednoj i u drugoj funkciji brojevi se ponašaju na sebi svojstven način, drukčije od ostalih imeničkih modifikatora kao što su zamenice ili pridevi. Radi se o semantički motiviranim razlikama odraženim u sintaksi.

Imena skupova koja se kao množinske imeničke sintagme pojavljuju u tekstu zapravo su imena sastava semantičkih obeležja svojstvenih svakom pojedinom elementu skupa shvaćenog distributivno. Recimo, svaki element skupa 'stolovi' jeste 'sto', svaki element skupa 'drveni stolovi' jeste 'drven', itd. Svaka imenička ili pridevska komponenta naziva obogaćuje intenziju i ujedno smanjuje ekstenziju nazvanoga skupa. S druge strane, zameničke komponente (podrazumevaju se tzv. demonstrativne i neodređene zamenice) uspostavljaju odnos između naziva i njihovih referenata u stvarnosti, tj. objekata na koje se ti nazivi (upotrebljeni u određenom tekstu i kontekstu) odnose. Sintagma *ti stolovi* predstavlja naziv određenog, identifikovanog podskupa o kojem je reč, sintagma *neki stolovi* nosi informaciju o postojanju jednog bliže neodređenog, ali odgovarajućom predikacijom izdvojenog podskupa, i sl. Drugim rečima, zamenički se modifikatori odnose na određene podskupove shvaćene kolektivno — ukazuju na njihovu ekstenziju. Ovo je ujedno i razlog zašto se zamenički modifikatori ne pojavljuju kao jezgra predikacije, ne govorimo **Ovi stolovi su ti niti *Ovi stolovi su neki* i sl. Naime, dok pridevi „biraju” imenice i/ili imeničke sintagme

¹ Svesno ostavljam po strani bogatu problematiku pravih kolektiva čija kategorijalna karakteristika varira od jezika do jezika, a neki put i od formacije do formacije.

kojima „smeju” da se priključe, između zamenice i naziva kome se ona priključuje ne postoji nikakva implikacija, zamenica ne selekcionira nazive. Up. npr. na jednoj strani *bela haljina*, *bela dolina*, no ne i **beo dolazak*², **belo uzbuđenje*, ili *mutna tečnost*, *mutan pogled*, no ne i **mutan sto*, dok na drugoj strani nema naziva koji ne bi mogao da primi odredbu tipa *taj ili neki*.³ BROJEVI predstavljaju klasu za sebe iako stoje pre na strani zamenica nego na strani prideva. U sintagmama *četiri stola* ili *deset vojnika* brojne odredbe — iako informišu o izbrojanosti skupa, tj. nalazu distributivnu interpretaciju — ipak se odnose na skup kao takav, skup shvaćen kolektivno; ne govore ništa o pojedinim elementima, nego jedino o njihovoj brojnosti u datom kontekstu. Dakle, određuju ekstenziju, a implikacija o izbrojanosti skupa je jedinstvena, svim brojevima zajednička implikacija i jedinstvena ograda koju oni predstavljaju nazvanom skupu. Valjda se zato brojevi relativno retko i nerado pojavljuju u funkciji nosioca predikacije, iako im ta funkcija nije tuđa.

Kategorijalna karakteristika leksema koje sačinjavaju klasu brojeva u slovenskim jezicima opet je nešto posebno. Relevantan je pre svega odnos prema gramatičkoj kategoriji roda. Razlike u rodu se češće pojavljuju kod nižih brojeva, a u nekim slovenskim jezicima pridružuje im se kategorija 'personalnost', što omogućuje brojevima relativno često da vrše funkciju ne samo dopunskog već i konstitutivnog člana jedne imeničke sintagme⁴, up. npr. *Ta dvojica uvek su mi bili sumnjivi* i sl. S druge strane ima i brojeva oformljenih kao prave imenice, tj. sposobnih jedino za funkciju konstitutivnog člana imeničke sintagme, up. polj. *Ta dwójka od początka wydawała mi się podejrzana* i sl.

Analiza koja sledi predstavlja pokušaj da se konfrontativno prikažu sredstva kojima se služe srpskohrvatski i poljski u izražavanju semantičkih obeležja i sintaksičkih funkcija jednog tipa konstrukcija sa brojnom odredbom. Ta se sredstva svode uglavnom na načine međusobne akomodacije između odgovarajućih imenica/zamenica i brojeva.

Opredelila sam se za konstrukcije

- koje se odnose isključivo na ljudska bića muškog pola jer su tu sve komplikacije oko izražavanja roda i personalnosti najmarkantnije,
- koje sadrže sintagmu kojom se određuje odgovarajući skup muških osoba kao temu iskaza, u početnoj poziciji, u odnosu gramatičke interdependencije sa glagolom koji konstituiše rečenicu⁵, ili kao remu u priroku, dok je brojna odredba ili ugrađena u tu sintagmu ili funkcioniра kao tzv. imenski prirok (imenski deo predikata).

² Ne interesuje me ovde specifična markirana semantika poetske reči koja umetničke valere novosti i neobičnosti postiže baš kršenjem osnovnih pravila, pa opet bez njih ne bi mogla da postoji.

³ Up. Z. Topolińska, *Semantic Implication: Adjective → Noun* u tomu *Polish Text Linguistics*, Uppsala 1984, ss. 147—155.

⁴ Up. npr. makedonsku seriju sa sufiksom *-mina*.

⁵ Pod interdependencijom razumem dvostranu gramatičku kategorijalnu zavisnost: imenica nameće glagolu broj i rod, a glagol imenici padež, up. Z. Saloni, *Cechy składniowe polskiego czasownika*, Warszawa 1976.

Poslednje dve ograde omogućuju da se koncentrišemo na problem akomodacije brojeva bez izlišnih komplikacija koje stvaraju zavisne od glagola imeničke sintagme u kosim padežima.

U centru pažnje nalazi se na taj način problem određenosti skupa, odnosno gramatičkih sredstava kojima oba jezika signalizuju variranje u pogledu određenosti skupa. Izdvojićemo nekoliko osnovnih situacija:

1. Neodređeni podskup opšteg skupa uvodi se u tekst kao izbrojan i brojno određen, npr. *Bilo pet vojnika* i sl.
2. Već spomenuti podskup opšteg skupa brojno se određuje pomoću posebne predikacije, npr. *Vojnika je bilo pet* i sl.
3. Reč je o identifikovanom i brojno određenom podskupu opšteg skupa, npr. *Ovih pet vojnika je došlo*.
4. Interesantnu varijantu prethodne situacije pruža konstrukcija koja, pored osnovne predikacije, obuhvata i aserciju da je tom predikacijom iscrpljen obim dotičnoga podskupa, npr. *Svih pet vojnika je došlo* i sl.
5. Peta situacija (odnosno prva drugog stupnja?) je uvođenje neodređenoga izbrojanoga podskupa određenoga podskupa opštega skupa, npr. *Pet od vojnika je došlo* i sl. Sudeći po distribuciji člana u onim jezicima koji ga imaju, ova je konstrukcija niz od dve hijerarhizirane imeničke sintagme, tj. nešto kao **pet vojnika od tih vojnika koji . . . sa obaveznim brisanjem konstitutivnog člana nadređene sintagme*.

Pored navedenih pet uzećemo u obzir i konstrukcije gde mesto imenicom nazvanoga opšteg skupa (kao *vojnici* i sl.) nalazimo jedan zamenicom određen podskup opštega skupa 'ljudska bića muškog pola' i to (a) sa učešćem i (b) bez učešća govornoga lica. Imaćemo dakle 1.1. i 1.2. — \emptyset (prazno), jer je takav „zamenički” skup po definiciji određenoga karaktera; 2.1. *Nas je bilo petorica*, 2.2. *Njih je bilo petorica*; 3.1. *Nas petorica smo došli kasnije*, 3.2. *Njih petorica su došli kasnije*; 4.1. *Nas petorica smo svi došli kasnije/Sva petorica smo došli kasnije*, 4.2. *Njih petorica su svi došli kasnije/Sva petorica su došli kasnije*; 5.1. *Petorica od nas je došlo . . . su došli*, 5.2. *Petorica od njih je došlo . . . su došli*.

Najzad, zbog poznatih slovenskih površinskih idiosinkrazija vezanih za staru dvojину, proverićemo kako se oformljuju odgovarajuće sadržine ne samo sa brojem '5' no i sa brojem '2' a po potrebi i sa brojevima '3' i '10'.

U našem materijalu, dakle, variraju tri komponente:

- I. stupanj određenosti skupa (up. gore 1—5);
- II. način određivanja: polazeći od otvorenoga i nazvanoga skupa kao *vojnici* i sl., ili od izdvojenoga i zatvorenoga podskupa opšteg skupa 'ljudska bića muškog pola';
- III. aritmetički izraz koji određuje brojnost skupa: 2 — 5 (— 10).

Materijal je prikupljen putem ankete u kojoj su učestvovali brojni informanti kako na poljskoj tako i na srpskohrvatskoj strani. Uzimaju se jedino podaci standardnih jezika.

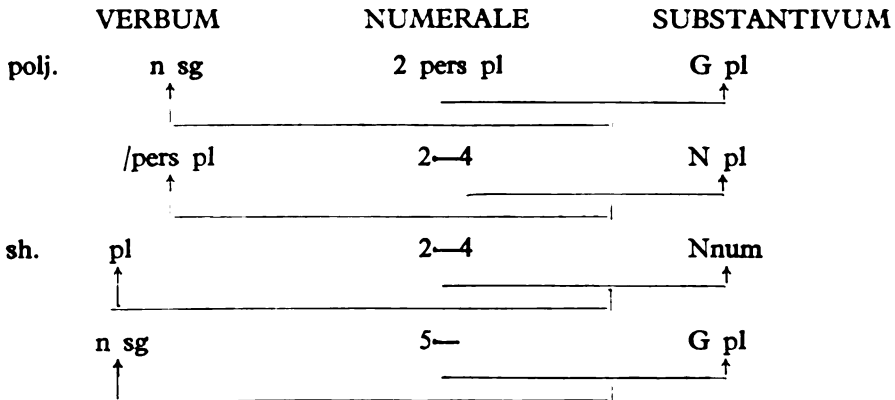
Da bih signalizirala semantički tip konstrukcije, a da ne sugerišem unapred određeno poljsko ili srpskohrvatsko rešenje, poslužiću se makedonskim koji kao jezik sa gramatikaliziranom kategorijom određenosti izvrsno razlikuje sve potrebne značenjske nijanse.

1. Klasičan primer prve situacije, tj. uvođenja u tekst neodređenoga izbrojanoga skupa je incipit bajke, up. mak. *Si bil eden car . . . , Si bile dve sestri* i sl.

U sh. imamo tu *Bila dva vojnika, Bilo pet vojnika*, gde je krnji perfekt znak neodređenosti skupa, a redosled pokazuje da je reč o egzistencijalnoj konstataciji. Mogući je i stilski nemarkiran tip *Bila su dva vojnika, Bilo je pet vojnika*. Međutim, tu je moguća i višestruka interpretacija (up. niže).

U polj. klasičan incipit glasi *Było sobie dwu/pięciu żołnierzy*, sa tzv. povratnom zamenicom kao nosiocem neodređenosti. No moguće je npr. i *Było tam dwu żołnierzy, W barze siedziało pięciu żołnierzy* i sl. Reda je kongruentna konstrukcija tipa *W barze siedzieli dwaj oficerowie i pięcou żołnierzy*. Međutim, *W barze siedzieli dwaj oficerowie i trzej żołnierze* većina mojih informanata odbacuje kao neprirodno.

Dakle, u oba jezika dominira konstrukcija sa imenicom u genitivu i glagolom u srednjem rodu jednine — jedno i drugo izazvano prisustvom brojeva od 5 naviše. U poljskom se ta konstrukcija uvukla čak kod nižih brojeva i skoro je eliminirala stariju kongruentnu konstrukciju. U sh. došlo je do gramatikalizacije posebnog (homonimnog sa genitivom jednine) oblika izbrojane množine u sastavu sa brojevima od 2 do 4 pa je tu kongruencija množinska. Simbolično:

Nnum je simbol za vezanu pozicionu varijantu množinskog nominativnog oblika u sastavu sa brojevima 2—4; pers pl uz glagol ili uz broj je oznaka specifične množinske forme roda koja implicira prisustvo u skupu ljudskih bića muškog pola. Kao što se vidi iz primera, ta se informacija u rečenici ne ponavlja nego je vezana alternativno za broj ili za glagolski oblik.

Suočeni smo, dakle, sa situacijom koja je dobro poznata slovenskim gramatičarima da prisustvo broja u imeničkoj sintagmi traži specifične od-

nose gramatičke zavisnosti kako na nivou same sintagme, tako i na nivou rečenice. Sklona sam da tu vidim odraz spomenute činjenice da broj nije običan modifikator na semantičkom planu nego je samostalna veličina, priređena ne opštom pojmu direktno, nego podskupu denotata tog opšteg pojma.

Treba još eksplicitno reći i to da se u ovoj osnovnoj situaciji uvođenja konstrukcija sa brojevima u tekst imenica ne može zameniti zamenicom jer bi to dovelo do semantičke inkongruencije. Dakle, konstrukcija **Bilo nas dvojica*, **Bilo nas petorica* sa odgovarajućom interpretacijom ne postoji.

2. Druga i ključna u našem razmatranju situacija je određivanje brojnosti referencijalno već određenoga skupa, up. mak. *Vojnicite bea dvajca*, *Vojnicite bea petmina*.

Klasičan kontekst je ovde nabrojavanje komponenti jednog heterogenog skupa, dakle nešto kao *Bili su tu na okupu vojnici, novinari, lekari . . . Vojnika je bilo pet, novinara — sedam, lekara — deset . . .* no već pod upitnikom je *?Vojnika su bila dva*. Većina mojih informanata odgovara *Bila su dva vojnika, Bilo je pet novinara . . .* i sl. sa rečeničnim akcentom na broju, što sugerira da je izdvajanje broja iz sintagme i njegovo pomeranje u predikatsku poziciju sekundarna operacija.

U poljskom je generaliziran tip *Żołnierzy było dwu, dziennikarzy pięciu, lekarzy ośmiu . . .* i sl. Međutim, i njega informanti ocenjuju kao deriviran od *Było dwu żołnierzy . . .* Strukturu *Żołnierze byli dwaj* informanti ocenjuju kao neprirodnu.

Po svemu izgleda da bi se poljska opozicija tipa *Było (sobie) pięciu żołnierzy*, prema *Żołnierzy było pięciu*, najbolje mogla predati na srpskohrvatskom sa *Bilo pet vojnika* prema *Bilo je pet vojnika*.

Sa zamenicom mesto imenice dobijamo sh. *Bilo nas je dvojica/petorica, Bilo ih je dvojica/petorica . . .*, no samo deo informanata prihvata i *Bili smo dvojica/petorica, Bili su dvojica/petorica*. Ovde se prvi put i na srpskohrvatskoj strani pojavljuje kategorija pers pl čiji je nosilac sufiks *-ica*.

Poljske konstrukcije glase *Było nas/ich dwu/pięciu*, no ne i **Byli/smy/dwaj*, jer to zvuči neprirodno i/ili arhaično.

Dakle, čim je broj linearno odvojen od imenice, u oba se jezika pojavljuje skoro bez izuzetka markirana konstrukcija sa sintaksičkom hijerarhijom zavisnosti izazvanom prisustvom broja. U oba jezika takva se linearizacija ocenjuje kao sekundarna, tj. sve navodi na zaključak da su sastavi kao *dwu/pięciu żołnierzy, dva/pet vojnika* jezički interpretirani kao složena jezgra imeničke sintagme, a ne kao jezgro + modifikator. Drukčija je situacija u sastavu sa zamenicom; međutim, tu se obavezno pojavljuje spomenuti sufiks *-ica*, dakle u oba jezika brojni oblik u predikatu nosi obeležje pers pl, tj. u njega je semantički ugrađen predikat 'muškarac'. Dokaz da je to tako su incipiti tipa *Srela su se dvojica* i sl. npr. u vicevima.

3. Treća je situacija jezičko oblikovanje izbrojanoga i određenoga skupa, mak. *Dojdoa ovie dvajca/petmina vojnici*, i sl.

U sh. imamo *Došla/došli su ova dva/dvojica vojnika, Došlo je/ došli su ovih pet vojnika*, pod upitnikom *?Došli su/došla je ova petorica vojnika*. Dakle

— od 2 do 4 dvostruko kongruentna konstrukcija, od 5 navíše genitivna konstrukcija na nivou sintagme sa jedninskom ili množinskom kongruencijom na nivou rečenice.

U poljskom jeziku situacija je jednostavnija: *Przyszło tych dwu/pięciu żołnierzy* i alternativno *Przyszli ci dwaj żołnierze*, bez semantičke razlike. Moguće je i *Przyszła ta piątka . . .*, reče . . . *ta dwójka żołnierzy* sa malo drukčijom komunikativnom hijerarhijom, tj. sa podvlačenjem kolektivne a ne distributivne interpretacije skupa. Ova mogućnost dvostruke hijerarhijske formalizacije kao da govori u korist teze da su sastavi *pięciu żołnierzy/piątka żołnierzy* složena sintagmatska jezgra, tj. da su obe komponente ravnopravne.

Svaka proba supstitucije imenice zamenicom traži drukčiju komunikativnu perspektivu — cela se konstrukcija teško može shvatiti kao rema. Tip *Došli smo nas dvojica*, kao da je deriviran od 'što se nas tiče, došli smo (samo) dvojica', tj. predstavlja parafrazu konstrukcije obuhvaćene gore pod (2). Sa tematizacijom cele sintagme imamo *Nas dvojica/petorica smo došli*, *Njih dvojica/petorica su došli* ili *Njih dvojica su došla*, uvek sa množinskom kongruencijom.

U poljskom imamo *My dwaj przyszlismy*, a ne **Nas dwu przyszło*, *Oni dwaj przyszli*, a ne **Ich dwu przyszło*; neprirodno zvuči i **My pięciu przyszlismy*, **Oni pięciu przyszli*. Rešenje je tu u apoziciji broja ili u obrnutoj hijerarhiji broja i zamenice: *My, pięciu, przyszlismy* ili *Nasza piątka przyszła*.

Primeri jasno govore da zameničke konstrukcije ne prihvataju genitivnu interpretaciju u celini, a samim tim ni kongruenciju sa kategorijalno praznim glagolskim oblikom srednjeg roda jednine.

4. Naša se četvrta situacija odlikuje prisustvom jedne dodatne meta-jezičke konstatacije da predikat iscrpljuje ekstenziju argumentskog skupa. Pojavljuju se razlike u mogućnostima direktnog ugrađivanje te konstatacije u osnovnu imeničku sintagmu.

U kombinaciji sa brojem '2' slovenski jezici raspoložu leksičkim rešenjem na bazi korena *ob-*: *Oba vojnika su došla*, *Obaj żołnierze przyszli*, a ne **Obu żołnierzy przyszło*.

Kod drugih brojeva pojavljuje se posebna leksema, sh. *sav*, polj. *wszystek*, čije prisustvo kao da izaziva koliziju u rečeničkoj kongruenciji: broj traži imenički genitiv i nekongruentno rešenje, dok zamenica kao nosilac određenosti može da stupi samo u kongruentnu vezu. Postižu se kompromisna rešenja. U sh. na nivou imeničke sintagme pobeđuje broj, a na rečeničnom nivou zamenica, u polj. dolazi do razbijanja sintagme; up. sh. *Svih pet vojnika su došli* ~ polj. *Wszystkich pięciu żołnierzy przyszło* ili *Żołnierze przyszli*, *wszystkich pięciu*, što prihvataju moji poljski informatori prema *Żołnierze przysli*, *wszyscy pięciu*, što je meni lično bliže uprkos činjenici da to moji informatori ne prihvataju. Pri obrnutoj sadržinskoj hijerarhiji lakše je postići gramatički čisto rešenje, up. sh. *Sva petorica vojnika su došli*, polj. *Cala piątka żołnierzy przyszła* i sl.

U zameničkoj varijanti imamo: sh. *Došli smo obojica/Mi smo došli obojica*, no nikako **nas obojica niti* — u kontinuiranom sastavu — **mi obojica*,

polj. *Przyszlismy obaj/Myśmy przyszli obaj*, kao i npr. *My obaj myślimy, że . . . no nikako *nas obu*. I dalje: sh. *Došli su obojica/Oni su došli obojica*, polj. *Przyszli obaj/Oni przyszli obaj/Oni obaj przyszli . . .*

Sa brojem '5': *Došli smo sva petorica/Mi smo došli sva petorica, Došli su sva petorica/Oni su došli sva petorica, Przyszlismy wszyscy pięciu/Myśmy przyszli wszyscy pięciu, Przyszli wszyscy pięciu/Oni przyszli wszyscy pięciu . . .*

Prisustvo dvaju eksponenata određenosti (pored lične zamenice to je i leksema 'sav') omogućuje i ujedno izaziva kidanje imeničkog niza u dva, tj. direktnije je odslikana semantička struktura predikacije: nameće se parafraza tipa 'mi smo došli i nije istina da je iko od nas petorice izostao'. O načinu formalizacije odlučuje ne broj nego zamenički sastav. Da je to ipak retka konstrukcija sa heterogenim implikacijama, svedoče odgovori tipa: *Nas dvojica smo obojica došli i sl.*

5. Najzad, peta situacija je izdvajanje neodređenoga podskupa iz inače određenoga skupa. Problem koji se ovde postavlja nalazi jasno površinsko rešenje u makedonskom, gde imamo *Dvajca od vojnicite dojdoa* prema *Dvajca vojnici dojdoa*. U drugom se slučaju misli o neodređenom podskupu opšteg takođe neodređenog skupa. U poljskom i u srpskohrvatskom te se dve stvari mešaju, tj. dominiraju konstrukcije tipa *dva/dvojica vojnika*, sa dve moguće interpretacije, a relativno je ređi tip *dva/dvojica od vojnika*. Međutim, što se kongruencije i drugih gramatičkih pokazatelja tiče, ta se dva tipa uglavnom i ne razlikuju. Interes pobuđuje jedino srpskohrvatska formalizacija naše zameničke varijante, gde sintagme kao *većina njih, nekolicina njih, nas nekolicina, nas jedno desetak* pokazuju bespredložko rešenje, dok je u poljskom predlog skoro bez izuzetka prisustan, up. *większość z nich, kilku z nich, około dziesięciu z nas, kilku z nas*; eventualno *nas kilku*, no ne **nas większość, *ich większość i sl.*

Zaključci naše analize redaju se na dva plana — na semantičkom i na sintaksičkom.

Rekli smo da brojevi određuju brojnost skupova pomoću priređivanja odgovarajućim a₇straktnim veličinama, tj. izrazima aritmetičkog niza.

Radi se o skupovima dvostrukog karaktera: o skupovima materijalnih predmeta (među drugim i ljudskih bića) i o skupovima vremenskih odseka ispunjenih nekim dejstvom.

Prvi tip skupova jezički se formalizuje kao imeničke sintagme, drugi — ili kao imeničke sintagme ili kao rečenične strukture.

U imeničkoj sintagmi, tj. u odnosu zavisnosti sa imenicom, brojevi (kao vrsta reči) uklapaju se direktno u sintaksičku konstrukciju. U rečeničnu strukturu, tj. u odnos zavisnosti sa finitnim glagolskim oblikom, stupa sintagma *x-puta, x-krat* i slično. Prilozi kako *često, retko* i sl. su brojno neodređeni ekvivalenti takvih sintagmi.

Predmet naše analize bilo je brojno određivanje skupova lica muškog pola. Iako formalizirane u obliku imeničkih sintagmi, odgovarajuće semantičke strukture predstavljaju gramatički problem i na rečeničnom nivou zbog labilne međusobne hijerarhije broja i imenice.

Problem se pojavljuje već u trenutku uvođenja u tekst naziva brojno određenoga skupa. Naime, da bismo signalizovali da imamo posla sa skupom, a ne sa pojedincem, dosta nam je da uvedemo množinski nastavak. Čim je tu broj, znači da je taj broj važan, a čim je važan, valja ga istaći. Budući da ceo naziv stoji u rematskoj poziciji, jedini način isticanja broja jeste unutrašnja gramatička hijerarhija u okviru imeničke sintagme, tj. akomodacija imenice broju a ne obratno. Da problem nije nov, svedoči naše praslovensko nasleđstvo. Dobro je poznato da su praslovenski brojevi od '5' naviše bili morfološke i sintaksičke imenice, da su '1' i '2' zameničkog porekla,⁶ a jedino '3' i '4' bili su na rano-praslovenskoj etapi pridevi.

U pet gore razgledanih situacija pojavljivanja brojeva u tekstu međusobna komunikativna hijerarhija broja i imenice varira.

U tipu *Bila dva vojnika, Bilo pet vojnika*, kao što smo već istakli, cela je sintagma rematskog karaktera, pa je opozicija donekle neutralizirana i moguća su dva rešenja, up. . . . *dva vojnika* / . . . *dvojica vojnika*. Važno je da se tu radi o zatvorenom, kolektivno shvaćenom skupu, a ne o slučajnoj zbirci pojedinaca.

U tipu *Vojnika je bilo pet* u rematu se nalazi samo broj, što dobija svoj odraz i na gramatičkom planu u nekongruentnoj rečeničnoj strukturi. Otud i konflikt između dva poretka — s jedne strane formalno-gramatičkog, a s druge semantičkog, koji stavlja pod upitnik tip ' *Vojnika je bilo dva*. Poljska situacija (up. gore) potvrđuje ispravnost naše analize.

U tipu *Došla/došli su ova dva/dvojica vojnika* radi se o referencijalno identifikovanoj veličini, pa su opet dva rešenja moguća, zavisno od formalnih pritisaka, ali i od toga koju od dve inherentno ugrađenih komponenti naziva želimo istaći (broj ili profesionalnu odredbu 'vojnik').

U tipu *Oba vojnika su došla*, odnosno *Svih pet vojnika su došli* vizura se temeljito menja. Radi se sad o distributivno shvaćenom skupu, naglašen je identifikovan, tematski karakter samog naziva skupa. S tim u vezi isključen je nekongruentni sintaksički model, a dominantna rema je metajezički predikat 'svi' koji se formalizuje bilo kao samostalna rema ili biva ugrađen u leksički koren *ob-*.

Najzad, u tipu *Dva/dvojica od vojnika su došla/došli* na udaru je opet broj. On je toliko važan da se čak u površinskoj strukturi briše imenica koja bi s njim stupala u odnos direktne gramatičke zavisnosti, pa se tako i pravac te zavisnosti neutralizira.

Sprovedena analiza, čini se, raskriva mehanizme koji stimulišu uvek dinamičan ciklus preobrazbi leksema-brojeva od prideva u imenice i obratno, dok se karakteristike ni jedne ni druge vrste reči ne mogu kompletno ostvariti u kombinaciji sa semantikom brojčanog niza. Interesantno je npr. da se u srpskohrvatskom pojavljuju konstrukcije tipa *U čekaonici je bilo njih nekoliko, Blago tebi, kad te toliko njih voli* i sl., gde je predikat 'čovjek' ugrađen u prilošku, ili, bolje reći, brojno neodređenu sintagmu, dok je tu u poljskom obavezno prisutan nominativ ili genitiv imeničke lekseme *człowiek, osoba* i sl., up.

⁶ Up. L. Moszyński, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 1984, s. 239 n.

W poczekałni było parę osób, Tobie to dobrze jak cię tylu ludzi kocha, eventualno ... jak cię oni wszyscy kochają i sl.

Tako, dakle, brojne i neobične površinske idiosinkrazije slovenskih brojeva potiču i obnavljaju se zahvaljujući dvema uvek živim semantičkim opozicijama:

određen	~	neodređen	} skup
kolektivno	~	distributivno shvaćen	

Kolektivno shvatanje skupa implicuje gramatičku dominaciju broja koja povlači sa sobom imenički genitiv i nekongruentan rečenični model. S druge strane, određeni karakter skupa nameće kongruentan model, koji implicuje imenički nominativ. Rezultati su toga previranja u raznim jezicima razni. Čini se da u srpskohrvatskom češće dolazi do izraza prva, a u poljskom druga tendencija, dok se u makedonskom u uslovima druge morfo-sintaksičke strukture odgovarajuće razlike ogledaju pre svega u distribuciji člana.

Warszawa

Zuzanna Topolińska

S u m m a r y

Zuzanna Topolińska

VARIED ASPECTS OF THE SYNTACTIC RELATION NUMERAL ~ NOUN

The author describes numerous idiosyncracies of the syntactic relation NUMERAL ~ NOUN in Polish and in Serbo-Croatian. She emphasizes their dependence on the referential status of the noun phrase taking a numeral modifier. Several surface symptoms are presented which speak in favor of numerals having more in common with pronouns (pronominal quantifiers) than with adjectives (adjectival predicates). In so far as their semantic function is concerned numerals seem to be names of abstract elements of the arithmetical progression. As such, they are names of terms of a relation and not of the relation itself.

ZUR DARSTELLUNG VON FUNKTIONSWÖRTERN IM WÖRTERBUCH

Es sind kaum mehr als zwei Jahrzehnte vergangen, seit ein seriöses Nachdenken über herkömmliche Wörterbuchdarstellungen eingesetzt hat, das auch weiterhin ständig an Intensität zunimmt. Äußeres Zeichen dafür sind u. a. zahlreiche Veröffentlichungen, in denen sich sowohl Lexikologen als auch Lexikographen zu Wort melden und sich entsprechend ihrem speziellen Fachgebiet mit den diesem Gebiet gemäßen Wörterbüchern beschäftigen. Das geschieht in aller Regel in der Form, daß verschiedene Wörterbuchtypen, darunter natürlich so wesentliche Vertreter wie das einsprachige erklärende Wörterbuch oder das zweisprachige Übersetzungswörterbuch, dahingehend kritisch überprüft werden, inwieweit sie in Übereinstimmung mit neuen Entwicklungen in der modernen Semantiktheorie die Bedürfnisse, die die jeweilige Benutzergruppe an sie stellt oder die bei ihr entsprechend geweckt werden sollen, erfüllen. Wichtig in diesem Zusammenhang ist weiterhin, daß sich die Auseinandersetzung mit herkömmlichen Wörterbüchern in den meisten Fällen nicht auf polemische Kritik und das Aufdecken von Unzulänglichkeiten in der traditionellen Lexikographie beschränkt, sondern daß Vorstellungen entwickelt und konkrete Vorschläge gemacht werden, wie bestimmte Mängel beseitigt werden können. Ein Beispiel zur Illustration:

L. V. ŠČERBA, dessen nachhaltiger Einfluß namentlich auf die zweisprachige Lexikographie bekannt ist, hat angeregt durch die Analyse einer ganzen Reihe von unterschiedlichen Wörterbuchtypen, richtungsweisende Denkanstöße gegeben, indem er z. B. darauf hinwies, daß für die aktive Anwendung der Fremdsprache andere Wörterbücher notwendiger sind als für das passive Verstehen fremdsprachiger Texte. Im Unterschied zu fremdsprachlich-muttersprachlichen Wörterbüchern muß aus den fremdsprachlichen Eintragungen im muttersprachlich-fremdsprachlichen Wörterbuch die lexikalische Semantik und möglichst auch die Syntagmatik zweifelsfrei erkennbar sein.

Dieser Ansatz ŠČERBAS ist vor allem seit den sechziger Jahren von der praktischen zweisprachigen Lexikographie aufgegriffen und mit dem Ziel, die bestehenden zweisprachigen Wörterbücher zu vervollkommen, konsequent weitergedacht worden. Ein zentraler Punkt in den Überlegungen war die Form der Kennzeichnung der fremdsprachlichen Eintragungen.

Geeignet dafür schien eine sorgfältig durchdachte und geordnete Menge von sogenannten charakterisierenden Hinweisen. Unter charakterisierenden Hinweisen werden maximal verkürzte Charakterisierungen in der Muttersprache des Benutzers verstanden, die die notwendigen und aus der Gegenüberstellung mit den muttersprachlichen Wörterbucheinheiten allein nicht erkennbaren, d. h. also die zur Identifizierung und Unterscheidung von Äquivalenten nicht weglassbaren, Informationen zu ihrer Semantik und Verwendung in minimalen syntaktischen Strukturen enthalten.

Charakterisierende Hinweise sind in der lexikographischen Praxis der neueren Zeit mit Erfolg eingesetzt worden. Davon zeugen erste Resultate z. B. in Form von deutsch-fremdsprachlichen Wörterbüchern, etwa für das Russische. Sie unterscheiden sich deutlich von ihren Vorgängern und tragen qualitativ neue Züge. Bei allen kritischen und neuen Überlegungen zu traditionellen Wörterbüchern fällt nun aber ins Auge, daß sie nicht gleichmäßig auf alle Wortklassen gerichtet sind, sondern sich auf bestimmte Wortklassen konzentrieren: die Wortklassen Substantiv, Adjektiv und Verb bilden deutlich den Schwerpunkt, während im Vergleich dazu die als Funktionswörter bekannten Wortarten wie Konjunktionen, Präpositionen, Partikel u. a. im Hintergrund bleiben. Es ist natürlich wahr, daß diese Wortklassen einen kleinen und begrenzten Teil innerhalb des gesamten Wortschatzes ausmachen, aber es ist ebenso wahr, daß gerade sie in der sprachlichen Kommunikation eine herausragende Rolle spielen.

Daß die Funktionswörter von der Lexikographie bisher zu wenig beachtet worden sind, ist selbstverständlich nicht zufällig, sondern hat Gründe, die wiederum unterschiedlicher Natur sind. Einmal liegen sie aufgrund ihres Status und ihrer Rolle im Wortschatz für die Lexikographie nicht im Zentrum des Interesses, was natürlich unabhängig von der Tatsache ist, daß sie obligatorischer Bestandteil jeder Wortliste sind. Aber auch ganz allgemein wird diesen Wortklassen erst seit dem letzten Jahrzehnt verstärkte Aufmerksamkeit entgegengebracht, genau nämlich von dem Zeitpunkt an, als die moderne Semantik- und Grammatikforschung zu einer ihrem Status in der Sprache gemäßen Sicht vordrang. Die dadurch gewonnenen neuartigen theoretischen Einsichten versprechen auch neue und adäquate Möglichkeiten ihrer Beschreibung. Vielfache Erkundungen sind aufgenommen worden. Es werden nicht nur Probleme thematisiert, sondern auch bereits, wenn auch noch sehr vereinzelt, Vorschläge zur Darstellung einzelner Funktionswortklassen, u. a. im einsprachigen erklärenden Wörterbuch, zur Diskussion gestellt (LANG 1982, BRAUSSE 1983a).

Ungeachtet dieser zweifelsohne ermutigenden Ausblicke steckt aber die Lexikographie der Funktionswörter in den Kinderschuhen und zum gegenwärtigen Zeitpunkt wäre es unangemessen, in absehbarer Zukunft umwälzende Veränderungen größeren Ausmaßes auf diesem Gebiet zu erwarten. Es zeichnen sich also Grenzen ab, die der umfassenden neuartigen Beschreibung von Funktionswörtern gesetzt sind, aber gleichzeitig und trotzdem auch Möglichkeiten, vorhandene Wörterbücher schon jetzt auch in diesem Bereich zu verbessern.

Grundlegend als Tatsache auch für die praktische Lexikographie ist die Erkenntnis und die Fundierung durch die moderne Semantikforschung, daß sich die Bedeutung dieser Wortklassen prinzipiell von der der autosemantischen Wortklassen unterscheidet. Im Unterschied zu Substantiven, Adjektiven und Verben kennzeichnen Präpositionen, Konjunktionen und Partikel semantisch nicht Merkmale, die direkt auf außersprachliche Gegebenheiten referieren, sondern sie enthalten Informationen über Beziehungen und die Art der Beziehungen zwischen Repräsentanten von Sachverhalten. Im Unterschied zur konzeptionell-kategorialen Bedeutung wird in diesem Zusammenhang von operativer Bedeutung gesprochen (LANG 1975, 1977). Die Bedeutung einer Konjunktion besteht also beispielsweise darin, eine Anweisung zu repräsentieren, über bestimmten syntaktisch-semantischen Teilstrukturen bestimmte Operationen vorzunehmen. d. h. sie in einer bestimmten Weise zu verknüpfen und zu interpretieren. In die Bedeutung von Konjunktionen und demzufolge in ihre Beschreibung gehen also sowohl Elemente der Syntax als auch der Semantik der verknüpften Teilstrukturen ein. Weitere Komponenten, z. B. zur Pragmatik, müssen in diesem Zusammenhang unberücksichtigt bleiben.

Bei der Suche nach realen Möglichkeiten zur Verbesserung in der Beschreibung von Funktionswörtern wird gegenwärtig der Hauptakzent insbesondere darauf zu legen sein, praktische Lösungen zu finden und zu erproben, um diese fundamentalen Erkenntnisse und die herkömmlichen Darstellungen auf dem Wege ihrer schöpferischen Auswertung in einen größtmöglichen Einklang miteinander zu bringen.

Beschränkt auf die Funktionswortklasse Konjunktion einerseits und auf den Typ des einsprachigen erklärenden Wörterbuchs andererseits wird dabei etwa den folgenden Fragenkomplexen nachzugehen sein: wie sind konjunktionale Lemmaeinheiten in herkömmlichen einsprachigen Wörterbüchern charakterisiert, wie vollständig ist die Kennzeichnung, in welchem Verhältnis stehen die verwendeten Charakterisierungsmittel zur Bedeutung und Funktion konjunktionaler Zeichen, u. ä.?

Der sicherlich für das Serbokroatische repräsentative REČNIK SRP-SKOHRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA beziehungsweise der RJEČNIK HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA bilden den Ausgangspunkt einer entsprechenden Analyse, deren Ergebnisse im folgenden summarisch vorgeführt werden sollen.

Bei allen entsprechenden Lemmaeinheiten, und zwar unabhängig davon, ob sie nur der Wortklasse Konjunktion oder noch weiteren Wortklassen angehören, wird die Bezeichnung der Wortklasse Konjunktion als einleitendes oder gliederndes Zeichen verwendet. Umfassender und detaillierter muß die Kennzeichnung natürlich dann sein, wenn konjunktionale Lemmaeinheiten als solche weiter untergliedert werden müssen. Dabei wird auf unterschiedliche Weise verfahren. Die Bestandsaufnahme der verwendeten Charakterisierungsmittel weist aus:

— die Subklasse der entsprechenden Konjunktion:

ako veznik 1. pogodbeni ... 2. dopusni ... 3. namjerni ...

- Angaben zur Syntax und Semantik der durch die Konjunktion verknüpften Teilstrukturen:
dok veznik 1. vezuje zavisnu vremensku rečenicu s glavnom i kazuje a. da se radnje obiju rečenica vrše istovremeno...
 2. vezuje suprotne rečenice...
- Angaben zur Syntax und Semantik einer der verknüpften Teilstrukturen:
kad II veznik stoji na početku zavisnih rečenica i izriče
 1. a. vrijeme... b. uvjet, uslov, pogodbu...
- Die Angabe similärer konjunkionaler Lexeme; diese Darstellungsform wird oft in Kombination mit anderen Charakterisierungsmitteln verwendet:
kako II. veznik izriče 1. način: kao što... 3. namjeru (obično s kondicionalom): da (bi), ne bi (li)...

Diese als Beispiele zufällig ausgewählten Konjunktionen zeigen, wie gesagt, daß konjunktionale Lemmawörter nicht einheitlich charakterisiert werden. Das gilt sowohl für unterschiedliche Wörterbücher als auch für ein bestimmtes Wörterbuch. Das Problem der fehlenden Abstimmung ist weder auf konjunktionale Lemmawörter beschränkt noch ist es neu, es wird vielmehr auch bei anderen Klassen von Lemmaeinheiten bestätigt. Und es ist deshalb nicht verwunderlich, daß die Kritik, dazu nicht verstummt. Die grundsätzliche Forderung nach Vereinheitlichung der Charakterisierungsmittel besteht also auch für konjunktionale Lemmaeinheiten, und zwar mit umso größerer Berechtigung, als bei Konjunktionen und Konjunkionaladverbien die Aussichten auf Realisierung wesentlich günstiger sind als beispielsweise bei Adjektiven und Substantiven, da es sich um eine relativ geschlossene und daher überschaubare Gruppe von Lexemen handelt, die unter Umständen von einem Wörterbuchautor betreut werden kann.

Die Beispiele zeigen aber auch, daß bei aller Unterschiedlichkeit in der Art versucht worden ist, für die Definition Elemente zu verwenden, die in irgendeiner Weise auf die Bedeutung und Funktion konjunkionaler Lemmawörter bezogen sind. Sie korrespondieren also in einer noch festzustellenden Weise mit dem, was eingangs zur Bedeutung und zur Funktion von konjunkionalen Zeichen gesagt worden ist.

Um das zu Bedeutung und Funktion konjunkionaler Zeichen Gesagte zu rekapitulieren und zu explizieren: für die hinreichende Charakterisierung in der Definition sind als Elemente, die bei den einzelnen konjunkionalen Lemmaeinheiten entsprechend umfassenden oder teilweise in die Darstellung eingehen müssen, notwendig:

- (i) Angaben zu den Beziehungen der Teilstrukturen, die durch das entsprechende konjunktionale Lemmawort verknüpft werden
 - zu ihrer Syntax: Parataxe vs. Hypotaxe; Parallelstrukturiertheit vs. Nichtparallelstrukturiertheit; Umstellbarkeit vs. Nichtumstellbarkeit der Teilstrukturen; Satzwertigkeit vs. Nichtsatzwertigkeit; Anzahl der verknüpfbaren Glieder u. ä.

— zu ihrer Semantik: gekennzeichnete logisch-semantische Relation und ihre semantische Interpretation bzw. ihre semantischen Interpretationen.

- (ii) Angaben zur Substitution eines konjunktionalen Lemmawortes durch ein oder mehrere similäre konjunktionale Lexeme, einschließlich Angaben darüber, ob durch die entsprechende Substitution die Bedeutung der Gesamtverknüpfung beibehalten oder verändert wird.
- (iii) Angaben zur Wortfolge in Teilstrukturen mit einem konjunktionalen Lemmawort, einschließlich Reduktionen von Teilstrukturen.

Um möglichst verständlich zu sein, was unter den einzelnen sehr allgemein formulierten Positionen zu verstehen ist, werden Erläuterungen zu einigen ausgewählten Punkten angeschlossen. Einleitend und allgemein soll bemerkt werden, daß die ausgewiesenen Positionen natürlich lediglich aus methodologischen Gründen separat aufgeführt sind, in der Definition selbst erscheinen sie in der ihrem Wesen entsprechenden wechselseitigen Verzahnung.

In der Syntax von Satzverknüpfungen wird in der Grammatik traditionell von koordinativen (= parataktischen) und subordinativen (= hypotaktischen) Strukturen gesprochen und demzufolge werden koordinative und subordinative Konjunktionen unterschieden. Diese Unterscheidung ist im Prinzip von Ausnahmefällen abgesehen, ohne Probleme.

Die Feststellung und Kennzeichnung von Parallelstrukturiertheit vs. Nichtparallelstrukturiertheit spielt z. B. dann eine wichtige Rolle, wenn nichtparallelstrukturierte Verknüpfungen vorliegen, in denen eine der Teilstrukturen eine semantische Uminterpretation erhält.

Bei der Verknüpfung

bio je strašno umoran, ali je nastavio put

sind die beiden Teilstrukturen nicht parallelstrukturiert, sie sind nicht umstellbar. Die gesamte Verknüpfung hat semantisch eine adversative Interpretation der Art: der in der zweiten Teilstruktur benannte Sachverhalt steht im Gegensatz zu dem, was im Zusammenhang mit dem in der ersten Teilstruktur genannten erfahrungsgemäß zu erwarten wäre. Die erste Teilstruktur wird dabei semantisch uminterpretiert und ist gleichbedeutend mit einem konzessiven Nebensatz:

premda/mada/iako je bio strašno umoran, nastavio je put.

Kernstück der Definition ist die semantische Kennzeichnung. Hier gibt es gegenwärtig eine Reihe von Problemen, die umfassenden und zufriedenstellenden Lösungen entgegenstehen. Es ist aber augenscheinlich, daß herkömmlich verwendete Kategorisierungen zu Kausalität, Temporalität, Konzessivität u. a. für die detaillierte und subtile semantische Beschreibung ein zu grobes Raster darstellen. Es gibt nun in diesem Bereich wenige und mehr oder weniger weit gediehene neue Denk- und Beschreibungsansätze, so

etwa bei koordinativen und kausalen Konjunktionen (LANG 1982, BRAUSSE 1982, 1983a, PASCH 1983a); jedoch ist die Fortführung der Arbeiten vonnöten, um weitere Verbesserungen zu erreichen.

Zur Illustrierung dessen, in welcher Richtung neue Wege beschritten worden sind, soll hier der semantische Teil der Definition der deutschen Konjunktion *aber* in LANG 1983 und aus dem HANDWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN GEGENWARTSSPRACHE zitiert werden:

aber ... gibt an, daß das durch die Glieder Benannte in bezug auf den jeweiligen Kontext zugleich gilt und dabei ein Gegensatz eingeschlossen ist, der sich bezieht auf die Bedeutung der Glieder selbst; oder auf die kontext- und einstellungsbedingte Bewertung der benannten Sachverhalte; oder auf Folgerungen aus Äußerungen über bestimmte Sachverhalte...

Dieser generellen semantischen Kennzeichnung folgt eine Reihe von daraus notwendig abzuleitenden Interpretationsgruppen, z. B. eine Gruppe mit der Interpretation: der Gegensatz liegt in der Bedeutung der verknüpften Teilstrukturen selbst:

die Erwachsenen tranken Kaffee, die Kinder aber (bekamen) Kakao

oder eine Interpretationsgruppe: der Gegensatz liegt in der gegensätzlichen Bewertung des in den Teilstrukturen Benannten:

es ist nicht kalt, aber windig.

(LANG 1983).

Unter Umständen muß auch innerhalb der verknüpften Gesamtstruktur eine der Teilstrukturen zusätzlich gekennzeichnet werden. Um es wiederum an einem Beispiel zu zeigen: in Verknüpfung mit *nego* und *već* wie

to nije bilo pitanje, nego|već tvrdnja

ist die vorangehende erste Teilstruktur immer durch eine explizite, syntaktische, d. h. nicht inkorporierbare Negation charakterisiert. Ihre Kennzeichnung muß Bestandteil der semantischen Definition von *nego* und *već* sein, da die Negation bzw. die spezifische Wirkung der Negation zur semantischen Interpretation der gesamten Verknüpfung und der entsprechenden Konjunktionen gehört.

In gleicher Weise zu kennzeichnen sind auch alle möglichen oder notwendigen syntaktischen Reduktionen in den bzw. in einer der Teilstrukturen. So ist beispielsweise in der Verknüpfung

Petar je visok, a Ivo je mali

in der zweiten Teilstruktur die folgende Reduktion möglich:

Petar je visok, a Ivo mali.

Im Gegensatz dazu ist in der Verknüpfung mit einer semantisch similitären Interpretation:

Petar je visok, ali Ivo je mali

eine Reduktion in der zweiten Teilstruktur nicht möglich.

Konjunktionen, die die gleichen Anwendungsbedingungen aufweisen, sind substituierbar. Oder anders gesagt: die entsprechenden Konjunktionen sind synonym und ohne Bedeutungsänderung der Verknüpfung austauschbar. Die Verwendung von sogenannten synonymen konjunktionalen Lexemen, wie sie in den Definitionen herkömmlicher Wörterbücher anzutreffen sind, sind allerdings etwas anders und müssen hiervon getrennt werden. Sie stellen empirische Befunde dar. Bei der Sicherung von echten synonymen bzw. quasisynonymen Beziehungen zwischen konjunktionalen Lexemen steht die junge Funktionswortforschung ebenfalls nahezu am Anfang.

Schließlich sind auch Charakterisierungen der Wortfolge in Verknüpfungen von Teilstrukturen und der Stellung von konjunktionalen Lexemen innerhalb von Verknüpfungen nicht nur nützlich, sondern z. B. für den Nichtmuttersprachler unentbehrlich. Es scheint auch so, daß hier Regularitäten bekannt sind bzw. ohne größere Schwierigkeiten ermittelt werden können. Wenn man unter diesem Aspekt die serbokroatischen Konjunktionen *a* und *ali* betrachtet, wäre beispielsweise in der Definition festzuhalten, daß sie beide nur jeweils an der Spitze einer Teilstruktur stehen können:

Ivo pije kavu, a Marija (pije) čaj
Njezina majka nije više mlada, ali je ipak puna energije

im Unterschied etwa zur deutschen Konjunktion *aber* in

Hans trinkt Kaffee, aber Maria (trinkt) Tee bzw.
Hans trinkt Kaffee, Maria aber (trinkt) Tee.

Der nun folgende entscheidende Schritt in der Analyse ist, die in den herkömmlichen Wörterbüchern benutzten Kennzeichnungen an diesen gemäß Funktion und Bedeutung der Konjunktionen zu postulierenden Kennzeichnungselementen zu messen. Das Ergebnis ist ebenso augenfällig wie aufschlußreich.

Erstens: bestimmte Elemente der Charakterisierung, die auf den ersten Blick anscheinend nicht oder doch nicht unmittelbar etwas mit der Bedeutung und Funktion von Konjunktionen zu tun haben, werden in den traditionellen Wörterbüchern in der Definition überhaupt nicht verwendet. Wenn sie dennoch verwendet werden, ist das die Ausnahme und nicht die Regel. Und das angesichts eines Tatbestandes, daß die entsprechenden Angaben auch unter den gegenwärtigen Bedingungen verfügbar oder doch wenigstens ermittelbar sind. Zu denken ist hierbei z. B. an Elemente zur Charakterisierung der Wortfolge, Reduktionen in den Teilstrukturen, Angaben zu den syntaktischen Beziehungen zwischen den verknüpften Teilstrukturen.

Zweitens: in allen Definitionen herkömmlicher Wörterbücher wird versucht, die Bedeutung und Funktion der Konjunktionen mit Elementen zu definieren, die unmittelbar semantischer Natur sind. Das geschieht, wie erörtert, auf unterschiedliche Weise. Die geforderte Vereinheitlichung wird dadurch erreicht, daß unter den verwendeten Charakterisierungselementen diejenigen ausgewählt werden, die unter den gegenwärtigen Bedingungen die umfassendste und adäquateste Darstellung konjunktionaler Zeichen in der praktischen Lexikographie gewährleisten. Als ungeeignet unter diesem

Aspekt scheinen die bloße Angabe der Subklasse der jeweiligen Konjunktion und ebenso die Definition über die Charakterisierung nur einer der verknüpften Teilstrukturen. Im ersten Falle ist die Beziehung zur Bedeutung und Funktion von Konjunktionen zu wenig unmittelbar und zu abstrakt und im zweiten Fall ist die Definition notwendigerweise nicht umfassend und vollständig genug. Durch die Definition auf der Grundlage von Elementen nur einer der Teilstrukturen kann außerdem eine Schwerpunktverschiebung eintreten. Folglich kommt die umfassende und explizite Kennzeichnung durch Elemente, die die syntaktisch-semantischen Beziehungen zwischen allen verknüpften Teilstrukturen charakterisieren, am ehesten dem nahe, was zur Bedeutung und Funktion von konjunktionalen Zeichen gesagt worden ist. Definiert werden sollte in der Form des Kommentars. Woran eine solche Kennzeichnung anknüpfen könnte bzw. welche Richtung bei der weiteren Vervollkommnung dieses Teiles der Definition eingeschlagen werden sollte, ist weiter oben beispielsweise an der serbokroatischen Konjunktion *do* 1. vorgeführt worden. Das schließt selbstverständlich ein, daß erforderlichenfalls auch eine der verknüpften Teilstrukturen zusätzlich zu charakterisieren ist. So wäre es bei der Konjunktion *da* beispielsweise notwendig, bei Verknüpfungen, die die irrealen Konditionalrelation signalisieren, Angaben zum Tempus in den entsprechenden *d*-Sätzen zu machen.

Drittens: die Verwendung von *similären* oder *quasi-similären* konjunktionalen Lemmaeinheiten, wie sie der traditionellen Lexikographie üblich ist, ist beim gegenwärtigen Stand der Forschung zu den paradigmatischen Beziehungen innerhalb von Gruppen von konjunktionalen Lexemen eher irreführend. Bei diesem Stand ist es daher empfehlenswert, vorerst auf die Verwendung dieses Charakterisierungsmittels in der Definition ganz zu verzichten.

Ales in allem zeigt sich aber sehr deutlich, daß auch im Bereich der Funktionswörter mit unseren gegenwärtigen Mitteln Kennzeichnungen in Art und Umfang denk- und realisierbar sind, die für die praktische Lexikographie das ausmachen, was unter neuer Qualität zu einem gegebenen Zeitpunkt verstanden werden kann.

Berlin

Barbara Müller

BENUTZTE LITERATUR

- BRAUSSE, U. (1982) Bedeutung und Funktion einiger Konjunktionen und Konjunkionaladverbien: *aber, nur, immerhin, allerdings, dafür, dagegen, jedoch*
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, Berlin 1982, A/104, S. 1—40.
- BRAUSSE, U. (1983) Konnektive als Indikatoren für Bewertungen von Argumenten
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, Berlin 1983, A/112, S. 28—35.
- BRAUSSE, U. (1983a) Makrostrukturen im Bereich der Konjunktionen: *Adversativa*
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, Berlin 1983, A/109, S. 46—53.
- DEUTSCH-RUSSISCHES WÖRTERBUCH, herausgegeben vom Zentralinstitut für Sprachwissenschaft der AdW der DDR, Bde. 1—3, Berlin 1983—1984.

- W. DUDA, B. MÜLLER, K. MÜLLER Zur Problematik eines aktiven deutsch-russischen Wörterbuchs
in: Fremdsprachen (1974), H. 3, S. 175 ff.
- W. DUDA, B. MÜLLER, K. MÜLLER Zu spezifischen Aspekten der Darstellung des russischen Wortschatzes für Deutschmuttersprachler
in: Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin, Ges.-Sprachwiss. Reihe, XXVII (1978), H. 4, S. 455 ff.
- W. DUDA, B. MÜLLER, K. MÜLLER Fragen der Darstellung des deutschen Wortschatzes in einem zweisprachigen Wörterbuch, in: Fremdsprachen (1981), H. 1, S. 42 ff.
- HANDWÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN GEGENWARTSSPRACHE, herausgegeben vom Zentralinstitut für Sprachwissenschaft der AdW der DDR, Bde. 1, 2, Berlin 1984.
- LAKOFF, R. If's, And's and But's about conjunction
in: Studies in Linguistic Semantics, herausgegeben von Ch. J. Fillmore und D. T. Langendoen, New York 1971, S. 115—150.
- LANG, E. (1975) Semantische Analyse der koordinativen Verknüpfung — Ein Überblick
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, Berlin 1975, A/18, S. 83—108.
- LANG, E. (1977) Semantik der koordinativen Verknüpfung (= Studia grammatica XIV), Berlin 1977.
- LANG, E. (1982) Die Konjunktionen im einsprachigen Wörterbuch
in: Wortschatzforschung heute, Leipzig 1982, S. 72—106.
- MIHAJLOVIĆ, M. Kontrastivna analiza sindetske paratakse u engleskom i srpskohrvatskom jeziku, maschinenschriftliche Dissertation, Beograd 1979.
- MIHAJLOVIĆ, M. O sinonimiji adverzativnih veznika u srpskohrvatskom jeziku
in: Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Beograd 1983, 12, S. 189—196.
- MÜLLER, B. Zu einigen spezifischen Besonderheiten unterschiedlicher Wörterbuchtypen
in: Fremdsprachen (1984), H. 4, S. 236—240.
- MÜLLER, B. Probleme der Darstellung von Funktionswörtern im zweisprachigen Wörterbuch
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, im Druck.
- PASCH, R. (1983) Untersuchungen zu den Gebrauchsbedingungen der deutschen Kausal-
konjunktionen *da*, *denn* und *weil*
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, Berlin 1983, A/104, S. 41—243.
- PASCH, R. (1983a) Kausalkonjunktionen — eine harte Nuß für Lexikographen
in: Linguistische Studien /ZISW der AdW der DDR/, Berlin 1983, A/109, S. 54—59.
- REČNIK SRPSKOHRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA, Matica srpska, Bde. 1—6, Novi Sad 1967—1976 bzw.
- RJEČNIK HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA, Matica hrvatska, Bde. 1, 2, Zagreb 1967 (unvollendet).
- ŠČERBA, L. V., MATUSEVIČ, M. I. Russko-francuzskij slovar', 3. Auflage, Moskau 1950, Vorwort, S. 5 ff.
- ŠČERBA, L. V. Opyt obščej teorii leksikografii
in: Jazykovaja sistema i rečevaja dejatel'nost', Leningrad 1974.
- WORTSCHATZFORSCHUNG HEUTE. Aktuelle Probleme der Lexikologie und Lexikographie, herausgegeben von E. Agricola, J. Schildt, D. Viehweger, Leipzig 1982.

Резиме

Барбара Милер

О ОБРАДИ ФУНКЦИОНАЛНИХ РЕЧИ У РЕЧНИКУ

Аутор, најпре, говори о томе да се у последње време лексикографска дела знатно чешће него пре узимају у пажљиво критичко разматрање, из чега произилази и даљи напредак у лексикографској пракси. Посебно је раније била занемаривана речничка обрада тзв. функционалних речи, која ни до данас није још у потребној мери усавршена.

На примерима је показано да везници у Речнику српскохрватског књижевног језика (Матице српске и Матице хрватске) нису обрађени уједначено. Пружају се сугестије о томе шта би свака њихова дефиниција требало да садржи у погледу синтаксичких и семантичких података, у погледу могућности супституисања, као и у погледу особености речи у оним оквирима у којим везник фигурира.

ЈОШ НЕКА ПИТАЊА У ВЕЗИ СА СЛАВЕНОСРПСКОМ ЕПОХОМ

Занимање за славеносрпски језик (језичко стање, језичку епоху) приметно је оживело пре нешто више од двадесет година, првенствено заслугом Александра Младеновића, који је овој проблематици посветио велики број својих обимнијих и краћих научних радова. Истовремено, или касније, прихватили су се да описују тај историјскојезички комплекс наши слависти Александар Албин (Албијанић), Велимир Михајловић, Јован Кашић, Жерта Куна, као и инострани — Никита Толстој, Владимир Гудков, Лионело Костантини (Lionello Costantini); исто тако и многи други, било млађи научници, који ће у својим даљим студијама још наставити да осветљавају овај наш језички и културолошки слој, било они који уз друга истраживања додирују и славеносрпске проблеме.

Не може се, наравно, тврдити да је до недавног времена о славеносрпском непромењено владало старо уверење: како је тај језик — по некадашњој Копитаревој формулацији — само *lingua nulla, ficta, ridicula*, или — према Шафариковој оцени — да је балансирао између црквенословенске и народне крајности на безброј начина, или да је — према заједљивој Вуковој формули — стваран по правилима баба-Смиљане. Међутим, тек је у последње две или три деценије тај језички период доста подробно описан, и то као историјска чињеница која је, у својем облику, објашњива не само спољним неприликама или незрелошћу. Увидела се унутрашња логика овог одсечка наше језичке прошлости, раздвојили су се ступњевни његовог развоја, и што је можда најбитније, схватило се да је он био, филолошки гледајући, више србизирани, „српскији”, него што се пре о њему обично мислило. Проучена су нека науци раније непозната размишљања која су о језичким питањима, о превођењу, с стиловима, о народном језику износили сами представници тадашњег писма. Указано је и на извесне разграничене облике нормирања унутар славеносрпске материје и затим на њену све евидентнију нормираност што се дубље залазило у деветнаести век.

Разгледаће се две тематске целине, од којих прва укратко, као мала допуна и заокругљење постојећих обавештења.

— Питање термина „славеносрпски”. Расправљамо о њему као о сложеници датог склопа, занемарујући фонетске неједнакости које се појављују.

— Нека питања из области онога што ће се даље називати нижим слојем славеносрпског. Наиме, у досадашњим студијама имало је превагу интересовање за језик (одн. за разне варијанте језика или за разне језике) код тадашњих познатијих писаца, чија су имена трајно сачувана, твораца запажених уметничких и других дела, принципијелно значајних. Постоје такође и описи публицистичких издања, и још неких појединачних творевина. Међутим, као једна од нужних премиса за увођење и успех каснијег „вуковства” служила је и непретенциозна а врло распрострањена поучна и забавна литература, разнолика и по ауторима и по језичким манифестацијама. Овде ће, на невеликом „репрезентативном узорку”, бити разгледане њене језичке особине.

Да не би даље било недоумица — под називима славеносрпска епоха, нижи слој славеносрпског подразумевамо шири распон, који поред правог славеносрпског језика (уколико се о таквом „правом” језику може говорити), обухвата и језички израз који би проучаваоци већином посматрали као српски са нешто задржаних, готово искључиво лексичких, црквенославизама и русизама. Даље ће се видети да је, због специфичног садржинског профила размотрене грађе, било и тешко, а чак и небитно, провлачити кроз њу граничне линије које би раздвајивале оно што је славеносрпско и оно што је српско (непотпуно српско). Грађа је сва ван чистог вуковског језика, али се не може рећи да је предвуковска, пошто се добрим делом поклапа са Вуковим временом. Формална хронолошка граница — рецимо, око 1820. г. — била би у нашем случају успостављена без потребе, јер у разгледаном материјалу има знатно каснијег публикувања на језику старијег типа, као и обратно.

I

Око употребе и значења назива *славеносрпски* постојале су неуједначености, термин се у старијим радовима употребљавао мање диференцирано. Савремена наука назива овим именом углавном само језик („средњи тип” књижевног језика) који се приметно после средине XVIII в., а завршавао своје битисање у првим деценијама XIX в. Тако су ову одредбу употребљавали већ А. Белић и М. Стевановић, а коначно се она утврдила захваљујући радовима А. Младеновића. Истина, добар познавалац проблематике Н. Толстој говори о целој епохи више или мање русифицираног језика код Срба — са примесама црквенославизма — као о славеносрпској, предлажући да се појединачне етапе прецизирају додацима уз тај назив¹. У крајњој линији, то је чак ствар усвојене конвенције.

У раном XVIII веку, ако не чак и пре тога, сам тај епитет јављао се већ у писмености. Таква ознака у српским писаним изворима била је на

¹ Н. Толстой, *Литературный язык сербов в XVIII в. (до 1780 г.)*, Славянское и балканское языкознание — История литературных языков и письменность, Москва, 1979, *passim*.

првом месту подстакнута етничком свешћу. О томе може да посведочи опаска П. Соларића, исказана знатно касније, али симптоматична: „Ми смо били Славјани, али смо данас [. . .] Славено-Срби”². Али у вези с термином није сувишно подсетити још на нешто: на провлачење и црквенословенских (у двама редакцијама), и руских, и српских народнојезичких нити кроз више векова писмености, непрекинуто и паралелно, разуме се — уз наглашено преовлађивање нечег једног, или уз дихотомије и трихотомије (већим делом проучене). Поглавито мислимо на мање уочљиве русизме и србизме пре XVIII века и на његовом почетку, јер се и то делимично повезује са ознаком о којој је реч.

Говорећи о видовима русификације и имајући пред очима првенствено интересантни XVII век, назвали смо једном приликом те појаве медиорусизмима (за разлику од палеорусизама и неорусизама).³ О додирима с руским језиком у том веку говорио је у своје време Б. Унбегаун⁴. Истичемо савремено запажање Н. Толстоја о томе да и Јеротије Рачанин и Гаврило Стеф. Венцловић имају понеке особине преузете из руске редакције црквенословенског језика.⁵ Русифицирање се примењује у српској црквеној графици пре наилаaska великог руског утицаја у XVIII в.⁶

На другој страни, ни појава да се пише језиком који се на разне начине приближава народном није била непозната у епохама пре Вука. О томе сведоче, осим кратких записа, поменика, писама, пословне грађе, нпр., млађе прераде законских списа (карактеристичан је Раванички рукопис из средине XVII в.⁷), сведоче и стари путописи.⁸ Од белетристичких дела треба подсетити на Александриду из XVI в. (рукопис Архива САНУ 352⁹), затим на настојања у школи Рачана, па и на неке

² Цитирано код Вл. Гудкова, *Борьба концепций „славенского” и „простого” языка в истории литературного языка у сербов, Славянское и балканское языкознание — История литературных языков и письменность*, Москва, 1979, на стр. 210; Соларићев цитат је из 1804. г.

³ *Језичка анализа јужнословенских абаџара*, Јужнословенски филолог XLI, 60—61, са позивањем на литературу (Вл. Мошин, Ђ. Сп. Радојичић, М. Павић, Н. Толстој) и са посебним указивањем на језик Гаврила Тројичанина.

⁴ В. Unbegaun, *Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes*, Париз, 1935; в. стр. 34—35, са позивањем на Пл. Кулаковског. Литература такође код А. Младеновића, *О неким ипшанама ирмана и измене рускословенског језика код Срба*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXV/2, бел. 2. на стр. 47, на шта би се могла додати и запажања Т. Остојића, *Српска књижевност од Велике сеобе до Досијеја Обрадовића*, Сремски Карловци, 1905, стр. 31. и д.

⁵ *Конкуренција и коегзистенција норми у књижевном језику XVIII века код Срба*, Научни састанак слависта у Вукове дане 10/1, Београд, 1981, 34. Ово се у вези с Венцловићем обично не констатује.

⁶ И. Грицкат, о.с. 62, са наведеном литературом.

⁷ Уп.: А. Соловјев, *Српске законске комисије XVII века*, Глас Српске краљевске академије 157, 110—151.

⁸ И. Грицкат, *Језик српских путописа из XVII и с почетка XVIII века*, Зборник историје књижевности САНУ 10, 297—322.

⁹ Константовани су многи призренско-тимочки говорни наноси: В. Јерковић, *Српска Александрида*, Пос. изд. САНУ 554, 1983.

драмске и песничке саставе и сл.¹⁰ Сведочи о томе и недовољно проучени до данас Венцловићев језик, у вези с којим се та карактеристика сазнаје из издатих одломака његовог рада и из запажања филолошких стручњака, укључујући застарелу монографију Вл. Јовановића из 1911. г. Сигурно је да би се нашло још доста такве, неистражене грађе.¹¹ Поред свега овога, у својим незаписиваним беседама свештеници су свакако и у Венцловићево време, можда и пре, говорили народу народним језиком. Није била без принципског значаја та предодба, неосетно уношена у културно мишљење — да је сопствени језик способан да изрази садржаје за које се дуго подразумевало да им је црквени језик њихово једино истинско обличје.

И та дуготрајна и различито одмеравана вишеслојност била је један од разлога што се наишло на термин *славеносрпски* и што се он употребљавао већ много раније него што је наступио период који данашња наука назива тим именом. У представу о језику било је, разумљиво, уткано име властитог народа, а заједно с њим и придев *словенски* (*славенски* и сл.), чест, између осталог, у руским књигама и рукописима; не заборавимо да се пре Петра Великог московски књижевни језик називао „славјански“.

Према Ј. Скерлићу,¹² сложеницу *славеносрпски* је код нас први употребио писац Хроника Ђорђе Бранковић. Податак о примату може бити тачан, поготову што се сложеница уклапа у Бранковићеву склоност да прави придеве сличних, а и китњастижих формација, нпр.: „... народа нашег сербо босанно и булгарро славно славенског јазика“.¹³ Као формалан углед — можда Бранковићу, али и иначе — вероватно је послужила и сложена реч која је у украјинској и руској књижевности такође била већ дуже у оптицају. Памва Беринда је 1627. г. издао у Кијеву „Словарь славяноросскій“; атрибут *славјаноросијски* усталио се

¹⁰ Сажет преглед код М. Павића, *Историја српске књижевности барокној доба*, Београд, 1970, 30—31.

¹¹ Текстова треба увек по могућству проучавати према оригиналима. Наишли смо на занимљиво „Писмо иришких кметова о битки на Иришком шанцу“ из 1717. г., издато испрва у Летопису Матице српске књ. 41, Пенга, 1837, а касније у Гласу истине, Нови Сад, 1888. У старијем издању један одломак изгледа овако: „А кад стигоше Турски брзо-коници, навалише преко ђуприје за дивно чудо, и Господињ Обр-капетанъ, са оно мало катана, толику силу Турску у три пута преко ђуприје отера натрагъ, и къ вешаламъ узби; пакъ другий махъ, када опетъ натрагъ отера, и едногъ Турчина удари гарабилѣмъ, таки е у потокъ пао съ коня, и едногъ . . . посече, и Турци га онај часъ преватише. Но трећий путъ, кадъ узби, паднуо е еданъ Турскій барякъ, и шњимъ до 30 Турака у затрки пало мртвы“. У новијем издању то исто је репродуковано друкчије: „А кад' стигоше тѣрскій бр'зо-кон'ици, навалише прекъ ђуприје за дивно чѣдо, и Гдинъ Обр-капетанъ, съ оно мало катана, толикъ силъ тѣрскъ, у три пута преко ђуприје отера . . .“. Остајемо у неизвесности који је издавач био тачнији, одн. који је, и у чему, мењао оригинал према правописним навикама властитих школских знања о епохи.

¹² *Српска књижевност у XVIII веку*, Београд, изд. 1909, 243.

¹³ В. И. Грицкат, *Белешке о језику Ђорђе Бранковића*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XIII/1, 98.

у Русији од времена Петра Великог¹⁴ — а тако су се називале и речи у познатом Ломоносовљевом средњем стилу. Код нас налазимо придев *славеносрпски* год. 1720. у архиепископској титули, 1721. г. у једној грамати пећког патријарха, и касније, и то у служби ознаке за српски народ, који се назива и Славеносрбима или сл.¹⁵ Као атрибут уз реч „језик” придев је први пут нотиран, према пажљиво урађеном Младеновићевом попису, године 1741. у Ненадовићевом преводу Витезовићеве Стематографије;¹⁶ језички лик тог превода, разумљиво, не треба схватити као славеносрпски у данашњем уобичајеном смислу речи. Према А. Албину, следећи помен ове сложенице био би из 1745. г., у тексту привилегија Леополда I.¹⁷

Треба додати да у наслову Рајићевог немачко-славеносрпског речника из 1741. г. управо руком самог четрнаестогодишњег Јована Рајића стоји исписано: „Лексиконъ немецкій и славено-сербскій” — дакле, наш је придев овде такође употребљен у синтагми са лингвистичким значењем.¹⁸ Овај мали податак, заједно са филолошким изгледом Рајићевог речника, уноси у науку о славеносрпском језику још један значајан елемент. Наиме, у вези с проблематиком славеносрпског, истраживачи скоро без изузетака наводе Захарију Орфелина, који је тај атрибут истакао на страницама свог латинског речника, 1766. г., и латинског уџбеника, 1767. г.,¹⁹ и затим, што је битније, сматра се да је Орфелин, пошто је делимично посрбио рускословенски у свом Славено-сербском магазину из 1768. г., засновао, лансирао овакву језичку структуру (разуме се, тада још далеко од било какве научно утврдиве кодификације). Сам тај придев код Орфелина не говори о филолошком фиксирању; пишући свог „Искусног подрумара” управо онаквим језиком какав ми називамо славеносрпски, Орфелин каже да пише „на сербскомъ џызыкѣ”. — Прво изричито именоване те структуре, или тог језика, као „славеносрпског”, тј. у складу

¹⁴ Год. 1701. Копјевски издаје уџбеник морепловства у чијем наслову стоји да је написан на „славјаноросијском дијалекту”: у посвети „Расужденију” о шведском рату Шафирове, I изд. из 1717. г., стоји исти придев. В. и: А. И. Соболевский, *История русской литературного языка*, Лењинград, изд. 1980, 122.

¹⁵ О појави ове речи код нас, о значењу које се у оно време придавало тој сложеници и њеном каснијем јављању в.: А. Младеновић, *Прилози ђознавању значења назива „славеносрпски језик” код Срба у XVIII и у ђрвој ђоловини XIX века*, Научни састанак слависта у Вукове дане 12, Београд, 1982, 13—20.

¹⁶ А. Младеновић, *О неким ђишњанима и особинама славеносрпској ђишња књижевној језика*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXI/1, 95—96, бел. под текстом 3.

¹⁷ А. Албин, *Мишљења ђојединих ауђора у XVIII и ђрвој деценији XIX века о српском књижевном језику ђре Вукове сђандардизације*, Научни састанак слависта у Вукове дане 9, Београд, 1980, 134—135.

¹⁸ И. Грицкат, *Један немачко-славеносрпски речник — ђређис Јована Рајића*, Јужнословенски филолог XXIX/1—2, фотокопија на стр. 189.

¹⁹ У Буквару ... из 1766. г. има на стр. 24: „Латинскій словникъ сѣ преводомъ Славено-Сербскимъ”, а у „Первые начатки латинскаго языка” из 1767. г. на насловној страни стоји: „... на Славено-Сербскій џызыкѣ преведены ...”. В. код Г. Михаиловића, *Српска библиођрафија XVIII века*, бр. 76 и бр. 81.

са данашњом употребом, приписује се Доситеју Обрадовићу.²⁰ Међутим, српска страна Рајићевог двојезичног лексикона недвосмислено указује на пуну оправданост да се и у њој — дакле, 1741. г. — види почетак онога што се сада у науци зове славеносрпским језиком: то овде није изразити рускословенски, још мање било шта друго. Детаљна језичка анализа и фотокопија доказују ову тврдњу.²¹ Према томе, за садашња сазнања, Рајић би био први који је назвао један језички тип оним именом којим га и ми зовемо. Испод пера дечака-преписивача изишла је коинциденција од каснијег историјског значаја. Пошто је проучени Рајићев примерак ван сваке сумње био препис, врло је вероватно да је и пре њега неко већ био начинио ову везу речи у истом наслову.

Сасвим је друго питање то што су језичку ситуацију у књигама, која одговара славеносрпском карактеру, многи тадашњи списатељи називали српском. Схватили су је као језик који је добар за писање и говор о културним стварима, или чак као прави српски. Сам Вук Караџић је увиђао српску основицу славеносрпског, само што га је сматрао (у приликној мери с правом) поквареним српским језиком.

II

Речено је да се посебан одељак посвећује нижем слоју славеносрпског писаног стварања. Под тим подразумевамо језик из првих деценија XIX века који није припадао однегованој књижевности, тј. оној која је — ма како нам данас изгледала — ипак заузела своје заслужено историјско место у српској књижевности. Био је то писани израз, неретко преводилачки, који се употребљавао у годишњацима-календарима, у часописима, у популаризацијама емпиричких знања (за то су често служили календари) и у паранаучним саставима, у забавном штиву за одрасле и сличним издањима кратког даха. Он је био реалистичан утолико што је много пута морао, обликујући се *ad hoc*, да се неклишетирано примењује на раније незапажане и неописиване ствари. У његову реалистичност су спадали и промашаји, мисаони и језички. Напомињемо да за ову прилику нису узети у разматрање уџбеници или уопште књиге исцела посвећене појединим струкама, иако би малопре дата карактеристика донекле вредела и за њих. Језик одређених аутора, који су пажњу усредсређивали на одређену област знања и за њу стварали какве-такве изражајне

²⁰ В.: М. Павић, *Историја српске књижевности класицизма и иредромантизма* — *Класицизам*, Београд, 1979, 132. У рецензији на Видаковићевог „Љубомира у Јелисијуму” Вук је 1817. г. овај језик такође експлицитно назвао славеносрпским.

²¹ И. Гринџат, *Један . . . речник* (бел. 18), анализа на стр. 166—173. Тим поводом Вл. Гудков каже: „Материал зтого рукописног лексикона дозвољет датироватъ возникновение славяносербского (т.е. смешанного) языка второй четвертью XVIII в. (обычно его формирование относят ко второй половине столетия)”, *Вопросы славянского языкознания и литературоведения*, глава: *Исследования югославских лингвистов по истории литературного языка у сербов преднационального периода (обзор)*, Москва, 1978, 21. П. Ивић и А. Младеновић споменули су овај састав као „најстарији познати рукописни текст на «славеносрпском»”: *О језику Срба у раздобљу од 1699. до 1804.*, у књизи *Историја српског народа IV-2*, Београд, 1986, стр. 88, бел. под текстом 73.

норме по сопственим схватањима, пре би требало да се разгледа у одговарајућим засебним радовима.²²

Разлог интересовања за ову ужу тематику није само тај што су истакнути писци епохе мање или више проучени с филолошке стране. Познато је да општеприхваћени култивисани језик не стварају само књижевници. Језик штампаног текста производ је и истинских, креативних професионалаца, одн. уопште оних који тај посао раде донекле „напрегнуто”, свесни да ће њихово дело бити усвајано и на феноменолошком плану, а не само на сажетском; али језик написаног и наштампаног излази и из радионица многих других, спонтано и непрофесионално. Он је ту производ горворних уобичајности, а такође и новоизнађених детаља, па је истовремено и њихов промотор.

Када се говори о нижем слоју писаног израза у времену које је у питању, јасно је да се у суштини говори о самом славеносрпском језику, или, у сваком случају, о ондашњем „не сасвим српском” начину изражавања. Као критеријум за избор грађе узет је посебан тип издања, са одразом посебних потреба и укуса (који би се данас могли назвати малограђанским). Та врста публикација не иде без остатка ни у један писмени или књижевни „жанр”; особине које се ту садрже налазе се расуте по другим родовима и у извесној мери спадају у већ приказиване одлике наше предвуковске писане продукције. У лепо израђеној класификацији славеносрпске проблематике коју је дао Н. Толстој²³ овом слоју није посвећен посебан одељак — и с правом, јер он нема свој филолошки профил, него само културолошки, социolingвистички у разливеном виду. Идући по Толстојевим одељцима, нашли бисмо филолошке црте тог слоја и у прегледу споменутом као „Язык сербской журналистики конца XVIII в.” (278. и д.), и у „Естественно-научные и моралистические тексты и их языковые особенности” (294. и д.; ту се ставља нагласак на „Физическое сочинение” Е. Јанковића из 1787. г., на „Поучительный магазин за дѣцу” А. Мразовића из 1787, 1793, 1800. г.). Наш нижи слој одговара и ономе чему је посвећен одељак „Литературный язык у сербов в начале XIX в. — до 1825 г.” (313. и д.; спомињу се приручници одређених аутора из физике, природописа, медицине, географије, економије, филозофије и др.).

Посматрани нижи слој се не одликује ни доследним функционалним разнојезичијем, нити једнојезичијем, тј. систематски спроведеним цртама, макар напоредно народним и „славизираним”. Све је то разумљиво, пошто су аутори разни, а јединственог поливалентног језика још нема.

У текстовима који су на показани начин пробрани види се оно исто тражење лексичких, термилошких, синтаксичких, па и стилских ре-

²² У старе српске школе, после учења црквенословенског језика, и затим немачког и латинског, следећа је почела да улази рачуница, са својом терминологијом. В. код Б. Аксентијевића, *Школство и просвета код Срба у XVIII веку*, Београд, 1966—1967.

²³ Н. Толстој, *Литературный язык у сербов в конце XVIII — начале XIX века*, зборник: *Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков*, Москва, 1978, 269—328.

шења, филолошко скоројевићство, које је типично за славеносрпско стање уопште. Али је језички еклектицизам, којим се одликује славеносрпски, овде још потенциран еклетиком садржаја, у саставима и преводима најразличитијих врста. У овом слоју (за разлику од вишег, литерарног) каткада се укрштају и сударају, уз многе неспретне захвате, покушаји да се говори на начин по могућству што више народни — а о стварима све чешће и чешће међународним.

Размотрен је, дакле, исечак из једног досада ређе описиваног књижевног делања. Истовремено су у њему истакнути, такође, мање проучавани филолошки аспекти везани за дато време.

Као у славеносрпском језику уопште, и у нашем нижем слоју наглашена је специфична војвођанска говорна боја, која је уједно шумадијско-војвођанска. Издања о којима говоримо била су намењена углавном средњој и имућнијој грађанској класи. За обликовање стандарднојезичких навика у периоду који је непосредно претходно Вуку и који се стопио са Вуковом револуцијом, језик војвођанског грађанства са одговарајућим народним цртама свакако није био без значаја. А ако је то тачно, онда је и описани нижи слој одиграо у томе извесну улогу, можда чак значајнију него тадашњи немногбројни признати књижевници. Ово кажемо због тога што је круг читалаца везаних за ту поучно-забавну писану радњу, за календаре (а то су својеврсни рани часописи), за пољопривредне и здравствене поуке, за прорицања по зодијаку и временске прогнозе, за све ово лако породично штиво — вероватно био шири него круг оних који су набављали опсежније и озбиљније књиге. Творевине разних аматера, невешти састави за дневну потребу, за практична обавештења и за доколишту, називани понекад „делца“, свакако су стицали многобројну публику. То се остваривало, између осталог, у резултату тада већ знатно обавезнијег школовања, а и због уласка жене у интелектуални живот, као субјекта који чита и као објекта промењеног начина посматрања и описивања.²⁴

Осетила се потреба за периодичним, публицистичким издањима, за актуелним саопштењем, које у кратком времену покреће на размишљање,²⁵ а такође и потреба за лакшом, етички мање обавезујућом беле-

²⁴ Још је средином XVIII в. митрополит Ненадовић настојао да и женска деца иду у школу. У Орфелиновом Славено-србском магазину постоји „писмо о важности жен, то јест колико коштујет жена“, као и „ответ на писмо о важности жен“. Доситеј Обрадовић, у Писму љубезном Харалампију, указује на бескорисност застарелог језика, који је „туђ његовој мајци и његовим сестрама“.

²⁵ Заслуга за такве почетке припада Орфелину и А. Мразовићу. Права журналистика почиње са Славено-србским вједомостима, штампаним у Бечу код Стефана Новаковића, 1792. г. — В.: А. Албин, *Прилог истраживању језика њрвих српских новина*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XV/2, 15—24.

Није незанимљиво да се наведе један детаљ из знатно каснијег времена: Јован Бошковић је 1888. г. у напису „На Даничићевом вечеру“ казао да се код Срба још увек највише чита „новинарска књижевност“, а у њој је све написано брзо, нехатно, са много туђинских обрта и са нерпским реченичним склоповима. (*Књига о Вури Даничићу* — В. Вурић: *Из лијерајуре о Даничићу*, Београд, 1976, 432—433). Бошковићев пуризам се супротстављао чињеници да новинарски језик неминовно утиче на говорне навике — што је био случај и у славеносрпско доба, а што је и данас случај.

тристиком, пошто су у веку просветитељства опала доскорацња вековна надахнућа. У списима су се уситниле велике идеје и егзистенцијална трагања, прошириле су се лепезе историјских и географских локација (одједи из Ц. Лока и Ж. Ж. Русоа који су говорили о користи путовања за људски дух), карактери, психолошке појаве, те су на светлост дана изишле насушније и за читаоца, због саме новине, често занимљивије теме. То је сада доприносило измењеној свести о самом феномену писаног језика и утицало на устаљивање и интелектуализацију заједничког изражавања. Језик описмењених и образованих, без обзира на проценат туђинштине у њему, без обзира на нерегулисани правопис, постаје способан да прихвати преводе са различитих других језика, различитог ноционог садржаја. Веома појачана свест о ваљаности и раскриљености сопственог језика у нама ближким епохама јасно се разликује од стања у средњовековљу, када је доживљај језика био потиснут у корист доживљаја садржине.²⁶

Све ово је претходило, и морало је претходити, „вуковству”. Вукова реформа је уродила изванредним преокретом, али она не би могла толико брзо да произведе књижевнојезички стандард да није било и овакве припреме. Тривијална је истина да се књижевни језик никад не отеловљује на обичном народном говору, него барем на донекле литераризованом, на постојању претходне сублитературе и литературе.²⁷ Ако црте ове сублитературе које ће одмах даље бити приказане и нису већином баш те које ће се касније стандардизовати (јер је овде било још много традиције и грешака) — констатоваћемо да је Вук, углавном, донео нови књижевни језик, а славеносрпство, са разгранатим књижевним родовима и садржинама уопште — углавном, свест о скором настајању новог књижевног језика.

Пробна читања у вези са означеним нијским слојем извршена су у деветнаест издања између 1809. и 1846. године.

Са Јоан Георгіј Циммерман, о Самости, с’ Нџмецкога (без имена преводиоца), Венеција, 1809, са предговором Павла Соларића.

Со Добрыј супружества совѣтникъ за даръ невѣстицама и невѣстама . . . (превод с немачког, без имена преводиоца, без места издања), 1813.

Арт Артелло придворный шальивчина . . ., преведено Мовсеємъ Игнатовичемъ, Будим, 1813.

Ез Житіе Езопово . . . изъ превода г. Сергіа Волчкова преведено съ Россійскаго на Славено-Сербскій языкъ Іоанномъ Міоковичемъ, Будим, 1814.

Нач Начинъ пристойно шалитися Ніколаемъ Шимичъ . . . составленъ, Будим, 1814.

²⁶ И. Грицкат, *Актуелни језички и шексџолошки проблеми у сџарим срџским ћирилским сџоменцима*, Београд, 1972, 22—24, са наведеном одговарајућом литературом.

²⁷ А. Собољевски каже: ако се писменост преноси кроз неколико генерација, живи говор и говор писменог човека почињу да се разликују. В.: о.с. (бел. 14), 110.

Енк Енкциклопедіа или краткое описаніе свію наука . . . на просто преведена Пантелеимономъ Міхаиловичъ, Будим, 1818.

Алм Банатскій алманахъ за годину 1827 Димитріємъ П. Тироломъ составлѣнъ, Темишвар, 1827.

Он Описаніе разній живота приключенія войводе сръбскогъ Стефана Якшита . . . списана Живаномъ Теодоровичемъ Смедеревцемъ, часть прва, Будим, 1829.

Зл Златный изворъ домостроительства . . . съ Енглезкогъ езика на Немецкій, а съ овогъ на Сръбскій преведено Іоаномъ Николићемъ, Београд, 1833.

Би Библиотека образования дечиѣг у приповедкама . . . скуплѣна и изложена трудом Моисея Ігњатовића, Будим, 1834.

Јев Исторія еврейскогъ књижества. Оригинално дѣлце дра Т. П., Карлштат, 1834.

Ка Домовный и общепользный народный календаръ на лѣто . . . 1838, Беч, 1838.

Гол II Голубица съ цветомъ књижества сръбскогъ II, Београд, 1840; **Гол III** Исто, 1841 (има оригиналних састава и превода познатијих писаца, поред безначајних).

За Зашто? Зато или изясненіе найобичньи явленія, коя у естеству бываю, превео съ талианскогъ Теофилъ Стефановичъ, Задар, 1842.

Зб Збирка разны полѣзны предмѣта. Скупіо, превео и у редъ ставіо Іованъ Петровъ, Архиваръ . . . Београд, 1843.

Др Драголюбъ — Забавникъ, издао Теодоръ Павловичъ, Пешта, 1846 (има народних умотворина и књижевних састава, познатијих и безначајних писаца).

Ав I Авала или забавникъ . . . одъ Іована Филиповића, Београд, 1846; **Ав II** Исто, 1847 (има народних умотворина, превода и оригинала, без назнака аутора).

Анализа је подељена на два већа одељка:

— општи поглед на трагања за погодним језичким изразом;

— граматичка и лексичка питања.

Правопис је преношен верно према штампаним издањима, али ортографски (одн. штампарски) проблеми нису разматрани, осим у неколико специјалних случајева.²⁸

²⁸ Поводом правописа споменуће се да је о почетним великим словима могао одлучивати и сам писац, али и неко од меродавних лица у штампаријама, коректора и слагача. Играла су улогу одједи немачке и старинске мађарске ортографије, који нису били туђи ни руском писму (в.: Св. Стијовић, *Графијске, љравописне и фонейске особине Историје о Црној Гори Василија Пејровића*, Прилози проучавању језика 11, Нови Сад, 1975, 27—29). У нашим изворима, у средини реченице: Народа *Са* XXVIII (Соларићев предговор); Зрѣничникъ *Со* 65; Ужасно дѣло *И*. 28; Садовникъ *Арт* 16; Нотариусъ *Нач* 41; Коня *И*. 100; чловѣчески Права *Енк* 11; различныхъ Недугъ *И*. 15; Сочиненія *И*. 23; Гражданскій годъ. *И* 34; Епохою *И*. 35; Историцы и Землѣписцы *Алм* 83; годишный Трѣбутъ *И*. 85; Наука *И*. 94; подъ Хоризонтомъ *И*. 115; предраге Родителъ *Он* 47; два Сасѣда *Би* 3; т рчаше Шумар *И*. 19; млада Фиршиткина [кнегиња] *И*. 100; еврейски Езикъ *Јев* 6; Ходникъ *Ка* 25; Маймуне *И*. 26; поведу у Арште *И*. 31; Театеръ *И*. 32; Восно-Лѣкарне као и Духовне предмете *Зб* 3; Ескадроне *И*. 11; Дворска-Дама *И*. 58; многе Аріс . . . свиране *И*. 94; оранцама, Алояма *И*. 150.

1. Когнитивни домети обично стоје са дометима изражавања у спреси. Многи садржаји уходани у усменом изражавању имају своју лепо разрађену експресију, богат речнички избор, изоштрена поређења, досетке и сл.; фолклор је најбољи доказ за то. Исто тако, каналисане теме које су се дуже време обрађивале у писању (нпр., средњовековне религиозне медитације) стицале су богате могућности исказивања под перима вичних писаца. Али онда када су се ментални видици нагло проширили и када је дошло време да се пише о ономе о чему се раније није писало — са таквим се управо временом подударно славеносрпски период, писац није увек био у моћи да грађу савлада.

Треба се, у начелу, чувати утиска да је нешто било исказано незграпно, детињасто, комично. На тако сročене исказе, са данашњег гледишта, одиста се наилази, али је то било тек тражење и поступно приближавање оним и онаквим интонацијама на које смо ми данас навикнути при читању одређених врста текстова.

У опусу који проучавамо стил народне приповетке каткада упада у тумачења из физике или географије; разна претеритална времена се мешају са наративним презентом стилски немотивисано итд. Често се примећује мера сиромаштва и нанвности у писању. Читамо: Време весма непостояно, садъ лепо, после снѣгъ Алм 26 (метеоролошка прггноза; данас би се рекло „смењиваће се лепо време и снег“). Или: Величество и важность нѣговогъ слога [Мојсијевог Петокњижја], коимъ свуда дише, у незнамъ какво чудесно страхопочитаніе приводи Јев 13 („не знам како чудесно“ не делује нимало прикладно у овом озбиљном лаичком опису библијског поглавља). Опис Цариграда: Цариградъ на многимъ местамъ представља нешто сеоско и сасвимъ помешано (тј. стилски измешано, неуређено, недефинисано, неодређено; данас падају на памет многе одговарајуће речи). Опис Каира: Каиро пакъ садржава нешто особито и торжественно . . . има нѣко неисказано пріятно и на удивленѣ свойствено великолѣпіе . . . сваки кровъ е другогъ штила и садржава нешто особито . . . опетъ нешто на удивленѣ великолѣпно и художественно садржава (оба описа из 36 82—83).

У славеносрпско доба, поглавито у његове ране и средње фазе, пада разрада писаног исказивања оних апстракција које су се сасвим разликовале од већине средњовековних садржаја, али друкчијих и од оних којима је касније морао да се позабави Вук. О одговарајућој несређености не треба да судимо сувише строго: Кои се умѣ обзирати у исто време и на свој Род, кои само зато иждива лѣта своя на такова извъчєнія [трѣши своје године на такве активности], да що добро од нѣга прозѣбне у своему езику, то е витез мой [тога ценим као витеза] Са LXIII; Что е то Художество? Художество естъ содержаніе правила, по коими всякое возможное дѣло у состояніе приводисе Енк 2; Логіка или Умолловіе естъ такова красна Наука, коя ради познанія истине учи правилному употребленію силъ разума у мыслима разсужденія и заключенія И. 5.

Уколико је настајала потреба да се у писмену синтаксу, и саму још недовољно оспособљену, унесе нови термилошки изрази и цојеви,

борба за реч је бивала тешка, и за модерног читаоца више него приметна: *Анатоміа* естѣ наука о раздробленіи чловѣческѣгѣ тѣла, по свимѣ нѣговимѣ частемѣ **Вик** 15; Алгебра, или Аналітика учи изобрѣтенію [израчунавању] неизвѣстнѣхъ количествъ и истинѣ [формула], помошцію нѣкоихъ словъ, или знаковъ **И.** 18; Архітектура упражнявасе: у строе-нію различнѣхъ домовъ, и краснѣхъ палата по извѣстному нѣкому порядку **И.** 20; Разширеннѣй въздухъ не притискуе насѣ съ оноликомѣ силомѣ, колика се изискуе, да онѣ съ въздухомѣ онимѣ, кои се у тѣлу нашемѣ находи, у равновѣсіе дође **За** 9; Столпѣ въздухокружія на планини ніе тако високоѣ, као у долнѣмѣ предѣлу **И.** 9; Ови, и овимѣ подобни узроци въздухъ различитимѣ начиномѣ узмућую **И.** 23; Двѣ сакривене силе, една союзности [кохезіја], коя частице тѣла свезане држи, а друга топлоте, коя ове разставля **И.** 26; Ако е дакле масса кренуте [истиснуте] воде претезала 2 фунте, то ће и тѣло 2 фунте манѣ претезати у води, нежели изванѣ нѣ [Архимедов закон] **И.** 30; Частице воденне една у смотренію друге [једна у односу на другу] не мѣняю свое мѣсто **И.** 39; У призренію начина зиданя ове цркве особито е поступакѣ при намештанію куле знаменитѣ [вредан пажње] **Зб** 129; Излишество трошимѣ производа едногѣ предѣла попуњава оскудицу таковы у другомѣ на најудобнии начинѣ [објашњење у вези с „пласманом вишкова“] **И.** 168.

Између недовољно формираног писца и недовољно формираног читаоца (који је био добро формиран говорник) испречавале су се комуникацијске тешкоће.

Значења речи могла су бити померена у односу на данашње знање о њима, па и сасвим друкчија, а да контекст то не открива увек: самим тим може да буде изневерено разумевање правог смисла или стила у старом тексту. И парови речи су могли имати семантичку дистрибуцију која није одмах препознатљива. А. Младеновић с правом указује да је употреба речи *ѡлучиѡи* а не *добѡиѡи*, *сирјеч* а не *дакле* код Д. Исајловића била социолингвистичка, пре него филолошка појава, тј. израз специфичне потребе да се узме „славенска“ реч, иако је била на располагању и домаћа.²⁹ То је сасвим тачно, и произилази из познатог честог феномена двојакѣ лексике у славеносрпском периоду. Али не можемо увек бити сигурни да ли поједини парови представљају синониме са таквом, социолингвистичком диференцијацијом; не познајемо тачне семантичке нормѣ оног времена, уколико се не могу пронаћи прецизни докази. На пример, није искључено да пар *ѡолза* и *корисѡи* не би одговарао изнетој поставци, јер за домаћу реч *корисѡи* — управо захваљујући близини руског језика, који је био знан и из којег је било позајмљено и *ѡолза* — код неких писаца можда је био везиван друкчији значењски присенак: „користољубље“, „похлепа“, као у руском.³⁰ У нашем избору постоји: ползу и користь . . . наћи **За** 5.

²⁹ В.: *Неке славеносрпске особине у језику Димитрија Исајловића 1815. године*, Јужнословенски филолог XXXVII, 192.

³⁰ *Rječnik JAZU*, s. v.: 1. plijen — у најстаријим изворима; 2. (уопште) utilitas; 2. b. pecuniaе, lucrum.

Драж коју данас ствара архаична, изобичајена лексика није морала да се осећа у тим старијим и друкчије стилизованим, на друкчијим асоцијацијама ствараним књигама. Ако данас нека инверзија, већи број епитета, полисиндетон или нешто друго има стилску службу, то је некада могло бити уграђено у сасвим неутрално казивање. Сада експресивно звучи: грдна величина Руссiе **ЗБ** 130, а текст је чисто информативан.

Са свим оваквим оградама треба улазити у проучавање језика уопште, чак и властитог уколико он није властити и у временском или стилском погледу.

Док је у данашњем времену стилска индивидуализација дозвољена књижевницима стваралачког кова, она је у далеко мањој мери дозвољена публицистима или писцима популарних поука и савета. Епоха о којој говоримо била је у потрази за стандардима, па је изгледало дозвољено пуштати у оптицај овакав или онакав „тон” у истородним саставима. И исти аутор, у истом „делцу” на кратким растојањима мења општи карактер свога језика.

Тако, нпр., састављач **Нач** очигледно познаје српски народни језик, и, у ствари, уме да пише на њему, са нешто славеносрпске невештине: Заръ и парохи еду меденяке? за что небы ели, отговорю парохъ 18; Ты толико цѣны у себи неимѣшъ, да бы кто могао за тебе и дрвену потуру дати 28; Я, кой доволенъ есамъ джакомъ и япунджетомъ моимъ 29; Глупежъ са села иначе газда человѣкъ [газда човек!] нѣкоему Юноши, кой уже науке совершио быо, на Ново-Садской пиаци подсмѣятися хотящій рекао 31; Я бы волила уларъ, нежели магаре 33. Међутим, у истом свом спису, на даљим страницама, он пише и овако: Турскій молеръ намоловао, како Турцы Черногорце побѣдили суть 79; Алфонсъ, котораго укоравали, что онъ не имѣя уваженіе ни на Кралевское Величество, ни на собственнаго лица безопасность, безъ страхе во публикумъ ходить, рекао . . . 98; Я бо гражду во темницу (писац је претерао у својој учености, па је од градъ = гряду направио морфонолошку химеру) 100. Добронамерни и скромни састављач савета како се треба пристојно шалити сигурно је те досетке и поуке вадио из разнородних извора.

Преводаца **Зл**, славеносрпски оријентисан, али свакако већ упознат с Вуковом борбом, труди се да пише „на народну”, он донекле и парадира тиме: Мети га у еданъ повеликъ шафолъ, и съ тазе земљомъ обгрни 5; Кадъ се месо или рыба почне кварити, а ты мети у лонацъ онай тиганъ щерпеню ли, у којй (sic) ћешъ га кувати 22; Посипли еднако између нѣи мекинѣ, како едно друго не мож’ додирнути 25; Оно треба у подруму добромъ, или на другомъ месту ње да стои, гди се неће смрзнути (у размаку од четири речи *ње* и *ѣди*) 75—76; Едно тазе у онай ма снешено јае 110. Овај би аутор сигурно могао да све искаже исправним српским језиком, али га дух времена, можда сама чињеница што је текст стављен на папир и што ће бити публикован, наводи да употребљава и друкчија језичка обележја: Напуни га [суд] разцветаваюћимъ се цвећемъ 11; Ускорава свареніе, препятствуе колику, умалыва главоболю, возвишусе

дѣятелность 29; Споляшный воздухъ пробія одма крозь воду, и к олеба се съ у води наодећимъ се воздухомъ 91.

Истина, налазимо и примере који сведоче о познавању функционалног стилског сенчења, како помоћу фонетског одбира при образовању исте речи, тако и помоћу опште лексичко-синтаксичке текстуре. На пример, у *Др* стоји на почетку посвете: Ваше Превозходителство Милостива Госпоже; у набрајању оснивачица овог забавника: нѣна Свѣтлост Госпођа Персида Карађорђевић . . ., а даље: Госпоја Юліяна Н. Томашевић. У *Алм*, 108—109, у причи о смерној Амалији, коју неки неваљалци хоће да упропасте: Амаліа е была добра девојка, честность изображаваше се на нѣйзиномъ лицу, и нѣне велике умилне очи осведочавале су презъ нѣнъ невиный погледъ, да нѣно срдце преварити небы могло. И одмах даље: Добра прилика, брате, рекну му нѣгови пріятельи — непуштай ту девојку, она има новаца, — добро си погодіо — и шта я знамъ какве су будалаштине нашему Нестору блебетали. После овога повратак на патетично описивање Амалије: Амаліа предчувствоваше нещастіе свое, и тайна печаль мучила е душу нѣйзину.

Проблеми разнојезичности, стратификације изражајних средстава у славеносрпској епохи, били су истраживани много пута. Још у Славено-Сербским вједомостима од 1792. до 1794. г. „можемо од једног чланка до другог пратити језичку варијацију”,³¹ као што и знатно касније, у нашем извору *Гол II*, налазимо и јаче и слабије посрбљене славеносрпске текстове, а сем тога, у знак либералног односа према језику референције — и песме на руском, и писмо митрополита кијевског архимандриту Рајићу на латинском (као историјски занимљив прилог; оригинал је из 1784. г.).

Илустрацију пружају потпуно исте реченице и синтагме које читамо у тадашњим специфичним календарским обавештењима о томе колико је година прошло од неког значајног догађаја до дате године. Тако, у истој, 1827, години налазимо: у *Ал* — отъ створеня свѣта, отъ како се у Срему виноградъ почео садити, отъ како е измишлѣна артиа, отъ како су Србљи изгубили Царство на Косову, отъ како су произнашли печатню, отъ како е Колумбъ нашао Америку, отъ почетка Лутеранскогъ закона. У познатој Вуковој Даници, коју смо за ову прилику разгледали, у оквиру исте информације — од постања свијета, од како се у Сријему виноград почео садити, од како је измишљена артија, од како су Срби изгубили царство на Косову, од како је измишљено штампање књига, од како се нашла Америка, од почетка Лутеранскогъ закона. А ово исто једанаест година касније, у *Ка* — отъ Сотворенія Мира, отъ Сажденія Виноградовъ во Европѣ, отъ Изобрѣтенія хартии или бумаги, отъ Паденія Царства Сербскаго на поли зовомомъ Косово, отъ Изобрѣтенія печатанія книгъ, отъ Изобрѣтенія Америци, отъ Начала тако глаголемаго вѣроисповѣданія Противниковъ, егоже первый проповѣдникъ Мартинъ

³¹ П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд, 1971, 172.

Лутеръ бѣ. Ово последње је очигледно био некритичан препис из неког много старијег предлошка.³²

Показане појаве могу се разумети као макаронизам који је настајао из небриге у ономе што се данас зове издавачка политика, из недовољног образовања и начитаности, због чега каснији аутори често нису имали чула за раније зачетке појединих нормативистичких и кодификацијских збивања; затим, из схватања које је вукло корене још из ранијих векова — да о разним темама треба писати различитим језичким суставима, с различитим филолошко-филозофским асоцијацијама; из навике да се без измена преписују текстови разних временских слојева и школа. Владало је превирање у представама о осмишљености писменог заната, писмене вештине у нововековној интелектуалној атмосфери. Вуковско земљиште морало се мукотрпно припремати.

2.а. Барокизација језика била је појава ранијег датума, али се у нашем случају може говорити о одједима познијег литерарног барока. Ова барокизација се уливала у српске књиге преко православних садржаја, али у понешто европеизираним језичком и жанровском руху. То је потекло испрва из пољског, украјинског и белоруског барока, а у нашем руско-словенском и почетном славеносрпском раздобљу и из руског, где су се такве навике уобличавале под западним утицајима и задржавале се до краја XVIII века.³³ О руском барокном и псеудобарокном стилу писања говори се на многим местима у русистици, при чему се најчешће спомињу одрази латинских и немачких синтаксичких конструкција са глаголом на крају, као и општа накићеност и компликованост реченице.³⁴

Примери из нашег избора, у вези с финалним положајем инфинитива одн. личног глаголског облика: Рѣсно стараосе понятїя моя о вещьми, кое су сваком смертном најважнїе, прочищавати **Са XVI**; Како тѣ ову лѣпоту показати своей женѣ, коя злонравна и пакостна будутьи, кадѣ види ову ругобу, не само штобы Езопа отгнати заповѣдила, но паче и самогѣ мужа свога у дворѣ пустити небѣ хотѣла **Ез 18**; Плато . . . дао бѣю, за имѣ учинити ветѣу почестѣ, ту собу, гдѣ обѣдѣ долженствовао бѣти, славно украсити **Нач 32**; Треба кошаре повисоке, простране и доста светлости да имаю начинити **Зл 98**; Яћу ти знамениту едну приповедку, коюсам я сам преживїо, приповедати **Би 3**; Онѣ [ваздух] са своїомѣ упружностїю воду притискиваюћи излазити їой помаже **За 28**; Французи су по трећїй путь у Алгирѣ дошли и варошѣ Бону обсађивали и помоћи [помоћу, уз помоћ] храброгѣ неустрашимогѣ, изѣ новїна познатогѣ ренегата (зове се кои веру промене) Юсуфа, кои є, сѣ нѣму придо-

³² Слично филолошко тројство приказано је у чланку М. Бошков и П. Пипера у вези с једним одломком историографског текста, који је нађен у руској, у Орфелиновој и у каснијој готово сасвим србизираној верзији: *Оiled конїрасїивне анализ шекспїа у ирочавању језика српске књижевности у XVIII—XIX веку*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXIV/1, 55—74.

³³ Више података код М. Павића, *Историја . . . барокној доба* (бел. 10), посебно стр. 62—72.

³⁴ Нпр., А. Собољевски, о.с. (бел. 14) о В. Тредјаковском: „Довольно неприятная, на наш взгляд, вычурность в выборе и расстановке слов и выражений”, и слично неким другим текстовима, стр. 118. и д.

датимъ Артилеріе Капетаномъ Г. Армадомъ и јоштъ неколико войника потайно у Цѣтаделу (градићъ) пеняюћи се преко најопаснији велики стѣна, ушао и Французима путь отворио, освоили **Зб** 76; Но и како бы се могла ова сирота створеня при онаковомъ оплакиваня достойномъ душевно пренебрегнутомъ станю, ко коме ѿй приводи воспитаніе, кое ѿй не за друга и пріятеља, већъ за роба мужевлѣвогъ, за играчку нѣговы часова одмора предуготовлява, къ ономъ природномъ достоинству, къ собственномъ уваженію подићи, кое намъ само свѣдѣніе о томъ да смо слободни и за дѣла наша одговорни, дати може? **Ав** I 8.

Германизам је, у оквирима описане појаве, наслањање још једног инфинитива уз финални инфинитив: Ербо сила студени воздуха треба да надяча ону студень, коя се у соли налази, пакъ ће онда топрвь частице воде слане отврднути моћи **За** 84; Време, кое се е иначе . . . губьло, одсадъ ће се непосредственно на израђиванѣ употребити моћи **Зб** 166.³⁵

Друга упадљива синтаксичка црта у разгледаном корпусу јесте тежња ка нарочитом опкорачењу, уметање између атрибута и управне именице (или следећег атрибута) различитих речи, што умногоме оптерећује реченицу; **И** нисам у состоянію біо, оваке у моему раю брати ябуке **Са** XXIII; Дѣтодоенѣ естѣ едно важно и сладко матерма дужности извершаванѣ **Со** 42; Заповѣдио златную Ескулапа на куміру сущую браду отсѣчи **Нач** 12; По довольномъ узѣ потока кривине ходу, дойдѣ до неке пещере **Оп** 3; Она пакъ крупна што у сити заостане масса, може се за . . . простирке употребити **Зл** 33; Ништа не бацај, мећи у отворено, кое не протиче, буре **И**. 75; Сахранява се [у музеју] глава и смртна съ разнымъ изъ Корана надписима кошуля **Зб** 149; Преда се она истой [судбини] са некимъ исказати се немогућимъ пріятнымъ Стра'омъ **Ав** I 9.³⁶

Сродна овоме је антепозиција неких неатрибутских речи и синтагми у служби ближег одређења именице: Силовито растезанѣ, разстиранѣ, дуговетно тресенѣ, сѣна и снопова у висину бацанѣ **Со** 31; По млогомъ ходу и крозъ шуму тумараню утрудѣнѣ будутьи, спавао **Оп** 1; На еданпуть опазимъ два на коньи човека **И**. 28; То се може съ одѣ сапуна водомъ учинити **Зл** 71.³⁷

Инверзија атрибута у односу на именицу указује на посредни или непосредни утицај латинитета: одрицанѣм овимъ **Би** 7; явленія естественна **За** 3; по предѣлу атмосфере нижокемъ **И**. 18; у линіи правой **И**. 22; освобождавасе течность електрическа **И**. 69.³⁸

³⁵ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, изд. Матице српске, Нови Сад, 1983: на стр. 263. показане су ове појаве у вези с положајем глагола код Јанковића, а наведена је и постојећа литература о сличним реченичним склоповима код других славеносрпских писаца.

³⁶ П. Херити, о.с. (бел. 35), 258: код Е. Јанковића врло ретко, али често код славеносрпских (и славонских) писаца. Даје се литература.

³⁷ В. код А. Собољевског, о.с. (бел. 14), на стр. 118: аналогна црта била је карактеристична за епоху Петра Великог.

³⁸ П. Херити, о.с. (бел. 35), 258: ово је одлика писања код многих тадашњих аутора. Даје се литература. — Вук Караџић је релативно често такође употребљавао атрибуте и присвојне придеве иза именица, што се приписује утицају библијског стила и рускословенског језика: М. Стевановић, *Језик у Вукову делу и савремени срѣскохрватски књижевни језик*, Јужнословенски филолог XXVI/1—2, 138—139.

Специфичан је био за старије епохе обрт у којем се генитив антепозитивно наслања на именицу без обзира на то што та управна именица има испред себе предлог (такође латинизам; уп. слично: *tagna cum laude*). Код нас је ово нађено, додуше, само у једном извору: честности по правиламъ **Нач** непагин.; книгъ изъ чтенія И.; Ескулапа на куміру И. 12; Татаровъ по умиреніи И. 41.

Положај глагола који није природан за словенску синтаксу заједно с интерполацијама и инверзијама реченичних делова даје типичну реченицу криволинијских обриса: **Вы** речъ вашу дану до онога окатренутъа, гдѣ свештеникъ неразрѣшиму свезу свеже, натрагъ узети имате слободу **Со** 23; Стоетъи наполю, и за ономъ двоицомъ изъ меане да изидьу очекиваютьи, запита Стефанъ **Он** 41; Кадъ оѣшъ пакъ да перещъ кошулѣ, а ты суни одъ прилике колико ће ти оне матеріе требати, у ону воду зейтина **Зл** 31; Може Унтерофицырѣ небрежльивогъ, ко место испуненія дужности, коя му предстои, на креветъ се баца и лулу таки счепа, опоменути на нѣгову дужность **Зб** 57; Ако видишь иностранца, немарльиво, безъ да какавъ предметъ добро у очи узме, около себе гледати, шещирѣ на глави високо као што се обьчно малій фесъ носи, стаяти — заиста е **Енглезь** И. 89.³⁹

Завршавајући ове опаске о познобарокном одн. псеудобарокном писању, споменућемо још једну особеност која овамо спада — удвајање слова, највећим делом сугласника, што су славеносрпски писци нарочито радо чинили у страниј и уопште мање уобичајеној и прихваћеној лексици, придајући јој тиме ученије обличје. Удвајања су понекад била етимолошки оправдана, али никако и прикладна за ћирилицу: ващу суппу **Арт** 9; десеть пути нулла естъ нулла И. 14; кесса **Нач** 27; купѣлне собе или баннѣ **Алм** 158; живва [у барометру] **За** 7; масса крви И. 13; ботілля [флаша] И. 37; косо [укошено] И. 48; маммут И. 78; Генераллитетъ **Зб** 3; Русси И. 80; саала за радню И. 146; небесна росо И. 163; Сонетто **Др** 352; свитту Султанке **Ав I** 7; да роллу любимице игра И. 8.⁴⁰

Језичке особине које се даље показују не припадају барокним изражајним обичајима, али сликовито дочаравају ондашње пристајање уз средства која нису била својствена народном језику.

То су, најпре, партиципи, најчешће презента актива, а и други. Они су били наслеђени из властитог црквенословенског, касније подупрти руским утицајем. Треба подсетити да су они и у руском значили црквенословенски нанос, па су се тамо и задржали у стандардном језику: томе је у руском случају погодовала дужа и плодотворнија симбиоза црквено-

³⁹ Оно што В. Левин говори о „високом стилу” Ломоносова веома пристаје уз приказану слику славеносрпске барокнизације: „Громоздкие, тяжеловесные конструкции, постановка по латинско-немецкому образцу глаголов в конце предложения, прихотливое, инверсированное расположение слов, отрыв друг от друга логически и грамматически связанных между собою слов . . .”, *Краткий очерк истории русского литературного языка*, Москва, 1958, 119.

⁴⁰ Кратак поглед на ову грађијску црту, са објашњењем разлога и литературом о њој, дала сам у чланку: *О дихојомји књижевној израза*, *Cyrrillomethodianum VIII—IX*, Солун, 1984, 26.

словенског и говорног елемента. У нашем случају такав би исход, највероватније, било немогуће исфорсирати.

Међу примерима видеће се случајеви где аутори понекад несвесно одају да им је ова граматичка категорија страна: Преминувша нека времена и индџшња мѣста [места другде] **Са VIII**; Суевѣрја . . . која величайшу часть [од којих највећи део] люди до падоме даже дряхлости спроводе **И. XVI**; Найпотаенніе глубине чувствованія потрясаюћа плясанія **И. 11**; Кромѣ единого зѣло великога, устрице кувающегъ, и бургундское вино піющегъ тербуха, никаковы се кодъ нѣга не находятъ заслуга **Арт 52—53**; На гнѣвъ хитра, а на миръ тешко склонима и памятозлюбива была е **Ез 22**; Никакое о писменахъ воображеніе не имѣющъ, на папву нашарао то, чему угодно было **Нач 24**; Сунце ветъ жаркости свое проницающе зраке губити почне **Оп 17**; [Рибе] имаю свагда, чрезъ отицанѣ воде свежъ воздухъ, а тако и у езерима, чрезъ упадаюће у нѣи реке или изворе **Зл 90**; [Они] су ню [гимназију] за несносиму новостъ држали **Јев 7**; Велика е разлика између палата бѣдне Итаке и чадора скитаюћегъ се Авраама **И. 14**; У овомъ . . . почиваюћемъ нѣиовомъ станю, велика студень лагко ихъ смрзнути може **За 39**; Покрай овы опетъ просіяци и факири, кои на пролазеће, да имъ што у име Алаа уделе, нападаю **Зб 75**; . . . гордогъ и за владомъ чезнећегъ Махмуда **Ав I 6**; Залюблѣница сирота дрктаюћи разгледи ове тайну хранеће знаке **И. 11**.⁴¹

О обилатој рецепцији страних речи у раздобљу којим се бавимо било је много говора у науци, а таква грађа, обухваћена временски шире него што је наш период, издата је у посебном двотомном речнику.⁴² Туђице западноевропског, дакле несловенског порекла чине један део ове проблематике (доста тога примљено је руским посредништвом), док у погледу примања (у методолошком погледу) нешто сасвим друго представљају речи позајмљене из рускословенског одн. руског. На овај тематски круг се надовезује и питање о томе како се задовољавала у оно време све јача потреба за попуном различитих терминологија, као и за именованјем дотле непознатих географских локалитета. Ту су прискакале у помоћ и несловенске и словенске позајмице, и властите кованице тадашњих културних посленика. О свему томе дајемо сасвим кратак преглед.

Из низа текстова одабран је овде само **Зб**, из којег се показује неколико примера несловенских позајмица као илустрација: војне бранце

⁴¹ В.: Љ. Суботић, *Судбина њаџиција у књижевном језику код Срба у 19. веку*, Прилози проучавању језика 20, Нови Сад, 1984, 5—81. Иста ауторка се и у другим радовима враћала на ову тематику.

⁴² В. Михајловић (са сарадницима), *Грађа за речник страних речи у ѡредуковском ѡериоду*, Нови Сад, т. I А — Љ 1972, т. II М—Ш 1974. — У славеносрпским, исто као и у руским књигама, био је обичај да се уз страну реч даје у загради истозначна или бар најближа домаћа, што се може видети и у неколико овде наведених примера, а владао је и манир да се уз домаћу наводи у загради страна. О томе у вези с руским приликама (истиче се да је то било типично за Петрову епоху): А. Собољевски, о.с. (бел. 14), 119; В. Левин, о.с. (бел. 39), 90—91. Поводом страних речи у загради код нас: Стр. Костић, *Обојављање нашеј језика и културе ѡмоћу ѡредовилаштва у ѡредуковско доба*, Преводна књижевност, Београд, 1983, 96—97.

2; штабални [штапски] и виши Офицѝри 5—6; ремонтурско надзирање 6; визирски хелмови [шлемови] 42; шувиксъ [паста за ципеле] 56; контрафе 59; ту су еспапи . . . ту су свакојаке ствари за луксусъ (моду), театри, Талианске опере, кафане и трактери 73; покрај тога высе баряцы различиты боя и изгледаю као неки театри [кулисе] 85; снабдевенъ базрелифомъ одъ бронзе 129; подъ истымъ зданиемъ на'оде се катакомби (гробови) славны Римляна и Грка, многе полу-штатое и главе 148; 4 ударца пулза т. е. жиле на руцы 160; фрула (флаута) . . . китаръ (гусле) 162; фунта штерлинга 172.

Код усвајања страних речи и имена запажа се распрострањен манир да се без етимолошког одн. старијег домаћег правописног ослоњаца ставља слово *і* (с једном или двама тачкама), па и ижица — што донекле подсећа на удвојена слова приликом „уздицања” у виши ранг речи које нису у народу курентне: Италіани **Са** XXIX; Медицина **Енк** 15; Маѳематики **И.** 19; Архитектура **И.** 20; Фортификација **И.** 21; Императора Траяна **И.** 24; Латински класически Писатели . . . писали су четыримы ствлами **И.** 25; луврѝеское стѝхотвореніе **И.** 32; смболѝческіи знацы **И.** 36; Тацѝтъ Алм 85; 468 Географѝчески мѝля **Ка** 17; Хаѝнрѝхъ **И.** 26; Африка **За** 24; оксѝгенъ **И.** 27; една кубѝческа стопа **И.** 29; папѝръ **И.** 32; прѝзма **И.** 52; фѝзѝцы [фѝзичари] **И.** 65; оѳемо да електрѝзірамо **И.** 71; безсмртный Франклѝнъ **И.** 73; на орізонту **И.** 85.

Гротескно делује покушај једног аутора да на место немачког *і* уводи *ы*: Краль Вуртембержкѝй Алм 33; Брауншвайгъ-Волфенбрытель **И.** 40; два Вице-Бургермайстера **И.** 159.

Од српских просветитеља аутентично рационалистичког и каснијег периода тешко би било очекивати сасвим изграђене ставове, још мање општепризнати ауторитет и успешно деловање у разради терминологија и друге више или мање апстрактне лексике. Ово наше доба, згуснуто у много чему, морала је убрзано да решава и основне књижевнојезичке и термилошке проблеме, поред просветних, политичких и других. Оно се не може поредити с руским приликама, где су се такви лингвистички задаци обрађивали у дужим роковима, а где је Ломоносов готово век раније постављао темеље за термилошко богаћење под налетима европске науке и технике.⁴³ У бризи око стварања новог књижевног језика, око општег просвећивања и ширења културе, код Срба се донекле растакла обавеза стабилизације термина и уобличења страних номенклатура уопште, премда би тај посао спадао у важне школске и културолошке потезе.

У српској средини би, по својим општим настојањима, могао Доситеј Обрадовић да се пореди са Ломоносовом, али — као што је за Доситеја тачно речено — он није имао јачег интересовања за језик као за

⁴³ В., нпр., А. Ефимов, *История русского литературного языка*, Москва, 1967, глава: *Роль Ломоносова в развитии стилей научного изложения и создании научной терминологии*, 131—132; такође: В. Виноградов, *Очерки из истории русского литературного языка XVII—XIX вв.*, Москва, 1938, 99—100. Врло информативно: Е. Биржакова, Л. Войнова, Л. Кутина, *Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века — языковые контакты и заимствования*, Лењинград, 1972, 241—333.

„аутономни друштвени феномен”, показивао је „доста ноншалантан однос према језику” у пракси, делимично у опреди са сопственом теоријом, при чему је осећао да за „комплексну проблематику” неће бити довољан народни језик.⁴⁴ Ипак су и овде били изрицани поједини начелни ставови, рецимо, Павла Соларића — да треба стварати домаће терминолошке речи, или митрополита Стевана Стратимировића — да је боље задржавати стране уколико нема домаћих.⁴⁵

Поводом трагања за неопходном новом лексиком и њенг пласирања, споменуће се у оквирима овог прегледа још само то да је постојао обичај да се штампају мали речници уз поједина издата дела, о чему је говорио и А. Младеновић.⁴⁶ У низу наших извора нашли смо два таква додатка: „Примјчанија на нека манѣ извѣстна слова находећасе у Дѣлцу овом” Са и „Изясненіе неки рѣчій, кое се у Фізики употреблюю” За. И један и други апендикс даје тумачење међународних термина, затим рускословенских и славеносрпских кованица, као и преузетих руских речи.

На пример, у Са, стр. 83—90, *passim*, тумаче се: Архив (= „Писмохранилище”; даље не наводимо сва тумачења), Аскита, Діета, Доктор, Дрваде, Електрически, Ессени, Кабинет, Канапее, Квници или Цвници, Мелодія, Мода, Мумія, Мвстик, Нерви, Сатвра, Талент или Талант, Фурія, Ферапевти; од рускословенских и славеносрпских речи: Воспылчивост, Восторжник, Куца, Мотребни („од Мотрѣба, умозрителни, еоретически”), Наукоположеніе, Поборствовати, Погодомѣр [барометар], Правещество, Прильнутье, Слезеноболя, Срастворствіе, Творебни [практични], Черножучіе („меланхолія, уньлост, к’ жалости склонност”); од руских речи: Башня, Бросити, Волокита, Гадати, Заносчивост, Пляска (објашњено као „бал” — покушај да се уведе „домаћа” реч за страну, која је већ била распрострањена), Потѣха, Упражненіе — итд. итд.

У За, стр. 88—96, *passim*, тумаче се: Азотъ („убивателный, угушителный воздух . . .”), Атмосфера, Барометеръ, Газъ, Електричество, Магнетъ, Оксигенъ, Оптика, Оризонтъ, Призма, Температура, Термометеръ; од рускословенских и славеносрпских творевина: Воздухообразно [о испарљивом телу], Електрическа течность, Магнетическа игла, Средоточіе тяжести, Топлотворно вещество, Угльѣнно-кисельый воздухъ [угљенмоноксид], Упружность; од руских: Насось воздушный, Скважина, Тяжесть, Явленія („овако називаюсе сва она появленія, коя топлотомъ, вѣтровима и електрическомъ силомъ у атмосфери производима бываю”) — итд. итд.

⁴⁴ Н. Купа, *Удио Доситејевих просвјетителских идеја у обликовању његовог литерарног језика*, зборник: *Обдобје разсвјетљенства у словенском језику, књижевности и култури*, Љубљана, 1979, 360, 362.

⁴⁵ Ј. Кашић, *Стварање лексичке норме током њре њоловине XIX века*, Научни састанак слависта у Вукове дане 10/1, Београд 1981, 70, 71. О принципима у преводилаштву: А. Албин, *Мишљења њојединих ауѣора . . .* (бел. 17), посебно на стр. 135. и д.

⁴⁶ *Најомене о раду на речнику славеносрпској шииа књижевној језика*, зборник: *Лексикографіја и лексиколоија*, Београд — Нови Сад, 1982, 137—140; наводи слично излагање Вл. Гудкова.

Као што се види, аутори су, у границама својих знања и могућности које је пружао домаћи језик, објашњавали општеусвојене научне термине, али су понекад сасвим произвољно покушавали да уведу и нове називе за раније неименоване и непознате појмове (нпр., Јвљенія). Све ове речи са датим значењима налазиле су се, дакле, и у њиховим основним текстовима.

У невеликом речнику уз **За** постоје и својеврсна енциклопедијска обавештења, нпр., за речи вода, звукъ, огань, свѣтлостъ, тѣло и др.

2.6. Најзначајније збивање са филолошког гледишта било је то како су се тражили начини да се сложенија, мање традиционална грађа, а и сасвим нови технички и друштвени садржаји, пренесу у домаћи језик и у домаћу писану реч. Из претходно датих примера много се тога већ могло видети. Овде ћемо осветлити део оног материјала који није ушао у савремени стандард: оно што је још увек носило трагове раније приманих туђинских елемената, или је било народно, али је, силом историјске еволуције, за данашња мерила застарело, или је и данас живо, али припада регионалним говорним узусима.

Један од проблемских токова представљају речи које сведоче о покушајима да се уведе потребна домаћа лексика уместо постојеће стране, или уопште за појмове са којима се дотле још није имало посла: посѣтна писулька [визиткарта] **Са** 10; Како годъ дѣца радосе баве с' играчкама, тако и люди свое имаду милотинѣ [данашње „хоби“] **Со** 68; У Лексикону или Словару содржавасе Начало . . . рѣчій [етимологија] **Енк** 22; Премъ да вода частицама шећера гушћа бѣва, обятность обаче нѣна ни мало већа не постае [запремина] **За** 36; Свакій зракъ сунца дѣли [се] на седамъ првобитны зрака [примарних] **И.** 42; померанжскій [наранџасти] **И.** 42; Увеличителна стакла . . . се . . . состое изъ углублѣнногъ стакла [конкавног] **И.** 48; чувство видѣнія [чуло вида] **И.** 52; воздуси [гасови] **И.** 67; Танкій некій подсторъ воздуха, кой противстои горнѣмъ ономъ терету [слој, стратум] **И.** 83; оптическа погрѣшность [оптичка варка] **И.** 86; земљобранительный Баталіонъ [објашњено је да је то замена за немачко „ландвер“] **ЗБ** 3; одобравати разна припаданија [према датом објашњењу: асигнирати] **И.** 7; образацъ мысли [писац овим речима, датим у загради, тумачи реч „идеја“] **И.** 93; свакогъ магновенія ока [секунда] . . . свакогъ минута . . . свакогъ сата **И.** 95; приуготовленія, која су исте стубове на высину одъ 200 стопа подигла [уређаји, машинерије] **И.** 129; у попречнику [пречнику] **И.** 129; На четвороугломъ образцу у саразмѣрномъ положенію, украшаваю кулу мали торонѣи [у облику четвороугла, правилно распоређени . . .] **И.** 129; углаженѣмъ [политуром] **И.** 145; проходительна башта [шеталиште, о бечком Пра-теру] **И.** 153; учини покушенѣ [пробу] **И.** 158; већу часть пуцнявногъ матеріала [експлозивног] **И.** 158; Преносъ с лица скупльи збогъ веће хитроће, која више гореће матеріе [погонског материјала] изискуе и весма паротерне машине [локомотиве] и кола [вагоне] квари **И.** 166; матеріе за израђиванѣ, матеріе спомагателне и новцы [алатке, репродукциони материјал и финансијска средства] **И.** 166; Одпочне у про-страной сали веселый обртай [валцер] **Ав** I 34.

Други филолошки релевантан ток јесу речи одн. изрази који се и данас употребљавају, али у друкчијим значењима или у друкчијим стилским регистрима. Са каснијег гледишта они сведоче било о својој измењеној семантичкој садржини у односу на савремени стандардни језик, било о тадашњој непрецизности и невештини у употреби: с' великом неуљудном брадом **Са XXXVII**; Био би я близу нишана [циља] **И. 82**; Такова супружества есу неваляла **Со 20**; Ксанеъ чуютъи склонность [сагласност] терговца, погодисе съ нимъ **Ез 17**; Непристойно е Філософу таковымъ сытницама главу разбіяти **И. 21**; шаливымъ начиномъ рече **Нач 15**; отдѣленія [одељци у књижи] **Енк XVII**; Искусно предлагати [уметнички представљати] естъ можно двома способами, т. е. или Прозомъ или Стіхови **И. 30**; отъ како е измышлѣна артіа **Алм 2**; У ютру мразъ, а данко време лепо и весело **И. 22**; Тацїтъ изражава їй [слика их] као невѣрнїй народъ **И. 85**; Другїи народи . . . позориште у Панонїи и Дакїи са свымъ измене **И. 95**; Оно остало парче нотїи . . . у разговору до саме зоре проведемо **Оп 27**; . . . буду неваляли, непокорни, раскошни [расипни] **И. 85**; Гноснѣ ныва е еданъ врло важанъ предметъ при польской летини **Зл 7**; Персонама, коє одъ несваренія пате . . . много е здравіе пити врућу воду нежели ладну **И. 27**; Средство . . . противу моляца . . . положи у ономъ затвору гди су ти альине **И. 32**; Мрачне ноћи зато су најспособнїе [најпогодније] **И. 36**; Особито папови умеду свой грабежъ лукаво да уреде **И. 42—43**; Къ тому ће бити конїи много снажнїи и угледнїи **И. 52**; Треба опасно поступати [опрезно; архаизам] **И. 61**; По изтеченію овогъ времена, добиће сирь едну мастну виткостъ **И. 84**; Рад би дакле предѣле ове средством ендека [одводњавањем] од сваке воде ослободити **Би 61**; Та ви знате, приложи юноша [додаде] **И. 85**; Бланка тако е б'рзе кораке на арфи своіой чинила [напредовала у учењу] **И. 93**; Разоренїе Іерусалима . . . раштрканѣ и робство народа у Вавилонїи **Јев 15**; Одликовашцесе исто тако пробытачнымъ стасомъ, као и якомъ граѣомъ тѣла **Ка 28**; Пирамида, на којой су . . . надписи просїявали **Гол II 187**; Зашто осећамо у чаши неку противность [отпор] **За 8**; држати простерта у наравномъ положенїю [водоравном] **И. 13**; Изложени будући нагону воздуха [змајеви] дижу се **И. 25**; Зашто дебео човекъ лакше по води плива, нежели мршавъ? Зато, што е мршавъ човекъ гушћїй одъ дебелогъ **И. 31**; Душа наша представля себи предметъ на оной точки, на којой бы се зрацы предмета састали, кадъ не бы одъ огледала одбіени бывали **И. 43**; Зашто кратковиди болѣ виде изъ близа, него изъ далека? Зато, што они имаю око округло, или болѣ рећи узвишено **И. 55**; припаданя за войнике [следовања] **ЗБ 7**; славнїй молеръ Тиціанъ [траг дијалектизма] **И. 61**; Црква се ова сасвимъ изъ метала и мермера састои **И. 128**; Мостъ е овай одма после овогъ торжества разкваренъ [демантиран] **И. 133**; художественни послови [уметнички предмети] **И. 146**; Цеви те имаю образацъ левка **И. 162**; нуждность постанка [изградње] гвоздены путова **И. 164**; Народоумноженѣ узима већїй просторъ [број становника расте] **И. 165**; [Жене] . . . навалываню страстїй изложене **Ав I 8**; Орхестеръ съ найвеѣомъ хармонїомъ зауи [= зажуји, поче да свира] **И. 34**; Јдна женскиньо,

подъ тымъ твоимъ сѣйнымъ намештаемъ [дотераношћу] мора, да е срце яко ранѣно И. 35; . . . сматраюћи ме таквимъ погледомъ, као да бы ме молила, да е поштедимъ И. 35 —36; Вы се самномъ предъ околостоеѣма шальиво титрате [шегачите се] И. 36.

У начелу, али без Вукове револуционарности, славеносрпски аутори такође су истицали свој говор као народни књижевни, који је потребно уводити (при томе су писали са различитим локалним обележјима).⁴⁷ Многи други недостаци им се могу пребацити, али не и одсуство слуша за такав принцип. Говор је био, као што је напред речено, шумадијско-војвођански. Навешће се већи број примера из ексцерпције, који спадају у дијалекатску грађу, као и у ону која нема дијалекатски лоцирана фонетска одн. морфолошка обележја, али је управо „народска”. Дијалектолошка анализа није предмет расправе, па се примери дају хронолошким редом: зактевати **Со** 17; усидѣлицу или удовицу И. 20; Е, оставите Богавам дѣца нека мру И. 45; Ето како Господа о нами разсуждаваю **Арт** 8; Я — чуйдер ме, другоячје то броимъ И. 14; Твое лице . . . изменулосе И. 16; Да ме научи, какосе съ мачима шапами изъ врелого пепела кестени ваду И. 58; Съзкомъ како годъ ключемъ сва премудрость съ наукама отворасе **Ез** 25; Шальиваць прихвати чашу, и безъ здравъ буди домаѣине, изпраздни ю И. 28; имаду свое начало **Енк** 10; Кои су были нѣви лѣснїи богови . . . Како су се называли нѣви морскїи . . . богови И. 27; Ове године бѣше трешаня . . . мало, а ораа и жира нимало **Алм** 18; Алъ и онъ зла му сретѣа хтеде потокъ да прескочи, но Богъ га смете, потакне се **Он** 13; Добро да пазимо, да неби какови харсузи на дворъ ударили И. 22; У тимъ и зора недра своя отвори И. 27; Бре манимо се пуста посла, ветъ да се то иде спавати, еръ и тако нотьасъ читаву ноть прешильбочисмо И. 29; у апатеки **Зл** 28; Неваля ии [зрна] врло здраво упржити И. 29; различити начини ватру фришко [брзо, одмах] угасити И. 46; Попржи сѣамъ на форму кафе И. 85; Много кешъ башчована и ратара наћи И. 95; Ей, тешкоси га мени! **Би** 82; Укочи се од стра кукавни нам оцачар И. 84; униће **Ка** 18; Обликъ се землѣ већ изменуо И. 25; Краль презне се и запита гди му е круна И. 26; . . . на пїяцу одведенъ и до нѣколико саатїй проданъ И. 28; Сырома трговаць малъ га ѣаво однео нїе И. 31; Куѣерина, коя данасъ братъ брату да дае вреди три хиляде И. 31; Немогу судити . . . ербо се у молераїма слабо разумевамъ И. 32; Зашто обданъ на дну воде у бунару видити можемо звѣзде **За** 49; Сунце кой путь потавни И. 51; . . . у сунце да гледимо И. 53; Стефанъ . . . за онай паръ се уклони **ЗБ** 50; нузъ варошъ И. 82; Яшенѣ на магарцѣма и мазгама и садъ е юшть здраво у обгычау И. 84; лакиратимъ и политиратимъ . . . столицама И. 86; Старый свештеникъ избечи очи на нѣга, и стане га збильомъ мѣрити, ели при себи **Др** 262; Зарже радостно, и таки за тымъ заустави се предъ вратма И. 263; Па ме срдце боле / Еръ е [њу] юште воле И. 338; очи

⁴⁷ В.: А. Младеновић, *Тїпови књижевної језика код Срба у другої половини ХVІІІ и почейком ХІХ века*, Филозофски факултет у Новом Саду — Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави (1973), Нови Сад, 1973, 39—53, посебно 53.

гору И. 352; Млетачкимъ златомъ везену кошулю шилку И. 364; Прођу . . . безъ да је се косту И. 369; Млого е о нъой текъ у ветаръ говорено **Ав I 5**; изъ тія [стиха] И. 7.

У мноштву примера језик је чисти народни, и само правопис наводи на закључак да је у питању још увек невуковско стање.

Међу војводинизмима (овде показаним, као и другим, нађеним у изворима) најлазе примери који ову писану продукцију чак више одвајају од традиционалне црквенословенске структуре, него што би је одвојила херцеговачка подлога (нпр., тип *йрейоведаши*, у *бийки*, *јуршиом*, *боле* = 3. л. јд., *болу* = 3. л. мн., *млоіо*). Упорно понављање војводинизма указује на програмску тежњу да се пише властитим говорним језиком.

На доста места примећује се дистактни положај зависне релативне реченице према корелативу у независном делу; раставља их финитни глаголни облик, предикат независног реченичног члана: Христіанска вѣра [је] трудомъ Владике Никите уходъ [улазак] нашла, кои се [тј. Никита] зато за Дакійскогъ Апостола и слави Алм 93—94; Еднога отъ мои душмана съ ножемъ у трбу ударимъ, кои се мало протеггли, пакъ съ душомъ растане **Оц 15**; Књиге туђи народа ненавистне бѣху, отъ кои су се, као одъ вредовите ствари чували **Јев 7**; Она [је] одъ свогъ брата, гордогъ и за владомъ чезнећегъ Махмуда, люблѣна и чествована бѣла, кой бы іой нередко сама своя преимућства жертвовао **Ав I 6—7**; Она е и у стихотвореніама вѣшта бѣла, коя су іой . . . сасвимъ одъ руке ишла И. 7; У место да бы е нестрпѣніе мучило, кое е у оваковомъ положенію природно, почне она сасвимъ очаявати И. 10; [Ја] самъ се нашао, да вамъ сузе одъ очію утремъ, кое вамъ е ова неправда изгонила И. 35.

Ову синтаксичку појаву треба схватити управо као народско, а не књишки синхитрено, још мање псеудобарокно обликовање хипотаксе. О њему се говори у филолошким описима Вуковог и народног језика. Т. Маретић спомиње релативну заменицу која „може бити доста одвојена од ријечи на коју се протеже“;⁴⁸ код Вука је ову синтаксичку црту нотирала М. Ивић,⁴⁹ а надовезујући се на раније ауторе, М. Стевановић је казао да овакве конструкције и нису само Вукова специфика, пошто „них налазимо у језику многих наших књижевника од Вука и од пре Вука, и све до данашњег дана“.⁵⁰

★

На постојеће описе славеносрпских и њима најсроднијих језичких реализација овде је додат још један. Као што се видело, тај се опис односи на садржаје који су у појачаном приливу надлазили у књиге, и

⁴⁸ *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, III изд., Загреб, 1963, 461. и примери на стр. 461—462.

⁴⁹ *Једно йоређење Вуковој језика с нашим данашњим књижевним језиком*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику I, 124.

⁵⁰ О.с. (бел. 38), 142.

то на језику која је без превише регулисања, спонтано и са траговима пређашњих навика био стављан на папир ради опште користи. У писменом твораштву којег смо се дотакли слили су се и просветитељски напори, и „разбибрижни” (позната спрега „ползе” и „увеселенија”), и сентименталистички. Све се остваривало у језичким облицима који су, такође сабијено, понављали пређене путеве и експерименте, и истовремено наговештавали коначни раскид са лингвистичким недоумицама.

А. Младеновић је тачно приметио да је славеносрпски тип књижевног језика био продукт своје епохе, да је степен присуства његових органских особина (народних и рускословенских) зависно, између осталог, од публике којој су се дела намењивала, као и од схватања самих писаца. Славеносрпски језик је настао „из сазреле друштвене потребе, у време рационализма и просветитељства, да писац своје дело намењује широком читалачком аудиторијуму”.⁵¹

То што је славеносрпски био извесно време препрека Вуковој реформи и мета његових напада, доприносило је изоштравању самог „вуковства”. Поред те чињенице треба истаћи још нешто: као хетерогену конструкцију, без неминовних строгих граматичких правила и чак без утврђеног стилског профила, Вук и његови следбеници су, тако рећи, заобишли славеносрпство у чисто филолошком погледу; али се славеносрпство наметало и Вуковом и доцнијим поколењима као апел да интересовања треба ширити, да лексику ваља обogaћивати, и да се не сме престајати са трагањима.

Београд

Ирена Грицкај

Резюме

Ирена Грицкај

ЕЩЕ НЕСКОЛЬКО ВОПРОСОВ В СВЯЗИ СО СЛАВЯНОСЕРБСКОЙ ЭПОХОЙ

Вкратце изложены некоторые подробности связанные с названием „славяносербский”: каким образом оно создалось, когда это имя прилагательное начало появляться в памятниках письменности и в печати, с какими понятиями оно связывалось, в каком значении сербохорваты употребляют выражение „славяносербский язык”.

Более подробно описаны некоторые языковые явления в не изучавшихся до сих пор неприязнительных изданиях, выходявших с 1809 по 1846 год из-под пера различных авторов, из которых большинство не пользовалось особой известностью; во многих случаях это были лишь переводчики. Имеются в виду книжки, в которых, в популярном виде, сербской публике предлагалось поучительное и развлекательное чтение.

⁵¹ Прилој иознавању односа између српскога и славеносрпскога језика у другој половини XVIII и у првим деценијама XIX века, Научни састанак слависта у Вукове дане 6/1, Београд, 1977, 157.

КОНСТРУКЦИЈЕ СА ПРЕДЛОГОМ ЗА У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

1.1. Предмет овог рада је конфронтативна анализа употребе кон-струкција са предлогом *за* у руском и српскохрватском језику на син-хронном плану¹. Грађу за ред ексцерпирани смо, с малим изузецима², из оригиналних књижевних дела савремених руских и југословенских писаца и превода тих дела на руски, односно српскохрватски језик³. Актуелност оваквог рада условљена је, пре свега, чињеницом да има још увек недопустивих празнина у области истраживања упоредне словенске граматике. Конфронтативна анализа биће овом приликом дво-мерно спроведена у том смислу што ће се у улози еталона подједнако наћи и руски и српскохрватски језик. Ако би се, наиме, у улози еталона, односно полазне основе нашао само један језик, тада би се догодило да многе релевантне особености функционисања конструкција са предлогом

¹ Конфронтативна анализа не искључује, додуше, и извесне дигресије у дија-хронију, јер се на фону дијахроније јасније осветљавају савремене језичке чињенице, прецизније прогнозирају тенденције развоја одређених граматичких категорија.

² Некад су, због недостатка потврде из белетристике, навођени примери преу-зети из других извора на које се у раду указује.

³ Скраћенице дела из којих је ексцерпирана грађа:

Бун. — И. А. Бунин, *Деревня — Село*, прев. Н. Николић; *Руся — Русја*, прев. Н. Ни-колић-Бобић; *Митина любовь — Мићина љубав*, прев. М. Јовановић; *Братља — Браћа*, прев. М. Јовановић. (Из збирке: *Повести и раскази*, Москва, 1981; *Песме и њриповејке*, Београд, Москва, 1976).

Дав. — О. Давичо, *Песма*, Београд, 1969; О. Давичо, *Песня*, Москва, 1979, прев. Т. П. Потапова, А. С. Лазуткин.

Лал. — М. Лалић, *Хајка*, Београд, 1963; М. Лалич, *Облава*, Москва, 1969, прев. И. Дорба.

Леон. — Ј. М. Леонов, *Вор*, Москва, 1970; Ј. М. Леонов, *Лойов*, Београд, 1967, прев. М. Бабовић.

Мар. — Р. Маринковић, *Руке — Руки*, прев. А. Романенко; *Анђео — Антел*, прев. Т. Вирта. (Из збирке: *Руке*, Београд, 1975; Р. Маринкович, *Избранное*, Москва, 1974).

Расп. — В. Г. Распутин, *Живи и помни*, Москва, 1980; В. Г. Распутин, *Живи и памји*, Београд, 1979, прев. Б. Милошевић.

Сел. — М. Селимовић, *Дерваци и смрђ*, Сарајево, 1966; М. Селимович, *Дерваци и смрђ*, Москва, 1978, прев. А. Романенко.

Шол. — М. А. Шолохов, *Поднятая целина*, Минск, 1979; М. А. Шолохов, *Узорана ледина*, Београд, 1963, прев. В. Вулетић.

за у једном језику остану у сенци другог, тј. неистражене, што подразумева да ни анализа њихове употребе у оба језика не би могла бити у целисти остварена. Због тога ће у процесу конфронтативне анализе оба језика имати исти третман, тако да ће се узајамно допуњавати и осветљавати. А сврха конфронтативне анализе управо и јесте то да се прокине у „оне појаве у језику које би нам избјегле када би проматрали један систем сам за се, одвојен од другог“⁴.

1.2. Пажња ће бити у овом раду усмерена ка томе да се опише функционално-семантичко поље употребе конструкција са предлогом *за* у руском и српскохрватском језику, да се утврде и њихова контекстуална значења и дијапазон њихове дистрибуције у оба језика, да се опише њихова морфолошко-синтаксичка структура, да се истакне значај валентности и семантике конституената датих конструкција за њихово моделирање у оба језика, као и за разграничење контекстуалних значења хомонимичних синтаксичких конструкција, да се истакне обим и суштина идентичности, односно смисао делимичних и потпуних диференцирања у функционисању конструкција са предлогом *за* у оба језичка система и, најзад, да се осветле преводни еквиваленти конструкција са предлогом *за* на синтагматском плану у оним случајевима у којима се одређени функционално-семантички садржај у другом језику не изражава конструкцијама са предлогом *за*, већ другим језичким средствима. Проблематика синонимичности конструкција са предлогом *за* са другим језичким средствима биће само донекле обухваћена; потпуно и подробно разматрање синонимских веза и односа прелазило би оквире овог рада.

2.1. Руском конструкцијом *за* + *акузатив* изражава се просторни однос ако се у позицији управне речи налазе глаголи којима се сигнализира адлативност, тј. динамички аспект просторног односа, а у зависној позицији именске лексеме којима се означава у ком се правцу врши одређено кретање, односно у ком ће се завршити, у ком се завршава или се завршило. Руској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у српскохрватском језику идентична конструкција — *за* + *акузатив* ако се у позицији управне синтаксичке јединице налазе глаголи типа *седати* (*седати*), *заћи* (*залазити*) и сл. Исп. примере:

Зашли *за погреб* [. . .] (Бун., 96)
Сели *за стола*. (Расп., 159)
Вот яснее теперь: зеленый бугор,
и *за него* солнце уходит, уж вечер. (Леон., 147)
Никто у Зине Васильевны *за стол*
не садился [. . .] (Леон., 308)

Зађу ти они *за подрум* [. . .]
Седоше *за столице*.
Сад постаје јасније: зелени
брежуљак и *за њега* сунце залази, већ
је сутон.
Код Зине Васильевне још нико
није седао *за сто* [. . .]

2.2. Руској конструкцији *за* + *акузатив* у српскохрватском језику чешће је еквивалентна конструкција *иза* + *инитив*, јер је дистрибуција

⁴ R. Filipović, *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Zagreb, 1971, стр. 61.

српскохрватске конструкције за + акузатив за изражавање просторног односа ограниченија од конструкције *иза* + *јениив*. Исп.:

Дурново приказал вывести цигана в поле, за Дурновку, и посадить на бугре. [Бун., 16]

[...] а повел скорей за кусты, где их не видно было с Ангары [...]. (Расп., 173)

Потом отогнали Карьку вверх по речке за поворот [...]. (Расп., 40)

Наконец ей удалось отобразь, спихнуть за стину противный, пахнувший столярным клеем ящик с музыкальными вздохами. (Леон., 511)

Настена пошла на свою половину, за ситцовую занавеску [...]. (Расп., 33)

Он отступил за листовенницу и снял ружье. (Расп., 55)

Дурново је наредио да Циганина изведу у поље *иза Дурновке* и да га посаде на брежуљак.

[...] него је брзо одведе *иза шибљика*, где их није било могуће видети с Ангаре [...].

Затим су Карку натерали уз речицу *иза окуке* [...].

Најзад је успела да му отме и груне *иза леђа* одвратно сандуче са музикалним уздасима, које је заударало на туткало.

Настјона пође на своју половину, *иза цицане завесе* [...].

Гусков се повуче *иза њисе* и скиде пушку.

2.3. Ако је у зависној позицији руске конструкције за + акузатив лексема *город*, садржај руске конструкције транспонује се на српскохрватски језик описним конструкцијама којима се експлицира да је кретање усмерено у ближу околину града. Исп.:

[...] и привела к себе, далеко за *город*, в предместье. (Расп., 27—28)
Ми завтра поедем за *город*.

[...] и одвела га себи, далеко *изван града*, у предграђе.
Ми ћемо сутра поћи [на излет] у *околину града*⁵.

2.4. Руској конструкцији за + акузатив еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција у + акузатив ако се у позицији зависне лексеме налази именица *граница* (у руском), односно *иносџрансџво* (у српскохрватском). Исп.:

Он уехал за *границу*.

Он је отпутовао у *иносџрансџво*⁶.

2.5. Ако се руском конструкцијом за + акузатив сигнализира кретање које је усмерено на другу страну нечега, руској конструкцији за + акузатив еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција *џреко* + *јениив*. Исп.:

Он ушел за *реку*.

Отишао је *џреко реке*⁷.

⁵ Пример из: R. Marojević, *Gramatika ruskog jezika*, Beograd, 1983, стр. 255.

⁶ Пример из: R. Marojević, о. с., стр. 254.

⁷ Пример из: R. Marojević, *ibidem*.

2.6. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *в + акузатив* ако се њом изражава „само правац кретања према појму с именом у акузативу, али само ако је то неко место или земља”⁸. Дакле, дистрибуција ових конструкција условљена је семантиком лексема у зависној позицији. Исп.:

Стоило подождать три дня, воевода с войсками ушел бы в Боснию [...]

Три дана да су сачекали, војвода би с војском пошао за Босну [...] [Лал., 113]

2.7. Руском конструкцијом *за + инструментал* изражава се „индиректна лоцираност”⁹ реализације садржаја управног глагола, односно ситуација у којој је оријентир „одређен задњом страном локализатора”¹⁰. У позицији управне речи јављају се лексеме које у својој семантичкој структури садрже компоненту локативности, а у позицији зависне — лексеме резноврсне семантике. Руској конструкцији *за + инструментал* еквивалентне су у српскохрватском језику различите предлошко-падежне конструкције.

Конструкцији *за + инструментал* еквивалентна је у српскохрватском језику идентична конструкција — *за + инструментал* — у оним случајевима када су у позицији управне речи глаголи типа *седети*, *бити* и сл. Исп.:

Ключ висит на косяке за дверью.

Кључ је за вратима. (Мар., 123)

Визжала и глухо хлопала за палисадником вокзальная дверь. (Бун., 54)

Шкрипала су и мукло лупала за баштицом станична врата.

У него не хватило прямоты не звать Векшина к обеду, а может, догадывался, что к тому было бы не менее тягостно сидеть с ним за одним столом. (Леон., 455)

Био је толико отворен да није позвао Векшина на ручак, а можда се досећао да и њему не би било ништа лакше да седи са њим за истим столом.

У наведеном примеру синтагма *седети за столом = сидеть за столом* губи дословно значење лоцираности иза нечега и оваква синтагма постаје врста идиома.

2.8. Наши ексцерпирани примери показују да је руској конструкцији *за + инструментал* у значењу индиректне лоцираности чешћи преводни еквивалент у српскохрватском конструкција *иза + генитив*. Исп.:

⁸ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, Синтакса, Београд, 1974⁸, стр. 433.

⁹ П. Пипер, *Обележавање њросиорних односа њредлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском језику*, Прилози проучавању језика, књ. 13—14, Нови Сад, 1977—1978, стр. 29.

¹⁰ Ibidem.

А. Н. Шаранда истиче: „Руски предлог за хорошо подчеркивает дифференциальный семантический элемент задней границы”. (Исп.: А. Н. Шаранда, *Сравнительная типология категории предлога*, Минск, 1981, стр. 78).

Вдруг понял, что незачем ему тащиться к Маше на квартиру ради кратчайшей беседы с Донькой, раз он находился тут же, за углом [...] (Леон., 417)

За садом, на противоположном косогоре, стоял длинный ряд изб из глинобитных кирпичей, под соломой. (Бун., 88)

А за гумнами, за голым лозняком на задворках, расстилалось под низким белесым небом серое снежное поле, пустыня волнообразного наста. (Бун., 102)

Одједном је схватио да нема потребе да се вуче до Машиног стана ради кратког разговора са Доњком, кад се он налази ту, *иза уџла* [...]

Иза башије, на супротној падини, отегао се дуг ред кућерака од ћерпича, покривених сламом.

А *иза љувна*, за голим врбаком, у задњим двориштима, ширило се под ниским беличастим небом сиво поље, пустиња покривена таласастом снежном кором.

2.9. Ако се руском конструкцијом *за* + *инструментал* сингнализира да је нешто лоцирано на супротној страни нечега, руској конструкцији еквивалентна је у српскохрватском конструкција *јреко* + *јениив*, као у случају синглизирања усмереног кретања на супротну страну нечега [в. т. 2.5.], из чега произилази закључак да је српскохрватска конструкција *јреко* + *јениив* неутрална у односу на ове две семантичке опозиције. Исп.:

Пообсмотрелся, погляделся и, на удивление мужикам, выбрал себе место для хозяйства за *Ангарой*. (Расп., 31)

Погледао је око себе, осмотрио и, на чуђење мужика, за своје домаћинство изабрао место *јреко Ангаре*.

2.10. Ако се у позицији зависне речи руске конструкције *за* + *инструментал* налази лексема *город*, у српскохрватском језику је еквивалентна конструкција *изван* (*ван*) + *јениив*. Исп.:

Хоть бы от поезда до поезда побродить по воронежским улицам, посмотреть на знакомые тополя, на тот голубенький домик за *городом* ... (Расп., 86)

— За *городом* сейчас всего привольней [...] [Леон., 248]

Да се макар између два воза прошета вороњешким улицама, да баџи поглед на познате тополе, на ону плавичасту кућицу *изван града* ...

Сад је *ван града* најлепше [...]

Међутим, садржај руске конструкције *за* + *инструментал* могуће је на српскохрватски језик транспоновати и описном конструкцијом. Исп.:

Родственники живут за *городом*.

Рођаци живе у *ближој околини града*¹¹.

2.11. Руској конструкцији *за* + *инструментал* еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција *у* + *локатив* ако се у зависној

¹¹ Пример из: Р. Маројевић, о. с., стр. 255.

позицији руске конструкције налази одговарајућа лексема са значењем 'иностранство'. Исп.:

[...] что номер обещал стать сенсацией церковного сезона за границей. (Леон., 564)

[...] да њена тачка обећава да постане сензација циркуске сезоне у *иностраништу*.

2.12. Некад се при слободнијем преношењу садржаја руске конструкције за + *инструментал* у српскохрватском језику појављује и прилог. Исп.:

Как ни грохотало за окном, все же на звон посуды своевременно подоспел Манюкин [...] (Леон., 405)

Ма колико да је *напољу* грмело, Мањукин је ипак на звуку посуђа дошао у право време [...]

2.13. Руској конструкцији за + *инструментал* са секвентивним значењем, тј. „у функцији обележавања кретања објекта локализације са задње стране локализатора који се такође креће”¹² у српскохрватском језику еквивалентне су конструкције за + *инструментал* и *иза* + *инишив*. У позицији објекта локализације и локализатора најчешће су лексеме којима се означавају жива бића, а у позицији управне речи су глаголи одређеног (линијског) кретања. Исп.:

Гара двинулась за ним [...] Бајо выстрелил, промахнулся и увидел, как тот убегает и как за ним бежит другой.

Гара пође за њим [...] (Јал., 145) Бајо опали, промаши га, видје га како бјежи и како за њим један други бјежи. (Јал., 190)

За ним появился парень с фонарем. (А., 71)

Иза њих је момак носио малу уљаницу. (А., 119)¹³

Шли они друг за другом [...]

Иду један за другим [...] (Јал., 350)

У последњем примеру поред секвентивног значења у семантичкој структури конструкције за + *инструментал* присутна је и значењска нијанса начина реализације садржаја управног глагола.

Наши примери сведоче да је у српскохрватском језику конструкција за + *инструментал* фреквентнија од конструкције *иза* + *инишив* у секвентивном значењу.

Руској конструкцији за + *инструментал* са секвентивним значењем синонимична је конструкција *вслед* (*следом*) + за + *инструментал*. Тој синонимичности потврда је појава истог преводног еквивалента. Исп.:

[...] она кинулась *вслед* за ними на лед [...] (Расп., 150)

[...] она појури за њима по леду [...]

Я пошел следом за людьми [...]

Пошао сам за *чаршинлијама* [...] (Сел., 291)

¹² П. Пипер, о. с., стр. 30.

¹³ Пример из: П. Пипер, о. с., стр. 31.

3.1. Ако се у позицији управне речи руске конструкције *за + акузатив* налазе глаголи типа *держать, схватить, взяться, братья, тянуть, дернуть, тормозить, потрясти* и сл., дакле, глаголи којима се означава начин физичког контакта са оним што је означено лексемом у зависној позицији (у акузативу), у српскохрватском језику се појављује такође конструкција — *за + акузатив* са еквивалентним глаголима типа *држати, ухвати, узети (се), зграбити, штрнути, цимнути, вући, продрмаи* и сл. у управној функцији. Исп.:

[. . .] схватила Тодора Ставора за руку [. . .]

Ему показало се, будто кто-то подстерег его, спрятавшись за дерево, схватил за ногу и потащил в пропасть.

Человек держит ее за руку [. . .]

[. . .] крикнула баба, дернув девочку за руку так сильно, что та перевернулась. (Бун., 78)

Тогда невесты взялись за руки и прыгнули с кручи.

[. . .] она по праву возраста тормозила бесчувственно Векшина за рукав. (Расп., 100)

[. . .] вдруг прервала ее Доломанова, беря за руку [. . .] (Лесн., 492)

— Где я возьму деньги? — спросила трезвым голосом женщина, продолжая тянуть его за руку.

[. . .] тут-то пробившийся вперед Фирсов и потряс его за плечо. (Леон., 37)

И ухвати Тодора Ставора за руку [. . .] (Јал., 134)

Учини му се да га је неко, сакривен иза стабла, сачекао, зграбио за ногу и повукао низ стрмину. (Јал., 188)

Држи је тај човек за руку [. . .] (Јал., 243)

[. . .] викне жена и трже девојчицу за руку тако снажно да се ова претури.

Невјесте се тада узеле за руке и заједно скочиле низ обронак. (Јал., 279)

[. . .] она је с правом које старост даје цимала за рукав безосећајног Мићу.

[. . .] одједном је прекиде Доломанова, узимајући је за руку [. . .]

— Одакле ми паре? — питала га је жена трезним гласом вукући га за руку. (Дав., 308)

[. . .] тада га је Фирсов, који се прогурао напред, и продрмао за раме.

3.2. Руској конструкцији *за + акузатив* са управним глаголима типа *братья, взяться* и сл. у српскохрватском језику може да буде еквивалентан и акузатив без предлога ако се у позицији зависне речи налазе лексеме којима се означавају неке ствари за употребу типа *кашица, квака, љушка, кључеви* и сл. Исп.:

А себе, берясь за ложку [. . .] (Леон., 140)

Первым, как всегда, схватился за ружье Нестор [. . .] (Расп., 152)

А себи, узимајући кашику, рече [. . .]

Први, као и увек, љушку зграби Нестор [. . .]

Трех часов не прошло, — опять берись за ключи [...] (Бун., 49)
Вьюга молча взялась за скобку [...] (Леон., 627)

Ни три сата није прошло — опет узимај кључеве [...]
Мењава ћутке ухвати кваку [...]

3.3. Ако се семантика управних глагола типа *браться*, *схватиться* и сл. руске конструкције *за + акузатив* транспонује српскохрватским глаголима типа *лайтии се*, *прихватити се* и сл., тада руској конструкцији *за + акузатив* одговара у српскохрватском језику генитив без предлога. Исп.:

Пора было браться за весла [...] (Расп., 196)
[...] он смотрел на Гуськова с такой лютой злобой, Андрей схватился за ружье. (Расп., 57)

Било је време да се прихвати *весала* [...] .
[...] он је Гускова гледао с таквом љутом злобом да се Андреј лати *јушке*.

3.4. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* са управним глаголима типа *прилейтии*, *прибосити*, *привезаити*, *приковаити* и сл., дакле са глаголима образованим помоћу префикса *при-*, одговара руска конструкција *к + датив* са управним глаголима који су изведени помоћу истог префикса: *приковать*, *пригвоздить*, *привязать* и сл. Интересантна је чињеница да у овом случају у руском језику улога фактора који одлучује о облику глаголске допуне припада датој морфолошко-семантичкој карактеристици глагола¹⁴. Исп.:

[...] а в щели между стеной шестизэтажного дома и прилепленными к ней объявлениями нет места для живых людей.
Делала это механически, огромные глаза прикованы к глазам Клауса.

[...] а између лепка и објаве прилепљене *за зид* петокатница нема места за живе људе. (Дав., 142)

То је радила аутоматски, њене су огромне очи биле приковане *за Клаусове*. (Дав., 527)

[...] никто не смог бы отнять ее у меня, разве что мертвую, я держал ее сильными ладонями, пригвожденную к земле [...]

[...] нико ми је не би могао отети, осим мртву, држао сам је оштрим канцама прибодену *за земљу* [...] (Сел., 362)

3.5. У неким случајевима *за* предлошки еквиваленат српскохрватском *за* у конструкцији *за + акузатив* бира се предлог који одговара

¹⁴ Обавезност употребе конструкције *к + датив* уз ове глаголе Г. А. Брусенска осветљава овим речима: „Анализ материала позволяет сделать вывод, что не префикс требует специфического дополнения с *к*, а новое лексическое значение глагола, в котором растворилось значение префикса”. (Исп.: Г. А. Брусенская, *Наблюдения над взаимосвязями приставочного глагола и предлога (Сочетания глагола с приставкой при-, требующей синонимичного предлога к, с существительными)*, Статьи и исследования по русскому языку, Ученые записки МГПИ имени В. П. Ленина, бр. 292, Москва, 1968, стр. 59).

префиксу садржаном у морфолошкој структури управног глагола руске конструкције. Исп.:

Вцепился зубами Троепес *в ребра, в крестец, в грудь* под сердцем [..]

Закачио се Троепас зубима *за виша ребра, за крстиа и за іруди* испод срца [..] (Лал., 250)

Из примера наведених у овом и претходном одељку може се закључити да се конструкцијама са предлогом *за* и њиховим преводним еквивалентима изражавају објекатски односи. Међутим, ако је лексема у зависној позицији просторне семантике, конструкције су значењски дифузне у том смислу што погудују истовремено и објекатској и просторној интерпретацији.

3.6. Уз глаголе типа *знайи, чуџи, рећи, молиџи, њиџаџи, бринуџи се* и сл. конструкција *за* + *акузайив* у српскохрватском језику има функцију објекатске допуне. У руском уз одговарајуће глаголе *знать, услышать, сказать, просить, спрашивать, заботиться* и сл. допуна се изражава конструкцијом *о (об) + локайив*. Исп.:

Я знал и прежде *о своих тревогах и мятежах* [..]

Правда, и люди теперь пошли совсем другие — *о Марксе* мало кто слышал, *о Ленине* чуть больше¹⁵ [..]

[..] только никто не вышел, чтоб сказать доброе слово *о нас*.

Всю жизнь хаджи заботился *об арестантах* [..]

Я попросил тебя *об услуге*.

Он спросил меня *о здоровье* родителей.

Знао сам *за немире и узбуне* у себи раније [..] (Сел., 52)

Додуше, то није више оно људство што је било — *за Маркса* једва ако је неко чуо, *за Лењина* мало више [..] (Лал., 57)

[..] само нико није изашао да рекне лијепу ријеч *за нас*. (Сел., 293)

Цијелог живота се бринуо *за зайворенике* [..] (Сел., 311)

Замолио сам те *за услугу*.

Упитао ме је *за здравље* родитеља¹⁶.

У српскохрватском језику конструкција *за* + *акузайив* са глаголима *знайи, чуџи, рећи* и сл. у позицији управне речи синонимична је са кон-

¹⁵ У руском језику са глаголима *услышать (услыхать)* конструкција *о + локатив* синонимична је са конструкцијом *про + акузайив*. Исп.:

Может, услышали *про Сталинград* [..]

Можда што су чули *за Сџалинград* [..] (Лал., 111)

¹⁶ Последња два примера из: Р. Маројевић, о. с., стр. 249.

струкцијом *о + локације*¹⁷. У том случају српскохрватска и руска конструкција егземплификају идентичан конструкциони тип. Исп.:

О ней я ничего не знал [...]

А о њој ништа нисам знао [...]
(Сел., 34)

3.7. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *в + акузатив* ако се у позицији управног глагола налази глагол *призывать*, а у позицији зависне синтаксичке јединице лексема *свидетель*. Исп.:

Призываю в свидетели¹⁸ чернила
и перо и написанное пером.

Позивам за свједока мастионицу
и перо и оно што се пером пише.
(Сел., 25)

3.8. Семантика руских семикопулативних глагола типа *выбрать, считать, назначить, провозгласить* и сл. комплетира се акузативом и инструменталом без предлога. Одговарајући српскохрватски глаголи *изабрајти,*

¹⁷ М. Стевановић истиче да се у функцији даљег објекта уз глаголе *знајти, јоворијти* и сл. употребљава предлог *за* с обликом акузатива напредо са предлогом *о* и обликом локатива као потпун његов семантичко-синтаксички синоним. (Исп.: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, стр. 432. и *Алијернајивност јујојребе неких синтаксичких јединаца*, Зборник за језик и књижевност, књ. I, Титоград, 1972, стр. 85).

Међутим, М. Ивић, конфронтирајући конструкције *за + акузатив* и *о + локације* у функцији објекатске допуне глагола комуникативних и интелектуалних радњи, долази до закључка: „Осим локатива појављује се у служби тематске допуне, али знатио ређе, и акузативна конструкција с предлогом *за*. По правилу, уколико се ова акузативна конструкција појави, уз њу је обавезно остварена и садржајна допуна (дакле: *јоворио је за нас да смо незналице, мислили су за нас да смо Французи*, али не и: **јоворио је за нас, *мислио је за нас*; уп. насупротив томе: *јоворио је о нама, мислио је о нама*). Понекад се анафорско *оно* са функцијом просентенцијализатора не изриче, али се обавезно подразумева (нпр. *реци мами за Дану, реци мами оно за Дану*). Кад је какав глагол, као *чујти* или *знајти*, употребљен у смислу 'бити информисан', онда је могуће употребити акузативну конструкцију без садржајне допуне (*чуо сам за њега, знам за њу*). Ту се, у ствари, акузативна конструкција јавља као кондензатор егзистенцијалне реченице: 'чуо сам да он постоји', 'знам да она постоји'". (Исп.: М. Ивић, *О објекатској дојуну глагола комуникативних и интелектуалних радњи*, Зборник за језик и књижевност, књ. I, Титоград, 1972, стр. 30).

Ј. Кашић долази до закључка да се конструкција *за + акузатив*, за разлику од конструкције *о + локације*, у функцији допуне индиректног објекта уз глаголе слушања и говорења не може да употреби без одредбе — експликатора који може бити изражен и нулом, тј. имплицитно присутан и да конструкција *за + акузатив*, за разлику од конструкције *о + локације*, због своје семантичке обележености, најчешће бива остварена у оквиру колоквијалног комуницирања нарочито у случајевима када је експликатор имплицитно присутан. (Исп.: Ј. Кашић, *Дојуне индиректног објекта уз глаголе слушања и говорења*, Зборник за филологију и лингвистику, XI, Нови Сад, 1968, стр. 106 и 108).

¹⁸ Акузатив множинне *свидетели* са становишта савременог руског језика је морфолошки реликт, јер је у савременом руском језику акузатив облички једнак генитиву ако именице означавају биће (човека или животињу). О ретким примерима употребе старог акузатива (који је облички идентичан номинативу) у савременом руском језику исп. Р. Кошуткић, *Грамајика руског језика*, II, *Облици*, Београд, 1965², стр. 14.

йос̄тавиѣи, йромовисаѣи, смайфраѣи, йризнаваѣи и сл. допуњују се акузативом без предлога и конструкцијом *за + акузатив*. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентан је у руском језику инструментал без предлога. Исп.:

Сражались армии, которые считали себя *враждующими*¹⁹.

— Нет, но представ себе: назначили его *директором* гимназии, и вот он явился к нам и разразился речью [. . .]

— Вековић, которого он после ареста провозгласил *святым*.

Его выбрали *делегатом* на конференцию.

Ратовале су војске које су се признавале *за нејријателске војске*. (Дав., 144)

Не, него, замисли: поставили га *за дирекѣора* гимназије, а он дошао да нам држи говоре [. . .] (Лал., 87)

— Вековић, кога је после хапшења промовисао *за свеца*. (Дав., 385)

Изабран је *за делеѣата* за конференцију²⁰.

У наведеним српскохрватским конструкцијама (као што је и истакнуто) комплетирање садржаја предиката остварује се са два акузатива, од којих је један „слободан” а други „везан” — у споју са предлогом *за*. У еквивалентној руској конструкцији комплетирање предиката остварује се „слободним” акузативом и „слободним” инструменталом²¹.

¹⁹ Б. Станковић истиче да се семантика руских глагола *считать(ся), признать, принимать(ся)* комплетира и конструкцијом *за + акузатив* и наводи пример:

В те годы многие считали похвалу *за развратительный либерализм*, а отрицание хорошего во имя желательного лучшего — *за педагогическую мудрость*. (Леон., X, I)

Тих година многи су сматрали похвалу као развратни либерализам, а негирање доброг у име жељеног бољег — *за педагошку мудрост*.

(Исп. Б. Станковић, *Инијерференција у иредикајским синѣаѣама руској и српскохрѣатској језика*, Београд, 1979, стр. 36).

Б. Станковић се слаже са закључком Р. Мразека о томе да конструкција *за + акузатив* као семантички комплетив има незнатно место у руском језику и да је разговорног карактера. (Исп. Б. Станковић, о. с., стр. 36).

М. Стевановић наводи пример вишеструког синтаксичког паралелизма уз глагол *смайфраѣи* у позицији његовог комплетива: Сви је сматрају добром учитељцом, за добру учитељцу, као добру учитељцу. (Исп. М. Стевановић, *Савремени српскохрѣатски језик*, II, стр. 430).

²⁰ Пример из: Р. Маројевић, о. с., стр. 235.

²¹ Разматрајући природу ових конструкција у српскохрватском језику, М. Ивић истиче: „У свим наведеним примерима остварење предикатске радње интерпретира се каузативно у односу на дату (комплексну) глаголску допуну — њиме је изазвано то да је особа коју именује „слободни” акузатив стекла звање исказано „везаним” акузативом: изабрали су га за предавача — (они који су за то меродавни), примењујући поступак избора, учинили су то да она постане предавач. У оваквим примерима, дакле, лице исказано „слободном” акузативном формом своју улогу директног објекта остварује на тај начин што се, у исходу онога што чини субјекат реченице, преобраћа у носиоца звања исказаног другим делом комплексне предикатске допуне. Друкчије

3.9. Уз српскохрватски глагол *интересоваџи се* допуна је у акузативу са предлогом *за*, а уз еквивалентни руски глагол *интересоваться* допуна је у инструменталу без предлога. Исп.:

[...] и вдруг открил, что он так трагически мало знал о Маше, потому что никогда не интересовался ею по недостатку времени [...] (Леон., 576)

[...] и одједном је открио да је тако трагично мало знао о Маши, зато што се, у недостатку времена, никада није интересовао за њу [...]

3.10. Руској комплексној допуни у конструкцији фразеолошког карактера *признатъ за Машей право* одговара у српскохрватском језику објекатска реченица. Исп.:

[...] и вот, от виноватой растерянности, готов был признатъ за Машей право на любой после Агея выбор. (Леон., 576)

[...] и сада је од збуњеног осећања кривице био спреман да призна да Маша има право да после Агеја бира кога хоће.

3.11. У руском језику уз глаголе *наблюдать, следить, ухаживать* допуна је у инструменталу са предлогом *за*. Уз еквивалентне српскохрватске глаголе *јосмајраџи, љраџи* допуна је у акузативу без предлога, а уз глагол *удвараџи се* допуна је у дативу без предлога. Исп.:

Если вначале ему бесконечно интересно было наблюдать за житейским потоком, то позже, к закату, это сменилось тягостной физической неловкостью [...] (Леон., 374)

Док му је у почетку било бескрајно занимљиво да посматра *животињу бујицу*, касније, око сунчева заласка, осећао је тежобну физичку нелагодност [...]

Я следил за ними [...]

Пратио сам их [...] (Сел., 38)

[...] Петр Горбидонъч усердно ухаживал за *нѣпманом* [...] (Леон., 465)

[...] Петар Горбидонич се ревносно удварао *нејману* [...]

3.12. Уз српскохрватски глагол *схваџиџи* осим допуне као + акузатив (схватити као шалу), допуна може бити изражена и акузативом са предлогом *за*. Уз еквивалентни руски глагол *поняџь* допуна је изражена конструкцијом *как + акузатив*. Исп.:

— И мне так кажется, — серьезно поддержал его Зачанин под громкий смех Шако Челича, который понял это как шутку.

„И мени се тако чини”, прихвати Заћанин озбиљно кроз гласан смјех Шака Челића који је то схватио за шалу. (Лал., 64)

речено: при парафразирању оваквих примера реченични елемент који је заузимао синтаксичку позицију директног објекта датог глагола постаје субјекат реченице чијем је предикату лексичко језгро оно што се иначе отелотворује као други део комплексне глаголске допуне”. (Исп.: М. Ivić, *Lingvistički ogleđi*, Beograd, 1983, стр. 133).

3.13. Руски глагол *принимать* (*принять*) у значењу 'сматрати, схватати' добија допуну у виду акузатива са предлогом *за*, а уз еквивалентне српскохрватске глаголе *ћримаји*, *узимаји*, допуна се изражава конструкцијама *као + акузатив* и *за + акузатив*. Исп.:

Вначале он принял это *за неуместную шутку* судьбы, *за ошибку*, которую завтра же поправят [...] (Леон., 460)

У почетку је то примио *као неуместну шалу* судбине, *као грешку* коју ће сутра већ исправити [...]

[...] ее еше по привычке принимали *за свою*, а она уже была чужой [...] (Расп., 72)

[...] њу су још из навике узимали *за своју*, а она је већ била туђинка [...]

3.14. Ако се уз руски глагол *учиться* употреби лексема која означава професију на коју човек циља учећи, тај назив професије ће се употребити у акузативу са предлогом *на*. Уз српскохрватски глагол *учији* одговарајућа допуна се изражава конструкцијом *за + акузатив*. Исп.:

Что эта *за* школа такая, на кого же так долго учатся, уж не *на министра* ли?

Која је то школа што је толико учи, је ли *за министра*? (Лал., 83)

3.15. У српскохрватском језику конструкцијом *за + акузатив* изражава се „с ким се некој девојци, одн. жени, спрема брачна веза, с ким она ступа у ту везу, с ким јест у њој, — по значењу у основи опет имамо намену, а по функцији редовно допуну глагола”²². И у руском језику се ово значење изражава конструкцијом *за + акузатив*. Исп. примере идентичности:

Отпусти меня, пойду замуж *за черного цыгана*, *за самого черта* — *дьявола* пойду, если только возьмет, но не мучьте меня больше!

Пусти ме да идем, отишла бих *за црној циџанина*, и *за ђавола* бих пошла кад би ме он хтео — само да ме више не мучите! (Лал., 206)

4.1. Адвербијал количине изражава се у оба језика акузативом са предлогом *за*. У зависној позицији конструкције су лексеме којима се указује на оно за шта се нешто даје или узима као накнада за нешто. Исп.:

Погубные горячечные откровения его подслушал у двери Сањка Бабкин и, конечно, вряд ли продал бы сочинителю *за пиво* трагедию своего хозяина [...] (Леон., 58)

Његова убитачна, грозничава откровења чуо је пред вратима Сањка Бабкин и, наравно, тешко да би продао писцу трагедију свога господара *за пиво* [...]

²² М. Стевановић, о. с., стр. 430.

[...] я заплачу за *труд и предателство* [...]

За *семнаџаць копеек* все руки исколол [...] (Леон., 322)

А пословицы! „За *битого* двух небитых дают” ... „Простота хуже воровства” ... (Бун., 40)

За *квартиру* я уже внесла [...] (Леон., 217)

[...] наплатићу за *ѣруд и издају* [...] (Сел., 43)

Све сам руке раскрвавио за *седмаесѣи койејки* [...]

Па пословице! „За *бијеној* два небијена дају” ... „Наивност је гора од лоповлука” ...

Већ сам платила за *сиан* [...]

4.2. Конструкцијом *за + акузатив* у српскохрватском језику изражава се поређење, тј. изражава се за колико је нешто веће или мање у односу на оно с чим се нешто или неко пореди. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *на + акузатив*. Исп.:

Мича был *выше* его почти *на голову*.

Но „*парашютист*”, который был *на две головы* *выше*, смотрел куда-то *поверх* его картуза [...]

Мића га је *надвисио* скоро *за ѣлаву*. (Дав., 208)

Али *падобранац* *за две ѣлаве* *виши*, гледао је некуд *преко* његовог *качекета* [...] (Дав., 169)

4.3. Српскохрватском конструкцијом *за + акузатив* изражава се и количина која је за нешто употребљена. У руском језику еквивалентна јој је конструкција *на + акузатив*. Исп.:

Галя купила *книг* *на десять рублей*.

Гаља је купила *књига* *за десѣѣ рубаља*²³.

Као што се из наведених примера види, српскохрватска конструкција *за + акузатив* је, за разлику од идентичне руске конструкције — *за + акузатив*, неутрална на опозиције указивања на накнаду која се даје за нешто и на количину која је за нешто употребљена. У руском језику се ове две семантичке опозиције изражавају посебним конструкцијама.

5.1. Семантичка категорија замене у оба језика изражава се конструкцијом *за + акузатив*. Овом се конструкцијом сигнализира да агенс врши радњу конкретизовану управним глаголом конструкције замењујући неког другог од кога би се очекивало да ту радњу реализује. Исп. примере:

Я ж *на полном* *твоем* *иждивании*, а *иждивенец-то* *ишь* *какой*: он *за десятерых* *потянет*. Что там *за десятерых* — *больше!* (Расп., 96)

Ја сам *потпуно* *на твој* *издржавању*, а *готован* *вуче* *за десѣѣоро*. Ма шта *за десѣѣоро* — *за више!*

²³ Пример из: Р. Маројевић, о. с., стр. 271.

Нет, один не может расплатиться за всех, мало одного.

Не може један за све да плати, мало је један, шта је један? (Лал., 125)

Конструкција *за + акузатив* којом се изражава замена алтернира са конструкцијом *уместо (место) + именитив* (у српскохрватском), односно *вместо + именитив* (у руском језику), тако да се оне налазе у конкурентном односу. Исп.:

Он все сделае *вместо меня*.

Све ће он свршити *за мене*. (Сел., 308)

И хохот совсем не шел к нему: точно другой кто-то хохотал за этого высокого, худого человека с большими лопатками и черными крупными волосами, с бегающим взглядом. (Бун., 99)

И кикот му уопште није приличио: као да се неко други кикотао *уместо овој високој, мршавој човека*, великих лопатица, црне дугачке косе и немирних очију²⁴.

6.1. У српскохрватском језику конструкцијама са предлогом *за* изражава се намена. У позицији управне синтаксичке јединице конструкције су транзитивни глаголи са две рексијске валенције, односно глаголи са комплексном рексијом²⁵. Они остварују своје значење у трочланом моделу: *глагол + акузатив + конструкција за + акузатив*. Српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *для + именитив*. Исп. следеће примере:

— Носишь хаджи Синануддину подарки *для узников*, но скрываешь это.

— Носиш хаџи-Синанудину милостињу *за зајворенике*, али кријеш. (Сел., 241)

[...] с растертými до крови ладонями — они тащили по бездорожью и горам пушки, — отступились, нарубили дров и зажгли костер *для лошадей*.

[...] с длановима огуљеним од топова које су вукли по беспутним планинама — попустили су пред тим гласом, насјекли дрва и запалили ватру *за коње*. (Лал., 68)

Но для самого себя, *для собственно своего надгробья*, мастер изваял взрослого Лойза, большого ангела из белого мрамора.

Но себи, *за свој власитији надгробни сџоменик*, мајстор је исклецао одраслог Лојза, великог, бијелог анђела од мрамора. (Мар., 124)

6.2. У конструкцијама са српскохрватском лексемом *усџомена* у зависној позицији, односно *память* у руском језику, српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна је руска конструкција *на + акузатив*. Исп.:

— Возьми себе *на память* и попытайся встать.

„Сачувај га *за усџомену* и пробај можеш ли да устанец”. (Лал., 168)

²⁴ Р. Маројевић конструкције овог типа сврстава под семантичком категоријом адвербијала друштва. (Исп. Р. Маројевић, о. с., стр. 276).

²⁵ Термин М. Ивић, о. с., стр. 123.

6.3. Српскохрватска конструкција *за* + *акузатив*, односно руска конструкција *для* + *јениив* којом се изражава намена синонимична је са респективним дативом. О тој синонимичности М. Ивић констатује следеће: „Кад су различите предлошке конструкције за означавање намене закорачиле у поље употребе словенског датива, оне су заузеле само зону респективног значења. Ни у једном словенском језику оне нису потиснуле датив у његовој функцији означавања *адресаи*. Могућност да се обе морфолошке категорије нађу напоредо у истом контексту настаје само онда кад је у конкретној ситуацији *неујтрализирана семантичка ојозиција* која се састоји у разликовању усмерености с имплицирањем директног контакта од усмерености без оваквог имплицирања”²⁶. Због тога се некад при превођењу садржај предлошко-падежне конструкције транспонује респективним дативом и обратно, као у примерима:

[...] что хорошего и полезного сделал я *людям* на этой земле? ...

Но *для* самого себя, для собственного своего надгробья, мастер изваял взрослого Лойза [...]

7.1. У оба се језика циљно (финално) значење изражава конструкцијом *за* + *акузатив* ако су у улози управне речи глаголи типа *боритися*, *жертвоватъ*, *погибнуть*, *высказаться*, *голосовать* и сл. — у руском, односно *борити се*, *жривовати се*, *поинути*, *залагати се*, *иласати* и сл. — у српскохрватском. Исп.:

Твердят, будто борются *за правду* да *за справедливость* [...]

Дать ему в этот момент возможность увидеть и почувствовать, что идеал, *за который* он жертвует жизнью, реально осуществим [...]

Турки народ продувной, испокон веку держали сторону сильного и голосовали *за правительство* [...]

[...] шта сам добро, поштено и корисно *за* *люде* учинио на овој земљи? ... (Лал., 283)

Но *себи*²⁷, за свој властити надгробни споменик, мајстор је исклесео одраслог Лојза [...] (Мар., 124)

Стално причају како се боре *за истину* и *за правду* [...] (Лал., 125)

Омогућити му тад да види и осети да је реално остварљив идеал *за који* се жртвује [...] (Дав., 469)

Турци су старе варалице — вазда су за јачега били и *за владу* гласали [...] (Лал., 213)

²⁶ М. Ивић, *Dativus respectivus i sinonimične konstrukcije u slovenskim jezicima*, *Studia lingvistika in honorem Thaddei Lehr-Splawinski*, 1963, стр. 102 и 103.

²⁷ О семантичком разграничењу датива и конструкције *за* + *акузатив* у српскохрватском језику М. Ивић констатује: „У српскохрватском значењу усмерености с имплицирањем директног контакта обележиће се и данас, напр. уз глагол *дати*, дативом: *дао је новац мајци* — реализација радње имплицира овде да мајка прима новац. Да би се обележио однос чисте намене, употребиће се, уз исти глагол, конструкција *за: дао је новац за браћу*. У овом другом примеру употребом предлошке конструкције место датива наглашено је да је давање *јосредно*, да је новац брату *намењен*, али га брат *није јосредно* и *јримио* (исп. однос ове конструкције према дативу у истој реченици: *дао је мајци новац за браћу*)”. (Исп.: М. Ивић, о. с., стр. 102).

[...] и высказался за принцип
[...]
— Надо, чтоб знали, что мы по-
гибли за правду [...]

[...] и поче да се залаже за њрин-
цији [...] (Дав., 25)
Треба: нек се зна од кога смо
погинули — за њравду [...] (Лал.,
312)

7.2. Српскохрватској конструкцији за + акузаџив може да буде у руском језику еквивалентна конструкција ради + њениџив, којом се експлицитније изражава циљно значење, као у примеру:

Ради меня жествовали, а я этого
не заслуживаю.

За мене су се жествовали, а ја то
не заслужујем. (Лал., 190)

7.3. Српскохрватској конструкцији за + акузаџив којом се изражава циљно значење у руском језику може да одговара конструкција для + њениџив. Исп.:

Для кого и для чего живет на
свете этот худой и уже седой от
голода и строгих дум мещанин
[...] (Бун., 86)

За коџа и ради чега живи на
свету овај мршави грађанин, већ
оседео од глади и мучних мисли
[...]

7.4. У руском језику циљно се значење изражава конструкцијом за + њнструментџал ако су у позицији управног глагола конструкције глаголи „движения или побуждения”²⁸ типа *ходить* (*сходить*, *приходить*), *идти* (*пойти*), *послать*, *прислать*, *бежать* (*забегать*, *сбегать*), *вернуть-ся*, *отправить*(ся), *лезть* (*полезть*), *ехать* (*приехать*) и сл. У зависној позицији (у инструменталу) су лексеме разноврсне семантике којима се конкретизује циљ или мотив реализације садржаја управног глагола конструкције. У српскохрватском језику руској конструкцији за + њнструментџал најчешће је еквивалентна конструкција њо + акузаџив. Исп.:

[...] дал денег, чтоб она сходила
в магазин за четушкой. (Расп.,
104)

Пекаръ встал и пошел за чучун-
чиком. (Бун., 82)

Агеј вернулся за ним минут
через десяток. (Леон., 177)

[...] я и забегу за вами во втор-
ник вечером... (Леон., 288)

— Надо послать за ним — нехо-
рошо. [...] да еще лезли за
ним под пули. (Расп., 115)

[...] дао си јој паре да оде у
радњу њо воџку.

Пекар је устао и отишао њо коџ-
лић.

Агеј се врати њо њеџа после десе-
так минута.

[...] ја ћу [...] навратити њо вас
у уторак увече...

— Треба послати њо њеџа — то
није лепо. [...] па још под ва-
тром ишли њо њеџа.

²⁸ В. П. Сухотин, *Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке (глазные словосочетания)*, Москва, 1960, стр. 150.

Усмехнувшись, тот отправился
было за посудой для себя [...] (Леон., 501)
[...] и за Настеной отправили
Мищу-батрака. (Расп., 207)

Он се осмехну и пође *ѿо шольу*
за себе [...]

[...] и *ѿо Насѿѿону* послаше Ми-
шу-батрака.

7.5. Нису ретки примери када се при превођењу руска конструкција *за + инсѿрументѿал* трансформише у финалну реченицу, односно српскохрватска финална реченица у руску конструкцију *за + инсѿрументѿал*, што сведочи о њиховој идентичности на садржајном плану. Исп.:

С рассвету ребятишки за *прянчи-*
ками к молодым придут [...] (Леон., 440)
Ты за *ней* приехал?

У зору ће доћи деца *да ѿраже*
од младенаца *колаче* [...]

Јеси ли дошао *да је одведеш?*
(Лал., 372)

7.6. Српскохрватској конструкцији *за + инсѿрументѿал* у значењу 'ићи трбухом за кругом' у руском језику еквивалентна је идентична конструкција — *за + инсѿрументѿал*. Исп.:

— За *хлебом* вниз сошли, они
голодать не привыкли.

— За *хлебом* сишли, нијесу на-
викли да гладују. (Лал., Ни
трава није равноправна)²⁹

Међутим, за разлику од руског језика у коме је ова конструкција за изражавање финалног односа доста фреквентна, у српскохрватском језику је мале употребљивости³⁰.

7.7. Ако је у зависној позицији руске конструкције лексема *дело*, српскохрватској конструкцији *за + инсѿрументѿал* еквивалентна је конструкција *ѿо + даѿив*. Исп.:

Они вместе ходили *по делам*
Хасана [...]

Журили су заједно за *Хасановим*
ѿословима [...] (Сел., 216)

7.8. Ретки су примери у нашој експерпираној грађи употребе конструкције *за + акузатѿив* у српскохрватском језику за изражавање циљно значења, из чега се може извући закључак да је на периферији синтаксичког система савременог српскохрватског језика³¹. Уколико се појави, превешће се одговарајућом руском конструкцијом *за + инсѿрументѿал*. Исп.:

— Прочь с дороги! Еду за *док-*
тором.

„Склони се с пута! Идем за
љекара”. (Лал., 374)

²⁹ Пример из: Б. Станковић, о. с., стр. 204.

³⁰ Б. Станковић, о. с., стр. 204.

³¹ За конструкцију *за + акузатѿив* којом се исказује циљно значење М. Ивић истиче да се у нашим дијалектима шири употреба предлога *за* уместо предлога *ѿо* у овом значењу. (Исп. М. Ивић, *О ѿредлоу ѿо у српскохрватѿком језику*, Јужнословенски филолог, XIX, 1—4, Београд, 1951—1952, стр. 197).

7.9. Када се у позицији управне речи налази глагол *припремају се*, тада је српскохрватској конструкцији *за + акузатив* еквивалентна у руском језику конструкција *к + датив*. Исп.:

Старик вроде бы хмурился, но заметно было, как ему это приятно: видно, надоело поддаваться болезни, готовиться к смерти.

Старац се тобоже мрштио, али се видјело да је задовољан, досадило му је што су га до тада препуштали болести и припремали за смрт. (Сел., 257)

8.1. У оба језика уз неке глаголе „чија је семантика таква да означавају процес чије је вршење нечему намењено, чије вршење долази иза, после нечега (после појма с именом у акузативу с предлогом за³²), односно глаголе „којима се означава да радња долази као реакција на појам означен акузативом³³, конструкцијама са предлогом *за* изражавају се узрочни односи.

Конструкцијом *за + акузатив* у оба језика изражава се узрок реализације предикатског садржаја конструкције који је контаминиран са објекатским односом ако су у позицији управне речи глаголи типа *благодарити*, *похвалити*, *извинјати се*, *вознаградити*, *невзлюбити*, *бојати се*, *отомстити*, *ценити*, *процати*, *понравити се*, *бранити*, *обижати се*, *проклинјати*, *испугати се*, *беспокоити се*, *волновати се* и сл. — у руском, односно *захваљивати (се)*, *похвалити*, *извинјавати се*, *наградити*, *омрзнути*, *бојати се*, *освећити се*, *ценити*, *оштражити*, *свидети се*, *ирдити*, *љути се*, *проклињати*, *улаштити се*, *узнемиравати се* и сл. — у српскохрватском језику. Ту се у зависној позицији јављају лексеме са значењем живих бића или разних других појава из животне стварности према којима субјекат изражава своја осећања, с тим што су те појаве уједно и извори, односно узрочници емоција исказаних семантичком садржином управних глагола.

У српскохрватском језику конструкција *за + акузатив* алтернира са конструкцијом *збој + именитив* или узрочном реченицом, дакле, са језичким средствима којима се експлицитније изражава узрочни однос. Исп. примере:

За ужином Зотей все благодарил гостя за участие в спасении имуществва и мимоходом извинился за допущенное по недосмотру происшествия. (Леон., 507)
[. . .] только один похвалил его — да и то иронически — за ценную попытку развенчать современных деятелей разбоя [. . .] (Леон., 107)

За време вечере Зотеј је нерестано захваљивао госту за учешће у спасавању имовине и узгред се извинио за незјоду која се десила због непажње жене. [. . .] само га је један похвалио — мада у иронији — збој драјоценој љокушаја да скине ореол са савремених разбојника [. . .]

³² Даринка Гортан-Премк, *Падешне и њредлошко-падешне узрочне конструиције код Вука*, ЈФ, XXVI, 1—2, Београд, 1963—1964, стр. 449.

³³ Љ. Поповић, *Падешна синонимика у језику Вука Сјеф. Караџића*, Наш језик, н. с., XIV, 2—3, Београд, 1964, стр. 99.

Прижав к себе голову старика, Тая торопилась лаской и добрым словом вознаграждать его за *многолетние хлопоты и тревоги*. (Леон., 564)

Митя его за это ужасно невзлюбил [...] (Леон., 492)

Не за себя боюсь [...] (Расп., 179)
— Нет, за *эшо* не прощают. (Расп., 47)

Солдаты ценили его за *силушку* [...] (Расп., 24)

[...] хоть отомстил за *то* [...]

[...] он очень понравился Тихону Ильичу, и как раз за *этот тон*, — за *то*, что сразу было видно: „прожженный сукин сын”. (Бун., 50)

Боялась за него.

За *то* браню — где хоронит? (Бун., 60)

[...] даже испугалась за *тебя*. (Леон., 68)

И ты, между прочим, за *свой капитал*, если мне доверить, не беспокойся, Геля [...] (Леон., 273)

Вот и теперь вы ужасно как неосторожно, я бы сказала, за *свою родню* волнуетесь [...] (Леон., 492)

Грлеђи главу старца, Тања је журила да га нежношћу и добром речју награди за *дугогодишње бриге и сирејње*.

Миђа га је збој *шоја* страшно омрзнуо [...]

Не бојим се за *себе* [...]

— Не, за *шо* не праштају.

Војници су га ценили за *снају* [...]

[...] бар им се осветио за *оно* [...]

[...] такав се веома допао Тихону Ильичу, управо збој *шакавој шона* — збој *шоја* што се намах видело: „овејана лопужа”.

Плашила сам се за *њеја*. (Дав., 455)

Грдим *зайо шшо* не знаш где треба сахранити.

[...] чак сам се уплашила за *шебе*.

Између осталог да кажем, Хела, немој да се плашиш за *свој кайишал*, ако га мени повериш [...]

Ево и сада се, ја бих рекла, страшно неопрезно узбуђујете за *своју родбину* [...]

У конструкцијама са управним глаголима који садрже семантику страховања објекатски однос доминира над узрочним.

8.2. Ако се у позицији управне речи у руском језику налазе глаголи типа *пить*, израз — *предлагать выпить*, односно *пийши, наздравийши* — у српскохрватском, узрочно-објекатски однос изражава се у оба језика конструкцијом *за* + *акузатив*. Исп.:

[...] предлагая выпить за *здоровье молодых*.

Пъем за *награду*.

[...] и наздрави за *срећу младеца*. (Лал., 74)

За *ордење* је пијемо. (Дав., 504)

Кад претеже узрочна, а кад циљна интерпретација предикатског додатка, то се разазнаје на основу ширег контекста. Ако оно што је именовано лексемом у зависној позицији логички претходи садржају управ-

ног глагола (као у другом по реду примеру), тада конструкција има узрочно значење. Међутим, ако оно што је именовано лексемом у зависној позицији временски следи иза садржаја управног глагола (као у првом примеру), конструкција исказује циљни однос.

8.3. Узрочни додатак отелотворен конструкцијом *за* + *акузатив* повезује се у српскохрватском језику са управним глаголима типа *ојћу-живаши*, *осумњичиши*, *окривљаваши* и сл. Руски преводни еквивалент је конструкција *в* + *локатив* уз глаголе *обвинять*, *заподозреть* и сл. Исп.:

По какому праву ты обвиняешь меня в непринципиальности, в малодушном приспособлении своего мнения [. . .]

Граф вспомнил четнический суд в Колашине, который скрасил ему много скучных осенних дней. Он сидел в натопленном помещении суда и слушал, как судят пойманных коммунистов и подозреваемых в пособничестве крестьян.

— С којим ме правом онда оптужујеш за *непринципијелносћ*, за *јолџронско јрилатођавање* свог мишљења [. . .] (Дав., 414)

Сјетио се четничког суда у Колашину — многе досадне јесење дане скратио је Шого сједећи у загријаној просторији и гледајући како се суди заробљеним комунистима и селяцима осумњиченим за *јаџаковање*. (Лал., 404)

У оба је језика широк списак глагола уз које се може употребити узрочна одредба исказана конструкцијом *за* + *акузатив*. Таква је одредба, наиме, остварива и уз глаголе који иначе својим лексичким значењем не прејудуцирају експлицирање узрочног односа; уп. овај карактеристичан пример:

Разве за слово тоже сажают?

Зар се и за ријеч затвара? (Сел., 80)

8.4. Ако је „позиција предиката конкретизована глаголима који исказују тешка психичка стања — пре свега чежњу, жалост, тугу”³⁴ субјекта за оних чије одсуство изазива поменуто осећање, а такви су у српскохрватском језику глаголи типа *жалити*, *тужовати* и сл., српскохрватској конструкцији *за* + *инструментал* којом се исказује узрочно-објекатска детерминација³⁵ еквивалентне су у руском језику конструк-

³⁴ Б. Станковић, о. с., стр. 86.

³⁵ Док се у српскохрватској лингвистичкој литератури у синтагмама са горе поменутих глаголима и конструкцијом *за* + *инструментал* односи квалификују као узрочни (исп. М. Стевановић, о. с., стр. 465), у руској лингвистичкој литератури у синтагмама са глаголима типа *скупать* и конструкцијом *по* + *датив* односи се квалификују као чисто објекатски: *скупать по дому*. (Исп. *Русская грамматика*, АН СССР, Москва, 1982, стр. 443). Међутим, ми сматрамо да је у праву Б. Станковић када за односе у наведеним руским и српскохрватским конструкцијама истиче да су ти односи комплексни — објекатско-узрочни. (Исп. Б. Станковић, о. с., стр. 185).

ције *по + дайив*, *о + локайив* и *по + локайив*³⁶ уз одговарајуће глаголе *тосковать*, *горевать*, *сожалеть*, *плакать* и сл.³⁷ Исп. примере диференцирања:

Повторяю, не горюйте *о Векшине* [...] (Леон., 497)

[...] сожалеет *о нем*, жаждет его задержать, запомнить...

Вот тогда Видо и затосковал *по своей вольной волюшке* [...]

Понављам, не тугујте *за Векшином* [...]

[...] жалећи *за њим*, желећи да га запамти продужи... (Дав., 71)

[...] а Видо је зажалио *за својом љустом слободом* [...] (Лал., 76—77)

Српскохрватска конструкција *за + инсјрументјал* алтернира са конструкцијом *збој + јениив*. Исп.:

И ја потому еше, Танечка, не советовала вам давеча *о брате* убиваться [...] (Леон., 497)

И ја сам вам, Тањечка, и због тога малопре советовала да се не жалостите *збој браша* [...]

9.1. Конструкционим моделом *за + акузайив* у оба језика изражава се „за колико се нешто уради, за колико јест или није, за колико бива или не бива”³⁸, јер је ова конструкција специфична за означавање временна и временске мере реализовања садржаја управног глагола³⁹. У зависној позицији (у акузативу) употребљавају се лексеме којима се означавају називи временских јединица, одређених и неодређених временских периода, називи делова дана, дана у недељи, годишњих доба и месеци⁴⁰ које могу да се употребе са било којим⁴¹ актуализаторима способним да конкретније актуализују време реализације садржаја управног глагола. Исп.:

Я *за день* сделала то, что ты не и *за год* не сделаеш.

Она заметно пополнилась *за последний месяц* [...] (Леон., 469)

Више ја урадим *за један дан* него ти *за јодину*. (Лал., 150)

Она је осетно нарасла *за њоследњи месец дана* [...]

³⁶ У *Руској граматици* АН СССР за конструкцију *по + локайив* се истиче да је архаична, а за алтернативне конструкције *по + дайив* и *о + локайив* се не истиче семантичка или стилска разлика међу њима. (Исп. *Русская грамматика*, Москва, 1982, стр. 38).

³⁷ В. В. Виноградов је ове глаголе назвао глаголима „горестного чувства”. (Исп. В. В. Виноградов, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, М—Л, 1947, стр. 700).

³⁸ М. Стевановић, *Падежне синџајме са њредлоом за*, Наш језик, н. с., Београд, 1961, књ. XI, св. 7—10, стр. 215.

³⁹ О конструкцији *за + акузайив* и њој синонимичним којима се изражава време свршетка радње исп. у нашем раду: *Изражавање времена свршетка радње њредлошко-џадежним консјрукцијам у руском и српскохрватском језику*, Страни језици, бр. 3, Загреб 1981, стр. 161—166.

⁴⁰ М. В. Всеволодова *Способы выражения временных отношений в современном русском языке*, Москва, 1975, стр. 83—87.

⁴¹ Т. П. Ломтев, *Очерки по историческому синтаксису русского языка*, Москва, 1956, стр. 345.

Требовалось выверить, много ли человечности успел накопить голый человек Векшин за ничтожный срок своих предварительных испытаний. (Леон., 450)

За время дискуссии он успел сбегать к себе и подкрепиться у подоконничка. (Леон., 129)

Требало је проверити је ли много човечности успео да накупи голи човек Векшин за ништавни крајњи рок својих претходних искушења.

За време дискусије успео је да тркне у свој део собе и да се поткрепи код прозора.

9.2. Ако се српскохрватском конструкцијом *за* + *акузатив* сигнализује интензитет радње и кратак рок њеног реализовања, српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *в* + *акузатив*. Исп.:

В коройкое время она заставила его лгать [...]

Давно не случилось Фирсову сделать в один вечер столько плодотворных наблюдений. (Леон., 537)

За крајко вријеме навела је она њега да лаже [...]

(Лал., 131)
Одавно Фирсов није имао прилике да за једно вече забележи толико плодних запажања.

Конструкције овог типа имају у својој семантичкој структури и допунско значење начина реализације садржаја управног глагола, јер оне означавају да се радња врши брзо, моментално.

9.3. Српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *на* + *акузатив* ако се у зависној позицији налази српскохрватска лексема *шренушак*, односно руске лексеме *мгновение*, *минута*, *секунда*, дакле, именице које својим значењем сугерирају кратко време реализације садржаја управног глагола. Исп.:

На мгновение ему стало стыдно [...]

Гаре страшно опозориться, а обзуданный на минуту вопль снова подступает к горлу и рвется наружу.

[...] ни на секунду не усомнился [...]

За шренушак се постидје [...]

(Лал., 162)
Страх је хвата да се не осрамоти, јер — савладан за шренушак — тај јаук се опет диже, долази јој до грла и хоће напоље. (Лал., 258)

[...] Ашић ни за шренушак не посумња [...]

9.4. Српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* којом се изражава одређени временски фрагмент којему је намењена реализација садржаја управног глагола одговара у руском конструкцији *на* + *акузатив*. Исп.:

— Ведь ни копейки у меня на завтра, Митя... (Леон., 402)

— Па немам ни копејке за суштра, Мића...

Вчера предали сводку на *се-
годња* [..]

[..] а может, в надежде обрести
покровителя на *черный день* [..]
(Леон., 465)

[..] а дети в ту ночь набрались
страху на *всю жизнь*.

Колико јуче јевили су за *данас*
[..] (Дав., 163)

[..] а можда у нади да стекне
покровителя за *црне дане* [..]

[..] а дјеца су те ноћи нахватала
страха за *сав живоји*. (Лал., 173)

9.5. У српскохрватском језику „специфична временска конструкција за + *јенишиив* која је обележавала значење „у току” (в. Даничић, Српска синтакса, 166) не јавља се у модерном књижевном језику, изузев у појединим устаљеним изразима (за *живојиа*, за *владе*, за *видела*)⁴². У руском језику су овој српскохрватској конструкцији еквивалентна различита језичка средства: прилог, конструкције *при* + *локашиив* и *по* + *дашиив*. Њихов избор одређује значење лексичке јединице која се поставља у зависну позицију. Исп.:

[..] и те, кто успеваеt сделать
зло *днем*.

*При жизни*⁴³ он был мне всего
лишь братом.

[..] *по самым торжественным
праздникам* не бывало так пусто.
Солдаты старались как можно
скорей уйти подальше от сос-
нового леса, от леса вообще и
засветло добратся до шоссе.

[..] они што стигну да сврше
зло за *дана*. (Сел., 139)

За *живојиа* био ми је само брат.
(Сел., 255)

[..] ни за *најсвечанијеј блајдана*
није тако пусто. [Сел., 309]

Ни говори ни ромори, само граби
да се удаљи од борове шуме, од
сваке шуме и да бар до цесте
стигне за *дана*. (Лал., 341)

Ако је у зависној позицији српскохрватске конструкције лексема *век*, уместо конструкције за + *акузашиив* појављује се за + *јенишиив*, док се у руском преводу остварује конструкција на + *локашиив*. Исп.:

На *его веку* сменилось, изгнано или
убоито столько кади, муселимов,
кајмекамов, что само число их
неведомо.

За *његова вијека* смијењено је, от-
јерано или убијено толико мусе-
лима, кајмекама, да им ни броја
не зна. (Сел., 305)

9.6. Неодређена постериорност сá нијансом у значењу ‚касно’ изражава се у руском језику конструкцијом за + *акузашиив*. Употреба ове конструкције је ограничена и своди се на случајеве када су у улози конкретизатора времена-оријентира лексеме *полденъ* и *полночь*. У српскохрватском језику најчешће је еквивалентна конструкција *јосле* + *јенишиив*, мада се сусреће и описан превод. Исп.:

⁴² М. Ивић, *Систем њредлошких консјирукија у срјскохрватском језику*, ЈФ, XXII, кв. 1—4, Београд, 1957—58, стр. 144 (у фусноти).

⁴³ И у српскохрватском језику постоји модел *јри* + *локашиив* који је синонимичан са моделом за + *јенишиив*: *јри њихову живојиу* — за *њихова живојиа*. (Исп. М. Стевановић, *Савремени срјскохрватски језик*, II, стр. 523).

[. . .] и враћао се у хутор *за полночь*, когда по базам уже начиналась перекличка кочетов. (Шол., 284)

Солнце давно уже перевалило *за полдень*. (Шол., 454)

[. . .] и враћао се у село *йосле йоноћи*, када је по дворишту већ почињало надвикивање петлова.

Сунце је давно превалило зенит.

9.7. У оба језика конструкцијом *за + инстџрументџал* обележавају се вршиоци радњи чији тренутак остварења служи као својеврсан временски оријентир; наиме, радње, стања или процеси који се према томе оријентир у одређују исказани су као да му непосредно следе у времену. Исп.:

За ними проснулись и остальные.

За њима су се будили остали. (Лал., 55)

Конструкција *за + инстџрументџал* у овом значењу синонимична је у оба језика са конструкцијом *йосле + џенишџив*, којом се експлицитније изражава постериорност реализације предикатског садржаја⁴⁴. Њихову синонимичност потврђује и преводни еквивалент. Исп.:

За вьюгами подули [. . .] жесткие ветры [. . .] (Бун., 100)

После снежних међава дунули су [. . .] љути ветрови [. . .]

9.8. Посебна врста постериорности која се у српскохрватском језику изражава конструкцијом *за + акузџив* подразумева случајеве када се у зависној позицији појављују експлицитно или имплицитно квантифициране именице типа *дан*, *час* и сл. Том конструкцијом говорно лице сигнализује „меру времена процесуално концепованог (тј. чији се ток има на уму) које се не обухвата непосредно моментом остварења дате акције”⁴⁵. У руском језику у истој тој служби затичемо конструкцију *через + акузџив*. Исп.:

Елка выступает *через три дня* [. . .]
[. . .] *через полчаса* там будем.

Јелка наступа *за џри дана* [. . .] (Дав., 286)
[. . .] *за йола саџа* сам тамо. (Лал., 381)

— Он вернется *дня через два*.
— Значит, *дня через два*.

— Враћа се *за дан, два*.
— Онда *за дан, два*. (Сел., 44)

9.9. Конструкција *за + акузџив* у руском језику функционише у сложеном конструкционом моделу *за + акузџив + до + џенишџив*, односно у моделу *за + акузџив + перед + инстџрументџал* којим се изражава одређена антериорност. Оваквим се конструкцијама изражава максимална тачност одређеног временског одсека који дели моменат радње од временског оријентира. У првом делу конструкције (у акузџиву) најчешће

⁴⁴ Исп. егземплификацију синонимичности конструкција *за + твор. пад.* и *после + род. пад.*: За ним выкупался Баев . . . После него выкупался Баев. (М. Горький, Ледоход). (В. П. Сухотин, о. с., стр. 96).

⁴⁵ М. Ивић, о. с., стр. 152.

се употребљавају називи временских јединица и одређених временских периода у једнини или у бројним конструкцијама. У српскохрватском језику се ту као преводни еквиваленти јављају различите конструкције, од којих ниједна не садржи предлог *за*. Исп.:

Он умер за *день до отправки*.

Умро је дан *џре њоласка њтрансиор-џа*. (Дав., 164)

И вот однажды, за *день до встречи*, она пришла к нему на квартиру и сказала [. . .]

И једног дана на *саџ џре сасџанка*, ушла му је у стан и рекла [. . .] (Дав., 335)

За *неделю перед тем* он имел случай [. . .] (Леон., 262)

Пре *недељу дана* имао је прилике [. . .]

9.10. Изрази типа *дан за даном*, *џодина за џодином* постоје у оба језика⁴⁷. Исп. рецимо:

День за днем, год за годом из глублины веков шли берестянные грамоты⁴⁸.

[. . .] већ *дан за даном* обавештава стране амбасадоре о оружаном сукобу са Вијетнамом. (Политика, 23. 2. 1979)

9.11. Конструкцијом *за + инсџрументџал* изражава се у руском језику време реализације садржаја управног глагола. У улози конкретизатора временског детерминатива употребљава се ограничен списак лексема — називи јела и оброка: *завтрак, обед, ужин, чай, еда* и сл., а веома ретко лексема друкчије семантике: *работа, игра, урок, разговор (беседа)*⁴⁷. У српскохрватском језику се јавља такође конструкција *за + инсџрументџал* ако се у зависној позицији нађе лексема која се своди на „име неког обода“⁴⁸; у осталим случајевима еквивалентно значење има веза акузатива са уз. Исп.:

— *За тивом*⁴⁹ это лицный разговор о революции, падаль [. . .] (Леон., 546)

— *Уз џиво* се не разговара о револуцији, стрвино [. . .]

⁴⁶ Пример преузет из рада: М. В. Всеволодова, о. с., стр. 190.

⁴⁷ Е. С. Скобликова, *Система надежных и предложно-надежных форм, выражающих момент времени*, Русская филология, вып. 66, Куйбышев, 1965, стр. 153—154.

⁴⁸ М. Стевановић наводи примере типа: *За ручком све си тако џутала* (М. Огризовић, Хасанагиница, 15). (Исп. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II стр. 467).

⁴⁹ О конструкцији *за + инсџрументџал* у овом значењу А. А. Кока истиче: „В приведенных примерах конструкции с предлогом *за*, выражающие значение момента времени, не имеют в своем составе слов с временным значением. Здесь предлог *за* сочетается со словами, обозначающими главным образом процессы принятия пищи: „завтрак“, „обед“, „ужин“, „чай“, и „стол“ (не в значении места приема пищи, а в значении „обеда“, „еды“), во время совершения которых происходит то или другое действие. Однако временное значение такой конструкции находится в прямой зависимости от семантики глаголов, входящих в эти конструкции. Так, например, конструкция „рассказал за обедом“ имеет временное значение, но стоит заменить глагол „рассказал“ в данной конструкции каким-нибудь глаголом движения, как эта конструкция приобретает уже совершенно другое значение. (Исп. А. А. Кока, *Конструкции с временным значением в современном русском языке*, Вопросы изучения русского языка, Алма-Ата, 1955, стр. 93).

9.12. У руском језику затичемо конструкцију *за + акузатив* у реченицама „сообщающих о возрастном состоянии”⁵⁰. У српскохрватском језику еквивалентна су језичка решења без предлога *за*. Исп.:

Ей в ту осень перевалило за со-
рок [...] (Шол., 30)

Она је те јесени превалила *чејр-
десеју* [...]

10.1. Конструкцијом *за + акузатив* у српскохрватском језику изражава се семантички субјекат⁵¹. У позицији предиката су придеви којима се изриче оцена субјекта о неком објекту. То су придеви типа *добар, безнадежан, корисан, знаан, велики, уредљив* и сл. Њихова семантика условљава и њихову валентност. А. А. Ивин истиче да су у конструкцијама са тим придевима оцене као структурне компоненте обавезне лексеме којима се именује субјекат који оцењује и објекат који се оцењује⁵². Српскохрватском семантичком субјекту израженом конструкцијом *за + акузатив* еквивалентан је у руском језику семантички субјекат изражен конструкцијом *для + именитив*. Исп.:

Для него это был самый большой
праздник [...]

Для них так лучше будет [...]

Для нас существенна.

Для него этот довод не был убе-
дительным [...]

Кто знает, до каких пор длилась
бы эта безнадежная *для него*, пол-
ная несправедливости трехлетняя
война [...]

За њега је то био највећи празник
[...] (Лал., 75)

За дјецу је боље тако [...] (Лал.,
293)

За нас је знатна. (Мар., 198)

За њега то није био убедљив раз-
лог [...] (Лал., 101)

Богзна колико би трајао тај њи-
хов већ трогодишњи рат, *за њега*
безнадежни, без нигдје правде ни
заштите [...] (Лал., 75)

Да конструкција *за + акузатив* има значење семантичког субјекта потврђују и преводни еквиваленти у којима се руски семантички субјекат изражен дативом при превођењу некад трансформише у семантички субјекат изражен конструкцијом *за + акузатив*, тако да се конструкција *за + акузатив* и датив налазе у синонимичном односу. Исп.:

В указанных условиях *Петру
Горбидоничу* выгоднее было не
примечать препятствий. (Леон.,
217)

За Пејџа Горбидонича је у поме-
нутим околностима било корис-
није да не примећује препреке.

⁵⁰ *Русская грамматика*, II, Москва, 1982, стр. 446.

⁵¹ У науци о српскохрватском језику до сада (колико је нама познато) није описивана конструкција *за + акузатив* у значењу семантичког субјекта. Овај термин служи овде за означавање ситуација у којима се конструкциони модел *за X је...* може парафразирати у смислу „X оцењује да...”

⁵² А. А. Ивин, *Основания логики оценок*, Москва, 1970, стр. 11.

10.2. Конструкцијом *за* + *акузатив* у српскохрватском језику изражава се семантички субјекат када се у позицији предиката налазе предикативи типа *свеједно*. Руски еквивалент је конструкција *для* + *тениив*. Исп.:

Для нас это все равно.

За нас је то ионако свеједно. (Дав., 80)

10.3. Семантички субјекат у српскохрватском језику изражава се конструкцијом *за* + *акузатив* и када се у позицији предиката налазе лексеме нешто друкчијих лексичко-граматичких карактеристика од лексема описаних у тачкама 10.1. и 10.2. Исп.:

Для нее существовал только этот мир.

[...] все, что я скажу, будет *для него* равносильно приговору.

За њу је постојао само овај свијет. (Сел., 35)

[...] све што ћу рећи *за њеџа* је пресуда. (Сел., 80)

11.1. Конструкција *за* + *акузатив* функционише у оба језика и у адноминалним конструкцијама. У управној позицији налазе се у том случају именице или придеви. Зависном именицом ближе се детерминише садржај управне речи, што значи да зависна именица има, у ствари, атрибутско-рестриктивну функцију.

Ако су лексеме у управној позицији деривирани од глагола типа *готовиться* (*подготовиться*), *бороться* и сл., тада је структура адноминалних конструкција идентична структури глаголских конструкција, али је циљни однос који се изражава глаголским конструкцијама у адноминалним конструкцијама контаминиран атрибутско-рестриктивним односом, као у примерима:

] все, что мы делаем, лишь *подготовка к ней* [...]

Ночи и ночи я не спала в ожидании, готовая *к дороге* [...]

Хотя ему-то, как бывшему борцу *за это самое*, и следовало бы учесть [...] (Леон., 222)

[...] све што чинимо то је *припрема за њу* [...] (Сел., 31)

Ноћи и ноћи нисам спавала очекујући, спремна *за њу* [...] (Дав., 490)

Мада би он, као бивши борац *за ово*, морао и да зна [...]

11.2. Адноминалним конструкцијама са предлогом *за* у оба језика изражава се узрочно-атрибутско-рестриктивни однос. Исп.:

Завлекли его прохладные листовые своды, сулившие дремоту и награду *за мятежные его труды* [...] (Леон., 75)

Примамили су га сеновити сводови круна који су обећавали починак и награду *за његов немирни рад* [...]

[...] кошка ежилась в углу, в страхе наказания за провинность. (Леон., 152)

Позже к этому постыдному страху прибавилась мучительная боязнь за него.

Да, напротив же, я до слез благодарен вам за доверие. (Леон., 213)

[...] мачка се згрчила у куту страхујући да је не казне за кривицу⁶³.

Касније се тај стидни страх од њега стопио са заморним страховањем за њега. (Дав., 240)

Чак, напротив, захвалан сам вам до суза за указано њоверје.

11.3. У адноминалним конструкцијама са придевима типа *сјособан*, *јојџребан* и сл. у позицији управне речи именичка лексема са предлогом за у зависној позицији допуњује значење придева у том смислу што именује појаву на коју се то значење односи.

Српскохрватској конструкцији за + *акузайив* са придевом *сјособан* у позицији управне речи еквивалента је у руском језику конструкција к + *даиив*. Исп.:

И неслук-то он, лентяй, и балован без конца-краю, а к кузнечному делу способный, то есть, окончательно! (Шол., 363)

И непослушан је, и ленчуга, и размажен без краја и конца, али је способен за ковачки занай, то је поуздано!

Међутим, српскохрватској конструкцији за + *акузайив* са придевима типа *јојџребан* у позицији управне лексеме еквивалентна је у руском језику конструкција *для* + *јениив*. Исп.:

И ты каллиграфическим почерком дописала к своему „С” еще пять букв, неопходимых для Смерти.

И дописала си своје С истим красописом још три слова, потребна за Смрт. (Мар., 201)

11.4. Српскохрватској конструкцији за + *акузайив* уз именицу *сјособносџ* одговара у руском језику конструкција к + *даиив*, а уз именицу *јојџреба* конструкција *в* + *локаиив*. Исп.:

И прежде всего такая под этой сдержанностью, пожалуй даже вялостью, чувствовалась способность к быстрому, злому и точному движению, что сразу понял Николка [...] (Леон., 27)

И пре свега испод те уздржаности, чак би се могло рећи млитавости, осећала се способност за брз, као и џреџзан џокреј, да је Николка одмах схватио [...]

В другой таились зависимость, отчаяние, нужда в опоре.

Друга је била зависност, ненадање, потреба за *ослонцем*. (Сел., 58)

⁶³ У овом примеру руска адноминална конструкција је преведена глаголском конструкцијом.

11.5. Ако су у српскохрватским адноминалним конструкцијама у позицији управне речи именице којима се означавају називи установа, друштава и сл., у зависној се позицији остварују девербативне именице у акузативу са предлогом *за*. У руском језику у одговарајућим случајевима употребљава се дативна конструкција с предлогом *по*. Исп.:

Такая у них комиссия была, фильтрационная, *по проверке* бывших офицеров . . . (Шол., 15)

Человек по характеру собственного существования является советом *по охране* старины в себе [. . .]

— Тут у нас есть называемое товарищество *по совместной обработке* земли. (Шол., 12)

Они су имали неку комисију, филтрациону, *за проверавање* бивших официра.

Човек је, по природи свог постојања, и завод *за заштити*у старина у себи [. . .] (Дав., 423)

— Ми ту имамо такозвану дружину *за заједничку обраду* земље.

Овим конструкцијама се изражава дифузни — атрибутско-наменски однос.

Као што се из наведених примера види, девербативне именице у зависној позицији (у акузативу са предлогом *за* — у српскохрватском, односно у дативу са предлогом *по* — у руском) захтевају у оба језика допуну у генитиву ради експлицирања њиховог значења (за заштиту *старина* — по *охране старины*).

11.6. Српскохрватској конструкцији *за* + *акузатив* еквивалентна је у руском језику конструкција *по* + *датив* са именицом *спручњак*, односно *специјалиста* у позицији управне лексеме. Исп.:

— *По собакам* ты специалист, факт!⁵⁴ (Шол., 415)

— Ти си специјалиста *за ње*, факат!

11.7. У многим случајевима српскохрватска конструкција *за* + *акузатив* има функцију атрибута уз управну именицу у којој је садржана и семантичка компонента намене. У руском језику еквивалентна је конструкција *для* + *генитив*. Исп.:

И два месеца назад, преследуемый, он так же укрылся в ящик *для мусора*.

В поисках тряпичи *для перевязки*, Балужева дернула нижний ящик комода. [. . .] (Леон., 424)

Пре два месеца, исто гоњен, сакрио се у некакав сандук *за ђубре*.

Тражећи крпцицу *за ѡревијање* Балужева повуче најнижу фиоку комоде [. . .]

Често се при превођењу српскохрватски конгруентни атрибут изражен конструкцијом *за* + *акузатив* преводи на руски језик конгруентним атрибутом. Исп.:

⁵⁴ У овом примеру је поремећен ред речи (зависна конструкција је у препонованој позицији) због емфазе, што је и у српскохрватском преводном еквиваленту требало дочарати: *За ње* си ти специјалиста, факат!

Он это почувствовал по запаху мыла, зубной пасты, пузырьков с кремами, одеколону.

Моя сознательная подготовка, и стихи Раки, и твой портрет между книгами, и бельевая корзина, и все-все до мелочей.

„Где мой *страховой* полис“?

То осети одмах по мирису сапуна, пасте за зубе, бочице с кремовима, колоњском водом. (Дав., 461)

Моје свесне припреме и Ракини стихови и твоја слика међу књигама и корпа за *веш* и све до краја, све. (Дав., 522)

„Где ми је полица за *осијурање*“? (Дав., 133)

11.8. Ако се акузативном конструкцијом с предлогом именује за шта ће бити искоришћен остваривање дате радње над датим објектом, тада је српскохрватској конструкцији за + акузатив еквивалентна у руском језику конструкција на + акузатив. Исп.:

Откуда взяли деньги *на такси*?

Одакле им новац за *такси*? (Дав., 76)

11.9. Ако се акузативом са предлогом за у српскохрватском изражава „намена неке посуде или другог предмета“⁵⁵, тада се у руском језику појављује конструкција под + акузатив. Исп.:

Эта бутылка *под молоко*.

То је боца за *млеко*⁵⁶.

11.10. Конструкција за + инструментал употребљава се у руском језику и у реченицама којима се изражава да је неко дужан нешто да плати, да неко нешто дугује. У српскохрватском се у том случају појављује конструкција друкчије структуре са граматичким субјектом наспрам семантичког који је садржан у конструкцији за + инструментал. Исп.:

— Трешнца штрафа за *мној*!
(Леон., 343)

— Три рубље ја *јлаћам*!

12.1. У српскохрватском језику предлог за функционише у устаљеним изразима *имайи (немаји) разлоја за нешто*, односно *имайи (немаји) времена за нешто, јоћи за руком*. Руски преводни еквиваленти су ту сасвим различите структуре. Исп.:

Он ловок, находчив, беспечен, и ему все всегда *удается*.

Он је брз и продоран, све безбрижно узима и све му за *руком јолази*. (Лал., 59)

[. . .] *не имея на то* никаквих причин.

[. . .] а *нисам имао* никаква разлоја за *јо*. (Сел., 67)

— Пошли, некогда мне *разговаривать*!

„Ајде, *немам времена за јричу*!“ (Лал., 365)

⁵⁵ Р. Маројевић, о. с., стр. 289.

⁵⁶ Пример из: Р. Маројевић, *ibidem*.

13.1. Предлог за у српскохрватском језику јавља се и у уводно-модалним изразима за разлику од . . . , за сваки случај. Одговарајући руски изрази гласе: *в отличие от . . . , на всякий случай*. Исп.:

В отличие от Гюнтера в его взгляде не было ни раздражения, ни грубости, и он не старался Вековича запугать. *На всякий случай, их я знаю, а ты дай мне слово.*

За разлику од Гинџера, он није гледао мрко и преко у Вековића, није покушао да га заплаши. (Дав., 272)

За сваки случај, шта их ја знам, хоћу твоју реч. (Дав., 158)

13.2. С друге стране, руским изразима за *некоторым исключением, за отсутствием . . .* не постоји дословни српскохрватски преводни еквивалент. Исп.:

— *За некоторыми исключениями!* . . . зловеще уточнил Чикилев вежливым покамест голосом⁶⁷ [. . .] (Леон., 309)

[. . .] а большую часть дня, за отсутствием родни и знакомых, неслышно проводил дома [. . .] (Леон., 96)

— *Са извесним изузејком!* . . . злослутно је прецизирао Чикиљов, још увек учтивим тоном [. . .]

[. . .] а већи део дана, *пошто није имао ни рођака ни познаника*, нечујно је проводио код куће [. . .]

13.3. Српскохрватском изразу за *инаић* еквивалентан је у руском језику израз *на зло*. Исп.:

И ничего. „*На зло!*”!

И ништа. „*За инаић!*”! (Дав., 143)

14.1. Резимирајући у најкраћим цртама све оно што је наша конфронтативна анализа показала о употреби кунструкција са предлогом за у руском и српскохрватском језику, изложимо уједно и њене основне резултате.

И руском и српскохрватском језичком систему својствене су конструкције са предлогом за којима се изражава широк спектар функционално-семантичких категорија. Међутим, унутарјезичке и међујезичке развојне тенденције двају генетски сродних језика довеле су до неједнаке дистрибуције ових конструкција, тј. до настанка њихових дели-

⁶⁷ Сасвим бисмо узгредно напоменули, не улазећи овом приликом у природу самог феномена, да је до лексичког пражњења предлога за дошло у руском језику у упитним конструкцијама типа *Что за народ?* у којима лексема за са упитном заменицом *что* има функцију изрза „у значењу номинатива упитне заменице *какой, какал, какое, какие*, али само у предикативној функцији” (исп. Р. Маројевић, о. с., стр. 152). У српскохрватском језику руској упитној реченици овог типа еквивалентна је упитна реченица са упитном речју *какав (каква, какво, कैसे)*. Исп.:

Что за народ! (Расп., 71)

Какав је ово свет!

Руској упитној конструкцији *За чем же дело?* еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција *Па у чему је ствар? | О чему се ради?* Исп.:

За чем же дело? (Расп., 51)

Па у чему је ствар?

мичних и потпуних диференцирања. Извршена анализа управо је осветлила околности под којима им је у једним случајевима употреба идентична, под којима је, у другим, дошло до делимичног диференцирања, а у трећим — до потпуног.

Анализа је показала да је диференцирање у функционисању конструкција са предлогом *за* између руског и српскохрватског језика најмање изражено на нивоу функционално-семантичких категорија. Међутим, на нивоу контекстуалних значења, односно на нивоу лексичких конкретизација изразито је присутно диференцирање у дистрибуцији ових конструкција, што је условљено семантиком лексема у управној и зависној позицији, односно нијансом контекстуалног значења самих конструкција.

Испоставило се да је поље употребе конструкција са предлогом *за* шире у руском језику при изражавању просторних односа него у српскохрватском језику. Међутим, поље употребе конструкција којима се изражавају галголске допуне шире је у српскохрватском него у руском језику. Адвербијал количине, тј. за колико је нешто купљено, урађено и сл., изражава се у оба језика конструкцијама са предлогом *за*. Потпуна идентичност у оба језика је и у изражавању намене. Међутим, до потпуног диференцирања између руског и српскохрватског језика дошло је код изражавања семантичког субјекта; у том су случају српскохрватским конструкцијама са предлогом *за* у руском језику еквивалентне конструкције са предлогом *для*. До потпуног диференцирања дошло је и код изражавања намене. Српскохрватским конструкцијама са предлогом *за* еквивалентне су најчешће конструкције са предлозима *для* и *на*. Српскохрватским конструкцијама са предлогом *за* у руском језику еквивалентне су конструкције са предлогом *на* и при изражавању поређења.

Анализа је показала да је у српскохрватском језику шире поље употребе конструкција са предлогом *за* у адноминалној функцији, уводно-модалним изразима и фразеолошким конструкцијама.

Делимично диференцирање у функционисању конструкција са предлогом *за* присутно је и код изражавања временских, узрочних и циљних односа. А те истоветности или разлике најтешће су повезане са семантичким нијансама самих конструкција, односно њихових лексичких конкретизација.

Анализа је показала да је диференцирање изражено и у облицима употребе зависне именске лексема у конструкцијама са предлогом *за*. Наиме, док се у српскохрватском језику именска лексема у зависној позицији употребљава у акузативу, инструменталу и генитиву, у руском језику се, за разлику од српскохрватског, именска лексема употребљава само у акузативу и инструменталу.

Конфронтативна анализа употребе конструкција са предлогом *за* у руском и српскохрватском језику показала је да се и поред блискости граматичких структура и лексике руског и српскохрватског језичког система изразито диференцирање испољава управо у функционисању тих граматичких структура и лексике, у начину њихових реализација у сваком језику посебно, односно у микросистемима.

Приликом конфронтирања употребе конструкција са предлогом *за* ишло се за истицањем функционално-семантичких категорија и значењских нијанси у оквиру њих, као и за описом идентичности, односно делимичних и потпуних диференцирања. Резултати до којих се дошло имају не само теоријску, већ и апликативну вредност, јер се осветљавањем пудручја најчешћих диференцирања аутоматски утврђују и подручја интерференције у комуникативном процесу, што треба да буде својеврсно упозорење на то шта у наставном процесу треба максимизирати.

Крагујевац

Љубо Милинковић

Резюме

Љубо Милинковић

КОНСТРУКЦИИ С ПРЕДЛОГОМ *ЗА* В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ И СЕРБСКОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКАХ

В настоящей работе рассматривается употребление конструкций с предлогом *за* в русском и сербскохорватском языках в синхронном плане на материале современных сербскохорватских и русских литературных произведений в подлинниках и в переводах. Сопоставительный анализ показал, что нет полного соответствия в функционировании конструкций с предлогом *за* в двух сопоставляемых языках. При близости грамматического строя и лексического состава в двух родственных языках большое своеобразие наблюдается именно в функционировании конструкций с предлогом *за*, так как своеобразие близкородственных языков больше всего выступает в их микросистемах.

Частичные различия в употреблении конструкций с предлогом *за* проявляются при выражении пространственных, объектных, временных, целевых и причинных отношений. Частичные дифференциации наблюдаются и при выражении меры и степени, в приименных, вводно-модальных и фразеологических конструкциях. Эти различия тесно связаны с лексическим наполнением конструкций, с их контекстуальными значениями. Так, например, межъязыковые тождества в функционировании конструкций с предлогом *за* в обоих языках наблюдаются при выражении значения 'за какое время, за какую сумму', отношения связанные с замужеством и при обозначении возмездности. Полные дифференциации проявляются при выражении назначения и сравнения.

Полные различия в употреблении конструкций с предлогом *за* наблюдаются при выражении семантического субъекта, так как сербскохорватским конструкциям с предлогом *за* в русском языке эквивалентны конструкции с предлогом *для*.

Анализ показал, что имя существительное с предлогом *за* в управляемой позиции в сербскохорватском языке функционирует в винительном, творительном и — реже — в родительном падежах. В русском языке имя существительное с предлогом *за* функционирует только в винительном и творительном падежах.

Эти различия (полные и частичные) являются причиной интерференции в процессе обучения русскому языку в сербскохорватской языковой среде и сербскохорватского — в русской.

ПРОБЛЕМОТ НА ЗАЕМКИ И КАЛКИ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Општопознатиот факт дека нема јазици без заемки преземени од други јазици бара дополнување и уточнување во таа смисла што нема јазици без калки од овој или од оној јазик. Одделните јазици во случајов се разликуваат меѓу себе главно во поглед на соодносот меѓу самите заемки и калки, односно во изразените тенденции во поглед на пополнувањето на речничкиот фонд. Така, за едни јазици е карактеристично директното преземање на дадени лексеми од овој или од оној странски јазик, а во други јазици преовладува тенденцијата кон полно или делумно калкирање (буквално преведување) на дадени лексеми од овој или оној странски јазик. Со други зборови, лексиката на даден јазик содржи како заемки така и калки, но соодносот меѓу заемките и калките обично варира во секој јазик.

Во зависност од определени фактори, во науката се изделуваат различни видови калки. Зависно од тоа дали додена лексема е слободна или пак влегува во лексички сврзан спој (рус. сочетание), се изделуваат лексички и фразеолошки калки. Од друга страна, зависно од тоа дали е калкиран строежот на дадена лексема или нејзиното значење, се изделуваат: а) зборообразувачки и б) семантички калки. И едниот и другиот вид калки се карактеризираат со низа свои особености.

а) Зборообразувачки калки

Калките од овој вид можат да бидат полни и делумни или полукалки. Под полни зборообразувачки калки се подразбираат лексеми (зборови или изрази) коишто се образувани по пат на преведување на даден странски збор или израз според составот на неговите морфемии, т.е. врз основа на зборообразувачката структура што ја има во изворниот јазик односно во јазикот посредник. Меѓу зборообразувачките калки има стари и такви коишто се образувани во 17, 18 и 19 в. или во поново време. Како стари или општословенски калки се земаат лексеми добиени по пат на преведување од старогрчкиот јазик, сп.: *мудросѝ* (гр. sophia), *светлосѝ* (гр. lamprotēs), *живоѝооѝис*, схрв. *живоѝис* (животоопис), рус. *жизнеописание* (гр. biographia), *леѝоѝисеѝ* (гр. chronografos); или: рус.

благоденствие (гр. eu-ēmeria), *блаіоіласносї* „milozvučnost, blagoglasnost” Р, *блаіороден*, рус. *благородный* (eu ll genos), *блаіовремен* (рус. *благовременный*) „в. навремен” Р; сп. и рус. *многоопытный* (гр. polyperios).

Приведените и други вакви образувања обично имаат карактер на општословенски калки. Всушност тие се калки од грчкиот јазик во старословенскиот јазик. Меѓутоа, во рускиот, како и во другите современи словенски јазици во кои се среќаваат, тие не можат да се теретираат како калки од грчкиот јазик туку само како заемки, т.е. позајмени калки од старословенскиот јазик, со кое не можеме да не се сложиме со Шански¹.

Калкирањето као зборообразувачки процес во рускиот јазик почнало да зема замав во 17 и особено во 18 и 19 век. Така, во зборообразувачки калки од латинскиот јазик спаѓаат примери од типот *земледелие* (лат. agricultura), *междометие* (interjectio), *наречие* (adverbium), *естественост* (essentia), *разумност* (intelligentia) и др.

Зборообразувачки калки од францускиот јазик во поголем број се затврдени во 18 век, сп. на пр.: *впечатление* (impression), *обстоятельство* (circonstance), *предсудок* (préjugé), *непроницаемость* (impénétrabilité); *хладнокровие* (sangfroid); или *развлекать* (distrainre) и др.

Придавката *рассыянный* кај Шански се зема за галицизам (*distrain*) а кај Финкелъ — Баженов² за германизам (*zerstreut*).

Затврдувањето на зборообразувачки калки од германскиот јазик интензивно се одвивало дури во 30—50 години од 19 век (Шанскиџ, стр. 109), сп.:

самоопределение (*Selbstbestimmung*), *призвание* (*Beruf*), *представление* (*Vorstellung*), *прајзык* (*Ursprache*); *состоять* (*bestehen*); *очевидный* (*augenscheinlich*), *односторонний* (*einseitig*).

Од посочените и слични образувања изделување бараат примери коишто претставуваат заемки односно позајмени калки од полскиот јазик, сп.: *мищанин* (*mieszczanin*), *обыватель* (*obywatel*), *правомочный* (*prawotnosny*). Во полскиот јазик посочените примери претставуваат непосредни зборообразувачки калки од германскиот јазик, сп. *Burg* + *-er* > *Bürger*, пол. *mieszcz* (*miasto* 'град') + *-anin* > *mieszczanin*, герм. *bewohn-en* + *-er* > *Bewohner*, пол. *obytać* + *-tel* > *obytatel*, герм. *rechtskraftig*, пол. *prawotnosny*. Овие примери во рускиот јазик не претставуваат калки од германскиот јазик туку литературни заемки од полскиот јазик, т.е. претставуваат еден вид полонизми (Шанскиџ, стр. 110).

За делумните калки или полукалките е карактеристично дека претставуваат еден вид хибридни творби, коишто се составени од странски и домашен материјал. За разлика од полните калки каде како основата (а кај сложенките и двете основи) така и формантот што се придава

¹ *Лексика современного русского языка*, Москва, 1972, стр. 110.

² *Курс современного русского литературного языка*, Киев — 1956, стр. 76.

кон основата се образувани според странскиот збор, коренскиот дел или основата кај полукалките претставува дадена заемка, а формантот или втората основа (кај служенките) претставува превод од тој јазик. Зборообразувачкиот строеж на делумните калки му одговара на оној од странскиот збор, но формантот или втората основа кај сложенките претставува домашен материјал. Својство на сложена полукалка имаат примери од типот *идолојоклонсѝво*, *идолослужение* (гр. *idolatria*). Ваков карактер овој збор има, меѓутоа, главно во старословенскиот јазик. Во современите словенски јазици тој е затврден со посредството на старословенскиот јазик, поради што во нив истапува како заемка (позајмена калка) од отој јазик, а не како директна полукалка од грчкиот јазик.

Делумното калкирање е очигледно многу блиско до зборообразувачката обработка на даден странски збор според законите на нашиот јазик. Сепак, меѓу делумното калкирање и зборообразувачката обработка нема полно совпаѓање. Својство на полукалка (делумна калка) во рускиот јазик има зборот *гуманность* „хуманост“, чиешто затврдување му се припишува на Белински. Образувањето на овој збор во рускиот јазик е извршено според германскиот пример *Humanität* каде што е преземен коренскиот дел (придавката *гуман-ный*), додека суфиксот *-(i)tät* е предаден со соодветен руски суфикс *-осѝь*. Така, покрај заемките од типот *авторитет*, *нейтралитет*, *приоритет* и др., во случајов е образувана полукалката *гуманность* (Шанский, стр. 112). Полукалка образувана по нешто подруг пат претставува исто така полската форма на оваа лексема *humanitarność*, сп. и схрв. *humanitarnan* (*humanitarne nauke*).

Како во рускиот така и во полскиот јазик, странскиот формант *-ät* е предаден со суфиксот *-осѝь*, којшто денес спаѓа меѓу најчестите и најпродуктивни суфикси за образување на именки од придавска основа, но таква продуктивност во рускиот јазик придобил дури во 17 век³.

Во зборообразувачки калки сепак не спаѓаат примери коишто настанале самостојно врз база на прифатена странска основа, сп. на пр.: „*авторитетность*, *азросани*“ и др.

Најголем број од разгледаните и др. зборообразувачки калки, полни или делумни, со иста или поизмената форма се среќаваат и во јужнословенските јазици. Слично на рускиот јазик, најстариот тип зборообразувачки калки не се преземени директно од грчкиот јазик туку се затврдени со посредството главно на старословенскиот и особено црквенословенскиот јазик. Нешто подруг е случајот со подоцнежните образувања од овој вид. Некои од нив се среќаваат со неизменета форма, но не се ретки и оние коишто претрпеле извесна зборообразувачка обработка во таа смисла што нивните форманти се заменети со други пофрек-

³ Сп. „Аффикс *-ость* в современном русском литературном языке отличается высокой продуктивностью, а в древнерусском языке (до XVII в.) этот аффикс был ограничен в отношении словообразовательных связей, сочетаясь только с непроеизводными основами прилагательных“. Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина, В. В. Цапукевич, *Современный русский язык*, изд. 3-е, Москва, 1966, стр. 128—129.

вентни или продуктивни форманти, а во одделни случаи изведувањето е извршено од подруга основа. Во својство на примери од едните и другите можат да се приведат следниве образувања:

влијание, сп. и буг. *влиание* (: рус *влиание*), *ојсѝојашѝелсѝво* (ретко) „в. околност“ Р, сп. и буг. *обстоятелство* (: рус. *обстоятельство*), *ѝрајазик*, схрв. *prajezik* (: рус. *праязык*, герм. *Ursprache*), *ѝредрасудок* (поретко) и *ѝредрасуда* Р, схрв. *predrasuda* (рус. *предрассудок*); *расејан*, схрв. *rasejan* (рус. *рассеянный*, герм. *zerstreut*, фр. *distrain*), *едносѝран*, схрв. *jednostran* (рус. *односѝоронный*, герм. *einseitig*); или: *вѝечашѝок* (буг. *впечатление*) (рус. *впечатление*), *самоѝределба*, буг. *самопределение* (рус. *самопределение*), *ладнокрвностѝ*, схрв. *hladnokrvnost* (рус. *хладнокровие*), *ѝреѝсѝава*, схрв. *predstava*, но буг. *представление* (рус. *представление*, герм. *Vorstellung*), *очѝледен*, схрв. *očevidan*, *očigledan*, буг. *очевиден* (рус. *очевидный*); *се сосѝои*, буг. *сѝѝои се*, схрв. *sastojati se* (рус. *состоятся*, герм. *bestehen*); или рус. *развлечься*, *-каться* = буг. *развека се*, *разсея се*; *позабавлявам се* Ч, схрв. *zabaviti se*, *-ljati*, *razonoditi se* РМ, мак. *се забавува*, *се разнооудува*; *непроницаемостѝ* буг. *непроницаемост*, схрв. *nepropusljivost*, *neprodinost*, мак. *неѝроѝусѝливосѝѝ*, *неѝроникливосѝѝ*.

Додека посочениот пример *гуманностѝ* во рускиот јазик претставува полукалка од германскиот јазик, во македонскиот јазик со формата *хуманосѝѝ* тој истапува како литературна заемка од соседните словенски јазици. Недостигот од историски материјал во случајов е главна пречка да се укаже дали овој збор во соседните словенски јазици можеме да го сметаме за полукалка од даден западноевропски јазик или пак претставува литературна заемка од рускиот јазик, што е, по наше мислење, поверојатно.

Покрај споменатите и слични образувања, за македонскиот јазик се карактеристични и значителен број заемки и зборообразувачки калки, сп. на пр.: *сообраќај* (: *saobraќaj*), *ѝреобразба* (: *preobraќaj*) *заклучок* (: *zaključak*), *ѝпримерок* (: *primerak*), или *самоѝслуѝа* (: *zamorosluga*) и др.

б) Семантички калки⁴

Под семантички калки се подразбираат лексеми чијшто морфолошки состав и фонетски гласеж се домашни (свои), а странско е само некое преносно значење на дадената лексема. Во случајов, значи, не се калкира зборообразувачката структура на дадена странска лексема туку некое нејзино преносно значење. За разлика од зборообразувачките калки коишто во одделните јазици најчесто имаат повеќе извори, преземањето на семантичките калки е обично ограничено главно од некој јазик. За рускиот јазик е притоа карактеристично дека семантичките калки ги преземал главно од францускиот јазик. Таков е случајот, на

⁴ „Семантическими называю тся такие аьки, при которых слову, уже существующему в родном языке, придается новое значение, присущее аналогичному слову в другом языке“. А. М. Финкель, Н. М. Баженов, *Курс современной русского литературного языка*, Киев — 1965, стр. 75.

пример, со лексемите: *вкус* (фр. *goût*), *черџа* (фр. *trait*), *влијание* (фр. *influence*), или: *живој ум* и сл. (фр. *vif*), *блистателниј* (фр. *brillant*).

Одделни примери од овој вид својствени му се и на македонскиот јазик односно на јужнословенските јазици, сп.: *влијание*, но скрв. *utisaј*, слов. *vpliv*, *црџа* „... 4. (фиг. признак, особеност на нешто) *укажа на некои нејатајивни црџи од нејовиот карактер* . . .” Р, *џројне*, -ува, *џројнај*: рус. *трогать*,” -нутъ, *тронутый* — со значењето „вызвать сочувствие, приводить в умиление“. О, коешто во рускиот јазик е затврдено во 18 век со посредството на француските лексеми *toucher*, *touchant*. Како во францускиот така и во рускиот јазик номинативното значење кај споменатите лексеми е гибне, -ува, фати, пофати, скрв. *dirnutii*. Постоењето на истото номинативно значење во споменатите јазици дало повод и основа во рускиот јазик да се преземе и преносното значење на посочените лексеми. Новото (преносното) значење кај лексемите *трогать*, *тронуть*, *тронутый* отпрво почнало да се затврдува во преводи од француски на руски јазик, а потоа се проширило и на други ситуации (Шанский, уп. cit., стр. 111), сп. на пр.: *Не трогај его (меня) = Не џбај џо (не џбај ме)* и сл., но *Ничего его не трозало. (Нишџо не џо џројнуваше)*. *Этим его не тронешъ (Со џоа не џо џројнуваш)*; или *Он был тронут вниманием* (Тој беше трогнат од вниманието).

Лексемите *џројне*, -ува, *џројнај* во македонскиот и бугарскиот јазик очигледно не можат да се земат за семантички калки од францускиот јазик. Тие претставуваат литературни заемки од рускиот јазик бидејќи се среќаваат без посоченото номинативно значење што го имаат во францускиот и рускиот јазик. Подруг е случајот, меѓутоа, со српскохрватскиот јазик, во кој разгледуваните лексеми *џројне*, -ува, *џројнај* се предаваат со свои еквиваленти, сп. *dirnuti*, *ganuti*, *dirljiv*, коишто истапуваат со номинативно и преносно значење. Без историски материјал тешко е да се укаже дали преносното значење тука претставува калка од рускиот или францускиот јазик. Сепак, во случајов се работи за калка од овој или оној јазик а не за заемка од посочените јазици, како што е случај со бугарскиот и македонскиот јазик.

Ширењето и богатењето на речничкиот фонд по пат на заемки и калки кај повеќето литературни јазици обично станува во определени периоди од нивниот развоток, но контактите со оваа или онаа култура односно јазик исто така наоѓаат видлив одраз. Сето ова наоѓа потврда и во лексиката на современиот македонски јазик. Познат факт е дека покрај значителен број народни форманти коишто биле исползувани за образување на зборови потребни за литературниот јазик во, ширењето на речничкиот фонд видно место имаат исто така заемките и калките од соседните словенски јазици, особено во книжната лексика и во терминологијата. Секојдневниот тесен контакт со српскохрватскиот јазик разбирливо се одразил и во значителен број заемки и калки во современиот литературниот македонски јазик.

Посебно одбележување во случајов бара фактот дека во лексиката и фразеологијата на македонскиот јазик, пред се во неговата разговорна

варијанта, значајно место заземаат заемките и калките од турскиот јазик (или со неговото посредство од други источни јазици). Одделни аспекти на влијанието на турскиот јазик биле кај нас предмет на разгледување во извесен број статии, расправи и докторски дисертации, сп. О. Јашар-Настева, *Турски лексички елементи во македонскиот јазик*, Скопје, 1968. И покрај видливи резултати од оваа област, проблематиката на калките кај нас, а во голема мера и во соседните словенски јазици, се уште останува со големи празнини.

За односот на поимите заемка и калка во современиот македонски јазик особено богат материјал дава лексемата *рабоџа*, којашто влегува во голем број синтагми или споеви од зборови, во реченици, поговорки или пословици и воопшто спаѓа во најчестите и најфреквентентните лексеми во македонскиот јазик. Споредбата на составите во кои влегува лексемата *рабоџа* со соодветните состави од турскиот јазик укажува на големи совпаѓања и сличности меѓу македонскиот, а во значителна мера и соседните словенски јазици, и турскиот јазик. Големите број состави во кои влегува оваа лексема, како и нејзината висока фреквентност во споменатите јазици, всушност резултира на тесните контакти на овие јазици со јазикот на владеачката нација во текот на многувековното турско ропство.

Во турскиот јазик оваа лексема истапува со три синоними: *iş*, *şey* и *emek*, од кои својство на заемка во современиот македонски јазик има лексемата *шеј* со значењето предмет, којашто, меѓутоа, претставува архаизам или дијалектизам, сп.: „*сиие шејови* (= работи) *ишо ѝи донесе невесиџаџа*”. Р. Сосем подруг е случајот, меѓутоа, со можните калки во современиот македонски јазик од посочените турски синоними. Позадлабочената споредба на оваа лексема во македонскиот и турскиот јазик укажува дека секој од споменатите турски синоними нашол одраз, повеќе или помалку, во различни видови калки, на кои ќе се задржиме.

Одбележување бара пред се фактот дека во *Речником на македонскиот јазик* лексичката единица *рабоџа* е предадена на три колони со 12 значења, т.е. двапати повеќе отколку кај Ожегов (Словарь русского языка, со окулу 53 000 зборови). Кај 12. значење стои: „во изрази и поговорки”, кое притоа опфаќа повеќе од една колона. Споредбата на лексемата *рабоџа* со посочените турски еквиваленти укажува дека голем дел од 12-те значења и употреби што оваа лексема ги има во *Речником на македонскиот јазик* претставуваат полни или делумни калки од посочените турски лексеми (*iş*, *emek* и *şey*). Не претендирајќи на полна исцрпност и непогрешност, тука ќе се задржиме на оние значења на лексемата *рабоџа*, кои, според нас претставуваат заемки и калки (зборообразувачки и семантички, полни или делумни). Самата лексема *рабоџа* на српскохрватски е предадена со „*gad, posao, stvar*”.

2-то значење (знает, служба, професија . . .) „*posao*” има допирни точки со тур. *iş*.

Кај 4-то значење „(обично во множина — дејност, систем од мерки . . .): *занаејнички рабоџи занатски радови*”; рус. ремесленические изделия (: тур. *zanahat işler*).

Кај значењето „8. (фиг. пројава, постапка, . . . дело што носи белези карактеристични за определен човек или луѓе) *delo, posao*; *џаа инџриџа беше нејзина рабоџа та инџрига је била њјено дело* (тур. *O iftirasi onun iş dir*); *осџави јо, Тодорова рабоџа тани га, Todorova posla* (тур. *birak, o Todorin işi dir*); *деџинска рабоџа деџја posla* (тур. *çocuk iş*); *женска рабоџа ženska posla* (тур. *kadın iş*);

Кај значењето „9. (фиг. должност, надлежност) *stvar, posao, zadatak*; *џоа не е нејова рабоџа то није њјегова stvar* (тур. *o onun iş değil dir*); *нејова рабоџа беше да јавува кој доаѓа њјегов је posao (zadatak) bio da javlja ko dolazi*” (тур. *Onun işi haber etmegi idi*).

Кај значењето „10. (почесто во множина — нешта, предмети, облека, покуќнина и сл.)” *stvari*; *куџивме мноџу рабоџи за дома* (тур. *çok şeyler satınalmışı*); *мноџу рабоџи имаше во чаниџаџа* (тур. *Çantada çok şeyler vardı*).

Значењето „11. (фиг. предмет; услови; прашање; настан, случка, појава, положба, состојба; главното, суштината) е во голема мера сврзано со значењето на турската лексема *iş*, сп.:

осџави ји џије рабоџи ostavi te stvari (тур. *birak o işleri*);
се реџи ли џвојаџа рабоџа? да ли је реšена твоја stvar? (тур. *senin işin hal oldu mi?*);

џроџадна џаа рабоџа propala је та stvar (тур. *senin işin battı*);

џоа е обична рабоџа то је обична stvar (тур. *o basit iş dir*);

рабоџаџа дојде до џааму stvar је došla dotle (тур. *iş öyle duruma geldi (düştü)*);

да минеме најјосле на рабоџаџа да предемо најјад на stvar

перейдем к делу (тур. *enisonunda işe geçelim*);

се оддалечува од рабоџаџа udaljava се од stvari (тур. *işten uzaklastık*).

Значењето 12. (во изрази и поговорки) *аурџија рабоџа! srećan posao!* (тур. *hairli iş!*). Поголем дел од приведените примери имаат свое соодветство во турскиот јазик, т.е. претставуваат своевидни калки од турскиот јазик, в. подулу.

Освен во посочените примери, од *Речникоџ на македонскиоџ јазик*, лексемата *рабоџа* во својство на калка од турскиот јазик ја среќаваме и во низа други состави од *Речникоџ* и надвор од него. Составите во кои лексемата *рабоџа* истапува како калка од турскиот јазик можат да се класифицираат во следниве групи: а) синтагма или спој од турска заемка + лексемата *рабоџа*, б) синтагма или спој од придавка, глаголска придавка + лексемата *рабоџа*, в) синтагма или спој од заменка + лексемата *рабоџа*, г) реченици со лексемата *рабоџа* и д) поговорки и пословици со лексемата *рабоџа*. Посочените видови состави со лексемата *рабоџа* можат да се илустрираат со следниве примери:

а) Синтагма или спој (рус. сочетание) од турска заемка (или заемка затврдена со посредството на турскиот јазик) и лексемата *рабоџа*:

беља рабоџа, сп. и буг. *беља работа* (тур. *belâ iş*) „плохое дело, дело тбак” КЛ;

ексик работӣа (тур. *eksik iş*) „неубава, незгодна ситуација“;
аирлиџа работӣа (тур. *hayirli iş!*), покрај *среќна работӣа!* *најред работӣа!*
бербаӣ работӣа (тур. *berbat iş*) „нечиста посла; замршена ситуација“;
беӣ работӣа (тур. *bet iş*) „*rdava stvar*“ P;
бош работӣа (тур. *boş iş*) „*boş posla*“ P; сп. и *иразна работӣа*;
колај (сп. гр. *κολάι*) *работӣа*: тур. *kolay iş*; „в. *лесна работӣа*“ P;
аила (сп. гр. *ἀπλά*) *работӣа*: тур. *apla iş* — со нешто подруга нијанса
во значењето „*jasna stvar*“ P;
налеӣ работӣа (тур. *nalet iş*);
саилам работӣа (тур. *sağlam iş*) „*sigurna stvar*“;
шамам работӣа (тур. *tamat iş*) „*taman posla*“;
ама работӣа; сп. и буг. *ама че работа* (тур. *ama iş*) „а) вот те на! б) ну
и ну! ну и дела! КЛ.

б) Синтагма или спој од придавка со домашна основа и лексемата *работӣа*. Самата придавка од своја страна е неизведена или изведена со наставките *-ји*, *-ен* и *-ски* или претставува глаголка придавка на *-н* (*-ен*), сп. на пр.:

божја (*iocюдова*) *работӣа* (тур. *allahin iş*) „*božja posla*“;
иолема работӣа, буг. *голяма работа* (тур. *büyük iş*) 1. большое дело;
2. ирон. великая важность; экая важность! КЛ;
лоша работӣа (тур. *fena iş*) „нехорошо, плохие дела“ КЛ;
нечисӣа работӣа (тур. *temizlenmemiş iş*) „темная история“ КЛ;
иросӣа работӣа, схрв. *prosta stvar* (тур. *basit iş*), „дело пустое, пустяк“
КЛ; или:
убава работӣа (тур. *güzel iş*) „хорошенькое дело; вот это да; ну и ну!
надо же; 2. вот тебе на; вот тебе и раз, вот те на; вот те раз!“ КЛ;
дребна работӣа = *мала работӣа* (тур. *küçük iş*) „пустяковое дело, пустяки“ КЛ;
лесна работӣа (тур. *kolay iş*) „пустяки, простое дело, раз плюнуть“
КЛ;
ојасна работӣа, схрв. *opasna posla* (тур. *tehlikeli iş*) „опасное дело“
КЛ;
иразна работӣа, сп. и *бош работӣа* (тур. *boş iş*) „пустое дело, пустяк;
затяг, пустое занятие“ КЛ;
чудна работӣа (тур. *tuhaf iş*) „что за чудеса“ КЛ; или:
зајубена работӣа, буг. *пропаднала работа* (тур. *kaybulmuş iş*) „гиблое,
пропащее дело“ КЛ;
намесӣена работӣа (тур. *uydurmuş iş*) „*ujdurma*“;
свршена работӣа (тур. *bitim iş*) „*svršena stvar*“;
ујдисана работӣа в. *наместена работа*; или:
амалска работӣа (тур. *hamal iş*) „тяжелая, черная работа; неблагодарный труд“ КЛ;

дејинска работиа; сп. схрв. *dečja posla* (тур. *çocuk iş*) „детска постапка“;

иволска работиа, схрв. *vražja posla* (тур. *şeytan iş*) „нечистое дело“;

женска работиа (тур. *kadın iş*) „женско дело“;

машка работиа (тур. *adam iş*) „мужские занятия, мужской поступок“; мужско дело;

в) Синтагма или спој од замена и лексемата *работиа*. Во составот на синтагмите од овој вид облично влегуваат заменките *мој, твој, негов, наш, ваш, нивни, њаков, ваков* и сл. Сп. на пр.:

моја (наша) работиа (тур. *benim, bizim iş*) „Это мое (наше) дело; это дело других не касается“ КЛ;

твоја работиа (тур. *se nim iş*) „Это твое дело, тебе виднее“ КЛ;

ваша работиа (тур. *sizi iş*) „Дело ваше, как хотите“ КЛ;

њакви ми њи работии, буг. *таквиа ми ти работи* (тур. *öyle mi iş*).

г) Други споеви и реченици со лексемата *работиа*. Тука влегуваат споеви со број и различни видови реченици (со помошен или друг глагол). Сп. на пр.:

за две њари работиа (тур. *iki paralek iş*) „заниматься пустяками, дело пустяковое“ КЛ;

њоа е друга работиа (тур. *o başka bir iş dir*) „Это совсем другое дело; этот другой вопрос“ КЛ;

во њоа е работиања (тур. *işini asil bur dadır*) „в том-то и дело“ КЛ;

каква е оваа работиа, буг. *каква е тази работа* (тур. *bu nasıl iş dir*) „Это что за безобразие, что это такое, на что это похоже“ КЛ;

Каде била работиања (тур. *Işte iş nerededir*) „Вот оно что; вот в чем дело“ КЛ;

Тука е работиања (тур. *Iş burdadır*) „В том-то и дело“ КЛ;

Не му е арна (не му чини) работиања (тур. *Onun işi kötüdür*) „Его дела плохи“;

Лоша му е работиања тур. *Onun işi fenadır* „Его дела табак. Его дела плохи“ КЛ;

Не му е чистиа работиања (тур. *Onun işi temiz değildir*) „Дело не чистое“ КЛ;

Не му оди работиања (тур. *İşi iyiye gitmez*);

Си ја знае работиања (тур. *İşi biliyör*) „Знает свое дело“;

Влезе на работиа (тур. *İşe girdi*) „Поступио је на посао (= Он поступил на службу“;

Го извадија од работиа (тур. *İşten çekrdiler*);

Тоа не влејува во работиања (тур. *O işine . . .*);

Му њрњна работиања (тур. *Onun işini başladı*);

Му оџвори рабоџа (тур. *Vaşına iş açtı*) „Доставить кому-л. много хлопот”;

Му најрави рабоџа (тур. *İşi yarftı*);

Му џорасна рабоџаџа (*İşi büyüdü*) „приобрести вес”;

(Му) ја расџа рабоџаџа, сп. и бут. разваля работата на некого (тур. *İşini bozdu*);

Рабоџаџа дојде до . . . (тур. *Buraya kadar iş geldi*);

Се даде на рабоџа (тур. *Kendini işe verdi*);

Се зафаџи со рабоџа (тур. *İşe başladı*);

Се оддалечи (-ува) од рабоџаџа (тур. *İşten uzaklastık*);

Да минеме најџсле на рабоџаа (тур. *Enisonunda işe geçelim*);

Ке ја видиме џаа рабоџа (тур. *Ви işi görecekiz*) „Посмотрим мы это”.

Ке имаш рабоџа (со неџо) (со мене) (тур. *Benimle işi olacak*);

Како одаџ рабоџџџе (тур. *İşler nasıl gidiyor*) Как идут дела? *Како стоје ствари?*

Бркај (џерај) си ја рабоџаџа (тур. *İşini yürüt*) „Смотри свое дело”;

Гледај си (ја) рабоџа(џа) (тур. *İşine bak*) „Gledaj svoja posla.”

Зборувај (си) ако немаш рабоџа (тур. *İşini yoksa konuş*) „Бесполезно с ним говорить об этом” и др.

д) Поговорки и пословици со лексемата *рабоџа*. Од турскиот јазик или со посредството на турскиот јазик меѓу образувањата од овој вид се среќаваат, на пример, следниве:

Ивџирија на сџорена рабоџа (тур. *Uapınlan işin iftirası*);

Од рабоџа нема срамоџа (тур. *İşten ayıp değil*);

Кој видел аер од рабоџа? (тур. *İşten kim hayir görmüs?*);

Денеџнаџа рабоџа не оџџавај ја за џџре (*Bügünkü işi yarına bırakma*).

Разгледаните примери со лексемата *рабоџа* очигледно не го исцрпуваат проблемот на калките од овој вид во современиот македонски јазик, но, се надевам, даваат извесна претстава за нивната распространетост и фреквенција, пред сè во разговорниот јазик. Самата распространетост на посочените образувања сепак не дава право да се заклучи дека сите можни примери од овој вид бездруго претставуваат калки од споненатите турски еквиваленти на лексемата *работа*.

Во случајов логично е да се мисли дека аналогно на посочените и слични калки можело да се изведат и други примери со лексемата *рабоџа* коишто немаат свои соодветства во турскиот јазик. Таков е случајот, на пример, со образувања од типот *домашна рабоџа* — со значењето „*domaşi задатак*”; *ја чџџвше својаџа џоследна рабоџа* „*çitao je svoj poslednji rad*” (рус. сочинение); *имај да свршам џрисџа рабоџџе* (*trista poslova*); или *ако беше арна рабоџаџа, ке рабоџеше и владикаџа* и др.

Врз основа на изнесеното за проблемот на калките во македонскиот јазик можат да се одбележат извесни согледувања и заклучоци. Како еден од начините за ширење и богатење на речничкиот фонд, калките

во современиот јазик имаат важна улога. На конкретни примери беше укажано дека се изделуваат два вида вакви образувања: зборообразувачки и семантички калки, секој од кои се карактеризира со своја застапеност и други особености. За разлика од зборообразувачките калки коишто се навлегуваат од поџеке јазици, семантичките калки се не само поограничени, туку обично се преземаат главно од овој или оној јазик.

Посебно одбележување кај калките бара фактот дека од гледна точка на современиот јазик некои од нив претставуваат заемки. Едни исти примери притоа во овој или оној јазик претставуваат калки, а во друг — заемки. Така немал број лексеми-калки од грчкиот, францускиот и други јазици во современиот македонски јазик истапуваат како заемки од старословенскиот или рускиот јазик (обично со посредството на соседните словенски јазици).

Во однос на другите словенски јазици, македонскиот и соседните словенски јазици се изделуваат со постоењето на голем број заемки и калки од турскиот или преку турскиот јазик, коишто се карактеристични пред се за народниот јазик. И покрај забележливата тенденција за потиснувањето на турцизмите односно со нивната замена со можни синоними или понови образувања, бројот на заемките и калките од турскиот јазик во македонскиот, а во голема мера и во соседните словенски јазици, се уште е значителен. Илустрација за ова дава, меѓу другото, лексемата *рабоџа*, чијашто голема распространетост и фреквенција во современиот македонски јазик се должи пред сè на фактот дека влегува во состав на голем број синтагми и фразеологизми, коишто најчесто претставуваат калки од турскиот или преку турскиот јазик, во кој оваа лексема истапува со три еквиваленти (*iş*, *şey* и *emek*).

Големиот број различни видови калки со лексемата *рабоџа* е само еден, навистина позрзрасен пример за влијанието на турскиот јазик врз лексиката фразеологијата на современиот македонски јазик. Улогата на турскиот јазик врз македонскиот и соседните словенски јазици во споменатите и во некои други области (зборообразувањето и др.) може да се спореди со улогата на германскиот и францускиот јазик врз чешкиот и полскиот јазик, а не помалку и врз рускиот јазик.

Земките и калките воопшто влегуваат во оние фактори коишто најмногу придонесле во однос на меѓусебното оддалечување на трите групи словенски јазици. На овој момент укажуваат и познати имиња од славистиката, сп.:

„Najbolj so se slovanski jeziki oddaljili med seboj v glasovnem oziru in v tvorbi besed za nove kulturne pojme ter s sprejetjem mnogoterih tujk pod raznimi tujimi vplivi, med tem ko sta se jedro morfološke (oblikovne) in sintaktične strukture ter prvotni samobitni besedni zaklad ohranila mnogo enotneje. Zato se tudi preprosti ljudje med Slovani lažje sporazumevajo nego inteigenti”⁵

Скопје

Борис Марков

⁵ R. Nahtigal, *Slovenski jeziki*, Ljubljana, 1938, str. 6—7.

СКРАТЕНИЦИ

- КЛ ————— Кошелев А. и Леонидова М., *Болгарско-руски фразеологички словарь*, Софија — Москва, 1974.
- О ————— С. И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Москва 1960.
- Р ————— *Речник на македонскиот јазик*, I, II, III, Скопје 1961—1966.
- ПМ ————— R. Poljanec, S. M. Madatova-Poljanec, *Rusko-hrvatskosrpski rječnik*, Zagreb, 1962.
- Ч ————— С. Чукалов, *Руско-български речник и Българско-руски речник*.

Резиме

Борис Марков

О ПРОБЛЕМУ ПОЗАЈМИЦА И КАЛКОВА У
МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ

Проблем позајмица и калкова присутан је, мање или више, у сваком књижевном језику. Књижевни језици се у овом случају разликују међу собом у главном у саодносу самих позајмица и калкова јер у једним језицима обично преовлађују позајмице, а у другим калкови. У новије време се, међутим, покреће питање: шта су позајмице, а шта калкови? Тако се примери типа *свейлосиј* (гр. *lamprotēs*), *живојис* > *живојоојис* (гр. *biografía*), *идолојоклонсијво* (гр. *idolatria*) и сл. с правом се у старословенском сматрају калковима из грчког језика, али исти ови примери у савременим словенским језицима представљају само позајмице из старословенског језика.

Слична је ствар и са неким примерима ове врсте новијег датума. У руском језику су, на пример, образовања типа *влијание*, *обстоятельство*, *рассеянный*, *тронуть* (*трогать*); или *гуманность* и сл. калкови из француског или немачког језика док су у македонском и бугарском језику само књижевне позајмице из руског језика.

У погледу страних утицаја у лексичи савременог македонског и суседних словенских језика важно место заузимају, као што знамо, позајмице и калкови из турског језика. У чланку је главна пажња посвећена лексеми *рабоша*, која улази у састав многих синтагми и реченица. Састави ове врсте у највећем броју случајева представљају калкове из турског језика, где сама лексема *рабоша* одговара турским еквивалентима *şey*, *iş*, *etek*.

ЛЕКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉА КРАЉА ДУШАНА

Уводни подаци

Снимак четворојеванђеља краља Душана (или краће: Душанова јеванђеља) има Народна библиотека СР Србије (Археографско одељење), где ми је омогућено да направим копију потребну за рад. Душаново јеванђеље погодно је за испитивање зато што је сачувано цело, у јасном и читком рукопису. Из записа на почетку јеванђеља види се намена рукописа, као и време и место његовог настанка:

сим 'бж'твѣнаѣ и прѣблѣженаѣ книга. рекѣше тетрасутгелѣ. писа се въ 'стои горѣ. благочѣстивѣмоу. и христороубивоу. и 'стородноу. прѣвысокоу. и самодрѣжавноу 'гноу краљу. четврт'моу стефану. ѣмоуже 'бгѣ подасть п' мл'ти свои. и 'млтвами 'стхѣ ѣгѣ прѣродителѣ въ ѣбдрѣжаниѣ и въ ѣвласть имѣти всоу сръбскоу земљу. и на загорѣи даже до бдина. грѣчкоу земљу даже до мороуница града рек'ше христополи. на солоуѣ и диѣклицѣи всоу даже до драча . . . и въ то лѣто начеть з'лати монастырь ар'хагела михаила въ призрѣнѣ градѣ.

Може се претпоставити да је јеванђеље писано с посебном пажњом јер је било намењено владоцу, а писано је у најјачем средишту тадашње српске писмености — у Светој Гори. Из записа на крају види се да га је и сам писар сматрао исправним и узорним:

си тетросу'ль писа се въ лаврѣ 'стго абанаси'. ѣ' изѣвода манастир'ска. и хотеи прѣписовати да не др'знеши разврашати на своѣ хотѣние. ѣ пиши ѣко' ѣбр'ѣаеши. понѣ' нашѣ ро' раз'вратили соу многе книги не вѣдоуше силоу езѣкоу гр'чкоу.

Записе је објавио Љубомир Стојановић (Стари српски записи и натписи, I), датирајући их „око 1347”, и поново Димитрије Богдановић (Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара, стр. 58), заједно с кратким описом споменика. Богдановић је узео као датацију 1348. годину, будући да је (по податку из једне повеље) те године Душан поставио темеље Светих арханђела.

У вези с датирањем градње Светих арханђела било је расправљања и о датирању овог јеванђеља, односно записа у њему, што резимира Слободан Ненадовић у Споменику САНУ 116 (Душанова задужбина Свети арханђели, стр. 4—7). Констатује се да се почетак градње манастира може условно схватити, као разне фазе припремних радова, јер је по податку

једне раније повеље још 1343. године Душан дошао у Призрен „обновити и създати црквиѣ монастырь краљѣвства ми . . . чиновачелника силамъ небеснымъ великихъ архангелъ“. За сам запис на јеванђељу наводи се мишљење, будући да се Душан титулише као краљ, да указује на време пре него што се прогласио за цара, а након освајања грчке земље до Христовоља (које се у запису спомиње), што значи на 1345. годину.

Основне особине споменика констатује Д. Богдановић (на наведеном месту):

„Пергамент, 219 л. 278 × 200 мм. Повез кожни, XIV века. Писано у Лаври Св. Атанасија . . . Устав средине XIV в., српска редакција, рашки правопис . . . Четворојеванђеље старијег типа, без Теофилактових предговора . . . У месецослову . . . има и св. Саву, али нема св. Симеона.“

Могу се додати ови подаци о писму и правопису: јусова нема, а повремено се употребљава њ, најчешће у једносложним речима (вѣ, нѣ и сл.); употребљава се S, нередовно, али на етимолошки оправданим местима; прејотовани вокали доследно се употребљавају, сем што се у значењу је понекад употребљава широко е, а ја иза вокала често се пише као а; испред вокала пише се и, а не і; ѣ се углавном правилно употребљава, а употреба њ доста је поремећена; као варијанта омеге (која се не употребљава само на почетку слога, него и у другим позицијама) употребљавају се широко и „окато“ о. Употребљава се доста пајерак, као и надредни знаци над вокалом на почетку слога. Употребљава се и акценат типа акута (доста положеног), нпр.: оучѣти Мк 6.2, вѣ тѣмнѣици 17, оубѣити 19, хѣщѣши 22, прѣсиши 23, дѣвици 28, створише 30, ожесточало 52 итд. Знатно се ређе употребљава знак грависа, углавном на једносложним речима: жѣ Мк 1.16, бѣ 16, нѣ 22 и сл., али понекад и у значењу акцента: назарѣта Мк 1.9, врѣмѣ 15 и др.*

СКРАЋЕНИЦЕ И СИМБОЛИ

Извори —

класични старословенски споменици:

М: Маријинско јеванђеље; *З*: Зографско јеванђеље; *А*: Асеманијево јеванђеље; *С*: Савина књига; *О*: Остромирово јеванђеље; *Еу*: Синајски еухологиј; *Зоѣр-адл*: Зографски одломци; *Ки*: Кијевски мисал; *Кло*: Ключев зборник; *Пса*: Синајски псалтир; *Су*: Супрасаљски зборник; *Унд*: листићи Ундољског;

српски апракоси:

Мир: Мирослављево јеванђеље; *Вук*: Вуканово јеванђеље; *Црк*: јеванђеље Црколез I (дечанска збирка, средина XIII века); *Хил*: хиландарско јеванђеље бр. 8;

* Овај прилог део је магистарског рада, одбрањеног на Филолошком факултету у Београду, пред комисијом коју су чинили Р. Јовићевић (ментор), С. Вукомановић и Б. Ђорић. У текст су унете неке поправке на основу сугестија ментора и других чланова комисије. Консултативне помоћи имао сам и у Институту за српскохрватски језик. За рад је нарочито важно било што су ми Г. Јовановић и Н. Родић омогућили увид у отиске коректуре њиховог издања Мирослављева јеванђеља с лексичким паралелама. У раду су и класичне старословенске и редакцијске речи навођене у одговарајућој нормализацији, осим кад се наводио неки део текста. Уместо титлом, скраћенице су обележаване апострофом испред речи, а натписана слова штампају се као издигнута (експонентна). Из техничких разлога старосл. „јери“ слагано је као данашње руско.

српске тетре:

Рх: Рашко хиландарско јеванђеље (хил. збирка бр. 22, прва половина XIII в.); *Ми*: Мокропољско јеванђеље (средина XIII в.); *Бд, Вв, Шч*: Богданово, Војводићко и Шишатовачко јеванђеље (преписи исте верзије, друга пол. и крај XIII в.); *Ди*: Душаново јеванђеље (предмет овога рада); *Св*: јеванђеље патријарха Саве (трећа четвртина XIV в.);

за допунска поређења (тетре):

Н: Никољско јеванђеље; *Хл*: хиланд. јеванђеље и апостол бр. 52 (крај XIII в.); *НБ*: јеванђеље Нар. библиотеке Србије бр. 643 (око 1300. г.); *Хи*: хиланд. јеванђеље бр. 12 (прва пол. XIV в.); *Сл*: Слепчанско јеванђеље (ЈАЗУ, сред. XIV в.); *Јк*: јеванђеље Јакова Серског (1354. г.); *СА*: јеванђеље САНУ бр. 277 (шеста дец. XIV в.); *Гг*: јеванђеље монаха Григорија (хил. збирка бр. 11, трећа четвртина XIV в.); *Км*: јеванђеље ман. Куманице (САНУ бр. 69, поч. XVI в.).

Типови текста у срп. тетрама XIII века:

T₁: заступљен у *Рх* и *Мп* до *Мт* 27.35;

T_{1a}: заступљен у *Рх* у *Јо* 10.3—19.23, као и у *Лк* 12.3—48;

T₂: заступљен у *Рх* (са прекидима) и *Мп* од *Мт* 27.35, као и у *Бд, Вв* и *Шч* од *Лк* 9.28;

T₃: заступљен у *Бд, Вв* и *Шч* до *Лк* 9.28.

Подаци о старости рукописа узети су из цитиране литературе и из Изложбе српске писане речи (НБС, Београд 1973).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Јаг. Мар. — Јагићево издање Маријинског јеванђеља;
- Ј-Р Мир. — Г. Јовановић и Н. Родић: Мирослављево јеванђеље (издање споменика са лекс. паралелама из *Рх, Мп, Бд-Вв, Вук, Црк, Хил*);
- Јов. Зам. итерь — Г. Јовановић: Синонимика заменице итерь у јеванђељима српске редакције, *ЈФ XXXIII*, 173—178;
- Јов. Најст. четв. — Г. Јовановић: Најстарија српска четворојеванђеља у светлу неких лексичких особености, *ЈФ XXXVI*, 89—100;
- Јов. Накн. грец. — Г. Јовановић: О „накнадној” лексичкој грецизацији у српским јеванђељима XIV века, *НССВД VIII*, 315—323;
- Јовић. Грч. поз. — Р. Јовићевић: Грчке позајмице на -е у старословенском језику, *ПКЈИФ XLVII—XLVIII*, 43—56;
- Јовић. Лич. им. — Р. Јовићевић: Лична имена у старословенском језику (монографија), Бгд. 1985, 1—192;
- Ков. Грециз. — Р. Ковачевић: Неки проблеми грецизације у црквенословенским апостолским текстовима у XIV и XV веку (на примеру глаголских префикса), *НССВД 14/1*, 123—127;
- Микл. — Ф. Миклошич: *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Беч 1862—65;
- П-Ј Текст. саст. — М. Пешикан и Г. Јовановић: Текстолошки састав и основне одлике текста најстаријих српских четворојеванђеља, *ЈФ XXXI*, 23—53;
- П-Р Огл. — М. Пешикан и Н. Родић: Огледи обраде речи у јеванђељском речнику српске редакције, *ЈФ XXXIII*, 165—171;
- РЧА — речник Чехословачке академије — *Slovník jazyka staroslověnského, Československá akademie věd*, Праг 1958— ;
- Стеф. Парал. архиереи — Д. Стефановић: Неки аспекти испитивања словенских паралела грчке речи *archiereus* у црквенословенским јеванђељским и апостолским текстовима . . ., *Balkanica 10*, 51—74;
- Фасм. ЭСР — М. Фасмер: *Этимологический словарь русского языка, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева*, Москва 1964.

О односу лексике Дш и М

1.

Основни поступак у обради лексичких одлика четворојеванђеља краља Душана био је да се утврди у чему се лексика овог јеванђеља разликује од лексике Маријинског јеванђеља. Маријинско јеванђеље узето је због велике архаичности. Истина, у фонетском погледу оно не спада међу најконзервативнија, јер се у њему често мешају јерови, а има и много појава вокализације полугласника, као и специфичних асимилација (нпр. разлжчаатъ ум. -аетъ). Међутим, у погледу текста Маријинско јеванђеље узима се као несумњиво најархаичније стсл. четворојеванђеље. То се огледа како у граматички (нпр. заступљена су сва три типа аориста, супин и др.) тако и у лексички. Сматра се да је ово јеванђеље веома блиско првобитном ћирилометодијевском четворојеванђељском тексту. Поједини изузеци, као што су замена етеръ са единъ или коуръ са кокотъ, који су у литератури констатовани као иновације у М, не представљају сметњу за третирање разлика Дш од М као иновација у Дш.

Ексерпиране су све разлике речи ако је у њима била нека различита морфема, основна, префиксна или суфиксна. Нису узимане у обзир разлике у флексивним морфемама (деклинација, конјугација, придевски вид и сл.), изузимајући неке појаве лексикализације граматичког броја (као народъ-народи, плѣвель-плѣвели). Осим разлика у морфемама, праћене су и неке друге разлике у лику речи, као што су битније фонетске варијанте и битније разлике у адаптацији преузетих туђих речи и имена, иако се у овоме није тежило потпуној исцрпности.

Тражећи лексичка одступања Дш од М, подвукао сам и исписао на листиће близу 2300 одступања. Како се она једним делом понављају, тј. иста изворна реч замењује се истом иновацијом, тај број се свео на око 1300 различитих одступања, за која је, као што је већ речено, нађено близу 2300 потврда.

Од тог броја, као лексички мање битне варијације, издвојено је око 470 различитих одступања, са близу 720 потврда. Тако је за главне лексичке иновације, које ће се поредити са српским јеванђељима (в.т. 6. и даље), остало близу 830 различитих одступања, са око 1570 потврда, на којима ће се углавном заснивати анализа.

Посебан проблем представљају разночтенија која не значе просту замену синонима или истозначних лексичких варијаната, него разлике у тексту. Она једним делом представљају битне садржајне разлике, нпр. у Јо 1.40 десетъи Дш ум. деватъи М, или у Лк 14.5 сынъ Дш ум. осълъ М. Другим делом су то разлике у стилизацији реченице, које утичу на употребу појединих речи. Део ових разлика укључен је у компаративну анализу, зато што су и оне битне за међусобни однос разних споменика и зато што доводе до развоја лексике. Нпр. књезъ бѣсовъскъ Дш ум. књаъСъ бѣсъ М представља само стилизациону разлику, али то доводи до уношења речи бѣсовъскъ, које нема у М. Други пример: у Јо 13.18

пета Дш (вздвиге на ме петоу своју) ум. прѣльштение М представља садржајну разлику, али она доводи до уношења речи пета (стсл. пѣта), које нема у М.

Највећи број одступања Дш од М не значи успостављање нових лексема којих нема у фонду М, него само друкчији распоред и употребу постојећих речи. Неке речи у Дш донекле мењају распоред у односу на М, али без одређене тенденције, тако да у Дш налазимо двосмерну замену синонима; нпр. видѣти ум. оузырѣти × 6, а обратна замена × 5; власть ум. област × 5, а обратно × 4; грести ум. приити × 2, обратно × 2 (стилизи. разлика); дѣяти ум. творити × 4, обратно × 2; пригласити ум. призвѣати × 2, обратно × 1; решити ум. глаголати × 7, обратно × 4. Међутим, код неких парова синонима учоава се у Дш одређена тенденција, тј. један се синоним потискује, а други шири; нпр. велик ум. велии × 21, а без обратне замене; вѣстати ум. вѣскрѣснѣти × 4, а обратно × 1; ити ум. грести × 11, а обратно × 2; лицемѣрь ум. упокрить × 9, а обратно × 1; оставити ум. отъпоустити × 11, а без обратне замене.

2.

Нађен је, ипак, у Дш знатан број лексичких јединица којих у одговарајућем облику нема у М (судећи према речнику у Јаг. Мар.). Најпре ће се набројити оне које можемо сматрати формалним варијацијама без битнијег лексичког значаја, иако и међу њима има значајних за историју језика.

Примери. — благословѣвити (у М благословити, и даље ће се у загради наводити паралеле из М) Лк 24.30. — бледити (блѣдити) Мт 22.29; Мк 12.24, 27. — блистаниѣ (блисцание) Лк 11.36. — блистати се (блисцати сѣ) Лк 9.29; 17.24. — блѣстѣти се (блѣштати сѣ) Лк 24.4. — брат- (братр-), редовна замена. — бѣгѣство (бѣство) Мт 24.20; Мк 13.18. — бѣсовѣскѣ (ген. мн. бѣсъ) Мт 9.34; 12.24; Мк 3.22; Лк 11.15. — вель-блоуждѣ (вельбѣждѣ) Мк 1.6. — вражиѣ (ген. јд. врага) Лк 10.19. — вѣжигати (вѣжисати) Лк 15.18. — вѣзрасти (вѣздрости) Мт 13.32. — вѣмештати (вѣметати) Лк 12.28. — вѣдѣ (вѣмѣ) Мт 25.12; Јо 9.25. — га-соушт- (гашѣшт-) Лк 3.17. — гвоздѣнь (гвоздиѣнь) Јо 20.25, бис. — гороушичѣнь (гороушѣнь) Мк 4.31. — гроздиѣ (гроздѣ) Лк 6.44. — давати (дати, даѣти) Лк 11.3; 6.30. — дидрахма (дидрагма) Мт 17.24. — довьлѣитѣ (довьлетѣ) Јо 4.7; 14.8. — драхма (драгма) Лк 15.9. — дрѣколиѣ (дрѣколи) Мт 26.55. — ждрѣбе (жрѣбѣ) Мт 21.2, 5, 7. — желаниѣ (желѣниѣ) Лк 22.15. — жрѣвьѣнь (жрѣвьѣ) Мт 24.41. — земљѣнь (земљѣ, земљѣскѣ) Мк 4.31; Мт 24.30. — зуобѣнь (дат. мн. зѣбомѣ) Мт 24.51. — игљѣнь (игљѣниѣ) Мк 10.25; Лк 18.25. — изѣжденѣть (ижденѣть) Мк 7.26. — изѣчистити (иштѣтити) Лк 17.14, 17. — изѣчѣтѣнь (иштѣтѣнь)

Лк 12.7. — изышьдъ (ишьдъ) Мт 20.3, 5. — иноудѣ (инждоу) Јо 10.1. — иродиа (иродиада) Мт 14.3. — искорѣнити (искорениги) Мт 15.13. — исаильтѣнинъ (израилминъ) Јо 1.48. — исцѣлѣвати (исцѣлѣати) Мк 6.13. — кананитъ (кананѣи) Мт 10.4; Мк 3.18. — корѣниѣ (корение) Мк 11.20. — коустодиа (коустодиа) Мт 27.65. — куринѣанинъ (куринѣи) Лк 23.26. — лишати се (лишити сѧ) Лк 15.14. — лъжесъвѣдѣтельство (лъжесъвѣдѣние) Мт 15.19. — лъжесъвѣдѣтельстввати (лъжь сѣвѣдѣтель быти) Лк 18.20. — маломоштѣнъ (маломоштѣ) Лк 14.13. — мариамъ (мариѧ) Мт 13.55; Лк 1.27, 30 и др. — младѣнѣць (младѣнѣць) Лк 1.41; 2.16; 18.15. — мощѣно (възможѣно) Мт 24.24. — мръзѣко (мръзость) Лк 16.15. — моучѣнъ (въ мѣцѣ) Мт 13.33. — наоутриѧ (оутрѣи дѣнь, ютро) Јо 1.44; 8.2. — обомъ (оубо, текстол. разлика) Мт 13.30. — обыдѣниѣ (обѣдание) Лк 21.34. — одѣвати (одѣвати) Мт 6.30. — отѣчѣство (отѣчѣствие) Мт 13.54; Мк 6.1, 4; Лк 2.4. — оцѣтѣнъ (оцѣтѣнъ) Мк 15.23. — оцѣпениѣвати (оцѣпѣнѣати) Мк 9.18. — паданиѣ (падение) Лк 2.34. — падѣте (падѣте) Лк 23.30. — пепель (попелъ) Лк 10.13. — пльновениѣ (плиновение) Јо 9.6. — плноути (плинѣти) Мк 7.33; 8.23; Јо 9.6. — поваплинѣ (повапѣненѣ) Мт 23.27. — погрести (погрети) Мт 8.21, 22; Лк 9.59, 60. — погрибаниѣ (погрѣбание) Мт 27.7. — погрибати (погрѣбати) Јо 19.40. — погыбѣль (погыбѣльнѣ) Јо 17.12. — подавати (подати) Лк 6.29. — почрѣсти (почрѣти) Јо 4.7. — право (правѣ) Лк 7.43; 10.28. — проповѣдовати (проповѣдати) Лк 8.1, 39. — прѣпроудѣ (прапрѣдѣ) Мк 15.20. — пѣтѣнѣць (пѣтѣнѣць) Лк 2.24. — пѣнѣзѣ (пѣнѣсѣ) Мк 12.15. — разѣчѣтетѣ (раштѣтетѣ) Лк 14.28. — сатана (сотона) Мт 12.26; 16.23; Лк 4.8. — семо (сѣмо) Јо 4.16. — ситѣ (сатѣ) Мт 13.33. — скрозѣ (сквозѣ, сквозѣ) Мт 19.24; Мк 2.23; 9.30 и др. — скрѣжетати (скрѣжьтати) Мк 9.18. — скоудѣльничѣ (скѣдѣльничковѣ) Мт 27.7. — страшливѣ (страшивѣ) Мт 8.26; Мк 4.40. — стѣклѣница (стѣклѣница) Мт 23.25; Мк 7.4, 8; Лк 11.39. — соубота (sobota) Мт 12.8, 10, 12 и др. — трава (трѣва) Мк 4.28; Лк 12.28; Јо 6.10. — тѣжь (тѣ) Мк 1.8. — оуа (оува) Мк 15.29. — оугашати (оугасати) Мк 9.46. — оуничѣжити (оуничѣжити) Мк 9.12. — оупитати (оупитѣти) Лк 15.27. — христосъ (хрѣстѣ, уп. Јовиѣ. Лич. им., 98—99) Јо 7.26, 27, 31 и др. — хоузанѣвъ (хоузанѣ) Лк 8.3. — царѣ (цѣсарѣ) Мт 14.9; Мк 6.14; Лк 1.5. — цѣлѣвати (цѣлѣвати) Мк 9.15; 15.18. — четвѣрицею (четворицею) Лк 19.8. — чловѣчѣ (чловѣчѣскѣ) Мт 12.8; 16.13 и др. — чоуждѣ (тоуждѣ, у Дш је русизам) Лк 16.12; Јо 10.5, бис. — ѣчѣнѣнъ (ѣчѣнѣнъ) Јо 6.9, 13. — ѣице (аице) Лк 11.12. — ютрѣи (оутрѣиѣи) Мт 27.62.

Овом списку могле би се додати још неке фонетске варијације (где ум. кѣде, кромѣшниѣ ум. кромѣштѣниѣ, вѣнѣшниѣ ум. вѣнѣштѣниѣ и сл., последице испадања слабог полугласника), затим неке варијације у обликовању грцизама, као алонъ ум. алгоуинѣ, леуи ум. левѣиѣ (уп. Јовиѣ. Грч. поз., 47, 54) и др.

Неке варијације које би по лингвистичкој природи могле ићи у овај списак остављају се за следећи, јер су важне као разлике међу споменицима и њиховим групама. Нпр. облици небесѣскѣ, чловѣчѣскѣ карактеристични су за старе тетре, а небесѣнъ, чловѣчѣ за апракосе.

3.

Даље ће се изложити оне речи из Дш које су нове у односу на М, а могу се узети као битне лексичке (или лексичко-текстолошке) разлике. За ове речи додаваће се, на основу стсл. речника Чехословачке академије наука (РЧА), податак да ли реч која је нађена у Дш (а нема је у М) има аналогију у неком другом класичном стсл. споменику (скраћенице споменика в. у уводу). Ово сравањење могућно је само до слова С, јер РЧА није још завршен.

— Примери. — багрѣница (у М порфира, и даље ће се у загради наводити паралеле из М) Лк 16.19. Има у О Су. — багрѣнѣ (прапржднѣ) Јо 19.2, 5. Има у О. — благодарити (хвалж въздати) Мк 8.6; 14.23; Лк 22.17; Јо 6.11. Има у Су. — блѣстѣти се (лѣштати сѣ) Мк 9.3. — блюдити (назирати) Лк 14.2. — бѣдѣно (неоудобѣ) Мт 19.23. Има у Су. — бѣдѣнѣ (лютѣ) Лк 11.53. — бѣлильникѣ (гнафеи) Мк 9.3. — веригѣ (желѣзное жже) Мк 5.3, 4. Има у А О Су. — вести се [основа вез-] (ѣхати) Јо 6.17. Има у Су. — видѣ (зракѣ) Лк 3.22. Има у Су. — влѣчьць (рѣшии) Мт 7.16. Има у Су. — вѣвѣрити (натѣкати) Лк 6.38. Има у Пса Су. — възирати (зрѣти) Лк 4.20. Има у Еу Кло Су. — възкраи (возкрилие) Лк 8.44. Има у Су. — вѣставити (вѣскрѣсити) Јо 12.9. Има у Еу Су. — възсоулити (власфимисати) Мк 3.28, 29. У Су има възсоулити. — вѣторон (вѣторицеѣ) Мк 14.72; Јо 3.4; 9.24. Има у О Кло Су. — вѣтинѣ (вѣи) Мт 24.32. — вѣяти (доухати, дѣхати) Лк 12.55; Јо 6.18. Има у Су. — горѣнии, горѣнии (гора) Лк 1.39. Има у А О Су. — горѣ (вѣ испрѣ) Јо 11.41. Има у С О Су. — господѣствовати (оустоѣти) Мк 10.42. — граблѣнииѣ (хѣштение) Лк 11.39. Има у Су. — гроздиѣ (грозни) Мт 7.16. — грѣлица (кагрѣличиштѣ) Лк 2.24. Има у Пса. — даже, даже до (до) Мт 13.30; 22.26; 24.21; 27.51; 28.15. — десетѣ градѣ (декаполь) Мт 4.25; Мк 5.20. — десетѣствовати (отѣдес.) Мт 23.23. — домовѣникѣ (господинѣ, г. домоу, г. храминѣ) Мт 20.11; Мк 14.14; Лк 12.39. — домоу строитељ (икономѣ) Лк 16.8. — дрѣжавѣнѣ (славѣнѣ) Лк 1.3. Има у О Пса Еу. — дрѣводѣлинѣ (тектоновѣ) Мт 13.55. — дѣвашти (дѣва кратѣ) Мк 14.72. — дѣла (ради и др.) Мк 2.4; Лк 5.19; 6.22; Јо 5.16, 18 итд. Има у С Су. — жидове (иудеи) Јо 1.19; 2.20 итд., све у јев. по Јовану. Има у З Су, а и у М на једномѣ месту налазимо жидовинѣ (Јо 4.9). — жидовскаѣ (иудѣи) Лк 3.1, жидовсѣкѣ (иудеисѣкѣ) Лк 1.5, 65; 7.3; Јо 2.6, 13 итд. Има у Еу Кло Су. — жизнь (животѣ) Јо 12.50. Има у А С З О Еу Кло Су. — жѣрьць (ижреи) Мт 12.5; Лк 1.5; 5.14; 10.31; 17.14; Јо 1.19. Има у Су. — жѣрьцьсѣкѣ (архиереисѣкѣ) Лк 23.23. Има у Су. — жѣрьцьство (по оуставоу жѣрьцьства ум. по обычаю иереискоумоу) Лк 1.9. — завѣса (катапетазма) Лк 23.45. — заключити се (закленѣти сѣ) Лк 4.25. Има у А О С Су. — запона (катапетазма, опона) Мт 27.51; Мк 15.38. — здравовати (исцѣлѣти) Лк 7.10. — знои (варѣ) Лк 12.55. Има у Су. — избилловати (избывати) Лк 15.17. Има у Су. — изьноутрѣ (из оутрѣдѣж) Мк 7.21. — иманиѣ (доволь) Лк 14.28. Има у Еу Су. — инородѣникѣ (иноплеменѣникѣ) Лк 17.18. — кадило (тѣмьанѣ) Лк 1.10. Има у Пса Еу. — камѣкѣ (камы) Јо 8.7. Има у Су. — кладезѣ (стоуденѣць) Лк 14.5;

Јо 4.6, 11, 12. Има у З Еу. — кобрь (копръ) Мт 23.23. — ковѣчежыцъ (скриница) Јо 12.6; 13.29. Има у З А. — комарь (мъшица) Мт 23.24. — корити (досаждати) Лк 11.45. Има у Су. — котыга (хитонъ) Јо 19.23. Има у Су. — кривъ (стръпътънь) Лк 3.5. Има у А. — късьнь (мъжднь) Лк 24.25. — коупилиште (коупля) Мк 7.4. — лаптель (засѣдникъ) Лк 20.20. Има у Пса. — лихоиманиѣ (лихоимѣствие, стоудоудѣianie) Лк 12.15; Мк 7.22. Има у Еу. — лѣбноѣ мѣсто (краниево м.) Мк 15.22. Има у Еу. — льнь (прѣтъ) Мт 12.20. — лѣнивь (лѣнь) Мт 25.26. Има у А О С Су. — любодѣивъ (любодѣи) Мт 12.39. — лютѣи (гории, комп.) Лк 11.26. Има у Су. — масло (олѣи, олеи) Мт 25.3, 4; Мк 6.13; Лк 7.46; 10.34; 16.6. Има у З Еу Су. — мировати (миръ ѡти) Мк 9.50. — моль (тъля) Лк 12.33. — моудръствовати (мыслити) Мк 8.33. Има у Еу. — многашти (мъножицѣж, мъноги краты) Мт 17. 15, бис; Мк 9.22; Јо 18.2; Мк 5.4. Има у А С Кло Су. — мѣдъница (лепта, трѣхътъ, драгма) Мк 12.42; Лк 12.59; 15.8, бис. Има у Су. — мѣшьць (мошьна, пира, врѣтишта) Мт 10.10; Мк 6.8; Лк 10.4; 22.35, 36. — назнаменовати (клепати) Јо 12.33; 18.32; 21.19. Има у А Су. — наслѣдиѣ (достоѣние) Мк 12.7; Лк 12.13. Има у С Еу. — начельникъ (н. събороу ум. архисунагогъ) Мк 5.22, 35. Реч начельникъ потврѣна је у Еу. — не брѣшти (не родити, не радити) Мт 6.24; 22.5, 16; Лк 10.13, 40. Има у З А О С Су. — небесънь (небесъскъ) Мт 4.17; 8.20 итд. Има у А О С Унд. — непокоривъ (противънь) Лк 1.17. — ноуж(д)ьно (невола, неоудобъ) Мт 18.7; Мк 10.24. — нь тъкъмо (тъкъмо) Мт 12.4, 39; 15.24 и др. — нь тъчипо (тъкъмо) Јо 6.22, 46. Ова и претходна иновација долазе у негативним реченицама, кад тъкъмо значи „осим”. — нѣкторыи (етеръ, у М единъ) Лк 21.5; Јо 5.5; 10.20. Има у О Су. — обновлениѣ (енкение) Јо 10.22. Има у О Еу Су. — обрадованъ, -овати (благодатьнь) Лк 1.28. Има у Су. — оглаголати (възглаголати) Лк 11.54. Има у Су. — одебелѣти (отлъстѣти) Мт 13.15. — ожесточати (окаменити) Мк 6.52. — окрочити (осѣсти) Лк 19.43. Има у З. — оловина (сикера) Лк 1.15. — онѣде (сьде, овѣде) Мт 24.23; Мк 13.21; Лк 17.21, 23. Има у Су. — онъ сиць (етеръ) Мт 26.18. Има у Су. — опльвати (у М испуштено) Мк 10.34. Има у З А О Су. — оскопити (исказити) Мт 19.12, бис. — отаи (таи) Јо 18.20. Има у О Еу Су. — отегъчати (быти тажкъ, б. таготънь, отажати) Мт 26.43; Мк 14.40; Лк 21.34; Има у З А С. — отъчати (чаѣти) Лк 6.35. Има у Су. — оцѣстити (милостивъ быти) Лк 18.13. Има у О Пса Еу Су. — пѣта (прѣлыште-ние, текстол. разлика) Јо 13.18. Има у З Су. — пѣтъкъ (параскевѣнии) Мт 27.62; Мк 15.42 итд. Има у А О С Су. — пештера (пештъ) Јо 11.38. Има у О С Су. — питиѣ (пиво) Јо 6.55. Има у Пса Еу Су. — плавати (ѡхати) Лк 8.23. Има у Су. — плѣнь (користъ) Лк 11.22. Има у Ки Пса Еу Су. — повелѣвати (прѣтити) Лк 8.29. Има у Кло Су. — поводъниѣниѣ (наводие) Лк 6.48. — пожирати (поглъштати) Мт 23.24. — понижати се (мънити сѣ) Јо 3.30. — понѣва (лентѣи, риза) Јо 13.4; 19.40. Има у Еу. — порождениѣ (иштѣдие) Лк 3.7. Има у Кло Су. — постоупити (възѣхати) Лк 5.4. — посланъникъ (апостоль) Јо 13.16. — потъчениѣ коуштъ (скинопиѣи) Јо 7.2. — похоулати (оуничъжати) Лк 18.9. Има у Зоґр-одл. — право (аминъ) Мт 23.36; 24.47 итд. Има у А С Су. — привидѣниѣ (при-

зракъ) Мт 14.26. Има у Еу. — прилоучити се (прикључити сѧ) Лк 13.1. Има у О. — приимъць (гостиньникъ) Лк 10.35. — пропасть (пропадъ) Лк 16.26. Има у З А О С Су. — проходъ (афедронъ) Мт 15.17; Мк 7.19. — пръвосвештеньникъ (архиереи) Мт 16.21; 21.15; Мк 11.18; 15.11; Лк 9.22. — пръвосѣданиѣ (прѣждесѣдание) Мк 12.39. — прѣдъставити (поставити) Лк 2.22. Има у Су. — прѣдъстати (пристати) Лк 2.38. Има у Су. — прѣдъстоати (стоати) Мк 14.69; 15.35. Има у З Кло Су. — прѣльсть (лъсть) Мк 4.19. Има у Су. — прѣрѣковати (прѣити) Мк 8.32. — прѣславнь (дивнь) Лк 5.26. Има у О Пса Еу Су. — прѣспѣвати (спѣти) Лк 2.52. Има у Су. — поуштена (подъпѣга, подѣбѣга) Мт 5.32; 19.9. Већ у М имамо синтагму: поуштеноу отъ мѣжа Лк 16.18, али се у Дш реч осамостаљује (у Св се јавља именица поуштеница). — пѣтъль (коуръ, у М кокотъ) Мт 26.34, 74, 75 итд. — разграбити (расхътити) Мт 12.29. Има у Су. — разити се (разбѣгнѣти сѧ) Мк 14.27. Има у Пса Кло Еу. — распети (пропѣти) Мт 27.22, 26, 38 итд. Има у З А О С Еу Кло Су, једном и у М (Мт 27.44: распѣта). — расоудити (оусжмѣнѣти сѧ) Мк 11.23. Има у Пса Су. — свештеньникъ (архиереи) Мт 8.4. Има у Еу. — свирати (пискати) Мт 11.17; Лк 7.32. Има у З. — свирити (бѣдѣти, текстол.) Лк 2.8. — сицевъ (сиць) Јо 9.16. Има у А Су.

За неке речи из Дш нема у РЧА аналогија из класичних стсл. споменика, али има из редакцијских (будући да је РЧА укључио грађу и из неких редакцијских споменика). Тако у РЧА налазимо аналогије и за ове речи из горњег списка (у загради ће се указивати на најстарије потврде и њихову редакцијску припадност): господствовати (XIII в., рус. редакција), десетъствовати (XII в., рус. и буг.), домовьникъ (XII—XIII в., буг.), дѣвацти (XII в., буг.), любодѣивъ (XIII в., рус.), мољ (XII в., рус.), непокоривъ (XII в., рус. и буг.), пожирати (XIII в., рус.), понижати се (XIII в., рус.), проходъ (XII в., буг.), прѣрѣковати (XIII в., рус.).

Још за неке од наведених речи могу се наћи у Микл. редакцијске аналогије старије од XIV века, као из XI в. сѣдравовати (у Дш здравовати), из XII в. дрѣводѣлинь и запона, из XIII в. бѣлильникъ, гроздии (обе из Иловичке крмчије), комаръ.

4.

Даље (од другог дела слова С) није било могућности сравњивања с РЧА због недовршености овога речника. Преостале речи из Дш којих нема у лексичком фонду М навешће се без паралела.

Примери. — старѣшина жъръчъскъ (у М архиереи, и даље ће се у загради указивати на паралеле у М) Јо 11.49, 51. — старѣшина жъръчъ жидовъскъ (архиереи иудеискъ) Јо 19.21. — старѣшина сѣборишта, ст. сѣбороу (архисунагоъ) Лк 8.49; 13.14. — старѣшина пироу (архитриклинь) Јо 2.8, 9, бис. — строитељ (приставьникъ) Лк 12.42; 16.1, 3. — стропъ (скждълъ) Лк 5.19. — соупърьникъ (сжпъръ) Мт 5.25; Лк 15.28; 18.3. — соуродъникъ (у мн., ум. рождение) Лк 1.58; 2.44; 14.12. — сѣвла-

дати (оустојати) Лк 22.25. — сѣвѣсть (у М испуштено) Јо 8.9. — сѣгласити се (прикљочити сѣ) Лк 5.36. — сѣгосподствовати (оустојати) Мт 20.25. — сѣдравовати (в. у т. 3. здравовати). — сѣжиганмо (олокавтоматъ) Мк 12.33. — сѣкровищъноѣ хранилиште (газофилакии) Мк 12.41, бис, 43; Лк 21.1. — сѣлоучаи (прикљочаи) Лк 10.31. — сѣлоучити се (кљочити сѣ) Лк 1.9. — сѣспрешти (сѣчетати) Мт 19.6; Мк 10.9. — сѣрадовати се (радовати сѣ съ, уп. Ков. Грециз., 125) Лк 15.6, 9. — сѣтирати (истирати) Лк 6.1. — сѣровъ (сѣрѣ) Лк 23.31. — тришти (три крѣты) Мт 26.34, 75 итд. — трѣба (жрѣтва) Лк 13.1. — тѣчию (тѣкъмо) Јо 5.18; 12.9; 17.20; уп. и нѣ тѣчию. — тѣштати се (млѣвити) Лк 10.40. — оудавити се (вѣзвѣсити сѣ) Мт 27.5. — оудалати (вѣсприѣти, текстол. разлика) Мт 6.2, 5, 16; Лк 6.24. — оукарѣти (осжждати) Лк 6.37. — оумилосрѣдити се (милѣ быти) Лк 15.20. — оумлькноути (оумльчати, прѣмльчати) Лк 4.35; 19.40. — оунѣвати (дрѣселовати) Мт 16.3. — оуроко (оброко) Лк 3.14. — оуставити (повелѣти) Лк 3.13. — оуставѣ (обѣчаи) Лк 1.9. — оутѣшителъ (параклитъ) Јо 14.16, 26; 15.26; 16.7. — оучестии (ефимерии) Лк 1.5. — оучрѣждениѣ (чрѣждениѣ) Лк 5.29. — храмъ кровънѣи (газофилакии) Јо 8.20. — хоуждии (тачаи) Јо 2.10. — цѣдити (оцѣждати) Мт 23.24. — цѣта (лепта) Лк 21.2. — четвѣрѣтвѣладоушт-(-властѣствоуѣшт-) Лк 3.1. — чловѣчъ (чловѣчѣскъ) Мт 12.8; 16.13 итд. — чрѣвлѣница (висонѣ) Лк 16.19. — штедрѣ (милостивѣ) Лк 6.36, бис. — ѣгодичина (сукамина, сукомориа) Лк 17.6; 19.4. — идиородѣнь (иночѣдѣ) Лк 7.12; 8.42; Јо 3. 16, 18. — идиночѣдѣ (иночѣдѣ) Лк 9.38.

5.

Иновације о којима је било речи (т. 2—4) не представљају просто увећавање лексичког фонда Дш у односу на М, јер се на другој страни догађа обратни процес. Различитим заменама знатан број стсл. речи засведочених у М потпуно је искључен из текста Дш.

Такве су, нпр., ове речи: архитриклинѣ (у Дш замењено са старѣишина пирѣу, и даље ће се у загради указивати на замене у Дш), афедронѣ (проходѣ), благодатѣнь (обрадованѣ), бжджштии (грѣдоуштии), вечерѣниѣ (вечера), властелѣ (областѣ, текстол.), власти (обладати), власфимѣи (хоула), власфимсѣати и -млѣти (хоулити, вѣскоулити), вѣзвалити (привалити), вѣзвѣсити сѣ (оудавити се), вѣздѣрати (искорѣнити), вѣзмѣсти сѣ (вѣзмоутити се), вѣ испрѣ (горѣ), вѣнисти (вѣложити), вѣнити сѣ (продаѣти се, цѣнити се), газѣфилакии (сѣкровищъноѣ, хранилиште), гостинѣникѣ (приѣмѣцѣ), градѣць (вѣсь), грозни (гроздиѣ) жгѣнѣивѣ (не могу глаголати), декаполѣ (дѣсетъ градѣ), динарѣ (сѣребрѣникѣ), доволѣ (иманиѣ), дрѣселовати (оунѣвати), дѣхати (вѣѣти), дѣтиштѣ (отрѣчиштѣ), енкениѣ (обновлѣниѣ), епендитѣ (срачица), ефимерии (оучестии), жалѣ (гробѣ), желѣниѣ (желаниѣ), жегомѣ (огнемѣ одрѣжимѣ), живѣлати (живити), жителѣ (гражданинѣ), жрѣнѣвѣ или жрѣнѣи (жрѣвѣнѣ), закленѣжти (закљочити, затворити), запечѣтѣлати (знаменѣти), засѣдѣникѣ (ламѣтелѣ), икономѣ (домоу строителѣ), иноплѣ-

мениникъ (инородникъ), иночадъ (ѣдинороднъ, ѣдиночедъ), иска-
зити (оскопити), искръ (близъ), истирати (сътирати), истовъ (истиннъ),
истрѣблати (очиштати), кагрѣличиштъ (грѣлица), каженикъ (скопъць),
кентоурионъ (сътникъ), клепати (назнаменовати), кокотъ ум. старијега
коуръ (пѣтъль), копръ (кобрь), корабиць (корабль), користъ (плѣнь),
корьць (мѣра), кънигъчи (кънижъникъ), лапати (искати), лихоимъствие
(лихоиманиѣ), лъже съвѣдѣние (-тельство), лыштати сѣ (блѣстѣти се),
лѣнъ (ленивъ), любодѣи (любодѣивъ), миса (блюдо), мошьна (мѣшьць),
мрѣкнжти (помрѣкноути), мѣшица (комаръ), мѣнити сѣ (понижати се),
наводие (поводъникъ), намѣрити (възмѣрити), наставѣшаго дъне
(насоуштнъ), натроути (напитати), натѣкати (въвѣрити), непѣштевание
(вина), непѣштевати (мѣнѣти, глаголати), оброкъ (оуроць), обѣдание
(объядениѣ), огобѣсити сѣ (оугобѣзити се), олеи (масло), олокавтоматъ
(съжигаммо), опона (запона), опражнити од старијег опраздѣнати (у Дш
оупражнити), осѣсти (окрочити), отрада (оставлиниѣ), отрочина (дѣт-
ско), отѣдесѣтьствовати (десѣтьствовати), отѣжати (отегъчати), оцѣж-
дати (цѣдити), оцѣпнѣвати (оцѣпенѣвати), падение (паданияѣ), параклитъ
(оутѣшитель), параскевѣи (петекъ), паропсида и поропсида (блюдо),
пиво (питиѣ), пискати (свирати), платъ (прѣтъ), плеште (рамо), повап-
ненъ (поваплинъ), поганъни (ѣлиньска), поглѣштати (пожирати),
погразнжти (погроужати се), подѣметъ (испуштено у Дш), подѣпѣга и
подѣбѣга (поуштена), полъма (испуштено у Дш), помрачати сѣ (помрѣк-
ноути), порфира (багрѣница), потрѣпѣти (длъго трѣпѣти), похризмити
(помазати), правѣ (право), прапрѣднъ (багрѣнъ), приключаи (сълоучаи),
приплодити (приносити), пропадъ (пропасть), прѣмьнъ (прѣдъниѣ),
разбѣгнжти сѣ (развити се), рыбитвъ (рыбаръ), рѣпии (вльчъцъ)
свѣтило (свѣтильникъ), сикера (оловина), скандалисати (съблзнути),
скандалъ (съблзнь), сквозѣ (скрозѣ), скинии (сѣнь), скинопигии (потъ-
чениѣ коуштъ), скъласъ (образъ), скриница (ковъчежьць), скждѣти
(оскоудѣти), снопъ (снопиѣ), спыти (без-оума), стѣти (прѣспѣвати),
стратигъ (старѣищина), страшивъ (страшливъ), стрѣпѣтънъ (кривъ),
стоудодѣвание (лихоиманиѣ), сыръ (сыровъ), сѣпъръ (соупърникъ),
сударъ (оуброусъ), сукамина и сукомориа (годичина), таилиште (кровъ),
тачаи (хоуждиѣ), тектоновъ (дрѣводѣлинь, али има тектонъ), тети
(бити), токъ (течениѣ), трѣхътъ (мѣдъница), тъмънъ (кадило), оува
(оуа), оуничѣжати (похоулати), оутонжти (измрѣти), хитонъ (котыга,
одежда), хлѣбати (хлоупати), хѣштение (граблениѣ), чесати (съби-
рати), чрѣждение (оучрѣждениѣ), шоумъ (гласъ), юнѣи (мѣнии), усопѣ
(трѣсть).

Списак није исцрпан.

Однос лексике Дш и сѣаријих срѣских ѣеѣира

6.

Главне лексичке иновације, идентификоване поређењем с М, упо-
ређиване су и са стањем у старосрпским јеванђељима. Највише је употреб-

љаван лексички апарат из издања Мир, што су га припремили Гордана Јовановић и Никола Родић (Ј—Р Мир.). У том издању показане су лексичке разлике између Мир и шест других јеванђеља — три апракоса (Вук, Црк, Хил) и три тетре (Рх, Мп, Бд, а на местима где је овај последњи споменик оштећен и Вв). Пошто апракоси не садрже цео јеванђељски текст (иако садрже његов већи део), ни у издању Ј—Р Мир. нисмо имали паралела за све иновације које су се нашле у Дш. Да би се то надокнадило, и за оне делове текста којих нема у Мир извршено је упоређење грађе Дш са поменутих тетрама. Ради потпунијег увида у стање у XIV веку узета је поред Дш још једна тетра — Св (споменик нешто млађи од Дш), будући да споменици обухваћени у Ј—Р Мир не иду даље од краја XIII или почетка XIV века.

Будући да је Дш тетра, главна пажња је посвећена упоређивању с тетрама, и у овом одељку ће углавном о томе бити речи. Проблематика најстаријих српских тетра, њихових текстолошких типова и лексике у њима доста је проучавана у новије време, нарочито у радовима Г. Јовановић. Идентификоване су две групе четворојеванђеља из XIII века. Старију чине Рх и Мп, а другу, млађу Бд, Вв, Шч. Показало да се по конзервативности и чувању лексике првобитног тетра-текста (T_0) ни те групе нису јединствене, него се у њима разликују конзервативније и мање конзервативне секције. У првој групи конзервативна секција иде до пред крај Мт (око Мт 27.35). Одатле почиње млађа секција и иде до краја јеванђеља, с тим што у Рх постоје и друкчији уметци (Лк 12.3—48 и Јо 10.3—19.24), који су по конзервативности слични првој секцији (уп. П—Ј Текст. саст.). У другој групи тетра такође први део има конзервативније особине и тече до око Лк 9.28, а одатле почиње млађа секција, једнака с млађом секцијом из прве групе (уп. Јов. Најст. четв.).

Тако су се укупно показала четири типа текста у односу на T_0 , које можемо означити са T_1 , T_{1a} , T_2 и T_3 :

T_1 : заступљен у Рх и Мп од почетка јеванђеља до Мт 27.35;

T_{1a} : само у уметцима Рх (Лк 12.3—48 и Јо 10.3—19.24);

T_2 : у првој групи (Рх, Мп) од Мт 27.35 до краја, изузев уметака у Рх, као и у другој групи (Бд, Вв, Шч) од Лк 9.28 до краја;

T_3 : у другој групи (Бд, Вв, Шч) од почетка до Лк 9.28.

Према томе, ниједан од четирију уочених типова није засведочен на целом распону јеванђељског текста. Секције појединих типова неједнаког су обима, што се приближно види на овом графикону:

	Матеј	Марко	Лука	Јован
T_1	_____			
T_{1a}			—	_____
T_2	_____	_____	_____	_____
T_3	_____	_____	_____	

Ова непотпуност ограничава могућности упоређивања, јер се само мали број иновација Дш понавља довољно често и на разним местима да се може упоредити са паралелама у свим типовима.

7.

За поређење са српским тетрама узето је 825 битнијих лексичких (или лексичко-текстолошких) иновација Дш у односу на М. При овоме су посебно бројене све замене, а нису обједињаване оне које су међусобно сродне (нпр. корабљ ум. ладии и ум. ладиица рачуна се као две иновације). Није узиман у обзир ни број потврда, него се и вишеструко потврђена замена узима као једна иновација. Као аналогије у другим јеванђељима узети су само случајеви кад се иста замена јавља на истом месту у јеванђељском тексту као и у Дш одн. код вишеструко потврђених иновација кад бар на једном месту имамо такву подударност. Ако би се прибродиле аналогије које се јављају на неком другом месту у тексту (а не онде где и у Дш), онда би се њихов број повећао. Нпр. за *вонѧ ум. ароматъ* у Јо 19.40 узима се да је без аналогија (јер их нема на том месту), али такву замену налазимо у Т₂ на другом месту (Мк 16.1).

Поређења са српским тетрама показала су три слоја иновација (ако заједно узмемо Т₁ и Т_{1а}), а као четврти слој остају оне иновације за које нису нађене директне аналогије у тетрама из XIII века. Статистички налази су дати у табели.

Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	број инов.
+	+	+	+	+	1, и у Св
+	—	+	+	+	6, све и у Св
+	—	—	+	+	17, од њих 13 и у Св
+	—	—	—	+	5, од њих 1 и у Св
±	+	+	+	+	1, и у Св
±	—	+	+	+	3, све и у Св
±	—	—	—	+	5, од њих 2 и у Св
—	+	+	+	+	6, све и у Св
—	+	+	—	+	14, од њих 13 и у Св
—	+	—	—	+	4, од њих 1 и у Св
—	—	+	+	+	75, од њих 66 и у Св
—	—	+	—	+	129, од њих 71 и у Св
—	—	—	+	+	68, од њих 50 и у Св
—	—	—	—	+	491, од њих 96 и у Св
Свега					825, од њих 280 и у Св

У колони Т₁ са ± означене су иновације потврђене у Мп, али не и у Рх.

Што се тиче апракоса, може се начелно рећи да типу T_1 и T_{1a} по степену архаичности одговара Мир, као и први део Вук, док други део Вук, затим Црк и Хил више одговарају типу T_2 , односно тзв. мстиславско-јурјевском типу.

Даље ће се наводити примери лексике појединих слсјева. За иновације које су у Дш потврђене једном или двапут наводиће се сигнатуре места у тексту (јеванђелист, глава, стих). Ако има више потврда, у угластој загради наводиће се колико се пута таква иновација јавља у тексту Дш. Иза тога ће се само егземпларно наводити сигнатуре појединих места у тексту на којима се испољава подударност Дш са испоређеним тетрама.

8.

Као први слој иновација у Дш (идентификованих сравњењем са М) можемо узети оне које се јављају већ у типу T_1 или T_{1a} . Најпре ће бити изложене оне са аналогијама у типу T_1 .

Дш и T_1 T_{1a} T_2 T_3 Св: вѣровати ум. верж љати [×11] Мт 21.26; Јо 12.38 (остале потврде не наводе се, што важи и даље).

Дш и T_1 T_2 T_3 Св: лицемѣрь ум. упокрить [×9] Мт 24.51; Лк 12.56. — оставити ум. отъпоустити [×11] Мт 6.12; Лк 17.3. — оставлати ум. отъпоуштати [×8] Мт 6.12; Лк 5.20. — проходъ ум. афедронъ Мт 15.17; Мк 7.19. — прѣйти ум. прѣяхати [×5] Мт 14.34; Мк 6.53. — съб-лазн- ум. скандал- [×7] Мт 18.7; Лк 17.1.

Дш и T_1 T_3 Св: гробъ ум. жалъ Мт 8.28. — льнь ум. прѣтъ Мт 12.20. — напитати ум. натроути Мт 25.37. — одръ ум. ложе Мт 9.6. — пожирати ум. поглъштати Мт 23.24. — пръвѣци ум. прѣдѣнии Мт 20.27. — съвезати ум. събирати Мт 23.4. — творити ум. ходити (текстол.) Мт 23.3. — оудавити се ум. възвѣсити сѧ Мт 27.5. — оучитель ум. равви [×6] Мт 23.7.

Дш и T_1 T_3 : жрѣвнь ум. жрѣнѣвъ Мт 18.6; 24.41. — комаръ ум. мѣшица Мт 23.24. — четврѣтовластьѣ ум. тетрархъ Мт 14.1.

Дш и T_1 Св: оубити ум. избити Мт 22.6.

Дш и T_1 (само): исъхноути ум. оусъхнѣти Мт 21.20. — сить ум. сатъ Мт 13.33.

Неке иновације у оквиру T_1 потврђује само Мп (тј. Мп₁, прва секција овог споменика), а не и старије Рх:

Дш и Мп₁ T_{1a} T_2 T_3 : пѣтъль ум. коуръ (у М кокогъ) [×11] Мт 26.34; Јо 13.38 (уп. П—Р Огл., 168);

Дш и Мп₁ T_2 T_3 Св: блюдо ум. миса [×4] Мт 14.8; Мк 6.28;

Дш и Мп₁ T_3 Св: оставити ум. остати Мт 3.15; 19.14;

Дш и Мп₁ T_3 : поваплинь ум. повапъненъ Мт 23.27;

Дш и Мп₁ Св: подькопати ум. подърѣти Мт 24.43.

Иако је, како смо видели, знатан број иновација из T_1 поновљен у Дш, остаје изванредан број оних које се нису поновиле. Такве су: блазник ум. скандџџ, златица ум. скџлаш, зџвати се ум. нарицати сџ, иначе и вџноу ум. единаче, оцџштати ум. оцџждати, прџблажнати ум. скандалисати, село керамини ум. село скџдџљниково (уп. П—Ј Текст. саст., 31).

9.

Даље ће се навести аналогије иновација Дш с типом T_{1a} , тј. другим делом Јо у Рх. Условно се овој секцији прикључује и кратка секција Лк 12.3—48, где, у ствари, имамо местимично одступање од типа T_2 (у смислу веће конзервативности) и местимично подударање с тим типом. Примери из ове краће секције биће обележени звездицом.

Дш и T_{1a} T_2 T_3 Св: *благ- ум. добр- [×8] Лк 8.8; 12.18. — мур- ум. хризм- [×4] Мк 14.3; Јо 12.3. — наплњити ум. исплњити [×4] Мк 15.36; Јо 12.3. — петџк ум. параскевџни [×6] Мк 15.42; Јо 19.14. — скоро ум. њдрс [×5] Мт 28.7; Јо 11.29.

Дш и T_{1a} T_2 Св: багрџњ ум. прапрџдњ Јо 19.2, 5. — видџти ум. оувџдџти Јо 14.7. — вџзети ум. приџти [×6] Лк 19.12; Јо 13.4. — горџ ум. вџ испрџ Јо 11.41. — *господинџ ум. госпоџ [×4] Лк 12.45. — ковџчежџ ум. скриница Јо 12.6; 13.9. — *оскоудџти ум. скоудџти Лк 12.33. — пригласити ум. приџвати Лк 16.2; Јо 11.28. — прџдџстоџти ум. прџстоџти Јо 18.22. — распети ум. пропџти [×24] Мт 27.22; Лк 23.21; Јо 19.6. — *оугобџзити се ум. огобџзити сџ Лк 12.16. — *цџнџти се ум. вџнџти сџ Лк 12.6.

Дш и T_{1a} T_2 : вџ своџ си ум. вџ своџ Јо 16.32.

Дш и T_{1a} Св: вџзгласити ум. вџзџвати [×3] Јо 12.17.

Дш и T_{1a} (само): *имџти ум. мошџти Лк 12.4. — котџга ум. хитонџ Јо 19.23. — понџва ум. лентиџ Јо 13.4.

И у типу T_{1a} констатоване су неке иновације у односу на М које се нису поновиле у Дш, као: глашати ум. зџвати, врџтџ ум. врџтџ, народџ ум. спира, прџстрџџ ум. стадиџ, соудильница и соудџште ум. преторџ (уп. П—Ј Текст. саст., 38).

10.

Као други слој можемо узети оне иновације Дш које имају аналогије у T_2 , али не и у T_1 или T_{1a} . Ово је условна хронологија, јер је тип T_2 засведочен у тетрама истовремено кад и T_1 и T_{1a} , а у апракосима слични тип налазимо већ у другом делу Вук. Међутим, он је типолошки млађи него T_1 и T_{1a} , јер му је својствена доста радикална ревизија најстарије стсл. лексике. Знатан број његових иновација понавља се у Дш, а део њих истовремено и у T_3 , односно Св, што ће се видети из прегледа који следи (он је селективан, јер би исцрпно навођење било преопширно).

Дш и Т₂ Т₃ Св: блюдо ум. миса [×4] Мк 6.28. — бѣлильникъ ум. гнафеи Мк 9.3. — веригы ум. жже желѣзное Мк 5.3, 4. — врачъ ум. балии [×4] Мк 2.17. — вьсь ум. градьць [×3] Мк 6.6. — вьторои ум. вѣторицеж [≡3] Мк 14.72. — гласъ ум. шоумъ Лк 4.37. — дѣтськъ: изъ дѣтська ум. из отрочины Мк 9.21. — заключити ум. заклежити Лк 4.25. — затворити ум. заклежити Лк 3.20. — земля ум. соухо Лк 5.11. — испрѣва ум. искони [×3] Лк 1.2; Јо 6.64. — корабль ум. ладии, ладиица [×5] Мк 4.36. — коуць ум. сподъ Лк 9.14. — мьнѣти ум. непьштевати Мк 6.49; Лк 7.43. — не брѣшти ум. не родити (ра-) [×5] Мт 6.24; Лк 10.40. — обрадованъ ум. благодатьнъ Лк 1.28. — помазати ум. похризмити Мк 14.8. — прѣславнь ум. дивнь Лк 5.26. — рыбаць ум. рыбитвъ Лк 5.2. — сьтньикъ ум. кентоурионъ Мк 15.45. — хоула ум. власфимии [×8] Лк 5.21. — чрѣво ум. жтроба Лк 1.42, 44. — илиньска ум. поганьини Мк 7.26.

Дш и Т₂ Т₃: долоу ум. низъ Лк 4.9. — иереи ум. архиереи (текстол.) Мк 1.44. — кривъ ум. стрѣпѣтънъ Лк 3.5. — многашти ум. множицеж [×4] Мк 9.22 (Св многоажьди).

Дш и Т₂ Св: аште ум. колиждо [×7] Мт 15.5; Лк 9.57. — без-оума ум. спьти Мт 5.22; Јо 15.25. — бити ум. тети Јо 19.1. — ближньии ум. искрньии [×5] Мт 22.39; Лк 10.27. — великъ ум. велии [×21] Лк 16.26; 21.23. — вѣгати ум. доухати Лк 12.55. — граблинии ум. хьштение Лк 11.39. — домоу строитель ум. икономъ Лк 16.8. — житьница ум. хранилиште Лк 12.24. — зной ум. варъ Лк 12.55. — коуцьць ум. пѣнажньикъ Лк 19.23. — кьнига ум. боуки Лк 16.6. — лоукавьини ум. непризнъ Лк 11.4. — масло ум. олеи [×6] Мк 6.13. — мѣдница ум. лепта, трѣхътъ Мк 12.42; Лк 12.59. — мѣра ум. корыць Лк 16.7. — начело (мира) ум. съложение Лк 11.50. — пештера ум. пешть Јо 11.38. — потьчениъ коушьтъ ум. скинопигии Јо 7.2. — пропасть ум. пропадъ Лк 16.26. — просити ум. хлѣпати Лк 16.3. — пьпъриште ум. стади Јо 6.19; 11.18. — старѣишина събороу ум. архисунагогъ Лк 13.14. — събориште ум. сьньмиште и сл. [×15] Мк 1.23; Лк 13.10; Јо 11.47. — соупьръникъ ум. сжпърь [×3] Лк 12.58. — трѣсть ум. усопъ Јо 19.29. — оутѣщитель ум. параклитъ [×4] Јо 14.16. — часъ ум. година [×19] Мт 24.36; Јо 1.40. — љгодичина ум. сукамина, сукомориа Лк 17.6; 19.4.

Дш и Т₂ (само): багрѣница ум. порфира Лк 16.19. — глаголати (къ себѣ) ум. ставати сѧ Лк 4.36. — дѣла ум. ради и др. [×15] Мк 2.4; Лк 5.19; Јо 5.16. — женеи се ум. женихъ Јо 2.9. — жидове ум. иудеи [×25] Јо 1.19. — жидовськъ ум. иудеискъ [×17] Лк 1.5; Јо 2.6. — жьрьць ум. иереи [×6] Лк. 1.5. — запона ум. катапетазма Мт 27.51. — корити ум. досаждати Лк 11.45. — мѣхъ ум. пира Лк 9.3. — нар'ды вѣр'ны ум. нарѣдъны пистикии Мк 24.3, сл. и Јо 12.3. — нь тъкъмо ум. тъкъмо [×9] Лк 11.29. — плѣнь ум. користъ Лк 11.22. — порождениъ ум. иштѣдие Лк 3.7. — почьто ум. вьскжж Мк 15.34. — право ум. аминъ [×10, од тога 8 у Јо] Јо 3.3. — стропъ ум. скжидьль Лк 5.19. — стьклѣница ум. алавастръ Лк 7.37. — сълоучаи ум. приключаи Лк 10.31. — трѣба ум. жрѣтва Лк 13.1. — оуроць ум. оброкъ Лк 3.14. — цѣлов-ум.

лобъз- Лк 7.45; 22.47. — цѣта ум. лепта Лк 21.2. — чръвльница ум. висонъ Лк 16.19. — кдиночедъ ум. иночадъ Лк 9.38.

У овом последњем одељку дошле су до изражаја неке маркантније особености типа T_2 , према којима су се каснија јеванђеља уздржаније односила (па их нема у T_3 и Св), а у Дш их налазимо највише у Лк и Јо.

Иако је велики број иновација типа T_2 поновљен у Дш, има и таквих које се не понављају, нпр.: акы ум. њко, алькати ум. постити, дьбрь огњна и изеро огњнои ум. ђеона, житиѣ ум. животоъ, масть благовоњнаѣ ум. муро, пастоухъ ум. пастырь, послоухъ ум. свѣдѣтель и сл., страна ум. ѡзыкъ и др. (П — Ј Текст. саст., стр. 32 — 35). Поред тога, неке иновације типа T_2 знатно су проређене у Дш, тако да лексика у Дш у целини може изгледати конзервативнија него у T_2 . Ипак, она ревизија лексике која је својствена типу T_2 има, како смо горе видели, знатног одраза на лексику у Дш.

11.

Као трећи слој иновација у Дш можемо узети оне које у српским тетрама налазе аналогije (на истом месту у тексту) тек у типу T_3 , тј. у првом делу тетра из друге пол. XIII в. — Бд, Вв и Шч. Видели смо да овај тип понавља многе иновације из првог и другог слоја, а овде ће се селективно изложити оне које су засведочене тек у T_3 (или у T_3 и Св), а не и у ранијим типовима.

Дш и T_3 Св: благовољниѣ ум. вољѣ Мт 11.26. — блъстѣти се ум. лъштати сѡ Мк 9.3. — блюдо ум. паропсида (пор-) Мт 23.25, 26. — вльчьѣ ум. рѣпиѣ Мт 7.16. — глаголимъ ум. нарицаемъ [× 6] Мт 26.3. — дръжавьнъ ум. славьнъ Лк 1.3. — же ум. а [× 17] Мт 8.33; Мк 11.8. — заповѣдати ум. запрѣтити Мк 6.8; Лк 5.14. — лице: на лици ум. ниць [× 4] Мт 26.39. — мьногоцѣнънъ ум. драгъ Мт 26.37; Мк 14.3. — неправьда ум. нечистота Мт 23.25. — припасти ум. приразити сѡ Лк 6.49. — страна ум. земля, область Лк 8.36, 37. — сьребрьници ум. сьребро [× 4] Мт 28.15.

Дш и T_3 (само): двигноути се ум. подвисати сѡ Мк 13.25. — довольноѣ ум. похотоъ Мк 15.15. — дьшти ум. отъроковица Мк 7.30. — нарешти ум. именовати Лк 6.14. — пишта ум. мьзда Мт 10.10. — поздѣ ум. вечерь (-роу) Мт 16.2; 20.8. — цѣливати ум. цѣловати Мк 9.15; 15.18.

Изостанак подударности T_3 и T_2 добрим делом (у више од пола случајева) јавља се само на оним местима где није било прилике да се директно упореде један и други тип. Ипак је знатан део иновација имао могућности да се испољи у оба типа (било зато што се јавља у заједничкој секцији текста, од краја Мт до средине Лк, било зато што се иновација јавља вишеструко, у разним деловима текста), што је омогућило да се уоче стварне разлике и подударности двају типова.

Иновације Дш без аналоија у њеиџрама из XIII века

12.

Досад показане иновације Дш нису, у ствари, никаква специфичност овог споменика и његовог доба, него шире, делом и опште појаве у српским тетрама XIII — XIV века. На реду су појаве у којима ће бити много више специфичног, тј. лексичке иновације у Дш које (на истоме месту) немају аналоија у упоређеним ранијим тетрама. Оне су делом специфичност самог споменика, а делом одраз ширих узуса. О томе сведочи чињеница да се у нешто млађем Св понавља знатан део тих инсација (око 20%).

Због великог броја ових иновација, исцрпно ће се, као илустрација, навести само почетак списка, у оквиру слова а, б, в, г:

бесџдовати ум. глаголати Јо 4.27. — благоволити ум. вољж имџти Лк 11.48. — благодарити ум. хвалж въздати (и Св2) Мк 8.6; 14.23; Лк 22.17; Јо 6.11. — блюдити ум. назирати Лк 14.1. — болии ум. ваштии Лк 9.46. — боли ум. ваште (и Вук) Мк 14.5. — больше ум. лише Мк 12.40. — быти ум. достојати Јо 4.4. — быти ум. прикључити сџ Мк 6.21. — бџдно ум. неоудобџ Мт 19.23. — великџ ум. болии Мт 22.38. — великџ ум. ваштии (и Црк1 Хил1) Мт 20.26; Лк 9.48. — вести се (вез-) ум. џхати (и Црк) Јо 6.17. — веште ум. излиха Мк 7.36. — веште ум. паче Мт 20.31; Лк 7.42. — веште ум. боле Лк 3.13. — вештии ум. болии Мт 22.36; Јо 7.31. — видџ ум. зракџ Лк 3.22. — видџти ум. оузърџти (и Св3 Вук1 Црк1 Хил1) Мт 8.18; Мк 1.19; 5.6; Лк 5.27; 13.12; 15.20. — вина ум. непџштевание Мк 12.40. — винограџ ум. лоза (и Вук1 Хил2) Јо 15.1, 5. — владџка ум. воевода Мк 13.9. — вои ум. воевода Лк 22.4. — вони ум. ароматџ (и Вук) Јо 19.40. — врџте ум. врџтепџ Јо 19.41. — врџме (по вџса времена) ум. лџто (и Вук Црк) Јо 5.4. — врџшти ум. метати Мк 15.24. — вџ оутрџи ум. вџ оутрџиини Мк 11.12. — вџ оутрџи ум. вџ оутрџи дџнь Јо 12.12. — вџ чрџвџ џмоушти ум. непраздџнаџ Мк 13.17. — вџ ютрџ ум. вџ оутрџи дџнь Јо 6.22. — вџвџрити ум. натџкати Лк 6.38. — вџдовица ум. вџдова (и Вук Црк Хил) Лк 18.3. — въздви-
ноути (очи) ум. възвести Јо 4.35. — въздвижноути ум. вџскрџсити Јо 12.1, 7. — въздвижноути ум. възнести (и Вук Црк Хил) Лк 17.13. — въз-
вигноути ум. възбоудити Мт 8.25. — възимати ум. отџимати (и Св1) Лк 6.29, 30. — възирати ум. зърџти Лк 4.20. — възискати се ум. мџстити сџ (и Св) Лк 11.50. — възмоутити се ум. възмџсти сџ Мк 6.50. — възмџ-
рити ум. намџрити (и Црк) Мк 4.24. — вџлести ум. вџнити (и Мир) Мк 6.45. — вџнимати ум. блюсти сџ (и Мир) Мк 13.33. — вџнимати ум. видџти Мк 8.15. — вџнити ум. вџлџсти (и Св) Мк 8.13. — вџнити ум. вџхати Лк 8.23. — вџноутрџюдоу ум. вџнџтрџ (и Мир) Мт 7.15. — вџнџ ум. кромџ Лк 13.33. — вџпрашати ум. молити Јо 4.31. — вџскран ум. вџскрилие Лк 8.44. — вџскрџсноути ум. вџстати Мт 12.41. — вџспџти ум. възгласити Лк 22.60. — вџставити ум. вџскрџсити Јо 12.9. — вџста-
ниџ ум. вџскрџснование Мт 26.32; 27.53. — вџстати ум. вџскрџнџти

Мт 14.2; Мк 14.28; Лк 8.55; 9.19. — вѣсходити ум. вѣздрости Мк 4.32. — вѣсходити ум. исходити (и Вук Црк Хил) Мт 24.27. — вѣходити ум. вѣннити Мк 1.21; Лк 10.5. — вѣдѣти ум. знати (и Мир1 Црк1 Хил1) Мт 11.27; 26.72; Јо 10.5. — вѣдѣти ум. оумѣти (и Св2) Мк 14.40, 68; Лк 12.56. — вѣроу ити ум. вѣрж имати Јо 14.11. — вѣтвиѣ ум. вѣиѣ (и Св) Јо 12.13. — вѣтиѣ ум. вѣи Мт 24.32. — вѣяти ум. дѣхати Јо 6.18. — гнѣздо ум. пѣтеньци Мт 23.37. — годѣ ум. година (и Хил) Јо 8.20. — горњии ум. гора (и Св) Лк 1.39. — господѣствовати ум. оустоѣти Мк 10.42. — гражданиѣ ум. жителѣ Лк 15.15. — грести ум. приити Јо 4.25; 16.25. — гроздиѣ ум. грозни Мт 7.16.

Довде су иновације навођене редом, без одбира, а аналогije су (кад их има) показиване не само у Св него и у апракосима (колико су ушле у апарат издања J—P Мир.). Бројка уз скраћеницу показује колико се пута јавља аналогija на цитираним местима, тј. на оним местима где је потврђена у Дш. Одавде се види да део ове групе иновација значи новину само у односу на тетре, а не и на апракосе.

13.

Даље ће се примери иновација у Дш којих нема у тетрама из XIII века наводити само селективно:

десетѣствовати ум. отѣдесатѣствовати Мт 23.23. — доволнь ум. достоинѣ Лк 3.16; 7.6. — домовъникѣ ум. господинѣ, г. домоу, г. храмини Мт 20.11; Мк 14.14; Лк 12.39. — домѣ ум. храмѣ (× 7, Св2) Мт 21.13, бис; 24.17; Мк 2.26; 11.17, бис; Лк 8.27. — домѣ ум. хранина Лк 7.37. — дѣвашти ум. дѣва краты (и Св) Мк 14.72. — дѣлателѣ ум. тѣжателѣ (и Св3) Мк 12.1, 2, бис. — жизнь ум. животь Јо 12.50. — завистѣ ум. жалость Јо 2.17. — завѣса ум. катапетазма Лк 23.45. — запона ум. опона Мт 27.51; Мк 15.38. — запрѣштати ум. велѣти Мк 1.27; Лк 4.36; 8.25. — здравовати ум. исцѣлѣти Лк 7.10. — знаменати ум. запечатѣлати Јо 3.33. — зѣвати ум. вѣпити (× 4, Св1) Мт 20.31; Мк 3.11; 11.19; Лк 18.39. — избытъкѣ ум. оукроухѣ (× 3, Св1) Мк 6.43; 8.19; Јо 6.13. — измрѣти (въ водахѣ) ум. оутонжти (и Св) Мт 8.32. — изобиловати ум. избывати Лк 15.17. — изьноутрѣ ум. из жтрьждж Мк 7.21. — иманиѣ ум. доволѣ (Св имѣниѣ) Лк 14.28. — инородъникѣ ум. иноплеменьникѣ Лк 17.18. — искати ум. лаѣти (и Св) Лк 11.54. — искорѣнити ум. вѣздрати Лк 17.6. — искоусити ум. неврѣдоу сѣтворити Мк 12.10. — кадило ум. тѣмьанѣ Лк 1.10. — камыѣ ум. камы Јо 8.7. — кровѣ ум. сѣкровиште, таилиште. Мт 24.26; Лк 12.3. — коупилиште ум. коупля Мк 7.4. — лаѣтелѣ ум. засѣдъникѣ (и Св) Лк 20.20. — лице ум. видѣние Јо 5.37. — ловѣць ум. рыбарѣ Мт 4.18; Мк 1.16. — лоза ум. розга Јо 15.5. — лозинѣ ум. раждие Јо 15.6. — лоукавь, -а ум. сѣзль, зѣло (× 16, Св9) Мт 9.4; 12.35, бис, итд. — льбноѣ мѣсто ум. кралиево мѣсто Мк 15.22. — любодѣивѣ ум. любодѣи Мт 12.39. — мировати ум. мирѣ ѣти Мк 9.50. — молѣ ум. тѣла Лк 12.33. — моудрѣствовати ум. мѣслити Мк 8.33. — мѣдъница ум. драгма Лк 15.8, бис. — мѣра ум. (а)ссарии Мт 10.29. — мѣшыць ум.

мошна Мт 10.10. — мѣшць ум. пира Мк 6.8; Лк 22.35, 36. — мѣшць ум. врѣтиште Лк 10.4. — наставникъ ум. рав'ви Мк 9.5. — начело ум. власть Лк 12.11. — начельникъ събороу ум. архисунагогъ Мк 5.22, 35. — непокоривъ ум. противьнъ Лк 1.17. — ноуж[д]но ум. неволя, негодобъ Мт 18.7; Мк 10.24. — нь тѣчию ум. тѣкъмо Јо 6.22, 46. — область: подь областию ум. подь владыкою, подь властелы Мт 8.9; Лк 7.8. — обновлении ум. енкение Јо 10.22. — образъ ум. скласъ Мт 22.19. — оглаголати ум. възглаголати Лк 11.54. — одебелѣти ум. отлѣстѣти Мт 13.15 (и Св). — ожесточати ум. окаменити Мк 6.52. — окрочити ум. осѣсти Лк 19.43. — оловина ум. сикера Лк 1.15. — онъ ум. ть (×8) Мт 15.28; 18.27, 28 итд. — онъ сиць ум. етеръ (и Св) Мт 26.18. — оскопоти ум. исказити Мт 19.12, бис. — отаи ум. таи Јо 18.20. — отроковица ум. дѣвица Мт 9.25. — отрочишь ум. дѣтишь Мт 11.16. — оцѣстити ум. милостивъ быти Лк 18.13. — падании ум. падение Лк 2.34. — пасти ум. разорити сѧ (Св пасти се) Лк 6.49. — пета ум. прѣлыштение (и Св, текстол.) Јо 13.18. — писании ум. кѣнигы (×14, Св12) Мт 26.54, 56; Мк 12.10 итд. — поведѣнии ум. наводие Лк 6.48. — погыбноути ум. заблждити Мт 18.12. — помѣшлати ум. рѣпѣтати Лк 15.2. — понява ум. риза Јо 19.40. — посланникъ ум. апостолъ (и Св) Јо 13.16. — послѣдовати ум. грести по, ходити по Мт 9.9, 38. — потоць ум. вода (и Св) Мт 24.39. — потыштати се ум. подвигнѣти сѧ Лк 2.16. — походуати ум. оуничѣжати Лк 18.9. — поити ум. посагнѣти Мк 10.12. — право ум. въ истинѣ Лк 4.25. — праздникъ ум. днь великъ (и Св) Мт 27.15. — привидѣнии ум. призракъ (и Св) Мт 14.26. — приносити ум. приплодити Мк 4.8. — притежати ум. приобрѣсти Мт 25.22. — приемыць ум. гостиньникъ Лк 10.35. — приѣти (свѣтъ) ум. сътворити Мт 12.14; 27.1; 28.12. — продаѣти се ум. вѣнимъ бѣити Мт 10.29. — прѣвосвештеньникъ ум. архиереи (×5, Св3) Мт 16.21; 21.15; Мк 11.18; 15.11; Лк 9.22. — прѣть ум. платъ Мт 9.16; Мк 2.21. — прѣдании ум. заповѣдь Мк 7.7. — прѣльсть ум. льсть Мк 4.19. — прѣрѣковати ум. прѣтити Мк 8.32. — прѣторъ ум. притворъ (и Св) Јо 18.28. — поуштена ум. подѣлѣга, подѣбѣга (Св поуштеница) Мт 5.32; 19.9. — разграбити ум. раскътити Мт 12.29. — разоумѣти ум. оштоутити Мт 24.39; Лк 9.45. — разоумѣти ум. чисти Мт 12.3. — рамо ум. плеште (и Св) Мт 23.4. — рана ум. ѣзва Лк 10.10. — расоудити ум. оусжмѣнѣти сѧ Мк 11.23. — риза ум. хламида Мт 27.28. — родъ ум. рождение Лк 1.61. — рождении ум. иштѣдие (и Св) Мт 12.34. — свештеньникъ ум. архиереи Мт 8.4. — свѣтильникъ ум. свѣштьникъ Мт 5.15. — свѣтильникъ ум. свѣтило Јо 18.3. — свѣшта ум. свѣтильникъ Мт 25.4. — сицевъ ум. сиць (и Св) Јо 9.16. — скопѣць ум. каженикъ Мт 19.12, трипут. — сраѣца ум. епендитъ Јо 21.7. — старѣишина ум. архиереи Јо 7.32; 19.6, 15. — старѣишина ум. страѣгъ Лк 22.52. — соупроуъ (грѣлицъ) ум. дѣва Лк 2.24. — соуродѣници ум. рождение Лк 1.58; 2.44; 14.12. — събирати (смокъвы) ум. чесати Лк 6.44. — събирати се ум. сънимати сѧ Јо 18.20. — съборъ ум. сънъмъ (и Св) Јо 11.47. — съвладати ум. оустоѣти Лк 22.25. — съгласити се ум. приключити сѧ Лк 5.36. — съгосподьствовати ум. оустоѣти Мт 20.25. — съжиганмо ум. олокавтоматъ Мк 12.33. — съкровиште ум. хранилиште Мт 23.5. — сълоучити

се ум., ключити сѧ Лк 1.9. — сњњиште ум. сњњмъ Мт 10.17; Лк 22.66. — сьпрешти ум. съчетати Мт 19.6; Мк 10.9. — сьрадовати се ум. радовати сѧ сь Лк 15.6, 9 (уп. Ков. Грециз., стр. 125). — сьровъ ум. сьгръ (Св соуровъ) Лк 23.31. — сѣме ум. чѣдо Лк 20.31. — сѣнь ум. скинии (и Св1) Мк 9.5; Лк 9.33. — тишина ум. ведро Мт 16.2. — троупъ ум. тѣло Лк 17.36. — тръжъникъ ум. пѣнажъникъ Јо 2.14. — тьчию ум. тькъмо Јо 5.18; 12.9; 17.10. — тьштати се ум. мльвити Лк 10.40. — оуа ум. оува (и Св) Мк 15.29. — оубогъ ум. ништъ Лк 18.22; Јо 13.29. — оудалати (мьздоу, оутѣхоу) ум. вѣсприѣати Мт 6.2, 5, 16; Лк 6.24. — оукарѣати, оукорити ум. осжждати, -дити Лк 6.37. — оуњьвати ум. дрѣселовати Мт 16.3. — оуставити ум. повѣлѣти Лк 3.13. — оуставъ ум. обычаи Лк 1.9. — оутроба ум. чрѣво Лк 23.29. — оучестии ум. ефимерии Лк 1.5. — оучрѣждениѣ ум. чрѣждение Лк 5.29. — храмъ ум. цркъы Мт 23.16, 17, 35; Мк 14.58; Лк 1.9, 21; Јо 2.20, 21. — храмъ кровъньи ум. газофилакии Јо 8.20. — хромъ ум. маломоштъ Мк 9.43. — хоуждии ум. тачаи (и Св) Јо 2.10. — чаѣти ум. жьдати Лк 1.21. — чедо ум. иштѣдие Мт 23.23. — челедь ум. домъ Мт 24.45. — штедръ ум. милостивъ Лк 6.36, бис. — идиородньѣ ум. иночѣдь (× 4, Св 3) Лк 7.12; 8.42; Јо 3.16, 18. — иза ум. болѣзнъ Мт 10.1. — изькъ ум. людие Јо 11.51, 52. — изькъ ум. родъ Јо 18.35.

Иако је грађа изложена само делимично*, из ње се види да се и у XIV веку лексика у српским четворојеванђељима доста развијала и мењала.

Неки синонимски редови и однос Диѣ према њима

14.

У овом одељку наводиће се подаци и из још неких старосрпских тетра који су објављени у неким радовима (Јов. Зам. ѣтеръ, Јов. Накн. грец. и Стеф. Парал. архиепѣри). Најпре ће се навести синонимија трију првобитно непреведених речи које се јављају на много места у јеванђељском тексту. Даће се статистички подаци о учесталости појединих синонима, а без навођења конкретних места у тексту. Статистички подаци:

— а. аминъ (аминъ аминъ), б. право (право право).

T _{11a}	37a		Мир	53a	16
T ₂	2a	436	Вук	40a	216
T ₃	38a	16	Црк	14a	386
Дш	63a	106	Хил	23a	266
Св	73a				

Само варијанту аминъ имају и Хн, СА и Гг (Јов. Накн. грец., стр. 318).

* Један примерак рукописа мог магистарског рада, у коме су дати подробни подаци о лексичким разночтенијима Дш у односу на М и аналогијама у српским јеванђељима, налази се у документацији Старословенског одсека Института за српско-хрватски језик у Београду.

— а. архиереи (-ѣи), а'. иереи (-ѣи), б. старѣшина жъръчьскъ, б'. жъръць, в. старѣшина, г. старѣшина жидовьскъ, д. пръвосвештеньникъ, д'. свештеньникъ. Подаци:

	а	а'	б	б'	в	г	д	д'		а	а'	б	б'	в	г	д	д'
T ₁	40	—	—	—	—	—	—	—	Мир	55	—	4	—	—	—	—	—
T ₂	11	—	40	5	—	—	—	—	Вук	51	—	19	—	4	2	—	—
T ₃	41	—	3	—	—	—	—	—	Црк	51	—	25	—	2	—	—	—
Дш	66	1	3	1	3	—	4	1	Хил	39	—	6	1	2	—	—	—
Св	57	1	—	—	—	—	22	—									

Стање у другим тетрама: Хл: 54а 12б (и два пута старѣшина архиерискъ); НБ: само а; Хн: само а; Сл: 64а 11б 3б'; Јк: само а; Гг: само а; Км: 77а 1б. Ови подаци (а делом и они из табеле) узети су из литературе (Стеф. Парал. архиереи и Јов. Накн. грец.). Нигде није нађен синоним пръвосвештеньникъ, који се јавља у Дш и нарочито у Св, иако је Д. Стефановић сравнио 8 апракоса, 8 тетра и 8 апостола српске редакције.

На местима где је у М иереи налазимо: а. иереи, б. жъръць, в. свештеньникъ. Подаци (за апракосе на основу Ј—Р Мир.):

T ₁	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
2а	2а	5а	2а	6а	6а	4а	2а	1а
	5б		7б				2б	2б
				3в				

Видели смо да се исте речи срећу и ум. архиереи.

— а. итеръ (ет), б. идинъ (ед), в. инъ (ин), г. дроугъ (др), д. нѣкъи (нк), ђ. нѣкъто (нкт), е. нѣкоторъи (нкр). Подаци:

	ет	ед	ин	др	нк	нкт	нкр
З	84	—	—	—	1	—	—
Н	86	1	—	—	—	—	—
М	15	74	—	—	1	—	—
T _{11а}	11	—	—	—	—	—	—
T ₂	21	2	2	8	38	6	4
T ₃	24	—	—	—	4	1	1
Дш	7	—	—	2	60	18	3
Св	—	—	—	—	84	5	—

	ет	ед	ин	др	нк	нкт	нкр
А	52	1	—	—	—	—	—
С	3	27	3	—	3	—	—
О	10	7	—	2	35	1	1
Мир	66	—	1	1	5	—	2
Вук	18	2	1	5	25	24	8
Црк	18	1	—	2	35	9	11
Хил	12	2	—	4	24	8	17

Првобитни грцизам етеръ почео се преводити већ у класичним стсл. споменицима. У овој појави најархаичније стање показују З и А, док М, С и О широко примењују преводе. У М је то единъ, а само једанпут, и у М и у З, нѣкѣи (Лк 9.8). Слично се единъ примењује и у С, где налазимо на неким местима и инъ и нѣкѣи. У О се широко примењује нѣкѣи, а засведучено је и нѣкѣто и нѣкѣторѣи (у статистику нису ушли случајеви где О удваја синониме: етеръ дроутъ, нѣкѣто етеръ, нѣкѣи етеръ). У српској редакцији имамо на једној страни Н, с потпуно сачуваним етеръ, а на другој Св, где је генерализовано нѣкѣи и неколико пута нѣкѣто, док у другим испитаним споменицима налазимо различите комбинације, само што стање у тетрама зависи од текстол. типова од којих су комбиноване. Осим за Дш и Св, статистика је направљена на основу података из литературе (П—Ј Текст. саст. и Јов. Зам. итеръ).

15.

Разноврсне синонимије налазимо и код речи мање фреквенције у јеванђељском тексту. Нарочито је то уочљиво кад је у првобитном преводу био остављен грцизам.

— а. архисунагоѣ и сл. а'. сунагоѣ и сл., б. старѣишина сѣнмиштоу (-а), в. старѣишина сѣбороу (-а, -ѣскѣ), в'. старѣишина сѣборишта (-оу), г. старѣишина мѣтарѣскѣ, д. начелѣникѣ сѣбороу.

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мк 5.22	а			г	а	д	б	а	в	в'	в
Мк 5.35	а			б	а	д	а	а	в	в	в
Мк 5.36	а			б	а	а	б	а'	в	в	в
Лк 8.49	а			в	а	в'	а	а	в	в	в
Лк 13.14	а			в	в	в	в	а	а	в	в

У Мк 5.22, 35, 36 имамо варијанту а у Хн, СА и Гг, а у Сл два пута вар. а, а једном а' (подаци из ових тетра, овде и даље, према Јов. Накн. грец.). Варијанта начелѣникѣ сѣбороу нађена је само у Дш. Варијанту а' имају и А и С (поред Мир.).

— а. газофилакии (у Мир и -гии), б. сѣкровиште имѣниѣ и сл., в. храмъ набѣдештии имѣниѣ, г. сѣкровиштеѣноѣ хранилиште, д. храмъ кровѣниѣ. Стање:

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мк 12.41	а			б	г	г	г	а	а	г	г
„	а			б	г	г	г	а		г	г
Мк 12.43	а			б	г	г	г	а	а	г	г
Лк 21.1	а			в		г	в	а	а	а	а
Јо 8.20	а			а		д	а	а	а	д	д

Подаци из других тетра (за прва четири места): Хн: Зг 1в; Сл: 2а 1б 1в; СА: Зг 1а; Гг: Зг (прва три места). Варијанта *д* (храњ кровњни) јавља се, према томе, у Дш и млађим апракосима.

— а. катапетазма (у О и -змата, у Мир -пезма и -пзма), б. опона, в. запона, г. завѣса. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 27.51	а			в	б	в	г	а	а	б	баа
Мк 15.38	б			б	б	в	г				
Лк 23.45	а			а		г	а	а	в	в	а

Варијанта опона, као превод грцизма, јавља се већ у М и С, али се у Дш не понавља. Превод завѣса је новина тетра из XIV века. Нема га ни у Хн, Сл, СА (комбинују се варијанте *а* и *б*), Гг (вар. *б*).

— а. олѣи (-еи). а'. илеи (-ѣи), б. масло, в. масло дрѣвѣно. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 25.3	а	а			а	б	а'	а	б	а б	б
Мт 25.4	а	а			а	б	а'	а	б	а б	б
Мт 25.8	а	а			а	а	б	а	а б	а	б
Мк 6.13	а			в	а	б	б	а	б	в	в
Лк 7.46	а			б	а	б	б	а	в	в	в
Лк 10.34	а			б		б	б	а	б	б	б
Лк 16.6	а			б		б	б	б			

Стање у другим тетрама (на местима Мт 25.3; Мк 6.13; Лк 7.46); Хн: За; Сл: 1а 1б 1в; СА: 2а; Гг: 1а 2б. Варијанта елѣи засведочена је већ у О, а варијанта масло у З.

— а. пира, а'. спира, б. мошња, в. врѣтиште, г. тоболъ, д. мѣхъ, љ. мѣшьць, е. вѣлагалиште. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 10.10	б	б			а	ђ	е	б	г		д
Мк 6.8	а			д	а	ђ	е	а'	ђ	ђ	ђ
Лк 9.3	а			д	а	д	е	а'	а д	а д	д
Лк 10.4	в			в		ђ	а	в	ђ	в	в
Лк 22.35	а			д		ђ	д	а'	д	д	
Лк 22.36	а			д		ђ	д	а'	д	д	

У Лк 9.3 у Хил се јавља и различитије рыба, али то није, разуме се, синоним, него садржајна разлика. У Н налазимо грцизам и на оним местима где се у М јављају преводи. На свим нав. местима је грч. рѣга.

— а. скинии, б. кровъ, в. коушта, г. сѣнь, д. храмъ. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 17.4	б	бг			б	г	г				
Мк 9.5	а			в	б	г	б	а		б	
Лк 9.33	а			вг		г	г				
Лк 16.9	б			б		б	б	б	д	д	д

Како се види, примена грцизма скинии, који се на два места преводи већ у М, врло је ограничена у српској редакцији. У Мт 17.4 Рх и Мп се не слажу (у Рх б, у Мп і). У Лк 9.33 Вв одступа од осталих кодекса типа T₂ (варијанта і уместо в), али је то резултат накнадне поправке из-бледелог текста. У Дш се јавља и варијанта коушта, али у изразу потъчениџ коуштѣ (тако и T₃ Св Црк Хил), којим се преводи грцизам скинопиџиџа (засведочен у М Мир Вук). Иако се и у последњем примеру (Лк 16.9) преводи иста грчка реч, овде је контекст друкчији (вѣ вѣчьные кровъ), па се не примењује синонимиџа карактеристична за претходне примере.

— а. стадиџ, б. пѣпъриште (по-), в. прѣстрѣль. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 5.41	б	б			б	б	б	б			
Лк 24.13	а			а		а	а	а			
Јо 6.19	а			а		б	а	а	а	б	
Јо 11.18	а		в	б		б	б		а	б	а

У првом је примеру грч. milion, штс се у М преводи са попъриште (у З прѣпъриште), а тај се превод касније појављује за грч. stadios, за које је у првобитном преводу задржан грцизам стадиџ. Усамљена остаје варијанта прѣстрѣль, засведочена у Рх (тј. тип T_{1a}).

— а. тетрархъ, б. четврьтовластьџиџ, в. четврьтовластьџџ, г. четворсвластьџџ, д. четворовластьџиџ. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 14.1	а	вг			в	в	б	г	а	в	г
Лк 3.19	б			б		б	б	б			
Лк 9.7	в			г	б	в	б	д	д	в	г

И овде се грцизам слабо чува, будући да већ у М имамо и преводе.

Како се види из овог илустративног прегледа, у Дш се доста добро одржавају грцизми, али се јављају и различите варијанте превода. Тако се чувају грцизми аминъ (пореклом из јевр.), архисунагоџ, архин-реи, икреџ, олеџ, стадиџ, итеръ, али ниједан од њих не представља једину варијанту.

16.

Иако се стсл. синонимија најизразитије развија на оним местима где су били остали непреведени грцизми, сличних појава има и на другим местима, што ће посведочити неки примери.

— а. заклењати, б. закључити, в. заклспити, г. зетворити. Стање:

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Лк 3.20	а			г	г	г	г	в	г	г	
Лк 4.25	а			б	б	б	б	в	г	в	г

Варијанту закључити има на оба места З, а само на другом А С О. На првоме месту заједно с Мир иде и Н.

— а. иштеди (иштади), а'. изъчеди, б. порождени, в. отъродъ, г. рождени, д. чедо. Стање:

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 3.7		а			б	д	а'	а	а		
Мт 12.34	а	а			а'	г	г	а			
Мт 23.33	а	а			а	д	а'	в	а	а	а
Лк 3.7	а			б	а'	б	а'	а		а	

У С се јавља и варијанта племљ.

Разноврсна синонимија развија се и уместо неких речи које се јављају само на једном месту у тексту јеванђеља, нпр.:

Лк 6.48: наводи М Мир, наводињини Вук Св, поводињ Црк Хил Т₂ Т₃, поводињини Дш;

Мт 22.19: скълаъъ (скълезъ) М Мир, стълезъ (написано: сълезъ') Хил, златица Вук Црк Хил Т₁ Т₂, златъникъ Св, образъ Вук Дш (ово је последње, у ствари, садржајна разлика).

Варијанта стълезъ у горњем примеру није никаква деформација структуре него архаизам. Варијанте стълезъ и скълезъ потичу, наиме, од прасл. германизма (истог порекла као и *шиллинџ*, уп. Фасм. ЭСР, под скъязъ и щляг): *skilling* → *scъlezъ* → *stъlezъ*.

Сличних или мање разноврсних синонимских редова могло би се наводити још доста, и они сведоче о интензивном развоју стсл. синонимије и њеној примени у српској редакцији.

Напомена. Приликом пресеђења синонимије уочено је да се Хл (Хил. 52) подудара са Бб, Вв и Шч све до краја Јо 7, али је ово посебна тема, која прелази оквири овога рада.

Прилог

Речи Дш које у РЧА I —37 немају класичних сјсл. пошврца и подаци о њиховим аналојијама у српским јеванђељима (+ значи да је нађена аналојија на истом месту у Јеванђ. индексу на којем је реч у Дш)

	1	2	3	4	5	6	7	8
бљстѣти се	—	—	—	—	—	—	—	—
блудити	—	—	—	—	—	—	—	—
бѣдѣнѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
бѣлѣлѣникъ	—	—	—	—	—	—	—	—
грозди	—	—	—	—	—	—	—	—
даже (до)	—	—	—	—	—	—	—	—
десетъ градѣ	—	+	—	—	—	—	—	—
десетъствовати	—	—	—	—	—	—	—	—
домовѣникъ	—	—	—	—	—	—	—	—
домоу строитељ	—	+	—	—	—	—	—	—
дрѣводѣлѣнѣ	+	+	—	—	—	—	—	—
дѣвѣшти	—	—	—	—	—	—	—	—
жъръчѣство	—	—	—	—	—	—	—	—
завѣса	—	—	—	—	—	—	—	—
изъноутрь	—	—	+	—	—	—	—	—
инородѣникъ	—	—	—	—	—	—	—	—
кобрь	—	—	—	—	—	—	—	—
комарь	+	+	—	—	—	—	—	—
късьнѣ	+	+	—	—	—	—	—	—
коупилиште	—	—	—	—	—	—	—	—
лѣнь	—	—	—	—	—	—	—	—
любодѣвѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
мирсвати	—	—	—	—	—	—	—	—
мољ	—	—	—	—	—	—	—	—
мръзко	—	—	—	—	—	—	—	—
мѣшѣ	—	+	—	—	—	—	—	—
непокоривѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
ноуждѣно	—	—	—	—	—	—	—	—
нѣ тѣкѣмо	+	+	—	—	—	—	—	—
нѣ тѣчио	—	—	—	—	—	—	—	—
одебелѣти	—	—	—	—	—	—	—	—
ожесточати	—	—	—	—	—	—	—	—
оловина	—	—	—	—	—	—	—	—
оскопѣти	—	—	—	—	—	—	—	—
поводѣнѣнѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
пожирати	—	—	—	—	—	—	—	—
понижати се	—	—	—	—	—	—	—	—
постоупити	—	—	—	—	—	—	—	—
посѣланѣникъ	—	—	—	—	—	—	—	—
потѣчени	—	—	—	—	—	—	—	—
коушѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
прѣимѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
проходѣ	+	+	—	—	—	—	—	—
прѣвосвѣщенѣ- никъ	—	—	—	—	—	—	—	—
прѣвосѣдани	—	—	—	—	—	—	—	—
прѣрѣковати	—	—	—	—	—	—	—	—
поуштена	—	—	—	—	—	—	—	—
пѣтълѣ	—	—	—	—	—	—	—	—
свирити	—	—	—	—	—	—	—	—

Колоне: 1. Мир; 2. Вук; 3. Црк и(ли) Хил; 4. Т₁ и(ли) Т_{1а}; 5. Т₂; 6. Т₃; 7. Дш; 8. Св.

Резюме

Андрей Пешикан

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЧЕТВЕРОЕВАНГЕЛИЯ
КОРОЛЯ ДУШАНА

1. В Душановом евангелии (Дш), написанном около 1345 года, найдено почти 1300 различных лексических и лексико-текстологических отступлений от Мариинского евангелия (М), для которых найдено примерно 2300 подтверждений. За небольшими исключениями, их можно принять как инновации (новшества), появившиеся со временем по отношению к первобытному тетра-тексту.

Их новизна в большинстве случаев относительна, так как представляют собой слова, употребляемые в М, но в другом размещении или значении. Однако найдено и около 300 абсолютных инноваций, т.е. лексических единиц, которых нет в М. Некоторые из них являются только формальными вариантами, результатами фонетического и морфологического развития (напр. *брай-* вм. *брайр-*, *жрьвьн-* вм. *жрънъв-*, *младъньць* вм. *младъньць*, *йоїрбашш* вм. *йоїрбашш*), буквального копирования греческих форм (напр. *сайана* вм. *сойона*, *сѣрадовашш се* вм. *радовашш се*) и т.п. Другие представляют собой более существенные различия (напр. *баїѣрвница* вм. *йорфура*, *бвльльньць* вм. *інафей*, *ірабление* вм. *хышїение*).

Из этих абсолютных инноваций 140 сравнено с данными стсл. словаря ЧСАН (А—С в алф. порядке). Оказалось, что большинство этих слов подтверждается в классических стсл. памятниках (особенно в Супр. кодексе), хотя их нет в М. Все же осталось слов 50 из Дш (в рамках А—С алф. порядка), которых нет в классических памятниках (см. прилагаемую таблицу, а также т. 2—4).

2. Из найденных различий между Дш и М выделено 825 более значительных, которые сравнены с сербскими евангелиями XIII в., охваченными в издании Мирославового евангелия (Йованович — Родич). Сравнение с апракосами произведено частично, насколько давал возможность сравнительный аппарат в этом издании, а с тетрами полностью, причем принимались во внимание типы текстов Т₁—Т₃, из которых комбинируются эти тетры). Лексика Дш сравнена и с еще одной тетрой XIV века (Св). Статистические показатели (для тетр) даны в т. 7.

Если этих 825 различий взять за 100 %, то 40,5 % имеет прямые аналогии в тетрах XIII в., больше всего в типе Т₂ (где отразился так называемый мстиславско-юрьевский тип текста). Однако, ревизия древней лексики в Дш более содержана, чем в типе Т₂.

Для 59,5 % отступлений Дш от М не найдены прямые аналогии в тетрах XIII в. (на тех же местах в тексте, где они появляются в Дш), но некоторые из них констатированы в апракосах (Мир, Вук, Црк, Хи^л). Когда отнимем и эти примеры, остается 46,5 % анализированных инноваций без аналогий в рассматриваемых сербских евангелиях XII—XIII вв.

3. Дш не припада ни к једној из познатих текстолошких група, т.е. представља собом особу верзију еванђељског текста српске редакције. У његовој лексичкој структури се може видети континуитет у односу на XIII век, тако и даље развој у XIV веку. У неким случајевима ово доводи до разноврсног синонимике у самом тексту Дш (см. у т. 14—16 синонимике речи архиепископа, архисинагога, епископа, иштедије).

Из приложеног табела се види, да међу речима Дш, којих нема у класичким споменицима, постоје и такви, за које нема директних аналога (на истом месту у тексту) у истраженим српским еванђељима XII—XIII вв. Такви, на пример, речи: *даже (до), десетисивоваши, домовник, жрљачство, завса, инородник, коулишије, мироваша, моль, одебелши, ожесичаши, олоина, оскитије, њоводнение, њосланник, њриемць, њрвосеишеник, њрврковаши, њоушена*.

На тај начин, можемо закључити, да Душаново еванђеље има посебно значење као сведочење развоја редакцијског писмености у XIV веку, посебно лексичког, а такође као репрезентативни споменик, написан у Афионама за српског цара и ктитора.

KONFRONTATIVNA GRAMATIKA SRPSKOHRVATSKOG I POLJSKOG JEZIKA

(metodološki aspekt)

U Institutu za slavistiku Poljske akademije nauka ostvareni su projekti konfrontativnih gramatika pojedinih slovenskih jezika. Tu se obrađuje, pored ostalog, i konfrontativna gramatika poljskog i srpskohrvatskog jezika. Taj projekat je dugoročan i u njemu učestvuje niz poljskih lingvista — kao autori ili konsultanti.

Konfrontativno proučavanje, čija je tradicija u svetu već utemeljena, stiglo je u Poljsku s izvesnim zakašnjenjem. Duže je vreme bilo vršeno samo u vezi s takozvanim kongresnim jezicima, koji su bili predmet šire — školske i vanškolske nastave, s engleskim, ruskim, francuskim i nemačkim. Konceptije proučavanja jezika toga tipa, čiji se rezultati dosta često odlikuju visokom spoznajnom vrednošću¹, podređene su u prvom redu — zbog opsega jezika kojih se tiču — potrebama prakse i glotodidaktike. Primer konfrontativne gramatike praktičkog karaktera jeste Ruska gramatika za Poljake², u kojoj su pojedini delovi obrađeni na osnovu paralelnog, ruskog i poljskog materijala.

Konfrontativna srpskohrvatsko-poljska gramatika predstavlja drukčiju tendenciju u interpretaciji dvojezičnog materijala. Njenu je koncepciju kolektiv (u sastavu: K. Feleszko, M. Korytkowska, V. Koseska-Toszewa, J. Mindak i I. Sawicka) izložio u projektu koji je štampan u Konfrontativnim poljsko-južnoslovenskim studijama³.

Tokom izgrađivanja osnova opšte koncepcije Gramatike, kolektiv je, pre svega, odbacio takav način konfrontacije dvaju jezika u kojem se jedan od njih tretira kao polazni. U dosadašnjim konfrontativnim opisima odabrani jezik, najčešće stran adresatu gramatike, upoređivao se sa drugim jezikom — obično sa maternjim jezikom adresata. Takav se pristup oslanjao, pre svega, na prevođenje površinskih struktura stranog jezika i njihovo poređenje s odgovarajućim strukturama maternjeg jezika adresata gramatike.

¹ V. npr. J. Fisiak, M. Lipińska-Grzegorek, T. Zabrocki, *Polish Contrastive Grammar*, Warszawa 1978.

² *Gramatyka rosyjska dla Polaków*. I. Dulewicz — *Fonetyka i fonologia*, V. Koseska-Toszewa — *Składnia*, I. Maryniak — *Morfologia* (u štampi).

³ *Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie*, Slavica, Wrocław 1984.

Radovi toga tipa koncentrisali su se oko vrlo detaljnog opisa morfoloških i sintaksičkih sredstava izražavanja nekih sadržina, uz skoro potpuno zanemarivanje leksičkih sredstava izražavanja datih sadržina — često nimalo manje važnih za karakterizaciju celokupnog jezičkog sistema.

Već u prvoj fazi svoga posla pomenuti kolektiv stručnjaka je zapazio izvesne činjenice koje potvrđuju staru istinu da ograničavanje rada na interpretaciju površinskih struktura proučavanih jezika može navesti na izvođenje pogrešnih zaključaka, kao što bi bio, na primer, ovaj: da u jezicima bez člana značenja iz oblasti kategorije određenosti/neodređenosti ne dolaze do izraza. Takav konfrontativni opis dvaju jezika daje u ovom slučaju ne samo nepotpunu sliku (ne bi to ni bio njegov osnovni nedostatak, pošto je svaki opis prirodnog jezika nepotpun) već pogrešnu⁴.

Za egzemplifikovanje pogrešnog tumačenja pojava koje su u jednom jeziku gramatički eksplicitne a u drugom to tako nisu, priroda problema imperceptivnosti pruža takođe dosta mogućnosti. Rasprostranjeno je, naime, mišljenje da u poljskom, ruskom, češkom ili srpskohrvatskom jeziku imperceptivna modalnost ne postoji, suprotno situaciji u bugarskom, gde se imperceptivna sadržina gramatikalizuje u smislu modusa koji signalizuje da govorno lice nije očevidac saopštenog događaja. Taj se modus u suštini svodi na izražavanje nesigurnosti govornog lica prema istinitosti sadržaja izjave koju daje, što se postiže naglašavanjem sopstvenog neučestvovanja u saopštenom događaju. U bugarskom jeziku, kao što je poznato, imperceptivne su sadržine u značajnom stepenju gramatikalizovane i izražavaju se u tekstu pomoću posebnih glagolskih oblika. Ipak, nije do sada bila opisana činjenica da se imperceptivna modalnost u bugarskom izražava i leksičkim sredstvima, kao u poljskom, ruskom ili srpskohrvatskom. Up. npr. bug. *казват че, говори се че, май, майче* / *Мария е болна*, a takođe i *Мария била болна*, odnosno *Мария май била болна*, gde se, pored gramatičke forme koja izražava imperceptivnost, javlja i leksema sa sličnom sadržinom. Up. takođe poljsko *rzekoto, powiadają że, podobno jakoby* / *Mówią, że ma około trzydziestki obok, To ma być (miała być) dobra lekarka*; rusko *мол, де, дескать, говорятъ, будто* / *Подумывали над нашим героем, что уж не влюблен ли он* i sl.; srpskohrvatsko *kažu da, govorka se da* i sl. Poređenje poljskih primera sa ruskim pokazuje da se u svojstvu oznake imperceptivnosti u poljskom može upotrebiti konstrukcija u čijem je sastavu forma glagola *mieć* 'imati' + infinitiv, dok se u ruskom imperceptivnost izražava samo leksički⁵.

Poređenje dvaju jezika, genetski bliskih, ali ne uvek tipološki sličnih, vršeno po tradicionalnom modelu konfrontativnog opisa, ne bi, osim toga, moglo da osigura da će na videlo biti izneti neki problemi do sada nezapaženi i neopisani, niti bi pružilo mogućnost za posmatranje iz druge, nove perspektive, one problematike koja se obrađuje u jednojezičkim opisima.

⁴ Više o tome v. V. Koseska-Toszewa, *Semantyczne aspekty kategorii określoności / nieokreśloności (na podstawie materiałów z języka bułgarskiego, polskiego i rosyjskiego)*, Wrocław 1982.

⁵ O konstrukcijama sa *mieć* 'imati' obaveštava detaljnije studija V. Koseska-Toszewa, *Konstrukcje z polskim mieć i bułgarskim imam*, *Studia linguistica memoriae Zdislav Stieber dedicata*, Wrocław 1983, 137—145; up. takođe *Gramatyka rosyjska dla Polaków. Składnia*.

Kolektiv autora projekta predložio je da se uvedu u praksu postulati konfrontacije sistema dvaju jezika pomoću takvozvanog „jezika-posrednika“ (teritium comparationis). Materijalni efekti realizacije takve koncepcije, odnosno prekoračenje granica teorijskih postulata, stvaraju, po našem mišljenju, novum u oblasti slovenske komparatistike, čemu su odgovarajuća ilustracija pojedini delovi Projekta⁶.

Drugi teorijsko-modološki princip, za koji se odlučio stručni kolektiv, a koji proizilazi iz gore pomenutih zapažanja, jeste pravac opisa koji vodi od semantičke analize ka formalnoj analizi konfrontiranih jezika.

Opis koji bi imao jednu polaznu tačku a dve krajnje, pošto bi počeo na nivou značenja, zajedničkom za oba jezika, a završio na nivou dveju različitih formi površinske strukture, izgledao je težak za ostvarenje, ali je istovremeno garantovao maksimum korisnosti. Opis toga tipa, po mišljenju stručnog kolektiva, mogao bi postići dva osnovna cilja konfrontativnog proučavanja: omogućio bi formulisanje zaključaka koji bi se odnosili na razlike i sličnosti između oba jezika, a istovremeno bi doprineo istraživanjima teorijskog i pragmatičkog karaktera.

Takav bi opis pri tom povećao šansu da se postigne sistematičnost u slikanju tih jezičkih pojava koje se razlikuju na površini, mada polaze od istih semantičkih struktura. Mogao bi, sem toga, i pomoći da se zapaze i interpretiraju jezičke pojave koje polaze od različitih semantičkih struktura, a površinski se na isti način uobličavaju.

Gramatički opis gore navedenog tipa, najopštije govoreći — opis koji polazi od značenja prema formi, nije ništa novo za autore jednojezičkih gramatika. Međutim, na slovenskom području nismo sreli nijedan relativno kompletan konfrontativni opis toga tipa.

Opis dvojezičkih pojava sa zajedničkom (za proučivane jezike) polaznom tačkom ima najzad još jedan aspekt: omogućuje ravnopravno tretiranje dvaju jezika i svodi dve posebne konfrontativne gramatike — u ovom slučaju poljsko-srpskohrvatsku i srpskohrvatsko-poljsku — na jednu. Na taj je način pružena mogućnost za to da započeto delo bude upućeno kako poljskom tako i srpskohrvatskom čitaocu.

Svesni teškoća koje stoje na putu konstituisanju koherentnog opisa čak samo jednog jezika, u toku sakupljanja iskustava, a i pod uticajem kako pri-spelih primedbi tako i postulata namenjenih izlaganju na narednim konfrontativnim konferencijama (za sada pre svega na konferencijama u vezi s bugarsko-poljskom gramatikom, čija je realizacija već u toku) odlučili smo se da ograničimo izbor analiziranih semantičkih kategorija samo na one koje su morfolozizovane u jednom od konfrontiranih jezika.

Na listi proučavanih semantičkih kategorija srpskohrvatsko-poljske gramatike našle su se, pored određenosti, temporalnosti i modalnost (s odgovarajućim potkategorijama: uslovnošću, irealnošću, optativnošću, hipotetičnošću, imperceptivnošću), još i kategorija padeža i roda, količine, kvaliteta, lica itd. — sve na osnovu činjenice da bar u jednom od dva konfrontirana

⁶ *Studia Konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie.*

jezika one postoje kao odgovarajuće morfološke kategorije: vreme, modus, padež, rod, broj, gradacija, vrsta reči itd.

S obzirom na nizak stepen korelacije semantičkog nivoa s morfološkim pokazateljima kategorija, a takođe i zbog toga što se semantička svojstva ispoljavaju pre svega na sintaksičkom nivou, neophodno je bilo privoleti se nešto posebnijem metodu konfrontativnog opisa.

Prema koncepciji stručnog kolektiva, Gramatika će se sastojati od niza tomova posvećenih osnovnim semantičkim kategorijama. Svaki će od tomova sadržavati dva dela s unutrašnjim sistemom uputnih znakova. Jedan će deo obuhvatiti analizu sadržina kakve donosi odabrana kategorija, zatim pokazatelje ove kategorije na sintaksičkom i leksičkom nivou, dok će drugi deo biti posvećen sistematskom opisu formalnih jezičkih pojava, tj. paradigmama uređenim na način koji se već odavno primenjuje u gramatičkim udžbenicima.

U našem izboru našla se, na primer, jedna od osnovnih semantičkih kategorija — „određenost”, koja stvara porodicu značenja kakvim se određuje opseg naziva i skupova i kakvim se zadovoljava rečenična funkcija (tj. predikat).⁷

Po našem mišljenju, osnovna za kategoriju određenosti/neodređenosti jeste opozicija unikatnost / neunikatnost⁸. Unikatnost podrazumeva postojanje samo jednog predmeta koji zadovoljava datu rečeničnu funkciju (tj. predikat u logičkom smislu). Ovo se može odnositi kako na jedan element skupa tako i na ceo skup — jedini koji ispunjava „uslov” sadržan u rečenici. Tako se, na primer, u rečenici *Ta se devojka javlja već treći put* izraz *ta devojka* tumači u smislu 'samo ta, jedino ta devojka', što podrazumeva da predikativni izraz *javlja se već treći put* zadovoljava isključivo jedan element skupa 'devojke'. U rečenici, međutim, koja glasi *Ljudi su razumna bića* predikativni izraz *jesu razumna* ne zadovoljava samo jedan element skupa 'ljudi', već skup u celini, budući da jedini on ispunjava dati „uslov”. Poruku, naime, te rečenice parafrazira izjava *Svi ljudi (i samo ljudi) jesu razumna bića*.

⁷ Predikat je, naime, ovde tretiran kao rečenična funkcija.

⁸ Unikatnost označava da postoji samo jedan predmet koji zadovoljava rečeničnu funkciju. Ovo se može odnositi kako na jedan element skupa tako i na jedan skup, jednu relaciju i sl. Unikatnost se u prirodnim jezicima izražava pomoću takozvanih nesamostalnih simbola tipa (*baš*) *taj*, a takođe i pomoću samostalnih simbola — ličnih imena (u logičkom smislu). Unikatnost izražena nesamostalnim simbolima formalizuje se uz pomoć jota-operatora, koji pretvara datu rečeničnu funkciju u rečenicu. Jota-operator određuje opseg vrednosti varijable (argumenta). Šta znači jota-operator, može se odrediti samo u rečenici u kojoj se nalazi. Jota-operator je formalna skraćunica koja obeležava uslov na osnovu kakvog postoji samo jedan individuum sa dativ svojstvom: $/x/ f/x/$. Ipak, čini se prirodnim ubrojati zamenjivanje unikatnog predmeta sa varijablom predikata u kvantifikaciju, pošto ovakva operacija smanjuje broj nezavisnih varijabla — u skladu sa „prirodom” kvantifikacije. Up. o tome J. Barwise, R. Cooper, *Generalized quantifiers and natural language*, Linguistic and Philosophy, 4, 1981, 159—219.

U svakom se prirodnom jeziku unikatnost izražava pomoću nesamostalnih simbola⁹, tj. pomoću reči i izraza čija se puna označenost ostvaruje samo u određenom kontekstu, a izražava se takođe i pomoću ličnih imena¹⁰, tj. takvih imena koja sama po sebi ne otelotvoruju deo određenih deskripcija¹¹. Ipak, s obzirom na činjenicu da svaka kvantifikacija ograničava broj nezavisnih varijabala (tj. promenljivih vrednosti) kvantificiranog predikata, izgleda prirodno ubrojati u kvantifikaciju i zamenu unikatnog predmeta sa varijablom predikata, pošto se upravo tom operacijom smanjuje broj nezavisnih varijabala¹².

Gramatički član, a i lične, odnosno pokazne zamenice mogu izražavati unikatnost samo u kontekstima gde je moguća parafraza oličena izrazima tipa *baš taj, jedino taj, svi bez izuzetka* i sl. Up., recimo, *Ona izjutra spava do dvanaest sati* → *Jedino ona . . .*, *Ljudi su dvonožna bića bez krila* → *Svi ljudi bez izuzetka . . .* i sl.

Egzistencijalnost, a pod njom se ovde podrazumeva logička, egzistencijalna kvantifikacija (tj. to da je rečenica istinita ako postoji barem jedan elemenat skupa koji zadovoljava kvantificirani predikat¹³) može da se svede na izraze tipa *jedan x, neki x*; up. *Traži te jedna žena, Traži te neka žena* i sl.

Izraz *jedan* u smislu 'neki' treba razlikovati od izraza *jedan* u smislu 'jedini'. Parafraza prvog izraza jeste 'barem jedan', a drugog 'tačno jedan', 'samo jedan'.

Univerzalnost¹⁴ je ovde, analogno egzistencijalnosti, univerzalna kvantifikacija — svaka rečenica je istinita ako svaki elemenat datog univerzuma zadovoljava kvantificirani predikat. Univerzalnost koju u sebi sadrži, recimo, rečenica *Deca se ne radaju bez majke* razotkriva se parafrazom *Sva deca (ali i uopšte — svi živi stvorovi) radaju se uz obaveznu odgovarajuću ulogu majke*.

⁹ Nesamostalni je simbol — prema B. Russelu — u svakom prirodnom jeziku svaka reč i svaki izraz, izuzev ličnih imena. Nesamostalni su simboli lišeni značenja van konteksta. U nesamostalnim simbolima Russel ubraja takođe deskripcije (određene i neodređene); tu su, prema njegovoj definiciji, sve lične i pokazne zamenice. Drugim rečima, zamenica *taj*, zavisno od konteksta, može da bude pokazatelj unikatnosti ili univerzalnosti — npr. *Taj koji je sad stigao njen je brat* | *Taj koji će ovde ući neće se lepo provesti*. Up. istu tu interpretaciju i u novijim radovima Z. Topolińskie: Zuzanna Topolińska, *Wyznacznosc grupy imiennej w tekście polskim*, Cz. I. Polonica I, 1976; Cz. II. Polonica II, 1977.

¹⁰ Sledeći Reichenbacha, izdvojili smo ovde dve funkcije ličnih imenica: 1. funkciju samostalnog simbola — imenica neposredno designira predmet, nezavisno od konteksta (up. upotrebu naziva *Beograd* u rečenici *Beograd je glavni grad Jugoslavije*); 2. funkciju određene deskripcije — formalizuje se uz pomoć jota-operatora (up. upotrebu naziva *Jugoslavija* u sastavu predikata prethodne rečenice, imajući pri tom u vidu poznate Reichenbachove kriterije).

¹¹ Kad je posredi određena deskripcija, rečenična funkcija može da bude istinita samo za jednu vrednost varijable *x*; up. unikatnost koja se formalizuje uz pomoć jota-operatora.

¹² Up. J. Barwise, R. Cooper, *op. cit.*

¹³ Egzistencijalnost se ovde tretira, u stvari, kao kvantifikacija logičke rečenice — rečenica je istinita kada postoji barem jedan elemenat datog univerzuma koji zadovoljava kvantificirani predikat.

¹⁴ Univerzalnost se ovde svodi na univerzalnu kvantifikaciju logičke rečenice. Rečenica je istinita ako svaki elemenat datog univerzuma zadovoljava kvantificirani predikat.

Univerzalnost, međutim, treba razlikovati od unikatnosti. Rečenicu, na primer, *Ljudi su razumna bića* ne karakteriše univerzalnost, već unikatnost smisla, zato što je njenom značenju primerena sledeća parafraza: *Svi ljudi (i jedino ljudi, niko više) jesu razumna bića*.

U našem pristupu je posebno izdvojen i pojam univerzalnosti s ograničenim opsegom¹⁵. Imamo tu u vidu one situacije kada univerzalnost, slično onome što susrećemo u logici, ima površinski pokazatelj uslova, takav koji zadovoljava dati predikat kao istiniti ili lažni.

Ovde je, uostalom, u principu moguća i drukčija interpretacija. Polazeći od pretpostavke da je i sve „opšte” na neki način u krajnjoj liniji ipak ograničeno, moglo bi se govoriti o manje ili više ograničenoj univerzalnosti.

U određenim slučajevima mi zaista razlikujemo manje ograničenu od više ograničene univerzalnosti. Up., recimo, izjavu *Svako ko dobro radi voli svoj posao*. Univerzalnost s ograničenim opsegom izražena je u ovoj i njoj sličnim izjavama pomoću površinskog ograničenja „uslova”: voli svoj rad — ne svako bez razlike, već svako od tih koji dobro rade.

Što se tiče određenosti/neodređenosti predmeta, odnosno skupa predmeta, treba istaći da mi, shodno prethodno datim definicijama, podrazumevamo — pod određenošću unikatnost, a pod neodređenošću egzistencijalnost i univerzalnost.

Određenost subjekatske sintagme oličena je, na primer, izrazima *tvoje dete* i *Jovanovići* upotrebljenim u rečenicama *Tvoje dete* (smisao 'baš to tvoje dete, ne ko drugi') *pita za tebe* i *Jovanovići* (smisao 'ti određeni ljudi koje nazivamo *Jovanovići*') *kupili auto*. Istovremeno, ti su isti izrazi obeleženi unikatnošću — za učesnike komunikativnog čina samo se na jednu individuu odnosi sintagma *tvoje dete*, samo na neke sasvim određene poznanike reč *Jovanovići*. Kao što se razabira, nije važno da li je imenica pri tom iskazana u jednini ili u množini; unikatnost je kategorija koja pripada razini semantičkih pojava, ne morfoloških. Što se neodređenosti tiče, sa njom se susrećemo iskazujući rečenice univerzalnog karaktera — npr. *Deca vole čokoladu* ili rečenica u kojima se na datu imenicu primenjuje egzistencijalna kvantifikacija oličena u prisustvu odredbe *neki, jedan* — *Neka žena pita za tebe, Došli neki ljudi* i sl.

Na pragmatičkom nivou kategorija određenosti/neodređenosti se raslojava na potkategorije. Tu se kao kriteriji javljaju takve pojave kakve su sposobnost govornog lica, odnosno njegova intencija da preda svoja znanja o dezinaciji (a radi se, u stvari, o poznavanju/nepoznavanju datog elementa, odnosno skupa), zatim njegova želja da adresata informiše o tome kako će prepoznati dati elemenat i sl.

Naša je namera i to da podvrgnemo analizi i sredstva koja se koriste radi kvantifikacije relacija i sadržina iskazivih pre svega pomoću verbalne konstrukcije i deverbativnih formi.

¹⁵ Univerzalnost s ograničenim opsegom, u poređenju s univerzalnošću bez ograničenja, ima naknadni, površinski pokazatelj uslova, uz koji data rečenična funkcija može da bude zadovoljena kao istinita.

U poljskom i srpskohrvatskom pokazatelji kategorije određenosti/neodređenosti mogu biti ne samo leksička, već i morfološka sredstva. U srpskohrvatskoj, recimo, rečenici *Ona uvek subotom rasprema stan* ponavljanje radnje iskazane glagolom izražava se instrumentalnim oblikom imenice *subota*¹⁶, a univerzalnost toga ponavljanja naglašava se prisustvom priloga *uvek*. U poljskoj rečenici *Ona zawsze sprząta w sobotę* prilog *zawsze* služi kao signalno sredstvo za oba značenja. Egzistencijalno ograničeno ponavljanje izražava se u oba jezika isključivo leksički, tj. priloškim oblikom: *ponekad / czasem*.

S obzirom na naše izjašnjavanje za princip da se konfrontativnim gramatičkim opisom obuhvataju samo one semantičke kategorije koje bar u jednom od konfrontiranih jezika imaju morfološki pokazatelj, može izgledati čudna naša odluka da pristupimo opisivanju kategorije određenosti/neodređenosti u dva jezika u kojima se član ne upotrebljava. U stvari, u srpskohrvatskom ipak postoje sredstva koja služe ovoj kategoriji i koja imaju vidljivo izražena obeležja gramatikalizovanosti. Osim toga, kako u srpskohrvatskom tako i u poljskom, informacije koje se tiču bilo egzistencijalnosti ili univerzalnosti često se formalizuju u rečenicama bez subjekta, odnosno u bezličnim rečenicama — up. npr. poljsko *zrobiono = ktoś zrobil*, srpskohrvatsko *kažu da . . . = neki ljudi kažu da . . .* Ovo se tiče i takozvane povratne dijateze, gde prema poljskoj rečenici bez subjekta imamo srpskohrvatsku rečenicu sa subjektom: *Rybeje się widelcem / Riba se jede viljuškom* i sl.

U sredstva koja mogu, u svojevrsnom smislu, obavljati člansku funkciju spada u srpskohrvatskom leksema *jedan*¹⁷, zatim opozicija partitivni genitiv / akuzativ — *Daj mi vode* (= bilo kakvu vodu) / *Daj mi vodu* (= tu vodu), a takođe i suprotstavljanje lokativnih konstrukcija sa bezličnom formom glagola *imati/biti* — *Voće je u frižideru / U frižideru ima voća*. Kategoriji određenosti služi delimično i razlikovanje formom prideva — *Dajte mi zeleni šešir / Dajte mi zelen šešir*¹⁸.

U delu Gramatike posvećenom kategoriji određenosti / neodređenosti prikazaće se raščlanjavanje ove kategorije, njeni jezički pokazatelj, njihove distribucija i restrikcije, kao i ona ograničenja, odnosno one neutralizacije, do kojih dolazi prilikom udruživanja s nekim drugim semantičkim kategorijama, npr. s temporalnošću, a naročito s modalnošću (posebno je ovo poslednje čest uzrok neutralizacije opozicije između egzistencijalnosti i univerzalnosti i ukidanja ponekih restrikcija u vezi s unikatnošću).

Uzimajući u obzir principe na kojima počiva naš konfrontativni opis, predvidljivo je da će se u ulozi onoga što se podrazumeva pod izrazom tertium comparationis pojaviti, kad je o fonologiji reč, spisak određenih akustičkih i artikulacionih podataka. Doduše, na našem se spisku ne nalaze ni sva, ni

¹⁶ Podrobnije o ovome u radu Milka Ivić, *O iskazivanju vremenskog ponavljanja imenima dana na južnoslovenskom, odnosno balkanskom jezičkom području*, Balcanica XIII—XIV, Beograd 1982—1983, 323—326.

¹⁷ Up. M. Ivić, *Leksema jedan i problem neodređenog člana*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XIV/1, 1971, 103—120.

¹⁸ Više o svemu tome v. u radu *Studia konfrontatywne polsko-południowosłowiańskie*.

jedino distinktivna obeležja svojstvena konfrontiranim jezicima. Polazeći od činjenice da zvukovne karakteristike postaju funkcionalne tek u okviru određene strukture, nama je, pri našem opisu, kao referencijalna tačka poslužio bogat inventar fonetskih osobenosti.

Fonološke opise jednog jezika obično karakteriše visok stepen apstrakcije. Drugim rečima, distinktivna obeležja se određuju dosta „etiketski”, na simboličan način; pažnja je usredsređena na artikulacionu sferu, dok fonetska vrednost datih obeležja ostaje nedovoljno definisana u svim pojedinostima. Takav je postupak, u stvari, prikladan samo ukoliko je cilj preduzetog posla to da se uspostavi struktura sistema; on, međutim, ni u kom slučaju ne zadovoljava u poslovima konfrontativne analize onakvim kakvim smo ih mi zamislili. Pružajući privid sličnosti, jezici se često u fonetskom pogledu na bitan način razlikuju. Moguće je, naime, da oni u principu dopuštaju istu fonološku identifikaciju zvuka u strukturi sitsemskih opozicija, a da opseg u njima mogućih artikulacija bude pri tom različit. Takva je situacija čest izvor grešaka u učenju tuđeg jezika. Događa se da ono što je u jednom jeziku periferija artikulacione sfere foneme X u drugome jeziku ne spada u artikulacionu sferu te foneme, već foneme Y. Uostalom, i opseg redundancije biva različit. U svetlu konfrontativne analize znatno veći broj fonetskih osobenosti postaje relevantan. Tako za /r/ u mnogim jezicima broj vibracija nije relevantan, ni u fonološkom, ni u fonetskom smislu, dok npr. u albanskom ili španskom postoji opozicija /r/ — kratko, sa manjim brojem vibracija, nasuprot /R/ — sa duplim brojem vibracija (ali ne i sa geminacijom, gde bismo onda imali posla sa padom intenziteta usred artikulacije). Takva se situacija prilikom konfrontiranja mora opisati na takav način da se /r/ iz jednog sistema ne identifikuje sa /R/ u drugom sistemu, što bi inače sigurno bio slučaj, ako bismo upoređivali samo strukture fonoloških sistema. Čak i kod manje apstraktnog pristupa fonologiji jednoga jezika, kao relevantna može se tretirati npr. opozicija /s/ nasuprot /θ/ u poljskom ili srpskohrvatskom, mada ova druga fonema ne postoji ni u poljskom ni u srpskohrvatskom (ovo, naravno, ne znači da se /s/ može realizovati kao interdentalno). Opisi jednoga jezika obično se ostvaruju na takav način da se pokazuju dovoljnim za diferenciranje jedinica, ali ne i za fonetsku identifikaciju fonema — koje se u svesti nosioca jezika asociraju s određenim poljem artikulacije i akustičkim efektom. Tako, dakle, realizacija /θ/ u poljskom ili srpskohrvatskom signalizuje uvek pogrešan izgovor, dok se u fonološkim sistemima tih dvaju jezika /s/ obično opisuje kao dentalno i frikativno, mada takva karakteristika inače više odgovara artikulaciji /θ/ nego /s/.

Vredi razmisliti, osim toga, da li uopšte ima smisla upoređivati samo inventare fonoloških obeležja, naročito u našem konkretnom slučaju, gde imamo posla sa jezicima koji pokazuju znatne sličnosti. Takva je konfrontacija celishodna u slučaju opštije analize tipološkog karaktera kada se radi o utvrđivanju opozicija kakve se iskorišćavaju za uspostavljanje korelacija i uopšte o utvrđivanju obeležja koja se fonološki iskorišćavaju u datoj jezičkoj grupi. U slučaju genetski bliskih jezika često se susrećemo sa situacijom kada, pored neznatnih kvantitativnih razlika, strukture fonoloških obeležja ne

pokazuju bitne tipološke razlike, dok postoje izrazite razlike u realizaciji glasova i razlike u oblasti distribucije i pozicione varijacije. Boja mekih glasova, na primer, može se impresionistički percipirati kao više ili manje „meka”, što je od značaja, recimo, pri poljsko-bugarskoj konfrontaciji. Ili možemo imati posla sa situacijom kakva je u poljskom, gde se mekim labijalnim suglasnicima ne priznaje fonološki status, mada su ti glasovi prisutni u jeziku i stvaraju jednu od razlika između poljskog, s jedne strane, i srpskohrvatskog ili češkog, s druge.

Ispostavlja se, dakle, da je pri konfrontaciji broj relevantnih pojedinosti znatno veći nego unutar strukture jednog sistema jezika, pa se ova činjenica mora uzimati u obzir na odgovarajući način, kako se konfrontativni opis ne bi ograničavao samo na nabranje sličnosti i razlika koje se tiču paradigmatike fonema. U konfrontiranju srodnih ili sličnih sistema, akcentat se mora postavljati na nedistinktivnu sferu. Realizacija mora biti detaljno opisana, a moraju se iscrpno opisati i distribucija glasova i pozicione varijacije. Nedostaci u monosistemskom opisu, naročito oni koji se tiču baš distribucije i karakteristike izgovora, često izlaze na videlo tek u pokušaju konfrontacije. Jednom rečju, opis glasovnih pojava imaće, u praksi konfrontiranja srodnih jezika, više fonetski karakter, nego fonološki, ako želimo da konfrontacija bude korisna, tj. da obogati fond naših znanja.

U stvari, sve se to svodi na potrebu da sistem jednog jezika bude opisan na takav način da to omogućiti ne samo diferenciranje fonema, već i da osigura neophodnu osnovu za vansistemsku konfrontaciju. Zbog toga se i ne možemo zadovoljiti minimalnim brojem opozicija. Prirodno je, dakle, da se konfrontacija odlikuje nižim stepenom apstrakcije nego opis jednoga jezika, da operiše sa većim brojem pojedinosti, definišući pri tom ove mnogo detaljnije. Što će se više jezika konfrontirati, tim će i broj osobenosti i razlikovanja biti veći, uz niži stepen apstrakcije opisa. Izgleda nam stoga umesno uzeti za polazište inventar fonetskih osobenosti, pa utvrđivati šta je distinktivno, a šta nije, ne gubeći pri tom iz vida ni to da se nešto može pokazati relevantnim u odnosu na sintagmatiku, a drugo na planu kontrastiranja paradigmatike sistema. Odluke o fonematičnosti, distinktivnosti obeležja, donosiće se, naravno, za svaki sistem posebno.

U našem radu posvećenom poljsko-srpskohrvatskoj konfrontaciji znatan smo napor uložili u to da sagradimo tertium comparationis, tj. takav inventar osobenosti određene strukture na osnovu koga bi se diferencirale foneme, kao i varijante fonema, a uz to još i uzimale u obzir nefonematske, ponekad veoma sitne razlike u realizaciji glasova na razini oba jezika. Polazna tačka opisa je, dakle, generativnog karaktera u tom smislu što sistem uočnih obeležja generira jedinice različite fonološke vrednosti, dok na kraju, eliminišući pojedine opozicije, iznosi na videlo sisteme fonema — onakvih jedinica kakve se pod terminom *fonema* podrazumevaju u klasičnoj fonemici. Inače, kako to i proizilazi iz svega dosad rečenog, fonema se ne uzima kao konstrukt sastavljen od minimalnog broja (distinktivnih) obeležja, već kao određeni skup konkretnih artikulacija (zvukova).

Ozbiljnu nam je teškoću stvaralo u ovom poslu iznalaženje odgovarajuće tehnikе opisa — tu se radilo o diferenciranju iznad stotine jedinica. Algoritamska struktura bila je nerealna — takav opis ne bi bio u stanju predstaviti strukturu obeležja na ekonomičan i jasan način. U njemu ne bismo mogli označiti jednostavnim postupkom, recimo, razlike u intenzitetu nekih osobenosti. Osim toga, neke od osobenosti koje se uzajamno uslovljavaju mogle bi da se nađu dosta daleko od svog pravog mesta u takvoj strukturi. Što se tiče opisa pomoću binarnih obeležja, taj bi, pre svega, bio veoma dugačak, pa ne bi mogao obezbediti pravu sliku strukture i razuđenosti modela. Končno smo se opredelili za korišćenje teorije skupova, tj. rešili smo da grupišmo obeležja u skupove veće od dva elementa. U praksi, naravno, inventar obeležja bio je ograničen na osnovu prethodne analize obaju jezika, s tim što su se prilikom njegovog određivanja imale u vidu pojedine, nikako sve artikulacione (zvukovne) mogućnosti fonacionog aparata. Obeležja su grupisana u homogene skupove (uz uvažavanje nekog datog kriterija, npr. horizontalnog ili vertikalnog položaja u usnoj duplji i sl.). Zatim su se, u ishodu međusobnog preklapanja, ti skupovi raslojili u podskupove — klase zvukova; krajnji ishod tu podrazumeva pojavu jednoelementnih skupova koji odgovaraju konkretnim glasovima. O tome kako će se obeležja grupisati odlučuje, razume se, pragmatiski kriterij, tj. vođenje računa o ekonomičnosti i adekvatnosti opisa. Isti taj sastav obeležja generira kao samoglasničke, tako i suglasničke glasove, a takođe i junkture. To po sebi podrazumeva da se pojedine artikulacione vrednosti, kao što je prednja ili središnja artikulacija, moraju detaljno definisati, i to ne samo kao relativne vrednosti (u artikulacionim opisima npr. prednja artikulacija obično označava različita mesta artikulacije za samoglasnike i suglasnike). Mi ćemo se u našem opisu služiti, pre svega, artikulacijskim definicijama, jer akustička (a naročito takozvana univerzalna Jakobsonova) obeležja nisu još u stanju da u svim slučajevima ukažu na relevantne vrednosti. Ta obeležja, pri tom nemaju ni takav stepen detaljnosti kakav je nama potreban za konfrontaciju. Posebno napominjemo da je u našem opisu angažovan dosta veliki broj osobenosti. Podsetili bismo, dalje, i na to da se skupovi mogu međusobno preklapati, ali mogu biti i ekskluzivni. Neke grane u dendritu (tj. neki proizvodi preklapanja) nemaju u konfrontatiranim jezicima reprezentaciju, tako da u procesu generiranja dobijamo dosta praznih skupova. I opis toga tipa takođe zauzima dosta mesta, mada je znatno kraći od algoritamskog dendrita. Osim grafičke predstave, korišćemo takođe beleženje fonetske karakteristike pomoću brojeva (koji odgovaraju matrici obeležja). Numerisani su skupovi obeležja i pojedina obeležja. Glas je zapisan kao broj, u kojem mesto cifre označava konkretni skup, a vrednost cifre — konkretno obeležje preuzeto iz datog skupa. Ako se npr. deseti skup sastoji od dva obeležja — 1. zvučnost, 2. bezzvučnost, onda broj 000000002 označava klasu bezzvučnih glasova. Opis je ispravan onda kada se jedan broj ne ponavlja dva puta. Na taj način dobijamo opis zvukovne ili artikulacione supstancije upoređivanih jezika pomoću istog aparata. Odluke o tome šta je od toga fonološko donose se u okviru jednog jezika. Strukture fonoloških (distinktivnih) obeležja dobijamo kada u dendritu izbrišemo grane koje se tiču drugoga jezika ili nefonološkog razlikovanja. Opis distribucije predstavljen je kao prelaz

niza brojeva u drukčiji niz brojeva. U naš opis distribucije ne uvodimo razlikovanje fonema od varijanata fonema (premda bi se i na to razlikovanje moglo ukazivati uvođenjem nekog posebnog tipa zagrada). U našoj konfrontaciji pravila asimilacije se uvek tiču konkretnih fonetskih jedinica.

Naš opis obuhvata, osim toga, i fonološku strukturu takvih većih jedinica kakve su slogovi, reči i fonetski izrazi.

Više detalja o metodu fonološkog opisa kojem smo se privoleli daje knjiga P. T. Lomteva o fonologiji savremenog ruskog jezika¹⁹. O aspektima primene tog metoda u konfrontaciji govorila je u više prilika I. Sawicka; up. *Fonologia w projekcie bulgarsko polskiej gramatyki konfrontatywnej*²⁰, *Fonologia w gramatyce konfrontatywnej*²¹, *Fonologia w konfrontacji językowej*²², *Gramatyka konfrontatywna bulgarsko-polska, t. I. Fonologia*²³ i *Kontrastivna fonologija srpskohrvatskog i poljskog jezika*²⁴, gde su priloženi dendriti koji ilustruju taj metod.

Završavajući ovo izlaganje, skrećemo pažnju na dole priložene ilustracije. Prva se tiče primene našeg metoda u slučajevima kada se uzimaju u obzir samo fonološka razlikovanja, a druga je fragment jedne konkretne konfrontacije (uz napomenu da se tu obeležja daju samo kao svojevrsne etikete, dok ih u našem opisu, razume se, detaljno definišemo).

Warszawa

Violetta Koseska-Toszewa i Irena Sawicka

S u m m a r y

Violeta Koseska-Toševa and Irena Savicka

CONTRASTIVE GRAMMAR OF SERBO-CROATIAN AND POLISH LANGUAGE AN METHODOLOGICAL ASPECT

The authors of this text are representatives of a group of Polish language experts. They are working out a contrastive grammar of Serbo-Croatian and Polish language. The reason of group's choice of this new method of contrastive analysis, which hitherto hasn't been used in Slavic studies, is explained in the text. Describing the advantages of the chosen method, the authors point out some important problems which they met during their vork. The presentation of principles, according to which the analysis of linguistic material is made, is richly exemplified.

¹⁹ Т. П. Ломтев, *Фонология современного русского языка*, Москва 1972.

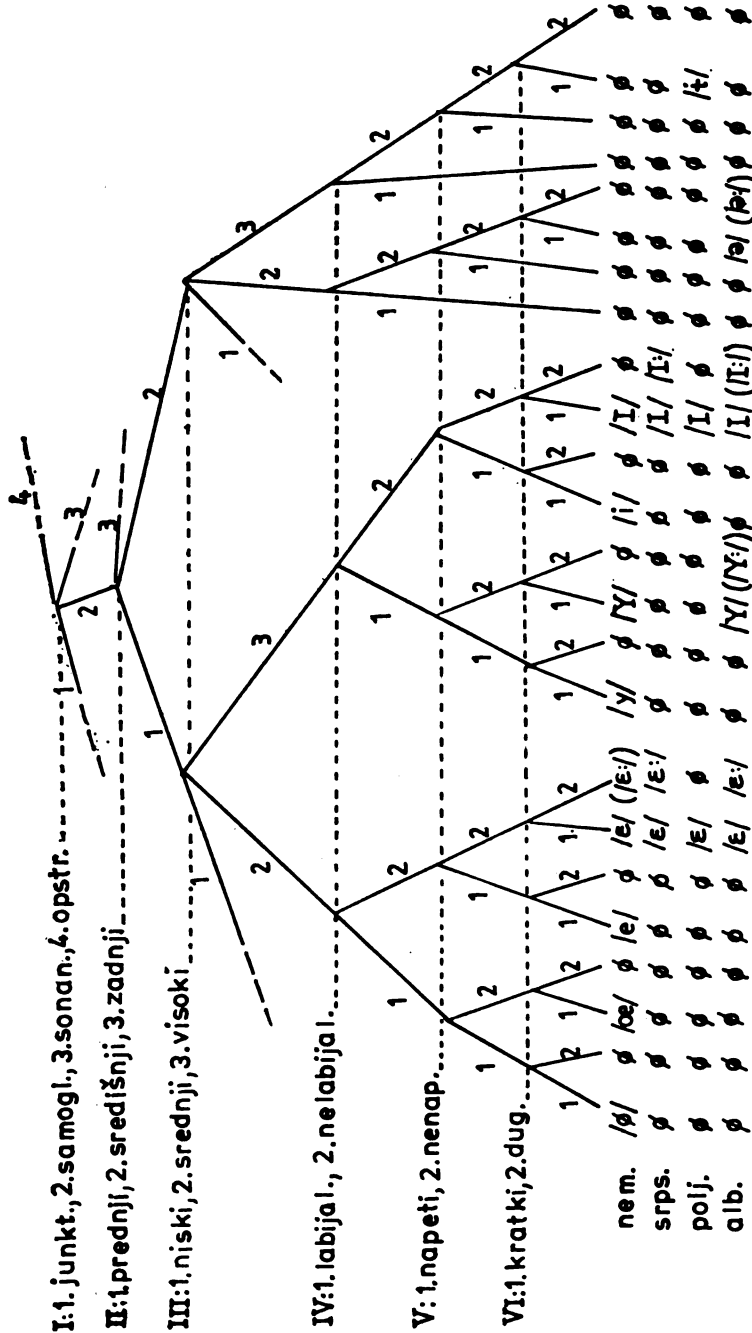
²⁰ Objavljeno u *Studia z filologii polskiej i slowiańskiej* XX, 1984, 155—172.

²¹ Štampa se u časopisu *Zeitschrift für Phonetik*.

²² Objavljeno u *Studia konfrontatywne polsko-południowoslowiańskie*.

²³ Ova knjiga, koja je radena u koautorstvu sa T. Bojadžijevim, nalazi se u štampi.

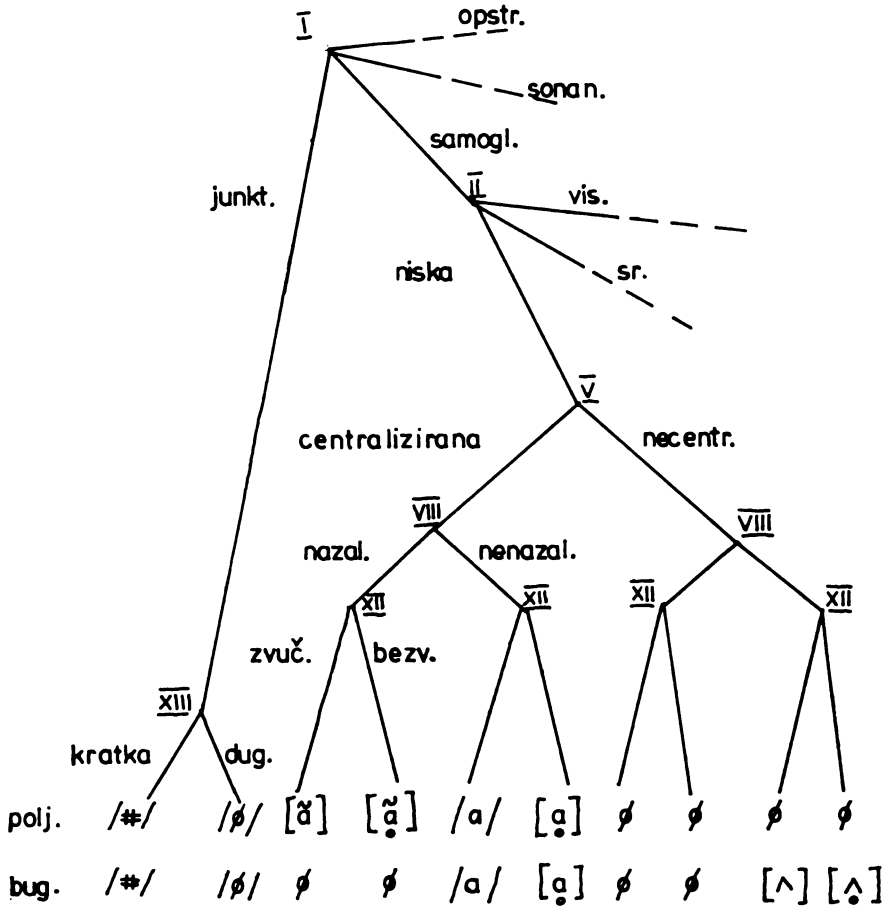
²⁴ Objavljeno u *Zborniku za filologiju i lingvistiku* XXVI/2, 1981, 7—55 i XXV/1 1982, 7—66.

NEZADNJI, NENISKI SAMOGLASNIČKI FONEMI U NEMAČKOM, SRPSKOHR. POLJSKOM I ALBANSKOM

PRIMER DISTRIBUCIJE: dujenje napetih ispod akcenta u nemačkom: <200011> → <200012>; ograničenje javljanja dugih u albanskom: <200002> = <200002>; nazalizacija ispred nazalnog frikativnog sonanta u poljskom: <2000... 30000021> → <20000001, 30000021> (ako skup VII: 1.okluzivi, 2.frikat., 3.attrk., i VII: 1.nazalni, 2.nazalni) i sl.

nem.	sh.	polj.	alb.
21211 /ø/		/e/	
21212 /œ/		/e/	
21221 /e/		/e/	/e/
21222 (/e:/)		/e:/	(/e:/)
21311 /y/		/y/	/y/
21321 /Y/		/Y/	
ltd.			

FRAGMENT POLJSKO-BUGARSKJE KONFRONTACIJE

nisu obeleženi skupovi disjunktivni sa skupovima ovde iskorišćenim i razlikovanja koja se ne iskorišćavaju u poljskom i bugarskom

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

Т. П. ПОПОВА, Србско-хорватскиј језик, Москва 1986.

Право је задовољство за љубитеља писане ријечи када му у руке дође књига са лијепим садржајем. Нова књига, са новим мислима, идејама и порукама охрабрује, отвара нове видике и пружа могућности да се читалац нечему новом поучи. Истина, књиге ове врсте, најчешће, имају литерарну садржину и намијењене су ширем кругу читалаца. Али, ни наука није лишена таквих књига. И у науци се јављају књиге које су инспиративне, које зраче и воде даље. А има и таквих које нам, на мало страница, пружају масу информација из области о којој је ријеч у тим књигама. Са тих малобројних страница читалац добија не само велики број нових података него и подоста тема за властита истраживања. Међу такве књиге, и такве радове, спадају радови проф. Р. Бошковића, који је успијевао да на мало страница исприча научне романе. Управо због тога се у нашој науци о језику сматра да је „бошковићевски стил” тешко достижан.

Нешто слично би се могло рећи и за књигу која је пред нама. Њен садржај је обилан, а број њених страница није велик, 271. А све је то и разумљиво када се зна ко је написао ову књигу. Написала ју је Татјана Протагеновна Попова, професор српскохрватског језика Универзитета у Москви. Татјана Попова одавно је позната сербокroatистима: и по својим радовима из области сербокroatистике, и по својим преводима наших писаца на руски, и по својим студентима који одлично владају нашим језиком и када први пут ступе на наше језичко тло. Многостране су заслуге Татјане Попове за ширење нашега језика и наше културе у СССР-у. Без икакве сумње је тачно да су професори са Лењинградског и Московског универзитета нашем језику дали завидан положај и учинили сербокroatистику привлачном дисциплином у СССР-у. Све то они су потврдили не само бројним радовима из ове научне области, него и уџбеницима нашега језика.

Овај уџбеник, чији је аутор Т. Попова, прожет је не само новијим сазнањима из области сербокroatистике, него је заснован и на контрастивним подацима. То је новина за уџбенике ове врсте. Па и иначе. Руски студент, који се буде служио овим уџбеником, не само да ће на основу материјала из нашега језика лако закључити да је ријеч о језику који припада словенској породици језика, него и с језику који је близак

његовом матерњем, руском језику. Аутор овога уџбеника уноси мноштво потврда за то.

Књига има неколико посебних одјељака. Послије увода, у којем се дају основни подаци из историје нашега језика — од прасловенске заједнице да савременог стања — али кратко и прецизно, прелази се на писма, ортографију и интерпункцију, затим слиједи: фонетика, морфологија, нешто из синтаксе, лексике. Иза тих одјељака долази одјељак у коме се иде ка понављању и утврђивању пређеног градива, праћено пригодним текстовима, и краћи српскохрватско-руски рјечник. Завршницу књиге чини краћи избор из наше народне и умјетничке књижевности.

Садржај, као што видимо, пребогат. Ако се овоме дода да је свака од наведених граматичких области праћена и нужним подацима из историјске граматике, и ту, по правилу, кратко и јасно датим, добиће се права слика о садржини овога уџбеника.

Ја ћу овдје указати и на неке појединости из уџбеника. У уводном дијелу, који слиједи из кратког предговора, како је већ речено, даје се краћи историјат нашега језика у коме се указује и на развојне путеве наше писане ријечи до Вука и илираца. Све је то дато кратко и јасно. Толико опширно колико може да уђе у један овакав уџбеник и колико је нужно онима који улазе у историју нашега језика, као пратиоца историје наших народа. Већ је овдје речено да је Т. Попова добро обавијештена о свим радовима из области нашега језика. Она ту указује и на нашу нормативну варијантност која се огледа у многим областима — фонетика, творба, лексика (стр. 14—17). Указујући на историјске условљености оваквог стања у нашем језичком стандарду, Т. Попова скреће пажњу и на развојне путеве наше писане ријечи. У том контексту се помиње и говор Дубровника. Т. Попова прихвата мишљење неких научника да је дубровачки говор продукт мијешања штокавског и чакавског становништва (стр. 10). То мишљење заступају и неки наши историчари језика. Истина Милан Решетар, рођени Дубровчанин, и одличан познавалац тога проблема није био присталица таквог мишљења. За њега се „у Дубровнику није никада говорило, ни у њему цијелом ни у једном његовом дијелу, далматинским чакавско-икавским говором него увијек само херцеговачким штокавско-јекавским.“ (Најстарији дубровачки говор, Глас САН, ССН, Одељење литературе и језика, Нова серија, 1, Београд 1951, стр. 45). Истина је, то је могло да утиче на став Т. Попове о овоме питању, да у дјелима старијих дубровачких писаца има типичних чарособина. Питање је, само, да ли су те особине биле и особине говора становника града под Срђем?

Из области фонетике овај уџбеник даје све оно што може да буде од интереса за проучаваоце нашега језика. Наравно, у једном скраћеном курсу. Послије прегледа нашега вокалског система, гдје се указује и на артикулационе специфичности појединих чланова те гласовне скупине, даје се оно што је најбитније за наше сугласнике. Свакако, и овдје се указује на артикулационе елементе који се јављају као диференцијални

између нашега и рускога консонантизма. А да би све то било читаоцима и што очигледније, све је то попраћено и пресејцима усне дупље на којима се јасно уочавају те артикулационе разлике. Један детаљ из ове проблематике показује колико је Т. Попова обавијештена о проблемима које обрађује и умјешна да то кратко исказе. Позната је особина нашега језика да има различите рефлексе старога вокала /b/. Познато је и то да наш језички стандард прихвата само два од постојећа три изговора: екавски и ијекавски. Зна се да у оба ова изговора има и одступања од начелних замјена /b/. У екавским говорима има и икавизама, у ијекавским и икавизама и екавизама, па и једносложног рефлекса /je/, умјесто очекиваног двосложног рефлекса /ije/. Све је то Т. Попова кристално јасно и исказала и објаснила у само неколико редака (в. нпр. објашњење за појаву /u/ мј. /b/ у примјерима типa волио, сијати, биљег (стр. 22). Са мало ријечи каже се суштина проблема. За наше примјере типа *мјѣра̄, вјѣра̄*, са дугим слогом у основи, а у којем налазимо рефлексе старога вокала /b/, и једносложним рефлексом /b/ > /-je/, а не двосложним /-ije/, какс би се, теоретски, могло очекивати, ту се само констатује да је ова дужина, што се тиче српскохрватске ситуације, секундарна. Настала је послије губљења полугласника, што није имало утицаја на већ добијену једносложну замјену /b/.

Т. Попова указује и на наша варијантска језичка обиљежја (стр. 15—17), али не сматра, што је потпуно исправно, да и рефлeksi старога вокала /b/ иду међу варијантска обиљежја. Ауторица, наиме, овдје само указује на територијалну распрострањеност ијекавског (Црна Гора, Босна Херцеговина, Хрватска) и екавског изговора (Србија). Наравно, ово су само оквирне границе, и када је у питању дијалекатска слика, и када је у питању стандардни језик.

Кратко, и математички прецизно, указано је и на судбину појединих сугласника и сугл. скупова у историји нашега језика (судбина скупина **-kvě*, **-gvě*; скупина **-ort-*, **-olt-*). Као и обично, све се ово посматра кроз призму контрастивности: руски и српскохрватски. То вриједи и за наша јотовања, палатализације.

Наша акцентуација представља праву муку за странца. И не само за странца. Та област нашега језика причињава потешкоћа и нашим студентима. Тај проблем Т. Попова је обрадила на свега 6 страница. И обрадила га је врло стручно. Дате су основне карактеристике наше стандардне акцентуације, указано је на дијалекатско шаренило, а и на изворишта тог шаренила. Уз то, ни ту није изостала компаративна компонента, поређење са руским језиком (стр. 41—46).

Истина, практична примјена правила наше акцентуације није увијек у складу са њиховом теоретском компонентом. И у овом уџбенику има огрешења при обиљежавању наших акцената. Није искључено да ту има и штампарских грешака. Без сумње, за овакве послове нужно је, увијек, тражити помоћ од стручњака са матичног језичког подручја. Ма колико странац познавао наш језик и његову историју, није му лако да се креће кроз наше акценте и да их коректно обиљежава. Свакако,

овај недостатак никако не умањује вриједност књиге која је пред нама, нити умањује заслуге које је овом књигом постигла Татјана Попова и у славистици и у сербокроатистици.

Морфологија заузима централно мјесто овога уџбеника, од 46. до 141. странице. И овдје је Т. Попова показала колико познаје наш језик и његову историју. Полази се од богате грађе, указује се на изузетке, а све је праћено освртима на руску ситуацију. Ни овдје нису изостали подаци из историјске граматике који појашњавају дате примјере и указују на степене сличности или различитости између наше и руске историјске граматике.

У овом одјелку дата је и слика неких творбених процеса у нашем језику. На стр. 47—55. могу се пратити путеви творбе ријечи чије су основе глаголи, придјиви, именице и сл. Ти подаци нам, у исто вријеме, указују и на семантичку диференцијацију унутар истог творбеног типа, уп.: *слейац, вранац, живац, нобеловац*.

Значајно је да и у овом дијелу уџбеника, као и у одјелку о синтакси, имамо нове примјере. Нису то више примјери које налазимо код Маретића, овај их је углавном узимао из Вукових дјела. То су примјери из дјела наших савремених писаца, а и то показује колико је труда уложила Т. Попова док је сакупила сву ову грађу и овако је систематисала и посматрала кроз призму контрастивне граматике.

И у одјелку о лексици Т. Попова показује не само солидно познавање нашега језика него и солидно познавање славистике. Свакако, основни наш лексички слој је из општесловенског вокабулара. Ту су велике подударности између нашега и рускога језика. Наш рјечник, уз то, зна и за туђице, ријечи које смо преузели: из грчкога језика (*калдрма*, свакако уз помоћ турског језика, *шалас, хариџа, јеџин* и сл.), из романских језика: (*боца, шабла, њаца, бачија; чушур* би могла бити из турскога, в. Шкаљић, Турцизми у српскохрватском језику, s.v.), из маџарског језика (*ашов, варош, вашар, ѓазда*), из турскога језика (*алаи, занай, мушџерија, баруи, челик*), а ни њемачки утицај није ту изостао (*шејих, шунка, кројџер, циџа, џеџа, флака, веи*). Новије вријеме, опет, нуди подоста интернационализма (*џолиџика, револуција, банка, социјализам, кинџиализам, конџес, дикџаџура, џаџени*).

У овом контексту, мада то ни у осталим одјелцима није занемаривано, указује се и на дублете који, понекад, попримају варијантско обиљежје: *уџисак—дојам, воз—влак, сџаница—колодвор, џозоришџе—казалишџе*. Указујући на историјске условљености ових разлика, Т. Попова истиче да су све те ријечи „разумљиве на цијелој територији српскохрватског језичког подручја”, то значи оне никако не представљају проблем при комуницирању, него се јављају као лексички дублети „у саставу једнога књижевног језика” (стр. 170).

Послије рјечника, у коме може бити око 2.000 ријечи, долазе текстови из наших литерарних остварења. Избор је, свакако, условљен карактером уџбеника. Па, ипак, ту се нашао повећи број наших стваралаца: од Вука до М. Поповића. Наравно, и овдје уз сваки текст иду

посебна објашњења: основни подаци о писцу и списак мање познатих ријечи које се јављају у том тексту.

Ако се има у виду чињеница да је овај уџбеник настао на основама програма који постоји за српскохрватски језик на универзитетима, управо на филолошким факултетима у СССР-у, ако се има у виду број часова који стоје на располагању предавачу нашега језика у току студија (70 часова), биће нам јасно колико је збијено чињеница у ову књигу. И још нешто. Ова књига ће бити од користи не само руским студентима сербокroatистике, него и свим другим сербокroatистима. Чак и нашим студентима који знају руски, а којима наш језик није главни предмет студија. Све то говори да радовање, исказано на почетку овога приказа, није било без основа. Татјана Попова је урадила нешто за чим је постојала потреба у сербокroatистици. Тиме је ова вриједна посленица у области сербокroatистике задужила све оне којима је српскохрватски језик драг и који настоје да се број његових познавалаца шири.

Београд

Асим Пецо

RADOSLAV KATIČIĆ, Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku [= Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knj. 61], urednik akademik Rudolf Filipović, JAZU, Globus — Zagreb, 1986, 529 str.

Ovo obimno delo uglednog hrvatskog lingviste predstavili su čitaocima na samom početku knjige — prvo izdavači, a zatim i sam autor. Po izdavačima, u pitanju je ostvarenje koje će ubuduće biti „pouzdan oslonac u svim pitanjima jezične primjene, priručnik hrvatskoga književnog jezika koji se svojom kvalitetom može staviti uz bok najpoznatijim priručnicima svoje vrste u svijetu” (stranica koja neposredno prethodi odeljku *Sadržaj*, nepaginirana). Autor sa svoje strane objašnjava da je rukopis „ove sintakse predan . . . kao elaborat u okviru projekta da posluži kao materijal [prored je moj — M. I.] pri konačnoj redakciji gramatičkog teksta, prema kriterijima za koje se uredništvo tada bude odlučilo” (str. 3). Pomenuti projekat, čiji je naziv *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*, zasnovan je 1969. godine u Zavodu za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku u Zagrebu. Kako je tadašnji nosilac tog projekta, Ljudevit Jonke, uključio i Katičića u svoje saradnike, kako je ovaj već „u ožujku 1978” predao rukopis i „drugoga, mnogo opsežnijega dijela” svoga posla (a prvi je bio definitivno uobličien još „u svibnju 1974”) i šta se sve posle zbivalo u vezi s tim rukopisom obaveštava sam Katičić u *Predgovoru* (1—2). Izdavači i autor nisu propustili da ukažu na čitalačku publiku na koju računaju. „Kao temeljni i nezaobilazni priručnik našega književnog jezika ovo je gramatičko djelo prijeko potrebno svakome tko je zainteresiran za kulturu pismenog i usmenog izražavanja”, naglašavaju izdavači (loc. cit.). Autor takođe eksplicitno napominje da je svojim izlaganjem želeo biti pristupačan „širim krugovima obrazovanih čitatelja” (str. 2), odnosno da se njegova knjiga „ne obraća samo stručnim krugovima nego u prvom redu kulturnoj javnosti” (str. 3). U odeljku *Uvodne napomene* (str. 3—7), odakle je preuzet i prethodni citat, izneo je Katičić sve bitne pojedinosti koje se tiču ovog njegovog teksta. Tako, pored ostalog, saznajemo da „nije bilo sustavnoga i ujednačenog ekscerpiranja” jezičke građe, što autor žali, iznoseći okolnosti koje su u ovo uslovile (str. 3); da „okvir djela iz kojih su se crpili primjeri za ovu Sintaksu . . . obuhvaća svu hrvatsku književnost novoštokavskoga standarda od prvih njegovih početaka oko polovice 18. stoljeća pa do pisaca koji danas žive i djeluju”, s tim što su u toj književnosti „predstavljani i njezini srpski pisci” (str. 4—5); da su uzimani u obzir „i

primjeri iz dnevnog i tjednog tiska" (str. 5); da se autor odlučio, mada je bio svestan da to „može izazvati određene prigovore“, na uključivanje u izvore jezičke građe i dela „srpske književnosti novoštokavskoga jezičnog standarda koja su odigrala znatniju ulogu u hrvatskoj književnoj sredini i utjecala na razvoj izražajnih vrijednosti njezina jezika“, a to su „zbirke narodnih umotvorina i klasični prijevodi Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića, a donekle i ostala njihova djela" (str. 5). Autor nas, dalje, informiše o tome da je u sav taj nabrojani jezički korpus uključio i primere iz jezika hrvatskih pisaca osamnaestog veka, objašnjavajući to time što su ti primeri u Rječniku JAZU „obilno zastupljeni" (dok oni iz sledećeg stoleća nisu), a pri tom se pokazalo kako su „sjajni i izražajni" i kako „po svojoj sintaksi doista pripadaju današnjem književnom jeziku" (str. 5). Katičićev stav prema izboru ove starije jezičke građe najbolje rezimiraju ove njegove reči: „Uključivanjem temeljnoga materijala koji svjedoči o počecima novoštokavskoga hrvatskog standarda dobila je ova Sintaksa historijsku dimenziju koja joj je potrebna da bi se u njoj zrcalila stilistička punina živoga književnog izražaja. Time ona ne postaje historijska sintaksa jer su tipovi i vrijednosti starinskoga sintaktičkog izraza koji se donose u njezinim primjerima i danas živa izražajna mogućnost hrvatskoga književnog jezika. Ako to pomogne da se u nas počne razgovjetnije razlikovati starinsko od zastarjeloga, postići će ova knjiga još jednu važnu svrhu" (str. 5). Sledi potom autorovo upozorenje na to da je „u ovoj Sintaksi ispušteno slaganje prijedloga s padežima“, što je „cijena . . . cjelovite koncepcije“, ali ne izostaje ni naknadno priznanje: „Kad sam poslije shvatio da bi u sintaksi bilo o tome šta reći, bilo je već nemoguće otkloniti tu nepotpunost" (str. 7). Pošto je ova „Sintaksa zamišljena kao dio gramatike, a ne kao studija i rasprava“, u njoj se „ne navodi literatura“, ističe na kraju autor, završavajući svoje *Uvodne napomene* toplim pomenom onih domaćih stručnjaka čiji su mu radovi, tokom njegovog posla, bili od posebne koristi (str. 7). Šteta što se na tom spisku nije našla i Irena Grickat-Radulović; ne samo da je ona uopšte vrstan sintaksičar, već je njena knjiga o krnjem perfektu nezaobilazna kad je o našoj glagolskoj problematici reč. Iza *Uvodnih napomena* dolazi *Popis djela ekscerpiranih za sintaksu oblika* (str. 9—12; da li na osnovu tako formulisanog naslova treba zaključiti da se taj *Popis* . . . ne odnosi i na sintaksu rečeničnih konstrukcija?), a onda je konačno na redu samo sintaksičko razmatranje kome je knjiga posvećena. Ono se raslojava na sledeće odeljke: *Uvod* (str. 13), *Rečenica* (str. 14—17), *Obavijest* (str. 17), *Preoblike* (str. 17), *Povezivanje rečenica* (str. 18—21), *Obavijesno ustrojstvo rečenice* (str. 21—24), *Sadržajno ustrojstvo rečenice* (str. 24—32), *Gramatičko ustrojstvo rečenice* (str. 32—35), *Predikat* (str. 35), *Predikatne riječi* (str. 35—41), *Predikatne kategorije* (str. 42—71), *Subjekt* (str. 72—77), *Priložna oznaka* (str. 77—84), *Objekt* (str. 84—125), *Dopune* (str. 125—127), *Preoblike gramatičkoga ustrojstva rečenice* (str. 127), *Nijekanje* (str. 127—134), *Pitanje* (str. 134—140), *Usklik* (str. 140—141), *Poticaj* (str. 141—143), *Pasiv* (str. 143—145), *Obezličjenje* (str. 145—146), *Više preoblika u jednoj rečenici* (str. 146—148), *Sklapanje više rečenica u jednu* (str. 148—151), *Nezavisno složene rečenice* (str. 151—156), *Sastavne rečenice* (str. 156—164), *Rastavne rečenice* (str. 164—166), *Suprotne rečenice* (str. 166—170), *Izuzetne rečenice* (str.

170—171), *Zaključne rečenice* (str. 171), *Objasnidbene rečenice* (str. 171—172), *Zavisno složene rečenice (bez preoblike ustrojstva)* (str. 172—175), *Zavisne rečenice po mjestu svojega uvrštavanja u glavnu* (str. 175—179), *Zavisne rečenice po sadržaju svojega uvrštavanja* (str. 179), *Odnosne rečenice* (str. 179—208), *Mjesne rečenice* (str. 208—213), *Načinske rečenice* (str. 213—220), *Vremenske rečenice* (str. 220—245), *Uzročne rečenice* (str. 245—256), *Namjerne rečenice* (str. 256—263), *Posljedične rečenice* (str. 263—269), *Pogodbene rečenice* (str. 269—293), *Dopusne rečenice* (str. 293—303), *Izrične rečenice* (str. 303—337), *Zavisno upitne rečenice* (str. 337—343), *Zavisno poticajne rečenice* (str. 343), *Upravni i neupravni govor* (str. 344—357), *Period* (str. 357—369), *Doterivanje zavisnih rečenica* (str. 369—380), *Zavisno sklapanje rečenica s preoblikom ustrojstva* (str. 380—381), *Atribucija* (str. 381—382), *Pridjevski atribut* (str. 382—417), *Imenički atribut* (str. 417—438), *Prijedložni izraz kao atribut* (str. 438—442), *Pridjevi i količinski prilozi kao atributi* (str. 442—448), *Apozicija* (str. 448—452), *Predikatni proširak* (str. 452), *Imenski proširak* (str. 452—460), *Glagolski proširak* (str. 460—465), *Infinitivizacija* (str. 465—477), *Nominalizacija* (str. 477—491), *Red riječi* (str. 497—499). Navedeni naslovi mogu poslužiti, bar u najglavnijim crtama, kao pokazatelji onoga što jeste i što nije obuhvaćeno Katičićevom pažnjom (nije, na primjer, problematika anaforizacije shvaćene u onom smislu u kojem se ona, posljednjih petnaestak godina, bogato razrađuje u sintaksičkim opisima širom sveta; no, na tome se nećemo zadržavati, uvažavajući pravo autora na sopstveni izbor tematike, pogotovu u razmatranju koje on sam u naslovu svodi na nacrt). Knjiga se završava *Sadržajem po paragrafima*, čiji je sastavljač Georg Holzer.

Odmah da istaknem: na to šta znači, iz perspektive naših domaćih, opštejugoslovenskih, kulturno-političkih prilika, pojava jedne ovakve, hrvatske Sintakse, koja je koncipovana krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih, ja se ovde neću osvrtni. Toj sociolingvističkoj i političkoj temi biće svakako posvećena dužna pažnja, ali ne na ovom mestu i ovog puta. Moj će zadatak biti striktno lingvistički; razmatraću u prvom redu teorijsko-metodološke aspekte ove knjige i njen značaj za unapređenje jezičke prakse.

U Predgovoru (str. 1) Katičić saopštava da je nastojao „razraditi pristup koji bi uza svu apstraktnu preciznost ostao razumljiv i upotrebljiv širim krugovima obrazovanih čitatelja”. Zamislila sam se već nad tom prvom stranicom, susrevši se s izrazom „apstraktna preciznost”. Šta je, po Katičiću, „apstraktna preciznost”? Suprotstavlja li je on „konkretnoj preciznosti” i u kom smislu? Ova pitanja nisu nimalo beznačajna, pogotovu kad se ima u vidu da knjiga nije namenjena samo stručnjacima, nego i „širim krugovima obrazovanih čitatelja”; neće li se ti „širi krugovi” osetiti zbunjeniji nego što sam to ja pred ovom nerazjašnjenošću koja ih sačekuje već na prvom koraku? Tim pre što će imati još prilika, prateći dalje autorovo izlaganje same gramatičke materije, da se suoče s nepreciznošću, uzetom u svakom mogućem smislu te reči. Tačka 777, recimo, na str. 326, počinje ovom definicijom: „Izrične rečenice s veznikom *da* uvrštavaju se i uz pokazne zamjenice [prored je moj — M. I.] što stoje kao subjekt ili kao objekt uz glagolske fraze što su po

značenju jednako vrijedne glagolima govorenja, osjećanja, duševnoga stanja, htijenja ili događanja”, a u primerima koji su tu navedeni radi egzemplifikacije — *Nikome nije na um padalo da bi mogli doći crniji dani . . . , Da ide po nju, sunulo mu jednom u glavi . . . i sl.* — nema pokaznih zamenica. Tako tačka 14, na str. 17, počinje konstatacijom (završenom tačkom!) koja doslovno ovako glasi: „Podatak katkada uklanja nedoumicu koje nema” (prored je moj — M. I.). Tako su konstrukcije tipa *ugao kuće* dobile ovakvu definiciju (tačka 936, str. 423): „Pripadnost koja se izriče genitivom imeničkoga atributa može biti pripadnost cjeline svojem dijelu ili nekoj svojoj sastavnici” (prored je moj — M. I.); ispada, dakle, da kuća pripada uglu, a ne obratno! Pomenuću još samo jedan slučaj (a ima ih, inače, na žalost, dosta) koji nekako baš izrazito opovrgava „apstraktnu preciznost” ove Sintakse. Po Katičiću, *diskurz* je „potpun jezični izraz koji sadrži sve što je trebalo i što se htjelo reći” koji „uvijek traje dotle dok ima zavisnosti među jezičnim znakovima”, tako da su granice diskurza „uvijek označene potpunim prekidom tih zavisnosti” (tačka 6, str. 15). Sledi zatim upozorenje da se diskurzi „mogu jako razlikovati po duljini”; tako je jedna pjesma od tri reda „potpun diskurz, i po tome ravnopravna svim svescima Krležinih „Zastava” zajedno” (loc. cit.). Ispada, dakle, da sveske Krležinih „Zastava” ne povezuje svojevrsno tematsko jedinstvo, već trajanje zavisnosti među jezičkim znacima! Ostaje nam da se domišljamo, bez stvarnog izgleda na uspeh, šta je autor imao u vidu pod izrazom *jezični znak*. Još više zbunjuje ono što dalje kaže Katičić, na str. 16, tačka 10. Objasnjavajući kako „su dulji diskurzi organizirani tako da čitačevoj pažnji u prihvatljivim razmacima pružaju priliku za potreban odmor”, on se ujedno prihvata i definisanja rečenice: „Prilike za odmor daju se tako što se zavisnosti među jezičnim znakovima gotovo sasvim prekidaju: koliko je to samo moguće unutar diskurza. Jezična jedinica omeđena takvim granicama zove se *rečenica*”. Na tom mestu iskršava pitanje: budući da se sveske Krležinih „Zastava” (čija ukupnost, kako nam je rečeno, sačinjava diskurz) između sebe takođe izdvajaju nekakvim „odmorima” oličenim u činjenici da se „zavisnosti među jezičnim znakovima gotovo sasvim prekidaju: koliko je to samo moguće unutar diskurza”, kako onda čitaoca uputiti u razliku koja ipak mora postojati, svako to intuitivno oseća, između, recimo, rečenice *Upaliću svetlo*, ostvarene u diskurzu *Ne vidi se. Upaliću svetlo. A ti spusti zavesu, molim te*, i cele jedne sveske „Zastava”? Zašto se samo za rečenicu utvrđuje da je „sintaksička jedinica” (str. 14), odnosno „jezična jedinica” (str. 16), dok se za diskurz u tom pogledu ništa eksplicitno ne kaže? Ima li i on status „jedinice” ili ga nema?

Znajući da se ovako nesvakidašnja nepreciznost u formulacijama udružuje s izvesnim sitnim, ali karakterističnim propustima (takvim kao što su, recimo, upućivanje na tačku 871d („o toj preoblici v. t. 871d”, str. 39, t. 72), a ta tačka niti ima podgrupu *d*, niti informiše o istoj temi; pa navođenje primera iz Peićevih tekstova, a ovoga nema na spisku autora čiji tekstovi služe kao izvori jezičkog materijala; i sl.), čovek prvo pomisli na to da je Katičić, iz nama nepoznatih razloga, morao u prevelikoj hitnji predavati u štampu svoje delo, pa mu, zbog te izuzetne hitnje oko publikovanja, nije bilo omogućeno čak ni to da ga na kraju pažljivo pregleda. Međutim, da te vrste vremen-

ske stiske nije moglo biti, uveravaju nas podatak sa str. 1 i godina utisnuta ispod naslova: sam Katičić izjavljuje kako je preostali deo teksta predao gde treba još 1978, a knjiga je izašla iz štampe tek 1986! Ostaje, dakle, potpuno za go netno u čemu je stvar.

Od stručnjaka koji se, kako sam ističe (na str. 1), već odranije „bavio primjenom najsuvremenijih jezikoslovnih teorija na opis sintaktičkih pojava”, koji je, prema tome, morao znati kakvi su zahtevi savremene lingvistike u pogledu izbora jezičke građe namenjene gramatičkom opisu, ne bi se očekivalo da će postupiti onako kako je postupio. Pre svega, on prilikom svoje deskripcije na istu ravan stavlja jezik proznog i jezik poetskog teksta, što je u principu neprihvatljivo. Zatim, njegova vizija savremenog književnog jezika hrvatskog naroda podrazumeva vremenski raspon od dva i po stolecna razvoja, što upravo protivreči novijim viđenjima jezičke evolucije. Očigledno, Katičić je bio spreman da se ogлуši o neke elementarne zahteve moderne jezičke teorije da bi dao maha svom prevelikom patriotskom žaru. Dirljivo romantičarski zvuči njegova izjava (str. 5) o tome da je i primere iz jezika osamnaestog veka uneo u svoju Sintaksu zato da bi se u toj „historijskoj dimenziji” . . . „zrcalila stilistička punina živoga književnog izražaja”. Kad se sve to ima u vidu, mora se ceniti njegovo nastojanje da ipak ne zaboravi na doprinos Vuka, Daničića i srpskih narodnih umotvorina u celini izražajnoj kulturi hrvatskog naroda. Međutim, ja ne razumem uvek dovoljno kojim se kriterijima on rukovodi pri potezanju pojedinih primera iz tog, da ga tako uslovno nazovem, „srpskog domena”. Zašto se, recimo, na str. 39, t. 73, navodi baš stih *Brže da si gradu Vučitrnu* (za koji se, doduše, ne kaže iz kog je izvora preuzet) kao ilustracija pojave „predikatne riječi” u dativu? Po čemu bi upravo ova gramatička konstrukcija spadala među one iskaze iz „srpskog domena” koji su „prisutni kao potencijalni poticaji i mogući uzorci” (str. 5)? Da li bi iko od Zagrepčana danas rekao *Brže da si grad Zagreba*?

Neuporedivo je teži problem, za čitaoca bar, sa jezičkim materijalom koji se navodi kao svojstven „hrvatskom domenu”. Za mnoge se primere ne navode izvori, a bilo bi neophodno obavestiti se ko jemči za njihovu prihvatljivost svojim jezičkim osećanjem; isključivo Katičić? Ili odabrani krug informatora? A odakle su ti informatori; iz samo jednog grada (Zagreba, Splita, Varaždina itd.) ili iz raznih gradova (krajeva)? Ovo je neophodno znati zbog toga što se u Sintaksi pojavljuju kao autentični dokumenti jezičke sadašnjice Hrvata i neki iskazi koji mene (i ne samo mene) iznenađuju. Čija je, recimo, izjava *Tražim krivca. Njega oslobadam grad* koja se citira (str. 495, t. 1083) uz objašnjenje da se u njenom delu *Njega oslobadam grad*, dok je ovako u nju uklopljen, ostvaruje neutralni red reči? Ko bi sve rečenicu *S ponosom diže oči što je izazvao . . .* zaista tako jednostavno prekrpio u rečenicu *S ponosom diže oči da je izazvao . . .* (str. 252, t. 611)? Ko to i pod kakvim sve okolnostima „velike pojmovne izričitosti” govori *lik je žene, oranje je ledine, čaša je mlijeka, buna je seljaka* i sl. (str. 417, t. 920)?

U svojim *Uvodnim napomenama* Katičić nam kaže i to da je, pišući Sintaksu, sam odabirao i gradio pojmovni aparat, „oslanjajući se na gramatičku tradiciju i na pojmovlje suvremene lingvističke teorije” (str. 3). Da je ostao samosvojan, potpuno je tačno; a što se tiče njegovog usvajanja „pojmov-

lja suvremene lingvističke teorije” i udruživanja tog „pojmovlja” s gramatičkom tradicijom, na to se moramo ovde posebno osvrnuti.

Izrazito je pozitivna okolnost što autor svoje čitaoce upućuje u različite vidove koje po sebi ima sintaksička problematika, izdvajajući u svom načelnom pristupu, s jedne strane njenu informativnu, s druge njenu semantičku, a s treće njenu gramatičku razinu. Međutim, u konkretnom prezentiranju sintaksičkih fakata svoga jezika, on se ne snalazi dovoljno u tom inače umesnom teorijskom razgraničavanju. Po onome što govori, nije uvek jednostavno razabrati kom se aspektu viđenja stvari u datom slučaju priklanja. No, pođimo o tome redom.

Prezentirajući nove sintaksičke pojmove svojoj širokoj čitalačkoj publici, Katičić je nastojao da ih zaodene u odgovarajuće termine, iskovane na sopstvenom jeziku. Tako je *socijativ* postao *družilac*, sledeći sudbinom takve strane izraze kao *transformacija* ili *informacija* koji su već poodavno u hrvatskoj sredini ostvareni u domaćoj verziji (kao *preoblika*, odnosno *obavijest*). Začuđuje, međutim, jedna nedoslednost; zbog čega je u Sintaksi samo *diskurs* ostao nepreveden? Doduše, finalno -s mu je zamenjeno u -z; zar je time zaista zadovoljen princip „pohrvaćenja” terminologije?

Nedoslednost u poštovanju prihvaćenog principa je ipak neuporedivo manja nevolja od one koju predstavlja upotreba internacionalno široko poznatog termina u značenju drukčijem od onog koje mu inače pripada. Pod *socijativom*, tj. *družiocem*, svi koji su imali iole kontakta s tradicionalnom gramatikom podrazumevaju padežni oblik kojim je označeno da u društvu s datom osobom (s datim osobama) drugo u rečenici imenovano lice (druga u rečenici imenovana lica) ostvaruje (ostvaruju) ono što se rečenicom kaže (*Nada je juče razgovarala s Olgom* i sl. primeri). Zato mnogi čitaoci, ukoliko nasumice otvore knjigu, naišavši na str. 29, t. 42f prvo na primer *Nestade im riječi*, a zatim na Katičićevu napomenu da *im* u njemu treba smatrati *družiocem* pošto su u pitanju „osobe zahvaćene zbivanjem”, neće, bojim se, poverovati svojim očima da tu odista piše to što piše. Doduše, na stranicama koje neposredno prethode, a koje se uključuju u odeljak sa naslovom *Sadržajno ustrojstvo rečenice* (str. 24—32), zainteresovanima su date informacije o aspektu sa koga autor izdvaja pojam družioca. On polazi od *rijeka* (termin je njegov!) koji je „ono najosnovnije što je u rečenici izrečeno”, tj. „temeljna jedinica njezina sadržajnoga ustrojstva” (str. 24, t. 36). Družilac je, u stvari, „odredba rijeka”, jedna od mogućih; te su odredbe pobrojane na str. 25 i definisane na toj i sledećim stranicama istog odeljka. Njihova internacionalna imena (samo na tom mestu pomenuta) otkrivaju stručnjaku da je za ovo svoje viđenje stvari inspiraciju Katičić našao u kontaktu s teorijom Charlesa Fillmorea o „dubinskim padežima”. Fillmore se, kao što je poznato, u međuvremenu uglavnom odrekao svoje teorije; šteta što u vidokrugu Katičićeve pažnje nisu bili razlozi zbog kojih je ovaj ugledni američki lingvista to učinio. No, ostavimo po strani Fillmorea; osvrnimo se na *riječ*. Termin je izuzetno nesrećno skovan jer ne aludira na ono što se želi — na semantički aspekt jezika, već na nešto sasvim drugo, na njegovu iskaznu funkciju. Uopšte, očekivali bismo od autora mnogo više zalaganja oko toga da se pronađu adekvatna terminološka rešenja. Zbog čega, recimo, reći *izuzetne rečenice*, *izuzetni prilozi* (str. 170) kad se

imaju u vidu one rečenice i oni prilozi kojima se iskazuje izuzimanje? Zbog čega protezati upotrebu termina *iskazna rečenica* i na sintaksičke strukture uvedene veznikom *da* u primerima tipa *Mene bijaše stid da mu nekad rekoh* (str. 251, t. 611)? Ako se već termin *načinska odredba* (*modal*) ovako objašnjava: „*Načinska odredba* ili *modal* određuje rijek poblize s obzirom na način kako se vrši radnja, kako se odvija zbivanje ili kako postoji stanje što je u njemu izrečeno” (str. 26, t. 39h; prored je moj — M. I.), da li je uputno nazivati *načinskom odredbom* oblik *i* koji se javlja u primeru *U prizemlju desnog krila školske zgrade bijaše manastirska krčma, i tamo stadoše od vinskog dropa peći rakiju* (str. 29, t. 42h)? Kakav boljitak proishodi iz toga što se, suprotno uobičajenoj praksi, instrumental sredstva *ružmarinom* (*Svi su se zakitili ružmarinom*) i instrumental agensa *bakljonošom* (*Frankopan je, praćen bakljonošom, razabirao*) određuju kao *priložne* (*adverbne*) *oznake* (str. 79, t. 205)? Zar je bilo potrebno zatirati u logici i opštoj lingvistici davno uočenu razliku između tzv. *presupozicionih reči* tipa *već, tek* i sl., s jedne strane, i tzv. *rečeničnih priloga eksterne modifikacije* tipa *doduše, također* i sl., s druge, time što su predstavnici obe pomenute kategorije svrstani u jednu pod nazivom *dodatni prilozi*? Pa je pri tom još i istaknuto da se oni mogu „i uzajamno označivati” (str. 83, t. 218; valjda se htelo reći „uzajamno kombinovati”?). Da li je naj-srećnije rešenje nazivati *učinkom* (*faktivom*), a to je termin rezervisan za „predmet koji proizilazi iz radnje” (str. 29, t. 42n), ne samo *rakiju* u primeru *U prizemlju desnog krila zgrade bijaše manastirska krčma, i tamo stadoše od vinskog dropa peći rakiju* (loc. cit.), nego i sintaksičku konstrukciju *zašto nisu poslali po Roka* ostvarenu u primeru *Zapitao Franc namrgođen zašto nisu poslali po Roka* (str. 30, t. 42n)? Ima još mnogo sličnih pitanja koje bi trebalo postaviti, ali se ja na njima, ovom prilikom bar, neću dalje zadržavati.

Od svih novijih teorijskih pravaca, generativna gramatika najranije faze ostavila je na autora najupečatljiviji utisak, sudeći po tome sa kojom se doslednošću on bavi transformisanjem sintaksičkih konstrukcija svoga jezika. Pomnjen najraniju fazu, zbog toga što se početkom šezdesetih godina, pošto se lingvistički svet upoznao sa Leesovom (Robert Lees) knjigom o nominalizaciji, već počelo dolaziti do saznanja da je nemoguće svaku konkretnu sintaksičku vezu tipa PRIDEV+IMENICA izvoditi direktno iz konstrukcije ostvarene po modelu IMENICA+POMOĆNI GLAGOL+PRIDEV (u engleskom ne postoji semantička relacija, koja je tu neophodna, između, recimo, *the late Churchill* 'pokojni Churchill' i *Churchill is late* 'Churchill kasni'), a ta je okolnost imala, kao što je poznato, dalekosežnih posledica po dalji razvoj same generativne gramatike. Šezdesetih godina se već, kod upućenih, iskristalisalo i uverenje da je uopšte nedopustivo uvoditi u generativni opis jednog jezika u njemu nepostojeće rečenice; sve što se teorijski osvetljava mora imati svoju nepobitnu potvrdu u konkretnostima date jezičke stvarnosti. Na ceo taj naknadni teorijski zaokret generativista Katičić se ne obazire. On slobodno operiše rečenicama tipa *ugao je kuće, lik je žene* i sl., propraćajući svoj postupak ovim obrazloženjem (str. 417, t. 920): „Takvi su

predikati u hrvatskom književnom jeziku vrlo neobični. Ipak, oni su u njemu mogući i predstavljaju temeljne sintaktičke likove, neuklopljene doduše u opće govorne navike [pored je moj — M. I.], koji će se pojaviti samo kad u danoj situaciji osjetimo potrebu za velikom pojmovnom izričitosti, pa su u tom smislu i snažno stilski obilježeni". Tom obrazloženju dodat je i zaključak: „To je primjer na kojem se vrlo jasno pokazuje razlika između onoga što je u jeziku moguće i onoga što je u njemu obično" (loc. cit.). Na žalost, kao što već prethodno, drugim povodom, spomenuh, nedostaje nam konkretna dokumentacija iz izvora korišćene jezičke građe o tome kad nastaju ti „snažno stilski obilježeni" komunikativni konteksti; bar da nam je izričito rečeno ko sve od konsultovanih jezičkih predstavnika hrvatske sredine, osim samog Katičića, potvrđuje da, pod uslovima „velike pojmovne izričitosti", zaista izgovara konstrukcije navedenog tipa. Zanimljivo je da autor, izvodeći i sintagmu *bijeli oblak* iz rečenice *Oblak je bijeli* (str. 386, t. 869), mada izričito upozorava na to da „određeni pridev *bijeli* ne može stajati kao predikatna riječ niti u prostoj rečenici . . . niti u atributnoj odnosnoj" (loc. cit.), ovo svoje izvođenje opravdava time što ima na umu ostvarenje date sintagme u primeru *Bijeli oblak plovi nebom*, a „ishodišna rečenica" *Oblak je bijeli* ipak može postojati, pod uslovom da postoji „i druga ishodišna rečenica kao: *Oblak plovi nebom*" (loc. cit.). Bojim se da će tu, na tom mestu, čitaoci Sintakse ostati obeshrabreni pred svojom nemoći da tačno proniknu u to na kojoj bi to razini jezičke datosti mogao biti oličen prelaz nepostojanja iskaza *Oblak je bijeli* u njegovo postojanje. Po autoru, generativni istorijat rečenice *Dobio sam čašu mlijeka* izgleda ovako (str. 419, t. 924): ishodišna faza podrazumeva postojanje rečenica *Dobio sam čašu* i *Čaša je mlijeka*, pa je njihovim ukrštanjem nastala struktura *Dobio sam čašu koja je mlijeka* da bi se konačno ona, transformacijom, ovaplotila u traženi iskaz *Dobio sam čašu mlijeka*. Ostavimo po strani pitanje umesnosti potezanja takvih konstrukcija kao što su *Čaša je mlijeka* i *Dobio sam čašu koja je mlijeka*; zadržimo se samo na onoj rečenici koja glasi *Dobio sam čašu*. Ona je po sebi u svakom pogledu sasvim u redu. Problem koji se tu postavlja u ovome je: *dobiti čašu* znači dobiti predmet na koji se primenjuje naziv *čaša*; kako tu okolnost pomiriti sa činjenicom da u razmatranom primeru *Dobio sam čašu mlijeka* reč *čaša* ne označava predmet nego količinu?

Ogromna je šteta, ponavljam, što autor, u tom međuvremenu od 1978. godine do publikovanja Sintakse, nije ulučio priliku za pažljivo pregledanje svoga dela, koje je, sumnje nema, pisano na brzinu i pri tom u doba kad, očevidno, još svi nisu bili dovoljno upućeni u temeljne revizije koje su se počinjale sprovoditi unutar nekih od vodećih sintaksičkih teorija. Ovako, zbog pobrojanih (i mnogih drugih, nepomenutih a sličnih) nedostataka, ostaće nedovoljno sagledana vrlo pozitivna nastojanja Katičića da se naš domaći gramatičarski repertoar bitno osveži i takvim novim temama kao što su, na primer, razmatranja kategorije „poticaja" (str. 141), insistiranje na ulozi glagola u „otvaranju sintaksičkih mesta" i opisivanje tzv. „prelaznih slučaj-

jeva". Znalcima će biti žao što je propuštena lepa šansa da se domaćoj publici dostupnije i tačnije prikaže ono „moderno” u sintaksi. A nestručnjak? On će, bojim se, zbunjeno odmahivati glavom (okrivljujući, naravno, sebe za nesposobnost razumevanja!) i zavirivati, kad mu je šta potrebno, kao i dosad, u one obične gramatike gde „preoblika”, doduše, nema, ali su zato ipak tu sva najvažnija jezička fakta.

Beograd

Milka Ivić

STJEPAN BABIĆ, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (Djela, Razred za filologiju, knj. 62), Globus, 1986, str. [6] + 1—552.

0. Babićeva *Tvorba riječi* imala je istorijsku priliku da bude značajno naučno delo u oblasti serbokroatistike. Najpre zato što je to prvo monografsko delo velikog obima, štampano u posebnoj knjizi, o sistemu tvorbe reči u savremenom srpskohrvatskom ili hrvatskosrpskom jeziku. A zatim i zbog toga što je u njemu zagrebački derivatolog sistematizovao svoja brojna dugogodišnja istraživanja tvorbe reči na bogatoj građi, počev od rasprave *Sufiksalna tvorba pridjeva u savremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku* (Rad JAZU, knj. 344, Zagreb, 1966, str. 63—256). Koliko je tu priliku autor iskoristio?

1. Nedoumicu izaziva najpre sama naslovna strana knjige. Jer Babićeva *Tvorba riječi*, za razliku od njegove *Sufiksalne tvorbe pridjeva*, jeste tvorba u *hrvatskom književnom jeziku*. Koliko je to sužavanje, ako je sužavanje, metodološki opravdano?

Autor, međutim, nije smatrao za potrebno ni da objasni predmet svoje knjige, bar kad je u pitanju druga komponenta njenoga naslova: šta je to hrvatski književni jezik? Čini se da je to za autora aksioma koju ne treba dokazivati, pojam čije mesto u sistemu srodnih pojmova ne treba određivati, lingvistički predmet čiju posebnost ni sa aspekta tvorbe reči nema potrebe objasniti. U prvoj rečenici ovoga rada, posle izdavačeve beleške i autorovog *Predgovora*, stoji: „Ovaj rad prikazuje tvorbu riječi u savremenome hrvatskom književnom jeziku u cjelini” (str. 3). A šta je to „hrvatski književni jezik” — ne kaže. Potrebu za svojim radom autor vidi, između ostalog, u tome što njegovi prethodnici ne razlikuju „najčešće književni jezik od štokavskoga narječja, ne razlikuju dovoljno jedinice koje pripadaju sustavima pojedinih književnih idioma” (str. 3), ali nije smatrao za potrebno da objasni šta su to i koji su to književni idiomi. Pominje se, doduše, i „hrvatskosrpski dijasistem” — u odeljku o složeno-sufiksnoj tvorbi sufiksa *-ski* kao jedan od primera za složenice koje su „iznimno” „prave složenice, tj. kad se želi posebno naglasiti neko jedinstvo” (str. 368)¹, i u uvodnom poglavlju kad se govori o literaturi, koja se malo navodi jer je „siromašna i kad se uzme u obzir cijelo područje hrvatskosrpskoga dijasistema” (str. 8). Rad se „temelji na

¹ U primerima akcenat ne navodimo, osim u citatima i tamo gde je to neophodno da bi se razumela neka distinkcija.

cjelokupnom rječničkom blagu suvremenoga hrvatskoga književnog jezika” (str. 4). Građu je autor uzimao „iz pojedinih rječnika” (navodi se iz kojih), a dopunio je „neprestanim ispisivanjem riječi iz djela hrvatske književnosti, znanosti i publicistike, a prigodice su zapisane i riječi s radija i televizije i govorenoga jezika” (str. 4). I ovdje iskrsavaju dva pitanja: 1° pošto su svi rečnici kojima se autor služio hrvatskosrpski (hrvatski ili srpski, srpskohrvatski), da li je iz tih rečnika ispisivana samo građa koja spada u „hrvatski književni jezik” i kako ju je autor izdvojio? 2° pošto u spisku izvora (str. 537—539) ima i dela srpskih pisaca iz Hrvatske, da li to znači da su i to „djela hrvatske književnosti, znanosti i publicistike”?

O autorovom shvatanju statusa jezika čiju tvorbu opisuje možemo zaključivati samo na osnovu nekih uzgrednih formulacija. Tako saznajemo da je sufiksalna tvorba imenica „dominantnan način tvorbe u hrvatskom jeziku, kao uostalom i u svim slavenskim jezicima” (str. 6), iz čega možemo zaključiti da je za Babića hrvatski jezik jedan od slovenskih jezika. Da ne bi bilo nikakve sumnje da je reč o jednom, zasebnom jeziku, tvorba reči se definiše kao lingvistička disciplina u kojoj se „opisuju tvorbene jedinice i sustavi jednoga jezika, ovdje suvremenoga hrvatskoga književnog jezika” (str. 11).

U terminološkom određenju svoga predmeta autor nije dosledan. Tako se, pored termina iz naslova *hrvatski književni jezik*, sreću i drukčije odredbe (neke od njih smo već citirali): „hrvatski jezik” (str. 24, 42), „naš književni jezik” (str. 34), „općehrvatski naglasak” (str. 136 nap.), „hrvatski naglasak” (str. 148 nap.), „po Hrvatskoj se govori” (isto). Reč *uživancija* „pripada hrvatskom rječničkom blagu kao stilski obilježena riječ prema stilski neutralnoj *uživanje*” (str. 44) — da li pripada samo hrvatskom? Babić kaže da „u hrvatskoj književnosti nisu potvrđeni ni pridjevi *domaćičin, gospodičin*” (str. 342). Zanimljivo je da autor ovu tvrdnju čini za celu hrvatsku književnost, možda bi bilo tačnije (i skromnije) reći da se pridevi nisu našli u njegovoj građi.

Neobične su i neke normativne formulacije. „Ako izvedenica uz naglasak po pravilu (*bànić*) ima i tip *bànić, bantića*, onda drugi naglasak ne pripada hrvatskom književnom jeziku” (str. 163) — a kom književnom jeziku pripada? Ili je možda „varvarizam”? Ili je izvan književnog jezika kao neknjiževni akcenatski tip?

Pominje se, međutim, u napomeni, i srpski književni jezik: „Na pitanje nisu li možda izvedenice sa *-čić* običnije u srpskom književnom jeziku, a sa *-ić* u hrvatskom, mogu reći da u građi nisam zapazio znakova koji bi upućivali na takvu raspodjelu” (str. 177 nap.). Ova napomena kao da je zalutala u knjigu: ona cdudera cd ostalog teksta po svojoj teorijskoj (tačnije bi bilo reći: idejnoj) usmerenosti — i po tome što se pominje srpski književni jezik (na drug im mestima se on pristo ignoriše), i po tome što se zaključuje da u ovom pogledu među srpskom i hrvatskom varijantom („književnim jezikom”) nema razlika. Nešto dugo u ovoj polemici sa Stevanovićem² začu-

² Stevanović zapravo i ne tvrdi izričito da u tom pogledu postoji razlika između varijanata: „Иако су у источном делу наше језичке територије деминутиви на *-ић* много обичнији, — пошто су у нашим западним и југозападним језичким областима понегде и чешће [чешћи — R. M.] од ових — деминутиви на *-чић* ни распротравношћу употребе не изостају из њих” (M. Stevanović, *Деминутиви с наставаком -ић* (и *-чић*), Наш језик, н. с., Београд, 1951, III, св. 1—2, str. 10—11).

duje: kako je autor mogao da izvede ovakav zaključak kad je njegova građa ograničena na „hrvatsko rječničko blago” i na „hrvatsku književnost”?

2. Time već prelazimo na drugu bitnu metodološku zamerku koja se može uputiti Babićevoj *Tvorbi riječi*. Autor kaže da se njegov opis tvorbenih formanata zasniva na podacima „koje pokazuje sustavno skupljena građa, a zasad, koliko je poznato, nema potpunije ni sustavnije skupljene” (str. 7). Začuđuje podatak da „statistički podaci, koji su dani radi ilustracije, odražavaju stanje u trenutku kad je taj dio rađen” (str. 4). Zar se svud podaci nisu mogli kompletirati prema sadašnjem stanju autorove kartoteke da bi bili uzajamno samerljivi? Autorova građa, ma kako bila bogata i „sustavno skupljena”, zasniva se samo na delu, i to perifernom delu, tekstova književnog jezika novoštokavske osnovice, dok je centralni deo — tekstovi pisaca iz najuže osnovice književnog jezika — ostao po strani. Kako se na tako jednostrano izabranoj građi mogu ispitivati živi tvorbeni procesi u jeziku? Kako se ovde može govoriti o reprezentativnosti korpusa za istraživanje? Pogrešan metodološki postupak neposredno se odražava na tačnost tvorbenog opisa. Navešćemo dva primera.

1° Za sufiks *-ovski/-evski* Babić kaže: „Tim se sufiksima tvore pridjevi od imenica m. r., jedino je *fròntovski* izveden od imenice ž. r., *fronta*” (str. 368). — Pridev *frontovski* stvarno je izveden od imenice muškoga roda *front*, i u tom pogledu ne predstavlja nikakav izuzetak, a taj tvorbeno-semantički odnos (*front* — *frontovski*) je živ. Babić, međutim, potpuno ignoriše varijantni oblik *front*, ne priznajući mu čak ni status tvorbene baze od njega izvedenog prideva.

2° „Od *Nða*, *Nðe* pridjev je *Nðin*; pridjevi *Noev* i *Nojev* nisu izvedeni po jezičkom sustavu” (str. 340). — Pridev *Nojev* nije ni izveden od tvorbeno neadaptiranog lika *Noa*, nego od imena biblijske ličnosti *Noj* (*Noje*) sa tvorbeno adaptiranim likom, a izveden je po svim zakonima građenja reči. I ovde Babić tvorbenu bazu ne pominje, a njenu izvedenicu ocenjuje kao oblik koji nije u skladu sa jezičkim sistemom. *Nojev* je u skladu sa jezičkim sistemom, ali Babić ne uzima u obzir sve komponente toga sistema.

3. Sam termin *hrvatski književni jezik* u ovoj knjizi nije jednoznačan. S jedne strane, taj termin označava 'novoštokavski književni jezik' i sinonimičan je terminima *srpskohrvatski* (*hrvatskosrpski*, *hrvatski ili srpski*) *književni jezik*. I u tom značenju termin je, objektivno, upotrebljen u najvećem delu knjige: autor opisuje tvorbeni sistem toga jezika, ali opis ilustruje primerima samo iz hrvatskih pisaca, odnosno pisaca iz Hrvatske. Opis bi mogao da se zadrži, a primeri da se uzmu iz drugih književnosti srpskohrvatskoga jezičkog izraza, i knjiga se ne bi promenila, što se tvorbe reči tiče. S druge strane, autor termin upotrebljava i u značenju 'hrvatska varijanta hrvatskosrpskoga jezika', nastojeći da istakne što je moguće više razlike između varijanti restriktivnim normativnim ocenama. I nije najveća nevolja što termin dvoznačno upotrebljava. Mnogo je veći propust metodološke prirode što varijantsku posebnost „hrvatskog književnog jezika” (čak do statusa posebnog slovenskog književnog jezika, kao što smo videli) autor želi dokazati samo na

građi hrvatskih pisaca. Metodološki ispravan postupak bio bi da je uzeo u obzir celokupnu građu srpskohrvatskoga književnog jezika i da ju je analizirao sa istih pozicija pa tek onda zaključivao da li se može govoriti o posebnosti „hrvatskog književnog jezika” u pogledu tvorbe reči.

Ovde bi bilo umesno podsetiti na metodološki postupak koji je primenio Radosav Bošković u svom kapitalnom delu *Развѣтъак суффикса у јужнословенској језичкој заједници*³. Da bi dokazao posebnost južnoslovenskih jezika na tvorbenom planu, Bošković je nužno morao da analizira građu iz istočnih i zapadnih slovenskih jezika.

Babićeve normativne ocene izvedenica i njihovih tvorbenih baza i tvorbenih formanata kojima želi da kodifikuje posebnost „hrvatskog književnog jezika” ilustrovaćemo sa nekoliko primera.

1° „Prilog *pònekad* znači 'kàtkad, kàdšto', a kako značenje *nekad* 'katkad' nije u književnom jeziku obično, bolje je mjesto *ponekad* upotrebljavati *kàtkad, kàdšto*” (str. 502). — Neobična ocena i još čudnije objašnjenje: i da je tvorbena baza *nekad* izgubila značenje 'katkad', to ne bi bio razlog da se iz jezika proganja njena izvedenica.

2° Govoreći o sufiksu *-ov* imenica tipa *Drágo, Drága* Babić zaključuje: „Taj sklonidbeni tip ima u hrvatskom književnom jeziku mjesno (dubrovačko) obilježje” (str. 341 nap.). — Ovde se normativna ocena proširuje sa tvorbe reči na morfologiju s ciljem da se varijantska distinkcija ostvari na stilističkom planu, pošto je navedeni deklinacioni tip genetski primaran i relativno produktivan te mu se ne može odreći standardnost u srpskohrvatskom književnom jeziku kao celini.

3° Za izvedenice tipa *prijékor* autor kaže: „Riječi koje su u hrvatskom književnom jeziku usvojene i proširene sa *ije* ne treba zamjenjivati sa *e*. U normativnim priručnicima te riječi treba dati u popisu” (str. 294).

4° Za izvedenice na *-če* od imenica koje označavaju stvari autor kaže: „Provjera po uporabnim potvrdama pokazuje da se takve izvedenice u hrvatskom književnom jeziku normalno ne tvore. Koliko ih hrvatski pisci i upotrebljavaju, to čine s izrazitim stilskim obilježjem” (str. 120). — Za izvedenice tipa *bokalče* — koje se „normalno ne tvore”, ali se „upotrebljavaju” — treba reći da jesu regionalnog karaktera i stilski obeležene kao razgovorne, ali ih nije uputno ostavljati izvan sistema, s obzirom na tipološku karakteristiku srpskohrvatskog jezika u smislu širenja morfološkog tipa imenica starih *t*-osnova na kategoriju imenica koje označavaju stvari.

5° Autor utvrđuje „praktično pravilo: ako se od imenica na *-t* u mocijskoj tvorbi izvedenica može načiniti sufiksima *-ica* i *-kirja*, onda prednost treba dati izvedenici sa sufiksom *-ica*” (str. 252).

³ Delo je najpre objavljeno u časopisu Јужнословенски филолог XV (Београд, 1936, str. 1—154) i zasebno iste godine kao 6. knjiga Библиотеке Јужнословенског филолога, zatim u knjizi: Р. Бошковић, *Одабрани чланци и расјераве*, Титоград, 1987, str. 49—175, i u ruskom prevodu u knjizi: Радосав Бошковић, *Основи сравнителной грамматики славянских языков. Фонетика и словообразование*, перев. Н. М. Елкина, под общей ред. Н. И. Толстого, Москва, Высшая школа, 1984, стр. 129—303.

6° Raspravljajući o odnosu sufiksa *-telj* i *-l(a)c* Babić zaključuje: „Usporedne izvedenice sa *-telj* i *-l(a)c* nisu podjednako česte, većinom su češće sa *-telj*, a u novije se doba ta čestota još pojačava, što je u skladu s najnovijim spoznajama o našem književnom jeziku” (str. 281) — ne kaže koje su to najnovije spoznaje. I opet utvrđuje „praktičan zaključak: kad u značenju općega vršitelja radnje treba upotrijebiti ili izvesti izvedenicu s *-telj* ili *-l(a)c*, prednost treba imati izvedenica sa *-telj*. A to ujedno kazuje da je opravdana i praksa koja to čini” (str. 282). Za nazive industrijskih zanimanja na *-l(a)c* autor kaže da „mogu biti posljedica novijega utjecaja na jezik” (isto) — ne kaže kojeg ili čijeg uticaja. Upotreba izvedenica na *-l(a)c* u administrativnom jeziku „može biti plod novijega utjecaja” (str. 282 nap.) — autor opet ne kaže kog jezika „utjecaja”. Ovakvim preskriptivnim odredbama Babić proteruje tvorbeni sinonimiju iz „hrvatskog književnog jezika” — ali samo ako ima nagoveštaja da bi se tvorbeni sinonimi mogli varijantno raspodeliti — i širom otvara vrata praksi proganjanja izvedenica na *-l(a)c*. Jadne izvedenice na *-l(a)c*! Autor nijednom rečju ne ukazuje na stilsko diferenciranje ispitivanih tvorbenih sinonima, tj. na činjenicu da su izvedenice na *-telj* knjiškoga porekla, da su kao kategorija stilski obeležene kao knjiške reči, bez obzira na to što su pojedine od njih prodrle i u živi govorni jezik.

7° Upoređujući prideve *srebrn* i *srebrn* Babić zaključuje da je *srebrn* „obič[nije]” i da je to „sustavna tvorba”: „Kako je puristička i normativna literatura bez opravdanih razloga progonila *srebrn*, to je stvoreno takvo stanje da je *srebrn* stilski neutralan, a *srebrn* stilski obilježen kao pjesnički ili posebno birani lik” (str. 418—419). — Autor ne navodi dokaze na osnovu kojih zaključuje o „sustavnosti” i „običnosti” oblika.

8° Autor je nastojao da napravi varijantsku distinkciju i na planu inventara tvorbenih formanata, ali sa malo uspeha: građa mu nije dozvoljavala. Navodi prefiks *su-* (imenice tipa *suradnik* — str. 332) i ne navodi njegov varijantni lik *sa-*. Navodi opet „sufiks” *-atati* sa dve izvedenice (*nogatati*, *šakatati* — str. 454) i ne navodi oblike na *-etati*.

4. Raspravljajući o prefikslnim alomorfima Babić ovako opisuje sa normativnoga gledišta prefikse *protiv-* i *protu-*: „Prijedlog *protiv* kao prefiks dolazi normalno samo u alomorfnom liku *protu-*. Preskriptivna je norma propisivala kao standardne likove *protiv-* i *protivu-* progoneći *protu-* kao kajkavizam [. . .], ali je unatoč tomu *protu-* postao sustavni prefiks, a *protiv-* i *protivu-* ostali su izvan tvorbenoga sustava hrvatskoga književnog jezika, danas kao zastarjelice (arhaizmi)” (str. 34). — Autor ničim ne dokazuje da je jedan lik „sustavni prefiks”, a drugi „izvan tvorbenoga sustava”, ignoriše brojne potvrde prefiksa *protiv(u)-* iz hrvatskih pisaca i u daljem tekstu svoje *Tvorbe* navodi samo primere na *protu-*. To što izabrani lik nije tipološka odlika štokavskih govora, što on diferencira prefiks od predloga — nije važno, važno je „preskriptivnom normom propisati standardni lik” kojim će se „hrvatski književni jezik” izdvojiti od opštega srpskohrvatskoga književnoga jezika, makar i tako marginalno.

Polazeći od pravila da se pridevi od imena mesta i pokrajina „ne tvore običnom tvorbom književnoga jezika, nego je općenito usvojeno načelo da

ktetici ulaze u književni jezik u onom liku koji se upotrebljava u području iz kojega potječu, dakako, lišen izrazitih dijalekatnih crta" (str. 358), Babić ovako opisuje ktetike od kajkavskih toponima sa nepostojanim vokalom *e*: „Pridjevi od kajkavskih imena na *-(e)c*, *-(e)lj* . . . mogu se tvoriti po istom postupku, npr. *čakovački* < *Čakovec*, *Čakovca*, *tuhaljski* < *Tuhelj*, *Tuhlja* . . ., ali je u nekim pridjevima taj postupak teže provodiv, npr. *klanječki* < *Klanjec*, *Klanjca*, *ivanečki* < *Ivanec*, *Ivanca* . . . Zbog lokalnoga obilježja u književnom se jeziku mogu upotrebljavati i ostali pridjevi s umetnutim *e*: *čakovečki*, *tuheljski* . . ." (str. 353). — Ovde je sa tvorbenog aspekta sve postavljeno na glavu. Pridevi tipa *čakovački* nisu izvedeni od (u štokavskom) hibridnog lika *Čakovec*, *Čakovca*, prosto zato što ne može izvedenica da bude u jednom (štokavskom), a njena tvorbeno baza u drugom jezičkom sistemu (kajkavskom). Ti pridevski likovi su izvedeni od tvorbeno adaptiranih likova toponima sa promenom *Čakovac*, *Čakovca* (sa nepostojanim *a* koje odlikuje štokavski). Pridevi pak *čakovečki* izvedeni su od tvorbeno neadaptiranih likova *Čakovec*, *Čakovca*. Odnosni i posesivni pridevi često mnogo jasnije ukazuju nego imenička promena na tendencije adaptacije imenica iz tuđega jezičkoga sistema.

Mi smo mišljenja da se prema kajkavskim elementima u književnom jeziku koji se tipološki ne podudaraju sa štokavskim crtama moramo odnositi kao i prema elementima iz drugih slovenskih jezika (pozajmljenicama).

5. U svojoj monografiji Babić „prikazuje tvorbu imenica, pridjeva, glagola i priloga”, tj. „onih vrsta riječi kojima je tvorba plodna i raznovrsna”, smatrajući da „u tvorbi riječi ne sudjeluju sve vrste, nego samo navedene” (str. 3). Ovakvo ograničavanje predmeta tvorbe reči nije lingvistički opravdano. Uključeni su zamjenički prilozima sa prefiksima *ne-* i *ni-* tipa *negdje*, *nekad*, *nigdje*, *nikad* . . . (str. 501), sraslice sa drugom komponentom *god* tipa *gdje-god*, *kadgod* . . . (str. 505), a nisu uključeni isti tvorbeni tipovi u okviru pridevskih i imeničkih zamenica (tipa *nekakav*, *nečiji*, *nikakav*, *ničiji*, *ne(t)ko*, *nešto*, *ni(t)ko*, *ništa*, *(t)kogod*, *štogod*). Na jednom mestu pridevska zamenica sa značenjem identifikacije (neutralna u pogledu kategorije pridevskog vida) tumači se pogrešno kao određeni oblik opisnog prideva: „Sufiks *-acki* javlja se samo u pridjevu *isti istàčki*, što je očito određeni oblik opisnoga pridjeva” (str. 336).

Tvorba različitih vrsta reči opisuje se prema različitom primarnom kriterijumu: imenica prema formantima, prideva prema semantičkim tipovima, glagola prema pripadnosti vrstama reči njihovih tvorbenih baza, priloga prema načinima tvorbe. Pridevi se dele na odnosne i opisne (str. 336—338); za gradivne se kaže da „nemaju posebnih tvorbenih elemenata” pa se zato prikazuju sa ostalim vrstama prideva (str. 336). U odnosu na tradicionalnu, školsku gramatiku srpskohrvatskog jezika Babić čini izvestan korak napred time što u klasifikaciju uvodi odnosne prideve, ali je i njegova podela u suštini tradicionalna, samo što termin *posesivni pridevi* zamenjuje terminom *odnosni pridevi*. Da ih smatra istom vrstom prideva vidi se po definiciji kte-

ika — „odnosni (posvojni) pridjevi izvedeni od imena mjesta” (str. 540). Autorova analiza i izdvajanje sufiksa bili bi mnogo precizniji da su izdvojeni posesivni pridevi u posebnu semantičku grupu, s obzirom na to da oni imaju niz formalnogramatičkih i semantičkih obeležja: 1° uključivanje na specifičan način u paradigmu imenice od koje su izvedeni; 2° neutralnost u pogledu kategorije vida; 3° značenje individualne (rede kategorijalne) pripadnosti. Da je izdvojio posesivne prideve, autor ne bi pomešao homonimične posesivne, s jedne, i odnosne i gradivne sufikse, s druge strane (vidi t. 8). I semantički opis (po Babiću „preoblika”) bio bi tačniji: umesto „*Markov* → koji se odnosi na Marka” (str. 339), bilo bi: *Markov* → koji pripada Marku.

6. „U ovom je radu proveden strog sinkronijski kriterij i kao donja je granica uzeta 1860. godina” — ističe autor u *Uvodnim napomenama* (str. 6). Ukazuje da je ta granica „operativne naravi” i da ona „nipošto ne određuje početak suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika”, nego se zasniva na činjenici da je *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU „u načelu završio popis rječničkoga blaga s 1850. godinom” (isto). I pored ove ograde, hronološki okviri Babićeve *Tvorbe riječi* izazivaju nedoumicu: uzeta je jedna, što se tiče jezičkoga razvoja, slučajna granica, koja se ne podudara ni sa pojmom savremenog jezika niti sa pojmom formiranja književnog jezika. Bilo bi bolje umesto konkretne godine uzeti epohu u kojoj je došlo do bitnijih promena u jeziku i uzeti nekoliko sinhronih preseka kojima bi se pratile promene u tvorbenom sistemu.

Na isti način, tj. formalno, Babić tretira i problem produktivnosti („plodnosti”): koliko je reči jednoga tipa izvedeno u poslednjih stotinu godina, tj. koliko je tvorenica jednoga načina ili tipa načinjeno pre 1860. godine, a koliko posle (str. 39).

I pored čisto sinhronijskog opisa tvorbenog sistema, autor uzima u obzir u određenoj meri i dijahroniju, obično kao dodatni argumenat za izdvajanje tvorbenih jedinica (vidi str. 26, 40). Ponegde zapaža tendencije u razvoju i čak pravi prognostičke napomene. Tako o sudbini suglasničke alternacije kod imenica tipa *nogica* — *nožica* kaže da „razvoj ide prema sustavu u kojem će izvedenice s deminutivnim i terminološkim značenjem imati lik s provedenom promjenom, a hipokoristici s neprovedenom”, a gde se ne uspostave takve razlike, „razvoj će ići u smjeru prema likovima bez promjene” (str. 142; u tom razvoju autor prenaglašava kajkavski uticaj). Neobična je sa dijahronog gledišta formulacija da „možemo pretpostaviti da su i prezimena nastala na isti način: *Bartolović* — *Bartolov sin*, a kasnije je dobilo značenje prezimena” (str. 172) — zašto pretpostavljati kad je istorijska tvorba reči to odavno utvrdila?

Ima i netačnih dijahronih komentara. Tako autor smatra da se posesivni sufiks *-ovljev/-evljev* (po njemu su to dva sufiksa!) upotrebljava „zbog izbjegavanja glasovne podudarnosti u nom. mn. imenice i pridjeva (*sinovi sinovi: sinovljevi sinovi*), a *bratovljev* analogijom prema njima (obič. bratov)” (str. 351). Ovaj sufiks — rezultat dugotrajnog istorijskog razvoja — derivat

je praslovenskog posesivnog sufiksa *-ьнѣ*, kojim su se gradili pridevi od imenica sa značenjem porodično-srodničkih odnosa⁴.

7. U *Uvodnim napomenama* autor daje „pregled cjelokupne tvorbe”, tj. tvorbeni inventar prefiksa i sufiksa: „sada znademo da u tvorbi sudjeluje 734 sufiksa: 504 imeničkih, 151 pridjevni, 58 glagolskih, 21 priložni, a u prefiksnoj tvorbi svih tih vrsta riječi 75 prefiksa” (str. 7). Na moguće pitanje „koliko je tačno da ima toliko tvorbenih jedinica”, odgovara „da su to podaci koje pokazuje sustavno skupljena građa, a zasad, koliko je poznato, nema potpunije ni sustavnije skupljene” (isto). Ali nije samo građa i njena potpunost kriterijum za utvrđivanje tvorbenih formanata (videli smo u kojoj je meri ova građa potpuna). Pitanje je u kojoj je meri autor uspeo da identifikuje stvarne sufiksne i prefiksne morfeme u sprskohrvatskom jeziku sa formalnoderivacionog i tvorbenosemantičkog aspekta.

7.1. Babić razlikuje alomorfe, koje deli na alternantne i supletivne (str. 17). Nešto podrobnije govori o prefiksanim alomorfima, u koje ubraja i *protiv-*, *protivu-*, *protu-*, zatim *medu-* i *medi-* (*Medimurje*), *preko-* i *prek-*. Teorija alomorfa u Babićevoj *Tvorbi riječi* nije dosledno razvijena. Tako se kao posebni sufiksi posmatraju sifiksne varijante *-ov*, *-ev* (str. 340); *-ovljev*, *-evljev* (str. 350); *-ovski*, *-evski* (str. 368); *-ovlji*, *-evlji* (str. 390); *-ji*, *-iji* (str. 390), što nepotrebno uvećava broj sufiksa u Babićevom pregledu, tj. popisu sufiksa.

7.2. Babić nije rešio — ni teorijski ni praktično — pitanje granice između osnove i sufiksa. On to pitanje najčešće rešava formalno uz pomoć instrumenta koji naziva „preoblika” (= transformacija), a što je u stvari tvorbenosemantički opis. Takvom metodologijom dobija veliki broj sufiksa i prefiksa koji zapravo nisu nikada ni bili sufiksi ili prefiksi. Da bi se jedan novi sufiks dobio kao rezultat perintegracije, neophodno je da on stvarno funkcioniše kao sufiks, tj. da se pomoću njega grade nove reči. Ilustrovaćemo Babićev metodološki postupak sa nekoliko primera.

1° „*Djetinjast* je jedini pridjev izveden od odnosnoga pridjeva, ali mu se značenje obično opisuje preoblikom ‘koji je kao u djeteta’ i zbog toga se može uzeti da je taj pridjev izveden sufiksom *-injast*” (str. 434). — „Sufiks” *-injast* nije nikad postojao, tj. nije se izdvojio perintegracijom niti se prenosio na druge imeničke osnove. Značenje prideva u sintagmama tipa *djetinjast postupak* može se opisati ‘koji je kao da pripada djetetu’, tj. on je stvarno izveden od prideva *djetinji*. Ovaj „sufiks” inače nije ušao u spisak od 151 pridevskog sifiksa.

2° U knjiškim pridevskim obrazovanjima *gorkijevski* i *majakovskijeovski* Babić izdvaja sufiks *-ijevski* (str. 372). Ovi nepravilni oblici (za Babića „individualna tvorba”) izvedeni su od osnove *Gorki(j)-*, *Majakovski(j)-* pomoću

⁴ Detaljnije u: P. Marojević, *Тшолошја носесивних ѓрдева у српскохрватском језику (из дијахрониске и синхрониске ѓерсејекшве)*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1987, књ. XXX/2, i u тамо наведеним радовима.

sufiksa *-evski*, kao i pridevi tipa *felinijevski*. A nepravilni su zato što se posesivni pridevi izvode od osnove genitiva — dativa imeničke promene te podrazumevaju deklinaciju *Gorki*, **Gorkija* . . .⁵

3° Sufiks *-enče* Babić nalazi u imenici *dojenče* 'dijete koje se doji' (str. 121) — koja je stvarno izvedena sufiksom *-če* od participa *dojen(o)*.

4° Izvedenice na *-nica* i po Babiću se mogu smatrati „izvedenicama sufiksom *-ica* od pridjevne osnove” (str. 158), zato „tekst o sufiksu *-nica* treba smatrati samo traženjem puta do pravoga rješenja” (str. 159). Pravo rešenje autor nije našao ni na mnogim drugim mestima. Imenice na *-lica* (str. 156—158) mogu se tumačiti kao izvedenice sa sufiksom *-ica* od osnove glagolskog prideva na *-l*, što one stvarno i jesu. Isto se može reći za Babićev „sufiks” *-ilica*. Sufiks *-otica* autor nalazi u imenicama *ljepotica*, *krasotica* (str. 162). Stvarno je *ljepotica* izvedena sufiksom *-ica* od prve komponente sintagme *ljepota-djevojka*, dok je *krasotica* došlo po analogiji. Sličnih primera moglo bi se navesti još mnogo.

7.3. Autor pravilno zaključuje: „Ako je imenica plurale tantum, tada se to očituje u glasovnom sustavu sufiksa [. . .] Budući da je posrijedi samo različit broj, uzima se da je to jedan sufiks” (str. 28). Zato množinski lik *-ice* imenica tipa *jaslice* uključuje u sufiks *-ica* (str. 146). — Iz tog razloga ne može se smatrati sufiksom *-a*² segment *-a* „u tvorenica s. r. plurale tantum *križa*, *krsta*” (str. 51). Segment *-a* nije bio sufiks, nego je to nekadašnji nastavak nominativa duala sa značenjem 'dva križa', 'dva krsta' koji se gubljenjem duala preobrazio u nominativ plurala. Navedene imenice su nastale semantičkim razdvajanjem oblika duala od imenice u osnovnom značenju te stoga ovde možemo govoriti o leksičko-semantičkoj tvorbi. I ovaj primer, prema tome, pokazuje da broj „sufiksa” u Babićevom spisku treba smanjiti — još za jedan formant.

7.4. Pridevi tipa *beskrajan*, *ispotprosječan*, *iznatprosječan*, *podvodan*, *prekobrojan*, *priručan* itd. izvedeni su po Babiću prefiksarno-sufiksarnom tvorbom pomoću prefiksa *bez-*, *ispod-*, *iznad-*, *pod-*, *preko-*, *pri-* itd. i sufiksa *-(a)n* (str. 410). Broj prefiksa bi se znatno smanjio ako bismo navedene prideve tumačili kao sufiksarne izvedenice od predložko-padeških veza *bez kraja*, *ispod prosjeka*, *iznad prosjeka*, *pod vodom*, *preko broja*, *pri ruci* itd. Ovakva interpretacija bila bi ne samo ekonomičnija nego i semantički preciznija sa sinhronne strane (up.: *ispotprosječan* 'koji je ispod prosjeka') i tačna sa dijahronne strane.

8. Pitanje homonimičnih sufiksa Babić je rešio, ali samo polovično „Kada tvorenice izvedene sufiksima istoga glasovnoga sastava pripadaju različitim rodovima, tada su to različiti sufiksi, npr. *-ač* u *kovāč* i *-ač* u *divljāč*” (str. 28). U skladu sa ovakvom koncepcijom autor razlikuje dva nulta imenička sufiksa: $-ø^1$ imenica muškog roda tipa *dogovor* i $-ø^2$ imenica ženskog

⁵ Autor je i ovde nedosledan: u obrazovanjima tipa *gorkijevski* izdvaja sufiks *-ijevski* a prideve tipa *Dostojevskijev* (str. 342) svrstava u tip *dendijev* < *dendi* sa sufiksom *-ev*

roda tipa *obavijest* (str. 283—302). Polazeći od toga da je sufiks promenljivih reči dvomorfemska jedinica (tvorbena i oblički nastavak zajedno), autor u rečima *crnka*, *plačko*, *odlomak* razlikuje tri sufiksa *-ka*, *-ko*, *-(a)k*, što mu se čini praktičnije od obeležavanja sufiksa bez fleksijske morfeme *-k⁻¹*, *-k⁻²*, *-k⁻³* (str. 27—28).

U razgraničavanju pridevskih sufiksa autor uvodi, mada to izričito ne kaže, dodatne kriterijume: pripadnost semantičkoj vrsti i pridevski vid, pa razlikuje sufikse opisnih prideva *-(a)n*, *-an*, *-en*, *-ov(a)n*, *-ev(a)n*, koji mogu imati i oblike određenoga vida, i sufikse odnosnih prideva *-ni*, *-ani*, *-eni*, *-ovni*, *-evni* (str. 336). U svim ovim slučajevima radi se o genetski jednom sufiksu odnosnih prideva koji su razvijali opisno značenje u skladu sa semantičkim razvitkom slovenskih prideva (posesivni → odnosni → opisni). Autor lepo uočava i opisuje morfološko, akcenatsko i semantičko diferenciranje navedenih prideva.

Opisni pridevi sa sufiksom *-(j)an* tipa *sunčan* i odnosni sa sufiksom *-(j)ani* tipa *sunčani* razlikuju se: a) *sunčan* ima određene i neodređene oblike i deklinaciju, *sunčani* ima samo određeni oblik i deklinaciju („sklonidbu”); b) odnosni pridev *sunčani* ima akcenatsku varijantu *sunčani*, koju nema određeni vid opisnoga prideva; c) *sunčan* znači ‘pun sunca’, a *sunčani* ‘koji se odnosi na sunce (Sunce)’; d) *sunčani* se može zameniti sa *sunčev* (*Sunčev*), a *sunčan* ne može (str. 411).

Na isti način autor razgraničava opisne prideve sa sufiksom *-en* tipa *društven* i odnosne prideve sa sufiksom *-eni* tipa *društveni*: a) prvi ima određene i neodređene oblike i deklinaciju, a drugi samo određene oblike i deklinaciju; b) *društven* znači ‘koji je vičan društvu, koji voli društvo, zabavan’, a *društveni* ‘koji se odnosi na društvo’; c) odnosni pridev može imati kratkozlazni naglasak i na prvom slogu sufiksa: *društveni* (str. 413).

Može se prihvatiti autorovo diferenciranje navedenih sufiksa. Ne bi nam, doduše, smetalo ni da ih je autor posmatrao kao jedan sufiks. Jer: u svakom od navedenih parova radi se o genetski istom sufiksu čija je semantika uslovljena semantičkim preobražajem samih prideva (odnosni → opisni), pridevski vid je obeležje samih opisnih prideva nezavisno od sufiksa, a akcenatsko razlikovanje je fakultativno i obuhvata mali broj prideva⁶. I pored toga, zaslužuje pažnju autorovo uočavanje tendencije njihovog diferenciranja.

Autor, međutim, nije bio dosledan te nije do kraja rešio složeno pitanje homonimičnih sufiksa u „suvremenom hrvatskom književnom jeziku”. Mešanje različitih sufiksa u Babićevoj interpretaciji tvorbe reči uslovljeno je, između ostalog, i nerazlikovanjem posesivnih i odnosnih prideva (vidi t. 5), i zanemarivanjem prirode tvorbene baze izvedenica.

8.1. Sufiksi *-ov¹* i *-ov²*. — Babić, kao ni njegovi prethodnici u serbo-kroatističkoj gramatičkoj literaturi, posesivni sufiks *-ov* ne odvajaju od gra-

⁶ O semantičkom odnosu između odnosnih i kvalitativnih prideva u parovima *kulturni* — *kulturnan*, *naučni* — *naučan*, *pismeni* — *pismen* i o nekim njihovim sociolingvističkim implikacijama vidi u: R. Marojević, *Razvoj srpskohrvatske političke leksike (sociolingvistički aspekt)*, Jezik u savremenoj komunikaciji, Beograd, [1983], str. 85—86.

divnog sufiksa *-ov* (str. 340—350). Ovi sufiksi se, međutim, bitno razlikuju po nekoliko parametara.

1° Gradivni pridevi sa sufiksom *-ov* imaju sve osobine prideva kao vrste reči, dok su posesivni pridevi na *-ov* primarno na specifičan način ulazili u paradigmu imenica od kojih su izvedeni (tragovi te njihove nekadašnje dvostruke prirode čuvaju se i danas, up.: To je Markova bašta, koju je on zasadio).

2° Gradivni pridevi imaju kategoriju pridevskog vida i s tim u vezi deklinaciju po određenom i po neodređenom vidu. Zato bi se njihov sufiks mogao obeležiti sa *-ov(i)*. Posesivni pridevi sa sufiksom *-ov* bili su i ostali neutralni u pogledu kategorije pridevskog vida (širenje oblika pridevske promene u zavisnim padežima nema semantičku podlogu).

3° Posesivni pridevi imaju akcenat kao i imenica od koje su izvedeni u genitivu i dativu kao padežima za pripadanje, dok gradivni imaju svoje akcenatske tipove (up. *třn* — *třnov*, *brěst* — *brěstov*). — Pomešavši ova dva sufiksa, Babić je prinuđen da akcenatska pomeranja izrazi leksičkim spiskom: „Naglasak se mijenja samo u ovih pridjeva izvedenih sufiksom *-ov*” (dalje se navode pridevi *dřbov*, *třnov*, *břrov*, *brěstov*, *drěnov*, *gřmov*, *hrřstov*, *vřnov*, *břzgov*, *jřlov*, *ljřskov*, *vřbov*, str. 343).

4° Posesivni sufiks *-ov* izvodi se od imenica prve deklinacije, dok gradivni sufiks *-ov* ne zna se takva ograničenja. — Ne diferencirajući sufikse, Babić upada u protivrečnost: na početku daje pravilo o raspodeli posesivnih sufiksa, a zatim ga u tekstu demantuje. Up.: „Sufiksi *-ov*, *-ev* i *-ljev* dolaze na osnovu imenica sklonidbenih tipova *jelen*, *selo* i *dijete*, a sufiks *-in* na osnovu imenica a-sklonidbe” (str. 340); „Imenice za oznaku biljaka dobivaju u pravilu sufiks *-ov* bez obzira na sklonidbeni tip i završni glas osnove” (str. 341); „Neki su pridjevi od imenica za oznaku biljaka izvedeni po općoj raspodeli sufiksâ *-ov*, *-ev*, *-in*” (str. 342). Nelogičan je i raspored građe u ovom odeljku: najpre su pridevi izvedeni „od osobnih imenica” (str. 343—345), zatim „od imenica za oznaku biljaka” (str. 345—346), posle toga od „imenica za oznaku životinja” (str. 346—347), i najzad „od imenica za neživo” (str. 347—350), iako se morfološki uslovi sufiksa *-ov* (= *ov²*) od naziva biljaka bitno razlikuju od morfoloških uslova sufiksa *-ov* (= *ov¹*) od imena lica, životinja i personificiranih stvari.

5° Pravilo da „osnove na *-kv* odbacuju *v*: *brěskov*, *břkov*, *smřkov* < *brěskva*, *břkva*, *smřkva*” (str. 342) važi samo za gradivne prideve, koji su se leksikalizovali; posesivni pridevi još dobro čuvaju svoju gramatičku funkciju.

6° Navedeni sufiksi i genetski su različiti: gradivni pridevi na *-ov* svojstveni su i baltičkim jezicima, dok je posesivni sufiks *-ov* čisto slovenski.

7° Posesivni i gradivni pridevi na *-ov* i semantički su potpuno različiti⁷. Semantičke razlike se čuvaju i kad se od iste imenice mogu izvesti pridevi i gradivnim sufiksom *-ov* i posesivnim sufiksom *-in* (tipa *šljivov* — *šljinin*,

⁷ O diferencijalnim obeležjima ovih sufiksa najpre smo pisali u: P. Маројевић, *Посесивне категорије у руском језику (у своје историјском развоју и данас)*, Београд, 1983, str. 29—30.

višnjov — *višnjev* — *višnjiin*), koje Babić neopravdano naziva dubletima i tripletima (str. 342).

8.2. Sufiksi *-nji¹* i *-nji²*. — U svom članku o posesivnim pridevima tipa *bratŋb* Bošković za kategoriju prideva izvedenih od priloga — tipa *bližŋii* < bliže kaže: „Прво, јасно је да она нема семазиолошки узевши никакве везе с категоријом possessiva на *ŋb*. Друго, несумњиво је да су те две категорије и по постанку различите.” U istom radu naš lingvista убедljivo tumači postanak posesivnog *-ŋb* i odnosnog *-ŋii²*.

Babić je i ovde pomešao posesivni sufiks *-nji* < *-ŋb* u pridevima *bratnji*, *jetnji*, *maternji*, *narodnji*, *zetnji*, *Gospodnji*, za koje kaže da se „normalno više ne upotrebljavaju”, i odnosni sufiks za vreme i mesto *-nji* < *-ŋii* (*-ŋŋb*) u pridevima tipa *današnji*, *gornji* (str. 391—392). Mada su posesivni pridevi na *-ŋb* u istorijskom razvoju srpskohrvatskog jezika poprimili nastavke složene pridevske deklinacije i tako se morfološki izjednačili sa odnosnim pridevima na *-ŋii*, njihova semantička posebnost ne dolazi u pitanje.

Ne samo da autor nije razlikovao homonimične sufikse *-nji¹* i *-nji²* nego je pomešao i izvedenice sa posesivnim sufiksom *-ji* < *-ŋb* i izvedenice sa odnosnim sufiksom *-nji* (= *nji²*). Mada je pridev *izvanji* pravilno svrstao u izvedenice sa sufiksom *-nji* i pravilno ga protumačio („U pridjevu *izvanji* mjesto *-nnj-* dolazi samo *-nj-*”, str. 391), Babić u izvedenice na *-ji*, koje se tvore „od imenica za oznaku životinja”, zbog nečega uključuje prideve *jesenji* i *suvojni* (str. 389), koji spadaju u prideve sa odnosnim sufiksom *-nji* i promenom *-nnj-* > *-nj-*, kao i *izvanji*.

8.3. Sufiksi *-je¹* i *-je²* (< **-jb*). — U zbirne imenice tipa *klasje*, koje su izvedene sufiksom *-je* < *-ŋje*, Babić uključuje i izvedenice sa posesivnim značenjem, koje sa zbirnim imenicama nemaju nikakve semantičke veze. Zato u semantičkoj karakteristici sufiksa *-je* autor pribegava ovakvoj formulaciji: „Izvedenice najčešće znače zbirne imenice, a rijetko što drugo” (str. 131).

Izvedenice sa posesivnim značenjem izdvajaju se od izvedenica sa zbirnim značenjem po nekoliko parametara: 1° po značenju; 2° po karakteru tvorbene baze; 3° po poreklu. Izvedenice sa posesivnim značenjem imaju dva tvorbeno-semantička tipa.

Prvi tip: „Izvedenice od osobnih imena koje [koja — R. M.] završavaju na *-n* imaju značenje blagdana: *ĭvānje*, *Mārtinje*, *Stjēpanje*, *Šimunjje*” (str. 132). — Nastale su supstantivizacijom srednjeg roda posesivnih prideva na **-jb*.

Drugi tip: „Ako je u osnovi odnosni pridjev na *-in* od m. osobnoga imena *-ē*-sklonidbe, izvedenica označuje blagdan: *ĭlinje*, *Nikolinje*, *Tōminje*” (str. 132). — Izvedenice drugoga tipa nastale su po analogiji sa imenicama prvoga tipa, i to u vreme kada je pridevski posesivni sufiks **-jb* bio već mrtav. Zato se može reći da je u krugu imenica dekorelacijom dobijen sufiks *-je*, čija se sufiksalna komponenta pojavljuje samo u obliku suglasničkog alter-nanta: *n* (tvorbena baza) *-ŋ* (izvedenica).

* P. Бошковић, *Одабрани чланци и расправе*, str. 368.

8.4. Sufiksi *-ić¹* i *-ić²*. — U vezi sa nerazlikovanjem ovih homonimičnih sufiksa podsećamo na jednu ocenu R. Boškovića: „Хоћемо да кажемо: није исто деминутивно (то значи балтичко-словенско) и патронимичко (то значи само словенско) **ijo*. Те две функције овде не треба мешати: лингвистика није хемија”⁹.

Deminutivni sufiks *-ić (= ić¹)* i patronimički sufiks *-ić (= ić²)* razlikuju se po nekoliko parametara.

1° Semantički se razlikuju deminutivno *-ić* u pridevima tipa *banić* 'mali ban' i patronimičko (i matronimičko) *-ić* u pridevima tipa *banović* 'banov sin', *sestrić* 'sestrin sin'.

2° Pridevi sa deminutivnim sufiksom *-ić* akcenatski su samostalni u odnosu na svoju tvorbenu bazu, dok pridevi sa patronimičkim sufiksom *-ić* čuvaju akcenat imenice — svoje primarne tvorbene baze — u genitivu—dativu (akcenatska pomeranja u prezimenima tipa *Ivanović* → *Ivánović* znak su njihovog leksikalizovanja).

3° Tvorbena baza deminutiva je imenica muškoga roda (ređe opisni pridev muškoga roda u supstantivnoj funkciji). Primarna tvorbena baza patronima (matronima) je imenica muškog ili ženskog roda prve ili druge deklinacije.

4° Patronimi najčešće imaju materijalno izraženu sekundarnu tvorbenu bazu u obliku posesivnog prideva: *banović*, *begović*, *despotović*, *carević*, *knežević*, *kraljević*, *stričević* i sl. (vidi primere na str. 172). Tvorbena analiza na sinhronom planu iz semantičkih razloga mora polaziti od (nulte) posesivne morfeme i u drugim slučajevima: a) u patronimima tipa *carić* 'carev sin', *kraljić* 'kraljev sin' primarno je bio posesivni sufiks *-b*; b) u matronimima tipa *lisičić* primarno je bio sufiks **-jb*; u izvedenicama od imenica na *-a* dolazilo je do sinkopiranja posesivnog sufiksa *-ina*. Bez obzira na dosta složeni dijahroni aspekt, savremene patronimičke izvedenice na *-ić* treba interpretirati kao imenice izvedene od adjektivne osnove sa posesivnim morfemama: *-ov/-ev*, *-o*, za razliku od deminutivnih izvedenica, koje su motivisane supstantivnom osnovom.

5° Samo je deminutivni sufiks *-ić* poslužio kao baza za formiranje per-integrisanog sufiksa *-čić*. Uzimanje u obzir ove činjenice pomoglo bi autoru da bolje semantički razgraniči sufikse na *-ić* (str. 175—180).

6° Kao što je Bošković istakao, sufiksi *-ić¹* i *-ić²* genetski su različiti. Babić je i ovde pomešao homonimične sufikse (str. 163—174).

Na osnovu navedenih primera više je nego jasno da autor *Tvorbe riječi* nije uspeo da razgraniči homonimične sufikse u okviru izvedenica istoga roda. On se od ovog zadatka u uvodu i ograđuje, pa na pitanje: „može li se istim sufiksom smatrati isti glasovni sustav koji tvorenicama daje različita značenja, npr. - na u *čarčerna*, *pisárna* i *Téna* (< Terezija)”, odgovara: „Takav se glasovni sastav općenito smatra istim sufiksom” (str. 28).

9. Babić je u svome delu primenio teoriju o nultim morfemama, što s tičemo kao vrednost knjige. Tako obrađuje imenice izvedene nultim sufik-

⁹ P. Бошковић, *nav. delo*, str. 446 nap.

sima (str. 283—302) i prideve nastale složeno-sufiksalsnom tvorbom — tip *crvenokos* — i prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom — tip *bezbrad* (str. 414—416). Babićevu koncepciju o nultim morfemama (u knjizi se govori, zapravo, samo o nultim sufiksima) treba delom korigovati, a delom proširiti.

9.1. Ne slažemo se sa Babićevom formalnom analizom po kojoj u imenici *kuma* imamo nulti sufiks i nastavak *-a*, tj. dvomorfolmski sufiks *-oa* (str. 29). Imenice *bratučeda*, *druga*, *kuma*, *markiza*, *nećaka*, *raba*, *supruga*, *susjeda*, *unuka*, kao i lična imena tipa *Radoslava*, *Stamislava* (str. 52), uputnije je posmatrati kao reči nastale mocionom tvorbom, reči koje sa odgovarajućim imenicama muškog roda imaju vezane osnove, pri čemu su imenice koje označavaju muška lica izvedene sufiksom *-o* < *-o* (= osnovinski sufiks starih *ō*-osnova), a imenice koje označavaju ženska lica sufiksom *-a* (= osnovinski sufiks starih *ā*-osnova). Sa sinhrono tačke gledišta mogli bismo, eventualno, govoriti o nultom mocionom sufiksu.

U odeljku „Sufiksi *-a*”, pored homonimičnog sufiksa *-a*² (vidi t. 7.3), sporne su i neke pojedinosti. Imenica *prija* nije izvedena od skraćene osnove imenice *prijak* (str. 52) nego skraćivanjem od *prijateljica*; *šura* nije izvedeno od *šurjak* (isto) nego obrnuto: imenica *šurak* (i *šurjak*) je izvedena od imenice *šurb*, čijim je morfološkim preobličenjem nastala varijanta *šura* (up. u narodnoj pesmi mn. *šurevi*); ne bismo imenicu *dola* izvodili od *dolina* (isto), s obzirom na to da je tvorbeni proces išao obrnuto.

Može se piscu ovog prikaza zameriti da suviše poziva u pomoć dijahroniju, ali dijahronija nam pomaže da bolje razumemo pojave u sinhroniji. Do ovakvih autorovih nesporazuma sa dijahronijom ne bi dolazilo da je konsekventnije sprovedena semantička analiza tvorbenih odnosa.

9.2. Imenice *mliječ* 'sok nalik na mlijeko' i *mład* 'mlada bića', 'mlad mjesec' Babić tumači kao izvedenice sa nultim sufiksom *-o*¹ (str. 298), a imenicu *nejač* 'nejaka bića', za koju zapaža da „ima palataliziranu osnovu”, navodi u odeljku o sufiksu *-o*² (str. 302). Tačnije bi bilo u ovakvim slučajevima operisati sufiksom **-j* (s obzirom na tragove jotovanja)¹⁰.

Ne slažemo se s autorom da su imenice *ham*, *stud* i dr. izvedene nultim sufiksom od imenica *kamen*, *studen* i dr. (str. 286). Ne samo da takvu interpretaciju osporava dijahronija nego i sa sinhrono tačke gledišta — pod uslovom da formalnu analizu dopunjujemo semantičkom — ne možemo utvrditi među njima živ tvorbeni odnos. Zato je najbolje ne uključivati ih u tvorbu reči već ih posmatrati kao varijante istih reči (prve su izraziti arhaizmi).

9.3. Babić se ne služi pojmom nultih posesivnih morfema. Videli smo da je njihovo korišćenje pogodno za semantičku ocenu patronima sa sinhronoga aspekta i da se zasniva na dijahronoj podlozi (t. 8.4). To isto važi za imena po mužu tipa *majorica* 'majorova žena', *mlinarica* 'mlinareva žena'. Teorijsko obrazloženje za naše tvorbeno raščlanjivanje moglo bi se ovako formulisati: ako izvedenice mogu imati nulti sufiks, zašto nulti sufiks ne bi mogle imati tvorbene baze?

¹⁰ Ako se imenici *nejač* pretpostavi kao tvorbeni bazis komparativ *nejači* (o njemu vidi naš članak u Zborniku za filologiju i lingvistik, Novi Sad, 1982, knj. XXV/2, str. 140), moglo bi se reći da je ona nastala nultim sufiksom.

9.4. Za spojni formant Babić koristi pomalo nespretan termin „spojnik” (bolje bi bilo: interfiks) i u taj pojam uključuje samo materijalno izražene morfeme (str. 30). Ne operiše, dakle, pojmom nultog interfiksa, koji je bio pogodan za opis složenica tipa *duvankesa*, *zimzelen* i sl. Babić smatra da se neke „složenice bez spojnika” mogu smatrati sraslicama i navodi kao primere: *duhankesa*, *zimzelen*, *Ivangrad* (str. 31). Složenice tipa *Ivangrad* mogli bismo okarakterisati kao „sraslice” samo ako njihovu prvu komponentu interpretiramo kao pridev sa nultim posesivnim sufiksom.

10. Babić je pokušao da diferencira pojam leksičke morfeme i pojam korena: „Leksički morfemi koji imaju samo jedan samoglasnik s jednim ili više suglasnika nazivaju se *korijenom*” (str. 22), dodajući da se korenom može smatrati i svaka leksička morfema. Ovakvo shvatanje korena za sinhroni opis tvorbe reči u jednom jeziku zaista je anahrono, ono ni u istorijskoj tvorbi reči nema opravdanja. Uobičajeno je da se leksička morfema bez afiksa naziva koren.

Iako navodi sve argumente za uključivanje prefiksalne tvorbe u izvođenje (derivaciju), Babić se opredeljuje za tumačenje po kome je to slaganje (kompozicija), a reči prefiksalne tvorbe — posebna vrsta složenica (str. 33). Ni sa ovim mišljenjem se ne bismo mogli složiti zato što prefiksalne izvedenice imaju jedan koren a prefiks nema leksičko nego tvorbeno (derivaciono) značenje.

I još nekoliko sitnije napomene. Imenica *kāmenica* nije izvedena od imenice *kāmēn* (str. 140) nego od prideva *kāmen*. — Ne može se prihvatiti da pridevi tipa *dekartovski* „mogu biti izvedeni” od imenica tipa *dekartovac* (str. 370). — Pridev *predvečernji* nije izveden od *predvečerje* (str. 391) nego od *predveče(r)*, kao što je *večernji* izvedeno od *veče(r)*. — Za sufiks *-ji* Babić kaže da mu treba dati prednost u odnosu na druge posesivne sufikse „u tvorbi od imenica za životinje” (str. 390). Isto upozorenje autor navodi kad raspravlja o „dubletnim pridjevima” *kravlji—kravin*, *labudi—labudov*, *lavlji—lavov*, *medvjedi—medvjedov*: „U izboru između tih dviju mogućnosti prednost treba dati pridjevima sa sufiksom *-ji*” (str. 346). Navedeni pridevi uopšte nisu dubleti nego imaju različito značenje: pridevi na *-ji* imaju kategorijalno-posesivno i odnosno, a pridevi na *-ov/-ev* i *-in* individualnoposesivno značenje. — Ako se u dativu navode oblici *mlādi* i *mlādŷj*, u nominativu pored *mlāda* trebalo je navesti i *mlādā* (str. 36).

U tvorbi priloga Babić izdvaja brojne sufikse i prefikse. Pitanje je da li treba smatrati sufiksima okamenjene padeške nastavke kao *-i* u *zimi*, *-om* u *kradom*, ili komponente *-as* u *danas*, *-os* u *jutros*, *-us* u *zimus* (str. 500), koji niti su kad bili niti su danas sufiksi. Bolje bi bilo ovakve oblike objašnjavati uz pomoć pojmova adverbijalizacije i leksikalizacije.

11. Za razliku od leksičkih jedinica za koje je smatrao da ne pripadaju „hrvatskom književnom jeziku” a u širokoj su upotrebi u drugim sredinama srpskohrvatskog književnog izraza, koje je brižljivo izostavljao, Babić nije bio tako oprezan prema očiglednim rusizmima. Tako navodi pridev *petrovski*: ... boljarskim naslovom iz petrovskih vremena (M. Krleža), za koji kaže da je izveden „sufiksom *-ovski*, jer se odnosi na vrijeme *Pè tra Velikōga*”

(str. 370). Ili navodi imenicu *čarēvna* (str. 28). Iz prevoda s ruskoga uzima primer: zvaov nas je sebi na *čajčić* (str. 175), gde je deminutiv očigledno upotrebljen po uzoru na *čajek*. Imenice *alpinistka*, *pijanistka*, *turistka* (Krlježa), *aristokratka* (Đalski), *golupka* (Vraz) očigledno su upotrebljene pod uticajem onih slovenskih jezika i dijalekata u kojima je sufiks *-ka* produktivan.

U primerima: *Katarinski trg*, *napoleonske rečenice* pridevi su upotrebljeni „u značenju pridjeva sa *-ov*, *-ev*, *-in*, očito greškom” (str. 361—362) — zašto se onda navode? Široko Babić koristi „individualnu tvorbu” koja nije u skladu sa tvorbenim sitemom: *gubičji*, *bradavičji*, *dlačji*, *orašji* (M. Božić, str. 390); *kućnji* (isti pisac, str. 391); *čaščić* (Novak, str. 168) — što bi trebalo da bude deminutiv od *časak*; iz žargona kojim se tepa deci uzima oblike *bola*, *lona* i sl. (str. 52); trasiraju se putevi daljeg razvoja tvorbenih tipova, pa se navode „neiskorišćene mogućnosti” u vidu izvedenica *kopačica*, *oračica*, *peračica*, *pisačica*, *pisničica* i sl. (str. 139 i nap.). Izdvaja se sufiks *-enji* prideva *jutrenji*, koji je „upotrijebljen u G. Martića i J. Leskovara” (str. 393); u književni jezik se uvodi lokalizam *règbi* sa oznakom „razg.” i u značenju 'rekao bih' (str. 505).

U nekim formulacijama autor nije bio svestan ograničenosti svoje građe. Tako za sufiks *-ijevski* kaže: „Samo u *gorkijevski* i *majakovskijevski*” (str. 372). Za sufiks *-ljevski* se kaže: „Samo u *čehovljevski*” (isto), iako je reč o običnom tvorbenom tipu koji se može graditi od svih prezimena na *-ov*. „Od skraćene csnove izveden je hipokoristik *Đuka* < *Đurād*” [pomoću sufiksa *-ka*] (str. 243) — zar samo *Đuka*? Primeri zapravo govore u kojoj je meri građa iz tvorbe reči autoru bila na raspolaganju.

12. Iz dosadašnjeg izlaganja može se steći predstava o terminologiji koja je primenjena u Babićevoj *Tvorbi riječi*. Pored opšteprihvaćenih termina (*tvorbena osnovu*, *tvorbena formant*, *nulti sifiks*, *semantička tvorba*, *individualna tvorba*, *alomorf* i dr.), sreću se i neki manje rasprostranjeni. Za tvorbeni bazu („riječ od koje se u tvorbi polazi”) uzima termin *osnovna riječ* ili *osnovnica*, a za „riječ koja je tvorborn nastala” — *tvorbena riječ* ili *tvorenica* (str. 13). Korenska morfema je *prvotna osnova* (str. 22). Autor ne operiše pojmom *složeni sufiks*, a za sekundarnu sufiksaciju služi se terminom *drugotna sufiksacija* (str. 29). Za sintagmu kojom opisuje značenje tvorenice upotrebljava termin *preoblika*. *Preobrazba* (str. 35) je prelazak iz jedne vrste reči u drugu (transpozicija). Termin *tvorba* upotrebljava i u množini, što deluje neobično (up. „ostale tvorbe”, str. 155 i dr.). Razlikuje (mada tu razliku ne obrazlaže) „nepostojano *a*” u sastavu iste paradigme, npr. *pametan*, *pametna* (str. 28), i „blagoglasno *a*” na relaciji tvorbeni baza — izvedena reč, npr. *pismo*, *pisamce* (str. 22).

U terminologiji je Babić nedosledan, što smo videli na primeru varijacija termina „hrvatski književni jezik” (vidi t. 1). Videli smo (up. citate u t. 8.1. i t. 8.3) da autor drugu imeničku deklinaciju (tip *žēna*, *žēnē*) na jednom mestu naziva „a-sklonidba” (str. 340), prema nastavku u nominativu, a na drugom „ē-sklonidba” (str. 132), prema nastavku u genitivu. Zbog te nedoslednosti nismo uvek u mogućnosti da utvrdimo kad autor varira termine a kad tumačenja. Navešćemo jedan primer. Na jednom mestu čitamo da od glagolskih priloga nastaju preobrazbom pridevi tipa *putujuće* (kaza-

lište), *leteća* (tvrđava), *sljedeći* (sastanak) (str. 37), a na drugom da su katkada „popriloženi i glagolski participi: *kléčéci*, *lěžéci*, *stòjéci*, *izuzěv(ši)*” (str. 506). Da li su za Babića „glagolski prilozi” i „glagolski participi” sinonimi?

U posebnom prilogu *Tumač novijih lingvističkih naziva* (str. 540) objašnjava se nekoliko termina. Celishodnije je bilo da su ti termini dati u uvodnom poglavlju ili u napomenama. U knjizi se autor služi terminima *sinkronija* i *dijakronija*, ali u *Tumaču* kaže da bi se „hrvatski moglo reći” *istodobnica* i *raznodobnica* (isto).

Autor sa lakoćom stvara nove reči i termine: tu je „istoća značenja” (str. 173), „usustavljenje” (str. 242) i dr. Na jednoj kovanici čemo se zadržati. U napomeni na str. 173. za imenice tipa *babović*, *nespretnjaković* i sl. kaže se: „Te bismo imenice mogli nazvati *prezimenaste imenice*.” U daljem izlaganju autor prihvata svoj termin, te saznajemo da „sufiks *-ović* dolazi u tvorbi prezimenastih imenica od osnove onih riječi koje nemaju pridjeva na *-ov*” (i navode se imenice *dragović*, *jadović*, *koljenović*, *majković* i dr., str. 178); u tabeli na str. 179. izdvajaju se tri značenja prisvojnih prideva sa sufiksom *-ić*: ‘sin, mladunče’, ‘prezime’ i „prezimenaste imenice”; i, najзад, autor zaključuje da je „tvorba prezimenastih imenica sufiksom *-ić* od posvojnoga pridjeva, ili, rjeđe, sufiksom *-ović* (*-ević*) ako osnovna imenica ne može imati posvojni pridjev” plodna (str. 180).

Čime je motivisana upotreba ovog neobičnog termina? — Motivisana je autorovim zaključkom da „pridjevi sa sufiksom *-ast* izvedeni od imenica znače sličnost s kojom osobinom imenice u pridjevnoj osnovi” (str. 433), te bi — po definiciji — *prezimenasta imenica* bila imenica koja je po obliku slična prezimenu.

A zašto kovanica „prezimenasti” deluje neprirodno i nije u skladu sa srpskohrvatskim sistemom tvorbe reči? — Babić je zanemario značenje tvorbene baze — ne samo u odeljku o sufiksu *-ast* nego i u celoj knjizi — jer pridevi sa sufiksom *-ast* se izvode od imenica sa konkretnim značenjem (*prezime* ima apstraktno značenje).

Na osnovu literature (str. 531—536) koju autor citira i kojom se služio, a naročito po prihvaćenim teorijskim stavovima, može se zaključiti da se u ovoj knjizi najviše odražava ruska derivatološka literatura, ali samo sinhronijska; izostali su radovi Radosava Boškovića i brojni drugi prilozi o tvorbi reči u srpskohrvatskom jeziku drugih autora; šteta je što nisu našli odraza u recenziranoj knjizi noviji rezultati češke derivatologije, posebno teorija univerbizacije (pomoću koje bi bilo najcelishodnije tumačiti izvedenice tipa *petrolejka* < *petrolejska* lampa; *realka* < *realna* gimnazija, str. 243—244)¹¹.

¹¹ Izdavači su zbog nečega smatrali za potrebno da istaknu u belešci na početku knjige da: „Ovim gramatičkim djelom naša kultura i naša znanost dobivaju pouzdan oslonac u svim pitanjima jezične primjene, priručnik hrvatskoga književnog jezika koji se svojom kvalitetom može staviti uz bok najpoznatijim priručnicima svoje vrste u svijetu” (str. V). Za ovako „ocenjeno” delo svakako je nepriličan neobičajeno veliki broj štamparskih grešaka. U *Potpunom sadržaju*, na primer, na str. 544 pomereni su redovi, tako da narušavaju klasifikaciju. U *Literaturi* je jedna strana rukopisa (od *Pravopis* do R. Simeon) zalutala u slovo K (str. 534). Na str. 30 dvaput stoji „spojni format” umesto *formant*, da druge primere ne navodimo.

13 U zaključku možemo da kažemo samo jedno. I pored obimne građe, nastojanja da se formalni tvorbeni tipovi opišu sa prozodijske i semantičke strane, i pored uloženog truda, autor nije iskoristio istorijsku priliku koja mu se ukazala: nije stvorio celovito delo iz tvorbe reči koje bi odgovaralo izdavačevim ambicijama i naučnim potrebama. A nije ga stvorio iz dva razloga. S jedne strane, teorijsko-metodološka pitanja tvorbe reči u slovenskim jezicima autor nije na pravi način postavio: zanemarivanje dijahronog aspekta kao predpreme za tumačenje savremenih tvorbenih procesa i odnosa, jednostranost građe i jednostranost i nepotpunost iskorišćene literature učinili su svoje. S druge strane, autor je imao pored naučnog plana, i na njegov uštrb, i jedan idejni zadatak: da opiše i razluči posebni hrvatski književni jezik u republičkim okvirima. Zbog nabrojanih metodoloških propusta i zbog toga što se građa opirala takvom posmatranju — autor nije uspeo da ostvari ni taj zadatak. Ostaje delo velikoga truda i skromnih domašaja, delo čija će se građa koristiti, a propusti — od kojih smo mi naveli samo deo kao ilustraciju — prevladavati u daljoj naučnoj diskusiji.

Beograd

Radmilo Marojević

НОВА КЊИГА Б. А. УСПЕНСКОГ ИЗ ИСТОРИЈЕ РУСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

У издању Московског универзитета објављена је књига проф. др Бориса А. Успенског: *Из историји русоког литературног језика XVIII — начала XIX века. Языковая программа Карамзина и ее исторические корни* (1985, стр. 213). Писана с циљем да укаже на различита схватања појединаца из XVIII и с почетка XIX века о карактеру тадашњег руског књижевног језика, аутор ове књиге посебно се задржава на ближем објашњењу књижевнојезичких реформи Василија Кириловича Тредијаковског (1703—1769) и Николаја Михајловича Карамзина (1766—1826), као и неких њихових савременика и следбеника. Ова два позната Руса нису живела у исто време, већ један за другим, али су се, сваки за себе, бавила актуелним питањима тадашњег руског књижевног језика, при чему су се у основној концепцији тога језика понекад међусобно подударала а понекад разликовала.

В. К. Тредијаковски се појавио 30-их година XVIII века низом својих радова, пре свега теоријских, о проблемима књижевног језика. У исто време В. Е. Адодуров пише руску граматику намењену носиоцима руског језика, што је први покушај кодификације овог језика.¹ Према Б. А. Успенском, оба ова аутора полазе од западноевропске језичке ситуације старајући се да на руском терену створе књижевни језик западноевропског типа, у складу с ондашњим схватањем да „владение западноевропейскими языками оказывается необходимым условием правильности русской речи” (71). Ослонац на језичку ситуацију у западној Европи Тредијаковском и Адодурову био је потребан да би међусобно зближили књижевни и разговорни језик, да би говорном руском језику дали приоритет те да би тај „прости” руски постао литерарни језик. Тредијаковском је било важно учачавање међусобног односа који су тадашњи француски и талијански језик имали према латинском, што је за овог аутора било адекватно односу руског према црквенословенском језику. Онако, као што нпр. Талијан не разуме латински језик, иако његов, талијански језик потиче од латинског, тако и Рус, који говори

¹ Уп. о овоме посебну књигу Б. А. Успенског: *Первая русская грамматика на родном языке. Доломоновский период отечественной русистики.* — Москва, 1975, стр. 232.

руским језиком, не разуме славенски (црквенословенски) иако „российский язык все свое основание имеет на самом славянском языке” закључује Тредијаковски (105). На опозицији руски језик : црквенословенски језик, руски говор : црквенословенски (славенски) језик, прости говор (свима разумљив, народни) : славенски језик (73, 74, 75, 78, 87, 89) Адодуров, а и Тредијаковски, изграђивали су своје схватање карактера руског књижевног језика, при чему је црквенословенски за њих *друи* језик, различит од руског, односно тај језик се одликује вештачким нормама, а руски — природним (78).

Одлучујући се, у првој фази свога књижевнојезичког схватања, за руски литерарни језик разговорног типа, Тредијаковски зна да се црквенословенски не може у потпуности искључити из употребе, а нарочито не из поезије (ода), из свечаних речи и сл. Њему је такође савршено јасно да се говорни језик може природније и доследније реализовати у прози а не у стиху, те, самим тим, није му страна ни међусобно разликовање *ниској сѣила* прозног (руског) и *високој сѣила* песничког (црквенословенског) књижевнојезичког изражавања. Б. Успенски констатује да Тредијаковском, још 30-их година XVIII века, није, у основи, непозната теорија о три стила, о којој је овај аутор могао сазнати из дела француских аутора свога и нешто ранијег времена (*le stile sublime — високий стиль, le stile simple — простой стиль, le stile médiocre — средний стиль*). У овом правцу, како истиче аутор књиге коју приказујемо, Тредијаковски је претеча чувеног Ломоносова (98, 99). Пишући о овоме, Успенски говори доста детаљно и о терминима којима су појединци одређивали у одговарајућим текстовима славенски или црквенословенски језик (*жесткий, жестокий, громогласный, громкий, твердый, зверский, надутый, напыщенный, уерюмый*), односно руски језик (*изящный, нежный, деликатный, приятный*) — дајући понекад и читаве мале лексиколошке расправе уз поједине речи, што несумњиво може користити састављачима речника руског језика XVIII века (80—98, 118). И иначе се ова књига, нарочито у напоменама под текстом, одликује доста честим ауторовим разматрањима о значењу појединих речи, о њиховом пореклу и сл. (уп. само на стр. 74—76, 81, 90, 97: *славеницизна, глубокословный, глупословие, речеточец, рѣчеточство, людскость, ратоборец, рус(ский), российский* и др.).

Неразумљивост црквенословенског језика једном носиоцу руског језика Тредијаковски, према тумачењу које даје Успенски, види у томе што је овај црквени језик јужнословенског типа, што се он јавља „как кодифицированная форма южнославянских говоров” (107). Самим тим, за Тредијаковског, истиче Успенски, реч *славянин* може означавати и представника јужних Словена, а придев *славенски* — а) црквенословенски, и б) јужнословенски, односно та реч може „относится к определенной разновидности славян, а именно к южным славянам” (105—106). Тако исто, по Успенском, мисли и Адодуров који говори „о славянах’ (die Slavonier’) как о носителях славенского’, т. е. церковнославянского языка (die Slavonische Sprache)’ који, претпоставља Успенски, „как и Тредијаковский, видел в южных славянах (,славянах’)

живых носителей церковнославянского (славенского) языка” (106, 107).²

Иако се нису бавили питањем постанка руског језика — већ су у овом погледу били на страни традиционалних мишљења да је црквенословенски „источник всех славянских языков” (109) па је, самим тим, и руски од њега произишао — Тредијаковски и Адодуров су у овом погледу, по Успенском, ипак учинили нешто врло значајно. Довсдећи, како смо видели, црквенословенски у везу са јужнословенским, ова двојица Руса, истиче Успенски, „отождествляют церковнославянский и южнославянские языки, поскольку видят в церковнославянском кодифицированную форму южнославянских говоров, одновременно усматривая в нем фиксацию древнейшего состояния всех славянских языков” (109—110). Ово значи да руски језик, као источнословенски, не треба по постанку доводити у везу са црквенословенским који је јужнословенског порекла. Ова теза ће довести до мишљења које ће бити актуелно у Русији касније, у другој половини XVIII и почетком XIX века, а које се сводило на то да се црквенословенски језик не може поистовећивати ни са староруским ни са прасловенским језиком (110). Због потоње измене свога мишљења о црквенословенском и руском језику, ово схватање Тредијаковског (и Адодурова) биће касније у јавности заборављено, тако да ће заслуге у том погледу добити, како истиче Успенски, друга двојица Руса која су касније тако исто мислила: Карамзин и Каченовски. Из горњег излагања Успенског произлази заључак, врло важан за разумевање рада Тредијаковског и Адодурова, да су они схватили црквенословенски и руски језик, у првом реду, као два различита језика (111).

У даљем разматрању Успенски се посебно задржава на активности Тредијаковског да се руски уведе као језик културе, науке и образо-

² Црквенословенски (славенски) или, у уобичајеној код нас терминологији, рускословенски језик, у својој основи јесте јужнословенски, односно то је старословенски језик (ћирило-методски) руске редакције. Кад се ради о XVIII веку, под *Славенима* / *Славјанима* (придев: *славенски*) може се, свакако, подразумевати и приврженик, присталица славенског (русословенског) језика, човек који њим влада, који је на њему образован и који се за њега залаже да буде у књижевнојезичкој функцији; а тај *Славенин* / *Славјанин* не мора, при том, уопште бити припадник јужних Словена. Због тога, бар за сад, не треба у пуној мери одбацивати мишљење Б. Г. Унбегауна, како то иначе чини Успенски, о томе под „Славјанима” Адодуров подразумева руске присталице црквенословенског језика (107). Можда су Тредијаковски и Адодуров стварно тако мислили како тумачи Успенски, можда је тако било у Русији, али је потребно више конкретних доказа да би се данас то примило у потпуности. Код Срба у XVIII веку *славенски језик* не значи никакав јужнословенски језик већ руски црквени језик који, наравно, није српски народни. А његове присталице, познаваоци, па чак, ако се може рећи, и носиоци, могу за Србе бити и сами Срби а не само учени Руси. Довољно, мислим, то потврђују речи Емануила Јанковића у предговору његовог дела *Терјовци* 1787. године (стр. 4); „... А што нисам писао у славенском нег’ у материјним језику, то ће ми сваки опростити кад помисли да ја нисам Славјанин нег’ Србљин и да не пишем за Славјане нег’ за Србље” (уп. А. Младеновић, *Нови радови Н. И. Толстоја из историје књижевног језика код Срба*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1980, књ. XXIII—1, 220).

вања на рачун латинског језика, што је, заправо, пандан одговарајућој ситуацији у Француској где се француски као национални језик употребљава у свим поменутиим духовним сферама човекове делатности. Живи национални језици (нпр. француски и руски) имају, по Тредијаковском, преимућство над мртвим (латинским и црквенословенским), што још једном истиче негативан став овога аутора према црквенословенском. Тредијаковски је за то да се књижевни језик, у функцији културног општења, мора подударати с разговорним језиком, при чему се истиче његова поливалентност. По њему, тим језиком требало би у цркви молитве изговарати, њим се треба служити на двору, у сенату, на суду, на пијаци, у псзоришту, у трговини, у војсци, њим треба разговарати с радником, пријатељем, слугом, дететом, са својом супругом . . . (121—122).

Имајући пред собом стално француски узор, француску језичку политику (133), Тредијаковски се, по Успенском, трудио да разговорни језик руских виших друштвених слојева уведе у функцију руског литерарног језика. Ако је у Француској постојао разговорни језик двора и дворских људи, тога у Русији није било, већ се Тредијаковски морао оријентисати на језик носилаца помодарства, отмености, галантности (щегољство), на говор елите (племића) ондашњег руског друштва дајући том језику статус стандарда. На тај начин је у руској средини постигнуто, у функционалном смислу, исто оно што је у Француској било учињено с дворским језиком. У свом делу *Езда в остров любви* (1730. г.), преведеном с француског, Тредијаковски је и практично показао како треба писати горе поменутиим руским разговорним језиком представљајући се као „первый русский автор, который публикует в печати свои любовные песни (придавая им тем самым не индивидуальную, а общественную ценность и значение литературных произведений)” (141). Један од приврженика језичког програма Тредијаковског био је и Иван Сечихин који је 1732. г. хвалио и усвајао овај програм иако сам није умео да пише руским разговорним језиком. Сечихин пише *славеноросијским језиком*. Овај термин, по Успенском, означавао је раније исто оно што и *славенски* (црквенословенски, руске редакција старословенског), а Сечихин под њим подразумева мешавину „славенских” и „росијских” елемената, што значи да се тиме ствара могућност опозиције између *славенској* и *славеноросијској* језика, која ће бити карактеристична касније, нарочито за Ломоносовљево схватање књижевног језика (146). Није потребно посебно истицати значајну подударност, у овом погледу, са српском књижевнојезичком ситуацијом друге половине XVIII века, где су *славенски* (рускословенски, црквенословенски, руска редакција старословенског језика) и *славенос(е)рџски* (мешовити) тип књижевног језика били у употреби у писаној речи код Срба заједно, наравно, с још једним типом литерарног језика: *народним*.

Под утицајем француских аутора, нарочито опата Жирара који се бави ослобађањем француског језика од латинског утицаја и који 1716. г. „выступает с проектом фонетичной орфографии, избавленной от этимологических написаний, и прежде всего от латинизмов” (153), Треди-

Јаковски поступа на исти начин, као и овај Француз, примењујући познато начело „писањем как говорају“ (73). Он, како каже Успенски, тежи да ослободи руски правопис „етимолошког“ (морфолошког) писања, којим се иначе одликује црквенословенска ортографија, тако да и овим поступком, врло важним, руски књижевни језик још више добија у својој индивидуалности (154). У овом правцу Тредијаковски налази извесно упориште у женском језику, у дамском говору и писању, јер жене најчешће пишу онако како говоре (154), о чему ће овде још бити речи.

После ових разматрања Успенски у посебном одељку ове своје књиге говори о врло изразитој измени погледâ Тредијаковског на руски књижевни језик, што је наступило средином 40-их година XVIII века. У свом делу *Писмо њријашеља њријашељу* (1750), критикујући стваралаштво Сумарокова, Тредијаковски расправља о корисности читања црквенословенских књига ради овладавања правилним руским језиком, тражи употребу црквенословенских речи а не разговорних сматрајући да црквенословенски треба да буде критеријум чистоте, правило писања и изворник руског књижевног језика (158–162). Сада за Тредијаковског црквенословенски језик није више неразумљив, како је иначе сматрао у својој младости, јер „всяк и не ученый наш совершенно разумеет славенский язык в церковных наших употребляемых книгах“, односно „мы все разумеем наш славенский [язык] и неучась“ (162). Критикујући Сумарокова, Тредијаковски посебно говори „о славянизмах“, тј. о неопходности избора речи, наравно црквенословенских, нарочито у текстовима који се пишу високим стилем.³ По Тредијаковском, Сумароков грешити што у оди, која по свом жанру припада типу песничког остварења вишег ранга, употребљава речи из разговорног (нпр. *опять, этот, эта, это, миг, воплящих*) а не из црквенословенског језика (*паки, сей, сия, сие, мгновение, вопиющих* — 164). Ова славенизација језика (адаптирање према славенском, црквенословенском) за Тредијаковског је сада обавезан поступак којег су писци дужни да се придржавају стварајући дела виших жанрова. Полазећи од овога, Тредијаковски више не супрот-

³ Термин *славенизам* лагано се успоставља данас у науци о историји српског књижевног језика новијег времена. Њим се означавају не само особине које припадају *славенском језику*, како се он звао у XVIII и у првој половини XIX века (рускословенски, црквенословенски, новоцрквенословенски, руска редакција старословенског), већ и ондашњем *руском књижевном и славеносрпском*, па и *српкословенском језику*. Тај термин означава, дакле, оне словенске језичке црте — нпр. лексичке, морфолошке, синтаксичке (уп. Б. А. Успенский, *Из истории...*, 91, 174) а свакако и фонетске и фразеолошке славенизме — које по пореклу не припадају српском народном језику и које се у српском књижевном језику XVIII и прве половине XIX века осећају као нове, још неодомаћене у њему. Поменути термин употребљен је у неколико мојих радова почев од 1981. г. (уп. нпр. само у једном: *Речник њексјова славеносрпског њериода и нека њијања њјове израде*. — Лексикологија и лексикографија. Зборник радова, Нови Сад — Београд, 1984, 98, 99), а њиме се служи и Гордана Јовановић: *Функција „славенизма“ у „Мемоарима“ Пројше Мајџије Ненадовића*. — Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд, 1986, књ. 15, св. 1, 217–221. Доста раније од свих нас, овај термин употребљава Х. Куна: *Језичке карактеристичке књижевних дјела Досијеја Обрадовића*. — Сарајево 1970, 273.

ставља црквенословенски језик руском, како је то раније чинио када их је сматрао за различите, већ их обједињује залажући се за црквенословенску оснву руског књижевног језика, јер, како он каже, „российский наш язык имеет одну... природу с славенским”, „российский язык один и тот же с славенским” (175, 176). Због тога, по садашњим схватањима Тредијаковског, славенски (црквенословенски) и руски језик морају се разматрати као две варијанте, као две реализације једног те истог језика. То је условило да је Тредијаковски сада тежио да успостави, како Успенски каже, „ситуацију диглосии в специальных рамках гражданского языка” (168), односно да припадници руског језичког колектива своја постојећа два језичка система, славенски (црквенословенски) и руски књижевни језик, схвате и приме „в сущности как один язык, реализующийся в церковной и гражданской сфере” (176). Тако Тредијаковски ствара један тип књижевног језика у којем спој „славянизмов и просторечных элементов” чини основну његову карактеристику. Он га назива *славеноросијским*, при чему тај термин не значи *славенски* (црквенословенски) већ књижевни језик који се вештачки ствара одвајајући се од разговорног; то је језик световне литературе који је у опозицији и према руском разговорном (российский) и према славенском (церковнославянский) језику иако се на овај последњи ослања нарочито процесом вештачке архаизације разговорног језика, тј. преузимањем црквенословенске лексике (169). Самим тим, својим *славеноросијским књижевним језиком* Тредијаковски је сада, заправо, на истој линији на којој се нашао и овде већ поменути И. Сечихин 1732. године а на којој ће се наћи и низ српских писаца тзв. славеносрпског периода у другој половини XVIII века, о чему смо овде већ говорили.⁴ Еволуција погледа Тредијаковског на руски књижевни језик није мала, истиче Успенски, говорећи: „Если ранее ТрEDIAKOBCKИЙ говорил о церковнославянском и русском как о разных языках, то теперь он признает их разновидностями одного языка. Если ранее он утверждал непонятность церковнославянского языка, то теперь, напротив, он настаивает на полной его понятности. Если ранее он сопоставлял церковнославянский с латынью (а русский — с французским), то теперь он подчеркивает неправомер-

⁴ По Успенском (175), термин „славеноросс(ийский)” (церковнославянский язык) образован је у XVII веку према термину „еллиногреческий” (книжный греческий язык). Па како је овом *јелиногрчком* насупрот стајао *ѳроси* или *оѳиѳи* (разговорни) *грчки језик*, тако је *славеноросијски* био у опозицији према *ѳросиом росијском језику*. У складу с тим што се књижевни грчки језик могао називати и *еллинский* и *еллиногреческий*, црквенословенски језик се могао звати *славенский* и *славеноросс(ийский)*. Тредијаковски, као што видимо, мења значење термина *славеноросијски* означајући њим мешовит тип руског књижевног језика. Код Срба је у XVIII веку постојао придев сличног образовања: *словеносрпски* са значењем припадности Србима Словенима, што је била семантичка вредност и придева *славенос(е)рпски*; овај други у првој половини XIX века променио је значење тако да је синтагма *славенос(е)рпски језик* тада означавала онај тип књижевног језика који није српски народни у потпуности већ је мешавина српског народног, славенског (рускословенског), руског књижевног и српскословенског језика (уп. о овоме: А. Младеновић, *Прилој љознавању значења назива „славеносрпски језик” код Срба у XVIII и у ѳрвој ѳоловини XIX века*. — Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд, 1983, св. 2, 13—20).

ность такого сопоставления. Соответственно если ранее он выступал против славянизмов в русском литературном языке, то теперь он является горячим сторонником славянизации литературного языка”; а пошто су, за Тредијаковског, црквенословенски и руски блиски по својој природи, то „мера чистоты русского языка и определяется его близостью к церковнославянскому” (180). „Если ранее Тредиаковский выступал как проводник и проповедник западноевропейского влияния, то теперь, напротив, западноевропейское влияние признается вредным или во всяком случае опасным для русского литературного языка — спасение от него Тредиаковский видит в обращении к церковнославянской традиции” (181—182). Као што се види, Тредијаковски је у овом другом периоду свога рада битно изменио своје погледе на руски књижевни језик, што и сам признаје (185). Он се свесно одрекао онога за шта се у младости заузимао, што је и демонстративно показао скупљањем и уништавањем примерака свога раније штампаног дела *Езда в остров любви*, у чијем је предговору био изложио свој првобитни књижевнојезички програм (164).

Делатност Н. М. Карамзина на реформи руског књижевног језика у великој се мери подудара с радом младог Тредијаковског. И Карамзин је, заједно са својим присталицама (карамзинистима), тежио да се руски књижевни језик организује слично књижевним језицима западне Европе полазећи, као и Тредијаковски (а касније код Срба: и Сава Мркаљ и Вук Караџић), од познатог принципа „писать как говорят” (16).⁵ Према Успенском, Карамзин је обраћао пажњу формирању *језичкој укуса*, што је у великој мери било условљено тиме „что литературный язык ориентируется на некий (четко не определяемый и потенциально открытый) текст, а не на систему нормативных правил. Отсюда вообще на первый план закономерно выдвигаются проблемы стилистики — при этом стилистики речи, а не стилистики языка — и прежде всего лексической стилистики, поскольку норма литературного языка не дана как системное целое, а ориентирована на речь (на „текст” в широком смысле); между тем слово как элементарная единица речи осмысливается как единица речевого стиля. Иными словами, апелляция к вкусу предполагает установку на *употребление*, а не на *правила*” (21). Самим тим у позајмљивању лексема, у првом реду из француског језика, Карамзин и његове присталице виде основни извор богаћења и природну еволуцију свога књижевног језика, што је у непосредној вези с општим процесом европеизације руске културе тога времена. Сем у лексици, француски језик је, како истиче Успенски, значајно утицао и у неким синтаксичким цр-

⁵ Док је за В. Караџића добро познато да се он држао овога начела (уп. у предговору његове *Писменице* од 1814. г.: *ишии као ишио говориши, а чийај као ишио је на-писано* — *Сабрана дела Вука Караџића. Књига дванаестиа: О језику и књижевности. I.* — Београд (Просвета), 1968, 31), догле се за С. Мркаља мало зна да је он на крају своје књижице *Сало дебелоја јера либо азбукойрошрес* (Будим, 1810, 18) рекао да „от данас све наше правописанје под ово долази начело: *ишии како говориши*” (уп. фототипско издање ове књижице и кратак коментар о овоме у књизи: М. Могуш и Ј. Воичина, „*Сало дебелоја јера либо азбукойрошрес*” *Саве Мркаља.* — Загреб, 1983, 68, 78).

тама (нпр. употреба придева после именице, чешћа употреба субјекта испред предиката и сл.), тако да ова Карамзинова оријентација на француску синтаксу значи истовремено и прекид с досадашњом латинско-немачком синтаксом а то представља „одну из суштественних сторона карамзинистког ‚нового слога‘ ” (28). Француска синтакса за Карамзина је синтакса разговорног, а не латинског језика. Опозиција латински : француски за Карамзина је пандан опозицији црквенословенски : руски разговорни језик. У таквом међусобном контрастирању створио се, наравно, врло негативан однос према славенизмима, речима из славенског (црквенословенског, старословенског језика руске редакције), јер је нечији добар језик, чист стил, зависио од степена одсуства славенизама (32). Полазећи од свога схватања да су црквенословенски и руски различити језици — што се подударало с мишљењем младог Тредијаковског — Карамзин и његове присталице примали су славенизме као туђ елеменат у свом књижевном језику, елеменат који потиче из једног мртвог (црквенословенског) језика. Негативан однос према славенизмима имаће и сам Вук Караџић, већ у првим годинама свога рада на реформи српског књижевног језика.⁶ Данас нам то може изгледати необично, али из ондашње перспективе посматрано, Карамзин и Вук су се нашли, заправо, на истој линији: да би у функцији књижевног језика отворили пут *новом ишћу словенској језика* (Карамзин руском разговорном, а Вук српском народном), морао се из те функције уклонити *друиц, већ йосћојећи словенски језик* (у првом случају славенски, а у другом — славеносрпски). У том супротстављању, у тој борби, *несловенска* лексика, било традиционална било новопозајмљена, није представљала неку озбиљнију препреку те се њено присуство у језику не само толерисало већ се њему могло давати и преимућство.⁷

Оријентација Карамзина, као и раније младог Тредијаковског, на разговорни језик руске образовне племићке елите седамдесетих година XVIII века, на говор одређеног друштвеног слоја, има, по Успенском, не само социјалну маркираност, обележје, већ и социјалну ограниченост. То се одражавало, наравно, и у полемикама између карамзиниста и њихових противника, где су први захтевали да треба писати подражавајући оним људима који говоре „хорошо” а не онима који говоре „дурно” (45—46). Такав књижевни језик руске племићке интелигенције, који је у себи имао европеизме (француске позајмљенице, такве синтаксичке и фразеолошке црте, затим галицизме и калкове) стварајући тиме извесну социолингвистичку баријеру између говора племића и осталих друштвених слојева — био је, наравно, сасвим близак тзв. помодарском језику (щегольског наречје), одређеном социјалном дијалекту на који се још раније ослањао млади Тредијаковски а који прихватају и карамзинисти.

⁶ Уп. констатацију Н. И. Толстоја да је Вук стајао на таквом становишту да је у многим случајевима давао предност турцизмима а не славенизмима (в. А. Младеновић, *Нови радови Н. И. Толстоја из историје књижевног језика код Срба*, 225).

⁷ Уп. о овоме: А. Младеновић, *Речник шексћова славеносрпског њериода и нека ишћана његове израде*, 98.

У овом језику славенизми имају сасвим ограничену улогу, практикује се увођење страних речи за нова значења, дају се старим речима нове семантичке вредности и стварају се нове лексеме. Као резултат једног од ових процеса, Успенски наводи да су речи *преlestный, очаровательный, обаятельный, обожать* и др. првобитно имале сасвим друга значења а да су се у помодарском језику семантички приближиле својим француским еквивалентима: *charmant, séduisant, idolâtrer* и сл. (53). У исто време, истиче Успенски, тај књижевни руски језик оријентише се и према женском говору у којем нема славенизама јер, у зависности од неистоветног образовања мушкараца и жена, „в частности, в условиях церковнославяно-русской диглосии именно мужчины являлись носителями церковнославянского языка (обучение книжному языку при диглосии распространяется преимущественно на мужскую часть общества)“ . . . „Отсюда объясняется ориентация карамзинистов на язык и вкус светской дамы и вообще характерная этого направления феминизация языка и литературы: женщины выступают, с одной стороны, как обладательницы вкуса и „нежного слуха“ и, с другой стороны — как носительницы естественного начала в языке“ (58—59). На тај начин жене, како мисли Карамзин и његове присталице, стварају „язык общества“ (59), јер су оне носиоци разговорне језичке стихије. И овај став карамзиниста, наглашава Успенски, настао је угледањем на француску језичку ситуацију (у којој се огледају идеје о књижевном језику настале још у време талијанске ренесансе): како је овде женски говор био ослобођен латинизама, тако је и код Руса говор жена био слободан од славенизама.

Завршавајући одељак о делатности Карамзина и његових присталица, Успенски посебно истиче да су преко француске и немачке књижевнојезичке ситуације на руски терен продрле, заправо, талијанске ренесансне расправе о језику (*Questione della lingua*) и да су те идеје биле тесно повезане с европеизацијом руске културе у XVIII веку.

★

Приводећи крају овај кратак преглед садржине књиге Б. А. Успенског која је пред нама, мора се рећи да се аутор врло вешто и зналачки пробијао кроз своја и туђа досадашња истраживања настанка руског књижевног језика. Цитирајући редовно изворе којима се служио, аутор је и у овој својој књизи вршио извесна испитивања одговарајућих језичких црта или неких појединости из низа текстова често дајући и читаве мале лексиколошке расправе у напоменама под текстом — а све то тачно наводећи и документујући. То је добра одлика метода ауторовог рада, јер се тиме постиже оно што је врло важно за писца: уверљивост код читалаца, нарочито код оних компетентних. Не може се не рећи нешто и о самом излагању Успенског које се, поред осталог, одликује: а) ауторовим постављањем питања и његовим одговорима на њих, б) честим накнадним објашњењима онога што је у претходној реченици већ речено,

а што се остварује изразима: *т. е.* (то јест), *иными словами* (другим речима), *иначе говоря* (друкчије говорећи), и в) везивањем једне реченице с претходним излагањем речју *итак* (према томе). Све то доприноси да читалац боље и јасније прима ауторово излагање који је по професији предавач, чиме се још једном потврђује да су научни текстови таквих писаца, по правилу, доступнији и разумљивији читаоцу.

Овом књигом Б. А. Успенски је успешно осветлио услове формирања новог руског књижевног језика, при чему је објаснио карамзинизам не само као културну (идеолошку) појаву у руском друштву већ и његов настанак, што је у великој мери заслуга делатности младог Третијаковског у првој половини XVIII века, на чему се недовољно инсистирало. Разним ауторовим објашњењима ова књига ће за нове истраживаче бити несумњиво инспиративна а можда ће код појединаца изазвати друкчија тумачења од оних која је у њој дао Успенски — што је, несумњиво, једна од добрих страна сваког штампаног научног текста. За науку о историји књижевног језика код Срба у предвуковском периоду ова књига Б. А. Успенског пружа низ драгоцених података, пре свега аналошког карактера, јер се, понекад, процес формирања славеносрпског типа књижевног језика одвијао на сличан начин као и „славеноросијски језик” код Руса. А и једном и другом основа је била заједничка: славенски језик (црквенословенски, рускословенски, руска редакција старословенског). Због свега тога ова књига, коју је написао врло добар проучавалац и зналац књижевнојезичке ситуације код Руса у XVIII веку, корисно ће служити будућим испитивачима настанка не само руског већ и српског књижевног језика новијег времена.

Београд

Александар Младеновић

M. A. K. HALLIDAY, **An Introduction to Functional Grammar**,
Edward Arnold (Publishers), London 1985, XXXV i 387 str.

Naslov djela „Uvod u gramatiku funkcija” po autorovoj zamisli trebalo je da glasi „Kratki uvod . . .”, ali se izdavači sa tim nisu složili — knjizi od 400 stranica većeg formata ne pristaje oznaka „kratak”. Halliday u predgovoru navodi da je prihvatio izostavljanje specifikacije „kratak” pod uslovom da tekst uvodne riječi (str. XIII—XXXV) ostane neizmijenjen; uz to odmah napominje — gramatika nekog prirodnog jezika na 400 stranica može predstavljati samo kratku skicu (engl. *thumbnail sketch*). Posljednja tvrdnja nalazi se još nekoliko puta na raznim mjestima u tekstu Gramatike kao napomena da je određeni problem samo ovlaš dodirnut.

U okviru izlaganja svog teorijsko-metodološkog prilaza i postupaka Halliday ponovo ističe da je Uvod samo fragment gramatike engleskog jezika, pošto bi tekst koji bi tek približno predstavljao jednu potpuniju gramatiku morao biti stotinama puta dulji.

Izraz 'gramatika funkcija' u naslovu ovog djela u prvom redu ukazuje na to da autor polazi od shvatanja po kojem svaki tekst izgovoren ili napisan nastaje u nekom kontekstu upotrebe i u njemu ima određene funkcije. On dalje eksplicitno ističe da se svaki jezički sistem uobličio tako što su ga desetine hiljada generacija koristile, upotrebljavale za zadovoljavanje svojih potreba. U gramatici funkcija sva objašnjenja u krajnjoj liniji treba da se zasnivaju na tome kako se jezik koristi. Iz toga proizlazi i da se glavne komponente značenja u jeziku odnose na njegove funkcije, dok je osnovna postavka teorije da se svi prirodni jezici organiziraju oko dvije glavne vrste značenja, nazvane metafunkcijama. Njima se u jezičkom sistemu manifestiraju dva opća cilja koja čine osnovu svake jezičke upotrebe; jedan je razumijevanje okoline, izvanjskog svijeta, drugi obuhvata ljudske međuodnose. U vezi sa prvim ciljem je ideacijsko značenje, tj. odražavanje čovjekovog okruženja, reflektiranje izvanjskog svijeta kao i našeg unutrašnjeg doživljavanja (engl. *ideate* u filozofiji znači „izvanjski predmet o kojemu se formira data ideja”; osim terminom *ideacijski* ta se vrsta značenja kvalificira i kao *deskriptivno*, *kognitivno*, *referencijsko*, *propozicijsko* i *deziognativno*). U vezi sa drugim je značenje kao interpersonalna metafunkcija koja se odnosi na ostvarivanje ljudskih međuodnosa, na interakciju u komunikaciji, dok se u kombinaciji sa ideacijskom i interpersonalnom metafunkcijom tekstna metafunkcija odnosi na neposrednu organizaciju teksta u nastajanju.

Opredjeljenje za principe kojima se rukovodio pri izradi Uvoda proizlazi iz cilja koji je imao, a to je gramatika koja bi omogućila analizu suvremenog engleskog teksta, govorenog i pisanog.

Jezički tekst može se analizirati u različite svrhe. Postoje razni ciljevi, npr. u razrednoj nastavi ili u okviru obrazovanja u širem smislu, gdje se moraju rješavati raznoliki praktički problemi; svrha može biti razvoj jezika u vremenu ili pronicanje u to kako dijete zavlada jezičkom sposobnosti; razumijevanje kako jezik varira prema korisniku, funkciji, prilici u kojoj se koristi; razumijevanje odnosa između jezika i kulture i jezika i situacije; razumijevanje književnog i poetskog teksta i prirode verbalne umjetnosti; pomoć ljudima da shvate svoj maternji jezik ili da lakše svladaju neki strani jezik; da se sastave priručnici kao što su rječnici, gramatike, pravopisi itd.; da se pomogne u dijagnozi patoloških smetnja u govoru izazvanih povredom ili urođenih, da se shvati odnos između mozga i jezika i mnogo toga drugog.

(U pedagoškom smislu po autorovom mišljenju materija Uvoda može se svladati koncentriranim radom za vrijeme jednog semestra (potrebno je 30 sati uz odgovarajuće vježbe) na drugoj godini studija, ili kao jednogodišnji seminar na postdiplomskim studijama, kada je potrebno oko 54 sata.)

U naslovu stoji 'uvod u gramatiku', iako bi to po nekim shvatanjima mogao biti uvod u sintaksu. U određenoj lingvističkoj terminologiji sintaksa je dio gramatike, koja se sastoji od sintakse, rječnika i morfologije. Da se eksplicitno prikaže činjenica da sintaksa i rječnik čine dio iste jezičke razine, bilo bi korisno upotrebljavati tačniji, sveobuhvatniji termin 'leksikogramatika'. On je, međutim, glomazan, pa se najčešće kaže samo 'gramatika'.

Opredjeljenje za termin 'gramatika' mjesto 'sintaksa' ima određeni razlog. Po utvrđenoj, poznatoj tradiciji smjer jezičkih ispitivanja od samog početka išao je od oblika riječi do njihovih spojeva u rečenici, da bi se zatim postavljalo pitanje što ti oblici znače. U gramatici funkcija smjer se preokrenuo. Jezik se ovdje tumači kao sistem značenja uz oblike kojima se ta značenja ostvaruju. Jezički oblici sada su u drukčijoj perspektivi, oni su sredstva za cilj, a ne cilj sami po sebi.

Tekst ili diskurs semantičke su a ne gramatičke jedinice. S druge strane značenja se ostvaruju urječavanjem (prema engl. *wording*); bez teorije urječavanja, tj. gramatike, nema eksplicitnog objašnjenja značenja teksta. U novijim prilazima analizi diskursa gramatika i dalje ima središnje mjesto, s tim što mora biti usmjerena na funkciju i značenje. Gramatičke kategorije objašnjavaju se kao ostvarenja semantičkih obrazaca i tako dobiva osnova za utvrđivanje povezanosti teksta sa nejezičkim univerzumom njegovog situacijskog i kulturalnog okruženja.

Gramatika i semantika kao apstraktni sistemi kodiranja ne mogu se jasno razgraničiti. Ovaj Uvod je gramatika funkcija, što podrazumijeva da se zasniva na značenju, dok činjenica da je gramatika znači da predstavlja tumačenje lingvističkih oblika, objašnjavanje urječavanja kojim se ostvaruje ili enkodira značenje.

Na pretpostavljeno pitanje zašto se opredijelio za gramatiku mjesto za semantiku funkcija, Hallidayev je odgovor da sadašnje znanje ne dozvoljava

da se opiše semantički sistem nijednog jezika, semantička proučavanja još uvijek su suviše nepotpuna, djelomična (iako se može dati semantičko tumačenje nekog teksta ili ograničenog registra).

U tradicionalnim analizama rečenica je predstavljala najveću jedinicu, ovdje je to kompleks klauzula. Osnovna jedinica organizacije je klauzula, ona predstavlja istu jedinicu bilo da funkcionira samostalno kao prosta rečenica, bilo da je dio u kompleksu klauzula.

U gramatici kojoj je cilj analiza teksta poseban je problem polarizacija pisanog prema govorenom jeziku. Njihovo razdvajanje bilo bi nepoželjno iz više razloga. Onemogućilo bi pravilno uočavanje različitih mješovitih kategorija sa obilježjima tipičnim za razne vrste teksta (npr. zvaničan govor u kojem ima razgovornih interpolacija), otežalo bi poređenje govornog i pisanog teksta.

Halliday ističe neobičan značaj magnetofona za analizu govora — prirodan razgovor postao je dostupan sistematskom proučavanju. Nesvjesna priroda usmenog izražavanja, kao i neprestane promjene u kontekstu situacije uzrok su složenije gramatike, tj. složenijih rečeničkih struktura govora, dok se složenost pisanog jezika u globalu pokazuje kao zbijenost leksičkog sadržaja.

Knjiga nije udžbenik, u njoj se ne objašnjavaju osnovne gramatičke kategorije. Halliday u tom smislu samo navodi poznatu činjenicu da je gramatičke kategorije uopće teško definirati; naglašava da se stari pojmovi moraju zadržati i koristiti. Obilje novih teorija u našem vijeku nije dalo i nove opise starih gramatičkih termina, a stari opisi u novoj odjeći ne mogu više zadovoljavati: „Stara tumačenja bila su dobra, ali ne toliko dobra da bi važila za sva vremena”.

Ova knjiga je kratak uvod u gramatiku engleskog jezika, ali je materijal sadržan u njenim poglavljima već poslužio kao osnova za proučavanje izvjesnog broja drugih jezika. Pri opisu drugih jezika važno je izdvojiti obilježja koja su po svojoj prirodi univerzalna, npr. navedene metafunkcije, od onih koja samo pokazuju neke sličnosti.

Teorija na kojoj se zasniva opis polazi od evropske funkcionalne tradicije; u raznom omjeru od Firtha, Hjelmsleva i Pražana; koristi formalni konstrukt 'sistemske mreže', ali se u knjizi sama teorija posebno ne obrazlaže.

U gramatici koja po svojoj zamisli treba da pruži osnovu za analizu teksta primjeri bi idealno trebalo da budu „čitav tekst”; to bi, međutim, zahtijevalo suviše prostora, a moglo bi „ponekad otežati izdvajanje onoga o čemu je riječ”. Zato se bilo odabire kraći izvod razumljiv izvan svog konteksta, bilo navodi dobro poznati tekst (npr. iz *Alise u zemlji čuda*), ili se primjeri izmišljaju.

Za razliku od sastavljača naših školskih gramatika, Halliday je svjestan teškoća i posebno napominje da kategorije u 'pravom životu' često nisu tako lako razaznatljive kao u primjerima. Zato dalje upozorava da treba očekivati i da pri izdvajanju, identifikaciji semantički značajnih kategorija treba uzimati u obzir razne faktore.

Pisanje o jeziku otežava 'neizrecivost' lingvističkih kategorija, koje često nije lako opisati običnim riječima. Osim toga postupnost u iznošenju gramatičkih pojava teško se postiže, pošto su one uzajamno povezane i izlaganje obično zahtijeva da se presuponira dobar dio onoga o čemu tek kasnije treba da bude riječ.

Ovdje treba napomenuti da Uvod predstavlja novo djelo o engleskom jeziku za koji je dosad napisano najviše gramatika, među kojima i *A Grammar of Contemporary English*, čiji su autori R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech i J. Svartvik (Longman, London 1972, 1119 str.). Preglednost, veličina i relativna iscrpnost ove gramatike, pisane tradicionalno, ali sa suvremenim poznavanjem mogućnosti jezičkog opisa, apodiktički, a bez mistificiranih, tj. nejasnih mjesta (poput svojedobno Maretića, za razliku od nekih novih gramatičkih doprinosa), neizbježno navodi na to da se Hallidayev Uvod posmatra u izvjesnom smislu i poredbeno.

Hallidayevi radovi već dulji niz godina donose nove prilaze i rješenja, pa se i iz dosad navedenog moglo zaključiti da je i ovog puta krenuo sa novih pozicija.

Nekonvencionalna su dva prva poglavlja u kojima se pojam konstituentnosti uvodi najprije analizom pisanog teksta (konstituenti riječ su slova, rečenicu čine riječi . . .); izlaganje o konstituentima u stihu, pisanom i govorenom, ujedno je osnova za kasnije poglavlje (8, *Uz klauzulu: intonacija i ritam*, str. 271—286). Za svako gramatičko tumačenje neophodno je shvatiti konstituentnost na raznim razinama jezičke organizacije, uočiti jedinice različitog ranga povezane u odgovarajućim obrascima, biti svjestan višestrukih konstituentnih hijerarhija koje supostoje u raznim dijelovima jezičkog sistema. Uz pregledno obrazlaganje ide i napomena da je to samo jedan od mehanizama, makar osnovni, u organizaciji značenja.

Halliday ne obrazlaže internu strukturu riječi, u osnovi čitavog postupka je klauzula, čije glavne sastavnice jasno izdvaja.

Tri središnja poglavlja odnose se na tri simultana semantička procesa u klauzuli, na njenu trovrstu organizaciju. U poglavlju 'Klauzula kao poruka' izlažu se razne mogućnosti tematske organizacije, razne tipične podjele klauzula na temu i remu. U engleskom tema se obavezno nalazi na početku klauzule, i kada je ista riječ uz to subjekt i agens, onda to predstavlja nemarkirani red riječi. Takvoj temi 'topiku', ukoliko se javlja, obavezno prethodi 'strukturna' tema, a to su određene vrste riječi: veznici, modalni i veznički adjunkti.

U 'Klauzuli kao razmjeni' obuhvata se aspekt značenja interakcije, tj. klauzula se posmatra kao odnos između govornika ili pisca i onog drugog ili drugih kojem (kojima) se prvi obraća. Najosnovnije uloge u govoru, koje stoje iza raznih specifičnih tipova koji se mogu dalje izdiferencirati, odnose se na samo dva tipa, na davanje i na traženje (npr. davanje (savjeta): *Bolje da dodete na sastanak*; traženje (mišljenja): *Da li da idem na Zbor?*). Razmjena ima drugu osnovnu podjelu, tj. može biti verbalna ili neverbalna. U verbalnoj je okvirno u pitanju informacija, kao u gornjim primjerima, neverbalnu Halliday naziva razmjenom robe; davanje sada znači neku ponudu (u širokom smislu), traženje ima za cilj akciju (npr.: *Hoćeš li novinu?*, odnosno: *Dodaj mi novinu . . .*). Te dvije varijable obilježavaju četiri primarne govorne funkcije tvrdnje, pitanja, ponude i naredbe.

U ovom značenju klauzule uspostavlja se kao konstituent modus, koji se sastoji od subjekta i finitnog glagola i u klauzuli kao interaktivnom događaju ima određenu semantičku funkciju.

Klauzula kao predstava odnosi se na ideacijsku funkciju, na predstavljanje našeg doživljavanja stvarnosti, na značenje u smislu sadržaja, koje se obično podrazumijeva kada se kaže što neka riječ ili rečenica znači. Sada Halliday koristi pojam tranzitivnosti kojim se opisuju razne vrste procesa i njihove potencijalne komponente — učesnici u procesu i okolnosti u vezi sa procesom. Posebno se analiziraju glavni tipovi procesa, materijalni, mentalni i relacijski procesi (*Dolazi . . .*, *Misli . . .*, odnosno *Ona je pametna [voda] u sobi*), a zatim neke manje podvrste, procesi ponašanja, verbalni i egzistencijalni. Raznim vrstama procesa odgovaraju razni tipovi učesnika, koji se označavaju odgovarajućim terminima.

U analizi ispod razine klauzule ispituju se veze u grupama riječi (npr.: *ta dva prekrasna stara električna voza*) i uspostavljaju vrste po značenju i funkciji.

U razmatranju kompleksa klauzula vidimo da u suštini ima tri mogućnosti za stvaranje 'kompleksa', tj. tri vrste 'ekspanzije': razrada (?) (engl. *elaboration*), ekstenzija i pojačavanje (?) (engl. *enhancement*, odnosi se na referenciju o mjestu, vremenu, načinu, uzroku ili uslovu). Uspostavljaju se zatim razne potkategorije te tri glavne vrste ekspanzije, izdvojeno u parataksičkim i hipotaksičkim odnosima.

Pored ekspanzije terminom 'projekcija' označava se drugi glavni logičko-semantički odnos u čije okvire Halliday razvrstava direktni i indirektni govor, ponovo u parataksi, hipotaksi i umetanjem (engl. *embedding*). (Npr.: *Rekao je: „Boli me glava“; Rekao je da ga boli glava; Izjava da ga boli glava . . .*).

Po istom obrascu izlažu se unutarklauzalni odnosi između nominalnih, verbalnih i adverbijalnih grupa i predloških fraza (npr. povezivanje nominalnih grupa ekstenzijom u parataksi veznicima 'i' i 'ili': *Svi kraljevi konji i svi kraljevi ljudi . . .; Ili ti ili tvoja glava . . .; Brzo i bez oklijevanja . . .* itd.). U pretposljednem poglavlju: 9, *Uokolo klauzule: kohezija i diskurs* Halliday podsjeća na analizu organizacije klauzule i klauzulnog kompleksa ističući da su za građenje tkanja diskursa potrebni drukčiji odnosi u tekstu, bez određenih ograničenja koja postoje u spomenutim jedinicama. U tim odnosima u pitanju mogu biti elementi bilo kojeg domašaja, 'od pojedinih riječi do dugih odlomaka teksta'. Razrađuje četiri glavna načina ostvarivanja kohezije u engleskom: referenciju, elipsu, konjunkciju i leksičku koheziju. Kohezija ovdje obuhvata strukturne odnose semantičke prirode; kohezijska sredstva variraju prema registru u koji spada dati tekst.

Metaforički način izražavanja uvodi nas najprije u retoričko prenošenje značenja riječi. Ono se ponekad u cjelini obuhvata terminom 'metafora' uzetim u širem smislu, dok se u užem smislu metafora odnosi samo na jednu vrstu prenesenog značenja, pored metonimije i sinegdohe. Te tri figure obično se posmatraju kao leksički ili leksičkosemantički procesi, ali se mogu razlagati i gramatički u smislu relacijskih procesa.

Tako postavljena analiza omogućava da se pokaže kako je leksički izbor samo jedan aspekt leksičkogramatičkog izbora, mnoge metafore makar locirane u leksičkim izrazima popraćene su i gramatičkim varijacijama.

Halliday se posebno zadržava na interpersonalnim metaforama koje se odnose na različite vrste modalnosti. Tu na primjer može biti u pitanju govornikovo uvjerenje o vjerovatnosti nekog događaja ili pojave o kojoj govori. U 'kongruentnom' ostvarenju (*kongruentan* po Hallidayu znači „doslovan”) vjerovatnoća bi se iskazala nekim modalnim elementom u samoj klauzuli, npr.: *Vjerovatno će padati kiša*. U metaforičkoj varijanti dolazi do stvaranja posebne (glavne) klauzule, a sama klauzula tvrdnja projicira se u hipotaksički kompleks: *Mislim da će padati kiša*.

Uz tekst Gramatike daju se i tri dodatka. U prvom se kratki 'Tekst o srebru' (str. 346—371), razgovorna uputstva starije namještenice mlađoj prodavačici analiziraju tumačenjem raznih lingvističkih obilježja, od tematske strukture, tipova procesa i modusa, kohezije, modalnosti itd., do odnosa sa kontekstom situacije.

Drugi dodatak 'Zapažanja o gramatici malih tekstova' odnosi se na tekst telegrama, novinskih naslova i neke druge sažete, kondenzirane tekstove u kojima se u engleskom izostavljaju gramatičke riječi (str. 372—377).

Za ilustraciju logičkosemantičkog odnosa ekspanzije u trećem dodatku 'Varijacije na uzročnu temu' (str. 378—384) daju se razni leksičkogramatički parataksički i hipotaksički obrasci u vezi sa rečenicom: *Mara nije pošla na zabavu; ostala je kod kuće*. U njoj se mogu zamisliti razni složeni odnosi koji predstavljaju 'komplekse različitih makrofenomena', npr.:

ostati kod kuće	znači	ne prisustvovati zabavi
što Mara nije bila na zabavi		je šteta
zabava		je stvar koja se svima sviđjela.

Logičkosemantički odnosi ekspanzije kao 'pojačavanja' pokazuju se zatim raznim leksičkogramatičkim varijacijama osnovnog obrasca *Umrla je, jer nije znala pravila*.

U gore spomenutoj engleskoj gramatici četiri autora razlaže se većina problema koje Halliday razmatra u ovom Uvodu. Njegove interpretacije predstavljaju prirodan razvoj, dublje zahvatanje, nove mogućnosti i tako čitav taj teorijskometodološki okvir postaje neizbježan u iznalaženju gramatike svakog jezika.

Beograd

Tatjana Batistić

ДУШАН ЈОВИЋ, *Језички систем и поетска граматика*, БИГЗ и Јединство, Београд, 1985, стр. 1—157.

Текстови у књизи „Језички систем и поетска граматика” Душана Јовића настављају се на ауторове радове објављене у његовој претходној књизи „Лингвостилистичке анализе” (1975). Јовић је, наиме, један од најдоследнијих заговорника лингвостилистике и лингвиста који је на том пољу истраживања код нас понајвише учинио, посебно у практичним анализама књижевних дела (бавећи се проучавањем језика поезије Васка Попе, прозе Видосава Стевановића и језиком у делима неких других савремених књижевника). Ови текстови, с друге стране, продужавају континуитет ауторових интересовања за лингвистичку дескрипцију и анализу књижевних и других текстова, које је Јовић започео још у раду „О језику „Закона о рудницима” деспота Стефана Лазаревића” (ЈФ XXVII, св. 3—4).

У књизи „Језички систем и поетска граматика” објављено је осам Јовићевих радова од којих су поједини раније штампани у периодичи, док су други написани специјално за ову прилику (види *Напомену* на стр. 153).

О односу језика и поетске граматике говори се у уводном тексту књиге „Језички систем и поетска граматика” (по коме је она и названа). Следе затим чланци *Основна йолазишйа у развоју лингвостилистичке и Лингвостилистика као йримењена наука* у којима Јовић разматра теоретске основе, историју и карактер ове научне дисциплине, бавећи се, истовремено, њеним статусом и положајем у оквиру лингвистике и теорије књижевности, те практичним резултатима и корисношћу које она пружа лингвисти (ако се бави анализом литерарних и других текстова), односно књижевном теоретичару или критичару који покушава да књижевном делу приступи (и) преко медија у коме је остварено — дакле, преко језика, дескрипцијом или анализом значења. У наредна два чланка *О изучавању знаковних система шекспира* и *Два шийа мерења йоетске информације* промишља се о могућности мерења поетске информације и говори о језичким особинама песничких текстова, при чему се даје и низ кратких анализа песама и њихових знаковних сегмената. У текстовима *Језички слојеви модерној српској романа* и *Стандардни језик и језик књижевног дела* Јовић је покушао да анализом језика неколико прозних дела, углавном водећих писаца савремене српске књижевности, начини нацрт типо-

логије језика који се у њима јавља, с намером да да елементе за прециз- нију систематизацију језика и њихових подсистема (које користе српски прозаисти), и истовремено се трудећи да пружи објашњење властитог схватања разлике између стандардног језика и језика књижевног дела (који су, у прошлости, често погрешно изједначавани у нормативним граматикама). Коначно, последњи текст у овој књизи назван *Моћи и домјети језика* покушај је да се о многобројним питањима које она покреће проговори синтетично и у некој врсти закључка још једном експлицити- рају, пре свега, проблеми којима се Д. Јовић занимао и који стоје пред лингвистима што се баве анализирањем језика књижевних текстова.

Рећи ћемо сада понешто о сваком од осам чланака који чине књигу „Језички систем и поетска граматика”, покушавајући како да одредимо њена теоретска полазишта, домете и подстицаје, такс и да дамо, условно речено, примедбе, које се, по нашем мишљењу, могу ставити некима од ауторових тврдњи, или ћемо, пак, изложити властита схватања неких од проблема у чијем је формулисању књига Душана Јовића послужила као несумњив иницијатор размишљања.

Теоретска основа на којој су засноване идеје и практичне анализе Д. Јовића лежи у Сосуровој теорији језика као система. У уводном тексту *Језички систем и поетска граматика*, после изношења оваквог става, аутор говори о општим особинама природних језика, дефинише научни метајезик, те разматра статус различитих језика: природног, математичког, поетског итд. Тако, после навођења Бирвишевог схватања о језику као јединственом систему у коме егзистира више граматика па је он систем више подсистема, Јовић долази до основног проблема којим се бави. Наиме, ако је поетски (песнички) језик само један подсистем језика, поставља се питање има ли он своју граматiku, може ли се она утврдити и формулисати у метајезику (лингвистичке) науке, или — како он формулише — „колико је оправдан сам појам поетска граматика” (стр. 8). Опонирајући мишљењу С. Маркуса који песнички језик супрот- ставља математичком језику, Јовић сматра да је научно релевантније поредити језик свакодневне комуникације са поетским језиком. Док замера Маркусу што није прецизно одредио са чиме се у комплексном математичком језику пореди песнички језик (да ли са језиком описа — везивним дескриптивним језиком — или са језиком математичких фор- мула), Јовић, наше је мишљење, користећи неспецифираност Марку- совог језика, пренебрегава његову основну идеју. Јасно је, или је то наше уверење, да се строги и логично организовани језик математичких фор- мула супротставља слободној, неспутаној метафорици песничког језика. Маркус, водећи рачуна о лингвистичким учењима о опозитности дистинк- тивних фактора, у ствари, верује да се поредбом екстрема (математички језик : песнички језик) може више рећи о оба сегмента поређења него поређењем феномена који су по својој структури ближи (језик свакод- дневне комуникације : песнички језик). Тачно је да би се суштина од- носа могла установити и у овом другом пару, али нам се чини да је Мар- кус у праву — *оперативнија је дисјинкција екстрема од дисјинкције сличних феномена*. Постоје песници чији се поетски језик минимално (или

нимало) не разликује од језика свакодневне комуникације — тако да тај отклон практично спречава утврђивање круцијалних разлика двају језичких подсистема. У пољу смо, дакле, теорије, где је свака језичка експликација проблема нужно усмерена на крајњу прецизност, иначе од тврдњи и решења не остаје много. Тако кад Д. Јовић каже: „Ако обични језик обележимо са L_1 , а песнички са L_2 — затим показаном операцијом једну конструкцију преиначимо у другу, онда ће уједно иста конструкција променити тип језика” (стр. 11), то је подложно критици из више разлога, од којих нам се најважнијим чине следећи: непажљиво се говори о томе како се *једна* конструкција претвара у *другу* и из тога закључује како ће *исти* конструкција променити тип језика. У првом случају говори се о *две* конструкције да би се затим закључило како је реч о *једној* конструкцији која мења тип језика. О чему се ради? Реч је о синтаксички истом моделу (примеру) конструкције и о семантички две конструкције, које само условно спадају у два језичка подсистема (подсистем је, не заборавимо, факултативни конструкт!). Наиме, једна конструкција карактеристична је за свакодневни језик, рецимо: *Пада снег*. Заменом само једног елемента она се претвара у семантички другачију конструкцију: *Плаче снег*. Оно што је битно, то је да ова друга реченица, по свему судећи, делује „песничкије”. (Не сме се, при томе, заборавити да и прва реченица није немогућа у поетском језику.) Али, наше је мишљење, да је и друга конструкција (*плаче снег*) могућа, иако мање могућа, и у свакодневном језику, у нарочитом контексту. Шта желимо рећи? Круцијални проблем ових анализа песничког и свакодневног језика јесте да се они често мешају. Сам појам песничког језика би, говорећи Бирвишовим терминима, такође, био један „систем” који би у себе укључивао и тако бизарне песничко-језичке експерименте какав је Хлебњиковљев песнички језик, и тако метафорички сложен језик какав је песнички текст „Коре” Васка Попе, али и толико близак језику свакодневне комуникације језик какав је песнички језик многих савремених песника (па и Попин у књизи „Рез”). Контекст и медијум у којима се остварују битни су елементи помоћу којих вршимо анализу и класификацију подсистема. Тачно је да је, статистички посматрано, песнички језик метафоричнији од језика свакодневне комуникације, али је несумњиво да је метафоричност особина и овог другог. (Говорећи језиком теорије скупова, рекли бисмо да се скуп (језика) песничких остварења и скуп свакодневног језика понекад поклапају, понекад стварају унију два скупа, понекад је реч о пресеку ових скупова, а понекад о два удаљена скупа у којима су само неки језички елементи хомологни.) У сваком случају, семантичка анализа је најчешће онај начин којим можемо увидети разлику ових двају ентитета (свакодневни језик : песнички језик) — у пољу смо Сосиоровог *говора* — и стога нам се, још једном кажемо, Маркусов предлог опозиције математичког језика и песничког чини методолошки и практично делотворнијим.

Покушавајући да свој теоретски текст организује као жив и полемичан рад, Јовић записује, помало и у контроверзи са ранијим, аподиктичким тврдњама: „Песнички језик образује посебан подскуп у истом

семиотском коду са свакодневним језиком. Остаје да се докаже да ли је та граматика подскуп граматике L_1 , или је, ипак, аутономна категорија” (стр. 13). Чини нам се да без обзира на, на изглед, храбро експлицитан проблем, (обавештенији) читалац зна унапред на који ће начин он бити решен, па му преостаје да то пронађе у закључку текста.

Остављајући тренутно по страни назначену недоумицу, Јовић зачиње дискусију о мотивисаности и немотивисаности језичког знака која је трајала и траје вековима, почевши, у европској спекулативној мисли, још од Платоновог „Кратила”. Прихватањем немотивисаности језичког знака на нивоу више језика (јединице које означавају исту ствар различито гласе), Д. Јовић међутим тврди да на нивоу истог језика несумњиво постоји мотивисаност (употребе) језичких знакова, и тако се, изгледа, као и Р. Јакобсон (в. „Шест предавања о језику и значењу”, КЗ Нови Сад, Нови Сад 1986.), супротставља заговорницима потпуне арбитражности знака, какав је био Сосир). У нашем виђењу реч је о два нивоа стварности и размишљања. У првом случају говори се о вези *ствари и речи*, а у другом о вези људске свести и речи. У првом о онтологији, а у другом о психологији.

Кад говори о карактеристикама песничког језика, Јовић показује колико је тешко директно навести његове аутохтоне особине, па се наводи само једна: „Свакодневни језик је најчешће денотативан. Песнички је готово увек прожет високим степеном конотативности” (стр. 15). Језик свакодневне комуникације углавном је усмерен на што прецизније и економичније преношење информација, језик поезије усмерен је на емитовање сложених порука и значења (последница тога су и појава многих теорија које се баве тумачењем песничког језика у нашем веку — теорије отвореног дела (Еко), теорије рецепције (Јаус), херменеутике итд.). Врло је важна идеја Д. Јовића која гласи: „У поетском језику се до извесне мере поништава једно од кључних правила теорије информације да мања предвидљивост некога елемента или неке конструкције обавезно носи већу количину информације” (стр. 19). Управо ова тврдња још једном имплицитно истиче различитост порука у свакодневној комуникацији и поезији. Поезија је сложена информација и у покушајима њеног (језичког) тумачења мора се ићи од случаја до случаја, при чему се проблем изолованости, „неприродне” одвојености текста од аутора и нешто што би метафорично назвали „самоћом текста”, показују као један од најважнијих услова постојања и разумевања поезије.

После исцрпне и дигресивне анализе, Јовић наново долази до питања да ли постоје стварне основе за разликовање поетске граматике од граматике свакодневног језика. Поетску граматику он схвата као збирни појам из кога покушава да препозна заједничке параметре како би њиховим уопштавањем тражио могућност да се поетска граматика формулише као јединствен појам — што „тешко полази за руком” (стр. 23).

Оно што некога може изненадити, а што је логична последица стања ствари, то је Јовићев закључак да се необична и неуобичајена комбинаторика језичких јединица види као основни елемент песничког текста — с чим се, иначе, у потпуности слажемо. Очито смо на плану семантике,

тј. на плану *јовора*. Сосирова дистинкција *језика* и *јовора* била је, углавном, условљена његовом жељом да се наука о језику успостави као егзактна наука. Зато је елиминисао говор као теоретски неосвојиво поље за теорију језика. Сложићемо се да је поезија један вид језичке праксе — говора. Граматика поезије требало би да буде егзактна наука за проучавање поетског језика (практичне употребе језика — говора, дакле). Јасно је да и текст Д. Јовића, нити било који други текст, управо због наведеног (статуса и карактеристика поезије) и захтева егзактности науке, не може бити успостављен као универзално решење, већ као евентуална оперативна теорија, у најбољем случају каталог предлога. Тако се и проблем поетске граматике нама чини не само као нерешен у уводном тексту „Језичког система и поетске граматике”, него и као истински нерешив, уопште.

У другом тексту из ове књиге Јовић креће још од античких времена, налазећи елементе лингвостилистике у Платоновим дијалозима, Аристотеловим радовима итд. У чланку се разматрају неке од идеја Балија, Сосировог ученика и оснивача модерне стилистике, потом он разматра тезе Прашког лингвистичког серкла, откривајући у поставкама Јакобсона, Мукаржовског и других идеје које су и данас подстицајне за проучавање језика у књижевним делима, посебно у поезији. Од теза Пражана Јовић се посебно бави оном по којој у свакодневном говору средства изражавања теже *ауџомајизацији*, а у песничком тексту *акџуелизацији*. Ова луцидна идеја постаје још прихватљивија ако се, како Јовић чини, подразумева да је реч о „статистичкој доминацији” једне или друге тенденције. Тада се и историја поезије може указати као стална борба песника са песничким изразом, који у делима значајних аутора тежи актуелизацији да би у делима епигона тежио аутоматизацији и некреативном третирању поступака, модела и језика. У овом тексту веома су подстицајне Јовићеве идеје о редундантности у песничком делу, док се у његовом закључном делу само овлашно назначује да и генеративни поступци доприносе текстуалној анализи поетских и других текстова.

На почетку овог приказа истакли смо брижљиво спроведену структуру књиге, а у њен други део, онај који се бави лингвостилистиком, спада и текст *Лингвостилистика као џрмењена наука*. Почињући кратким разматрањем идеја Балија и Пражана, Јовић примећује недефинисаност лингвостилистике као дисциплине речима: „Не може се рећи да је ова научна дисциплина област прецизно одређена нити према лингвистици нити према стилистици. Исто тако и према примењеној лингвистици” (стр. 39). О овоме посредно сведочи и недавно објављен „Речник књижевних термина” (изд. „Нолита” и Института за књижевност и уметност у Београду) у коме ћемо узалуд тражити одредницу „лингвостилистика”. Критикујући дефиницију Ахманове, Јовић овако прецизира свој став према лингвостилистици: „Основни задатак лингвостилистике је изучавање улоге језика у конституисању било које врсте текста, и било какве говорне или писане комуникације” (стр. 40). Без даље дискусије о оваквој дефиницији, која је код Јовића само полазиште за разматрање статуса лингвостилистике, износимо своју (могућу) дефи-

ницију: „Основни задатак лингвостилистике био би проучавање различитих текстова и језичких порука, њиховог језика, начина на који се у језику (помоћу језика), језичким средствима конституишу текстови (поруке). Други задатак је конкретно проучавање језичких елемената који формирају текст (одређеног профила) и утичу на његову стилску обојеност.” У даљем тексту Д. Јовић разматра практичне користи од лингвостилистике, пружајући широку панораму њене употребљивости.

О проблематици мерења информативности поетских текстова говори се у наредна два чланка у књизи. У првом *О изучавању знаковних система шекспира* аутор разматра тезе Пражана, налазећи у њима извор Лотманових, Екових, Маркусових и других радова и теорија.

Док разматра песнички језик Бранка Миљковића, Д. Јовић записује: „У његовим исказима нема аграматичности према нормативној граматици, али је семантичка кореспонденција његовог језика са језиком обичне комуникације готово сасвим прекинута” (стр. 57). Тако се имплиците одговара на многа питања која је аутор решавао у првом чланку ове своје књиге, о чему смо шире говорили на почетку текста. Трдући се да недогматично приступа тексту, Јовић ће рећи: „У поетском тексту све језичке јединице теже да се „отргну” из загрљаја устаљеног система” (стр. 61). Ова уопштена тврдња је, по нашем мишљењу, неприхватљива. Били бисмо склонији идеји да само неке јединице (речи или синтагме, најчешће) и у неким песмама, што се разликује, идући од једног до другог песника, од једне до друге стилске формације, томе теже. Слично је и с тврдњом „мерити се мора”, која је лајтмотив друге половине текста *О изучавању знаковних система шекспира*. Значење „мерења” није довољно прецизирано. Када говоримо о њему, обично подразумевамо употребу извесних инструмената и мерних поступака, а нити један инструмент или поступак, колико нам је познато, до сада није успео да замени класичну читалачку рецепцију дела, нити стручну критичарску процену (на основу дијахроног и синхроног контекста у коме се дело јавља, његових језичких и естетских карактеристика итд.). У наредном тексту *Два шекспира мерења његовске информације* Д. Јовић демонстрира управо ту немогућност мерења поетске информације. Пошто у уводу овог рада истиче познате недостатке импресионистички оријентисане књижевне критике (једном речју: критичарски субјективизам), он ће јој супротставити егзактнија мерења, заснована на теорији информација и семиологији. Улазећи у разноврсне дигресије, коментаришући познату Белићеву дефиницију реченице и откривајући њену хомологију са неким поставкама теорије информација, те промишљајући неке од формула за мерење количине информација текстова, Јовић долази до закључка: „Не изгледа да ће се поетска информација икада моћи посве тачно мерити” (стр. 78). Овај закључак не само што нас, на изглед, директно враћа импресионистичком „мерењу” поетског текста, него, на неки начин, поништава и смисао целог чланка, који је, не заборавимо, пошао управо од констатације да се субјективизам, произвољност критичара мора елиминисати модерним методима мерења. (Док смо читали поменути чланак, чинило нам се, да се појам мерења у својој бити пре

свега односи на теорију информација и разне медије за пренос порука, и да је његово увођење у рецепцију књижевности и критички приступ разматрања књижевних дела на погрешном путу.)

Два наредна поглавља књиге „Језички систем и поетска граматика” спадају у њене најбоље странице. Реч је о текстовима *Језички слојеви модерној српској романа и Стандардни језик и језик књижевности дела* који би улазили у круг типолошких проучавања језика савремене српске прозе. Иако аутор истиче да су ова два рада више скице, са ограниченим узорком испитивања, класификације до којих је дошао у својим испитивањима не само да су веома објективне и оперативне већ пружају подстицаје и за будуће радове домаћих лингвиста. На основу употребе језика у њима, Јовић разликује три глобалне тенденције у савременој српској прози. У прву спадају дела исписана дијалекатским идиомом („Петријин венац” Д. Михајловића); у другу дела исписана језиком норме, стандардним књижевним језиком (ми бисмо рекли да је овакво дело „Гробница за Бориса Давидовича” Д. Киша) — а у оквиру ове групе Јовић прави и дистинкцију између романа писаних у духу норме са мноштвом покрајинских речи, облика и израза („Доротеј” Д. Ненадића) и дела у којима је језик норме проткан идиоматском лексиком, облицима и изразима различитих социјалних слојева („Неко је оклеветао Хегела” Р. Смиљанића). И на крају, у трећу тенденцију аутор убраја дела писана комбинацијом ових двају језичких поступака (убличавања прозне грађе) и ту му је најизразитији пример „Нишчи” В. Стевановића, а ми бисмо додали подједнако интересантан случај романа „Тutori” Боре Ђосића. После овакве класификације следе прецизне анализе језика наведених писаца и дела. И наредни текст, *Стандардни језик и језик књижевности дела*, доноси сличну проблематику, али је нагласак у њему на дистингвирању стандардног језика и језика књижевног дела. (Нама се чини да постоје и дела у којима стандардни језик представља основну материју у којој писац креира свој књижевни свет — па би се у оваквим делима могао изучавати стандардни језик и његове карактеристике. Такав је случај у прозним остварењима Киша, Павличића, Ковача, Кекановића и многих млађих савремених прозаиста.) У закључку овог чланка Д. Јовић разматра потенцијалне последице дељења и одвајања стандардног језика у односу на језик књижевних дела. (Мислимо да ће у будућности лингвисти имати мање потешкоћа при анализирању неких типова језика књижевних дела, будући да савремени медији и средства комуникације утичу, то је познат процес, на све брже елиминисање дијалеката и говора ван норме. Испитивачима дијалекатских говора данас је све теже наћи, и у забаченијим крајевима, праве информаторе за одређене типове говора. Чини нам се да ће све мање бити романа исписаних у дијалекту какав је „Петријин венац”, мада ће, вероватно, насупрот томе, лингвисти бити у ситуацији да се баве различитим социјално и генерацијски обојеним градским идиомима, који ће наћи места и у прози домаћих писаца.)

Закључним текстом *Моћи и домјини језика* Јовић чини напор да синтетички експлицира и промисли многобројне проблеме којима се

позабавио у својој књизи. Тако ће он поново зауставити своју пажњу над дефиницијом језика као система, говориће о (не)мотивисаности језичког знака, бавиће се разликама свакодневног говора и песничког језика, проблематиком нормирања и стандардизације језика, покушаће да још једном истакне и формулише разлога за разликовање стандардног језика и језика књижевних дела. За разлику од аутора који у последњој деценији све више истичу репресивну снагу језика (њен утицај на обликовање људске свести и, њеним посредством, стварности, извори су у Сапир-Ворфовој хипотези), Душан Јовић се придружује писцима који језик као медиј људског споразумевања уздижу на пиједестал хуманистички обојене визије људске будућности. (У овом контексту, не знамо зашто, аутор се наново враћа идеји о мерењу кроз исказ: „Потенцијалне моћи језика су огромне, нарочито ако се мерења успоставе методима и инструментима којима се служе егзактне науке” (стр. 145). Нејасно је какве везе постоје између иманентних снага језика и метода за њихово мерење. По нашем мишљењу, оне су повезане само у практичној анализи језика, уз сва раније назначена ограничења, а потпуно су ван феномена језика по себи као медијума људске комуникације.)

Слабости књиге „Језички систем и поетска граматика”, налазе се у честим понављањима, дигресивним враћањима на раније елабориране проблеме и решења и, што нарочито смета, у покатакд нејасним и непотпуним формулацијама.

Треба рећи да је на својим најбољим страницама, било у живим дискусијама одређених проблема савремене лингвистичке науке и њених дисциплина, било у практичној анализи језичких феномена у различитим књижевним делима, књига Д. Јовића знатно премашила своје амбиције назначене у краткој *Напомени* (стр. 153) ове књиге. Најуспелије странице књиге вредан су подстицај млађим истраживачима језика у области лингвистике, лингвостилистике, стилистике, књижевности и других блиских дисциплина. Реч је о значајном научном делу на чије ћемо се идеје и решења несумњиво враћати у будућим радовима.

Београд

Васа Павковић

BRANISLAV OSTOJIĆ, O crnogorskom književnojezičkom izrazu, Titograd (1985), стр. 5—228.

Ова Остојићева књига није инконтинуо писани текст, већ су у њој скупљени пишчеви чланци објављени у часописима и листовима „последњих дванаест година”. Ти чланци су својом тематиком заиста у оквиру онога што казује наслов књиге, али је сваки за себе, сваки представља посебну „грађевинску циглу”, а сви заједно не пружају целовиту историју писане речи у Црној Гори. Ова књига чини, дакле, комађе те историје, али не и ту историју. То у предговору подвлачи и сам аутор („тематика црногорског књижевнојезичког израза само је дјелимично обухваћена овом књигом”).*

Али, иако су чланци у овој књизи самосвојни, сваки за себе, и писани „под различитим околностима и намјењивани у различите сврхе”, они су врло корисна грађа и научна осветљења за историју писаног језика у Црној Гори и српскохрватског језика уопште, тим пре што језичке појаве нису давале у овој књизи само у светлости књижевнојезичких и друштвених прилика у Црној Гори, већ и у светлости развојка тих појава на целокупном српскохрватском језичком простору, и то у дијахроној и синхроној димензији. То повезивање прошлости језика са његовом садашњошћу и књижевног језика са одговарајућим стањем у народним говорима омогућује да се успешно прати генеза овог или оног језичког феномена. Мислим да се ова књига не може мимоићи при писању целовите историје српскохрватског језика, имајући при томе на уму не само историју књижевног језика, већ и историјску дијалектологију.

Књига се састоји из три одељка: 1. О црногорском књижевнојезичком изразу; 2. Неке особине Његошева језика; 3. Из синтаксе језика Марка Миљанова.

У првом одељку обрађене су ове теме: српскохрватски језик у чланцима и прилозима у црногорским часописима 1871—1912; изучавање језика црногорских владика предвуковског периода; дијалекатско и књижевно у језику Петра I Петровића; детерминација глагола у „Српском буквару” из 1836. год.; Вуков књ. ј. у Црној Гори; о језику

*Наслов књиге би могао асоцирати на постојање „самосвојног” језичког израза у Црној Гори. Међутим, тај израз припада ијекавском изговору источне варијанте српскохрватског књижевног израза.

неких црногорских писаца 19. века; Љубишин допринос српскохрв. књ. ј.; проблем наставака *-ијех*, *-ијем(а)* и *-их*, *им(а)* од Његоша до 1918; дистрибуција посесивних елемената у црногорској литератури од Његоша до 1918.

У другом делу се говори: о клетвама у „Горском вијенцу”; о Његошевој синтагми „brate рано”; о семантичкој вредности облика *лик* у Његошевим стиховима; о конструкцији *за + инфинитив* у Његоша; о Његошевом делу као извору за Даничићево стандардизовање облика српскохрватског језика.

Трећи део је углавном посвећен предлошко-падежним конструкцијама у делима Марка Миљанова, реду речи, конгруенцији, глаголској детерминацији и др. у тим делима.

Дат је, као увод, и преглед лингвистичких испитивања у Црној Гори.

Бранислав Остојић истиче народни језик као једну од битних појава у црногорским списима, особито у писмима и владичанским посланицама не само вуковске и поствуковске епохе већ у знатној мери и предвуковске. Док је језик, нпр., војвођанских писаца био под снажним утицајем славеносерпског, дотле тог утицаја није било у толикој мери у Црној Гори. Сасвим је разумљиво зашто се Петар I обраћао народу на народном језику у својим чувеним посланицама и зашто Остојић вели да је Петар I Петровић „значајан претходник Вука Караџића“ у пословима увођења народног језика у књижевност; исто тако је значајно то што је он, Петар I, употребом народног језика у својим посланицама Црногорцима, прокрчио пут Његошу да употреби народни језик у свом књижевном стваралаштву. Отуда ни борба за народни језик у књижевности није овде морала бити тако бескомпромисна и оштра какву је Вук водио у Војводини и другде. Од пресудног је утицаја за употребу народног језика у црногорској писаној речи то што је Његош свој „Горски вијенац“ испевао на народном језику. То дело је слика народног језика у његовом ондашњем најизразитијем и најречитијем виду. Изражавајући саму суштину народног бића и легавши у душу народа, „Горски вијенац”, се, тако рећи, и језички преточио у народ: не само што су многи из народа умели подигнуте главе да изговоре напамет читаве странице овог знаменитог дела већ су и постњегошевски црногорски писци, стојећи под моћним дејством Његошеве поезије, стајали и под њеним језичким утицајем. Нема сумње, Његош је, моћно подупревши Вукове напоре око увођења народног језика у књижевност, један од утемељивача модерног српскохрватског језика.

Не сме се, разуме се, сметнути с ума ни народна — прво усмена па после и писана — приповедачка и песничка књижевност као подлога свему томе. У условима тешких борби за опстанак и слободу, кад су се „просипали и на камену мешцали крв и млеко“, народ је у својим песмама и причама не само величао славу својих победа већ се и језички успињао до максималног језичког израза. Све то није могло проћи

без језичког утицаја на оне који су се прихватили пера. Па и сам Његош је изникао из богатог врела народног песничког стваралаштва, које је, оплемењено Његошевом генијалношћу, израсло у један од најплеменитијих звукова.

Једна од даљих одлика Остојићеве књиге јесте то што он језички феномен непрекидно сагледа у језичком природном амбијенту — у друштвеним, економским, политичким, културним и др. приликама у којима се развија.

Наш књижевни језик није одједанпут израстао из народног језика, већ је из њега израстао постепено, све док своје биће није очистио од покрајинизама и постао општеномерно добро. Остојић подвлачи да је и сам Вук, борећи се за народни језик у књижевности, дуго употребљавао приличан број дијалектизама у свом писању. Оно време било је време српскохрватског језичког препорода, па је сасвим разумљиво што је то било тако. Вук је, истина, имао утицаја на језик црногорских писаца 19. века, али се они, с друге стране, нису сасвим одвајали од језика црногорских народних говора, тј. од језика свог родног краја. И то је спорадично трајало све овамо до најновијих времена. То, разуме се, није ништа необично — у последње време нашу књижевност заплускују снажни таласи књижевних дела писаних језиком покрајинских говора. И Љубиша је, каже Остојић, писао народним језиком, само је његов језик, у односу на течни, престоплеменити језик народних приповедака, помало „чворноват“, што је последица језика Љубишиног родног краја и Љубишине списатељске ерудиције.

У току дугих тешких векова народног живота оптаивни радни глаголски придев израстао је у знатну језичку категорију у нашим народним говорима, особито у клетвама, па тако и у црногорским народним говорима, а онда се одатле, кристализован изузетним Његошевим духом, прелио и у „Горски вијенаг“; Његош је свој клетвени језик хармонично уклопио у свој књижевнојезички песнички израз.

Ако Остојићеве теме и јесу, бар понекад, уске у односу на целокупност нашег језика, могло би се помислити да му је у томе мањак. Али ако се има на уму велика Остојићева ревност да до краја исцрпи тематику коју обрађује, да истражи све њене рефлексе, онда се мора рећи да се његов „мањак“ преобраћа у вишак. Треба само погледати колику је све литературу прегурио и куд се све окретао да би поближе испитао конструкцију *за + инфинитив*, па да се човек у то увери. На основу богатог материјала и анализа Остојић долази до закључка да та појава у нашем језику не мора бити германског или романског порекла, већ да се на њу — с обзиром на њено релативно често појављивање у историјским списима, народним говорима и у књижевним делима онамо од краја 12. века па овамо до дана данашњега — може гледати као на аутентичну појаву у српскохрватском језику, и поред тога што се он слаже са мишљењем да је та конструкција „груба грешка“ у нашем језику („И ми се слажемо с таквим оцјенама наших лингвиста“, стр. 123).

Вук је у предговору другом издању свог Српског рјечника (1852) написао: „Нити мислим ја нити ваља да мисли ко други да су у овој књизи све ријечи народа нашега”, па Остојић у вези са тим вели да су црногорски писци чланака о језику указивали на то на што је и Вук указивао и да је због тога неопходна потреба да се речи стално купе по народу, јер оне, у процесима живота, непрестано настају и нестају, а губитак макар једне једине речи значи губитак делића живота.

Остојић се у овој својој књизи дотакао заиста великог броја појединих питања нашег језика. Дотакао се и питања посесивног генитива типа *Бријеј Војводића*, али се није упуштао у разматрање је ли то ген. једн. или ген. мн., о чему је у нашој лингвистичкој литератури доста расправљано без дефинитивних резултата. — Кад је говорио о томе да Даничић, на основу ексцерпираног материјала, каже да не постоји прости глагол *весићи* према обичним сложеним *довесићи*, *увесићи* итд., Остојић је могао рећи да и тај основни облик (*весићи*) постоји у неким народним говорима (нпр. „Оћеш ли вѣсти ове коње на воду?”, у ускочком), а нотирали су га неки наши речници. — Кад је била реч о одређ. и неодређ. придевима, могао је, мислим, бити поменут и међутип *жу́та-жу́йи́и(а)* — *жу́тог(а)*, који је нотирао и Вук (Грамм. и полем. списи, књ. 2, св. I, Београд, 1984, 48), а који је, поред осталог, занемарен и у нашим школским граматицима.

Остојић је указао да ни дан-данас немамо целовите историје српско-хрватског језика и поред наше богате лингвистичке литературе из те области; да у Црној Гори нема довољно социолингвистичких проучавања; да сви црногорски народни говори нису још довољно проучени (Његуши, Кучи, Санџак, Језера, Шаранци); да велики број црногорске периодике још није проучен с језичке стране колико треба; итд.

Остојић је навео и богату домаћу и инострану литературу којом се служио при писању својих текстова и своја запажања и закључке поткрепљивао мишљењима домаћих и страних лингвистичких аутора.

Лектору су се поткрале неке ситније језичко-правописне омашке: испуштити (6), потстиче (16, 22), стодесети (16), уствари (28, 94), црногорско приморје (30), не располажемо са цјелокупним Љубициним лексичким фондом (76), притом (105).

Не могу а да овде не кажем реч-две о једној ситној појави која се уврежила у нашем данашњем писаном језику и тиме постала крупна. Најме, данас у нас готово нико не пише: *немачко-српски* речник, *совјетско-амерички* преговори, *йеј-шесџ*, *реч-две* итд., већ: *немачко — српски* речник, *совјетско — амерички* преговори, *йеј — шесџ* итд. Тако готово кроз цео текст стоји и у овој Остојићевој књизи: *линџвистичко — грамаџичка* тумачења (20), у *Херцеј — Новом* (24, 81, 83. и 91), *друшџвено — истџријске йриликџ* (29), *семанџичко — синџлакџички* ниво (50), *замџенџичко — йридџевске* ријечи (79), *емоџионално — екџфресивни* (117) итд.

Као што се види, свуда је цртица без размака око себе замењена цртом са размацима око себе, а налази се у оваквим ситуацијама и на цртицу са размацима око себе.

Ја ове не бих помињао, тим пре што је то углавном пука формалност, али је узело маха.

Београд

Милија Сиванић

ОБАВЕШТЕЊЕ О ДВА ИЗУЗЕТНА ИЗДАЊА

1. НИКОЛА РОДИЋ — ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ, **Мирослављево јеванђеље**, критичко издање, Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXIII, Београд 1986, 344 + 6 репродукција.

Издање Мирослављевог јеванђеља од вишеструког је значаја. Овај споменик је најстарија књига написана српском редакцијом старословенског језика, и већ самом том чињеницом заузима посебно место међу осталим преписима јеванђеља из раног периода. Сам рукопис представља репрезентативан препис изборног јеванђеља тзв. апракоса, писан за хумског кнеза Мирослава пред крај XII века. За научне кругове овај споменик је изузетно интересантан; по свом типолошко-структурном типу стоји усамљен у односу на јужнословенску и источнословенску традицију. До сада је научна јавност имала на располагању само фотолитографско издање Љубе Стојановића (Беч 1897), које је велики раритет. И у другим словенским центрима ради се на издавању важних јеванђељских текстова, о чему је било речи у прошлом броју Јужнословенског филолога.¹

Текст Мирослављевог јеванђеља у овом критичком издању је рашчитан и представљен у облику дипломатичког издања, што значи да је *scriptura continua* разбијена на речи. Оригинална интерпункција је задржана, с тим што је тачка спуштена на доњи ред, док у оригиналу стоји у средини између горње и доње линије. Текст је подељен на стихове према Јагићевом издању *Codex Magianus*. Посебно је означена оригинална пагинација на маргини издања; усправном цртом обележена је граница стиха, а са две усправне црте граница ступца. Скраћенице нису разрешаване. Надредна слова су пресликана и стоје на истом месту као и у рукопису. Лигатуре су разрешене тако што је испод слова стављен спојни знак. Рубрике испред сваког читања су издвојене, што доприноси прегледности и олакшава коришћење издања. Испред сваког читања стоји и податак о садржају читања.

¹ Никола Родич, Два значајна издања јеванђељског текста 1. Банишко евангелије, 2. Апракос Мстислава Великог, Јужнословенски филолог, XLII, Београд 1986, стр. 185—198.

Издање Мирослављевог јеванђеља представља напредак у погледу издавачке технике. Снабдевано је критичким апаратом који садржи лексичке варијанте, тзв. *разночињенија* из других шест рукописа српских јеванђеља из XIII века (три апракоса и три тетрајеванђеља). Овакав критички апарат представља драгоцен извор за проучавање старе лексике и синонимике. Посебно треба истаћи начин давања разночтенија, који омогућује да се према критичком апарату овог издања могу пратити односи једних рукописа према другима. У случајевима кад се показује лексичка разлика, прво се наводи реч из Мирослављевог јеванђеља, затим се наводе остали споменици који се слажу са њим, а потом се повлаком одваја реч која представља варијанту са потврдама у којим се споменицима она јавља. Ако има више варијаната, увек се показује који се споменици поклапају.

Издање има и паракритички апарат, у коме се указује на омашке и грешке писара, као и на случајеве када је неки део текста у рукопису исписан на маргини, односно испод или изнад реда (што је у издању стављено на своје место).

У *Уводу* се говори о писарима, даје се историјат споменика и укратко сумирају досадашња научна сазнања о Мирослављевом јеванђељу. Приређивачи рукописа указују и на одлике ортографије овог раног споменика, одређујући, затим, место овог рукописа у склопу целокупне српске редакције због — како кажу аутори — „изузетног значаја [ортографије Мирослављевог јеванђеља] за историју књижевног језика на нашем тлу, посебно за разумевање настанка и развоја српске редакције старссловенског језика” (12. стр.). На крају уводног дела наведена је обимна, библиографија о Мирослављевом јеванђељу, што ово издање чини још значајнијим за проучавање јеванђељског текста.

На крају књиге дати су и садржаји читања јеванђеља према јеванђелистима, распоред и садржај читања по данима црквеног календара и Мирослављевог јеванђеља и појединачно за сва три апракоса који се наводе у критичком апарату (Вуканово јеванђеље, Апракос Црколез бр. 1, Апракос Хиландар бр. 8). Посебна вредност овог издања је и то што омогућава да се на једном месту упореде структуре четири апракоса. Подударност или неподударност читања у поједине дане као и месецослова пружају јако много података о текстолошкој сродности појединих апракоса, што, са своје стране, умногоме може да помогне језичкој анализи датих рукописа.

У прилогу се налази пет репродукција у боји, а фотографија прве стране Мирослављевог јеванђеља срећно је уклопљена у штампани текст на почетку издања. Иако је фотографија само бледа слика оригинала, она уз овакво издање дочарава и визуелну лепоту самог рукописа који, као споменик из далеке културне прошлости, заузима данас изузетно место.

Издање Мирослављевог јеванђеља које је пред нама, плод дугогодишњег рада врских филолога — Николе Родића и Гордане Јовановић, представља културни догађај не само у српској старословенистици, већ ће, уверени смо, изазвати пажњу и славистичких стручњака широм света.

Београд

Радмила Ковачевић

2. Хвалов зборник

Репрезентативно издање Хваловог зборника, које је издала АНУ БиХ у сарадњи с издавачким предузећем „Свјетлост“ из Сарајева, представља досад први подухват те врсте у Босни и Херцеговини. Издање је у два тома, један је фототипски у боји, те потпуно вјерно репродукује оригинал, који се налази у Болоњи (Bibliotheca Universitaria, сигн. MSS №. 3575-B), а досад је био тешко приступачан широј научној и културној јавности.

Друга књига је транскрибиран потпуни текст са критичким и паракритичким апаратом, те с Уводом, који садржи чланке што разматрају опћу проблематику Хваловог зборника, његов језик, писмо, илуминацију, те опће напомене о самом издању. Увод је преведен на енглески језик и снабђевен литературом о Зборнику.

Читав подухват зачет је у оквиру пројекта историје књижевности народа Босне и Херцеговине, који је започет у АНУ БиХ под руководством академика Мидхата Беггића, а сама идеја о издавању Хваловог зборника јавила се у тзв. поткомисији за средњи вијек. Организирана је екипа научних радника из разних центара (др Аница Назор и др Бисерка Грабар из Загреба, др Вера Јерковић из Новог Сада, др Херта Куна и Невенка Гошић из Сарајева), која је урадила транскрипт и критички апарат, а колационирање с оригиналом, уједначавање и коначну редакцију др Херта Куна. Један дио транскрипта (Псалтир), али без критичког апарата, рад је др Марије Пантелић из Загреба.

Кодекс је изванредно добро сачуван, готово без оштећења, а с умјетничке стране представља изузетно висок домет средњовјековне илуминације, о чему је у чланку Увода писала др Јованка Максимовић.

Хвалов зборник је написан 1404. године за босанског војводу и сплитског херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића, тада најзначајнијег босанског великаша, кога је Ладислав Ањжувинац, један од претендата на хрватско-угарски пријесто, који се 1403. крунисао у Задру, именовано за свог намјесника за Босну и Хрватску. Кодекс је писао „крстјанин“ Хвал, како се потписао у колофону који је цео сачуван и према коме се може закључити да Зборник припада култним списима „цркве бо-

санске“, јер је наглашено и то да је написан у вријеме „дида Радомира“, поглавара „цркве босанске“.

Иако се не може тачно реконструисати пут кодекса из Босне до Болоње, највјероватнија је претпоставка да су Хрвојеви наследници пренијели рукопис у Италију, преко Далмације или директно, послје доласка Турака и слома босанске државности, или можда и нешто раније.

Засад се поуздано зна само да је у Универзитетску библиотеку у Болоњи стигао посредством папе Бенедикта XIV, којему га је поклонио талијански лингвиста Giacomo Facciolati (1682—1769).

Томе у прилог говори и чињеница да је кодекс малог формата (17 × 11 cm), према томе и лако преносив, као и готово сви босански рукописи (осим нешто већих Григорович-Гиљфердингових листића). Писан је на пергаменту, босанским ћириличким писмом, са свим особинама карактеристичним за босанске рукописе укључујући и специфичности ових рукописа као што је *scriptura continua* и механичко сијечење ријечи на крају ретка. Двоступчан је, укупно има 364 листа, од којих је 359 пагинирано и на њима је текст Зборника.

Садржајем Хвалов зборник обухвата практично цијели репертоар који је иначе заступљен у сачуваним рукописима који припадају „цркви босанској“, тј. има четворојеванђеље, Апокалипсу, Дјела апостолска и Посланице. Међутим, на крају је додан Псалтир са осам старозавјетних библијских пјесама, те Маријин кантик, а иза Апокалипсе долази Декалог. У босанским рукописима иначе нема текстова из Старог завјета. Између Декалога и Дјела апостолских уметнута су и четири апокрифна, неблијска текста, а такође је и поредак Посланица специфичан, јер тзв. католичке посланице долазе прије Павлових. Осим тога уз књиге Новог завјета иду и неки пратећи текстови: испред четворојеванђеља је Јевсевијева посланица Кипријану са 10 табела конкорданце; испред сваког јеванђеља долази попис глава; иза јеванђеља слиједи биљешка о писцима јеванђеља; испред Дјела апостолских Јевталијев предговор, па чланак о главама Дјела апостолских и чланак Историја Дјела апостолских, те испред Павлових посланица Јевталијев предговор и преглед њихових дијелова, глава и стихова. Све посланице имају на почетку, такође, попис глава, а пред Посланицом Јеврејима чланак у ком се доказује да је Павлова, док је пред посланицама Римљанима и I и II Коринћанима дат њихов кратки садржај.

Кодекс је, очигледно, по доласку у Библиотеку у Болоњи поновно увезан, те се може сматрати да су корице нове, извршена је и накнадна пагинација, која је видљива и на фотокопијама. При повезу је изгубљен, уколико није већ недостајао, претпоследњи лист, јер последњи кантик није довршен, прекида се у 68. стиху; на последњем 359. листу је колофон.

Књига транскрипта је по формату знатно већа, с обзиром на то да се слиједио принцип транскрипције страница на страницу, али је из техничких, а и знанствених разлога изостало праћење по редовима. Наиме, како је речено, у кодексу је вршено механичко сијечење ријечи на крају ретка, а транскрипт је настојао да олакша праћење текста тиме

што је извршена подјела текста на ријечи, стављена савремена интерпункција и текст подијељен на главе и стихове према модерној Библији најновијег српскохрватског издања. Транскрипција је рађена старијим типом ћирилице, те није разрјешавано „шта“ и „јат“ Међутим, у критичком апарату су забиљежене све морфолошке, лексичке, синтаксичке и текстуалне варијанте већег броја осталих босанских кодекса.

У ствари, од јеванђеља су одабрана за паралеле сљедећа: Дивошево, као најстарије и релативно потпуно четворојеванђеље, Никољско због Даничићевог мишљења да га је, такође, писао Хвал, Копитарово као јеванђеље са језичким карактеристикама које упућују на западноштокавски терен, те Чајничко као једно од млађих са источнобосанског тла. Што се тиче Апокалипсе, она је поређена са обе сачуване, тј. из Радосављевог и Млетачког зборника. Остали дијелови Хваловог зборника, осим Псалтира и пјесама, поређени су са Лењинградским апостолом и Апостолом из Млетачког зборника, те са Одломком Грцковићевог глагољског апостола. Изостале су једино варијанте из Пантелејмона на Атосу, пошто је кодекс засад неприступачан. Псалтир и пјесме, међутим, морали су бити поређени с небосанским кодексом, за паралелу је одабран Букурештански псалтир, с којим Псалтир Хваловог зборника показује највећу подударност.

Језички је Хвалов зборник веома занимљив јер док, с једне стране, има веома изразито иновирану фонетику, а доста иновација и у морфологији, с друге стране, веома добро чува неке ванредно архаичне особине у графици, које, у ствари, продужују старославенску глагољску традицију, затим и у морфологији и, нарочито, у лексици. У Хваловом зборнику нашло се тако примјера дат. сг. м. н. придјева и партиципа на -оуѣоу, парт. прет. акт. старијег типа (нпр. *прѣстоупѣ* и сл.), те асигматског аориста. У лексици су забиљежене лексеме које су ријетке и у старославенском лексичком фонду (нпр. *сѣтъ*, *изоѣ*), чак и туђица *самѣта*, те знатан број непреведених грецизама. Хвалов зборник је за матицу имао, несумњиво, глагољски текст, а дијелом можда и непосредни глагољски предложак, на шта упућују два уписана глагољска слова као и замјена бројева, која се своди на различите бројне вриједности и два графичка система, глагољице и ћирилице. По цијелој својој структури, као и по језичким особинама Хвалов зборник везује се за најстарију црквенославенску традицију врло блиску првобитним старославенским текстовима.

С друге стране, на темељу језичких иновација може се са сигурношћу констатовати да је његов писар био икавски штокавац са западнијег босанскохерцеговачког тла. У ствари, *ѣ*, *ы*, и су по фонолошкој вриједности практично изједначени као */и/*, постоји замјена *ѡ* са *оу*, али и *ѡ* са */ј/*. Међутим о штокавцини писара нема сумње, јер се срећу и изразито штокавске замјенице *нѡшѡ*, *који* и сл. Хвалов зборник је и врло богато илуминиран, а један од илуминатора је сам Хвал, који *in marginam* пише биљешку: „Писах златом како и чрnilом” (ф. 188).

Маргиналних биљежака је иначе у Зборнику мало, у транскрипту су, побиљежене у паракритичком апарату, осим тзв. синоптичких мјеста која су изостављена да не преоптерете апарат. Опширне главе забиљежене на горњој или доњој маргини су, међутим, уписане као наслови на одговарајућем мјесту у интегралном тексту.

Пошто су у транскрипту исправљане очигледне писарске грешке, у паракритичком апарату су побиљежени сви изворни облици.

Обје књиге, транскрипт и репринт, смјештене у посебну кутију, представљају одиста ријетко библиофилско издање у свега хиљаду примјерака и на достојан начин репрезентују босанско средњовјековље, које у пуно праваца може да буде интересантно стручњацима најразноврснијих научних профила, као и уопће свјетској културној јавности.

Сарајево

Херџа Куна

ДР ЈОВАН КАШИЋ (13. VI 1933 — 7. II 1987)

Изгубисмо неочекивано једног заслужног стручњака иза којег у сербокроатистици остаје осетна празнина.

Основне правце научног интересовања Јована Кашића преодредила је у специфичном смислу његова биографија. Био је родом из Хрватске, а Србин по националности (што значи да је одмах по избијању рата морао пребећи са породицом у Србију; у завичај се вратио тек у поратним годинама). Кад је завршио гимназију (у Бјеловару), посветио се сербокроатистичким студијама на Филозофском факултету у Београду. Дипломирао је 1958. године. Прва му је служба у струци била у Институту за српскохрватски језик; тамо је, у својству стручног сарадника, учествовао у изради монументалног *Речника српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности. Године 1962. прешао је из Београда у Нови Сад да би се примио дужности асистента на тамошњем Филозофском факултету, на предмету Савремени српскохрватски језик. Предавао је, на том истом факултету, тај исти предмет, у звању редовног професора, кад га је смрт уграбила.

Три су околности усмеравале Кашићеву научну ангажованост: његов континуиран и врло присан увид у разне видове како развоја, тако и устројства нашег културног израза, што му се убрајало у трајне обавезе „предметног наставника”; његова импресионираност светом речи, на који је у младости био упућен самим чином службовања као лексикограф; његово изворно познавање народних говора Срба у Хрватској.

Библиографија Кашићевих радова, публикованих закључно са 1983. годином, штампана је у зборнику *Филозофски факултет 1954—1984. Библиографије*, Нови Сад 1984, изд. Универзитета у Новом Саду, на стр. 571—574. Са тог библиографског списка изостали су, омашком, подаци о драгоценој књизи — Кашићевој докторској дисертацији: *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад 1968, изд. Филозофског факултета у Новом Саду. У њој аутор, обавештено, студиозно, анализира језичку страну текстова Вуковог савременика Милована Видаковића, који је био радо читан писац, па према томе свакако и језички утицајан на своје читаоце. Том анализом Кашић је, у ствари, започињао на најбољи могући начин своје потом тако постојано осматрање језичко-културних прилика које су биле карактеристичне за српску средину у раздобљу кад се заснивао и консолидовао нов књижевни језик. Иначе, остали Кашићеви

радови показују да се овај наш заслужни сербокроатиста успешно научно потврђивао у првом реду као лексиколог — разматрајући судбину пре свега оних речи које је Вук записао у *Српском рјечнику*, затим као проучавалац појединих, првенствено синтаксичких појава на плану књижевног језика и, најзад, као дијалектолог — описујући народне говоре Срба у Хрватској.

Дијалектолошки посао обављао је савесно и поуздано, а синтаксичка истраживања инвентивно, даровито, с изоштреним оком за проблем. Ипак, главне Кашићеве заслуге леже на оној трећој страни — у области лексикологије. Био је — и то треба одмах гласно истаћи — најактивнији наш домаћи лексиколог. Концентришући се посебно на период Вуковог реформаторског деловања, постављао је у жижу научне пажње речи које су тада биле у оптицају на тлу Србије и Војводине. Чинио је то тако да омогући, кроз њих, и блиски увид у тадашње културно-цивилизацијске прилике српског народа. Тиме је задужио научну јавност и шире, ван стриктно лингвистички оријентисаног круга људи; његова ће запажања бити драгоцена и свим будућим испитивачима српске културне историје.

Кашић се највећма интересовао за речи које су остале забележене у *Српском рјечнику*. Разгледајући их, трудио се да докучи много штошета, на пример: какво је било Вуково познавање језика и народног живота; какве друштвене односе одсликава *Српски рјечник*; шта се у даљем развоју нашег културног израза збило са Вуковим лексичким дублетима; колики је удео речи *Српског рјечника* у образовању лексичког фонда нашег данашњег књижевног језика . . .

Док ово пишем, управо очекујемо да изађе из штампе, у издању „Просвете“, последње Кашићево научно остварење, на којем је дуго и с највећом преданошћу радио — његов (веома опсежан) текст којим се пропраћа поновно објављивање другог издања *Српског рјечника*. У том свом тексту, Кашић из многобројних аспеката осветљава и процењује ово дело, осврћући се, уз све остало, и на коментаре које је Вук уносио у маргине свог радног примерка првог издања речника. Не дочека Кашић да угледа дефинитивно одштампан и укоричен свој труд! Седмог фебруара умро је, некад давно, аутор *Српског рјечника*; тог истог датума отиде заувек од нас и онај који је разборито, зналачки, предано доприносио да се свету што потпуније прикаже значај тога дела.

Кашић је био савестан наставник и изврстан организатор. Домаћи и страни слависти који су имали непосредног контакта са Међународним славистичким центром СР Србије и Југословенским семинаром за стране слависте били су у прилици да запазе његову полетну активност на оба плана — и предавачком и организаторском. Учествовао је и у уређивању двају угледних стручних часописа — *Зборника за филологију и лингвистику* Матице српске и *Прилога истраживању језика* Катедре за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, био плодан писац школских уџбеника . . . У Матици српској, а поготову у установи у којој је службовао, спремно се прихватао свих задатака који су пред њега постављани; смрт га је затекла, поред осталог, и на дужности директора

Института за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду.

Студенти су га волели, колеге такође. А како и не би? Незлобив, срдчан, ведар, пун шала и забавних причица, остаће запамћен као сасвим несвакидашње питом, изузетно благородан човек.

Може ли се уопште пожелети бољи посмртни споменик од таквог памћења?

Београд

Милка Ивић

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1985. годину¹

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији

Ову библиографију израдили су: за СР Србију: *Јасна Влајић-Пољовић*, *Љиљана Ламбић-Божовић*, *Радмило Мзројевић*, *Љиљана Нојо*, *Олиа Сабо*, *Љиљана Сјасић* (за САП Војводину) *Мехди Барди* (за САП Косово); за Црну Гору: *Риско Радуновић*; за Босну и Херцеговину: *Невенка Новаковић-Ситџановић*, *Срејко Танасић*; за СР Хрватску: *Мариша Вончина*; за СР Македонију: *Радмила Баскић*; за СР Словенију: *Марко Крањец*.

Скраћенице

Anali	Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU, Dubrovnik
ANU BiH	у појединим насловима: Akademiја nauka i umjetnosti Bosne Hercegovine
АП	Археографски прилози, Београд
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње
BZL	Bilten Zavoda za lingvistiku, Zagreb
Бока	Бока, зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег-Нови
BPFП	Buletini i Punimeve i Fakultet Filozofik (Zbornik radova Filozofskog fakulteta), Priština
Vestnik	Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti), Ljubljana
ViO	Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana
ГЗБ ФФУС	Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот, Скопје
ГЗБ ФилолФУС	Годишен зборник на Филолошкиот факултет на Универзитетот, Скопје
Гл	Гласник Црногорске академије наука и умјетности, Титоград
Glasnik SM	Glasnik Slovenske matice, Ljubljana

¹ Библиографске јединице заостале из ранијих година (углавном из 1984. али и ранијих) обележене су знаком * после редног броја, впр. 514.*

ГЛЕИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГНФ	Годишњак Наставничког факултета, Никшић
Grada	Grada za povijest književnosti Hrvatske, JAZU, Zagreb
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад
GjASShF	Gjurmime Albanologjike, Seria e Shkencave Filologjike, Приштина
ЖА	Жива антика, Скопје
ЖЈ	Живи језици, Београд
ЗБИИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗБМСКУ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ZbSVS	Zbornik Spolku vojvodinských slovakistov, Novi Sad
ЗБФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗБФФП	Зборник Филозофског факултета, Приштина
ZESCCP	Zagreb, English-Serbocroatian Contrastive Project
ZZK	Zavod za znanost o književnosti, Zagreb
ZZSŠ	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZJ	Zavod za jezik, Zagreb
ZLFF	Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, Zagreb
ZML	Zbornik o Marijanu Lanosoviću, JAZU, Zavod za znanstveni rad, Osijek
ZR	Zadarska revija, Zadar
ZČPS	Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja, JAZU, Zagreb
IFF	Institut za filologiju i folkloristiku, Zagreb
ISJK	Institut za strane jezike i književnosti, Novi Sad
JAZU	у појединим насловима: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
JSSS	Jugoslavenski seminar za strane slaviste, Zadar
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КИ	Књижевна историја, Београд
KLNJ	Kontekst u lingvistici i nastavi jezika, Zbornik radova, Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, Beograd
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
Копча	Копча — Преводачка споне, зборник радова, Нови Сад
ЛЗБ	Литературен збор, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
Мак	Македонистика, Скопје
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Skopje
МС	Матица српска, Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
МН	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
NRazgl	Naši razgledi, Ljubljana
н.с.	у појединим насловима: нова серија

НССУВД	Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
NT	Naše teme, Zagreb
NU	Narodna umjetnost, Zagreb
OJ	Onomastica Jugoslavica, Zagreb
ОП	Ономатолошки прилози, Београд
ПД	Просветно дело, Скопје
ПК	Преводна књижевност, Београд
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно издање
PPShLP	Përmbledhje punimesh, Shkolla e Lartë Pedagogjike, Prishtinë (Зборник радова. Виша педагошка школа, Приштина)
ПР	Просвјетни рад, Титоград
Прил	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
PrNSHJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Раз	Разгледи, Скопје
Разв	Развиток, Битола
RZJ	Rasprave Zavoda za jezik, Zagreb
RZSF	Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSI	Radovi Staroslavenskog instituta, Zagreb
RCZR	Radovi Centra za znanstveni rad, Vinkovci
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
С	Спектар, Скопје
SAZU	у појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловима: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд
SDPLJ	Savez društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije
SJ	Strani jezici, Zagreb
SL	Suvremena lingvistika, Zagreb
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
SNGjLKSh	Seminari ndërkombetar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare (Medunarodni seminar za albanski jezik, književnost i kulturu), Priština
SLP-J	Studia linguistica Polono-Jugoslavica
SNL	Sveučilišna naklada Liber, Zagreb
Сов	Современост, Скопје
SodP	Sodobna pedagogika, Ljubljana
SR	Slavistična revija, Maribor
SRAZ	Studia Romanica et Anglica Zagradiensia, Zagreb
CC	Славистични студии, Скопје
SSJLK	Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja, Ljubljana
SSFFZ	Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Zadar
Ст	Стварање, Титоград
Стр	Стремеж, Прилеп

SCSCI	Studi contrastivi serbocroato-italiani, Zagreb
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
FP	Filološki pregled, Beograd
HDZ	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ХСРКИ	Хорватскосербско-руские контрастивные исследования, Загреб
HFD	Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
ЦАНУ	у појединим насловима: Црногорска академија наука и уметности, Титоград
ČR	Čakavska rič, Split
ŠK	Školska knjiga, Zagreb

I. Општи теоријско-методолошки проблеми

1. Aždajić Ljubomir, Situacije koje uvjetuju pojavu lingvističkih jedinica u registru tehnologije u većem broju ili značaju, KLNJ (1985) 203—206.

Резиме на енглеском.

2. Aquilina Joseph, The Problems of a Bilingual Dictionary, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 19—26.

Rezime na srpskohrvatskom.

3. Акових Лакш К., Теорије и сазнања о постанку и природи Ријечи (Логоса), Обележја XV/3 (1985, Приштина) 109—136.

4. Alić Sead, Benjaminovo shvaćanje jezika, Republika XLI, br. 5 (1985, Zagreb) 28—33.

5. Bakran Jura, Tempo — činilac vremenske organizacije govora, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 27—31.

S literaturom. Rezime na engleskom.

6. Baotić Josip, Miloš Okuka, Jezik i politika, NIŠRO „Oslobođenje”, OOUR Izdavačka djelatnost i Marksistički studijski centar GK SKBiH „Đuro Pucar Stari” Sarajevo, Књижевни језик 14/2 (1985, Сарајево) 110—113.

Приказ.

В. бр. 72, 88.

7. Бархударов Л[еоид] С[тепанович], Место теорије превођења међу другим дисциплинама, прев. Радмила Мечанин, Мостови XVI/3 (1985, Београд) 180—193.

Одломак из монографије *Језик и њревођење* (1975.)

8. Бархударов Л[еоид] С[тепанович], Теорија превођења као упоредна лингвистика текста, с немачког прев. Александар Мариновић, Мостови XVI/3 (1985, Београд) 194—198.

9. Brala Želimir, André Martinet, Osnove opće lingvistike, GZH, Zagreb, 1982, 186 str., preveo August Kovačec, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 61—63.

Prikaz.

В. бр. 105.

10. Brozović Dalibor, Za tipologiju mogućih odnosa između ljudskih jezika i kolektiva prema genetskolingvističkim, sociolingvističkim, etnološkim i sociološkim kriterijima uspoređivanja, RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 11—27.

Rezime na engleskom.

11. Брозовић Далибор, Типологија односа између људских језика и колектива према генетсколингвистичким, социolingвистичким, етнолошким и социолошким критеријима, Свеске 9 (1985, Сарајево) 57—78.

12. Бугарски Ranko, в. бр. 41, 45, 81, 89.

13. Бугарски Ranko, Kontekst kao lingvistička i situaciona kategorija, KLNJ (1985) 31—34.

Резиме на енглеском.

14. Velčić Mirna, Lingvistika teksta kao lingvistička teorija o smislu, Revija XXV, br. 5—6 (1985, Osijek) 6—12.

15. Видановић Ђорђе, О лингвистичкој основи књижевне фикције, Градина 20/11 (1985, Ниш) 76—79.

16. Vitas Duško, Kontekst u automatski generisanim konkordancama, KLNJ(1985) 215—220.

Резиме на француском.

17. Vujašinović Marula, Milka Ivić, Lingvistički ogledi, Beograd, Prosveta, 1983, str. 225, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 66—68.

Prikaz.

В. бр. 38.

18. Vučković Petar, Kontekst, semantika i pragmatika, KLNJ (1985) 35—37.

Резиме на енглеском.

19. Гавенда Елжбјета, Урбан Кристина, Забјеровска Кристина, Социolingвистички за здравиците, СС IV—V (1984—1985) 145—152.

20. Gačić Milica, John Higgins i Tim Johns, Computers in language learning, Collins ELT, London—Glasgow, 1984, str. 192, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 78—80.

Prikaz.

21. Givón Talmy, Obavijesno-teoretske pretpostavke za pragmatiku diskursa, s engleskog preveo: Bratislav Petrović, Revija XXV, br. 5—6 (1985, Osijek) 46—57.

22. Gostl Igor, Egzonimi, Prilog teoretskom pristupu, Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 78—88.

Rezime na engleskom.

23. Grahek Sanja, Critique de théorie énonciative de l'aspect, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 23—26.

S literaturom.

24. Grečl Domagoj, Novi pristup lingvistici teksta, Josip Silić: „Od rečenice do teksta (Tematsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)”, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1984 (Biblioteka znanstvenih radova), SMNHSJ X, br. 1 (1985, Zagreb) 48—49.

Prikaz.

В. бр. 71, 107.

25. Derrida Jacques, в. бр. 102.

26. Dijk Teun A. van, Semantička analiza diskursa, s engleskog prevela Vaska Vasićević, Revija XXV, br. 5—6 (1985, Osijek) 13—27.

S literaturom. Grafikon.

- 27. Đorđević Radmila**, Kontekst kao korpus za kontrastivnu analizu i kontrastivna analiza bez konteksta, KLNJ (1985) 51—55.
Резиме на енглеском.
- 28. Erdeljac Vlasta**, Wilhelm von Timroth, Russische und sowjetische Soziolinguistik und tabuisierte Varietäten des Russischen, Verlag Otto Sagner, München 1983, 195 str., SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 69—71.
Приказ.
- 29. Genette Gerard**, Mimologije: Put u Kratiliju, prijevod Nada Vajs, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1985, 405, 24 cm.
- 30. Žibreg Ivona**, Del Hajmz, Etnografija komunikacije, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1980, 380 str., SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 63—66.
Приказ.
- 31. Забјеровска Кристина**, в. бр. 19.
- 32. Ivić Milka**, в. бр. 17, 98.
- 33. Jakopin Franc**, O nalogah slovenske sociolingvistike, Stanje in razvoj družberih znanosti na Slovenskem (1985, Ljubljana) 237—242.
- 34.* Jahić Dževad A.**, Lingvistička geografija — predmet i metodi istraživanja, dosadašnji rezultati, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 135—155.
Са литературом.
- 35. Jovanović Ksenija**, Primer u leksikografiji, KLNJ (1985) 151—155.
Резиме на француском.
- 36. Jovanović Ksenija**, Primer u leksikografiji, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 10—14.
- 37. Jovanović Mladen**, Fenomenološki pristup jeziku — i kontekstu, KLNJ (1985) 39—44.
Резиме на енглеском.
- 38. Јовић Душан**, Језички систем и поетска граматика, Јединство и БИГЗ, Приштина 1985, 210.
В. бр. 73, 83.
- 39. Jutronić-Tihomirović Dunja**, Aspekti socijalne ili urbane dijalektologije, RFFZ, sv.24 (1985, Zadar) 29—38.
S literaturom. Rezime na engleskom.
- 40. Jutronić-Tihomirović Dunja**, Dijalektologija kao socijalna dijalektologija, KLNJ (1985) 157—160.
- 41. Jutronić-Tihomirović Dunja**, Ranko Bugarski, Jezik i lingvistika, Beograd, Nolit, 1984, NT XXIX, br. 1—3 (1985, Zagreb) 221—223.
Приказ.
В. бр. 45, 81, 89.
- 42. Kenstowicz Michael**, в. бр. 90.
- 43. Kissberth Charles**, в. бр. 90.

- 44.* **Kowalik-Kaletka Zofia**, Liczba mnoga nazw własnych, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 57—65.
Резиме на српскохрватском.
45. **Kovačević Miloš**, Ranko Bugarski, Jezik i lingvistika, Beograd, 1984, Odjek XXXVIII/6 (1985, Sarajevo) 22.
Приказ.
В. бр. 41, 81, 89.
46. **Coseriu Eugenio**, Jezični znak u tekstu: Vrste odnosa, s njemačkog prevela: Anika Rešetar, Revija XXV, br. 5—6 (1985, Osijek) 58—72.
47. **Krek Leon**, Kvantifikacija sintagmatskih jedinica u kontekstu (metoda), KLNJ (1985) 45—49.
Резиме на енглеском.
48. **Kunst Gnamuš Olga**, Kontekstna semantika i jezičko vaspitanje, KLNJ (1985) 85—91.
Теоријски приступ.
Резиме на енглеском.
- 49.* **Ličen Marina**, Sprechakte, die durch Interrogativsätze ausgedrückt werden, Radovi ISJK, serija A, sv. 4 (1983) 177—188.
Резиме на српскохрватском.
50. **Martinet André**, в. бр. 9, 105.
51. **Matulina Željka**, 'Wissenschaftliche Grammatik' und ihre Anwendung im Grammatikunterricht, RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 103—114.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
52. **Melvinger Jasna**, Teorija valencije i priložna oznaka, KLNJ (1985) 131—135.
Резиме на немачком.
53. **Merleau-Ponty Maurice**, O fenomenologiji jezika, prevela s francuskoga: Zvezdana Vrzic, Republika XLI, br. 5 (1985, Zagreb) 10—21.
В. бр. 59.
54. **Mikić Pavao**, Verbalenz als Grundlage von Textinterpretationen, RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 89—102.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
55. **Miklić Tjaša**, Uloga konteksta u interpretaciji gramatikalnih jezičkih elemenata, KLNJ (1985) 125—129.
Резиме на енглеском.
56. **Milatović Branislav**, Stilogenost glasova i kontekst, KLNJ (1985) 175—178.
57. **Milinković Milovan**, Jezik i spoznaja, Pregled LXXV/6 (1985, Sarajevo) 781—786.
58. **Miloš Damir**, Razumijevanje jezika, Republika XLI, br. 5 (1985, Zagreb) 3.
59. **Miloš Damir**, Uz prijevod eseja „O fenomenologiji jezika” M. Merleau-Pontyja, Republika XLI, br. 5 (1985, Zagreb) 4—9.
В. бр. 53.
60. **Minović Milivoje**, Interpretacija jezičkih činjenica i konteksta, KLNJ (1985) 21—24.

- 61. Mihailović Ljubomir**, Analiza verbalnog konteksta, KLNJ (1985) 13—16.
Резиме на енглеском.
- 62. Mihajlović Mladen**, Stepen gramatičnosti i kontekst jezičkog iskaza, KLNJ (1985) 61—65.
Резиме на енглеском.
- 63. Mišeska Tomić Olga**, Kontekst u generativnoj gramatici, KLNJ (1985) 25—29.
Резиме на енглеском.
- 64. Mišćević Nenad**, Vjerovanje, misao i interpretacija, Odjek XXXVIII/18 (1985, Sarajevo) 8—9.
Питање језика са становишта филозофије психологије.
- 65. Motain Valter**, Jezik in misel, Anthropos 5—6 (1985, Ljubljana) 166—176.
- 66. Močnik Rastko**, Beseda ... besedo, Založba ŠKUC, Ljubljana 1985, 226, 8°. Sociolingvistična študija.
- 67. Nikodinovski Zvonko**, Vrednosni sistemi u jeziku, KLNJ (1985) 147—150.
Резиме на француском.
- 68. Oka Olga**, Gramatički aspekt konteksta u jeziku nauka, KLNJ (1985) 197—201.
Резиме на француском.
- 69. Okuka Miloš**, в. бр. 6, 72, 88.
- 70. Орвел Џорџ**, Политика и језик, превод и адаптација Бошко Милосављевић, Мостови XVI/1 (1985, Београд) 38—46.
- 71. Остојић Бранислав**, Велика достигнућа у југословенској лингвистици (Јосип Силић, Од реченице до текста, Свеучилишна наклада, Загреб, 1984), Овдје, Титоград, јануар 1985, бр. 188, стр. 19.
В. бр. 24, 107.
- 72. Остојић Бранислав**, Језик наш свагдашњи (Милош Окука, Језик и политика, Сарајево 1984), Овдје, Титоград, јун 1985, бр. 193, стр. 19.
В. бр. 6, 88.
- 73. Остојић Бранислав**, Функција поетског језика и његова граматика (Душан Јовић, Језички систем и поетска граматика, БИГЗ — Јединство, Београд 1985), Овдје, Титоград, 1985, децембар бр. 199, стр. 18—19.
В. бр. 83.
- 74. Palmer Frank**, в. бр. 95.
- 75. Pansini Mihovil**, Volja — komunikacija — jezik, Republika XLI, br. 5 (1985, Zagreb) 34—51.
- 76. Pervan M.**, в. бр. 80.
- 77. Perić Aleksandar**, Kontekst i značenje jezičkih izraza, KLNJ (1985) 17—20.
Резиме на енглеском.
- 78. Перцова Н. Н.**, Об образовании новых значений слов на основе коннотации, ЈФ XLI (1985) 25—33.
На примерима из руског језика.
Резиме на српскохрватском. -

- 79. Pilković E.**, в. бр. 80.
- 80. Pilković M., M. Pervan, E. Pilković**, Pokušaj obrade leksičkih kolokacija nekih engleskih termina iz područja digitalnih telekomunikacija, *KLNJ* (1985) 191—196.
Резиме на енглеском.
- 81. Polovina Vesna**, Ranko Bugarski: Jezik i lingvistika, Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje, Nolit, Beograd, 1984, *Književni jezik* 14/3 (1985, Sarajevo) 169—171.
Приказ.
В. бр. 41, 45, 89.
- 82. Polovina Vesna**, Od kontrastivne lingvistike ka lingvistici pojedinačnog jezika, *Књј XXXII/1—2* (1985) 41—46.
- 83. Polovina Pera**, Dušan Jović, Jezički sistem i poetska gramatika, Beograd, *BIGZ*, 1985, 154 str., FP 1—4 vol. 23 (1985) 48—50.
Приказ.
В. бр. 73.
- 84. Popović Milenko**, Jednomorfemske riječi i korijenski morfem, *RZSF* 20 (1985, Zagreb) 55—59.
Rezime na engleskom.
- 85. Pottier Bernard**, Typologie des relations à l'intérieur du signe linguistique, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 403—407.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 86. Pranjić Kruncslav**, Jezik i književno delo: ogledi za lingvostilističku analizu književnih tekstova, 3. prošireno izdanje, Nova Prosveta, Beograd 1985, 249, 20 cm.
- 87. Radovanović Milorad**, Lingvistika i interdisciplinarno proučavanje jezika, *Odjek XXXVIII/7* (1985, Sarajevo) 5—7.
Са литературом.
- 88. Radovanović Milorad**, Miloš Okuka, Jezik i politika, „Oslobođenje”, Sarajevo 1983, 273 str., *ЈФ XLI* (1985) 163—169.
Приказ.
В. бр. 6, 72.
- 89. Radovanović Milorad**, Ranko Bugarski, Jezik i lingvistika. Drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, Nolit, Beograd 1894, 328 str., *ЈФ XLI* (1985) 135—147.
Приказ.
В. бр. 41, 45, 81.
- 90. Rakić Stanimir**, Michael Kenstowicz i Charles Kisseberth: Generative Phonology, Description and Theory, New York, Academic Press 1979, *Književni jezik* 14/3 (1985, Sarajevo) 163—164.
Приказ.
- 91. Riđanović Midhat**, Jezik i njegova struktura, *Svjetlost*, Sarajevo 1985.
В. бр. 117.
- 92. Reuther Tilmann**, Verbalbedeutung und Imperativgebrauch: zum Problem der Intentionalität, *SR* 33/2 (1985) 185—194.
Povzetek v slovenščini.
- 93. Silić Josip**, в. бр. 24, 71, 107.

- 94. Simić Radoje**, Priroda jezičkog znaka sa gledišta teorije relativiteta, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 3—13.
Rezime na engleskom.
- 95. Spasić Dragana**, Frank Palmer: GRAMMAR. Penguin Books Ltd., Harmondsworth 1971, str. 200, Studia philologica 1—2/1982 (1985, Приштина) 95—96.
Приказ.
- 96. Станковић Станислав**, Лингвистички огледи (Милка Ивић, „Просвета”, Београд 1983), ЛЗБ XXXII/3 (1985) 119—121.
Приказ.
- 97. Stefanovski Ljupčo**, Uloga sintaksičkih okvira i semantičkih odnosa u određivanju konteksta atributivnog glagolskog prideva sadašnjeg, KLNJ (1985) 137—142.
Теоријски приступ на материјалу српскохрватског, македонског и енглеског језика.
Резиме на енглеском.
- 98. Танасић Сreto**, Милка Ивић: Лингвистички огледи, Просвета, Београд, 1983, Књижевни језик 14/3 (1985, Sarajevo) 165—169.
Приказ.
В. бр. 17.
- 99. Tannen Deborah**, Relativna usredotočenost na osobno zalaganje u govornom i pisanom diskursu, s engleskog prevela: Dubravka Knežić, Revija XXV, br. 5—6 (1985, Osijek) 36—45.
S literaturom.
- 100. Timroth Wilhelm von**, в. бр. 28.
- 101. Týr Michal**, Sinonimija i kontekst (na materijalu slovačkog i srpskohrvatskog jezika), KLNJ (1985) 143—146.
Резиме на немачком.
- 102. Tomašević Boško**, Jacques Derrida, De la grammatologie, Paris, 1967, RTV-Teorija i praksa 38 (1985, Beograd) 53—58.
Приказ.
- 103. Topolińska Zuzanna**, Iz problematike slovenskih inhoativa (odnos glagolskog vida i faze radnje), JФ XLI (1985) 1—11.
Резиме на енглеском.
- 104.* Topolińska Zuzanna**, Mac. eden, sch. jedan — operatory deskrypcji nieokreślonej, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 175—183.
Резиме на српскохрватском.
- 105. Тоџанас Душанка**, André Martinet: *Syntaxe generale*, Paris, A. Colin, 1985, 266 str., ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 181—183.
Приказ.
В. бр. 9.
- 106. Trubeckoj N. S.**, Parime të fonologjisë, Rilindja — Redaksia e botimeve, Prishtinë 1985, 518.
Preveo sa francuskog Murat Bejta.
- 107. Turk Marija**, Rečenica i (kon)tekst. (Josip Silić: Od rečenice do teksta, Liber, Zagreb, 1984), Dometi XVIII, br. 9 (1985, Rijeka) 70—73.
Приказ.
В. бр. 24, 71.

108. Ćosić Vjekoslav, Problèmes théoriques de l'homonymie, RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 63—76.

Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

109. Ćosić Vjekoslav, Homonimija i kontekst, KLNJ (1985) 57—60.

Резиме на француском.

110. Урбан Кристина, в. бр. 19.

111. Fišer-Popović Ana, Leksikografski kontekst u dvojezičnom stručnom rečniku, KLNJ (1985) 207—214.

Резиме на енглеском.

112. Hajmz Del, в. бр. 30.

113. Higgins John, в. бр. 20.

114. Cesar Ivan, Dometi i perspektive strojnog prevođenja, ПК IX (1985, Београд) 167—175.

115. Chafe Wallace L., Lingvističke razlike kao posljedica razlika između govorenja i pisanja, s engleskog prevela: Dubravka Knežić, Revija XXV, br. 5—6 (1985, Osijek) 28—35.

S literaturom.

116. Johns Tim, в. бр. 20.

117. Šipka Milan, Midhat Ridanović, Jezik i njegova struktura, Odjek XXXVIII/13—14 (1985, Sarajevo) 23.

Приказ.

118. Škiljan Dubravko, Pogled u lingvistiku, 2. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1985, 262, 21 cm.

Sa bibliografijom.

119. Šćurić Ljiljana, Semiološki pristup umjetnosti, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 47—51.

S literaturom. Rezime na engleskom.

II. Примењена лингвистика

а) Питања превођења, учење језика и сл.

120. Алберт Шандор, Теорија и пракса превођења у Европи крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година, прев. Сава Бабић, Мостови XVI/3 (1985, Београд) 229—234.

121. Anić Višnja, в. бр. 255.

122. Arsova-Nikolić Lidija, Kontekst kao faktor za utvrđivanje prevodne ekvivalencije, KLNJ (1985) 163—168.

123. Arsova-Nikolić Lidija, Prevođenje kao oblik komunikacije, Prevodilac IV/1 (1985, Beograd) 18—22.

Резиме на енглеском.

- 124.* Babić Sava**, Zmaj — a magyar költészet fordítója (Zmaj — prevodilac mađarske poezije), *Hungarológiai Közlemények* 16/58 (1984, Novi Sad) 695—710.
Резиме на српскохрватском и немачком.
- 125. Бабић Сава**, Коњска длака, мајче крево . . . , *Мостови* XVI/1 (1985, Београд) 50—53.
О превођењу истоимене песме Ђуле Ијеша.
- 126. Babić Sava**, Konjska dlaka, mačje crevo . . . , *Štirto let prevajanja na Slovenskem* (1985, Ljubljana) 125—128.
О problemih pri prevajanju pesmi Illyésa Gyula „Lószőr, macskabél” v srbohrvaščino.
- 127. Babić Sava**, Prevodenje preko posrednika. (Na primeru srpskohrvatskih prevoda pesama Š. Petefija), *France Prešeren v prevodih* (1985, Ljubljana) 217—279.
- 128. Бајалска Милка**, Граматиката во наставата по странски јазици, *Studia philologica* 1—2/1982 (1985, Приштина) 77—82.
Резиме на француском.
- 129. Balcerzan Edward**, Niekrytyka, krytyka i autokrytyka przekladu, *ПК IX* (1985, Београд) 83—88.
- 130. Баџац Ђуро**, Два превода Пушкиновог „Бориса Годунова”. у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 13—19.
- 131. Бархударов [Леонид] С[тепанович]**, Може ли се преводити поезија?, прев. [с рукописа] Неда Николић-Бобић, *Мостови* XVI/3 (1985, Београд) 199—211.
- 132. Bedić Kristina**, Vera Vasić, Govor sa sestrom i bratom, *Filozofski fakultet u Novom Sadu*, 1983, *SL* 25—26 (1984—85, Zagreb) 68—69.
Prikaz.
- 133. Beltram Peter**, Dvojezičnost in narodnostna identiteta, *Свеске* 9 (1985, Сарајево) 87—91.
- 134. Вјеговић-Аксентијевић Биљана**, Domaći zadaci u komunikativno orijentiranoj nastavi stranog jezika (na primerima francuskog jezika), *ЖК XXVII/1—4* (1985) 166—171.
Резиме на француском.
- 135. Бошков Димитар, Каранфиловски Максим, Папоска Маргарита, Јанчулева Ружица**, Можностите за преведување на некои особености на современиот руски литературен јазик, *СС IV—V* (1984—1985) 183—205.
ПК IX (1985, Београд) 27—34.
- 136. Brezianu Andrei**, Bridging in Distances in Time and Space. A Test Case: Conachi's *Cercare*. (An Early Romanian Version of Pope's *Essay on Man*), *ПК IX* (1985, Београд) 27—34.
- 137. Brozović Dalibor**, O funkcioniranju jezika u jugoslavenskoj federaciji (Sociolingvistička situacija u jednoj višejezičnoj i višenacionalnoj evropskoj državnoj zajednici), *JSSS* 35 (1985, Zadar) 21—47.
- 138. Брозовић Далибор**, О функционирању језика у југославенској федерацији — Социолингвистичка ситуација у једној вишејезичкој и вишенационалној европској државној заједници, *Књижевни језик* 14/2 (1985, Сарајево) 65—85.
Резиме на енглеском.

139. **Бугарски Ранко, Микеш Меланија**, Преглед типова и метода истраживања вишејезичности у Југославији, Свеске 9 (1985, Сарајево) 79—86.
Са литературом.
- 140.* **Burzan Mirjana**, Interferencija u predikatu srpskohrvatske rečenice u jeziku učenika mađarske narodnosti, Filozofski fakultet, Novi Sad 1984, 149.
Са литературом и изворима.
141. **Buhman Gordana**, Martin Löschmann, Gisela Schröder: Literarische Texte in Fremdsprachenunterricht, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig 1984, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 183—184.
Приказ.
142. **Vasić Vera**, в. бр. 132.
143. **Veličković Ljubica**, Prevodilac i bankarska terminologija u praksi, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 63—70.
У прилогу: Језичка terminologija uz dokumentarni akreditiv.
144. **Velčić Mirna**, Djeca Jugoslavena u Švedskoj — govornici in diaspora, RZSF 20 (1985, Zagreb) 61—66.
Rezime na engleskom.
145. **Velčić Mirna**, Povezivanje rečenica i tekst, UR XXIX/1 (1985, Zagreb) 13—25.
Rezime na engleskom.
146. **Venci Ljubica**, Šta računalo može učiniti za prevoditelja?, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 105—107.
147. **Werber Eugen**, O najstarijim prevodima Starog zaveta i načelima prevodenja do početaka hrišćanskih prevoda, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 67—74.
148. **Veselinović Dejan V.**, Neki praktični aspekti prevodenja uz pomoć računara, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 31—35.
- 149.* **Veselinović Šulc Magdolna**, Zmaj magyar fordításainak visszhangja a XIX. századi szerb periodikában (Odjek Zmajevih prevoda sa mađarskog u srpskoj periodici XIX veka), Hungarológiai Közlemények 16/58 (1984, Novi Sad) 719—726.
Резиме на српскохрватском и француском.
150. **Vidrih Nives**, Kratak pogled v češko(slovaško) teorijo prevajanja, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 303—306.
151. **Vilke dr Mirjana**, Lingvistička utemeljenost metodike stranih jezika, SMNHSJ X, br. 2—3 (1985, Zagreb) 129—131.
Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.
152. **Vitez Gordana**, Govorni izraz u poetskom kontekstu, KLNJ (1985) 177—183.
Резиме на енглеском.
153. **Vladisavljević Spasenija**, в. бр. 214.
154. **Вртунски Душко**, О превођењу пословица у Сервантесовом *Дон Кихоту*, Мостови XVI/3 (1985, Beograd) 225—228.
155. **Vrhovec Yvonne**, Učenje francuskog jezika posredstvom malog ekrana, SJ SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 201—203.

156. **Vučković-Kosovac Vera**, в. бр. 337.

157. **Gajić Ranka**, Elementi analize englesko-srpskohrvatskih „lažnih parova”, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 41—46.

Резиме на енглеском.

158. **Gantar Kajetan**, Prešeren v latinskih prevodih, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 65—71.

159. **Gačić Milica**, Korištenje konkordancija u izradi pedagoških rječnika struke, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 117—123.

S literaturom. Резиме на енглеском.

160. ***Göncz Lajos**, Egy új kétnyelvűségi tipológia felállításának kísérlete (Pokušaj postavljanja jedne nove tipologije dvojezičnosti), Hungarológiai Közlemények 16/58 (1984, Novi Sad) 729—755.

Резиме на српскохрватском и немачком.

161. **Генц Лајош**, Психолошка испитивања мађарско-српскохрватске двојезичности у Војводини (резултати десетогодишњих истраживања), Свеске 9 (1985, Сарајево) 119—126.

Са литературом.

162. **Глигоровић Нада**, Руски језик за техничку војну академију, Војноиздавачки завод, Београд 1983. [1985]. 233, 29.см.

163. **Glovacki-Bernardi Zrinjka**, Wolfgang Klein: Zweitspracherwerb, Eine Einführung, Athenäum Verlag, Königstein/Ts., 1984, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 87—88.

Приказ.

164. **Грицкат Ирена**, Нови препев Пушкинова *Евгенија Онегина*, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 21—34.

165. **Grujosi Vanda**, Natjecanje iz njemačkog jezika školske godine 1984/85, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 96—97.

166. **Грушко Павел**, Поиск естественной неестественности. (Воссоздание образа поэмы Лунса де Гонгоры-и-Арготе *Сказание о Полифеме и Галайе* на русском языке), ПК IX (1985, Београд) 76—79.

167. **Даблх Богдан Ј.**, Полусложенице у Суреповом преводу „Слова о полку Игореву”, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 35—42.

168. **Dahl Adolf**, Problèmes concernant la traduction des dialectes exemplifiés principalement chez Krleža *Na rubu pameti*, ПК IX (1985, Београд) 13—19.

169. **Двајца автори-писателот и преведувачот**: зборник со трудови од симпозиумот на Тринаесеттата меѓународна средба на књижевните преведувачи одржана во Тетово на 28 и 29 август 1984 година, Совет на Меѓународната средба на књижевните преведувачи, Тетово, 1985, 106, 8°.

170. **Dekanić-Janoska Sonja**, Faktor vremena u simultanom prevodenju, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 13—18.

171. **Dimitrijević Naum**, в. бр. 277, 315.
172. **Драшковић Владо**, Француски изговор, 3. издање, Филолошки факултет, Београд 1985, 174, 24 цм.
173. **Дреновац Јелена**, „Грoбар clus” Александра Блока, ПК IX (1985, Београд) 35—43.
О превођењу симбола као елемента „затамњеног стила”.
174. **Dudok Miroslav**, Prevodenje dečije radio-drame, Корча 5 (1985) 91—94.
175. **Ђорђевић Нада**, Неколико запажања о два превода Сајфертовог дела *Све лепоје свеиша*, Мостови XVI/1 (1985, Београд) 56—58.
О преводима Александра Илића и Милана Чолића.
176. **Željeznov Dušan**, Prešernov Sonetni venec v hrvaščini, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 93—125.
177. **Željeznov Dušan**, Puškin in Gregorčič, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 201—211.
О Gregorčičevem prevajanju Puškina.
178. **Žepić Stanko**, О interferenciji i drugim izvorima grešaka, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 171—177.
Rezime na njemačkom.
179. **Žigić Darko**, Kontekst u nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog, KLNJ (1985) 93—96.
Резиме на енглеском.
180. **Захаров Лав**, Прва Пушкинова песма и два њена препева — из 1904. и 1954. године, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 43—48.
181. **Zupančič Metka**, Vaje v prevajanju. Arthur Rimbaud: večnost, zlata doba, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 293—302.
182. **Иванов Вјачеслав В[сезолодович]**, Песнички превод у светлости структуралне лингвистике, прев. Радмила Мечанин, Мостови XVI/4 (1985, Београд) 259—268.
183. **Игњатовић Михаило**, Песници-преводиоци о превођењу поезије, ПК IX (1985, Београд) 138—144.
184. **Ignjačević Svetozar M.**, Jubilarni Zbornik, FP 1—4 vol. 23 (1985) 57—58.
Приказ Зборника Института за стране језике.
185. **Игњачевић Светозар М.**, Теорија и историја превођења у *Мосиовина* (1970—1984), Мостови XVI/1 (1985, Београд) 1—7.
186. **Iričanin Gordana**, Jezička norma, Odnos između jezičke norme, jezičkog sistema i govora sa kraćim osvrtom na praktična pitanja jezičke norme u nastavi stranih jezika, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 13—19.
S literaturom. Rezime na njemačkom.

187. Iričanin Gordana, Kontekst u funkciji razjašnjavanja višeznačnosti reči u nastavi nemačkog jezika, KLNJ (1985) 103—106.

Резиме на немачком.

188. Iričanin dr Gordana, Stepen interferencije pri usvajanju rečeničnih obrazaca u nastavi nemačkog jezika, Vojnoizdavački zavod, Centar za strane jezike, Beograd 1985, 227, 24 cm.

Докторска дисертација одбрањена на Филозофском факултету у Новом Саду.

189. Iričanin Gordana, Transfer i interferencija kod prevodenja u nastavi nemačkog jezika, Prevodilac IV/1 (1985, Beograd) 22—32.

Резиме на немачком.

190. Iričanin Gordana, Tumačenje tehničkih termina u kognitivno orijentisanoj nastavi stranog stručnog jezika, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 161—165.

Резиме на немачком.

191. Jakobson Roman, O lingvističkim aspektima prevodenja, Odjek XXXVIII/24 (1985, Sarajevo) 17—18.

Превод са енглеског Невенка Бјелица.

192. Janeva Marija, Tvorba reči i prevodenje, preveo sa makedonskog Dušan Knežević, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 35—38.

193. Jančićević Jovan, Misao o prevodenju u Jugoslaviji od 1945. do danas. (Program istraživanja), France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 263—269.

194. Janko Anton, Srednjevisokonemščina v naši srednji šoli, Vestnik XIX/1 (1985) 36—46.

195. Jančić Božidar, Savremeno simultano prevodenje, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 9—13.

196. Јанчулева Ружица, в. бр. 135.

197. „Језичните контакти во Југословенската заедница“ : зборник на трудови од Конференцијата, Скопје 1984, уредник Олга Мишеска Томик. Сојуз на друштвата за примената лингвистика на Југославија, Друштво за примената лингвистика на Македонија, Скопје 1984, 207, 24 cm.

198. Jelić Zoran, Klasifikacija semantičkih grešaka u saveznim propisima i metodologija njihovog ispravljanja, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 11—12.

Резиме на енглеском.

199. Јовановић Миливоје, Руски преводи песме Едгара Поа *Анабел Ли*, АФФ 16 (1985) 115—123.

Резиме на руском.

200. Јовановић Младен, O prevodenju naslova, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 23—35.

Резиме на енглеском.

201. Јовановић Младен, „Очни дијалекат“ и превођење, ПК IX (1985), Beograd 20—26.

О превођењу дијалекатских црта које се огледају у одступању од уобичајеног начина писања са америчког енглеског на српскохрватски.

202. Јовановић Младен, Prevodilac i jezička komunikacija, Mostovi XX/1 (1985, Ljubljana) 16—18.

203. Jovanović Mladen, Prevođenje i računari — susret treće vrste, *Prevodilac* IV/3 (1985, Beograd) 85—100.

204. Kabashi Jashar, Cohesion in the text „THE STINGY FROG”, *Studia philologica* 1—2/1983 (1985, Prishtinë) 19—26.

Rezime na albanskom.

205. Каранфиловски Максим, в. бр. 135.

206. Kentrić Dragica, Kontekst u gramatičkom testu — vežbi (osnovnoškolsk uzrast), *KLNJ* (1985) 117—121.

207. Kern-Francetić Divna, в. бр. 232.

208. Klein Wolfgang, в. бр. 163.

209. Klinar Stanko, Kje smo? Kam gremo? Kaj hočemo?, *Mostovi* XX/1 (1985, Ljubljana) 12—15.

O podiplomskom študiju prevajalstva na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

210. Kolka Aleksandar, Mjesto pisanog teksta u nastavi stranih jezika, *SJ* XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 34—40.

Rezime na engleskom.

211. Кокечни Евица, Евалуација говора у настави страних језика, *Studia philologica* 1—2/1983 (1985, Приштина) 65—70.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

212. Kontekst u lingvistici i nastavi jezika, Zbornik radova sa simpozijuma u organizaciji Društva za primenjenu lingvistiku Srbije, održanog u Beogradu 18. i 19. maja 1984, Beograd 1985, 226.

213. Kordaš Marjana, Bodo novi učbeniki nemškega jezika v 7. in 8. razredu o. š. prispevali k boljšemu znanju?, *Vestnik* XIX/1 (1985) 53—58.

214. Kostić Đorđe, Spasenija Vladislavljević, Mirjana Popović, Tekstovi za ispitivanje govora i jezika, 1. izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1983, 247, 24 cm.

215. Костић Палански Звонимир, Контекстуално превођење, *ПК* IX (1985, Beograd) 165—166.

216. Krahenbuhl O. P., La traductique à la portée du traducteur: la standardisation des glossaires peut conduire a une bourse terminologique, *Mostovi* XX/1 (1985, Ljubljana) 31—37.

Povzetek v slovenščini.

217. Krašovec Jože, Je prevod Svetega pisma interpretacija? Ob novem slovenskem prevodu Nove zaveze, *NRZgl* XXXIV/3 (1985) 71.

218. Крстић Анка, Поређење препева, *Мостови* XVI/3 (1985, Beograd) 212—224.

Анализа српскохрватских превода.

219. Крстић Анка, Тумачити да би се преводило, Мостови XVI/1 (1985, Београд) 54—56.

Приказ књиге: Danica Seleskovich, Marianne Lederer, *Interprete pour traduire*, (1984, Paris).

В. бр. 260.

220. Крстић Угљеша, Белшке уз, *Le roman de Renart*, Мостови XVI/2 (1985, Београд) 137—138.

О проблемима превођења дела *Роман о њисцу* из старофранцуске књижевности.

221. Kuzmič Mihael, Prevajanje svetega pisma v prekmurščino, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 89—94.

Isto v: Celovski zvon III/9 (1985, Celovec/Klagenfurt) 31—35.

222. Lauf Emiel, Traduction de poésie médiévale des Flandres: considérations d'un traducteur, ПК IX (1985, Београд) 53—60.

223. Lederer Marianne, в. бр. 219, 260.

224. Löschmann Martin, в. бр. 141.

225. *Lukić Vera, Деџи фреквенцијски речник, Институт за педагошка истраживања, „Prosveta”, Београд 1983, 659 стр.

226. Luppi Aldo, Corrispondenza commerciale italiana: commercio estero e turismo, 3. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1985, 386, 24 cm.

227. Ljubetić Jerko, Povodom *Ways to English 1* — dojmovi i mišljenja, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 203—209.

Prikaz.

228. *Marjanovič Umek Ljubica, Odnos med mišljenjem in govorom v preoperativnem obdobju otrokovega razvoja, Anthropos 1—2 (1984, Ljubljana) 141—148.

229. Марковић Марија, Руске народне пословице у српским преводима Криловљевих басана, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 49—56.

230. Маројевић Радмило, Граматички проблеми превођења, Prevodilac IV/4 (1985, Београд) 25—30.

Резиме на руском.

231. Маројевић Радмило, Српски преводи Блокове поеме „Дванадцатъ”, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 57—73.

232. Marčetić Tamara, Prikaz udžbenika *Kontaktsprache Deutsch 1* Divne Kern-Francetić i Maje Häusler, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 210—211.

233. Medčić Helena, Interakcija među jezičkim sistemima bilingvalnih osoba i problem jezičke interferencije, Prevodilac IV/3 (1985, Београд) 30—34.

234. Межњински Марија, в. бр. 312.

235. Metahysa Vilaznim, A step-by-step technique of teaching grammar, *Studia philologica* 1—2/1982 (1985, Prishtinë) 45—53.

Rezime na srpskohrvatskom.

236. Мијавец Марија, О контакту словачког језика у Војводини са српско-хрватским, Свеске 9 (1985, Сарајево) 111—118.

237. Микеш Меланија, в. бр. 139.

238. *Mikes Melánia, Jovan Jovanović Zmaj Đulíci című verseskötetének magyar fordításai („Đulíci“ u mađarskom prevodu), Hungarológiai Közlemények 16/58 (1984, Novi Sad) 711—717.

Резиме на српскохрватском и немачком.

239. Miko František, Lyrická sonorita a jazyky v operácii prekladu, ПК IX (1985, Београд) 147—152.

240. Милдраговић Милица, Гогољева дјела у српском преводу. (Анализа и критичка оцена српских превода Гогоља), у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 75—118.

241. Mitrović Marija, Prevodi Gradnikovog ciklusa pesama „Pisma“ na srpsko-hrvatski jezik, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 221—227.

242. Митропан Петар, М. Салтиков-Шчедрин на савременом српском језику, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова). Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 119—138.

243. Mihailović Ljubomir, Obim i sastav rečnika u stručnim tekstovima na engleskom jeziku, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 5—21.

Резиме на енглеском.

244. Мишеска-Томиќ Олга, в. бр. 197.

245. Moder Janko, „Zakaj njo, vredno...“. Ob štirinajstih slovenskih prevodih (1985, Ljubljana) 45—63.

Prešernov sonet Warum sie, Wert, ...

246. Moder Janko, Slovenski leksikon novejšega prevajanja, Lipa, Koper 1985, 502, 8°. (Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev. 3.)

247. Monev Ljubiša, Prevod i poslovni francuski jezik, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 59—63.

248. Mulai Juliška, Pragmatičke i sintaksičko-semantičke karakteristike jedne govorne situacije u dvojezičnoj sredini: razgovor između prodavca i kupca, Прил. ФФНС 21 (1985) 113—129.

Са литературом.

249. Најчевска-Сидоровска Марија, Фразеологизми и њихови преводни еквиваленти, (Македонско-руско-српскохрватске паралеле), Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 43—48.

250. Nakić Anuška, Nova generacija udžbenika za strane jezike u izdanju Školske knjige, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 48—50.

251. Nastić Dobrila, в. бр. 337.

252. Nenadić Gojko, Govorne vežbe na času sistematizacije teme, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 139—142.
S literaturom.

253. Николчић Вера, в. бр. 312.

254. Nikolić Tihomir, Uslovi realizacije konteksta lekcije udžbenika stranog jezika, KLNJ (1985) 107—110.
Резиме на енглеском.

255. Nikralj Vida, Igra je igra je igra, Priručnik za nastavnike stranih jezika, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 143—144.
Prikaz knjige Višnje Anić, Željke Horvat-Vukelja i Vere Hruš.

256. Осипов Владимир, Појаве у неколико превода са руског језика. Покушај класификације, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 139—179.

257. Патоска Маргарита, в. бр. 135.

258. Пенчић Сава, Проблем временске дистанце у превођењу на примерима руских класика, ПК IX (1985, Београд) 47—52.

259. Perić Aleksandar, Ka artikulaciji problema razumevanja teksta, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 165—170.
S literaturom. Rezime na engleskom.

260. Perović Veroslava, Danica Selešković — Marijan Lederer: Tumačenje radi prevodenja. (Interpreter pour traduire, Didier Érudition, 1984, Paris), Prevodilac IV/1 (1985, Beograd) 33—35.
Приказ.
В. бр. 219.

261. Perović Veroslava, Neki leksikološki problemi prevodenja naučno-stručnih francuskih tekstova, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 36—40.

262. Perović Veroslava, Neki leksikološki problemi prevodenja naučno-stručnih francuskih tekstova, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 56—59.

263. Peterlin Marjeta, Angleščino se lahko naučimo tudi z risanjem, Vestnik XIX/2 (1985) 57—61.

264. Petković Jovan, Beleške o konsektivnom prevodenju, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 18—22.

265. Petrov Branislav, Specifičnosti prevodenja društveno-političkih tekstova na ruski jezik, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 40—43.

266. Petrović Radmila, Prevodilaštvo u udruženom radu, Mostovi XX/1 (1985, Ljubljana) 19—24.

267. Пилетић Милана, Лодовико Ариосто у српској књижевности (експеримент Драгише Станојевића), АФФ 16 (1985) 149—179.
Проблеми превођења.

268. Пипер Предраг, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности Филозофског факултета (1985, Нови Сад) 290 стр. (Радови Института за стране језике и књижевности, Д. Уџбеници и приручници, св. 8).

Предраг Пипер, *О кријици превода* (стр. 5—11), избор критичких текстова (стр. 13—282), *Селективна библиографија* (стр. 283—288).

269. Пипер Предраг, Прилог типологији критике превода (на примерима критике превода с руског језика на српскохрватски), *Когча* 5 (1985) 95—100.

270. Плана Шефћет, Српскохрватски преводи албанских народних приповедака крајем XIX и почетком XX века, *НССУВД XIV/3* (1985) 195—203.
Резиме на енглеском.

271. Ројатић Дарија, О језику науке и умјетничке литературе, *Prevodilac IV/1* (1985, Beograd) 10—17.
Резиме на руском.

272. Poláková Helena, О некaterih problemih medsebojnega prevajanja slovenskega in češkega verz, *SR 33/1* (1985) 133—135.

273. Popadić Ljiljana, Manuel de français pour les étudiants de l'école supérieure des PTT Beograd, *Viša PTT škola*, Beograd 1985, 116, 24 cm.

274. Popović Mirjana, в. бр. 214.

275. Porcher Louis, Paradoks o nastavniku, prijevod: Morana Čale, *SJ XIV*, br. 4 (1985, Zagreb) 192—200.

276. Pretnar Tone, Prešernov verz v makedonskem in Racinov v slovenskem prevodu, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 127—135.

277. Prijić-Niseteo Ivana, Naum Dimitrijević: Zablude u nastavi stranih jezika, II — prerađeno i dopunjeno izdanje, „Svjetlost”, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1984, 203 str., *SJ XIV*, br. 1—2 (1985, Zagreb) 85—87.

Приказ.

278. Радих Првослав, Македонски и словачки језик у основношколским и средњошколским граматикама на српскохрватском говорном подручју и проблеми у настави, *КњЈ XXXII/1—2* (1985) 107—113.

279. Rajhman Jože, Metodologija prevajanja slovenskih protestantov, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 27—32.

Isto pod naslovom Metodologija pri prevajanju slovenskih protestantov v: *Znamenje XV/1* (1985, Ljubljana) 13—19.

280. Riđanović Midhat, Sinhronijske jezičke varijacije i nastava stranog jezika, *KLNJ* (1985) 69—72.

Резиме на енглеском.

281. Rode Matej, Kritika prevodenja i nauka o prevodenju, *PIK IX* (1985, Beograd) 117—120.

282. Rode Matej, Pomen prevajanja za razvoj jezika, France Prešern v prevodih (1985, Ljubljana) 183—190.

283. Rode Franka, Prevod pri učenju tujega jezika, *Vestnik XIX/1* (1985) 66—70.

284. Roy-Seifert Utta, Bridging the Civilization Gap in Translation, *PIK IX* (1985, Beograd) 44—46.

285. Rupčić Ljudevit, Problem prijevoda religioznih tekstova, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 75—79.

- 286. Sabo Agneš**, Specifični problemi vezani za prevođenje stručnih tekstova sa engleskog na srpskohrvatski i sa srpskohrvatskog na engleski jezik, KLNJ (1985) 161—164.
Резиме на енглеском.
- 287. Savić Branislava**, Kako se služiti rečnikom?, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 134—138.
- 288. Savić Svenka**, Leksičke novotvorine kod dece predškolskog uzrasta: Teorijska razmatranja, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 53—60.
S literaturom. Резиме на енглеском.
- 289. Savić Svenka**, Narativi kod dece, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad 1985, 144, 8.
- 290. Sadkowski Vaclav**, Translation and Criticism, ПК IX (1985, Београд) 89—91.
- 291. Salečić Jakov**, Između teksta i konteksta u učenju i nastavi jezika, KLNJ (1985) 77—83.
Резиме на енглеском.
- 292. Salečić Jakov**, Neke tradicionalne nedoslednosti, Studia philologica 1—2/1982 (1985, Приштина) 73—76.
Са литературом.
Резиме на енглеском.
- 293. Седај Енђел**, Неки аспекти превођења светске књижевности на албански језик, Мостови XVI/3 (1985, Београд) 248—254.
- 294. Седај Енђел**, Неки видови превођења светске књижевности на албанском језику, Стремљења XXVI/3 (1985, Приштина) 211—219.
- 295. Selešković Danica**, в. бр. 219, 260.
- 296. Seliškar Nevenka**, Ustvarjalnost le v sproščenem ozračju v razredu (primeri aktivnosti za uvod in zaključek učne ure v osnovni šoli), Vestnik XIX/2 (1985) 32—40.
- 297. Senčar Marjeta**, Napaka pri učenju tujega jezika. Stališča in proučevanje, Vestnik XIX/1 (1985) 59—65.
- 298. Сябниновіћ Мюдраг**, О вредновању превода лирске песме. (На примеру Симвишевог превода песме Баратинског „Натпис“), у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 181—190.
- 299. Sironić-Bonefačić Nives**, Bajka kao poticaj za usmeno izražavanje na stranom језику, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 67—74.
- 300. Sironić-Bonefačić Nives**, Nastava stranih jezika na fakultetu i tipovi komunikacije, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 178—183.
S literaturom. Резиме на талијанском.
- 301. Софронијевић Милорад**, Музилова прича *Цин Судас*, Мостови XVI/4 (1985, Београд) 315.
О проблему превођења наслова и језичким одликама дела.
- 302. Spasić Aleksandar I.**, O nekim osobenostima prevođenja za televiziju. (Pokušaj razvrstavanja problema), France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 281—292.

303. Станковић Богољуб, Развијање способности наслућивања значења непознатих речи у настави руског језика, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 91—104.

Резиме на руском.

304. Stanovnik Majda, Grünov prevod Kafke (Na galeriji), France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 229—253.

305. Стојнић Мила, Неки проблеми књижевне форме релевантни при преводу књижевног текста, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 191—200.

306. Strojjan Marjan, Parizina. (Tri razprave), France Prešern v prevodih (1985, Ljubljana) 17—44.

О Prešernovem in Menartovem prevodu Byronove Parizine.

307. Strugar Novak, Kako da naš politički jezik bude u prevodu razumljiv?, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 47—50.

308. Strugar Novak, Kako da naš politički jezik bude u prevodu razumljiv?, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 38—40.

309. Sučić Vlado, Sintaksička polivalentnost veznika *comme* i njegova interpretacija u nastavi francuskog jezika, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 44—54.

Резиме на француском.

310. Тарановски Кирил, О Крклечеву преводу Пушкина „Моцарта и Салијерија”, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 201—238.

311. Тер-Акопян Алла, Проблема временной и пространственной дистанции в переводе, ПК IX (1985, Beograd) 67—75.

312. Терзић Александар, Вера Николић, Марија Межински, *Методика наставе руског језика са иракишкимом*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1984, 224 стр., ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 172—174.

Приказ.

313. Todorova Ljiljana, О проспекту једне универзалне историје преводилаштва, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 7—9.

314. Тоџанас Дуџанка, Nastava stranih jezika i kontekst, KLNJ (1985) 73—76.
Резиме на француском.

315. Trbulin Zorica, Naum Dimitrijević, *Lingvistika i metodika nastave stranih jezika — Bibliografija radova*, Vojnoizdavački zavod. Centar JNA за стране језике, Београд, 1984, IX—XX + 295 стр., ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 186—187.

Приказ.

316. Тушјак Јурај, Превођење, или интерпретација? ... (В. Петровић: Кад селјак умире), Копча 5 (1985) 49—52.

317. Ćirić Draginja, Seminar: Metodologija i stvaranje didaktičkog materijala, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 184—186.

318. Ćučuz Ljubica, О контексту у настави страних језика — једно схватање, KLNJ (1985) 111—115.

Резиме на енглеском.

319. Urbany Marijan, Prevodenjem do usvajanja drugog (stranog) jezika, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 124—127.

Rezime na engleskom.

320. Fabjan Bajc Diomira, Izkušnje pri prevajanju sodobnih slovenskih besedil v italijanščino, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 119—123.

Isto v: Celovski zvon III/7 (1985, Celovec/Klagenfurt) 36—39.

321. Filipović Dragan, Izbor registra u stranom jeziku, KLNJ (1985) 221—226.
Резиме на енглеском.

322. Flerč Đurđa, Dvakrat dve prepesnitvi Prešerna v francoščino, France Prešeren v prevodih (1985, Ljubljana) 73—91.

323. Флорин Садер, Критика и различные виды перевода, ПИК IX (1985, Београд) 105—111.

324. Hajdin Mirko, Original — osnov dobrog ili lošeg prevoda, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 22—25.

325. Hanuš Barbara, Kako se zdomski otroci učijo nemščine. Pedagoške metode za tužice v Zvezni republici Nemčiji, NRazgl XXXIV/15 (1985) 464—465.

326. Häusler Maja, в. бр. 232.

327. Horvat-Vukelja Željka, в. бр. 255.

328. Hruš Vera, в. бр. 255.

329. Hudelja Niko, Vsebina vaj ob bralnih tekstih stroke, Vestnik XIX/1 (1985) 47—52.

330. Husinec Renata, Neki aspekti vrednovanja vještine čitanja, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 41—44.

Rezime na engleskom.

331. Čavić Edita, Neka ispitivanja verbalnog konteksta u jeziku struke, KLNJ (1985) 187—190.

Резиме на енглеском.

332. Čavić Edita, Neke mogućnosti mikrorачunara u razvijanju sposobnosti razumevanja stranog stručnog teksta, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 112—116.

S literaturom. Rezime na engleskom.

333. *Cseh Márta, A kisgyermek szókincsének lexikológiai vizsgálata (Babaszótár) — Leksikološka ispitivanja rečničkog fonda młog deteta (Bebin rečnik), Hungarológiai Közlemények 16/59 (1984, Novi Sad) 901—933.

Резиме на српскохрватском и немачком.

У раду (објављен је уводни део и одреднице слова А, В, С и Т) лексикографском техником је обрађен језички корпус прикупљен интензивним бележењем исказа девојчице на узрасту од једне и по до две године. У њему се не презентује проблематика истраживања већ резултати одређеног лексикографског истраживања у виду речника који (као целина) садржи 800 одредница.

334. Човић Бранимир, О превођењу историјске прозе, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 239—265.

335. Čok Lucija, Jezik — računalnik in učenje jezika ob računalniku, VII XVI/4—5 (1985) 76—78.

336. Шекуларац Божидар, Некоторые трудности при обучении русскому языку, *Studia philologica* 1—2/1982 (1985, Приштина) 83—90.

Са литературом.

Резиме на српскохрватском.

337. Šestić-Čurić Lada, Jedan koristan prilog nastavi engleskog jezika struke, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 80—81.

Prikaz knjige: Dobrila Nastić i Vera Vučković-Kosovac, *Engleski jezik za elektrotehničke i mašinske fakultete*, „Svjetlost”, Sarajevo.

338. Шовари Роман, Неке опће напомене и конкретни примјери о нашим пријеводима, у: Предраг Пипер, О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка (избор, типологија и библиографија критичких текстова), Институт за стране језике и књижевности (1985, Нови Сад) 267—282.

339. Schröder Gisela, в. бр. 141.

340. Štros-Bračko Marina, Računalnik in učenje jezika, VII XVI/4—5 (1985) 78—80.

341. Štros-Bračko Marina, Uporaba računalka pri pouku tujegа језика, *Vestnik XIX/2* (1985) 41—45.

342. Štrukelj Inka, Nekaj izhodišč za teoretično in empirično proučavanje dvojezičnosti, *Свеске* 9 (1985, Сарајево) 101—110.

Са изабраном литературом.

б) Контрастивна проучавања језика

343. Avram Andrei, Sur les nasales initiales préconsonantiques en roumain et en albanais, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 33—43.

Резиме на српскохрватском.

344. Вилхар Љиљана, Српскохрватски еквиваленти енглеских предлога, *before, after, in front of* и *behind*, *Мостови XVI/3* (1985, Београд) 235—247.

345. Ђорђевић Радмила, в. бр. 27.

346. Ђорђевић Радмила, Контрастивна анализа и језичке универзалије, *АФФ* 16 (1985) 29—36.

Резиме на енглеском.

347. Žepić Stanko, Jan Jeziorski, Substantivische Nominalkomposita des Deutschen und ihre polnischen Entsprechungen, Wroclaw, 1983, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) Prikaz.

348. *Žiletić Zoran, Die Elemente der Wortklasse Adjektiv im Deutschen und Serbokroatischen und ihre Flexion, *Radovi ISJK, serija A, sv. 4* (1983) 7—49.

- 349. Jeziorski Jan**, в. бр. 347.
- 350. Jovanović Gordana**, Skraćenice u srpskohrvatskom i poljskom jeziku, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 133—139.
Резиме на руском.
- 351. Katteln Rudolf**, Modalnost u hrvatskosrpskom i njemačkom jeziku, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 15—22.
- 352. Марков Борис**, Форма 2-го л. ед. ч. повелителног наклоненја и се соодветствија в македонском јазыке, СС IV—V (1984—1985) 129—135.
- 353. Матијашевић Јелка**, О природи префикса код глагола кретања у руском и српскохрватском језику, НССУВД XIV/2 (1985) 139—147.
Резиме на руском.
- 354. Mahnić-Ćosić Ana**, Istovjetnosti i razlike u strukturi pridjevskih pratilaca u njemačkom i hrvatskom ili srpskom jeziku, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 102—111.
Rezime na njemačkom.
- 355. Mečkowska Nina Borisovna**, в. бр. 1332.
- 356. Милинковић Љубо**, Изражавање постериорности у савременом руском и српскохрватском језику, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 116—126.
Резиме на руском.
- 357. Микхајловић Младен**, Контрастивна анализа трансформације брисања у напоредним реченицама, АФФ 16 (1985) 37—44.
Резиме на енглеском.
- 358. *Mrazović Pavica**, Modalverben und Modalitätsverben im Serbokroatischen und ihre Entsprechungen im Deutschen, Radovi ISJK, serija A, sv. 4 (1983) 119—164.
Резиме на српскохрватском.
- 359. Најческа-Сидоровска Марија**, Непотполни и елиптични реченици (Руско-македонски паралели), СС IV—V (1984—1985) 159—168.
- 360. *Petrović Velimir**, Zur Semantik der Demonstrativa in Temporalbestimmungen des Serbokroatischen und Deutschen, Radovi ISJK, serija A, sv. 4 (1983) 93—117
Резиме на српскохрватском.
- 361. *Petronijević Božinka**, Pronomen und Pronominalphrase im Deutschen und Serbokroatischen, Radovi ISJK, serija A, sv. 4 (1983) 51—91.
- 362. Половина Весна**, Истицање „клефт” конструкцијом у енглеском језику и одговарајући облици истицања у српскохрватском, АФФ 16 (1985) 93—114.
Резиме на енглеском.
- 363. Polovina Vesna**, Red rečeničnih delova kao sredstvo isticanja u engleskom srpskohrvatskom jeziku, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 28—43.
Резиме на енглеском.
- 364. Popović Branislava**, Kauzalni subjunktori u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku, Filološki fakultet, Beograd 1985, 191, 21 cm.
Monografije knj. 58. Doktorska disertacija odbranjena na Filološkom fakultetu u Beogradu.

365. Радаћ-Дуговић Милана, Микросистеми придева за основне боје у српскохрватском и руском језику, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 125—132.

Резиме на руском.

366. *Sawicka Irena, Użycie czasowników *być* i *mieć* w zdaniach lokatywnych w polskim, i ich odpowiedników w serbsko-chorwackim i albańskim, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 143—149.

Резиме на српскохрватском.

367. Sadiku Zeqir, Frazeologizmat e gjuhës ruse dhe ekuivalentet e tyre në gjuhën shqipe, Studia philologica 1—2/1983 (1985, Prishtinë) 59—63.

Резиме на руском.

368. Selimi Agim, L'emploi du subjonctif en français contemporain et ses équivalents en albanais, Studia philologica 1—2/1983 (1985, Prishtinë) 41—45.

Резиме на албанском.

369. Станковић Богољуб, Глаголски облици у српскохрватским и руским декларативним и финалним реченицама, НССУВД XIV/2 (1985) 129—137.

Резиме на руском.

370. *Staszewski Jerzy, Realizacja powierzchniowa niektórych czasowników abstrakcyjnych w języku serbochorwackim i polskim, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 163—173.

Резиме на српскохрватском.

371. Стефановски Љупчо, Девербативни атрибути во македонскиот и англискиот јазик — контрастивна анализа, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје 1985, 301, 1., 4°.

Докторска дисертација умножена на ксерокс.

372. Стојановић Андреј, Неодређено-личне реченице у научном стилу руског језика и њихови српскохрватски еквиваленти, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 15—24.

Резиме на руском.

373. Sučić Vlado, Glagolsko vrijeme i aspekt u složenoj rečenici sa temporalnom klauzom u francuskom i srpskohrvatskom jeziku (sfera sadašnjosti), Književni jezik 14/I (1985, Sarajevo) 11—28.

Резиме на француском.

374. Терзић Богдан, Nomina agentis с формантом *-ap* у српскохрватском и руском језику, КњЈ XXXII/1—2 (1985) 62—68.

375. Терзић Александар, Наречја образованне от отглагольных существительных на *-ка* в русском языке и их эквиваленты в сербскохорватском языке, Studia philologica 1—2/1982(1985, Приштина) 27—44.

Са литературом.

Резиме на српскохрватском.

376. Тошовић Бранко, Контрастивно проучавање лингвостилистике руског и српскохрватског језика, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 105—115.

Резиме на руском.

377. Тошовић Бранко, Стилско-семантичке особине партиципа руског језика у односу на његове кореспонденте у српскохрватскоме језику, Studia philologica 1—2/1982 (1985, Приштина) 61—71.

Резиме на руском.

378. Ćosić Vjekoslav, Matematički i lingvistički broj u hrvatskom ili srpskom i francuskom jeziku, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 55—69.

Резиме на француском.

379. Filipović Rudolf, в. бр. 381.

380. *Hrvat Smilja, Der serbokroatische Instrumental und seine Entsprechungen im Deutschen, Radovi ISJK, serija A, sv. 4 (1983) 165—176.

Резиме на српскохрватском.

381. Chapters in Serbo-Croatian-English Contrastive Grammar, edited by Rudolf Filipović, Institute of Linguistics, Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Zagreb 1985, 603 str.

382. Шоќларова-Љоровска Германија, Конструктите со сврзниците за непосредна претходност во македонскиот јазик и нивните еквиваленти во полскиот јазик, СС IV—V (1984—1985) 177—182.

III. Прасловенски јазик, словенска језичка заједница и посебна питања нојединих словенских језика

383. Barić Eugenija, Rusinski jezik u štokavskom okruženju, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 29—36.

Резиме на енглеском.

384. Бошковић Радосав, Основи упоредне граматике словенских језика II. Морфологија, изд. НИО „Универзитетска ријеч“, Никшић 1985, 114, 8°.

Приређивачи Светозар Николић и Радојица Јовићевић, поговор Никита Толстој.

В. бр. 417, 424.

385. Brabcova Radoslava, Škola — Jazyk — literatura, Sbornik prací pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Rada jazyková i literární č. 15/1982, 175 s.; č. 16/1984, 115 s., ЗМСС 29 (1985) 204—206.

Приказ.

386. Владимирова Л. А., в. бр. 387.

387. Vrana Josip, Апракос Мстислава Великог. Издание подготовили Л. П. Жуковская, Л. А. Владимирова, Н. П. Панкратова под редакцией Л. П. Жуковской. АН СССР. Институт русского языка. Издательство „Наука“, Москва 1983, str. 525, Slovo 35 (1985, Zagreb) 190—192.

Приказ.

388. Gošić Nevenka, Nova serija slavističkih radova: Studia linguistica Polono-Jugoslavica, ЈФ XLI (1985) 155—161.

389. Grochowski Maciej, в. бр. 356.

390. Dabić Bogdan L., Nelični glagolski oblici u modernim slovenskim jezicima, JSSS 35 (1985, Zadar) 111—118.

391. *Dabić Bogdan L., Njemački elementi u ruskom književnom jeziku, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 27—36.

Резиме на пољском.

392. *Dabić Bogdan L., О начину преношења наших географских назива у неким славенским језицима, Зборник радова Савјетовања о питањима стандардизације географских назива у језицима народа и народности СФРЈ, СГДЈ, ГД БиХ (1984, Сарајево) 127—134.

393. Довз Александар, О неразличеним звуков /ѣ/ и /е/ писцима-преписцима „Житија” Александра Невског, СС IV—V (1984—1985) 121—127.

394. Борђевић Нада, Иржи Мудра, Јан Петр: Уџбеник верхне-лужицког језика. Домовина Будышин и Руски језик, Москва 1983., ЗМСС 29 (1985) 207. Приказ.

395. Жуковска Ј. П., в. бр. 387.

396. Ivić Milka, Maciej Grochowski, Stanisław Karolak, Zuzanna Topolińska, Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia, pod redakcją Zuzanny Topolińskiej, Instytut języka polskiego PAN, Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa 1984, 5—397, JФ XLI (1985) 149—153.

Приказ.

397. Јовићевић Радојица, в. бр. 384.

398. Kantor Marvin, в. бр. 415.

399. Каранфиловски Максим, в. бр. 428.

400. Karolak Stanisław, в. бр. 396.

401. *Kowalska Anna, Polskie formacje ekspresywne z podstawowym elementem *-l-* w części sufiksальной, SLP-J 3 (1983, Сарајево) 67—78.

Резиме на српскохрватском.

402. Kravag Miroslav, К вопросу о согласовании времен в русском литературном языке, ЗЧПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 249—261.

Rezime na srpskohrvatskom.

403. Mańczak Witold, Russe *devjanosto*, ЗЧПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 309—315.

Rezime na srpskohrvatskom.

404. Маројевић М[илена], в. бр. 410.

405. Маројевић Радмило, в. бр. 412.

406. Маројевић Радмило, Посесивне изведенице у староруском језику. Антропонимски систем. Топонимија. „Слово о полку Игореве”, изд. Филолошки факултет, Монографије LIX, Београд 1985, 158 стр.

407. Маројевић Радмило, Посесивне категорије у „Слову о полку Игореве” JФ XLI (1985) 91—123.

Резиме на руском.

408. Маројевић Радмило, Прилози творбено-семантичкој реконструкцији староруских топонима, ОП VI (1985) 21—58.

Резиме на руском.

409. Marojević Radmilo, Ruska gramatika, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Загреб) 61—63.

410. Маројевић Р[адмило], Маројевић М[илена], Можајева В[алентина] О[сиповна], Основни руско-српскохрватски речник (приручник за ученике, студенте и наставнике) = Руско-српскохрватский учебный словарь, Руски језик — Просвета, Москва—Београд 1985, 296 стр.

У прилогу: В. В. Розанова, Кратка граматика руског језика (стр. 273—295).

411. Meškova Nina Borisovna, в. бр. 1332.

412. Милинковић Љубо, Др Радмило Маројевић, *Грамађика руској језика,* Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1983, 344 стр., ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 178—180.

Приказ.

413. Милык А. А., О семантических процессах в группе слов, обозначающих действие (делать-застать-творить-чинить) в русском языке (Историко-сравнительный анализ), *Studia philologica* 1—2/1983 (1985, Приштина) 27—39.

Резиме на српскохрватском.

414. Можајева В[алентина О[сиповна], в. бр. 410.

415. Nedeljković Olga, Marvin Kantor, *Medieval Slavic Lives of Saints and Princes,* Michigan Slavic Translations 5 (Ann Arbor, 1983), pp. 304, *Slovo* 35 (1985, Zagreb) 200—203.

Prikaz.

416. Николић Светозар, в. бр. 384.

417. Остојић Бранислав, Незаобилазни прилози словенској компаративистици (Др Радосав Бошковић, Основи упоредне граматике словенских језика II, Морфологија, НИО „Универзитетска ријеч“, Титоград, 1985). Овдје, Титоград, новембар 1985, бр. 198, стр. 19.

В. бр. 424.

418. Ostromečka-Fraćzak Božena, *Besedotvorne razvojne težnje vo sodobni poljščini,* SR 33/4 (1985) 454—459.

Prevedel Tone Pretnar.

419. Панкратова Н. П., в. бр. 387.

420. Пашоска Маргарита, в. бр. 428.

421. Пипер Предраг, в. бр. 908.

422. Пипер Предраг, О синхронном описанију словообразовања местоименних наречјих у славјанских језицима, ЈФ XLI (1985) 13—23.

Резиме на руском.

423. Радовановић Јанко, Руске књиге XVIII века штампане грађанском ћирилицом из библиотеке манастира Хиландара, АП 6—7 (1984—1985) 355—423.

У прилогу попис књига.

424. Родић Никола, Радосав Бошковић, Основи сравнителној граматике славјанских језикув. Фонетика и словообразовање, Москва 1984, стр. 304, ЈФ XLI (1985) 191—192.

Приказ.

В. бр. 416.

425. Розанова В. В., в. бр. 410.

426. Rojs Jurij, Slovar' russkogo jazyka v četyrex tomah, SR 33/4 (1985) 470—472. Poročilo: —, Izdanie vtoroje, ispravlennoe i dopolnennoe, AN SSSR, Institut ruskogo jazyka, izd. Russkij jazyk, Moskva 1981—1984.

427. Rous Donka, Lokálnéstatičeský význam predložky „u“ v češtině, CC IV—V (1984—1985) 169—175.

428. Роус Донка, Папоска Маргарита, Каранфиловски Максим, Универбизацијата како тип на зборообразувањето во чешкиот, рускиот и македонскиот јазик, ЛЗБ XXXII/2 (1985) 39—44.

429. Smolej Viktor, Rojstno leto slovaškega knjižnega jezika, JiS XXX/7—8 (1984—85) 256—258.

Objavljeno pod skupnim naslovom Med ugovori in odgovori (5).

430. Смольская А. К., О проблемах сопоставительного изучения славянского феминного словообразования, ЗбМСС 29 (1985) 154—159.

431. Стакић Милан, Консонантске алтернације код именица и придева изведених суфиксима са сугласником *j* у јужнословенским језицима, АФФ 16 (1985) 67—92. Резиме на руском.

432. Станковић Богољуб, Синтагме с географским називима у српскохрватском и руском језику, КњЈ XXXII/1—2 (1985) 56—62.

433.* Studia linguistica Polono-Jugoslavica, Tom, 3 Red. odbor K. Rymut, Z. Topolińska, B. Vidoeski, A. Peco, urednik A. Peco, Posebna izdanja knj. LXI, Odjeljenje društvenih nauka knj. 10, ANU BiH, Sarajevo 1983, 222.

В. бр. 388.

434. Тир Милаш, Klasifikacija brojeva u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku, КњЈ XXXII/1—2 (1985) 69—75.

Преглед постојеће литературе.

435. Толстој Никита, в. бр. 384.

436. Topolińska Zuzanna, в. бр. 396.

437. Cvetko Orešnik Varja, Zu dem sogenannten präfixalen *a- im Slawischen, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 157—166.

Povzetek v slovenščini.

438. Čichoňská Maria, Problemi semantičkog opisa denominativnih glagola u slovenskim jezicima, Književni jezik 14/1 (1985, Sarajevo) 29—39.

Са литературом.

Резиме на руском.

IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи

439. Ajeti Idriz, Kundër anarkisë në studimet etimologjike të gjuhës shqipe (Proktiv anarhije u etimološkim studijama albanskog jezika), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 24—28.

Rubrika „Diskusije“.

440. Alerić Danijel, Porfirogenetovi zahumski toponimi, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 27—48.

Rezime na francuskom.

441. Ahmetaj Mehmet, Vështrime gjuhësore rreth disa toponimeve të Plavës dhe të Gucisë, GJASSHF 14 — 1984 (1985) 265—271.

Grada.

442. Антонијевић-Пајкић Драгана, Семантика жаргонских израза о жени, Етнолошке свеске 6 (1985, Београд) 57—60.

443. Babić Stjepan, Etimologija i tvorba riječi u etimološkim rječnicima, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 65—69.

Rezime na engleskom.

444.* Basara Anna, Composita związane z **golva* (we współczesnych językach: polskim, czeskim, rosyjskim i macedońskim), SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 5—25.

Резиме на српскохрватском.

Детаљна анализа са аспекта семантике и творбе речи.

445. Bezljaj France, Iz slovenskega imenoslovja, Ruška kronika (1985, Ruše) 25—26.

Povzetek v nemščini.

446. Bjelanović Živko, Novoštokavski modeli tvorbe u onomastičkom leksiku sjeverne Dalmacije, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 37—49.

447. Boryś Wiesław, Из деривације именица у изворним српским средњовековним споменицима. Називи радњи и чина, НССУВД XIV/1 (1985) 129—135.

448. Бошњакковић Жарко, Вуковић Гордана и Недељков Љиљана, Речник презимена Шајкашке (XVIII и XIX век), Институт за јужнословенске језике, Филозофски факултет, Нови Сад, 1983, Књижевни језик 14/1 (1985, Sarajevo) 60—63.

Приказ.

449. Бошњакковић Жарко, Пастирска терминологија Срема, Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике, Нови Сад 1985, 174, 8°.

450. Брабцова Радослава, Adolf Erhart — Radoslav Večerka: Úvod do etymologie. Praha 1981, 304 s., ЗМСС 28 (1985) 189—191.

Приказ.

451. Brozović Dalibor, O nekim nejasnim slavenskim nazivima za punoglavca, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 89—92.

Rezime na francuskom.

452. Букумирић Милета, Ономатолошки прилози, књ. IV, САНУ, Београд 1983, ЈФ XLI (1985) 193—198.

Приказ.

453. Verber Eugen, Uticaj hebrejskog i jevrejskih govornih jezika na srpskohrvatski, Свеске 9 (1985, Sarajevo) 93—100.

454. Večerka Radoslav, в. бр. 450.

455. Vidović Radovan, в. бр. 1443.

456. Vinja Vojmir, Kirnja — un ichtyonyme typiquement dalmate, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 527—538.

S literaturom. Rezime na srpskohrvatskom.

457. Витошевић Драгана, Стране речи пре Вука, ЗбМСКЈ XXXIII/2 (1985) 333—347.

458.* Vujičić Dragomir, Baza *hvoj-* i njene morfološke i semantičke derivacije na opšteslovenskom području, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 209—218. + мапа

Резиме на пољском.

459. Вујић Драгомир, Петар Шимуновић: Наша презимена, Накладни завод Матице хрватске, Загреб 1985, Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 228—230. В. бр. 513, 562.

460. Вуковић Гордана, в. бр. 448.

461. Vuković Nenad, Semantička klasifikacija i tvorba naziva crnogorskih plemena, SPL-J 3 (1983, Sarajevo) 219—222.

Резиме на пољском.

462.* Vulović Ljiljana, Značenje elementa *da* u imenima Demetre i Posejdona, Latina et Graeca 24 (1984, Zagreb) 15—19.

Sa literaturom.

463. Gavazzi Milovan, Leksikologijski prilozi (druga rukovet), ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 162—166.

Rezime na francuskom.

464. Gallis Arne, Ознаке за „сличност” и „једнакост” у словенским језицима и појмови (представе) на којима се оне заснивају (у компаративном расветљењу), НССУВД XIV/2 (1985) 5—9.

Резиме на немачком.

465.* Gaševski Milivoj, Hidronimi u slivu Crnog Drima, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 227—234.

466.* Gašparović Ratimir, Rječnik i atlas toponima Bosne i Hercegovine srednjeg vijeka i XVI stoljeća (metodska razmatranja), Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 293—302.

Са литературом и изворима.

467. Gerersdorfer Vera, Tipovi romanizama u Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika Petra Skoka, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 167—174.

Rezime na francuskom.

468. Glazer Janko, O ciprošu, o fratah in še o čem. (Malo jezikovnega kramljanja s Pohorja.), Ruška kronika (1985, Ruše) 677—680.

469.* Glibanović-Vajzović Hanka, Nazivi naseljenih mjesta orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 186—195.

Са литературом.

470.* Gošić Nevenka, Imenska formula u spisku priložnika Stare pravoslavne crkve u Sarajevu, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 37—42.

Резиме на пољском.

471. Grad Anton, Toponomastički prispevki, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 175—179.

1. slov. CERKNICA, sh. CRIKVENICA; 2. slov., sh. KRIŽ.

Rezime na francuskom.

472. Grković Mилница, в. бр. 475.

473. Grković Mилница, Прилог проучавању прасловенске антропонимије (лично име Дунав), ОП VI (1985) 101—104.

Резиме на руском.

474.* Doči Rexhep, Међујезички контакти u нашој топонимији u свјетлу семантике riječi tipa mal (mali), Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 282—292.

Резиме на енглеском.

475. Doči Rexhep, Milica Grković, IMENA U DEČANSKIM HRISOVULJAMA, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad 1983, GJASShF 14 — 1984 (1985) 306—311.

Prikaz.

476. Draga Nail, Rreth disa toponimeve të rrethit të Ulqinit të paraqitura në harta të ndryshme (O nekim toponimima ulcinjskog kraja predstavljenim na raznim geografskim kartama), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 21—23.

477. Drenovac Jelica B., Pojam „вочеловечение” u poetskom kontekstu, KLNJ (1985) 169—174.

Резиме на француском.

478. Duridanov Ivan, Bulg. *šina*, skr. **šinuti*, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 135—136.

Rezime na srpskohrvatskom.

479. Erhart Adolf, в. бр. 450.

480. Zamboni Alberto, Un'integrazione all'ERHSJ: serbo-croato *kavurma*, *kaurma*, veneziano *cavroman*, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 539—542.

S literaturom. Rezime na srpskohrvatskom.

481. Zareba Alfred, Iz geografije slavenskih izraza **šija* — **klka*, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 543—546.

Rezime na francuskom.

482. Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, urednik Asim Peco, ANU BiH, Sarajevo 1985, XI + 311.

Rezimei na engleskom, francuskom, nemačkom ili ruskom jeziku uz svaki rad.

483. Zelko Ivan, Prekomurska ledinska imena — in primerjava s panonskoslovenskimi imeni, SR 33/4 (1985) 459—465.

484. Златановић Момчило, Микротопонимија Врањске котлине (насеља у сливу Преображањске и Требишњишке реке), Прил. ФФНС 21 (1985) 83—95.

Обрађена микротопонимија следећих насеља: Марганце, Лепчинце, Копанјане, Ђурковица, Сурдул, Барбушинце, Вишевце, Наставце, Горње Требешиње и Доње Требешиње.

485.* Иванова Олга, Топоними што означуваат „место од каде добро се гледа“ (врз македонски топонимски материјал), SLP—J 3 (1983, Sarajevo) 43—50.

Резиме на пољском.

486.* Илиевски Петар Хр., Из предсловенске топонимије у Македонији, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 204—215.

487. Islami Sami, Toponimia e Llugaxhisë, GjASShF 14 — 1984 (1985) 273—278. Grada.

488. Jakopin Franc, в. бр. 533.

489. Jakopin Franc, Vprašanje dvojezičnosti v zgodovini slovenskih osebnih imen, SSJLK XXI (1985) 17—20.

490. Јањимовић Милодраг, Рудника лична имена (од 1836. до 1856. и од 1903. до 1962), Прил. ФФНС 21, (1985) 105—111.

491. Kalinski Ivan, Ojkonimija zelinskoga kraja, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 75—79.

Rezime na njemačkom.

492. Kalmeta Ratimir, O imenima na našim zemljovidima (U povodu Popovićevih pitanja), Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 88—90.

Rezime na engleskom.

493. Карпенко Юрий А., Марсианские названия, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 229—235.

Rezime na srpskohrvatskom.

494. Katičić Radoslav, „Bog Hrvata“ u Konstantina Porfirogeneta, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 237—247.

Rezime na engleskom.

495. Kodrin Miran, в. бр. 566.

496. Kurent Tine, Kozmos = arhitektura, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 167—173.

O pomenskem razvoju besed. — Povzetek v angleščini.

497. L'Hermite René, Postverbaux ou calques?, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 273—275.

Rezime na srpskohrvatskom.

Na materijalu imenica u staroslovenskom koje sadrže koren *-um-* i *-mysli-* i njihovih ekvivalenata u grčkom.

498.* Лиманоски Нвјазн, Етничкиот континуитет на Македонците муслимани низ топонимијата, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 234—252.

Са литературом.

499. Lozovan Eugen, La "lèpre" en Dacie?, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 277—283

Rezime na srpskohrvatskom.

- 500. Лома Александар**, Из топонимије Србије, ОП VI (1985) 105—118.
Резиме на немачком.
- 501. Lubaś Władysław**, Štokavska tvorba toponima na području drugih dijalekata Jugoslavije, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 151—157.
S literaturom.
- 502. Ludvik Dušan**, Ljudska imena za repatice, Traditiones XIV (1985, Ljubljana) 105—108.
Povzetek v nemščini.
- 503. Malkiel Yakov**, The Etymology of Spanish *tras-[h]egar* 'to decant', Italian *trafficare* 'to trade': A New Balance Sheet, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 291—300.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 504. Mandić Živko**, Toponimija bošnjačkih Hrvata u Mađarskoj, RCZR JAZU 5 (1985, Vinkovci) 77—105.
S literaturom. Karta. Rezime na engleskom.
- 505. Markov Boris**, O sufiksu *-ishtë* (*-ishte*) u albanskom i *-iste* u slovenskim jezicima, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 317—324.
Rezime na ruskom.
- 506. Маројевић Р[адмилу]**, Напомене преводиоца, у: Митрополит Василије Петровић, Историја о Црној Гори, прев. Радмилу Маројевић, Лексикографски завод Црне Горе, Обод, Пobjеда, Цетиње, Титоград 1985, 99—109.
Лингвистички коментари, претежно ономастички.
- 507. Müller Bodo**, Die Ortsnamen auf *-acum* und die Verteilung der gallischen Substratwörter in Südfrankreich, ZČPS JAZU (1985, Zagreb) 341—348.
S tri karte. Rezime na srpskohrvatskom.
- 507.a Михајловић Велимир**, Неколике народне дирке или подсмевалице, НСтв XXIV/1—4 (1985) 61—78.
Етимологија имена *Ђулароши*, *Буљеша*, *Муње*, *Шшучари*, *Лийрице*, *Кецари*, *Вриани*.
Резиме на француском.
- 508.* Мишковић Милош D.**, Analiza toponimije dijela Bosne i Hercegovine na karti 1 : 25000, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 303—309.
- 509. Muljačić Žarko**, Su alcuni lessemi di origine slava nei dialetti dell'Italia meridionale, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 331—340.
S literaturom. Rezime na hrvatskosrpskom.
- 510. Nègre Ernest**, Le toponyme „bouleau” en France, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 349—355.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 511. Недељков Љљана**, в. бр. 448.
- 512. Nikčević Vojislav**, O imenu Zeta (Zenta, Genta), Kulturno naslijeđe 1, Kulturnološki fakultet (1985, Cetinje) 131—153.
- 513. Nosić Milan**, Naša prezimena, Petar Šimunović, Naša prezimena, Nakladni zavod Maticе hrvatske, Zagreb 1985, Dometi XVIII, br. 7 (1985, Rijeka) 83—87.
Prikaz.
В. бр. 459, 562.

514.* Nurković Safet, Neki aspekti proučavanja geografskih naziva sandžačkog regiona, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 264—272.

Са литературом.

515. Oros Marius Ilie, Toponymic interferences, *Linguistica XXV* (1985, Ljubljana) 71—79.

Povzetek v romunščini.

516. Pellegrini Giovan Battista, I continuatori del lat. *scōria* (REW 7739) e alcuni nomi della 'placenta', *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 379—386.

Rezime na srpskohrvatskom.

517. Pellegrini Giovan Battista, Una rara voce friulana nella terminologia dei „cestai“, *Linguistica XXV* (1985, Ljubljana) 19—28.

Povzetek v slovenščini.

518. Petkanov Ivan, Anthroponymes et toponymes roumains d'origine bulgare, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 387—392.

Rezime na srpskohrvatskom.

519. Петровић др Младраг М., О пореклу имена Аристин у Крмчији светого Саве, *НССУВД XIV/1* (1985) 87—93.

Резиме на француском.

520.* Петрушевски Илија, Топонимијата на географските карти „Дебар“ 1 : 50000 и „Призрен“ 1 : 200000, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 253—263.

Прилог — Списак топонима на картама „Дебар“ и „Призрен“.

521. Пешкиќан Митар, Имена из ловћенског села Мајстора, *ОП VI* (1985) 1—20.

Резиме на руском.

522. Pisani Vittore, *Genovese brata*; italiano *imbrattare*, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 393.

Rezime na srpskohrvatskom.

523. Pohl Heinz Dieter, Slavische und romanische Oronyme in den Karawanken und umliegenden Gebirgsgruppen), *SR 33/2* (1985) 177—184.

Povzetek v slovenščini.

524. Попов Бојан, Топоним *Кумарево*, *ЈФ XLI* (1985) 125—126.

Резиме на руском.

525. Praprotnik Nada, Rastlinstvo na stezah ovčarja Marka, *Proteus 47/5* (1984—85, Ljubljana) 194—198.

О имених растлин в повести Овчар Марки Јанежа Јална.

526.* Pujčić Savo, Anatomske modeli nominacije ulišta u slovenskim jezicima, *SLP-J 3* (1983, Sarajevo) 129—141.

Резиме на пољском.

527. Putanec Valentin, Prilog za proučavanje aloglotema u hrvatskom ili srpskom jeziku: Marulićev hapaks *datati* = *zdatati* kao romanizam, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 409—414.

Rezime na francuskom.

- 528. Puc Matjaž**, Babe in dedci, *Proteus* 47/5 (1984—85, Ljubljana) 167—174. O gorskih imenih.
- 529. Радосављевић Озрен М.**, Патронимијска и антропонимијска грађа из Врањака (Модрича), Прил. ФФНС 21 (1985) 97—103.
- 530. Rosetti Alexandru**, Études de vocabulaire, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 423—424.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 531. Rospond Stanislaw**, Onomastica sacra u Novom zavjetu, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 425—435.
S literaturom. Rezime na francuskom.
- 532. Skračić Vladimir**, Neke značajke kornatske toponimije, *RFFZ*, sv. 24 (1985, Zadar) 39—49.
Rezime na engleskom.
- 533. Slovenska krajevna imena**, Avtorji Franc Jakopin ... i dr. Uredila Meta Sluga, Cankarjeva založba, Ljubljana 1985, 357, 8°. (Leksikon Cankarjeve založbe).
- 534. Sluga Meta**, в. бр. 533.
- 535. Smailović Ismet**, O etimologiji i značenju nekih osobnih imena u bosansko-hercegovačkoj muslimanskoj antroponimiji, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 467—473.
Rezime na francuskom.
- 536. Smolej Viktor**, O nekaterih osebnih imenih v Finžgarjevem romanu Pod svobodnim soncem, *JiS XXX/6* (1984—85) 204—206.
Objavljeno pod skupnim naslovom Med ugovori in odgovori (4).
- 537. Snaj Marko**, Dve etimologiji, *JiS XXX/4* (1984—85) 117—120.
Slovansko **porǵ* „življenjska doba, čas“; slovensko **s(ə)parǵ* „šparanja, razpoka“ in **pořti* „trgati“.
- 538. Snaj Marko**, Slovansko **porzdьns* „prazen“ in sorodno, *SR 33/4* (1985) 401—405.
Povzetek v angleščini.
- 539.* Станковска Љубица**, Географските термини во топонимјата на Полог, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 216—226.
- 540. Станковска Љубица**, Етимологијата на ојкономите *Дунь, Небрејово, Чејијово* и *Мажучинија*, ЛЗБ ХХХИ/3 (1985) 57—65.
Прилог кон македонската топономастика.
- 541. Стефановић Димитрије**, Из микропонимије Сентандреје, ОП VI (1985) 185—190.
Грађа.
Rezime na руском.
- 542. Суперанская Александра В.**, Генотопонимия Крыма, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 475—481.
S literaturom. Rezime na srpskohrvatskom.
- 543. Tekavčić Pavao**, S'agit -il vraiment de contaminations?, *ZČPS, JAZU* (1985, Zagreb) 483—489.
S literaturom. Rezime na srpskohrvatskom.

544. Tomić Mile, Antroponimija Srba i Hrvata u Rumuniji (Nastavak), ОП VI (1985) 121—183.

Грађа.

Резиме на руском.

545. Топоров Владимир И., Хорв.-сербск. *bátriti*, словен. *bátriti* и под. в славјанској перспективи, ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 497—504.

Резиме на српскохрватском.

546. Трубачев Олег Н., Kobyla — caballus — *καβάλλης*, ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 505—509.

Резиме на српскохрватском.

547. Ђурић Момчило, Ономастика Љубомира, ОП VI (1985) 191—438.

Грађа.

Резиме на руском.

548. Urukalo Milivoj M., Ante Šupuk, O prezimenima, imenima i jeziku starog Šibenika, Šibenik (Povremena izdanja Muzeja grada Šibenika), svezak 6, 1981, стр. 1—150, ЈФ XLI (1985) 185—190.

Приказ.

549. Ушаку Ружди, Семантика једног натписа, Стремљења XXVI/1 (1985 Приштина) 176—179.

Превео са албанског аутор.

550. Falk Knut Olof, Das altpreussische Wort *lapinis* 'Löffel', ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 137—141.

Резиме на српскохрватском.

551. Filipović Rudolf, Principi za sastavljanje „Etimološkog rječnika anglicizama u evropskim jezicima”, ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 143—152.

Резиме на енглеском.

552. Хаџимејлић Јасна, Основен систем и терминологија на словенската ономастика, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 1983, Књижевни језик 14/3 (1985, Сарајево) 171—175.

Приказ.

553. Hamp Eric P., *dēsni*, ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 193—195.

Резиме на српскохрватском.

554. Hubschmid Johannes, Vorarbeiten für das rumänische etymologische Wörterbuch, *găsi* 'trouver', ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 217—721.

Резиме на српскохрватском.

555.* Cerabregu Muharem, Makrotoponimija SAP Kosova prema jezicima naroda i narodnosti, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Сарајево) 273—281.

Резиме на енглеском.

556. Čop Bojan, Indouralica X, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 193—262.

557. Čop Bojan, Sur l'origine de quelques mots pré-romans, ЗČПС, ЈАЗУ (1985, Загреб) 93—98.

Ријећи: *daculum*, *dacula*; *Degen*; *brágos*: *hélos*.

Резиме на српскохрватском.

- 558. Цоговић Алија**, Ономастика Дечана и околних села, ОП VI (1985) 439—507.
Грађа.
Резиме на руском.
- 559. Šivic-Dular Alenka**, Slovenske delovne velebnice za živino, JiS XXX/5 (1984—85) 147—152.
- 560. Šimundić Mate**, Nepoznata hrvatska osobna imena iz šibenskog kraja od XIII. do XVIII. stoljeća, Časopis za zgodovino in narodopisje 56/2 (1985, Maribor) 238—250.
Rezime na engleskom.
- 561. Šimundić Mate**, Nepoznata hrvatska osobna imena s početka XIII stoljeća, ОП VI (1985) 59—100.
Резиме на руском.
- 562. Šimundić Mate**, Petar Šimunović: *Naša prezimena*, SR 33/1 (1985) 125—130.
Oцена: —. Porijeklo — značenje — rasprostranjenost, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1985, 366.
В. бр. 459, 513.
- 563. Šimunović Petar**, Naša prezimena, porijeklo, značenje, rasprostranjenost, Nakladni zavod MH, Zagreb 1985, 366 str.
В. бр. 459, 513, 562.
- 564. Šimunović Petar**, Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 147—200.
Rezime na francuskom.
- 565. Škerlak Vladimir**, Planine kot jezikovno vprašanje, Planinski vestnik, 85/4 (1985, Ljubljana) 157—160; 85/5, 209—213; 85/6, 246—251; 85/7, 299—303; 85/8, 340—343; 85/8, 392—394; 85/10, 445—448; 85/11, 483—489.
- 566. Štornik Janez, Miran Kodrin**, Imena smeri v Koroških stenah, Planinski vestnik 85/9 (1985, Ljubljana) 413—416.
- 567. Šupuk Ante**, в. бр. 548.

V. Несловенски језици

- 568. Agalliu F.**, в. бр. 611.
- 569. Agoni E.**, в. бр. 611.
- 570. Agoston Mihály**, Az irásmod as irásbeli közlesnek föltetele és elemi resze III, Híd 49/11 (1985, Novi Sad) 1489—1498.
- 571. Ajeti Idriz**, в. бр. 657.
- 572. Ajeti Idriz**, Реč-dve o dostignućima na polju etimoloških studija arbanaskog jezika, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 1—10.
Rezime na francuskom.
- 573. Ajeti dr Idriz**, Studime gjuhësore në fushë të shqipes, Rilindja, Prishtinë 1985, 302.

- 574. Aksentijević Biljana**, Gramatika u udžbenicima francuskog jezika za III i IV razred usmerenog obrazovanja, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 64—66.
- 575. Alimusaј Nimon**, Konceptet dhe puna e Kristofordhit për pastërtinë e gjuhës shqipe (Koncepteje i rad Kristoforidija na čistoti albanskog jezika), SNGjLKSh 10 (1985) 225—232.
- 576. Altimari Francesco**, Disa vëzhgime mbi alfabetin e Kristoforidhit (Neka zapažanja o alfabetu Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 159—165.
Sa bibliografijom.
- 577. Andrassy Vera**, Anna Hargreaves, Mira Marušić, A workbook for advanced students of English, Filozofski fakultet, Zagreb 1984, II + 183, 29 cm.
- 578. Aranicki Aleksandar**, David Jolly: Writing tasks, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 89—90.
Приказ.
- 579. Arsenijević Nada S.**, Pasivne strukture i njihove semantičke varijante, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 157—164.
U nemačkom jeziku.
S literaturom. Rezime na njemačkom.
- 580. Asllani Ramadan**, Mbi disa formime të gabuara të fjalëve me ndajshtesa (O nekim pogrešnim tvorabama reči sa afiksima), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 33—34.
Rubrika „Jezik u praksi”.
- 581. Atanasov Petar**, Surivances latines en roumain, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 27—32.
S literaturom. Rezime na srpskohrvatskom.
- 582. Bačvanski Marija**, Miloje Đorđević, Verbalphrase und Verbalenz, Deutsch im Kontrast 2, Institut für deutsche Sprache, Mannheim, Julius Groos Verlag, Heidelberg 1983, Književni jezik 14/1 (1985, Sarajevo) 57—59.
Приказ.
- 583. Bahner Werner**, Einige spezifische Aspekte des rumänischen Wortschatzes in der Frühphase der romanischen Sprachentwicklung, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 71—77.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 584. Begg Petar**, Functional English, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 128—133.
- 585. Bejta dr Murat**, Çështje të kulturës e të pastërtisë së gjuhës shqipe (Pitanja kulture i čistote albanskog jezika), Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 13—18.
- 586. Bejta Murat**, Dr Marko Papić: *Gramatika francuskog jezika*, strukturalna morfosintaksa, izdavač: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva — Beograd, 1984, str. 290, ЖЖ XXVII/1—4 (1985) 176—177.
Приказ.
В. бр. 606, 713, 748.
- 587. Bejta dr Murat**, Probleme të fjalëformimit në Fjalorin e Konstandin Kristoforidhit (Problemi tvorbe reči u Rečniku Konstandina Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 149—157.
- 588. Bicaј Sadik**, Për përdorimin e drejtë të lidhëzës bashkërenditëse veçuese apo (O pravilnoj upotrebi rastavnog veznika apo), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 35—36.
Rubrika „Jezik u praksi”.

589. Bicaј Sadik, Rreth disa gabimeve drejtshkrimore në revistën „Gjuha shqipe” (Povodom nekih pravopisnih grešaka u časopisu „Gjuha shqipe”), Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 19—21.

Rubrika „Diskusije”.

590. Bilbija Snežana, Neslaganje u broju i rodu antecedenata i njihovih pronominalnih anafora, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 22—27.

На примеру енглеског језика.

Резиме на енглеском.

591. Bogaј Halil, Fjalë e shprehje të rralla nga Drenica, Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 32—36.

Rubrika „Leksičko blago”.

592. Bokshi Besim, Sur l'origine des pronoms possessifs en albanais, Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 59—73.

Traduction française: Odette Marquet.

593. Brozović Dalibor, Jezici u Africi, jezici za Afriku, Književna smotra 17/159—60 (1985, Zagreb) 95—113.

Rezime na engleskom.

594. Buckalew Roland E. and Magner Thomas F., Attempts to Equalize Sex References in American English, SJ XIV, br. 4 (1985, Zagreb) 184—191.

Rezime na srpskohrvatskom.

595. Buhman Gordana, Jelena Končarević, O frekvenciji i vrstama rečenica u tekstovima iz nekih prirodno-tehničkih i društvenih nauka, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 70—78.

Резиме на немачком.

596. Catapano Giuseppe, в. бр. 736.

597. Cenaј Ali, Fjalë e shprehje të rralla nga rrethi i Ulqinit, Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 37—41.

Rubrika „Leksičko blago”.

598. Cenaј Ali, Fjalë e shprehje të rralla nga rrethi i Ulqinit, Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 37—41.

Rubrika „Leksičko blago”.

599.* Cesnik Cvetka, Mark R. Tulip, International bussiness topics, Visoka ekonomsko-komercialna šola, Maribor 1984, 92.

600. Cseh Márta, в. бр. 333.

601. Czichocki S., в. бр. 619.

602. Crevatin Franco, Note di linguistica Bawlé, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 187—191.

Razlaga izraza, ki ga Bawlé (Slonokoščena obala) uporabljajo za Evropejca.

603. Çabeј Egrem, A propos de quelques questions de la culture populaire albanaise sous l'aspect linguistique, Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 15—35.

604. Čaušević E[krem], V. G. Guzev: Staroosmanskij jazyk, Akademija nauk SSSR, Institut vostokovedenija, serija: Jazyki narodov Azii i Afriki, Nauka, Moskva 1979, 95, Prilozi za orijentalnu filologiju 35 (1985, Sarajevo) 223—225.

Приказ.

- 605. Ćirić Draginja**, Nove gramatike stranih jezika, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 51—52.
- 606. Ćosić Vjekoslav**, Marko Papić, Gramatika francuskog jezika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1984, 290 str., SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 144—147. Prikaz.
B. бр. 586, 713, 748.
- 607. Daka P.**, в. бр. 704.
- 608. Dardano Maurizio**, в. бр. 783.
- 609. Demiraj Sh.**, в. бр. 611.
- 610. Деснићкија Агнија В.**, К изучению турецких элементов лексической системы албанского языка. — Проблемы и задачи, ZĀPS, JAZU (1985, Zagreb) 100—109.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 611. Dhrimo A., Angoni E., Hysa E., Lafe E., Likaj E., Agalliu F., Demiraj Sh.**, Gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe (Morfologjia), Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, Prishtinë 1985, 340.
- 612. Dorčić Vinko**, Novi izgovor latinskog jezika, Marulić XVIII, br. 1 (1985, Zagreb) 123—124.
B. бр. 694.
- 613. Dorsi Pierpaolo**, в. бр. 686.
- 614. Drašković Vlado**, Značenje glagola *amer* u *Pesmi o Rolandu*, ZĀPS, JAZU (1985, Zagreb) 111—120.
Rezime na francuskom.
- 615. Drosdowski Günther**, в. бр. 725.
- 616. Ducháček Otto**, La formation des noms d'habitants en français, ZĀPS, JAZU (1985, Zagreb) 127—133.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 617. Đorđević Miloje**, в. бр. 582.
- 618. Đukanović Jovan**, Gramatika nemačkog jezika, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 53—55.
- 619. Đukanović Jovan**, Leksikologija nemačkog jezika, S. Czichocki/P. Mrazović: *Lexikologie der deutschen Sprache*. — Universität Novi Sad, 1983, 225 str., ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 174—176.
Приказ.
- 620. Đukanović Jovan**, Monografija savremenog nemačkog jezika, Filološki fakultet, Beograd 1985, 135, 24 cm.
- 621. Fehmiu mr Fatmir**, Trajtimi i institutit të barazisë së gjuhëve dhe shkri-meve në aktet normative dhe në praktikë I, Përparimi XL/1 (1985, Prishtinë) 19—59.
Rezime na engleskom.
- 622. Feka Th.**, в. бр. 704.

- 623. Ferreira José de Azevedo**, Un nouveau fragment de la *Terceira partida* d'Alphonse X, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 45—64.
S dva faksimila. Rezime na srpskohrvatskom.
- 624. Fiedler dr Wilfried**, Zanore hundore në gjuhën e Konstantin Kristoforidhit (Nazalni vokali u jeziku Konstantina Kristoforidija), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 5—17.
- 625. (***)**, Fjalor me emra njerëzish. Emra njerëzish mbi bazën e gjuhës shqipe, Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 51—56.
- 626. (***)**, Fjalor me emra njerëzish. Emra njerëzish mbi bazën e gjuhës shqipe, Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 52—64.
- 627. Francescato Giuseppe**, A proposito del suffisso *-eo*, *Linguistica XXV* (1985, Ljubljana) 3—17.
V furlanščini. — Povzetek v slovenščini.
- 628. Gani Hoxha**, в. бр. 714.
- 629. Gerersdorfer Vera**, „Mon(t)joie” i njeveve semantoleksičke varijante, RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 51—61.
Rezime na engleskom.
- 630. Gjuha shqipe 1**, Instituti Albanologjik, Prishtinë 1985, 60.
- 631. Gjuha shqipe 2**, Instituti Albanologjik, Prishtinë 1985, 80.
- 632. Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave filologjike 14 — 1984**, Instituti Albanologjik, Prishtinë 1985, 332.
- 633. Goçi Ibrahim**, Antonimet e gjuhës së sotme shqipe, Instituti Albanologjik, Prishtinë 1985, 158.
- 634. Goçi Ibrahim**, Antonimet në Fjalorin e K. Kristoforidhit, GJASShF 14 — 1984 (1985) 253—257.
Rezime na francuskom.
- 635. Gorani dr Hajrullah**, Aspekte të përdorimit të terminologjisë ekonomike në praktikë, Përparimi XL/5 (1985, Prishtinë) 635—648.
- 636. Grahek Sanja**, „Déjà”, „encore” et la negation, FP 1—4 vol. 23 (1985) 33—44.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 637. Guberina Petar**, La diphtongaison vegliote est-elle une diphtongaison romane, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 181—191.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 638. Guzev V. G.**, в. бр. 506.
- 639. Hacc Franka**, в. бр. 660.
- 640. Hafiz dr Nimetullah**, Kosova Türk halk edebiyati metinleri, Kosova Universtiteti — Felsefe Fakultesi, Priştine 1985, 266.
Tekstovi iz turske narodne književnosti Kosova (pisani na turskim govorima Kosova).
- 641. Halimi Mehmet**, Gjendja e studimeve të të folmeve shqipe në Jugosllavi (Stanje proučavanja albanskih govora u Jugoslaviji), SNGJLKSh 10 (1985) 57—66.

- 642. Halimi Mehmet**, Kërkime dialektologjike, Instituti Albanologjik, Prishtinë 1985, 404.
- 643. Halimi Mehmet**, Kompozitat në Fjalorin e Krisoforidhit (Složenice u Rečniku Kristoforidija), SNGJLKSh 10 (1985) 207—212.
- 644. Halimi mr Mehmet**, Kultura e bashkëbisedimit (Kultura razgovora), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 18—20.
- 645. Hargreaves Anna**, в. бр. 577.
- 646. Hasanaj Adem**, Rreth fjalëformimit të Kristoforidhit (me rastin e 90-vjetorit të vdekjes), Përparimi XL/1 (1985, Prishtinë) 142—151.
- 647. Haxhilazi P.**, в. бр. 704.
- 648. Herczeg Giulio**, La sintassi delle proposizioni ecettuative in italiano, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 197—206.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 649. Herman Joseph**, Témoignage des inscriptions latines et préhistoire des langues romanes: le cas de la Sardaigne, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 207—216.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 650. Hidi A.**, в. бр. 704.
- 651. Hudelja Niko**, в. бр. 709.
- 652. Hysa E.**, в. бр. 611.
- 653. Islamaj Shefkije**, Çështje të sinonimisë në gjuhën shqipe, Instituti Albanologjik, Prishtinë 1985, 148.
- 654. Islami Sami**, Tekst shumëdimensional për mësimin e gjuhës shqipe (Višedimenzionalni udžbenik za učenje albanskog jezika) (Mr. Zijadin Munishi „Gjuha shqipe dhe kultura e të shprehurit, botoi Enti i Tekstove dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, Prishtinë, 1984, f. 145), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 45—48.
Prikaz.
- 655. Islami Sami**, Përdorimi i drejtë i ndajfoljes a i parafjalës *prane* (Pravilna upotreba priloga, odnosno veznika *prane*), Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 30—31.
Rubrika „Jezik u praksi”.
- 656. Ismajli Rexhep**, в. бр. 741.
- 657. Ismajli Rexhep**, Idriz Ajeti: STUDIJE IZ ISTORIJE ALBANSKOG JEZIKA (Études sur l'histoire de la langue albanaise), Prishtinë, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 1982, Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 271—274
Traduction française: Odette Marquet.
Prikaz.
- 658. Ismajli Rexhep**, Le système des voyelles de l'albanais du XVIIIe siècle. Su^r les matériaux de *Kuvendi i Arbenit* (1706), Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 75—92.
Traduction française: Murat Bejta.
- 659. Jernej Josip**, Osservazioni sulla pausa sintattica, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 45—52.
Povzetek v srbohrvaščini.

- 660. Jernej Josip, Haco Franka, Zaina Elize**, Talijanske riječi u Lanosovićevu rječniku, ZML (1985, Osijek) 227—231.
- 661. Jolly David**, в. бр. 578.
- 662. Kahane Henry and Renée**, A Case of Glossism: Greghesco and Lingua Franca in Venetian Literature, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 223—228.
S literaturom. Rezime na srpskohrvatskom.
- 663. Keta B.**, в. бр. 704.
- 664. Klinar Stanko**, Slovenska zemljepisna imena v angleških besedilih, Vestnik XIX/1 (1985) 1—22, XIX/2 8—31.
- 665. Knezović Pavao**, Polovična vrijednost. Šimun Šonje i Željko Puratić: Osnovi latinskog jezika, Svjetlost, Sarajevo 1984, Odjek XXXVIII/11 (1985, Sarajevo) 23.
Приказ.
- 666. Kola J.**, в. бр. 704.
- 667. Končarević Jelena**, в. бр. 695.
- 668. Kostallari A.**, в. бр. 704.
- 669. Kučanda Dubravko**, O indirektnom objektu u engleskom jeziku, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 2—12.
S literaturom. Rezime na engleskom.
- 670. Lafe E.**, в. бр. 611, 704.
- 671. *Láncz Irén**, Köznyelvi és nyelvjárási alakok szembenállása a csantavéri nyelvben (Standardnojezički i dijalekatski oblici u jeziku Čantavira), Hungarológiai Közlemények 16/59 (1984, Novi Sad) 809—846.
Резиме на српскохрватском и немачком.
- 672. Lavency Marius**, Critères logiques et critères syntaxiques dans la description du latin classique, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 263—271.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 673. Leka F.**, в. бр. 704.
- 674. *Leksikon**, Latina et Graeca 24 (1984, Zagreb) 89—113.
- 675. Likaj E.**, в. бр. 611.
- 676. Limon David**, Themes in English, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1985, 124.
- 677. Lleshi dr Qazim**, Fjalorth kuptimesh të gjera gjeografike në shqipe, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosoves, Prishtinë 1985, 200.
- 678. Lloshi Xh.**, в. бр. 704.
- 679. Magdu Lia**, Leksički elementi srpskohrvatskog porekla u jeziku rumunskih banatskih pisaca s kraja XIX veka i početka XX veka, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 285—289.
Rezime na francuskom.
- 680. Magner Thomas F.**, в. бр. 594.

681. Mann Stuart E., An english-albanian dictionary, Cambridge, University press, Rilindja, Prishtinë 1957 [1985] 433.

682. Mann Stuart E., Fjalor anglisht-shqip (Englesko-albanski rečnik), Rilindja — Redaksia e botimeve, Prishtinë 1985, 434.

Fototipsko izdanje.

683. Manoliu-Manea Maria, Genetic Type Versus Areal Coherence: Rumanian Case Markers and the Definite Articles, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 301—308.

S literaturom. Rezime na srpskohrvatskym.

684. Marušić Mira, в. бр. 577.

685. Mehmeti Enver, Mbi balladën popullore shqiptare, SNGjLKSh 10 (1985) 85—90.

686. Merku Pavle, Radovednost slovenista pred besednjakom muglizanskega narčja, SR 33/4 (1985) 453—454.

Poročilo: Diomiro Zudini, Pierpaolo Dorsi, Dizionario del dialetto muglisano, Casa-massima, Udine 1981, XLVI + 190.

687. Metzeltin Michele, Il valore semantico del complemento oggetto nelle frasi goldoniane, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 29—43.

Povzetek v slovenščini.

688. Mihăescu Halarambie, Remarques sur la romanité du sud-est de l'Europe, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 325—330.

Rezime na srpskohrvatskom.

689. Михаловић Љубомир, Квантитативна анализа фонемских комбинација на крају енглеских речи, АФФ 16 (1985) 1—28.

Резиме на енглеском.

690. Mindak dr Jolanta, Mbi kategorinë e kohës dhe të aspektit në gjuhën shqipe (O kategoriji vremena i vida u albanskom jeziku), SNGjLKSh 10 (1985) 49—55.

691. Miotto Luigi, в. бр. 768.

692. Mirdita dr Zef, Terminologji biblike në përkthimin e Konstandin Kristoforidhit, Përparimi XL/5 (1985, Prishtinë) 591—610.

Rezime na engleskom.

693. Mirdita dr Zef, Terminologjia biblike në përkthimin e Konstandin Kristoforidhit (Biblijska terminologija u prevodu Konstandina Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 119—134.

694. Mkula, Novi izgovor latinskog jezika, Marulić XVIII, br. 4 (1985, Zagreb) 510.

Reagiranje na članak V. Dorčića, v. br. 612.

695. *Molnár Csikós László, Határozottságot, ill. határozatlanságot kifejező nyelvi elemek mondattani szerepe a jugoszláviai magyar nyelvben (Sintaksička funkcija jezičkih elemenata određenosti i neodređenosti u savremenom mađarskom jeziku u Jugoslaviji), Hungarológiai Közlemények 16/60 (1984, Novi Sad) 1041—1071.

Резиме на српскохрватском и немачком.

696. Mrazović P., в. бр. 619.

- 697. Muftić Teufik**, Arapske plurilitere i njihovi derivati, Prilozi za orijentalnu filologiju 35 (1985, Sarajevo) 7—27.
Резиме на енглеском.
- 698. Mujaž Hasan**, Gjurmëve të botimit të Fjalorit të Kristoforidhit (Tragovima izdanja Rečnika Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 217—223.
- 699. Муљаку Љатиф**, Етничка имена албанског народа у Вуковом Рјечнику, НССУВД XIV/3 (1985) 205—207.
- 700. Mulaku dr Latif**, Mbi zhvillimin e gjuhës letrare shqipe gjatë Rilindjes Kombëtare dhe mbi neologizmat e K. Kristoforidhit (O razvoju albanskog književnog jezika u toku Nacionalnog preporoda i o neologizmima K. Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 93—99.
- 701. Mulaku Ragip**, Ndikimi i shkrimtarëve të vjetër veriorë në Fjalorin e Kristoforidhit (Uticaј starih severnih pisaca u Rečniku Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 191—195.
- 702. Mulaku mr Ragip**, Revistë me studime dhe me materiale cilësore e sasiore (Gjurmime albanologjike, Seria e shkencave filologjike, XIII—1983, Prishtinë, 1984), Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 44—47.
Prikaz.
- 703. Munishi Zijadin**, в. бр. 654.
- 704. Murati Qemal**, FJALOR I GJUHËS SË SOTME SHQIPE (DICTIONNAIRE DE LA LANGUE ALBANAISE ACTUELLE), par: A. Kostallari, J. Thomaj, Xh. Lloshi, M. Samara, J. Kola, P. Daka, P. Haxhilazi, H. Shehu, F. Leka, E. Lafa, X. Sima, Th. Feka, B. Keta, A. Hidi; Rilindja, Prishtinë, 1981, d'après l'édition de l'Académie des Sciences de la R.P.—S—A—, Institut de Linguistique et de Littérature, Tiranë, 1980, 2273 p.), Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 274—277.
Traduction française: Agnès Gut.
Prikaz.
- 705. Murati mr Qemal**, Rreth dallimit kuptimor të disa fjalëve (O značenjskom razlikovanju nekih reči), Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 27—29.
Rubrika „Jezik u praksi”.
- 706. Murati mr Qemal**, Vepër e çmueshme e leksikografisë fitologjike e fitonomike (Značajno delo fitološke i fitonomske leksikografije) (Shefki Sejdiu, *Fjalorth etnobotanik i shqipës*, botoi Redaksia e botimeve e Rilindjes, Prishtinë, 1984), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 42—44.
Prikaz.
B. бр. 740.
- 707. Muster-Čenčur Nanika**, Nemška slovnica po naše, Cankarjeva založba, Ljubljana 1985, 151.
- 708. Nehring Gerd-Dieter**, Kompozita mbiemërore në Fjalorin shqip-greqisht të K. Kristoforidhit (Pridevske složenice u Albansko-grčkom rečniku K. Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 135—148.
- 709. Nemški teksti** za študente umetnostne zgodovine, Niko Hudelja, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanske jezike in književnosti, Oddelek za umetnostno zgodovino 4, Ljubljana 1985, IV + 203, 24 cm.
- 710. Nežirović Muhamed**, *Liber legitimationum* — nepoznati katastik župe Grbalj iz XV stoljeća, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 357—374.
S dva faksimila. Rezime na francuskom.

711. Nove perspektive — Novaj perspektivoj: (jubileo de osijekaj esperantistoj 1889—1984), rukopis pripremio = autoro de tekstoj Antun Šimunić, Esperanto societo „Liberiga stelo”, Osijek 1984, 54, 20 cm.

Uparedni tekst na hrvatskosrpskom i esperantu.

712. Nushi Musa, Kontributi i Kristoforidhit për njësimin e gjuhës së shkruar shqipe (Doprinos Kristoforidija unifikaciji albanskog pisanog jezika), SNGjLKSh 10 (1985) 197—200.

713. Обрадовић Радмила, Др Марко Папић, Граматика француског језика — структурална морфосинтакса, Завод за издавање уџбеника и наставна средства, Београд, 1984, Studia philologica 1—2/1983 (1985, Приштина) 71—72.

Приказ.

В. бр. 586, 606, 748.

714. Obradović Radmila, Gani Hoxha, BAZAT E GJUHËS ITALIANE, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë, 1984. II izdanje, Studia philologica 1—2/1982 (1985, Priština) 93—94.

Приказ.

715. Ostrozubi Fuat, Vëzhgim gjuhësor „Dhiatës së re” përktyer nga Konstandin Kristoforidhi (Jezička zapažanja „Novog zaveta” u prevodu Konstandina Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 185—190.

716. *Papp György, A proverbiumok etimológiai és alaki vizsgálatának szerepe (Značaj etimoloških i strukturalnih ispitivanja u proučavanju proverbija), Hungarológiai Közlemények 16/59 (1984, Novi Sad) 863—900.

Са литературом.

Резиме на српскохрватском и енглеском.

717. Papić Marko, в. бр. 586, 606, 713, 748.

718. Papić Marko, Promena francuskih glagola u govornom jeziku (opšti pregled), Studia philologica 1—2/1983 (1985, Приштина) 11—17.

Резиме на француском.

719. Papić Marko, Skraćivanje poredbenih rečenica u francuskom jeziku, FP 1—4 vol. 23 (1985) 27—32.

Резиме на француском.

720. Pătruț Ioan, Dans le contexte des relations linguistiques slavo-roumaines, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 375—377.

Rezime na srpskohrvatskom.

721. (* * *), Përpijekjet e rilindasve për formimin e gjuhës letrare shqipe, Përparimi XL/1 (1985, Prishtinë) 117—126.

Rezime na engleskom.

722. Pétursson Magnús, Phonemfluktuation im modernen Isländischen. Erster Versuch einer Beschreibung, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 175—185.

Povzetek v slovenščini.

723. Pilana dr Shefqet, Folklori në veprën e Kristoforidhit, SNGjLKSh 10 (1985) 101—111.

724. Pohl Jacques, Aux frontieres de notre parler familial, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 395—401.

Rezime na srpskohrvatskom.

725. Popović Branislava, Günther Drosdowski, (ed): *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache* (= *Der Duden in 10 Bänden*; Bd. 4), 4. völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, Mannheim (Wien) Zürich, 1984, 804 S., FP 1—4 vol. 23 (1985) 52—54. Приказ.

726. Popović Magdalena, Slaganje i izvođenje elemenata iz otvorenih klasa reči u nemačkom jeziku ugostiteljstva, ЖК XXVII/1—4 (1985) 79—90.
Резиме на немачком.

727. Popović Mihailo, Ruzhdi Ushaku: Hipotetične rečenice sa „si” u savremenom francuskom jeziku književnih tekstova, Priština, 1983., FP 1—4 vol. 23 (1985) 55—57. Приказ.

728. Prosoli Alojzije, Lingvostilistička analiza uzročnih i tri prijevoda istih rečenica iz djela Alessandra Manzoniya I promessi sposi, SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 33—46. S literaturom. Rezime na engleskom.

729. Puratić Željko, в. бр. 665.

730. Qosja Rexhep, Rëndësia e Naum Veçilharxhit në zhvillimin e letërsisë dhe të gjuhës shqipe (značaj Nauma Veçilhardžija za razvoj albanskog jezika i književnosti), SNGJLKS 10 (1985) 13—25.

731. Qosja Rexhep, Structure des conceptions linguistiques dans le romantisme albanais, Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 93—119.
Traduction française: Odette Marquet.

732. Raka Fadil, Rreth disa veçorive të normimit të shqipes letrare (O nekim osobina normiranja albanskog književnog jezika), Përparimi XL/6 (1985, Prishtinë) 781—803.

733. Rebec Ivan, So bili Etruščani Slovani?, NRazgl XXXIV/5 (1985) 141.
H kritiki Marka Snoja, NRazgl 28. 12. 1984.

734. Recherches albanologiques 1 — 1984, Institut Albanologique, Prishtina 1985, 278.

735. Resulović Mustafa, Sedamdeset pet godina esperanta kod nas, Pregled LXXV/6 (1985, Sarajevo) 759—769.

736. Rizaj Skender, Giuseppe Catapano: THOTTAT PARLAVA ALBANESE, Bardi editore, Roma 1984, f. 220, GJASShF 14 — 1984 (1985) 279—296.
Приказ.

737. Samara M., в. бр. 704.

738. Sauvageot Aurélien, De la préformation de la phrase en français d'aujourd'hui, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 441—447.
Sažetak na srpskohrvatskom.

739. Sedaj dr Engjëll, Gjuha latine për klasën III dhe IV të arsimit të mesëm të orientuar, botim i katërt i përmirësuar, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, Prishtinë 1985, 218.

740. Sedaj Engjëll, Një „Fjalorth etnobotanik” me vlera të shumëfishta (Shefki Sejdiu: *Fjalorth etnobotanik i shqipes „Rilindja”*, Prishtinë 1984, fq. 345), Përparimi XL/6 (1985, Prishtinë) 839—842.

Приказ.

В. бр. 706.

- 741. Sedaj Engjëlli**, Rexhep Ismajli, GRAMATIKA E PARË E GJUHËS SHQIPE, „Rilindja”, Prishtinë 1982, f. 286, GJASShF 14 — 1984 (1985) 297—298.
Prikaz.
- 742. Sejdiu Shefki**, в. бр. 706, 740.
- 743. Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare** 10, Universiteti i Kosovës — Fakulteti Filozofik, Prishtinë 1985, 246.
- 744. Sima X.**, в. бр. 704.
- 745. Simoni Zef**, Fjalor gjermanisht-shqip (Nemačko-albanski rečnik), Rilindja — Redaksia e botime, Prishtinë 1985, 564.
Fototipско izdanje.
- 746. *Simple english dictionary**, Mladinska knjiga, Ljubljana 1984, 331.
- 747. Skubic Mitja**, Remarques sur la concordance des temps dans les langues romanes, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 461—466.
Rezime na srpskohrvatskom.
- 748. Slamnig Svevlad**, Gramatika nade (Marko Papić, *Gramatika francuskog jezika*, Beograd, ZUNS, 1984), ZR XXXIV, br. 2—3 (1985, Zadar) 266—267.
В. бр. 586, 706, 713.
- 749. Snaj Marko**, So bili Etruščani Slovani?, NRazgl XXXIV/6 (1985) 210.
Odgovor Ivanu Rebcu, prav tam, št. 5, 141.
- 750. Spanring Helena**, Izbor nemških glagolov: (idiomatika), Filozofska fakulteta Oddelek za germanske jezike in književnosti, Ljubljana 1985, IV+162.
- 751. Sredić Gvozdin**, Esperanto: mednarodni jezik za železničarje, Železničarsko esperantsko društvo, Ljubljana 1985, 116.
Из србохрватског језика преведла Lipičar Mira.
- 752. Stavileci dr Esat**, Terminologija juridike në administratë, Përparimi XL/5 (1985, Prishtinë) 611—620.
- 753. Stević Slobodan**, Pitanje norme u savremenom italijanskom jeziku i njenog mesta u nastavi, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 149—160.
Резиме на италијанском.
- 754. Studia philologica 1—2/1982**, revistë e Shoqatës së gjuhëve dhe letërsive të huaja të Kosovës — часопис Друштва за стране језике и књижевности Косова, Prishtinë — Приштина 1985, 100.
- 755. Studia philologica 1—2/1983**, revistë e Shoqatës së gjuhëve dhe letërsive të huaja të Kosovës — часопис Друштва за стране језике и књижевности Косова, Prishtinë — Приштина 1985, 74.
- 756. Sulejmani Fadil**, Diftongjet dhe togjet në të folmen e Malësisë së Sharrit të Tetovës, Përparimi XL/3 (1985, Prishtinë) 325—340.
Rezime na engleskom.
- 757. Sulejmani mr Fadil**, Drejtpërdorimi i emrave të tipit *pedagoge, partizane* (pravilna upotreba imenica tipa *pedagoge, partizane*), Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 23—26.
Rubrika „Jezik u praksi”.

758. Sulejmani mr Fadil, Drejtpërdorimi i disa foljeve në temë me bashkëtingëllore (Pravilna upotreba nekih glagola sa temom na suglasnik), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 49—51.

Rubrika „Pitanja i odgovori”.

759. Sulejmani mr Fadil, Drejtpërdorimi i foljeve apofonike (Pravilna upotreba apofonijskih glagola), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 29—32.

Rubrika „Jezik u praksi”.

760. Sulejmani mr Fadil, Drejtshkrimi i disa emrave të terminologjisë gramatikore, Gjuha shqipe 1 (1985, Prishtinë) 48—50.

Rubrika „Pitanja i odgovori”.

761. Sulejmani Fadil, Vokalizmi në të folmen e Malësisë së Sharrit të Tetovës (I), GJASShF 14 — 1984 (1985) 185—209.

Rezime na francuskom.

762. Sulejmani Haxhere, Imperfekt i në gramatologjinë shqiptare, Jehona 23/10 (1985, Skopje) 41—60.

763. Sulejmani Haxhere, Imperfekt i shkërimtarët tanë të vjetër, Përparimi XL/2 (1985, Prishtinë) 215—229.

Rezime na engleskom.

764. Suzanić Vjekoslav, Modeli sistema glagolskih vremena u engleskom jeziku, RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 77—87.

Rezime na engleskom.

765. Szeli István, Nyelvyhasználatumk etikaja, Forum, Novi Sad 1985, 49, 21 cm.

766. Shehu H., в. бр. 704.

767. Šimunić Antun, в. бр. 711.

768. Šimunković Ljerka, Više od rječnika, Luigi Miotto, Vocabolario del Dialetto Veneto-Dalmata, Edizioni LINT, Trieste, 1984, Domesti XVII, br. 11 (1985, Rijeka) 76—77.

Prikaz.

769. Šlenc Sergij, Italijanski politični jezik, Vestnik XIX/1 (1985) 23—35.

770. Šonje Šimun, в. бр. 665.

771. Терзић Гордана, Дефиниција и дескрипција основних јединица у савременој италијанској синтакси, АФФ 16 (1985) 45—66.

Резиме на италијанском.

772. Thaçi Hamit, Frëngjishtja funksionale (le français fonctionnel) — vështrim metodologjik, Studia philologica 1—2/1982, (1985, Prishtinë) 55—60.

Rezime na francuskom.

773. Thomaj J., в. бр. 704.

774. Трајковски Петар, Георги Малински прв есперантист во Југославија, Друштво на есперантисти „Боро Менков”, Куманово 1985, 115.

775. Трнавци Халит, О албанским народним загонетскама, Стремљенја XXVI/3 (1985, Приштина) 200—210.

776. Tulip Mark R., в. бр. 599.

777. Uhlisch Gerda, Kontributi i Konstandin Kristoforidhit për shkencën e përkthimit (të shqipës) (Doprinis Konstandina Kristoforidija nauci o prevodilaštvu (albanskoj)), SNGjLKSh 10 (1985) 113—118.

778. Ushaku Ruzhdi, в. бр. 727.

779. Valente Vincenzo, Annotazioni al *LLMAJ*, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 511—515.

Rezime na srpskohrvatskom.

Grada *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Jugoslaviae* poredi se sa oblicima u italijanskim dijalektima.

780. Veselaj Nuhl, Emërtimet e njerëzve sipas veprimtarisë në gjuhën shqipe lidhur me ndërkombëtarizmat me *-ik[e]* fundore, Përparimi XL/3 (1985, Prishtinë) 377—396.

Rezime na francuskom.

781. Villain-Gandossi Christiane, La place du vocabulaire maritime dans les dictionnaires français (1539—1848), ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 517—526.

Rezime na srpskohrvatskom.

782. Vinja Vojmir, Autour des *Statuta Polae* a. 1431. Quelques remarques et réinterprétations, *Linguistica XXV* (1985, Ljubljana) 53—70.

Povzetek v srbohrvaščini.

783. Vučetić Zorica, Maurizio Dardano: Parliamo italiano?, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 82—85.

Prikaz.

784. Xu Gao Yu, Neka zapažanja o neologizmima nastalima od 1977. do 1979. godine, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 20—26.

Rezime na ruskom.

785. *Yusuf Süreyya, Dil çalışmaları, önsöz yerine Necati Zekeriya, Tan, Priştine 1984, 120.

Предговор Издавачког одбора. Белешка о писцу на корицама.

786. Zaina Eliza, в. бр. 660.

787. Zudini Diomiro, в. бр. 686.

788. Zymberi Abdullah, Leksiku i sotëm popullor (i disa të folmeve të Kosovës) krahasuar me leksikon e Fjalorit të Kristoforidhit (Današnja narodna leksika nekih govora na Kosovu u upoređenju sa leksikom Rečnika Kristoforidija), SNGjLKSh 10 (1985) 201—205.

789. Ždralović Muhamed, Bilješke u orientalnim rukopisima Prilozi za orijentalnu filologiju 35 (1985, Sarajevo) 107-132.

Резиме на енглеском.

790. Žiletić Zoran, Neke izmene u pojmovnom aparatu za prikaz sistema nemačkog jezika u fonološkoj i morfološkoj ravni, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 56—60.

VI. Балканологија

791. Ajeti Idriz, Développements parallèles phonétiques et influences réciproques des dialectes albanais et serbes de la Kossova, Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Priština) 7—14.

Traduction française: Odette Marquet.

792. Birnbaum Henrik, New Approaches to Balkan Linguistics, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 80—87.

Rezime na srpskohrvatskom.

793. Dogo Marco, Nacionalno buđenje i pitanje jezika na Balkanu, prevela Vera Štimac, Dometi XVIII, br. 6 (1985, Rijeka) 23—30.

Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

794. Katičić Radoslav, Die Sprachen im Römischen Reich der Kaizerzeit. Die Balkanprovinzen, Recherches albanologiques 1 — 1984 (1985, Prishtina) 37—57.

795. Katičić Radoslav, Provincat ballkanike, GjASShF 14 — 1984 (1985) 27—44.

O formiranju jezika starih naroda Balkana.

Sa nemačkog preveo dr Ilhami Kryeziu.

Rezime na francuskom.

796. Markov Boris, Disa vërejtje për prapashtesën *-ishtë* (*-ishte*) në gjuhën shqipe dhe në gjuhët sllave (Neke napomene u sufiksu *-ishtë* (*-ishte*) u albanskom i u slovenskim jezicima), GjASShF 14 — 1984 (1985) 229—238.

Rezime na francuskom.

797.* Mindak Jolanta, Zależności gramatyczne — kategoriale między elementami prostych wypowiedzeń w polszczyźnie i językach bałkańskich, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 79—85.

Rezime na srpskohrvatskom.

Анализирани су следни балкански језици: албански, грчки, македонски и румунски.

798. Плана Шефхет, Српскохрватски преводи албанских народних приповедака крајем XIX и почетком XX века, Стремљења XXVI/3 (1985, Приштина) 190—199.

799. Rusu Valeriu, *Torna, torna fratre*, dans la perspective de l'ethnographie balkanique, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 437—439.

Rezime na srpskohrvatskom.

800. Savić Momčilo D., Moyens d'exprimer le temps passé dans le style scientifique des langues des peuples balkaniques, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 449—460.

Rezime na srpskohrvatskom.

801. Сметичиев Коле, Балади за родоскверновењето во македонската, бугарската и српската народна поезија сврзани со турското ропство, МФ XVIII/36 (1985) 33—44.

Rezime na француски.

802. Суља Фазли, Место Вука Стефановића Караџића у албанској фолклористици, Стремљења XXVI/2 (1985, Приштина) 64—71.

803. Fiedler Wilfried, Struktura e kategorisë së kohës në gjuhët e Ballkanit, GjASShF 14 — 1984 (1985) 45—65.

Rezime na nemačkom.

- 804. Flora Radu**, Onomastique des V[al]laques balkaniques et celle des istroroumains actuels, *Linguistica XXV* (1985, Ljubljana) 81—93.
Povzetek v romunščini.

VII. Старословенски језик и његове редакције

- 805. Аргировски Мјто**, в. бр. 821.
- 806. Бицевска Кита**, в. бр. 821.
- 807. Večerka Radoslav**, в. бр. 814.
- 808. Večerka Radoslav**, Rytmičký faktor v lineární organizaci staroslověnské věty, *Slovo 35* (1985, Zagreb) 77—114.
S literaturom. Rezime na češkom, njemačkom i srpskohrvatskom.
- 809. Vrana Josip**, Postanak i evolucija teksta staroslavenskih duljih evanđelistara, *Slovo 35* (1985, Zagreb) 57—76.
Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.
- 810. Георгиевски Георги**, в. бр. 821.
- 811. Гошкић Невенка**, Да ли је Григорович-Гилфердингово еванђеље апракос, *НССУВД XIV/1* (1985) 117—122.
Резиме на француском.
- 812. Гроздановић-Пајић Мирослава**, Водени знаци у Рилском четвороје-ванђељу из 1361. године и њихове паралеле, *АП 6—7* (1984—1985) 157—172.
- 813. Damjanović Stjepan**, Milenko Popović, Osnove staroslovenskog za studente ruskog jezika, *Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1983, Slovo 35* (1985, Zagreb) 193—195.
Prikaz.
- 814. Damjanović Stjepan**, Radoslav Večerka, *Staroslovenština*, izd. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1984, 7—231, *Slovo 35* (1985, Zagreb) 204—208.
Prikaz.
- 815. Десподова Вангелија**, в. бр. 821.
- 816. Дограмаджиева Екатерина**, в. бр. 832.
- 817. Дујчев И.**, в. бр. 843.
- 818. Зашмов Йордан**, в. бр. 851.
- 819. Иванова-Мавродинова Вера**, в. бр. 843.
- 820. Iievski P[etar] Hr.**, Greek-Slavonic Interrelations Reflected in Damascus Stoudites' Thesaurus and its Church-Slavonic Translations, *Прилози — МАНУ IX/1* (1984/85) 41—54.
Резиме на македонски.

821. Индекс кон Речникот на македонските библиски ракописи (Составувачи: Мито Аргировски, Кита Бицевска, Георги Георгиевски, Вангелија Десподова, Зденка Рибарова; Редакција: Вангелија Десподова, Зденка Рибарова; Рецензент: Блаже Конески), *Мак* 4 (1985) 1—600.

Посветено на 1100-годишнината од смртта на Методија.
Содржи и синоптички прегледи.

822. Јовановиќ др Гордана, Да ли је јеванђељска лексика редакцијски обележена?, *НССУВД XIV/1* (1985) 59—65.

Резиме на англиском.

823. Јуранчиќ др Јанко, Рад браће просветителња Ѓирила и Методија и северо-запад наше земље кроз stoleћа, *НССУВД XIV/1* (1985) 21—29.

Резиме на руском.

824. Капалдо Марио, в. бр. 851.

825. Ковачевиќ мр Радмила, Неки проблеми грецизације у црквенословенским апостолским текстовима у XIV и XV веку, *НССУВД XIV/1* (1985) 123—128.

Резиме на англиском.

826. Конески Блаже, в. бр. 821.

827. Маринковиќ Радмила, Ко може на води беседа писати? (Поводом прославе 1100 година од смрти Методија Солунског), *КњЖ XXXII/3—4* (1985) 125—132.

Резиме на руском.

828. Marti dr Roland, Очување ћирило-методијевске традиције, *НССУВД XIV/1* (1985) 7—19.

Резиме на немачком.

829. Мљовски Мито. Актуелноста на апологијата на Црноризец Храбар „О писменах“, *ЛЗБ XXXII/4* (1985) 13—18.

830. Младеновиќ др Александар, О једној особини српске редакције старословенског језика, *НССУВД XIV/1* (1985) 53—58.

Резиме на руском.

831. Moszyński dr Leszek, Старосрпски и старохрватски јеванђелистар као одраз две различите традиције средњовековног хришћанства балканских Словена, *НССУВД XIV/1* (1985) 31—37.

Резиме на англиском.

832. Mulc Ivana, Банишко евангелие. Среднобългарски паметник од XIII век. Подготовили за печат с увод и коментар Екатерина Дограмадџиева и Божидар Райков, *София* 1981, 517 стр. + прил., *Slovo* 35 (1985, Zagreb) 161—163.

Prikaz.

833. Панов Бранко, Потеклото и најраните години од животот на Кирил и Методиј, *КЖ XXX/6* (1985) 3—9.

834. Pantelić Marija, О Kijevskim i Sinajskim listićima, *Slovo* 35 (1985, Zagreb) 5—56.

Sa 22 slike. Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

- 835. Пешкиќан др Митар**, О ортографским видовима српске редакције, НССУВД XIV/1 (1985) 45—52.
Резиме на руском.
- 836. Поп-Атанасов Ѓорѓи**, Каде и кога е пишуван Битолскиот триод и кој е неговиот пишувач, ЛЗБ XXXII/4 (1985) 21—28.
- 837. Поп-Атанасов Ѓорѓи**, Кичевскиот октоих, Спектар III/6 (1985, Скопје) 37—45.
За македонскиот ракопис од 13. век.
Резиме на англиски.
- 838. Поповиќ Milenko**, в. бр. 813.
- 839. Пуцко Василиј**, Изображения евангелистов на страницах древнеславянској рукописи, Slovo 35 (1985, Zagreb) 115—130.
Sa 7 slika. Rezime na ruskom i srpskohrvatskom.
- 840. Радошевиќ др Нинаслава**, Словенски превод „Шестоднева“ Василија Великог, НССУВД XIV/1 (1985) 157—164.
Резиме на англиско.
- 841. Райков Божиќар**, в. бр. 832.
- 842. Рибарова Зденка**, в. бр. 821.
- 843. Ribarova Zdenka**, Асеманисво евангелие. Codex vaticanus slavicus 3 glagoliticus: Факсимилно издание (ред. И. Дуйчев); Вера Иванова-Мавроудинова, Аксинија Джурова, Старобългарски глаголически паметник от X век. Художествено-историческо проучване, Наука и изкуство, София 1981, Slovo 35 (1985, Zagreb) 164—177.
Prikaz.
- 844. Ribarova Zdenka**, Uz završetak III toma Rječnika staroslavenskog jezika, Slovo 35 (1985, Zagreb) 217—221.
Osvrt na Rječnik u izdanju Čehoslovačke akademije nauka.
- 845. Саздов Томе**, Вечното дело на солунските браќа Кирил и Методиј, Раз XXVII/7—8 (1985) 776—782.
По повод 1100-годишнината од смртта на Методиј Солунски.
- 846. Сивдик Нада Р.**, Симпозијум о изворима ћирилметодијане, ФП 6—7 (1984—1985) 469—471.
- 847. Sjöberg dr Anders**, Словенски пергаменски одломци из паримејника који се чувају у Шведској и њихов однос према другим словенским паримејницима, НССУВД XIV/1 (1985) 153—156.
- 848. Славева Лидија**, Структурната еволуција на јужнословенските триоди, ЛЗБ XXXII/5 (1985) 69—80.
- 849. Стефановиќ др Димитрије Е.**, О упоредном испитивању црквенословенских апостолских текстова, НССУВД XIV/1 (1985) 109—116.
Резиме на англиско.
- 850. Стојчевска-Антиќ Вера**, Трудот како залог за иднината (Слово по повод 1100-годишнината од смртта на Методиј Солунски), ЛЗБ XXXII/4 (1985) 3—6.

851. Fermeglia Giuseppe, Супрасълски или Ретков сборник в два тома (in folio), Йордан Заимов, увод и коментар на старобългарски текст, Марио Капалдо, подбор и коментар на гръцкия текст, Българска академия на науките — Институт за български език, София 1982—1983, Slovo 35 (1985, Zagreb) 178—190.

Prikaz.

852. Hannick dr Christian, Текстолошки развитак ирмоса у старословенским литургијским рукописима, НССУВД XIV/1 (1985) 39—44.

853. Чукарски Благој, Големото кирилometодиево дело во Македонија, КЖ XXX/4—5 (1985) 9—13.

854. Джурова Аксинија, в. бр. 843.

VIII. Српскохрватски језик

а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија

855. Vukojević mr Luka, Pledoaje za znanost o govorenju (Ivo Škarić, U potrazi za izgubljenim govorom, Školska knjiga — SN Liber, 1982), SMNHSJ X, br. 4 (1985, Zagreb) 198—200.

Prikaz.

856. Vukušić Stjepan, в. бр. 860, 861.

857. Vukušić Stjepan, Naglasak participa perfekta u hrvatskom književnom jeziku, Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 75—76.

Rezime na engleskom.

858. Vukušić Stjepan, Prozodija „Dragog kamena” — sastavnica hrvatskoga književnog naglašavanja, Istra, br. 3—4 (1985, Pula) 105—108.

S literaturom.

859. Vukušić Stjepan, Hrvatska naglasna norma na osnovi zapadnog dijalekta (ikavaca), HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 275—290.

Rezime na njemačkom.

860. Datković Silvana, Hrvatska naglasna norma i zapadni dijalekt (Stjepan Vukušić, Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta, Istarka naklada, Pula, 1984), Dometi XVIII, br. 9 (1985, Rijeka) 73—75.

Prikaz.

B. бр. 861.

861. Zoričić Ivan, Vrijedan prinos normativnoj akcentologiji, Istra, br. 3—4 (1985 Pula) 109—113.

Prikaz knjige S. Vukušića: Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta, Istarska naklada, Pula 1984.

B. бр. 860.

- 862. Кашић Зорка**, Гласовне промене у енклизи, НЈ XXVI/4—5 (1985) 228—233.
- 863. Kravar Miroslav**, Akcentuacija stranoga leksika u hrvatsko-srpskom jeziku, JSSS 35 (1985, Zadar) 1—19.
- 864. Kravar Miroslav**, Još jednom oko akcenta riječi *scena*, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 124.
Rubrika „Osvrti”.
- 865. Miyamoto Ken C.**, Nov fonološki i fonetski prikaz hrvatskog ili srpskog akcenta, Dometi XVIII, br. 11 (1985, Rijeka) 37—45.
Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.
- 866. Moguš Milan**, O novom temelju naglasne norme, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 124—127.
Rubrika „Osvrti”.
- 867. Rakić Stanimir**, O raspodeli krajnjeg zvučnog suglasnika u srpskohrvatskom jeziku, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 45—47.
S literaturom. Rezime na engleskom.
- 868. Sekereš Stjepan**, Naglasak imenice tipa kupovanje, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 123—124.
Rubrika „Osvrti”.
- 869. Sekereš Stjepan**, Razlikovanost mjesta naglaska u hrvatskom književnom jeziku, Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 77—78.
Rezime na engleskom.
- 870. Симић Радоје**, Структура слога и проблеми силабизација у српскохрватском језику, НЈ XXVI/4—5 (1985) 181—204.
- 871. Škarić Ivo**, в. бр. 855.
- 872. Škarić Ivo**, Slovo, glas i fonem *j*, Jezik 32, br. 5 (1985, Zagreb) 131—138.
Rezime na engleskom.

б) Граматика и граматичка питања

- 873. Антић Владимир**, Занијекани глагол уз временску одредбу, НССУВД XIV/2 (1985) 37—40.
Резиме на енглеском.
- 874. Babić Stjepan**, Blatan, prašan ili blatnjav, prašnjav?, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 57—58.
Rubrika „Poznajemo li svoj jezik?”.
- 875. Babić Stjepan**, Jahati ili jašiti?, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 58.
Rubrika „Poznajemo li svoj jezik?”.
- 876. Babić Stjepan**, O lektorskom paradoksu koji postaje pravilo, Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 93—95.
Rubrika „Osvrti”.
- 877. Babić Stjepan**, O sjedištu i sjedalu kao nedovoljno objašnjenom problemu, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 121—123.
Rubrika „Osvrti”.

- 878. Babić Stjepan**, Sročnost s količinskim riječima, *Jezik* 32, br. 3 (1985, Zagreb) 65—75.
Rezime na engleskom.
- 879. Babić Stjepan**, Sročnost s razlikom u subjektu i imenskom dijelu predikata, *Jezik* 32, br. 5 (1985, Zagreb) 138—140.
Rezime na engleskom.
- 880. Babić Stjepan**, Sročnost s riječima u kojima se razlikuje oblik i broj, *Jezik* 32, br. 4 (1985, Zagreb) 113—118.
Rezime na engleskom.
- 881. Babić Stjepan**, Urea ili ureja?, *Jezik* 32, br. 3 (1985, Zagreb) 91—92.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
- 882. Barić Eugenija**, Tvorenice s elementom *sve-*, *RZJ IFF X—XI* (1985, Zagreb) 55—64.
Rezime na njemačkom.
- 883. Bilbija Snežana**, Neslaganje u broju između singularnih antecedenata i njihovih pronominalnih anafora, *Књижевни језик* 14/4 (1985, Сарајево) 197—202.
Резиме на енглеском.
- 884. Brozović Dalibor**, O poprijedjivanju participa tipa slijedeći, prijeteci, *Jezik* 33, br. 2 (1985, Zagreb) 39—45.
Rezime na engleskom.
- 885. Gortan Veljko**, O obliku neologizma ojkonom, *Jezik* 32, br. 5 (1985, Zagreb) 145—146.
Rubrika „Osvrti”.
- 886. Дешић Милорад**, Полисемија и српскохрватски глаголски вид, *НССУВД XIV/2* (1985) 75—85.
Резиме на руском.
- 887. Жигић Татјана — Прибићевић Ивана**, Из проблематике именница с месним значењем, *НЈ XXVI/4—5* (1985) 253—260.
О именицама: питарија, палачинкара, винотека и жељотека.
- 888. Зника Марија**, Izvedena referencija, *RZJ IFF X—XI* (1985, Zagreb) 251—280.
Rezime na njemačkom.
- 889. Ковачевић Милош**, Предраг Пишер, Заменички прилози (граматички статус и семантички типови), Радови Института за стране језике и књижевности, Језичке студије, Свеска 5, Нови Сад, 1983, *Књижевни језик* 14/2 (1985, Сарајево) 99—103.
Приказ.
- 890. Ковачевић Милош**, Сложена реченица с пролептичким конституентом у српскохрватском језику, *Књижевни језик* 14/3 (1985, Сарајево) 123—138.
Резиме на енглеском.
- 891. Кравар Милослав**, Модална типологија хипотетичког периода у хрватско-српском језику, *НССУВД XIV/2* (1985) 11—20.
Резиме на француском.
- 892. Merle Gilbert**, Неколико запажања о односу вид-време у српскохрватском језику, *НССУВД XIV/2* (1985) 41—49.
Резиме на француском.

893. Mikkelsen Hans Kristian, Видска опозиција између аориста и имперфекта у српскохрватском језику, НССУВД XIV/2 (1985) 67—73.

894. Милошевић Ксенија, Аспектуално-темпоралне конфигурације у систему сложених реченица са каузалном клаузом у српскохрватском језику, НССУВД XIV/2 (1985) 21—35.

Резиме на француском.

895. Мihaljević Milica, Nazivlje i terminologija, Jezik 32, br. 5 (1985, Zagreb) 148—149.

Rubrika „Osvrti”.

896. Мihaljević Milica, Odnos imenica na *-itet* i odgovarajućih imenica na *-ost*, Jezik 32, br. 5 (1985, Zagreb) 140—145.

Rezime na engleskom.

897. Мршевић Драгана, Глаголске фразеолошке јединице и редукција префикса, НССУВД XIV/2 (1985) 105—111.

Резиме на руском.

898. Novaković-Stefanović mr Nevenka i Stefanović mr Stevan, Predložko-padežne konstrukcije obilježavanja prostornih odnosa u pripovijetkama Todoru Vujasinovića, Značenja 8 (1985, Doboj) 158—177.

899. Остојић Бранислав, Из синтаксе језика Марка Миљанова (Предлошко-падежне конструкције за изузимање), КњЈ XXXII/3—4 (1985) 163—171.

Резиме на француском.

900. Остојић Бранислав, Неки случајеви конгруенције у језику Марка Миљанова, НЈ XXVI/4—5 (1985) 220—227.

901. Остојић Бранислав, О неким предлошко-генитивним везама у језику Марка Миљанова, Књжевени језик 14/2 (1985, Сарајево) 87—93.

Резиме на француском.

902. Pelz Ivan, Kolodvor, stajalište, postaja, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 127—128. Rubrika „Osvrti”.

903. Perić Aleksandar, Presupozicije i red reči u rečenici, ЖЈ XXVII/1—4 (1985) 140—148.

Резиме на енглеском.

904. Peti Mirko, Pogledi jugoslavenskih lingvista na sintaksu vremena, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 109—126.

Rezime na njemačkom.

905. Петровић Владислава, О мобилности глаголских облика у фразеолошким изразима, НССУВД XIV/2 (1985) 113—119.

Резиме на руском.

906. Пешиќан Митар, Напомене уз два претходна прилога, НЈ XXVI/4—5 (1985) 269—272.

О прилозима: Д. Николић, Писање сложених скраћеница и М. Ђирковић, Негација уз инфинитив и рјечцу *da* + презент.

В. бр. 926, 943.

907. Пипер Предраг, в. бр. 889.

908. Папер Предраг, Временске транспозиције и заменичке речи у српскохрватском и другим словенским језицима, НССУВД XIV/2 (1985) 51—58.
Резиме на руском.

909. Половина Весна, О употреби глаголских времена у савременом српскохрватском разговорном језику, НССУВД XIV/2 (1985) 97—103.
Резиме на енглеском.

910. Приблићевих Ивана, в. бр. 887.

911. Радовић-Тепић Милица, Именичка образовања с префиксима *над-* и *под-*, НЈ XXVI/4—5 (1985) 205—219.

912. Rakić Stanimir, Prosti futur u transformacionoj gramatici srpskohrvatskog jezika, Književni jezik 14/3 (1985, Sarajevo) 139—143.
Резиме на енглеском.

913. Ressel Gerhard, Ressel Svetlana, Neki problemi antonimije (Antonimija roda i broja u srpskohrvatskom jeziku), Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 185—195.

Са литературом.
Резиме на енглеском.

914. Ressel Svetlana, в. бр. 913.

915. Riđanović Midhat, Viša škola je niža od visoke — apsolutni komparativ u srpskohrvatskom jeziku, Književni jezik 14/3 (1985, Sarajevo) 145—147.

916. Савић Момчило, Прошло време у функцији давнопрошлог времена у савременом српскохрватском језику, НССУВД XIV/2 (1985) 59—65.
Резиме на француском.

917. Савић Свезка, Из прагматике глаголских облика у српскохрватском језику: употреба презента и перфекта у приповедању, НССУВД XIV/2 (1985) 87—95.

918. Samardžija Marko, Vrhnje i(li) kajmak?, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 119—121.

Rubrika „Pitanja i odgovori”.

919. Sekereš Stjepan, Sintaksa rečenica u „Đuki Begoviću”, RCZR JAZU 5 (1985, Vinkovci) 5—43.

S literaturom. Rezime na engleskom.

920. Sekereš Stjepan, Sintaksa rečenica u Kozarčevim „Mrtvim kapitalima”, RCZR JAZU 5 (1985, Vinkovci) 46—75.

Rezime na engleskom.

921. Смольская Аделаида, Морфоолошке промене у грађењу речи (Од Вуковог „Рјечника” до данашње лексикографије), НССУВД XIV/3 (1985) 55—59.

Резиме на руском.

922. Soljačić Ivo, Bojadisati u hrvatskom književnom jeziku s gledišta bojadisarstva, Jezik 32, br. 5 (1985, Zagreb) 146—148.

Rubrika „Osvrti”.

923. Stefanović mr Stevan, в. бр. 898.

924. Стојановић Смилка, Посесивност и полисемичност у савременом српскохрватском језику, КњЈ XXXII/1—2 (1985) 47—50.

925. Stoffel Hans-Peter, Аспектуалност код глагола-позајмљеница, НССУВД XIV/2 (1985) 149—157.

Резиме на немачком.

926. Ђурковић Милорад, Негација уз инфинитив и рјечцу *da* + презент, НЈ XXVI/4—5 (1985) 261—263.

В. бр. 906.

927. Финка Војидар, Odakle sveza prijeki posao, Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 92—93.

Rubrika „Poznajemo li svoj jezik?“.

928. Чумак Владимир, Паралелелизам синтаксичког индикатива и релатива у сложеним реченицама српскохрватског језика (у поређењу са источнословенским језицима), НССУВД XIV/2 (1985) 121—127.

Резиме на руском.

929. Шојат Антун, Najoptimalniji, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 56—57.

Rubrika „Poznajemo li svoj jezik?“.

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза

930. Анић Владимир, O sistemu i normi u književnom jeziku. JSSS 35 (1985, Zadar) 49—52.

931. Антонић Ивана, Говорни језик у радио преносу фудбалске утакмице, Прил. ФФНС 21 (1985) 131—141.

Снимљено је укупно 30 минута радио-преноса фудбалске утакмице Југославија—СР Немачка која је играна 30. IV 1977. у Београду.

932. Ајпергер Здравко, Ipak je zamka, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 62—63. Rubrika „Osvrti“.

933. Browne Wayles, Consulting, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 127.

Rubrika „Osvrti“.

934. Брдаески Васили, Priručnik za praktičnu transkripciju geografskih naziva Italije, Vojnogeografski institut, Beograd 1985, 120.

935.* Брдаески Васили, Priručnik za praktičnu transkripciju geografskih naziva NR Mađarske, Vojnogeografski institut, Beograd 1984, 72.

Sa literaturom.

936.* Брдаески Васили, Priručnik za praktičnu transkripciju geografskih naziva sa nemačkog jezičkog područja, Vojnogeografski institut, Beograd 1984, 112.

Literatura 111—112.

937. Брозовић Далибор, O називу језика Срба, Хрвата, Муслимана и Црногораца, Књижевни језик 14/1 (1985, Sarajevo) 1—9.

Резиме на енглеском.

938. Ивић Павле, O актуелним проблемима нашег књижевног језика, НЈ XXVI/4—5 (1985) 276—281.

- 939. Inić Slobodan**, в. бр. 944.
- 940. Markus Saša**, Dekle nas reč služi (ili: o nemoći reči), Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 129—130.
O ljudskem in neljudskem besedju v sodobni srbohrvaščini.
- 941. Микић Чедомир**, Језик наш насушни, Универзитетска ријеч, Титоград, 10. новембар 1985, бр. 198, стр. 14.
- 942. Микић Чедомир**, О черечењу језичког блага. Ко пиша народ и Вука! или Шта би Вук данас рекао, Универзитетска ријеч, Титоград, 28. новембар 1985, бр. 199, стр. 12.
- 943. Николић Душан**, Писање сложених скраћеница, НЈ XXVI/4—5 (1985) 264—268.
В. бр. 906.
- 944. Pavlović Vladimir**, Slobodan Inić: Govorite li politički? Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd 1984, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 36—39.
Приказ.
- 945. Pelz Ivan**, Nova dopuna *Jezičnom savjetniku* (Uredio dr Slavko Pavešić), Jezik 32, br. 5 (1985, Zagreb) 150—158.
Rubrika „Osvrti”.
- 946. Пецо Асим**, Дијалекти и наш језички стандард — социolingвистички приступ проблему, Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 177—184.
Резиме на енглеском.
- 947. Пецо Асим**, Дијалекти и наш језички стандард — социolingвистички приступ проблему, КњЈ XXXII/1—2 (1985) 34—40.
- 948. Пешкић Митар**, Око часа и сата, НЈ XXVI/4—5 (1985) 273—275.
- 949. Радуловић Зорица**, Мале језичке аномалије, Омладински покрет, Титоград, април 1985, бр. 131, стр. 11.
- 950. Радуловић Зорица**, О неким правописним могућностима, Омладински покрет, Титоград, август 1985, бр. 135, стр. 18.
- 951. Радуловић Зорица**, О црногорском књижевнојезичком изразу, Омладински покрет, Титоград, новембар 1985, бр. 1 8, стр. 21.
- 952. Sekulić Zoran**, O političnem jeziku. Pogovor z dr. Slobodanom Inićem, avtorjem študije „Ali govorite politično?”, NRazgl XXXIV/8 (1985) 251—252.
- 953. Станојчић Живојин**, Извори супстанције и структуре српскохрватског књижевног језика (Речник језика Петра II Петровића Његоша, I—II, у редакцији академика М. Стевановића, Београд, 1983), НЈ XXVI/4—5 (1985) 167—180.
- 954. * Stepanov Miloš**, Primena jezika, pisma i pravopisa u geografskim nazivima na našim kartama, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 100—126.
Са литературом.
- 955. Tanočki Franjo**, Još o tudicama i oko njih, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 64.
Rubrika „Osviti”.

- 956. Ujčić Rudolf**, Koezistencija jezika organskoga i standardnoga, Istra, br. 3—4 (1985, Pula) 65.
- 957. Uredništvo**, Avnojski duh u jezičnoj politici, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 48—55.
Rezime na engleskom jeziku. 7 priloga.
- 958. Uredništvo**, Naknadna napomena, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 64.
Rubrika „Osvrti”.
- 959. Uredništvo**, Tudice — kamen kušnje jezične kulture, Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 58—62.
Rubrika „Osvrti”.
- 960.* Šipka Milan**, Pravopisni problemi u srpskohrvatskoj toponimiji, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i nrodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 92—97.
- 961. Šokica Slavica**, Neke osobine razgovora ostvarenog preko telefona, Прил. ФФНС 21 (1985) 143—151.
Са литературом.

г) Дијалекти

- 962. Babić Stjepan**, Štokavština i današnji književni idiomi na njoj utemeljeni, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 13—27.
- 963. Баотић Јосип**, в. бр. 1011.
- 964. Баотић Јосип**, Говори сјеверне и сјевероисточне Босне (Из синтаксе), Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник V (1985, Сарајево) 337—372.
- 965. Barac-Grum Vida**, Glasovne promjene u sustavu (na primjeru čakavskoga vokalizma), RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 49—53.
Rezime na engleskom.
- 966. Божовић мр Маринко**, Речник говора становника Ибарског Колацина, Обележја XV/3 (1985, Приштина) 137—167.
- 967. Boryś Wiesław**, Inovacijske tendencije tvorbe riječi u štokavskom narječju, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 51—58.
- 968. Бошњакковић Жарко**, Дијалекатски текстови из Срема и Баната, Прил. ФФНС 21 (1985) 153—164.
- 969. Брозовић Далибор**, Говори сјеверне и сјевероисточне Босне (Прозодијске значајке сјеверне Босне), Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник V (1985, Сарајево) 171—200.
- 970. Brozović Dalibor**, Suvremeno štokavsko narječje kao plod konvergentnoga jezičnog razvoja, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 59—71.
- 971. Вујићкић Драгомвр**, Говори сјеверне и сјевероисточне Босне (Фонетске особине), Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник V (1985, Сарајево) 13—170.
- 972. Gaál Károly**, в. бр. 983.

- 973. Dulčić Jure i Dulčić Pere**, Rječnik bruškoga govora, HDZ 7/2, JAZU (1985, Zagreb) 381—747.
B. бр. 1018.
- 974. Dulčić Pere**, в. бр. 973, 1018.
- 975. Zečević Vesna**, Kajkavsko-štokavska Čazma, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 297—316.
S literaturom.
- 976. Zečević Vesna**, Funkcionalnost fonoloških opozicija u formiranju kajkavskoga vokalizma, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 245—249.
Rezime na francuskom.
- 977. Ивић Павле**, в. бр. 1070.
- 978. Ивић Павле**, Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје, израда карте Љубомир Станковић, 2. издање, Матица српска, Нови Сад 1985, 214.
- 979. Jembrih Alojz**, Štokavština u pjesništvu gradišćanskih Hrvata, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 111—125.
- 980. Junković Zvonimir**, Dioba posavskih govora, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 127—131.
- 981. Jutronić-Tihomirović Dunja**, Hrvatski jezik u SAD, Logos, Split 1985, 127. str.
- 982. Kalsbeek Janneke**, Изведени несвршени глаголи у неким чакавским говорима, НССУВД XIV/2 (1985) 169—176.
Резиме на енглеском.
- 983. Koprivica Jovan**, Károly Gaál-Gerhard Neweklowsky, Erzählgut der Kroaten aus Stinatz im südlichen Burgenland, Wien, 1983, Spone 17/1 (1985, Nikšić) 64—84.
- 984. Lončarić Mijo**, Govor Donje Dubrave i okolice, Kaj XVIII, br. V—VI (1985, Zagreb) 39—48.
- 985. Lončarić Mijo**, Govor Lanosovićeve rodnog kraja, ZML (1985, Osijek) 193—198.
- 986. Lončarić Mijo**, Govor pregradskog kraja, Kaj XVIII, br. II—III (1985, Zagreb) 43—53.
- 987. Lončarić Mijo**, Kajkavsko narječje u svjetlu dosadašnjih proučavanja, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 281—295.
Rezime na njemačkom.
- 988. Lončarić Mijo**, Kalničko-bilogorska štokavština, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 133—150.
- 989. Малетић Нада**, Из проблематике гласовног система у говору Боботе код Вуковара, Прил. ФФНС 21 (1985) 59—81.
Са текстовима.
- 990. Menac Mira**, Neki štokavsko-čakavski govorni odnosi, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 169—172.

991. Mogaš Milan, Križanićev doprinos štokavskoj dijalektologiji, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 173—180.

S literaturom. Rezime na engleskom.

992. Mogaš Milan, Nacrt za rječnik čakavskoga narječja, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 319—336.

S literaturom. Rezime na engleskom.

993. Neweklowsky Gerhard, в. бр. 983.

994. Neweklowsky Gerhard, O štokavskim elementima u iseljeničkim hrvatskim govorima Gradišća, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 181—189.

995. Nikolić Miroslav, Čakavisch-deutsches Lexikon *Teil I* von Mate Hraste und Petar Šimunović (unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch), Slavistische Forschungen 25/I, Köln-Wien 1979, LX, str. + 1416 stubaca; *Teil II*, Deutsches Wortregister, herausgegeben von Reinhold Olesch und Petar Šimunović, Forschungen 25/II, Köln—Wien 1981, 253 str.; *Teil III, Čakavische Texte*, herausgegeben von Petar Šimunović und Reinhold Olesch, Slavistische Forschungen 25/III, Köln—Wien 1983, str. XVII—XXXIX + 620 (+ 7 karata), JФ XLI (1985) 175—184.

Приказ.

996.* Okuka Miloš, Morfološke osobine imeničkih riječi u ramskog govoru, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 93—107.

Резиме на пољском.

997. Olesch Reinhold, в. бр. 995.

998. Петровић Драгољуб, в. бр. 1187.

999. Petrović Dragoljub, Iz problematike severozapadnih ijekavsko-štokavskih govora, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 191—197.

1000. Petrović Dragoljub, Holandska slavistika i istraživanja srpskohrvatskih dijalekata, JФ XLI (1985) 127—133.

1001.* Peco Asim, Govor Spahića i Dobrenice u svjetlosti upitnika za Bh. dijalektološki atlas (prilog lingvističkoj geografiji Bosne), SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 109—118.

Резиме на пољском.

1002. Пецо Асим, Говори сјеверне и сјевероисточне Босне (Морфологија), Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник V (1985, Сарајево) 201—336.

1003. Пешипкан Митар, Прилог картографској обради црногорских говора, Гласник Одјелњна умјетности 6, ЦАНУ (1985, Титоград) 177—190; + 7 карата.

Резиме на руском.

1004. Пешипкан Митар, Уз зборник „Црногорски говори”, Гласник Одјелњна умјетности 6, ЦАНУ (1985, Титоград) 191—196.

Резиме на руском.

1005. Ракић-Милојковић Софија, Дијалекатски текстови из околине Паралина, Прил. ФФНС 21 (1985) 165—170.

1006. Реметић Слободан, Говори централне Шумадије, СДЗБ XXXI (1985) 1—555.

Резиме на немачком.

1007. Sędzik Władysław, Poštokavliivanje čakavskoga narečja (osobito u okolici Šibenika i Zadra), HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 213—221.

1008. Težak Stjepko, Kajkavsko-čakavski utjecaj na štokavske govore Žumberka, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 255—274.

1009. Težak Stjepko, O gramatičkom rodu sanktorema u nekim čakavsko-kajkavskim govorima, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 491—495.
Rezime na engleskom.

1010. Томић Емилија, Особине гласовног система дрежничких колоњиста у Бајмоку, Прил. ФФНС 21 (1985) 33—58.
Са текстовима.

1011. Булић Драго, Јосип Баотић, Икавскопшкавакски говор у околини Дервенте, Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник, књ. IV, Сарајево 1983, 7—208, ЈФ XLI (1985) 171—174.
Приказ.

1012. Čupić Drago, Odnos štokavštine sjeverozapadne Boke i Dubrovnika (Nekolike fonetsko-morfološke paralele), HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 73—80.
Rezime na ruskom.

1013. Булић Драго, Судбина вокалске групе А + О (< ал, њл) у говорима Црне Горе, Гласник Одјељења умјетности 6, ЦАНУ (1985, Титоград) 207—216. + 1 карта.
Резиме на руском.

1014. Ujčić Rudolf, O jednoj dijalektološkoj zabludi pri određivanju granica storsjedilačkoga pazinsko-žminjskoga dijalekta, Istra, br. 3—4 (1985, Pula) 73—90.
S literaturom. Karta.

1015. Falińska Barbara, Dialekty sztokawskie wobec niesztokawskich w świetle leksyki tkackiej, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 81—87.

1016. Filipović Rudolf, Sociolingvistički uvjeti očuvanja konavoskog dijalekta u Watsonvilleu (SAD), HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 89—97.
S literaturom. Rezime na engleskom.

1017. Finka Božidar, Glasovni i naglasni odnos u (srpskim) štokavskim ijekavskim govorima na području između Kupe i Velebita i u hrvatskom književnom jeziku, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 99—110.
S literaturom.

1018. Finka Božidar, O rječniku Jure i Pere Dulčića i o njegovu jeziku, HDZ 7/2, JAZU (1985, Zagreb) 373—380.
B. 6p. 973.

1019.* Finka Božidar (urednik), Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, knjiga prva, sv. 1, A-CENINA, JAZU — ZJ IFF, Zagreb 1984, str. 1—240.
B. 6p. 1026.

1020. Finka Božidar (urednik), Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, knjiga 1, sv. 2, CENITEL-DRIŠTAVICA, JAZU — ZJ IFF, Zagreb, 1985, str. 1—IV + 241—480.
B. 6p. 1026.

1021. Халилових Сенахид, Хабитуал у штокавском дијалекту, Књ. XXXII/1—2 (1985) 51—55.

- 1022. Hraste Mate**, в. бр. 995.
- 1023. Crljenko Branimir**, Govor Hrvata Rovinjštine, Istra, br. 3—4 (1985, Pula) 91—104.
S literaturom.
- 1024. Šimunović Petar**, в. бр. 995.
- 1025. Šimunović Petar**, Mozaik istarskih govora, Istra, br. 3—4 (1985, Pula) 66—72.
S dvije karte.
- 1026. Šojat Antun**, Zasade rječnika hrvatskih kajkavskih govora, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 337—361.
Rezime na francuskom.
В. бр. 1019, 1020.
- 1027. Šojat Antun**, Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 201—221.
Rezime na njemačkom.

д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло, итд.

- 1028. Бјелогрић Весна**, Молитва Богородици Димитрија Кантакузина према препису у Архиву Српске академије наука и уметности, АП 6—7 (1984—1985) 259—273.
Текст Молитве.
- 1029. Васљевић Љупка**, Ариљски преписивачки центар и култ светога Ахилија код Срба, НССУВД XIV/1 (1985) 165—175.
Резиме на француском.
- 1030. Јовановић Томислав**, Служба св. кнезу Стефану Штиљановићу, АП 6—7 (1984—1985) 193—232.
У прилогу текст и фотокопије оригинала.
- 1031. Катан Реља**, Порекло Хиландарског медицинског кодекса бр. 517, АП 6—7 (1984—1985) 173—191.
У прилогу фотокопије.
- 1032. Крумниг Андрей**, Малоизвестное издание Антония Юранича: Канонические таблицы 1764 г., Slovo 35 (1985, Zagreb) 135—146.
Rezime na ruskom i srpskohrvatskom.
- 1033. Mihaila dr Gheorghe**, Максим Бранковић у српским и румунским написима XVI—XVIII века, НССУВД XIV/1 (1985) 211—218.
- 1034. Петровић Даница**, Нова издања старих словенских музичких рукописа, АП 6—7 (1984—1985) 433—435.
- 1035. Stanojević Gligor**, в. бр. 1038.
- 1036.* Стоканов Радивој**, Непознато писмо Лазе Костића Томиславу Маретићу, ЗбМСКЈ XXXII/3 (1984) 371—378.
- 1037. Толстая Светлана М.**, Трагови старе српске и старе руске апокрифне традиције у фолклору Полесја, НССУВД XIV/1 (1985) 237—247.
Резиме на руском.

1038. Čupić Drago, Dva značajna dokumenta iz prošlosti Boka (Gligor Stanojević, Katastri Herceg-Novog i Risna iz 1704. godine, SANU, Beograd, Spomenik CXXV, Odeljenje istorijskih nauka, knj. 4, Beograd, I—XI + 1 — 160), Boka 17 (1985, Herceg-Novog), 467—470.

Приказ.

1039. Узунова Елена, Петър Граматик — србски книжовник в ловешкият културен център през XVI век (към проучването на българско-србските книжовни връзки през епохата на османското владичество), АП 6—7 (1984—1985) 233—257.

У прилогу фотокопије рукописа.

1040. Штаљанин-Ђорђевић Љубица, Чудеса пресвете Богородице Агапија Крићанина и ново чудо Богородице тројеручице манастира Хиландара, АП 6—7 (1984—1985) 275—290.

У прилогу текст Чуда иконе Богородице тројеручице хиландарске.

б) Историја српскохрватског језика

1041. Албијанић Александар, Језик белетристике Јоакима Вујића, НССУВД XIV/3 (1985) 69—78.

Резиме на енглеском.

1042. Албијанић Александар, Неке језичке особине у „Житију“ Герасима Зелића, ЈФ XLI (1985) 65—89.

Резиме на енглеском.

1043. Altbauer Moshe, Sluhomъ уха slišah' (Job, 42,5) ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 11—18.

Rezime na engleskom.

1044. Bечупнова Вenceslava, Вукова правописна реформа и Јурај Крижанић, НССУВД XIV/3 (1985) 15—22.

Резиме на немачком.

1045. Brlek Mijo Ivan, Lanosovićevo unošenje njemačkih riječi u Stullijev „Ilirsko-talijansko-latinski rječnik“, ZML (1985, Osijek) 211—217.

1046. Brozović Dalibor, Језична i правописна превиранија у Хрватској на пријелазу из 19. у 20. стољеће (О једном развојном заокрету у хрватскоме книжевном језику), Језик 33, br, 1 (1985, Zagreb) 1—15.

Rezime na engleskom.

1047. Василевић Љупка, Геометријски иницијал од средине XIII до двадесетих година XIV века и његов палеографски значај у датирању српских пергаментних рукописа, АП 6—7 (1984—1985) 131—156.

У прилогу фотокопије.

1048. Vermeer Willem, О употреби и значењу перфекта код Марулића, НССУВД XIV/2 (1985) 159—167.

Резиме на енглеском.

1049. Вивце Златко, Задарски језично-културни круг и Вук С. Караџић, НССУВД XIV/3 (1985) 5—14.

Резиме на енглеском.

1050. Vince Zlatko, Pripreme i odjek Brozova „Hrvatskog pravopisa“ u hrvatskoj jezično-kulturnoj javnosti, Forum XXIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 256—284.

1051. Vlačić-Anić Anica, Археографски прилози, Slovo 35 (1985, Zagreb) 222—253.

Osvrt na zbornik radova Arheografskog odeljenja Narodne Biblioteke Srbije, br. 1 (1979), 2 (1980), 3 (1981), 4 (1982), 5 (1983).

1052. Vončina Josip, Ivšičev pogled u jezičnu dijakroniju, JSSS 35 (1985, Zadar) 65—85.

1053. Vončina Josip, Ilirizam i Gundulićev *Osman*, UR XXIX, br. 1 (1985, Zagreb) 49—76; br. 2, 159—184.

S literaturom. Rezime na njemačkom.

1054. Vončina Josip, Jezična interpretacija prve Kukuljevićeve objavljene pjesme, UR XXIX, br. 3 (1985, Zagreb) 309—318.

Rezime na njemačkom.

1055. Vončina Josip, Latinički predložak Karnarutićevu *Vazetju Sigeta grada*, RZSF 20 (1985, Zagreb) 37—54.

Rezime na engleskom.

1056. Vončina Josip, Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme, Filologija 13, JAZU (1985, Zagreb) 7—88.

Rezime na engleskom.

1057. Vončina Josip, Štokavizmi u djelima hrvatskih čakavskih i kajkavskih pisaca, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 241—254.

B. 6p. 1078.

1058. Gabrić-Bagarić Darija, Jezik Bartola Kašića, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Institut za jezik, Posebna izdanja 5 (1984 [1985], Sarajevo) 238.

1059. Grečl Domagoj, O jeziku Ksavera Šandora Đalskoga (Ivan Savić: Jezik Ksavera Gjalskoga, „Školske novine“, Zagreb, 1985), SMNHSJ X, br. 4 (1985, Zagreb) 196—197.

Prikaz.

1060. Гряцкат Ирена, Језичка анализа јужнословенских абагара, ЈФ XLI (1985) 35—63.

Резиме на руском.

1061. Грковић Јасмина, Активни партиципи у „Цветном триоду“ штампара Мардарија из Мркшине цркве, Прил. ФФНС 21 (1985) 23—32.

1062. Гроздановић-Пајак Милослава, Најстарија хартија са воденим знацима у српским рукописима, НССУВД XIV/1 (1985) 137—152.

Резиме на француском.

1063. Дабих Богдан Л., П. А. Дмитриев, Г. И. Сафронов: Вук С. Караџић и его реформа сербохорватског/хорваткосербског литературног језика, Ленинградски универзитет, Ленинград, 1984, Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 225—228.

Приказ.

1064. Damjanović Stjepan, в. бр. 1077, 1079, 1088, 1098.

1065. Deković Darko, Još glagoljskih natpisa u Puli i Kastvu, Slovo 35 (1985, Zagreb) 131—134.

Rezime na srpskohrvatskom i talijanskom.

1066. Delić Mićo, Pogledi muzikologa Kuhača na jezično-pravopisnu reformu u Hrvatskoj 80-ih godina 19. stoljeća, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 65—74.

Rezime na engleskom.

1067. Djamić Antun, Joso Krmpotić, pjesnik i član pravopisne komisije, ZML (1985, Osijek) 99—112.

1068. Дмитрнев П. А., в. бр. 1063.

1069. Zečević Divna, Poziv Slavoncima na ljubav prema jeziku u kalendaru Adama Filipovića Heldentalskog 1832. godine, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 291—295.

1070. Илић др Павле, Najraniji diјалектизми u средњовековним српским писаним споменицима, НССУВД XIV/1 (1985) 95—99.

1071. Јерковић др Вера, Српскословенски и његова норма у Ирмологију Ки-пријана Рачанина, НССУВД XIV/1 (1985) 219—224.

Резиме на француском.

1072. Јерковић Јован, Питање учешћа Љубомира П. Ненадовића у стварању Мемоара Проте Матије Ненадовића у светлости језичких особина овог дела, Зборник радова са научног скупа Прота Матија Ненадовић и његово доба, САНУ, Научни скупови књ. XXVI, Председништво књ. 6, уред. Радован Самарџић (1985, Београд) 375—398.

Посебно се разматра фонетика, морфологија, синтакса и лексика Мемоара.

Резиме на француском.

1073. Јерковић Јован, Прилог проучавању терминологије у првој половини XIX века (Прокопије Болић, *Словарь владѣльца*, 1818), НССУВД XIV/3 (1985) 29—38.

Резиме на руском.

1074. Јовић Душан, Организација књижевног језика Проте Матије Ненадовића, Зборник радова са научног скупа Прота Матија Ненадовић и његово доба, САНУ, Научни скупови књ. XXVI, Председништво књ. 6, ур. Радован Самарџић (1985, Београд) 407—418.

Резиме на енглеском.

1075. Капчић Јован, Лексичке особине *Мемоара*, Зборник радова са научног скупа Прота Матија Ненадовић и његово доба, САНУ, Научни скупови књ. XXVI, Председништво књ. 6, ур. Радован Самарџић (1985, Београд) 419—432.

О *Мемоарима* Проте Матије Ненадовића.

Резиме на француском.

1076. Kolenić Ljiljana, Milan Moguš: Križanićeva hrvatska gramatika, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 19, Zagreb, Revija XXV, br. 1 (1985, Osijek) 68—69.

Prikaz.

1077. Kolenić Ljiljana, Stjepan Damjanović: Tragom jezika hrvatskih glagoljaša, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1984, Revija XXV, br. 3 (1985, Osijek) 51—52.

Prikaz.

В. бр. 1079, 1088, 1098.

1078. Kuna Herta, Darija Gabrić-Bagarić, Jezik Bartola Kašića, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Posebna izdanja, 5, Sarajevo, 1984, Књижевни језик 14/2 (1985, Сарајево) 103—107.

Приказ.

1079. Lukežić Iva, Jezik glagoljaša (Stjepan Damjanović: Tragom jezika hrvatskih glagoljaša, HFD, Zagreb 1984), Dometi XVIII, br. 8 (1985, Rijeka) 81—84.

Приказ.

В. бр. 1077, 1088, 1098.

1080. Maier Rudolf, в. бр. 1094.

1081. Malić Dragica, Jezični sadržaj Povaljskoga praga, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 87—98.

Rezime na francuskom.

1082. Mamić Mile, Jezik nekih hrvatskih pravnih tekstova u 2. polovici XIX stoljeća, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 159—167.

Rezime na njemačkom.

1083. Мано-Зиса Катарина, Старе ћириличке штампане књиге у Архиву Српске академије наука и уметности, АП 6—7 (1984—1985) 291—335.

У прилогу каталог.

1084. Martinić Jerko, Stjepan Stepanov, Glagoljaško pjevanje u Poljicima kod Splita, Spomenici glagoljaškog pjevanja, I. svezak, JAZU, Zagreb, 1983, str. XXIV + 388, Slovo 35 (1985, Zagreb) 195—200.

Приказ.

1085. McDaniel dr Gordon, Данилов зборник као Данилов „Festschrift”, НССУВД XIV/1 (1985) 177—181.

1086. Minović dr Milivoje, Literarna djela Todora Vujasinovića kao izvor za lingvistička istraživanja, Značenja 8 (1985, Doboј) 143—151.

1087. Мичић Ксенија, Деклинација именица у Вукановом јеванђељу, Прил. ФФНС 21 (1985) 9—21.

1088. Mihaljević Milan, Stjepan Damjanović, Tragom jezika hrvatskih glagoljaša, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva br. 15, Zagreb 1984, 192 str., Slovo 35 (1985, Zagreb) 208—215.

Приказ.

В. бр. 1077, 1079, 1098.

1089. Младеновић Александар, Још један „Рукопис Александров”, АП 6—7 (1984—1985) 347—354.

1090. Младеновић Александар, Неке филолошке напомене уз опис српских рукописа XVIII века, АП 6—7 (1984—1985) 337—345.

1091. Младеновић Александар, Систем африката и фрикативних сугласника у језику Проте Матије Ненадовића, Зборник радова са научног скупа Прота Матија и његово доба, САНУ, Научни скупови књ. XXVI, Председништво књ. 6, уред. Радован Самарџић (1985, Београд) 399—405.

Резиме на руском.

1092. Могућ Milan, в. бр. 1076.

1093. Naumow dr Aleksander, Стари српски рукописи у Пољској, НССУВД XIV/1 (1985) 195—202.

Резиме на руском.

1094. Neweklowaky Gerhard, Rudolf Maier, Језик Атанасија Стојковића: Компјутерска конкорданција „Кандора”, НССУВД XIV/3 (1985) 79—85.

Резиме на немачком.

1095. Okuka Miloš, Književnojezična situacija u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave, JSSS 35 (1985, Zadar) 53—63.

1096. Остојић Бранислав, Његошево дјело као извор за Даничићево коментарисање морфолошке системе у „Облицима српскога или хрватскога језика”, Мостови 83 (1985, Пљевља) 38—58.

1097. Остојић Бранислав, О једном типу глаголских сложеница са префиксом у- у језику Петра I Петровића, Гласник Одјељења уметности 6, ЦАНУ (1985, Титоград) 197—205.

Резиме на енглеском.

1098. Остојић Бранислав, О језику наших глагољаша (Стјепан Дамјановић, Трагом језика хрватских глагољаша, Знанствена библиотека хрватског филолошког друштва, Загреб, 1984), Овдје, Титоград, јул 1985, бр. 194, стр. 19.

В. бр. 1077, 1079, 1088.

1099. Pandžić Miljenko, Hrvatsko kraljevsko vijeće i gramatika Marijana Lanosovića, ZML (1985, Osijek) 59—63.

1100. Петровић мр Дамњан, Једна мало позната прерада Цамблаковог Житија Стефана Дечанског, НССУВД XIV/1 (1985) 189—194.

Резиме на руском.

1101. Pranjković Ivo, Gramatika Matije Antuna Relkovića, Croatica XVI, sv. 22—23 (1985, Zagreb) 97—117.

Rezime na engleskom.

1102. Ptičar Adela, Latinska gramatika Marijana Lanosovića, ZML (1985, Osijek) 175—178.

1103. Ptičar Adela, Nepoznati Lanosović, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 127—132.

Rezime na engleskom.

1104. Putanec Valentin, Prijedlozi Jakova Mikalje za reformu grafije u hrvatskoj latinici, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 199—212.

S literaturom. Rezime na francuskom.

1105. Raguž Dragutin, Pravopis za niže učione katoličke (Mostar, 1873), RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 141—145.

Rezime na francuskom.

1106. Raguž Dragutin, Razvoj književnoga jezika po Pavlu Iviću, Jezik 33, br. 1 (1985, Zagreb) 15—31.

Rezime na francuskom.

1107. Radovanović Milorad, Još dva značajna fototipska izdanja i nove nedoumice vezane za originale i njihova potonja izdanja: Đ. Daničić, Mala srpska gramatika, u Beču 1850; Oblici srpskoga jezika, u Biogradu 1864. Mit einem Nachwort von Božo Ćorić, Verlag Otto Sagner, Specimina Philologiae Slavicae, Band 50, München, 1983, 8 (nepag.) + 79 + 1 [nepag.] + X + 120 + 2 [nepag.] + V + 1 (nepag.), SL 25—26 (1984—85, Zagreb) 71—73.

Prikaz.

1108. Reinhart dr Johannes, Лексички слојеви у светосавској Крмчији, НССУВД XIV/1 (1985) 67—78.

Резиме на француском.

1109. Reinhart Johannes, Hrvatskoglajoljsko *instalsъ*, Slovo 35 (1985, Zagreb) 147—149.

Rezime na srpskohrvatskom i njemačkom.

1110. Родѣћ мр Никола, Крмчија као извор нове лексике, НССУВД XIV/1 (1985) 79—85.

Резиме на руском.

1111. Сафронов Г. И., в. бр. 1063.

1112. Sekereš Stjepan, Jezik Marijana Lanosovića u „Evangelistaru iliričkom”, ZML (1985, Osijek) 199—210.

1113. Смањловић Исмет, в. бр. 1449.

1114. Sović dr Ivan, Jezik Ksavera Šandora Gjalskoga, Školske novine Zagreb 1985, 250 str.

Rezime na francuskom.

В. бр. 1059.

1115. Stepanov Stjepan, в. бр. 1084.

1116. Стефановић Димитрије, Палеографске белешке о старим српским и неким другим рукописима у Великој Британији, АП 6—7 (1984—1985) 51—129.

У прилогу фотокопије.

1117. Стојановић Момчило, Особености турцизама у „Протоколу писама” Проте Матије Ненадовића, Зборник радова са научног скупа Прота Матија Ненадовић и његово доба, САНУ, Научни скупови књ. XXVI, Председништво књ. 6, ур. Радован Самарџић (1985, Београд) 433—441.

О „Протоколу писама” Проте Матије Ненадовића о ратовању крај Дрине 1811. 1812. и 1813. год., издао Љ. Ненадовић, Београд 1861, с. 184.

Резиме на француском.

1118. Суботић Љиљана, Јован Хаџић и граматичка терминологија вуковске епохе, НССУВД XIV/3 (1985) 47—53.

Резиме на енглеском.

1119. Tandarić Josip, Branko Fučić, Glagoljski natpisi. Djela JAZU, knj. 57, Zagreb 1982, str. VI—XII + 1—420, Slovo 35 (1985, Zagreb) 172—178.

Prikaz.

1120. Tafra Branka, Ilirizam — jezikoslovna radionica, Kaj XVIII, br. I (1985, Zagreb) 15—24.

1121. Tafra Branka, Lanosovićeва „slavonska” gramatika, ZML (1985, Osijek) 179—192.

- 1122. Twardzik Wacław**, *Malo poznati preteča Ljudevita Gaja, Croatica XVI*, sv. 22—23 (1985, Zagreb) 7—22.
Rezime na njemačkom.
- 1123. Трифуновић Ђорђе**, *О старој српској рукописној и штампаној књизи у београдским збиркама*, АП 6—7 (1984—1985) 465—466.
- 1124. Ћorić Вођо**, в. бр. 1107.
- 1125. Fučić Branko**, в. бр. 1119.
- 1126. Šimundić Mate**, *Језичне osobitosti u „Cvitu razgovora” Filipa Grabovca*, HDZ 7/1, JAZU (1985, Zagreb) 223—240.
Rezime na engleskom.
- 1127. Šojat Antun**, *Lanosovićeve leksikografske bilješke*, ZML (1985, Osijek) 233—238.
- 1128. Штаљанин-Ђорђевић Љубица**, *Присуство групе ЈУ у српским рукописима XIII века*, НССУВД XIV/1 (1985) 101—108.
Rezime na француском.

е) Стих

- 1129. Јерковић Јован**, *Лексичка слојевитост „Певача” Бошка Петровића*, КњЈ XXXII/3—4 (1985) 133—142.
- 1130. Kasumović Ahmet**, *Језик u funkciji dokumentarnog i literarnog u djelima Todora Vujasinovića*, *Značenja* 8 (1985, Doboj) 152—157.
- 1131. Lončar Mate**, *Књижевни језик u изразу*, Krunoslav Pranjić: *Језик i књижевno djelo*, Nova prosveta, Beograd 1985, *Odjek XXXVIII/22* (1985, Sarajevo) 23.
Прказ.
- 1132. Maglajlić Munib**, *Folklorни elementi u djelu Luke Botića*, *Mogućnosti XXXII/10—11—12* (1985, Split) 1079—1082.
- 1133. Муратагић Хаснија**, *Језичка структура поетског израза Зувдије Хаџића*, *Стремљења XXVI/2* (1985, Приштина) 151—164.
- 1134. Peco Asim**, *Jedan pogled na pisanu riječ Miroslava Krležе*, *Sveske* 10 (1985, Sarajevo) 265—270.
- 1135. Pranjić Krunoslav**, в. бр. 1131.
- 1136. Sović Ivan**, *Језични израз Ksavera Šandora Gjalskoga*, *Prigodom 50. obljetnice smrti K. Š. Gjalskoga*, *Језик* 33, br. 2 (1985, Zagreb) 34—39.
Rezime na engleskom.
- 1137. Tanasić Sreto**, *Uloga jezičkih sredstava u izgradnji Vujasinovićeve vizije svijeta*, *Značenja* 8 (1985, Doboj) 128—142.

ж) Метрика

1138. Pavličić Pavao, Metrički elementi kao nosioci značenja u hrvatskim crkvenim prikazanjima, *Mogućnosti XXXII/1—2—3* (1985, Split) 159—175.

1139. Falševac Dunja, Stihovi i strofe Bunićevih „Plandovanja”, *Croatica XVI*, sv. 22—23 (1985, Zagreb) 83—95.

Rezime na engleskom.

1140. Franičević Marin, Srednjovjekovni scenski stih, *Mogućnosti XXXII/1—2—3* (1985, Split) 57—63.

1141. Franičević Marin, Hrvatski vezani stih XIX stoljeća, *Forum XXIV*, br.1—2 (1985, Zagreb) 285—312.

з) Методика наставе књижевног језика

1142. Bojović Vasilije, в. бр. 1157, 1158.

1143. Дешић Милорад, Актуелни проблеми наставе фонетике, *КњЈ XXXII/1—2* (1985) 88—93.

1144. Dešić Milorad, Istraživanja u metodici nastave srpskohrvatskog jezika, *КњЈ. XXXII/3—4* (1985) 173—178.

1145. Diklić dr Zvonimir, Primjena korelacijsko-integracijskog sustava u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika, *SMNHSJ X*, br. 2—3 (1985, Zagreb) 120—123.

Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

1146. Дошлић Мишо, Карактеристике наставних планова и програма српско-хрватског језика на Косову, *КњЈ XXXII/1—2* (1985) 114—122.

1147. Дошлић Мишо, Творачки до писмености (Милица Николић: Настава писмености, „Научна књига”, Београд, 1983), *Обележја XV/2* (1985, Приштина) 168—172.

В. бр. 1160.

1148. Jurčević mr Ivan, Determinirani i indeterminirani glagoli kretanja u nastavi, *SMNHSJ X*, br. 1 (1985, Zagreb) 14—18.

1149. Јеличић Милица, Писмена вежба врз основа на дадена слика во наставата по српскохрватски јазик, *ЛЗБ XXXII/3* (1985) 111—113.

1150. Križ Jadranka, Lingvističko-stilistički pristup mnogostruko složenoj rečenici *SMNHSJ X*, br. 1 (1985, Zagreb) 19—24.

1151. Ловрен Љиљана, в. бр. 1163.

1152. Lončar mr Duško, Slobodne aktivnosti programski vezane uz nastavu hrvatskog ili srpskog jezika, književnosti, scenske i filmske umjetnosti u usmjerenom obrazovanju, *SMNHSJ X*, br. 1 (1985, Zagreb) 30—47.

Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

1153. Милићевић Благо, Научна неутемељеност неких тумачења у уџбеницима језика, *Књижевни језик 14/2* (1985, Сарајево) 95—97.

1154. Милићевић Блажо, Фразеологизми у настави, Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 211—217.

1155. Миловић Миливоје, Интерпретација језичких чињеница и контекст, Књижевни језик 14/1 (1985, Сарајево) 51—55.

Реферат са симпозијума „Контекст у лингвистици и настави” у Београду 18. и 19. маја 1984.

1156. Миновић Миловоје, Uvod u nauku o jeziku za studente srpskohrvatskog jezika i drugih lingvističkih predmeta, 8. dopunjeno izd., „Svjetlost”, Sarajevo, 1985, 217.

1157. *Михајловић Зарије — Војовић Василије — Трајковић Боривоје, Вежбе из методике nastave srpskohrvatskog jezika за VPS — смера разредне nastave, Zavod за udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova, Priština 1984, 164.
Скрипта.

1158. *Михајловић Зарије — Војовић Василије — Трајковић Боривоје, Metodika nastave srpskohrvatskog jezika. Udžbenik за studente više pedagoške škole — смера разредне nastave, Zavod за udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova, Priština 1984, 170.
Скрипта.

1159. Николић Милија, в. бр. 1147, 1160.

1160. Николовски Атанас, Потписивачки сознанија и идеи (Милија Николић: Настава писмености, „Научна књига”, Београд, 1983), ЛЗБ ХХХИ/1 (1985) 101—103.

Приказ.

В. бр. 1147.

1161. Прčić Лјубица, Početna nastava padeža u V razredu osnovne škole (uloga konteksta, nastavnih metoda i sredstava), KLNJ (1985) 97—101.

Резиме на енглеском.

1162. Радих Првослав, Божо Ђорих: Српскохрватски језик за странце 1, Међународни славистички центар на Филолошком факултету у Београду, Београд, 1985, 1—372, Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 230—234.

Приказ.

1163. Савих Јован, Ловрен Љубљана, Шта утиче на усвајање и употребу синонима, Књижевни језик 14/3 (1985, Сарајево) 149—161.

Са литературом.

1164. Stefanović Stevan, Nastava srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika u funkciji razvijanja usmenog i pismenog izražavanja učenika (u svjetlu Nacrta novog nastavnog plana i programa), Књижевни језик 14/4 (1985, Сарајево) 219—224.

1165. Težak dr Stjepko, Koordinacija, korelacija i integracija u nastavi hrvatskog ili srpskog jezika, SMNHSJ X, br. 4 (1985, Zagreb) 156—165.

Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

1166. Težak dr Stjepko, Lingvistička utemeljenost metodike nastave hrvatskog ili srpskog jezika, SMNHSJ X, br. 1 (1985, Zagreb) 1—6.

Rezime na srpskohrvatskom i engleskom.

1167. Trajković Borivoje, в. бр. 1157, 1158.

1168. Ђорих Божо, в. бр. 1162.

ш) Терминологија

1169. Allilović Ljiljana, Pristup izradi terminoloških standarda u Energoinvestu, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 79—84.

1170. Babić Stjepan, Problemi s kemijskim nazivljem, Jezik 33, br. 1 (1985, Zagreb) 31—32.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.

1171. Vajs Nada, Fitonimijske bilješke II, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 231—243.
Rezime na francuskom.

1172. Vidović Joze, Medicinski pojmovi u Lanosovićevu rječniku, ZML (1985, Osijek) 247—256.

1173. Vlahović Rosanda, Špediterska delatnost i terminologija, Prevodilac IV/3 (1985, Beograd) 73—74.

1174. *Vujičić Dragomir, O nekim aspektima standardizacije naših geografskih naziva, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 47—57.

1175. Gilbanović-Vajzović Hanka, в. бр. 1180.

1176. *Gosti Igor — Feldbauer Božidar, O geografskom nazivlju na kartama drugog izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 58—72.

1177. Dadić Žarko, Matematički i fizikalni pojmovi u Lanosovićevu rukopisnom rječniku, ZML (1985, Osijek) 239—246.

1178. *Zašev Blagoj, Međunarodni aspekti standardizacije geografskih naziva u SFR Jugoslaviji, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 30—46.
Са литературом.

1179. Zenko Franjo, Filozofijski pojmovi u Lanosovićevu rječniku, ZML (1985, Osijek) 257—268.

1180. Karadža-Garić Mevlida i Gilbanović-Vajzović Hanka, O gramatičkoj terminologiji u djelu Bosanski turski učitelj Ibrahima Berbića, Književni jezik 14/1 (1985, Sarajevo) 41—50.

Резиме на енглеском.

1181. *Karadža Mevlida, Rječnik geografskih terminoloških višestrukosti i problemi standardizacije u ovoj oblasti, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 310—318.

1182. Lukenda Marko, Rad na normiranju terminologije, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 81—86.
Rezime na njemačkom.

1183. Mamić Mile, Hrvatski, srpski i slovenski jezični purizam u rječniku Juridisch-politische Terminologie, RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 99—107.

Резиме на немачком.

1184. *Mastilo Natalija, Standardizacija geografske naučno-nastavne terminologije kao preduslov standardizacije geografskih naziva, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 319—325.

1185. Михајловић Јасмина, Термин *видео*, НЈ XXVI/4—5 (1985) 241—252
Са речником термина изведених од терминоелемента *видео*.

1186. *Peterca Miroslav, Standardizacija geografskih naziva na teritoriji Jugoslavije, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 5—29.
Са литературом.

1187. Петровић Драгољуб, Неки проблеми српскохрватске дијалектолошке номенклатуре, НЈ XXVI/4—5 (1985) 234—240.
Рубрика „Из терминологије и лексике”.

1188. *Racetin Filip, Geografski nazivi — važan element sadržaja svake pomorske karte, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 84—91.
Са литературом.

1189. Свједок Нада Р., О термину „археографија” код нас, АП 6—7 (1984—1985) 425—430.
Са литературом.

1190. *Stanisavljević Danica, Potreba izrade imenika geografskih naziva u SFRJ, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 73—83.
Резиме на енглеском.

1191. Stančić Ljiljana, Za efikasniji metod izučavanja terminologije — i leksike u cjelini, Književni jezik 14/3 (1985, Sarajevo) 117—122.

1192. Станчић Љилјана, Термин и контекст, Књижевни jeзик 14/4 (1985, Сарајево) 203—210.
Резиме на енглеском.

1193. Feldbauer Božidar, в. бр. 1176.

1194. *Filipović Vladimir, Filozofijski rječnik, Nakladni zavod MH, Zagreb 1984, 366 str.

1195. Šugar Ivan, Značenje botaničke građe u Lanosovićevim rukopisima za hrvatsku botaničku nomenklaturu, ZML (1985, Osijek) 269—276.

ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)

1196. *Bošković-Stulli Maja, Usmeno pjesništvo u obzoru književnosti, Nakladni zavod MH, Zagreb 1984, 402 str.

1197. Боквић Милојко П., Др Радул Марковић, Моравке, РО „Графичар”, Ивањица — Издавачка делатност, Чачак 1984, НСтв Год. XXIV, св. 1—4 (1985) 94—95.

Приказ.

1198. Златановиќ Момчило, в. бр. 1204.
1199. Илиќ Никола П., в. бр. 1204.
1200. Janjić dr Jovan, в. бр. 1203.
1201. Марковиќ Бративоје, в. бр. 1205.
1202. Марковиќ Радул, в. бр. 1197.
1203. Marković dr Radul, Vrlo korisna i zanimljiva knjiga (Venčeva školska biblioteka — Narodne poslovice i izreke, priredio dr Jovan Janjić, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1983), SMNHSJ X, br. 1 (1985, Zagreb) 56—59.
Приказ.
1204. Марковиќ Радул, Никола П. Илиќ и др Момчило Златановиќ, Народне песме јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији, Књижевни клуб „Глобочица“, Лесковац 1985, НСтв, Год. XXIV, св. 1—4 (1985) 98—99.
Приказ.
1205. Недељковиќ Миле, Бративоје Марковиќ, Народне умотворине Левча, Издавач: СИЗ културе, Рековац 1985, НСтв Год. XXIV, св. 1—4 (1985) 92—93.
Приказ.
1206. Peco Asim, „Ali-paša i Mara“ (Filološko-sociološki pristup narodnoj pjesmi iz Hercegovine), КњЈ XXXII/3—4 (1985) 207—211.

IX. Македонски језик

а) Филологија

1207. Алексовски Душко, Странските зборови во кратовскиот говор: германски, грчки, италијански, латински, романски, француски, турски зборови, Осоговски глас, Скопје 1985, 51, 8°.
1208. Баскиќ Радмила, Постигањата на македонската лексикографија, ЛЗБ XXXII/1 (1985) 63—69.
1209. Бачанов Петар, Сврзаниците како надворешни знаци на внатрешните врски меѓу речениците, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 77—80.
1210. Војиќ V., в. бр. 1279.
1211. Брозовиќ Далибор, Поговор кон книгата „За македонскиот јазик“, „Por la makedona lingvo“, Загреб 1982. ЛЗБ XXXII/4 (1985) 37—55.
Превел Тодор Димитровски.
1212. Велијановска Катарина, За оригинални илустративни текстови во нашите учебници по граматика, ЛЗБ XXXII/4 (1985) 84—85.
1213. Велијановска Славка, Примери за работа со слики за развивање на усното и писменото изразување на учениците, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 97—104.

- 1214. Vidoeski Božidar**, Makedonski jezik u slavističkoj znanosti danas, JSSS 35 (1985, Zadar) 95—110.
- 1215. Видоески Божидар**, Македонските дијалекти во Албанија, ЛЗБ XXXII/6 (1985) 37—51.
- 1216. Видоески Божидар**, Местото на охридскиот говор во западното македонско наречје, во: Предавања на XVII семинар..., 87—101.
- 1217. Видоески Божидар**, Охридско-струшките говори. Обид за класификација, Прил-МАНУ Одд. за лингв. и лит. наука IX/1 (1984/85) 5—40.
Резиме на руски.
- 1218.* Видоески Божидар**, Фонолошкиот систем на охридскиот говор, SLP-J (1983, Sarajevo) 185—207.
Резиме на полском.
- 1219. Георгиевски Георги**, Кон фазните глаголи во македонскиот јазик, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 45—55.
- 1220. Градежен речник** македонско-англиско-арапски = *Civil engineering dictionary, Macedonian-English-Arabic* избор и стручна обработка на термините Бела Дулиќ, превод на англиски јазик Благоја Нешкоски, превод на арапски јазик Ahmed Nassir Eddi Masr, Просветно дело, Скопје 1985, 141.
- 1221. Даниловски Јордан**, в. бр. 1222.
- 1222. Димитриев Александар**, Проширување на моќта на постскиот говор и јазик (Јордан Даниловски, Движење, Простор и Време, Македонска книга 1984, Скопје), Сов XXXV/3 (1985) 88—91.
Приказ.
- 1223. Димитровски Тодор**, в. бр. 1254.
- 1224. Димитровски Тодор**, За една можна грешка во Зборникот на Милединовици: *иреојатий* место *иреојаший*, ЛЗБ XXXII/5 (1985) 89—92.
- 1225. Дрвопанов Васил**, Именувањето на забите во македонските говори, ЛЗБ XXXII/5 (1985) 81—87.
- 1226. Дулиќ Бела**, в. бр. 1220.
- 1227. Ѓуровски Јован**, Приближување на говорот на учениците до литературниот говор (Систем на вежби за култивирање на сврзаното изразување кај учениците од V—VIII одделение), ЛЗБ XXXII/3 (1985) 105—109.
- 1228. Електротехнички речник**: македонско-арапско-англиски, Просветно дело, Скопје 1985, 377.
- 1229. Иванова Олга**, Преку микропонимијата до историските настани, во: Предавања на XVII семинар..., 39—50.
Резиме на англиски јазик.
- 1230. Ивановски-Глиговичанец Александар**, Историските споменици и знаменитости во наставата по македонски јазик, ЛЗБ XXXII/1 (1985) 89—96.

1231. Пиевски Петар Нр., Значај превода Grigorija Pelagonijskog za razvoj pismenog i književnog makedonskog jezika, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 95—101.

1232. Каранфиловски Максим, Значаен македонистички труд во Хале (ГДР) (Gisela Havranek: Minato neopredeleno vreme in der makedonischen Gegenwartssprache. Martin-Luther-Universität, Sektion Sprach- und Literaturwissenschaft, Forschungskollektiv Kommunikativ-funktionale Sprachbetrachtung und Fremdsprachenunterricht, Arbeitsberichte und wissenschaftliche Studien Nr. 94, Halle 1983, S. 40), ЛЗБ XXXII/1 (1985) 107—110.

Приказ.

1233. Китановски Naum, в. бр. 1279.

1234. Конески Блаже, Кодификацијата на македонскиот литературен јазик, во: Свечен собир . . . , 9—14.

1235.* Конески Блаже, Развитокот на македонската ортографија, SLP-J 3 (1983) Sarajevo 51—55.

Резиме на полском.

1236. Конески Кирил, в. бр. 1265.

1237. Конески Кирил, Македонски јазик за страници, среден курс, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1985, 157, 8°.

1238. Конески Кирил, Тенденции во активирањето на збооробразувачките модели во македонскиот литературен јазик, во: Предавања на XVII семинар . . . , 103—110.

1239. Коробар-Белчева Марија, Кон развојот на презимето кај Македонците, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 67—70.

1240. Корубин Благоја, Патот на формирањето на македонскиот литературен јазик и неговото проучување како актуелна задача, во: Предавања на XVII семинар . . . , 29—37.

1241. Конески Перо, Интензивирани е учењето на македонскиом јазик во паралелните со албански и турски наставен јазик (Искуства од општината Тетово), ЛЗБ XXXII/1 (1985) 83—88.

1242. Kociarčič Štefan, Glosarij ljudskih pesmi iz Zbornika bratov Miladinovih. Gradivo pripravil (v sodelovanju z Ljubico Črnivec), uredil in spremno besedo napisal Dragi Stefanija, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1985, 282, 8°. (Razprave Filozofske fakultete).

Faksimile.

1243. Крамер Кристина, Англиско-македонски разговорник, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1985, 99, 86°.

1244. Љубаш Владислав, Транслација на сопствените имиња во комуникативна ситуација, ЛЗБ XXXII/1 (1985) 41—53.

Превел од ракопис Петре Ристујчин.

1245. Македонски лечбник од XIX век, приредил Драги Стефанија, Македонска книга, Скопје 1985, 68, 8°.

1246. Марков Борис, Почетен учебник по македонски јазик за децата на нашите работници во странство, ЛЗБ XXXII/2 (1985) 109—110.
Приказ.

1247. Марков Борис, Придавските наставки — *ий* и *-овий(-евий)*, ЛЗБ XXXII/2 (1985) 103—108.

1248. Марков Борис, проблемот на обраќањето кон други лица, во: Предавања на XVII семинар . . ., 53—64.
Во македонскиот јазик.

1249. Марковиќ Милица, Работата врз македонската научна и стручна терминологија во Македонската академија на науките и уметностите, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 71—75.

1250. Минова-Ѓуркова Лилјана, Дали се губат некои акцентни целини? ЛЗБ XXXII/2 (1985) 21—27.
За проблемите сврзани со акцентот во македонскиот јазик.

1251. Минова-Ѓуркова Лилјана, Една особеност на јазикот на печатот (на примерот на македонскиот јазик), СЛП—Ј 3 (1983, Сарајево) 87—92.
Резиме на полском.

1252. Минова-Ѓуркова Лилјана, Мотивираноста на грешките во јазикот, во: Предавања на XVII семинар . . ., 79—86.
Примери од македонскиот јазик.

1253. Минова-Ѓуркова Лилјана, Ние со тебе — јас и ти, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 115—118.
Јазичен потсетник.

1254. Митева Димка, Книгата за нашиот писмен јазик во XIX век (По повод книгата „Од Пејчиновиќ до Рацин“ на Тодор Димитровски, Скопје 1982), ЛЗБ XXXII/6 (1985) 119—121.
Приказ.

1255. Митева Димка, „Македонистика“ бр. 3 (1983), ЛЗБ XXXII/1 (1985) 103—106.
Приказ.

1256. Митева Димка, „Македонистика“ бр. 4 (1985), ЛЗБ XXXII/5 (1985) 124—125.
Приказ.

1257. Murati Qemal, Huazimet shqipe në maqedonishten (Albanske posudenice u makedonskom), GJASShF 14 — 1984 (1985) 141—163.
Rezime na francuskom.

1258. Николовска Елица, Николовски Атанас, Систем на логички, фонолошки и лексички вежби за култивирање на усното и писменото изразување од I до VIII одделение, ПД XL/5—10 (1985) 122—133.

1259. Николовски Атанас, в. бр. 1258.

1260. Николовски Атанас, Ликот на наставникот по македонски јазик и литература, ЛЗБ XXXII/2 (1985) 83—97.

1261. Oschlies W., в. бр. 1279.

1262. Пеев Коста, Дијалектната база на микропонимијата од Струмичко, SLP—J 3 (1983, Sarajevo) 119—127.

Резиме на полском.

1263. Пеев Коста, За некои посебности во конгруенцијата и категоријата род во југоисточните македонски говори, во: Предавања на XVII семинар . . . , 65—77.

Резиме на англиски.

1264. Поп Атанасов Ѓорѓи, Ракописни текстови на македонски народен говор, Мисла, Скопје 1985, 227, 8°.

1265. Предавања на XVII семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 3—24. VIII 1984 година (За издавачот Кирил Конески, Универзитет „Кирил и Методиј“, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1985, 347, 8°.

1266. Pretnar Tone, в. бр. 276.

1267. Радически Науме, За името на Мешешта-етимолошка хипотеза, ЛЗБ XXXII/2 (1985) 29—37.

Прилог кон македонската топономастика.

1268. Свечен собир, посветен на 40-годишнината од донесувањето на македонската азбука и правопис, Македонска академија на науките и уметностите, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1985, 22, 8°.

Содржи поздравен говор од потпредседателот на МАНУ акад. Ѓорѓи Филиповски и два реферата од акад. Блаже Конески и Трајко Стаматоски.

1269. Силјаноски Велко, Родот на именките со кои се именуваат функции, професии, звања, занимања и друго, ЛЗБ XXXII/6 (1985) 111—117.

Јазичен потсетник.

1270. Силјаноски Велко, Согласките *k* и *ʃ* во македонскиот литературен јазик, ЛЗБ XXXII/1 (1985) 55—62.

1271. Спасов Људмил, Аспекти врз поезијата на Блаже Конески, Синтагматски и фонични повторувања и нивната функција, Раз XXVII/9—10 (1985) 900—904.

Прилог кон македонската стилистика.

1272. Спасов Људмил, Обид за дијахрониска типологија на македонскиот писмен јазик (втора половина на XIX в. — почетокот на XX в.), ЛЗБ XXXII/1 (1985) 33—40.

1273. Спасов Људмил, Примена на принципите на новата полска дескриптивна граматика во изучувањето на македонскиот јазик, ЛЗБ XXXII/6 (1985) 53—59.

Излагање на Научната дискусија „Македонско-полска јазична конфронтација“, Скопје, 1985.

1274. Стаматоски Трајко, Македонската наука за јазикот во годината на јубилејот, во: Свечен собир . . . , 15—22.

1275. Стаматоски Трајко, Презимето во системот на именувањето кај Македонците Тези, во: Предавања на XVII семинар . . . , 51—52.

Интегралниот текст на предавањето ќе биде објавен во списанието „Македонски јазик“, XXXV, 1984.

1276. Стаматоски Трајко, Проблеми стандардизације македонске топонимије, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 196—203.

1277. Степаноски Ристо, Инструменти за оценување на ученичките знаења по македонски јазик од V до VIII одделение, ЛЗБ XXXII/1 (1985) 71—82.

1278. Stefanija Dragi, в. бр. 1242.

1279. Stefanija Dragi, Makedonski slovnici v ZR Nemčiji in Italiji, JiS XXX/6 (1984—85) 209—211.

Poročilo: W. Oschlies, V. Bojić, Lehrbuch der Mazedonischen Sprache, Sagner, München 1984; Naum Kitanovski, Manuale di lingua macedone, Istituto universitario orientale, Napoli 1983.

1280. Topolińska Zuzanna, Reduplikacja zaimkowa w macedońskich gwarach, Suchego i Wysokiej (na podstawie tekstów zapisanych przez M. Maleckiego w r. 1933) CC IV—V (1984—1985) 137—144.

Реферат поднесен на Научна сесија во спомен на М. М. на Јагелонски универзитет 1976 г.

1281. Усикова Рина Павловна, Македонский язык, грамматический очерк, тексты для чтения с комментариями и словарем, Македонска книга, Скопје 1985, 237, 8°.

1282. Navranek Gisela, в. бр. 1232.

1283. Črnivec Ljubica, в. бр. 1242.

1284. Чундева Нина, Морфонолошките појави во македонскиот литературен јазик, Прил — МАНУ Одд. за лингв. и лит. наука IX/1 (1984/85) 53—72.

Резиме на руски.

1285. Чундева Нина, Фразеологизмите во јазикот на К. П. Мисирков, CC IV—V (1984—1985) 153—158.

1286. Цукески Александар, Историските одлуки на АСНОМ во развојот на македонскиот литературен јазик, во: Предавања на XVII семинар . . . , 13—27.

1287. Цукески Александар, Четириесет години македонска азбука и правопис, ЛЗБ XXXII/4 (1985) 29—35.

Реферат поднесен на XVII изборно собрание на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература (Тетово, 29 мај 1985 г.)

б) Фолклор

1288. Андонов Киро, Тиквешки народни песни, Литературен клуб „Мугри“, Неготино 1985, 32, 8°.

1289. Верковиќ Стефан И., Македонски народни умотворби. Подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски, Македонска книга, Скопје, 1985, 8°.

Содржина:

Кн. 1: Женски песни, 416.

2: Трапезарски песни, 341.

3: Јуначки и трапезарски песни, 333.

4: Јужномакедонски народни приказни, 528.

5: Фолклорни и етнографски материјали, 403.

1290. Dokleštić Ljubiša, Historijat nastanka Verkovičeva zbornika „Južnomakedonske narodne pripovjetke“ (Prag 1932, Skopje 1977), МФ XVIII/35 (1985) 93—101.

1291. Јаќоски Војслав, Современата состојба на македонската епска традиција во Тетовско, Раз XXIII/3—4 (1985) 138—159.

1292. Крстовски Тихомир-Томе, Пукна пушка горе Балтепе, „Полог“, Тетово 1985, 102, 8°.

Македонски народни песни. Со предговор од Јован Дамјаноски.

1293. Младеновски Симо, „Врапчето“ во Македонија—специфичен хумористично-сатиричен поетско-музички жанр, МФ XVIII/36 (1985) 149—211.

1294. Пенушлиски Кирил, Македонските песни за Народноослободителната борба, во: Предавања на XVII семинар ..., 113—121.

1295. Робовски Никифор, Македонија во современата чешка балканистика: прилог кон проучавањето на афирмацијата на македонската национална култура и творечка мисла надвор од границите на Македонија, линовно обликување Кочо Фиданоски, Мисла, Скопје 1985, 259.

Резиме 251—252.

Библиографија 253—259.

1296. Саздов Томе, Скопје града покрај тикок Вардар, 40 македонски народни песни за Скопје, Култура, Скопје 1985, 110, 8°.

Со предговор.

1297. Саздов Томе, Струга и народните песни, Сов XXXV/1—2 (1985) 40—46.

1298. Сталев Георги, По трагите на поезијата од НОВ, Спектар III/5 (1985) 41—48.

Резиме на англиски.

1299. Татаровска Ленка, Почетни обраќања во македонската усна поезија — модели на комуницирање — (Врз примери од зборниците на Миладиновци, Цепенков и Шапкарев), Спектар III/6 (1985, Скопје) 161—179.

X. Словеначки језик

a) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka

1300. Banič Stanko, O posebnostih sklanjatve nekaterih latinskih in iz grščine latiniziranih medicinskih izrazov, Zdravstveni vestnik 54/5 (1985, Ljubljana) 221—222.

1301. Biggins Michael, Miran Hladnik, Temeljno delo ameriške slovenistike, JiS XXXI/1 (1985—86) 37—40.

Ocena: Rado L. Lenček, The structure and history of the Slovene language, Slavica Columbus, Ohio 1982, 368.

B. 6p. 1355.

1302. Bolta Marija, The subject-to-subject raising rule in Slovene, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 95—110.

Povzetek v slovenščini.

1303. Božič Zoran, Število ur slovenščine v srednjem usmerjenem izobraževanju, JiS XXX/7—8 (1984—85) 265—267.

- 1304. Božič Zoran**, Vrednotenje znanja iz slovenskega jezika in književnosti, JiS XXXI/2–3 (1985–86) 97–99.
- 1305. Crompton Andrew**, Phonology in speech synthesis of Slovene, Zbornik III. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava jezikovnih podatkov (1985, Bled) 83–112.
- 1306. Dolgan Milan**, Preizkušnje jezika, Samozaložba, Ljubljana 1985, 259, 8°
- 1307. Dolgan Milan**, Smiselne zveze, JiS XXX/7–8 (1984–85) 243–248.
- 1308. Dolinar Lojze**, O metričnih načelnih Stritarjevega verza, SR 33/3 (1985) 387–400.
Povzetek v nemščini.
- 1309. Dular Janez**, Teoretična izhodišča, Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 7–13.
O jeziku množičnih občil.
- 1310. Dular Janez**, Vzorci pogovora v dvojezični družbi, SSJLK XXI (1985) 63–77.
- 1311. Erjavec Tomaž, Peter Tancig**, Morfološki generator za nekatere besedne vrste v slovenščini. Realizacija v prologu, Zbornik III. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava jezikovnih podatkov (1985, Bled) 253–285.
- 1312. Forstnerič France**, Novinarjeva zavezanost bralcem in virom informacij v samoupravni ureditvi z izraznega stališča, Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 53–58.
- 1313. Gjurin Velemir**, Priponsko obrazilo *-aš* v slovenščini, SR 33/2 (1985) 195–222.
Povzetek v nemščini.
- 1314. Gradišnik Janez**, Za lepo domačo besedo. Priročnik sodobne slovenščine, Obzorja, Maribor 1985, 211, 8°. (Slovenski dom. 10.)
- 1315. Grybosjowa Antonina**, O relacijah v semantičnom polju percepcije z vohom v slovenščini (2), JiS XXX/4 (1984–85) 113–116.
Prevedel Tone Pretnar. — Nadaljevanje iz prejšnjega letnika.
- 1316. Hladnik Miran**, v. бр. 1301.
- 1317. Iglčar Albin**, K vprašanju tematske tipologije poimenovanj za nove pojave in pojme iz naše družbene prakse in teorije, Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 30–33.
- 1318. Jogan Savin, Vida Šrot**, Razni družbeni vzorci, ki sprožajo razmah birokratičnega izražanja (teze), Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 49–50.
- 1319. Kmecl Marko**, Bolje — lepše — pravilneje, Gozdarski vestnik 43/1 (1985, Ljubljana) 48, 43/2 95, 43/3 142, 43/4 163.
- 1320. Krakar-Vogel Boža**, Nekatere najpogostejše napake v pisnih nalogah srednješolcev, JiS XXX/6 (1984–85) 200–203.
- 1321. Kunst-Gnamuš Olga**, v. бр. 1365.
- 1322. Kunst-Gnamuš Olga**, Kako povezati jezikovni pouk z rabo, JiS XXX/6 (1984–85) 183–193.

- 1323. Kunst-Gnamuš Olga**, Leksično upovedovanje, JiS XXXI/1 (1985–86) 14–18.
Povzetek v angleščini.
- 1324. Kunst-Gnamuš Olga**, Nasprotje – temeljno pomenotvorno razmerje, SodP 36/5–6 (1985) 220–231.
- 1325. Kunst-Gnamuš Olga**, Socialni dejavniki govornega razvoja, SodP 36/3–4 (1985) 113–118.
- 1326. Kunst-Gnamuš Olga**, Sporočanje na nižji stopnji osnovne šole, ViI XVI/6 (1985) 44–51.
- 1327. Kunst-Gnamuš Olga**, Vrednost enakovrednega pogovora kot oblika spoznavanja in sporazumevanja, SodP 36/1–2 (1985) 48–51.
- 1328. Lenček Rado L.**, в. бр. 1301, 1355.
- 1329. Luštek Vlasta**, Rezultati ankete o pouku slovenščine v srednjem usmerjenem izobraževanju, JiS XXX/7–8 (1984–85) 259–261.
- 1330. Majdič Viktor**, в. вр. 1354.
- 1331. Majdič Viktor**, Oblikoslovna podoba samostalnikov moškega spola na -e, JiS XXXI/2–3 (1985–86) 55–62.
Povzetek v angleščini.
- 1332. Mečakovska Nina Borisovna**, Osebni zaimki v slovenskem in v vzhodno-slovanskih jezikih. (Zgodovinski komentar k fragmentu kontrastivne slovnice), SR 33/1 (1985) 17–25.
Povzetek v ruščini. — Prevedel Jože Sever.
- 1333. Mečkovska Nina**, Samostalniški neosebni zaimki v slovenskem in v vzhodnoslovanskih jezikih, SR 33/3 (1985) 315–328.
Prevedel Jože Sever. — Povzetek v ruščini.
- 1334. Moder Janko**, Materinščina, Rodna gruda 32/1 (1985, Ljubljana) 40; 32/2, 40; 32/3, 40; 32/4, 38; 32/5, 40; 32/6, 38–39; 32/7, 40; 32/8–9, 46; 32/10, 39; 32/11, 41; 32/12, 39.
- 1335. Nartnik Vlado**, K rabi in smislu barvnih izrazov v Cankarjevem Kurentu, JiS XXX/6 (1984–85) 194–199.
- 1336. Nečak-Lük Albina**, Perspektive razvoja dvojezičnosti na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji, SSJLK XXI (1985) 21–29.
- 1337. Novak France**, Slovnicična tipologija poimenovanj za nove pojave in pojme iz naše družbene prakse in teorije po letu 1945, Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 33–36.
- 1338. Orešnik Janez**, O desnem izpustu proklitično-enklitičnih naslonk, JiS XXX/5 (1984–85) 145–147.
- 1339. Orešnik Janez**, O desnem prilastku v slovenščini, JiS XXX/7–8 (1984–85) 242–243.
- 1340. Počkar Ivanka**, Slovenščina v Brežicah ali rubljenje glave živoj osebi, Glasnik Slovenskega etnološkega društva XXV/1 (1985) 75–77.

1341. Podbevšek Katja, Praktičen primer filmskega lektoriranja, JiS XXXI/2–3 (1985–86) 80–84.

1342. Pogačnik Jože, Kulturološka načela v gramatiki Adama Bohoriča, ЗБМСС 29 (1985) 68–81,
Резиме на српскохрватском и енглеском.

1343. Pogorelec Breda, Izhodišče in teoretske osnove slovenskega jezika, Slovenski jezik v vzgoji in izobraževanju, JiS XXX/6 (1984–85) 176–182.

1344. Povejmo naravnost: jezikovni odsevi birokratskih odklonov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil: besedila s posvetovanja, Peter Štefanič, Delavska enotnost, Ljubljana, 1985, 85, 21 cm.

Sa uvodnim izlaganjem Jaka Koprivca i referatima.

1345. Pretnar Tone, в. бр. 276.

1346. Rupnik Marija, Komuniciranje in metode političnega dela, Politična šola CK ZKS, Ljubljana 1985, 158.

1347. Sršen Janez, Omejeni kod in birokratizacija novinarjevega jezika, Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 50–53.

1348. Šrot Vida, в. бр. 1318.

1349. Štefanič Peter, в. бр. 1344.

1350. Štolfa-Stojaković Darinka, Preizkus znanja iz slovenskega jezika, JiS XXX/4 (1984–85) 121–126, XXX/5 152–160.

1351. Tancig Peter, в. бр. 1311.

1352. Tavčar Zora, Poklical si me po imenu, Ognjišče, Koper 1985, 142, 20 cm.

1353. Toporišič Jože, Družbeni položaj slovenskega knjižnega jezika leta 1584 in 1984. Ob štiristoletnici Dalmatinovega prevoda Svetega pisma in Bohoričevih Zimskih uric, JiS XXX/5 (1984/85) 137–145.

1354. Toporišič Jože, K neki kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis, SR 33/3 (1985) 359–385.

Viktor Majdič, Na rob Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, JiS 1982–83: 190–200.

1355. Toporišič Jože, Lenčkova Struktura in zgodovina slovenskega jezika, SR 33/1 (1985) 101–125.

Ocena: Rado L. Lenček, The structure and history of the Slovene language, Slavica Publishers, Columbus, Ohio 1982, 365.

В. бр. 1301.

1356. Toporišič Jože, „Samoupravna“ slovenščina, Povejmo naravnost! (1985, Ljubljana) 37–49.

1357. Toporišič Jože, Soziolinguistische Probleme der slowenischen (Schrift) Sprache, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 133–156.

Povzetek v slovenščini.

1358. Toporišič Jože, Vsebinska postava primerjalnih frazeologemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov, SSJLK XXI (1985) 31–46.

1359. Vascotto Patrizia, Dvojezičnost va občni Devin-Nebrezina, Primorska srečanja IX/56 (1985, Nova Gorica) 335–342.
Prevedla Ljudmila Russi.

1360. Vidovič-Muha Ada, Primeri tvorbnih vzorcev glagola, SSJLK XXI (1985) 47–61.

1361. Zdravec Franc, Beseda lepota v spisih Srečka Kosovela, Sodobnost XXXIII/1 (1985, Ljubljana) 77–81.

1362. Zdravec Franc, Govorne oblike in jezik v Kranjčevem povojnem političnem romanu, SR 33/2 (1985) 131–237.
Povzetek v nemčini.

1363. Žagar France, Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Obzorja, Maribor 1985, 330, 8°.

1364. Žagar Franc, Učna pripravva, JiS XXXI/1 (1985–86) 20–27.
Za pouk slovnice v osemletni šoli.

1365. Žagar Franc, Zveza med jezikom in človekovim delovanjem, JiS XXX/4 (1984–85) 132–133.

Ocena: Olga Kunst-Gnamuš, Govorno dejanje – družbeno dejanje. Komunikacijski model jezikovne vzgoje, Predagoški inštitut, Ljubljana 1984, 190.

b) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovtva in starih besedil

1366. Barbarič Štefan, Znamenita štiristoletnica (1584: Dalmatinov prevod *Biblije* in Bohoričeva *Slovnica*), JSSS 35 (1985, Zadar) 87–93.

1367. Dolenc Milan, Stare medicinske bukve na Slovenskem, Slovenski koledar XXXII (1985, Ljubljana) 57–60.

1368. Francescato Giuseppe, Elementi romanzi nella parlata slovena di Mersino Alto (Udine), ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 153–160.
Rezime na srpskohrvatskom.

1369. Laussegger Herta, Raziskovanje slovenskih narečij na Koroškem, SR 33/2 (1985) 223–230.
Povzetek v nemščini.

1370. Neweklowsky Gerhard, Sprachliche Differenzierung innerhalb Trubars Katechismus von 1550, SR 33/2 (1985) 153–161.
Povzetek v slovenščini.

1371. Novak Vilko, Neodgovorno paberkovanje po prekmurščini, JiS XXX/7–8 (1984–85) 263–265.
O delih Marije Petrov-Slodnjak.
B. 6p. 1374.

1372. Novak Vilko, Über die Phonetik des Dialekt von Prekmurje in der Volks- und Schriftsprache, Linguistica XXV (1985, Ljubljana) 111–131.
Povzetek v slovenščini.

1373. Orožen Martina, Smernice knjižnega jezikovnega razvoja od Jurija Dalmatina do Jurija Japlja (1584–1784), JiS XXX/7–8 (1984–85) 217–223.

1374. Petrov-Slodnjak Marija, Po prekmurščini ni treba paberkovati. (V odgovor V. Novaku), JiS XXXI/2–3 (1985–86) 94–96.

V. Novak, Neodgovorno paberkovanje po prekmurščini, JiS XXX/7–8 (1984–85), 263–265.

1375. Pogačnik Jože, Scriptura sacra et viva vox, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 17–26.

O nastajanju slovenskega knjižnega jezika ob prevajanju Biblije.

1376. Pogorelec Breda, Položaj slovenskega jezika med NOB in razvoj vojaškega, političnega in uradovnega jezika, SSJLK XXI (1985) 5–16.

1377. Ramovš Fran, v. бр. 1378.

1378. Rigler Jakob, Ramovševa Morfologija slovenskega jezika, SR 33/3 (1985) 335–350.

Ocena: Fran Ramovš, Morfologija slovenskega jezika, DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo, Ljubljana 1952, 170; napisana ob izidu knjige, tu prvič objavljena. — Povzetek v angleščini.

1379. Toporišič Jože, Gutsmanova Skladnja, SR 33/2 (1985) 137–151.

V knjigi Ožbalta Gutsmana Windische Sprachlehre, 1777. — Povzetek v angleščini.

1380. Zcrko Zinka, Vzhodnokoroški govori, Dravograd 1185–1985 (1985, Dravograd) 100–101.

c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija

1381. Adamič France, v. бр. 1385.

1382. Ahlin Martin, v. бр. 1409.

1383. Bajec Anton, v. бр. 1409.

1384. Bragant Mihael, Jezikovne zadeve, Medicinski razgledi 24/1 (1985) 144–154
O slovenskem medicinskem jeziku.

1385. Četrty simpozij tehniške besede. Gradivo zbral in uredil Organizacijski odbor simpozija: France Adamič idr. Glavni urednik France Adamič, Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije, Tehniška sekcija terminološke komisije Inštituta za slovenski jezik Zn anstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana 1985, 180, 8°.

32 referatov in razprava.

13 **Icnc Anton**, v. бр. 1419.

1387. Dolenc Anton, Zdravniki (in drugi) o jeziku. XV. jubilejno spominsko srečanje profesorja doktorja Janeze Plečnika, NRazgl XXXIV/5 (1985) 131–132.

1388.* Gams Ivan, Prizadevanje Geografskega društva Slovenije za standardizacijo slovenskih lastnih geografskih imen, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 156–163.

С а литературом.

- 1389. Gams Matjaž**, Zmeda računalniškega izrazoslovja. „Le čevlje sodi naj kopitar . . .“, NRazgl XXXIV/4 (1985) 103—104.
Ob članku Igorja Žužka, prav tam, št. 1, 43.
- 1390. Godiclj Ljerka**, v. 5p. 1420.
- 1391. Gradišnik Janez**, Brod, brodarstvo in še kaj, JiS XXX/5 (1984—85) 169—171.
- 1392. Jakopin Primož**, France Prešeren vocabulary — rank frequency relationship, Zbornik III. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava jezikovnih podatkov (1985, Bled) 611—615.
- 1393. Komac Daša, Ružena Škerlj**, Angleško-slovanski in slovensko-angleški slovar. English-Slovene and Slovene-English dictionary, 7. izd., Cankarjeva založba, Ljubljana 1985, 787, 8°.
- 1394. Košmrj-Levačič Maja**, Dve vprašanji iz terminološkega besedotvorja, Mostovi XX/1 (1985, Ljubljana) 29—30.
- 1395. Kraigher Hojka**, Razvoj in sedanje stanje v slovenski gozdarski terminologiji, Gozdarski vestnik 43/10 (1985, Ljubljana) 365—369.
- 1396. Kraut Bojan**, O izrazih „specifičen“ in „relativen“, Strojniški vestnik XXXI/4—6 (1985, Ljubljana) 102.
- 1397. Kraut Bojan**, „Stick-slip efekt“ — „Rattermarke“, Strojniški vestnik XXXI/1—3 (1985, Ljubljana) 36.
„Trzavo drsenje“, „trzava sled“.
- 1398. Kraut Bojan**, Terminologija v strojništvu, Strojniški vestnik XXXI/4—6 (1985, Ljubljana) 101—102.
Splošna načela.
- 1399. Krek Leon**, Priprava večjezičnega slovarja računalništva, Mostovi XX/1 (1985, Ljubljana) 24—27.
- 1400.* Kunaver Jurij**, O nekaterih problemih zbiranja in uporabe zemljepisnih imen v Slovenskih Alpah, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 164—170.
Sa literaturom.
- 1401. Novak Franc**, Slovar beltinskega prekmurskega govora. Dopolnil in uredil Vilko Novak, Pomurska založba, Murska Sobota 1985, VII, 138, 8°.
- 1402. Novak Vilko**, v. 5p. 1401.
- 1403. Paulin Andrej**, O metalurškem strokovnem izrazoslovju — predlog za slovenski metalurški slovar. Nadaljevanje XXVII — Zaključna beseda. (Str. 445—449) Rudarsko-metalurški zbornik XXXII/1—2 (1985, Ljubljana) priloga.
- 1404. Puhar Jožc**, Četrti simpozij tehniške besede, Strojniški vestnik XXXI/4—6 (1985) 100—101.
V Ljubljani 16. IV. 1985. — S povzetkom referata Jožeta Toporišiča.
- 1405. Rigler Leo**, Veterinarski anatomski slovar. Index verborum anatomicorum veterinariorum, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1985, IV, 270, 8°.

1406. Rode Matej, Od preobračanja do prevajanja. Prispevek k preučevanju prevajalskega izrazja, Štiristo let prevajanja na Slovenskem (1985, Ljubljana) 103—105.

1407. Rozman Vinko, Izrazje in strokovni učbeniki, Les 37/11—12 (1985) 314—316.

1408. Salter G., Avtomatizacija — kaj imamo v mislih?, Varilna tehnika XXXIV/1 (1985, Ljubljana) 26—27.

Predlog za slovenske termine. — Prevod A. Brezovnik, strokovni pregled P. Štular

1409. Slovar slovenskega knjižnega jezika, Četrta knjiga. Preo-Š. Glavni uredniški odbor Anton Bajec i dr. Uredniki Martin Ahlin i dr. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Založila Državna založba Slovenije, Ljubljana 1985, 1125, 8°.

1410. Strand Janez, Ali je anihilacija izničenje?, Proteus 48/3 (1985—86, Ljubljana) 114—115.

Odgovor na članek J. Toporišiča v 7 D 13. jun. 1985.

1411. Suhadolnik Stane, Gradivo za Prešernov slovar, ZRC SAZU, Institut za slovenski jezik, Ljubljana 1985, 181, 8°.

1412. Škerlak Vladimir, Jezikovna sekcija je zavzela stališča, Pravna praksa IV/24—25 (1985, Ljubljana) 13.

O pravničkem jeziku.

1413. Škerlj Ružena, v. бр. 1393.

1414. Štular Pavel, Slovenska varilno-tehniška terminologija v okviru mednarodnega raziskovalnega projekta, Varilna tehnika XXXIV/2 (1985, Ljubljana) 57—58.

1415. Toporišič Jože, v. бр. 1410, 1420.

1416.* Toporišič Jože, O zemljepisnih pravopisnih problemih, Zbornik radova Savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ, SGDJ, GD BiH (1984, Sarajevo) 171—185.

Са литературом.

1417. Toporišič Jože, Odprta vprašanja tehniške besede, [Četrtri] 4. simpozij tehniške besede (1985, Ljubljana) 15—28.

1418. Uredništvo, Slovar besed, Medicinski razgledi XXIV/1 (1985, Ljubljana) 155—157.

Tujke z medicinskega področja s slovenskimi ustreznici.

1419. Vidovič Muha Ada, Namesto dveh taborov raje ustvarjalen kolektiv. Slovenistični dodatek poročilu z zborovanja o slovenski medicinski besedi, NRazgl XXXIV/11 (1985) 331.

K članku Antona Dolenca, prav tam, št. 5, 131—132.

1420. Wraber Tone, Mednarodništvo — da, kadar je tako dobro!, Proteus 48/3 (1985—86, Ljubljana) 116.

Odgovor na članek J. Toporišiča v 7 D 13. jun. 1985.

1421. Wraber Tone, Nekaj misli ob Mali flori Slovenije, Proteus 47/9—10 (1984—85, Ljubljana) 366.

O botaničnem izrazju v knjigi Ljerke Godiel Mala flora Slovenije, Ljubljana 1985.

1422. Zupanc Vlasta, Slovar najpogostejših besed v slovenskem jeziku, Zbornik III. znanstvenega srečanja Računalniška obdelava jezikovnih podatkov (1985, Bled) 193—206.

1423. **Žužek Igor**, в. бр. 1389.

1424. **Žužek Igor**, Al' prav se piše byte ali bajt?, NRazgl XXXIV/1 (1985) 43. O slovenski računalniški terminologiji.

XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)

1425. **Benešić Julije**, Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića, za tisak priredio i Uvod napisao Josip Hamm, sv. 1, A-BURKATI, JAZU — Globus, Zagreb 1985, XLII + 2 [nepag.] + 196 str.

1426. **Bujas Željko**, в. бр. 1436.

1427. **Burzan Mirjana**, в. бр. 1440.

1428. **Vajda József**, в. бр. 1440.

1429. **Vidović Radovan**, в. бр. 1443.

1430. **Grujić Branislav**, New standard dictionary: english-serbocroatian, serbo-croatian-english = Novi standardni rečnik: englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski, na rečniku saradivale Ljiljana Srdević i Snežana Ristić, 1. izdanje, „Obod”, „Medicinska knjiga” Cetinje, Beograd, Zagreb 1985, 803, 18 cm.

1432. **Деспих Дејан**, „Вишејезични речник музичких термина” Властимира Перичића, Pro musica 126 (1985. Београд) 8.
Приказ.

1432. **Jakić dr Blanka**, Antun Hurm, Hrvatsko ili srpsko-njemački rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom, 4. prerađeno i prošireno izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1985, 1249, 24 cm.

1433. **Jurančić Janko**, Srpskohrvatsko-slovenski in slovensko-hrvatskosrpski slovar. Srpskohrvatsko-slovenski i slovensko-hrvatskosrpski rječnik, 5. izd., Cankarjeva založba, Ljubljana 1985, 566, 8°.

1434. **Kašić Jovan**, в. бр. 1455.

1435. **Klaić Bratoljub**, Rječnik stranih riječi: tudice i posuđenice, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1985, XV + 1456, 25 cm.

1436. **Klinar Stanko**, Hrvaško-angleški slovar. Slovenski pogled na izreden dosežek slovaropisja v Jugoslaviji, NRazgl XXXIV/6 (1985) 176—177.

Ocena: Željko Bujas, Hrvatsko ili srpsko-engleski enciklopedijski rječnik, 1. del, A—Lj, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1983.

1437. **Lainović-Stojanović Nadežda**, в. бр. 1458.

1438. **Lauer Reinhard**, Langenscheidtov univerzalni rječnik: hrvatsko-njemački, njemačko-hrvatskosrpski = Langenscheidts Universalwörterbuch, Mladost, Zagreb 1985, 448, 11 cm.

1439. Leštarić Srpko, Izbor pojmova iz oblasti automobilske tehnike. (Srpsko-hrvatski — engleski — nemački — arapski), Prevodilac IV/1 (1985, Beograd) 70—107.
Глосар.

1440.* Magyar-szerbhorvát frazeológiai szótár: (tanuljunk magyarul), Vajda József, Mirjana Burzan, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Institut za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad 1984, 148, 20 cm.

1442. Матић Младен, Раде Ухлик, Српскохрватски-ромско-енглески рјечник, Свеске 9 (1985, Сарајево) 229—231.
Приказ.

1442. Menac A. — Trostinska R. L., Hrvatsko-srpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik, ZLFF, Zagreb, 1985.

1443. Otašević Đorđe, Pomorska terminologija, Zagonetač 309 (18) (srpanj-kolovoz 1985, Bjelovar) 3.
Приказ „Поморског рјечника” Радована Видовића.

1444. Павковић Васа, в. бр. 1459.

1445. Перичић Властимир, в. бр. 1431.

1446. Petrović Vladislava, в. бр. 1455.

1447. Putanec Valentin, Lanosovićeви рукописни рјечници, ZML (1985, Osijek) 219—226.

1448. Rajkić Lukrecija, в. бр. 1455.

1449.* Smailović Ismet, O jednom vrlo zanimljivom rječniku iz 17. stoljeća, SLP-J 3 (1983, Sarajevo) 151—161.

O tursko-srpskohrvatskom rečniku Muhameda Hevøja Uskufija, *Maqbuli-‘arif ili Potur-Šāhidi* iz 1631. godine.

Rezime na poljskom.

1450. Tankosić Slobodan, Osnovni pojmovi iz oblasti optoelektronike (englesko-srpskohrvatski), Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 89—107.
Глосар.

1451. Tafra Branka, Izbor riječi za rječnik (na primjeru leksičke građe 19. st. AR), RZJ IFF X—XI (1985, Zagreb) 223—230.
Rezime na francuskom.

1452. Trostinska R. I., в. бр. 1442.

1453. Ухлик Раде, в. бр. 1441.

1454. Filipović Rudolf, Langenscheidtov univerzalni rječnik englesko-hrvatsko-srpski hrvatskosrpsko-engleski, Mladost, Zagreb 1985, XV + 565, 11 cm.

1455. Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika: srpskohrvatsko-rumunski: (učimo srpskohrvatski), Jovan Kašić, Vladislava Petrović, Lukrecija Rajkić, Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Institut za pedagogiju, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad 1985, 122, 20 cm.

1456. Hamm Josip, в. бр. 1425.

1457. Hurm Antun, в. бр. 1432.

1458. Džunić Viktorija, Lainović-Stojanović Nadežda, Osnovni termini iz računarske tehnike (srpskohrvatski-ruski-engleski), Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 92–102. Глосар.

1459. Шипка Данко, Васа Павковић, Речник поезије Милана Ракића, Матица српска, Нови Сад, 1984, Књижевни језик 14/2 (1985, Сарајево) 108—110. Приказ.

XII. Биографије, аутобиографије и сл. грађа

1460. Bezić Jerko, Stjepan L. Stepanov (1901–1984), Slovo 35 (1985, Zagreb) 157–159.

1461. Benvin Anton, Mihovil Bolonić (Vrbnik 1911 – Krk 1984), Slovo 35 (1985, Zagreb) 155–156.

1462. Blaku Murat, Veprintaria shkencore e akademik Idriz Ajetit, GJASShF 14 – 1984 (1985) 85–113. Rezime na francuskom.

1463. Bonazza Sergio, в. бр. 1479.

1464. Vince Zlatko, Stjepan Ivšić i hrvatski književni jezik (U povodu 100. obljetnice rođenja), Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 99–113. Rezime na engleskom.

1465. Vratović Vladimir, Veljko Gortan, Jezik 32, br. 5 (1985, Zagreb) 129–130.

1466. Glavičić Branimir, U spomen, Veljko Gortan (1907–1985), ZR XXXIV, br. 2–3 (1985, Zadar) 199–200.

1467. Димитровски Тодор, По повод на 60-годишнината од раѓањето на проф. Трајко Стаматоски, ЛЗб XXXII/5 (1985) 3–10.

1468. Draye Henri, Petar Skok et le Comité International des Sciences Onomastiques, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 121–126. Rezime na srpskohrvatskom.

1469. Žepić Stanko, Zdenko Škreb (1904–1985), Jezik 33, br. 2 (1985, Zagreb) 33–34.

1470. Žepić Stanko, Zdenko Škreb (1904–1985), SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 155.

1471. Jacobsen Per, Српскохрватска лексикографија и рад на српскохрватској морфологији у Данској у 18. веку, НССУВД XIV/3 (1985) 61–68.

1472. Jakopin Franc, Anton Bajec. In memoriam, NRazgl XXXIV/13 (1985) 400.

1473. Jembrih Alojz, Matija Valjavec kao leksikograf i prinosnik Akademijina Rječnika, SR 33/2 (1985), 163–175. Povzetek v nemščini.

1474. Јовићевић Радојца Р., Клаузура — научни рад (Уз годишњицу смрти Радосава Бошковића, ЗбМСС 28 (1985) 105.

Са факсимилом писменог задатка Радосава Бошковића на дипломском испиту: *Система индоевропских глагола и њени остаци у јужнословенском.*

1475. Јуранчић Јанко, Ob jubileju dveh pomembnih lingvistov, JiS XXX/4 (1984 — 85) 127—129.

Milka in Pavle Ivič.

1476. Кашић Јован, Хаџићево „Ображавање српски речи” и Вукова „Главна свршивања”, НССУВД XIV/3 (1985) 39—46.

1477. Lenček Rado L., Štrekljeva pisma Janu Baudouinu de Courtenayu in Baudouinova Štreklju, SR 33/1 (1985) 71—100.

Objavljenih 11 pisem Karla Štreklja J. Baudouinu de Courtenayu in 19 Baudouinovich Štreklju. — Povzetek v ruščini.

1478. Маројевић Радмило, Леонид Степанович Бархударов као теоретичар превођења, Мостови XVI/3 (1985, Београд) 171—179.

1479.* Melik Vasilij, Sergio Bonazza, Bartholomäus Kopitar, Italien und der Vatikan, München, 1980, Zgodovinski časopis 38/3 (1984, Ljubljana) 244—245.

Prikaz.

1480. Merku Pavle, Pavle Merku, skladatelj (glasbeni pisec in kritik) — slavist (esejist in etnomuzikolog), Primorska srečanja IX/52 (1985, Nova Gorica) 71—74.

Pogovor je pripravila Zdenka Lovec.

1481. Mojašević Mijlan, In memoriam Zdenko Škreb (20. sept. 1904 — 26. sept. 1985), FP 1—4 vol. 23 (1985) 58—60.

1482. Мокшенок В. М., К шестидесятилетию Г. И. Сафранова, ЗбМСС 28 (1985) 193—202.

Хроника.

Са библиографијом.

1483. Никчевић Војислав П., Димитрије Милаковић као лингвиста, Овдје, Титоград, новембар 1985, бр. 198, стр. 10, 11, 22. и 23.

1484. Palkovič Konstantin, Prvi lektor za slovenski jezik na univerzi v Bratislavi, JiS XXXI/2—3 (1985—86) 97.

Prevedel Andrej Rozman. — Prvi lektor je bil dr. Jozef Ambruš.

1485. Петровић Драгољуб, Поводом јубилеја Милке Ивић и Павла Ивића, Прил. ФФНС 71 (1985) 5—8.

1486. Пецо Асим, Крижанић—Караџић — Једна паралела, НССУВД XIV/3 (1985) 23—28.

1487. Planina France, Prof. France Jasenovec — jezikoslovec, Loški razgledi XXXII (1985, Škofja Loka) 198.

1488. Pogorelec Breda, V spomin akademikoma dr. Antonu Bajcu in dr. Jakobu Riglerju, JiS XXXI/2—3 (1985—86) 41—50.

1489. Putanec Valentin, Pogovor o Petru Skoku i njegovu radu, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 547—553.

- 1490. Putanec Valentin, Stjepan Ivšić (1884–1962) kao etimolog, RZJ IFF X–XI (1985, Zagreb) 133–140.**
Rezime na francuskom.
- 1491. Rodić Nikola, Značajan lingvistički Zbornik (Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXVII–XVXIII. Posvećeno akademikima Milki Ivić i Pavlu Iviću povodom 60-godišnjice života. Novi Sad 1984–1985, str. 919), КњЈ XXXII/3–4 (1985) 213–219.**
Приказ.
- 1492. Саздов Томе, Делото на Ѓорѓи Пулевски (1838–1895), ЛЗБ XXXII/2 (1985) 47–58.**
За лингвистичката дејност на македонскиот преродбеник.
- 1493. Саздов Томе, Делото на Кузман А. Шапкарев (по повод 150-годишнината од раѓањето), во: Предавања на XVII семинар..., 141–152.**
- 1494. Саздов Томе, Идесен зачетник на капиталниот Зборник на народни песни КЖ XXX/1–2 (1985) 1–2.**
175 години од раѓањето на Димитрија Меладанов.
- 1495. Težak Stjepko, Ivan Brabec, Jezik 32, br. 4 (1985, Zagreb) 97–98.**
- 1496. Toporišič Jože, Delo Jakoba Riglerja, SR 33/4 (1985) 419–442.**
Povzetek v angleščini.
- 1497. Toporišič Jože, Jakob Rigler, NRazgl XXXIV/15 (1985) 454.**
- 1498. Ђупић Д., Четврт века од смрти Александра Белића, НЈ XVI/4–5 (1985) 282.**
- 1499. Celmić Davorka, Zdenka Marković, SJ XIV, br. 1–2 (1985, Zagreb) 99.**
- 1500. Čale Frano, Mirko Deanović (1890–1984), Ljetopis JAZU 88 (1985, Zagreb) 339–340.**
- 1501. Чампар Драгован, Др Божидар Бегенишић, Studia philologica 1–2/1982 (1985, Приштина) 97–99.**
In memoriam.
- 1502. Šimunović Petar, Božidar Finka, o 60. godišnjici života i 30. godišnjici znanstvenoga rada, RZJ IFF X–XI (1985, Zagreb) 5–10.**
- 1503. Шимуновиќ Петар, Трајко Стаматовски како ономастичар, ЛЗБ XXXII/5 (1985) 11–19.**

XIII. Библиографија

- 1504. *****, Bibliografija (radova prof. Miroslava Kravara), RFFZ, sv. 24 (1985, Zadar) 7–10.
- 1505.* Vékony László, A mai Jugoszlávia területére vonatkozó cikkek jegyzéke a Temesvári Régészeti Társulat Értesítőjében (Spisak članaka u časopisu „Temesvári Régészeti Társulat Értesítője” koji se odnose na teritoriju današnje Jugoslavije), Hungarológiai Közlemények 16/58 (1984, Novi Sad) 791–802.**
Библиографија.

1506. **Goçi mr Ibrahim**, Bibliografi e leksikografisë shqiptare (1900–1950), Gjuha shqipe 2 (1985, Prishtinë) 65–73.

1507. **Đokić Nada**, Priručnici iz teorije prevođenja (romansko područje), Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 69–88.

Библиографија.

1508. **Jovanović Z[oran]**, Priručnici za prevodioce na nemačkom jeziku, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 83–91.

Библиографија.

1509.* **Končarević Jelena**, Bibliografija radova o kontrastivnoj analizi nemačkog i srpskohrvatskog jezika, Radovi ISJK, serija A, sv. 4 (1983) 189–194.

1510. **Kranjec Marko, Alenka Logar-Pleško**, Slovenistika v letu 1984. Bibliografski pregled, JiS XXXI/2–3 (1985–86) 63–80.

1511. **Logar-Pleško Alenka**, в. бр. 1510.

1512. **Nazor Anica**, Bibliografija znanstvanih i stručnih radova Josipa Hamma (1975–1985) (uz osamdesetu obljetnicu rođenja), Slovo 35 (1985, Zagreb) 151–154.

1513.* **Pató Imre**, A kanizsai frótábor bibliográfiája (Bibliografija kolonije književnika u Kanjiži), Hungarológiai Közlemények 16/60 (1984, Novi Sad) 1075–1106.

Библиографија.

1514. **Piper Predrag**, в. бр. 1515.

1515. **Rojs Jurij**, Bibliografija jugoslovenske lingvistične rusistike, JiS XXXI/2–3 (1985–86) 93–94.

Порочило: Predrag Piper, Bibliografija jugoslovenske lingvističke rusistike, Matica srpska, Novi Sad 1984, 247.

1516. **Стаматоски Здравко**, Библиографија на трудовите на Трајко Стаматоски, ЛЗБ XXXII/5 (1985) 21–35.

1517. **Finka Božidar**, Popis znanstvenih i stručnih radova (kronološki), RZJ IFF X–XI (1985, Zagreb) 11–25.

1519. **Халиловић Сенахид**, Библиографија радова о босанско-херцеговачким говорима (од 1983. до 1985. године), Босанскохерцеговачки зборник V (1985, Сарајево) 373–391.

1519. **Hercigonja Vesna**, Bibliografija Radova Zavoda za slavensku filologiju knjiga 1 (1956) – 20 (1985), RZSF 20 (1985, Zagreb) 79–85.

1520. **Ćobić Timotej**, Priručnici za prevodioce na engleskom jeziku, Prevodilac IV/1 (1985, Beograd) 55–69.

Библиографија.

1521. **Š[kiljan] D[ubravko]**, Bibliografija, SL 25–26 (1984–85, Zagreb) 78–84.

XIV. О становништву

1522. Bezić-Božanić Nevenka, Veze Bračana sa susjednim otocima i kopnom, Mogućnosti XXXII/4–5 (1985, Split) 586–593.

1523.* Gabričević Ante, Prirodno kretanje stanovništva na području župe sv. Vida u Brdovcu između 1672. i 1982. godine, Starine 59, JAZU (1984, Zagreb) 187–308. Rezime na francuskom.

1524. Dinić-Knežević Dušanka, Građani Briža u srednjovekovnom Dubrovniku, Anali XXII–XXIII (1985, Dubrovnik) 25–30.

Rezime na engleskom.

1525. Dubović Nadalini Niko, Hvar u XIII stoljeću, Mogućnosti XXXII/8–9 (1985, Split) 870–877. S literaturom.

1526.* Gyetvaj Péter, Kishegyes lakóinak származási helye az anyakönyvi adatok alapján (Poreklo stanovnika Malog Idoša na osnovu podataka iz matičnih knjiga), Hungarológiai Közlemények 16/60 (1984, Novi Sad) 939–1039.

Резиме на српскохрватском и немачком.

1527.* Ercég Ivan, Stanje i struktura stanovništva u hrvatsko-slavonskim županijama godine 1782, Starine 59, JAZU (1984, Zagreb) 309–325.

Rezime na njemačkom.

1528. Jelić Roman, Stanovništvo kopnenog dijela zadarskog područja 1608. i 1695, ZR XXXIV, br. 6 (1985, Zadar) 555–573.

1529. Rohlfis Gerhard, Ignote colonie slave sulle coste del Gargano, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) 419–422.

Rezime na srpskohrvatskom.

1530. Sekulić Ante, Bački Šokci i njihova naselja, RCZR JAZU 5 (1985, Vinokovci) 107–149.

Sa 6 reprodukcija. Rezime na njemačkom.

XV. Разно

1531. Ajvazi Naire, Albanologija në BRSS (Albanologija u SSSR), GJASShF 14 – 1984 (1985) 313–319.

Naučna hronika.

1532. Ahmetaj Mehmet, Ekspeditat dialektologijike të vitit 1983, GJASShF 14 – 1984 (1985) 325–328.

Hronika.

1533. Bešter Marja, в. бр. 1552.

1534. Бошњакoвић Жарко, Знaнствeни скуп *Повијeсна дијалектoлoгијa*, Зaгрeб, 15–17. мaртa 1984. гoдинe, ЈФ XLI (1985) 199–202.

- 1535. Brala Željmir**, Djelatnost zagrebačkoga lingvističkog kruga u školskoj 1983/84. godini, SL 25–26 (1984–95, Zagreb) 74.
- 1536. Bugaraki Ranko**, Tribina evropske lingvistike. Sa XVIII godišnjeg skupa Evropskog lingvističkog društva, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 42–44.
Хроника.
- 1537. Bulatović Nuša**, Poročilo o delu Društva za tuje jezike in književnosti SR Slovenije, Vestnik XIX/2 (1985) 1–7.
- 1538. Velčić Mirna**, 7. kongres primijenjene lingvistike u organizaciji AILA Brussels 84 (5. – 10. kolovoza 1984.), SL 25–26 (1984–85, Zagreb) 74–75.
- 1539. Vitas Duško**, Naučni skup o računarskoj obradi jezičkih podataka, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 52–55.
Хроника.
- 1540. Vlašić-Anić Anica**, Otvoren Muzej Srpske pravoslavne crkve Eparhije Zagrebačko-ljubljanske, Slovo 35 (1985, Zagreb) 254–255.
- 1541. Vrhovac Yvonne**, 6. svjetski kongres Međunarodnog saveza profesora francuskog jezika, SJ XIV, br. 1–2 (1985, Zagreb) 91–92.
- 1542. Gjurin Velemir, Ksenija Svetina**, Od 29. marca 1984 deluje pri SD Ljubljana Lektorski odsek, JiS XXX/7–8 (1984–85) 268– ov. III.
- 1543. Живановић Ђорђе**, Тридесет пет година Славистичког друштва, Ж XXVII/1–4 (1985) 187–192.
Хроника.
- 1544. Живанчевић Милорад, Јернеј Копитар**: Serbica. Културно историјске теме. Матица српска, Нови Сад 1984, ЗбМСС 28 (1985) 174–175.
Приказ.
- 1545. Islamaž Shefkije**, Tribunat shkencore të Institutit Albanologjik (Naučne tribine Albanološkog instituta), GjASShF 14 – 1984 (1985) 322–325.
Хроника.
- 1546. Jan Zoltan**, Slovenistični zbornik videmske univerze, SR 33/1 (1985) 130–133. Poročilo: Est Europa. Volume 1: Miscellanea Slovenica, Udine 1984.
- 1547. Јанушев Михаил**, XI конгрес на Сојузот на славистичките друштва на Југославија, ЛЗБ ХХХII/5 (1985) 131–140.
Хроника.
- 1548. Јанушев Михаил**, XVII изборно собрание на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија, ЛЗБ ХХХII/4 (1985) 99–109.
Хроника.
- 1549. Јовановић Zoran**, Drugi simpozijum Infoterma – Већ '85, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 60–66.
Хроника меѓународног стручног скупа о терминологији.
- 1550. Кантарџиев Ристо**, Јордан Хаџи Константинов-Цинот — основач на првите световни училишта со настава во Македонија во XIX век, ПД XL/5–10 (1985) 282–296.
По повод стогодишнината од смртта.

1551. **Kilibarda Novak**, в. бр. 1557.

1552. **Križaj Martina, Marja Bešter**, Poletna šola slovenskega jezika v Kranju, JIS XXX/5 (1984–85) 171-ov. III.

1553. **Лозаноски Димитар**, Од работата на Друштвото за македонски јазик и литература на Прилеп, ЛЗБ XXXII/6 (1985) 126–128.

1554. **Мано-Зиси Катарина**, Изложба старих српских књига у Народној библиотеци Србије, АП 6–7 (1984–1985) 467–468.

1555. **Меѓународен научен собир за старословенскиот период и хрило-методиевската традиција во Македонија** (По повод на 1100-годишнината од смртта на Методиј Солунски), ЛЗБ XXXII/5 (1985) 128–130.

Одржан 1985 г. под покровителство на Советот на академиите на науките и уметностите на СФРЈ и Македонската академија на науките и уметностите.

Хроника.

1556. **Митева Димка**, Свечен собир во МАНУ по повод 40-годишнината од донесувањето на македонската азбука и правопис, ЛЗБ XXXII/3 (1985) 127–128.

Хроника.

1557. **Mršević D[ragana], Kilibarda N[ovak]**, Petnaesti međunarodni naučni sastanak slavista u Vukove dane, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 45–47.

Хроника.

1558. **Накев Спиро**, III конференција на Сојузот на друштвата за применета лингвистика, ЛЗБ XXXII/2 (1985) 111–112.

Одржана во Институтот за македонски јазик 1984 г.

Хроника.

1559. **Николовска Елица**, Југословенско советување за прашањата на елементарната писменост, ЛЗБ XXXII/1 (1985) 111–112.

Одржано во Институт за експериментална фонетика и патологија на говорот при САНУ 1984 г.

Хроника.

1560. **Остојќић Бранислав**, Стање лингвистике у Црној Гори, Универзитетска рибјеч, Титоград, 29. март 1985, бр. 189, стр. 6.

1561. **Pavlinić-Wolf Andrina**, Sastanak u Novom Sadu na temu „teorijski i metodološki problemi istraživanja jezika jugoslovenskih migranata u Zapadnoj Evropi“ SL 25–26 (1984–86, Zagreb) 75–77.

1562. **Perić Aleksandar**, Simpozijum o teoriji nastave jezika, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 57–60.

Хроника научног скупа (Београд, 12–13. април 1985).

1563. **Петровски Бранко**, Развојот на учебникарството и на учебниците во СР Македонија, ПД XL/5–10 (1985) 262–281.

1564. **Pištaló Boris**, Rznica kulture i nauke. Uz četiri decenije Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, Odjek XXXVIII/18 (1985, Sarajevo) 4–5.

1565. **Поп Атанасов Ѓорѓи**, Слепченскиот книжевен центар во XVI век Раз XXVII/5 (1985) 523–529.

1566. Ристовски Блаже, Резолуцијата на Коминтерната за македонската нација и македонскиот јазик (1934) во развитокот на македонската национална култура, во: Предавања на XVII семинар . . . , 241—262.

1567. Савић Свенка, Информација, КвЈ XXXII/3—4 (1985) 231—233.
Информација Савеза славистичких друштва Југославије.

1568. Svetina Ksenija, в. бр. 1542.

1569. *** Статут Савеза славистичких друштва Југославије, КвЈ XXXII/3—4 (1985) 234—247.

У потпису: председник др Свенка Савић и секретар Мирко Радојичић.

1570. Stojanović Andrej, XXIII skup slavista, Prevodilac IV/1 (1985, Beograd) 41—43.

Хроник .

1571. Stojanović Andrej, XI kongres Saveza slavističkih društava Jugoslavije, Prevodilac IV/4 (1985, Beograd) 48—51.

Хроника.

1572. Tanasković Darko, Ohrabrujuća zmotra jugoslovenske lingvistike, Prevodilac IV/2 (1985, Beograd) 51—57.

Хроника научног скупа „Лингвистика и лингвистичке активности у Југославији“ (Сарајево, 29—31. март 1985).

1573. Томовска Мери, Кирилметодијевската традиција во Македонија, КУЖ XXX/9—10 (1985) 23—24.

Хроника за одржаниот симпозиум.

1574. Трифуновић Ђорђе, Дар светога духа и словенски језици (Поводом 1100-годишњице Ђирила и Методија), ЗбМСКЈ XXXIII/3 (1985) 545—550.

1575. Uredništvo, Avant-propos — Predgovor, ZČPS, JAZU (1985, Zagreb) VI—IX.

1576. Uredivački odbor, Uvodna reč, KLNJ (1985) 9.

1577. Horga Damir, Simpozij „Govorne komunikacije“, SJ XIV, br. 1—2 (1985, Zagreb) 92—96.

1578. Hristović Dragoljub, Seminar za profesore nemačkog jezika u Sarajevu, Tema: Nemački jezik kao jezik struke na tehničkim fakultetima i drugim nefilološkim fakultetima, SJ XIV, br. 3 (1985, Zagreb) 152—153.

1579. Šimunović Petar, XI. kongres Saveza slavističkih društava, Sarajevo, listopad 1985, Jezik 32, br. 3 (1985, Zagreb) 95—96.

Rubrika „Vijesti“.

Библиографију уредила Јасна Влајић-Појовић

РЕГИСТАР

РЕГИСТАР РЕЧИ И СИНТАКСИЧКИХ КОНСТРУКЦИЈА

Српскохрватски језик

- , фонет. 49, 51
ако, синт. 103
Ако стоку не чувамо, прев. и синт. 71
Ако су обратили на тебе пажњу . . . а
ако нису обратили . . . прев. и синт. 71
Ако уђе Павел Фјодорович, прев. и
синт. 72
алат, занат и сл., лекс. 232
алпинистка, пијанистка, морф. 260
-(а)н, -ан, -ен, -ов(а)н, -ев(а)н, и сл.,
морф. 254
анлансати, морф. 62
асиндет : синдет, терм. 81
-аст, морф. 261
-атати, -етати, морф. 249
-ацкй, морф. 250
-āч (ковач, дивљач), морф. 253
ашикли, хаирли / апкилија, хаирлија и
сл., морф. 62
ашов, варош, вашар, газда, лекс. 232
- багърџница / порпура, лекс. 212
бајрак — гојрела/горјела, фонет. 62
банић, банића, акц. 246
Бановац Кућиште, оном. 53
бановић, беговић и сл., морф. 257
Бановштица, оном. 52
Бартоловић — Бартолов син, морф. 251
батерисати, морф. 62
Баш тај, једино тај, сви без изузетка и
сл., синт. 219
бегенисати, морф. 62
бела хаљина, бела долина / *бео до-
лазак, *бело узбуђење, синт. 92
Белишће, оном. 51
Београд / Београд је главни град Југо-
славије, упот. 219
- бескрајан, испотпросјечан и сл., морф
253
бетли, чифтели, чохали, морф. 62
Била два војника, Било пет војника,
синт. 94, 98
Били су ту на окупу војници, новинари,
лекари и сл., синт. 95
*Било нас двојица / *Било нас петорица,
синт. 95
Било нас је двојица/петорица и сл.,
синт. 95
Било пет војника / војника је било пет
и сл., синт. 93
Било (је) пет војника, прев. и синт. 95
Био је страшно уморан, али је наставио
пут, синт. 105
биографија кандидата, помоћ колеге и
сл., упот. и знач. 45
бихузур, азгин, рахат, морф. 62
Бјелопавлићи, оном. и морф. 36
Блумфилдова књига / књига Блум-
филда, знач. и упот. 42, 45
Бобовиште, оном. 53
Божић, етим. и морф. 33
бола, лона и сл., морф. 260
Боље да дођете на састанак, функц.
276
борити се, жртвовати се и сл., синт.
152
боца, табла, пијаца и сл., лекс. 232
Бранко, упот. и знач. 45
брат-/братр-, фонет. и морф. 212
братовњо ми, кикина ми, женина му,
диј., морф. 27
Бретъ < Врѣтъ < Врѣтиславъ, оном. 21
Бријег Војводића, морф. 290
брѣсков: брѣсква и сл., морф. 255
Брештановци, оном. 52

Брже да си граду Вучитрну и сл., синт. 239

Брштаница или Брештаница, оном. 51

Брштанова, оном. 52

бљилићник/гнафey, лекс. 212

век (у констр. за + генитив), синт. 160
вести/довести, увести, морф. 290

већина њих, неколицина њих, нас неколицина и сл., синт. 97

Вишња, Вихња, оном. 53

Вјероватно ће падати киша, синт. 278

Влкослав, Влкосаљић, Влкослаљић, оном. 51

Влкослав > Вукосав, оном. 54

Вогошта > Вогошња, оном. 53

Војника је било пет и сл., синт. 98, 91

Војника су била два / Била су два војника / Било је пет новинара и сл., синт. 95

Воиничи / Војјићи и сл., оном. и морф. 36

Воће је у фрижидеру / У фрижидеру има воћа, синт. 221

Воштаровце, оном. 52

Вукосав, Вукосаљић, оном. 51

Гађиште, оном. 52

глагол + акузатив + конструкција за + акузатив, синт. 151

говор, терм. 281, 283

год, морф. 250

Гоштаница, оном. 53

Гошчаница, оном. 53

горкијевски, мајаковскијевски и сл., морф. 252

грабление / хъштение, лекс. 212

Градиште, оном. 52

Граховиште, оном. 52

Грм Селиште, оном. 53

грядя = гряду, морф. 123

губичји, брадавичји и сл., морф. 260

Гуштере, оном. 53

да, синт. 237

да видиш војника, прев. и синт. 76

да играмо и да певамо, прев. и синт. 76

Да ли да идем на збор?, функц. 276

Да нисам онда побегео, прев. и синт. 72

Да си (сам) је онда оставио ... прев. и синт. 71

да ће га дуго памтити, прев. и синт. 77

Дај ми воде / Дај ми воду, синт. 221
даже (до) десетствовати, домовњик и сл., лекс. 213

Дајте ми зелени шешир / Дајте ми зелен шешир, синт. 221

дакле, не може ни он сам / јер не може ни он сам, синт. 78

дан, час, синт. 161

дан за даном, година за годином, синт. 162

Даштанска, оном. 53

два/пет војника, синт. 95

два/двојица војника, два/двојица од војника, синт. 97, 98

двоје, троје ... петоро / двојица, тројица ... петорица, морф. 91

Двориште, оном. 52, 53

Двориште : Дворишће, оном. 55

Два / двојица од војника су дошла / дошли, синт. 98

деветбратња сестра и сл., морф. 25

декартовски, декартовац, морф. 259

дескриптивно, когнитивно и сл., терм. 273

детињаст и сл., морф. 252

деца воле чоколаду, синт. 220

Деца се не рађају без мајке и сл., синт. 219

дирути, ганути, дирљив, прев. 177

дискурс, терм. 240

Дјаковиште, оном. 52

Дмитар / Думуту, оном. 50

добар, безнадежан и сл., синт. 163

Добио сам чашу млијека и сл., синт. 242

Доброгосће, оном. 52

договор / обавјест, морф. 253, 254

дојенче, морф. 253

док, синт. 104, 108

док се мало опоравим, прев. и синт. 74
домаћин, госпођичин, лекс. 246

Доћи ћеш вечерас кући ... / Кад доћеш вечерас кући ... синт. 69

Дошла/дошли су ова два/двојица војника и сл., синт. 95, 98

Дошли смо обојица / Ми смо дошли обојица и сл., синт. 96

Дошли смо сва петорица и сл., синт. 97
држати, ухватити и сл., синт. 143

друготна суфиксација, терм. 260

Дрпћаница, оном. 52

Дубарешница, оном. 53

дуванкеса, зимзелен и сл., морф. 259

ђачић / један ђачић, упот. 44

ђе / гди, знач. 123

Ђука < Ђурађ, морф. 260

Ђур-, оном. 51

Ђурађ / Јурај, оном. 51, 54

Ђурај, оном. 51

е (непостојано), морф. 250

емпатија, терм. 41

-(е)ц, -(е)в, морф. 250

жѐна, жѐнѐ, морф. 260

жрѣвн-/жрѣвнѣ-, фонет. и морф. 212

жүтѡг(а), морф. 290

за, упот. 137

за (конструкције са предлогом), синт. 169, 170, 171

за + акузатив, синт. 138—167

за + генитив, синт. 160

за + инструментал, синт. 140, 142, 154, 161, 162, 167

за + инструментал / због + генитив, синт. 158

за + инструментал уз глаголе жалити, туговати, прев. и синт. 157

за + инфинитив, синт. 288, 289

Zablat'je > Заблађе, оном. 54

Забрштан, оном. 53

Запитао Франц намргођен зашто нису послали по Рока, синт. 241

захваљивати (се), похвалити и сл., синт. 155

због + генитив, синт. 155

земља је све скупља... синт. 77

зим, крадом и сл., морф. 259

Иваново село Хороброва и сл., морф. и синт. 35

Ї вѣње, Мѣртѣње и сл., морф. 256

Ивиња њива, Маровиња вода, морф. и синт. 35

Иво пије каву, а Марија (шије) чај, синт. 107

идеацијски, терм. 273

иза + генитив, синт. 138, 139, 140, 142

изабрати, поставити и сл., прев. и синт. 146, 147

изван (ван) + генитив, синт. 141

изузетне реченице, изузетни прилози, терм. 240

-љевски, -љевски, морф. 260

-ијех, -ијем(а) / -их, -им(а), морф. 288

Їлѣње, Њиколѣње, Тѡмѣње, морф. 256

-илица, -отица, морф. 253

имам, хоћу, будѐм, морф. 59

имати / бити, синт. 221

имати (немати) разлога за нешто и сл., синт. и прев. 167

интересовати се за, прев. и синт. 148

информација / обавјест, терм. 240

исказна реченица, терм. 241

Испратили смо тебе и Гришку у војску, прев. и синт. 74

-ић, деминутивно и патронимичко, морф. 257

-ица, морф. 95

-ица, -киња, морф. 248

-ице, -ица, морф. 253

-ј-, морф. 21

ја ћу радити / радићу, морф. 59

-је¹, -је² (< *-јь), морф. 256

један, знач. и упот. 42—47

један, синт. и морф. 221

један X, неки X, синт. 219

Једног лопова разјарени путник треснуо... знач. и упот. 43

Једном путнику лопов украо торбу... знач. и упот. 43

Јежештица, оном. 52

језик, терм. 283

језични знак, терм. 238

јелиногрчки / прост, општи грчки јез. и сл., терм. 268

јер нити има униформе ни правог оружја... прев. и синт. 79

Јовановићи купили ауто и сл., синт. 220

још мрак, прев. и синт. 74

-ји, морф. 259

Југовиња мајка, Смиљаниња, морф. 32, 33

Јурај, оном. 51

Јурећ < *Juret-јь, морф. 22

јутрењи, морф. 260

-ка, -ко, -(а)к, морф. 254

кѡд, синт. 104

кад буде требало, прев. и синт. 74

кад подигне руку изнад главе, прев. и синт. 72

кад, док, чим, прев. 74

кажу да . . . = неки људи кажу да . . . ,
синт. 221

како, синт. 104

калдрма, талас, хартија, јефтин, лекс.
232

кам, студ / камен, студен, морф. 258

каменица / кáмѣн, камен, морф. 259

кандидат, голоман и сл., упот. и знач.
45

Катарински трг, наполеонске реченице,
морф. 260

кахва, кафа, кава, фонет. 62

кашка, квака и сл., синт. 143

клаузула као представа, терм. 277

Кљештевина, оном. 53

конгруентан, терм. 278

копањница, орањница и сл., морф. 260

коријен, терм. 259

крављи/кравин, лабуђи/лабудов и сл.,
морф. 259

крижа, крста, морф. 253

кума, братучеда и сл., морф. 258

Кућа је Петрова, синт. 28

л, фонет. 51

-л > -о, фонет. 51

латити се, прихватити се, прев. и синт.
144

лекар / један лекар, упот. и знач. 42

лекар, путник и сл. упот. 42

Лештије/Лиштије, оном. 52

Лешњанци, Лишњанци, оном. 51

Лијешће, оном. 53

лик, знач. 288

лик је жене, орање је ледине и сл.,
синт. 239

Лиштани, оном. 53

Лишњан, Лисџан, оном. 53

лопов, упот. 43

џ > у, фонет. 51

Људи су разумна бића и сл., синт. 218,
220

Мајорица, млиналица, морф. 258

Марков, знач. 251

Мене бијаше стид да му некад рекох,
синт. 241

метафорични начин изражавања, терм.
277

миграциони контактни тип говора, терм.
57

Милан је Јови продао кола / Јова је од

Милана купио кола, знач. и упот. 41

Милан, Миљан, оном. и морф. 24

Милосава, оном. 22

Мириште, оном. 53

мјера, вјера, фонет. 231

млади, младџ и сл., морф. 259

младџњец/младњец, морф. и фонет.
212

млијеч, млађ, нејач, морф. 258

Млиниште, оном. 52

Мошганица, Мошњаница, оном. 53

мудрост, светлост и сл., прев. 173

Мутиште, оном. 53

мутна течност, мутан поглед / *мутан
сто, синт. 92

Нада је јуче разговарала са Олгом,
синт. 240

народни језик, терм. 266

Нас двојица/петорица смо дошли и сл.,
синт. 96

Нас је било петорица / Нас петорица смо
дошли касније и сл., синт., 93

начинска одредба (модал), терм. 241

не-, ни-, морф. 250

. . . не може ни он сам, синт. 78

Недељаште, оном. 52

Нека жена пита за тебе, Дошли неки
људи и сл., синт. 220

некакав, нечији, никакав и сл., морф.
250

неки, један, синт. 220

немачко-српски, совјетско-амерички,
ортог. 290

Ненавиште, оном. 53

Нѣсенѧ главица, оном. 22

Нестаде им ријечи, синт. 240

Није пошла на забаву, остала је код
куће, синт. 278

Никоме није на ум падало да би могли
доћи црнији дани . . . синт. 238

ниски стил / високи стил и сл., терм.
264

-ница, -ица и сл., морф. 253

Нѣа, Нѣе, Нѣин и сл., морф. 247

ногица / ножица, морф. 251

Њега ослобађам град и сл., синт. 239

Њезина мајка није више млада, али је
ипак пуна енергије, синт. 157

-њи¹, -њи² (-ънь, -ънии) и сл., морф. 256

- о + локатив, синт. 146
 о њој, прев. и синт. 146
 об-, лекс. 96, 98
 Оба војника су дошла / свих пет војника су дошли, синт. 96, 98
 Облак је бијели и сл., синт. 242
 -ов(и)/-ев, -ин, -љев, морф. 248, 252, 255, 257, 259
 *ови столови су ти / *ови столови су неки, синт. 91
 Ових пет војника је дошло / Свих пет војника је дошло и сл., синт. 93
 -овљев / -евљев и сл., морф. 251
 Ово је јутро великог клања / Јер ово је јутро великог клања, синт. 78
 -овски/-евски, морф. 247
 Она изјутра спава до дванаест сати и сл., синт. 219
 Она је једна несрећница, упот. и знач. 42
 Она је паметна / вођа / у соби и сл., функц. 277
 Она увек суботом распрема стан, синт. 221
 основна ријеч, основница, терм. 260
 -ост, морф. 175
 остави те ствари и сл., прев. и знач. 179
 оплутовати, осумњичити, окривљавати, синт. 157
- па, синт. 77
 па су је убили, прев. и синт. 77
 Пада снег / Плаче снег, синт. и знач. 281
 Пазарлу селиште, оном. 53
 Пакоштани, оном. 53
 паметан, паметна / писмо, писамце, морф. 260
 Пет од војника је дошло / *пет војника од тих војника који... синт. 93
 Петар / Р(е)тру, оном. 50
 Петар је висок, а Иво је мали и сл., синт. 106
 петровски, морф. 259
 петролејка, реалка, морф. 261
 Пећништа, оном. 52
 пити, наздравити, синт. и прев. 156
 Пиштана, Горња и Доња, оном. 52
 погрибати / погрѣбати, фонет. и морф. 212
 Подградје, оном. 54
 Поджепје, оном. 54
 полза / корист, знач. 122
 политика, револуција и сл., лекс. 232
 получити, добити, знач. 122
- понекад, лекс. и синт. 221
 понекад, некад, знач. и морф. 248
 Поповиште, оном. 52
 посесивни придеви / односни придеви, терм. 250
 после + генитив, прев. и синт. 160, 161
 посматрати, пратити, синт. 148
 потреба (у констр. за + акузатив), синт. и прев. 165
 прајезик и сл., прев. 176
 првотна основа, терм. 260
 Преграјани > Приграјани, оном. 51
 предвечерњи, предвечерје и сл., морф. 259
 презименасте именице, терм. 261
 преко + генитив, синт. 139
 премда / мада / иако је био страшно уморан, наставио је пут, синт. 105
 преоблика, терм. 260
 преобразба, терм. 260
 преповедати, у битки и сл., диј. 134
 пресупозиционе речи / реченични прилози екстерне модификације, терм. 241
 прија, шура и сл., морф. 258
 пријекор, морф. 248
 прилепити, прибости и сл., синт. и прев. 144
 приложне (адвербне) ознаке, терм. 241
 примати, узимати као (за) + акузатив, прев. и синт. 149
 припремати се за + акузатив, синт. 155
 Производња пада, а плате расту / Иако производња пада, плате расту, / Производња пада, плате расту, синт. 69
 против-, противу-, проту-, морф. 249, 252
 путник, упот. 43
 путујуће, летећа и сл., морф. 261
- разнотченија, терм. 294
 *Ракоч / Ракочевић и сл., оном. и морф. 23
 Рекао је: „Боли ме глава” и сл., синт. и функц. 277
 реченица, терм. 238
 Риба се једе виљушком и сл., синт. 221
 ријек, терм. 240
 -рј, -хв, фонет. 62
 руски књижевни језик, терм. 267
- сав, лекс. 96
 сакат, саката, сакато и сл., етим. и морф. 62

саобраћај, преображај и сл., прев. 176
 сатана / сотона, фонет. и морф. 212
 Сва петирица војника си дошли, синт.
 96
 Свако ко добро ради, воли свој посао,
 синт. 220
 Сваког тренутка су могли да наиђу на
 заседу, прев. и синт. 77, 78
 свеједно (тип предикатива), синт. 164
 светлост, живопис > живопис, идоло-
 поклонство, прев. 184
 Сви краљеви коњи и сви краљеви људи
 и сл., синт. 277
 Свих пет војника су дошли и сл., синт.
 96
 седети, бити, синт. 140
 седети за столом, прев. и синт. 140
 Селиште, оном. 53
 сести (седати), заћи (залазити), синт. 138
 сигурна ствар, прев. и знач. 180
 Симишиште, оном. 53
 синхронизација, дијакронизација / истодобница,
 разнородница, терм. 261
 синџир Брета, синт. 21
 Сириште, оном. 52
 сирјеч / дакле, знач. 122
 -ски, морф. 245
 Славени / Славјани, терм. 265
 славенизам, терм. 267
 славеноросијски језик, терм. 114, 266,
 268
 славенос(е)рпски, терм. 114, 115, 266,
 267, 268
 славенски језик, словенски и сл., терм.
 114, 265, 266, 267
 слепац, вранац, живац, нобеловац,
 морф. 232
 Слобоштина, оном. 52
 сложена реченица, асиндетски спој ре-
 ченица, терм. 81
 Смирите се, лекар само што није стигао,
 знач. и упот. 42
 социјатив / дружилац, терм. 240
 способан, потребан и сл., синт. 165
 способност у (констр. за + акузатив),
 синт. 165
 сребрн / сребрен, морф. и стил. 249
 Срела су се двојица, и сл., синт. 95
 срећан посао, прев. и знач. 179, 180
 српскохрватски (хрватскосрпски, хр-
 ватски или српски) књижевни језик,
 терм. 247
 Стражиште, оном. 53
 стручњак, специјалиста (у констр. за
 + акузатив), синт. 166
 су-, са-, морф. 249

Суботиште, оном. 52
 сунчан/сунчани и сл., морф. 254
 супруга Теодоракиса, упот. и знач. 45
 схватање Ђорђа, упот. и знач. 45
 схватити као (за) + акузатив, прев. и
 синт. 148
 сьрадовати се / радовати се съ, фонет.
 и морф. 212

та два прекрасна стара електрична
 воза, функц. 277
 Та двојица увек су ми били сумњиви,
 синт. 92
 Та се девојка јавља већ трећи пут,
 синт. 218
 та интрига је била њено дело, прев. и
 знач. 179
 Тај који је сад стигао њен је брат и
 сл., синт. 219
 тај / неки, синт. 92
 тамањ посла, прев. и знач. 180
 твоје дете пита за тебе и сл., синт. 220
 творба, терм. 260
 творбена основа, творбени формант и
 сл., терм. 260
 творбена ријеч, твореница, терм. 260
 -тељ, -л(а)ц, морф. 249
 тепих, шунка и сл. лекс., 232
 Ти си један безобразник, упот. и знач. 42
 ти столови, неки столови, синт. 91
 Тих десет храбрих војника били су моји
 пријатељи, синт. 91
 то није било питање, него / већ тврдња,
 синт. 106
 то није његова ствар и сл., прев. и знач.
 179
 трансформација / преоблика, терм. 240
 Тражи те једна жена / Тражи те нека
 жена, синт. 219
 Трговиште, оном. 52
 тренутак / мгноienie, минута, секунда,
 синт. 159
 Трештановци, оном. 52
 Трештеница, оном. 52
 трн — трнов, брест — брестов и сл.,
 морф. 255

ћелав, ћелава, ћелаво, морф. и етим. 62

у + акузатив, синт. 139

У приземљу десног крила зграде бијаше
 манастирска крчма, и тамо стадоше
 од винског дропа пећи ракију, синт.
 241

У чекаоници је било њих неколико,
 Благо теби кад те толико њих воли,
 и сл., синт. 98
 угао је куће, лик је жене, синт. 241
 удварати се, синт. 148
 Удворишће, оном. 51
 уживанција / уживање, лекс. 246
 уместо (место) + генитив, синт. 151
 Умрла је, јер није знала правила,
 функц. 278
 Униште, оном. 53
 Упалићу светло и сл., синт. 238
 утисак / дојам и сл., лекс. 232
 утицај, прев. 177
 учинак / фактитив, терм. 241
 учити за + акузатив, прев. и синт.
 149

ф, фонет. 62
 фонема, терм. 223
 фронт — фронтовски, морф. и знач.
 247

ж, фонет. 62
 Хоћеш ли новину, и сл., функц. 276
 хрватски књижевни језик, терм. 246,
 247
 Хруштане, оном. 53
 хуманост, прев. 176

цдревна, пмсрна, морф. 257
 првенос, безбрад, морф. 258
 Црквиште, оном. 52

ч, фонет. 62
 чајчић, морф. и прев. 260
 чаковачки < Чаковец, и сл., морф.
 250
 -че, морф. 248
 често, ретко и сл., синт. 97
 Четвртковиште, оном. 53
 четири стола, десет војника, синт.
 92
 чим видиш коњски реп..., прев. и
 синт. 74
 Чим чују глас учитеља... / Чим смо
 чули учитељев глас..., упот. 44
 -чић, -ић, морф. 246
 чути, знати и сл., синт. 145

џ, фонет. 62

шпинг, етим. 210
 шљивов — шљивин и сл., морф. 255
 шт / шћ < жћ, фонет. 51—55
 -ште / -шће, фонет. 53
 Штит, оном. 53
 Штитар, оном. 52
 шурњаја < шурњаја и сл., морф. 30

џ > је/ије/и, фонет. 231

Остали словенски језици

а) ћирилица

авторитет, неутралитет, приоритет,
 прев. 175
 авторитетност, азросани, прев. 175
 аирлија работа, прев. и знач. 179, 180
 ама работа, прев. и знач. 180
 апла работа, прев. и знач. 180

беља работа, знач. и прев. 179
 бербат работа, прев. и знач. 180
 бет работа, прев. и знач. 180
 благороден / благородный, благовре-
 мен / благовременный и сл., прев.
 174

благородитъ, похвалитъ и сл., синт.
 155

божја (господова) работа и сл., прев.
 и знач. 180

Борисовъ тысячьскаго, синт. 20
 бороться, жертвовать и сл., синт. 152
 бош работа, прев. и знач. 180
 братъ Якуновъ слѣпаго, морф. и синт.
 20, 27
 браться, взятыя и сл., синт. 143, 144
 Бросил бы ее тогда, прев. и синт. 71

в + акузатив, синт. 140, 146, 159
 в + локатив, синт. 165

в + локатив уз глаголе обвинятъ,
 заподозритъ, прев. и синт. 157

вкус, черта и сл., прев. 177

Владиславъла < Vladislavl'аја и сл.,
 морф. и оном. 29

влијание, прев. 176, 177

влияние, обстоятельство и сл., прев.
 184

вместо + генитив, синт. 151
 воевода / стратигомь, прев. и лекс. 87
 воеводина, дядина, старостина, морф. 30
 Војниците беа двајца, војниците беа петмина, синт. 95
 Войдет Павел Федорович..., прев. и синт. 72
 впечатление, обстоятельство и сл., прев. 174
 временный, терм. 64
 вслед (следом) + за + инструментал, синт. 142
 выбрать, считать, назначить и сл., синт. 146

Глѣбовая Восславича, Глѣбова жена, морф. 30
 готовиться (подготовиться), бороться и сл., синт. 164
 гостинь, татинь и сл., морф. 25
 гуманность и сл., морф. и прев. 174, 176

Двајца од војниците дојдоа / Двајца војници дојдоа, синт. 97
 дело, синт. 154
 детинска работа и сл., прев. и знач. 179, 181
 дитяч, княжачь и сл., морф. 22
 для, констр. са предлогом, синт. 169
 для + генитив, синт. 151—153, 163—166.
 Добрыни улицы, Пискупъли улицы, морф. и синт. 35
 Дојдоа овие двајца / петмина војници и сл., синт. 95
 долго не забудет, прев. и синт. 77
 дом Симоновъ усмаря, Великого, рекшаго, синт. 18
 Домагощъ, морф. 22
 домашна работа, прев. и знач. 182
 домоустроитель / иконома, прев. и лекс. 87
 дячая, дяконяя, морф. 29
 дѣтино Ивашково, княгининь Ульянинь и сл., синт. 20

ексик работа, знач. и прев. 180
 ему, морф. 27
 еста... Ярославля, синт. 28

жесткий, жестокий и сл., лекс. 264
 жид- / иуд, прев. и лекс. 87

за (конструкције са предлогом), синт. 169, 170, 171

за + акузатив, синт. 139—164
 за + акузатив + до + генитив, синт. 161
 за + акузатив + перед + инструментал, синт. 161
 за две пари работа и сл., прев. и знач. 181
 за + инструментал, синт. 140—167
 занаетчески работи, знач. и прев. 178
 зборообразувачки калки, терм. 173
 завтрак, обед и сл., синт. 162
 земледелие, междометие и сл., прев. 174
 знать, услышать и сл., синт. 145

и потому, а поэтому, синт. 76
 Иваничъ, Володилѣричъ и сл., морф. 31
 Иваняя, Володимеряя и сл., оном. и морф. 29
 Ивтирија на сторена работа и сл., прев. и знач. 182
 идолопоклонство, идолослужение, прев. 174
 Изяславна, Сѣславна и сл., морф. 34
 имъ, ти, еи, Володимеру, морф. 27
 интересоваться, прев. и синт. 148
 ишо темно..., прев. и синт. 74

-ји, -ен, -ски, морф. 180

ж + датив, синт. 144, 155, 165
 каждую минуту можно было наскочить на засаду, прев. и синт. 77, 78
 Казват че говори се че, тай, тайче / Марије болва и сл., синт. и лекс. 216
 княгъинномъ Ярославлеѣ, княгининь Сѣславлеѣ, морф. 31
 колај работа, прев. и знач. 180
 конский хвост увидишь, прев. и синт. 74
 королевая, поповая, морф. 30
 королевнина и сл., морф. 34
 королевое, Романовое и сл., морф. 30
 купивме многу работи за дома и сл., прев. и знач. 179

лоша работа и сл., прев. и знач. 180

мать убили, прев. и синт. 77
 мещанин, обыватель, правомочный, прев. 174
 миграционный, терм. 63
 мој, твој, негов, наш, ваш, нивни, таков, ваков и сл., синт. 181
 Мстиславны, морф. 34

- н (-ен), морф. 180
 на + акузатив, прев. и синт. 150, 151, 159, 167
 на + локатив, синт. 160
 наблюдать, следить, ухаживать, синт. 148
 налет работа, прев. и знач. 180
 наю, ваю и сл., морф. 26
 не трогай его (меня) и сл., прев. 177
 Не убеги я тогда..., прев. и синт. 72
 нет у него ни формы, ни настоящего оружия, прев. и синт. 79
- о (об) + локатив, синт. 145, 158
 Обратили на тебя внимание...а не обратили..., прев. и синт. 71
 обьрнись трошки..., прев. и синт. 74
 один, упот. и знач. 43
 онь, синт. 20
 опстојателство и сл., прев. 176
 опять, этот / паки, сей и сл., лекс. 267
 остави ги тие работи и сл., прев. и знач. 179
 Остави го, Тодорова работа, прев. и знач. 179
 -ост, морф. 175
 отни ему, мѣрњя ихъ и сл., морф. 27
 *отънь, матерънь и сл., морф. 24
 оутѣшителъ / параклитъ, прев. и лекс. 87
- пить, предлагать выпить, синт. и прев. 156
 по + датив, синт. 154, 158, 160, 166
 по + локатив, синт. 158
 под + акузатив, синт. 167
 поднимает руку над головой..., прев. и синт. 72
 полдень, полночь, прев. и синт. 160
 понять как + акузатив, синт. и прев. 148
 постоянный, пограничный, терм. 64
 потъчение къць / скинопигиа, прев. и лекс. 87
 прајазик и сл., прев. 176
 прелестный, очаравательный и сл., лекс. 271
 при + локатив, синт. 160
 придет время, прев. и синт. 74
 приковать, пригвоздить, привязать, прев. и синт. 144
 принимать (принять) за + акузатив, синт. и прев. 149
- про + акузатив, синт. 145
 провожали вас на службу с Гришкой, прев. и синт. 74
- работа, лекс. и прев. 178—184
 ради + генитив, синт. 153
 рассьянный, прев. 174
- саглам работа, прев. и знач. 180
 *салањь, тарањь, и сл., морф. 23
 самоопределение, призвание и сл., прев. 174
 семантични калки, терм. 176
 сестричичъ и сл., морф. 32
 сестрична < sestricъна и сл., етим. и морф. 34
 си бил еден цар... си биле две сестри и сл., синт. 94
 сидеть за столом, прев. и синт. 140
 сите шејови што ги донесе невестата, прев. 178
 Скотину не беречь..., прев. и синт. 71
 скровище имѣнниа / газофилаки, прев. и лекс. 87
 славенцизна, глубокословный и сл., лекс. 264
 служивого встренешъ, прев. и синт. 76
 Соломоничъ, Творимиричъ и сл., морф. 32
 сообракај, преобразба и сл., прев. 176
 споем, попляшем, прев. и синт. 76
 старѣшина жьрьчьскъ / архиереи, прев. и лекс. 87
 сѣго, убьенаго, морф. 26
- таа интрига беше нејзина работа, прев. и знач. 179
 так как, синт. 77
 так что, синт. 76
 тамам работа, прев. и знач. 180
 Творимиричъ, Милятиномъ Лукиницъ и сл., морф. 32
 тоа е друга работа и сл., прев. и знач. 181
 тоа не е негова работа и сл., прев. и знач. 179
 тосковать, горевать и сл., синт. и прев. 158
 трогне, -ува, трогнат, прев. 177
- услышать / услыхать, синт. 145
 учиться на + акузатив, прев. и синт. 149

- ходитъ, идти и сл., синт. 153
Хотовъ сынъ, Хотовичъ и сл., морф. 31
- цесаръ, иконоразбителе и сл., морф. 22
- чаѣк, морф. и прев. 260
через + акузатив, синт. 161
читвше својата последна работа и сл., прев. и знач. 182
- човекот, од човекот, на човекот, со човекот, морф. 59
- Якунъ ~ его, синт. 20
- Яневая, Раѣковая, оном. и морф. 29
- Ярославль, Володимѣрь, Домагощъ, морф. 22, 36
- Ярославна / Петровнаю, синт. и морф. 34
- б) *лайшница*
- ā ↔ ǣ, фонол. 9
ā > ǣ, ǣ > a, фонол. 9
aa < ā, фонол. 10
a (акцентовано), e, o, фонол. 10
ā (iā) основе, морф. 25
Avgaamъ, морф. 22
- berzъnъ < berzъnъ mēsъs и сл., морф. 25
bez : bezotъnъ, bezmъzъnъ, морф. 25
bezmateгъnъ, bezotъcъnъ и сл., морф. 24
bogъ > Вогъ, božъjъ, морф., знач. и етим. 21
božъjъ < *bog-ъjъ, знач. и етим. 21
bratъnъ sestra и сл., морф. 25
bratъnъ (припадање), bratъnъ (поседовање), знач. 21
Było nas / ich dwu / pięciu и сл., синт. 95
Było sobie dwu / pięciu żołnierzy и сл., синт. 94, 95
byti, знач. и морф. 28
- Cała piątka żołnierzy przysła, синт. 96
człowiek, osoba и сл., лекс. и синт. 98
czasem, лекс. и синт. 221
- čъгnota, Sьгbena и сл., оном. и морф. 36
čъгпоокъ / дь|гогоркъ, морф. 22
- Dobryнъ / Dobryнa, морф. 22
dwu / pięciu żołnierzy и сл., синт. 95
dъkti, морф. 33, 34
- евъ/-овъ, морф. 25, 26
- golōbinъ, neprjazninъ, zvěгinъ, морф. 25
- h, фонол. 10
humanitarność, прев. 175
- Ī основа, морф. 25
i, u, фонол. 10
-in < -ипъ, морф. 34
-ипъ, -евъ/-овъ, морф. 23
jō, jū основе, морф. 22
*-itjo, морф. 22, 23
*-itjo, -iсъ, -iсъ, -iсъ, морф. 31
Ivañica / Ivaña въсь, оном. и морф. 36
- j / l', морф. 23
Jaroslavъ — Jaroslava, оном. и знач. 29
jeleнь, морф. 22
-jъ, морф. 22, 23, 24
jъ, ja, je, морф. 29
*-jъ, -ипъ, морф. 257
-jъ, -ипъ, -евъ/-овъ, морф. 29
-jъ, -овъ, морф. 23
-jъ, -ьпъ, -ьнъ, -ьпъ, -ипъ, -евъ/-овъ, морф. 29, 30
*jъmēti > imēti, *jъmati > imati, знач. и синт. 28
- *-kvě, *-gvě, *-ost-, *-olt-, фонет. 231
- ī, фонол. 10
- Ijubodēi, prēljubodēi, tomitelj, cēsarъ, лекс. и морф. 22
- mateř / iz črēra fiterja, морф. 22
mieć, синт. 216
mieszczanin < mieszcz + -anin и сл., морф. и прев. 174
mieszczanin, obywatel, prawomocny, прев. 174
Milosava, Mirosava и сл., оном. и морф. 36, 37
mojej tetkina komora, морф. 27
mojъ, tvojъ и сл., морф. 23
My dwaj przyszliśmy / *Nas dwu przyszło и сл., синт. 96

My, pięciu, przyszliśmy / nasza piątka
przyszła, синт. 96
mъnogovoјь, морф. 22

Novákovíc, Budčovice, морф. 33
Něžatъkinaja, оном. и морф. 29
-ňь / -jъ, inъ / inъ, морф. 24

Ѣ, Ѧ, I, ů, r, n, ѣт основе, морф. 22
Obaj żołnierze przyszli и сл., синт. 96
Ona zawsze sprzata w subotę, синт. 221
osyłetinъ, морф. 25
отъсь jeho, отъсь твојь, морф. 27
отъсь мојь / domъ отънь моего / отънь
mi domъ, синт. 19
отълина, dědъlina и сл., морф. 37

Panę Micołajewę и сл., морф. 30
rappino и сл., морф. 34
*rapъji > pani и сл., етим. и морф.
30—34
pięciu żołnierzy / piątka żołnierzy, синт.
96
pradędъń, druźń и сл., морф. 25
Przyszliśmy obaj / Myśmy przyszli obaj
и сл., синт. 97
Przyszło tych dwu / pięciu żołnierzy /
Przyszli ci dwaj żołnierze и сл., синт.
96
prvého kralova сына, морф. 27

rekomo, powiadają że, podobno jakoby /
Mówia że ma około trzydziestki obok
и сл., синт. и лекс. 216
Rogъnędino selo и сл., оном. и морф.
35
Rybe je się widelcem и сл., синт. 221
*Salapъ, *Tapaпъ и сл., оном. и морф.
24
smokvinъ, морф. 25

Ta dwójka od początku wydawała mi się
podejrzana, синт. 92
-tel'ъ, -dějъ, -afъ, морф. 26
*tjudъ и сл., етим. и морф. 23

uъnaja, strуъnaja и сл., морф. 29, 30

voluъ, морф. 22, 23
vojevodinъ, Mariinъ, морф. 25
Vragooca : Вragoочa, оном. и морф. 23
vъotca mѣsto и сл., морф. 26
vъdovičъ, děvičъ, ovъčъ и сл., морф. 22

W barze siedziało pięciu żołnierzy / W
barze siedzieli dwaj oficerowie i pięciu
żołnierzy и сл., синт. 94

W poczekalni było parę osób и сл.
синт. 99

Większość z nich, kilku z nich и сл., синт.
97

wszystek, лекс. 96

wszystkich pięciu żołnierzy przyszło и сл.,
синт. 96

Żołnierzy było dwu и сл., синт. 95
zrobiono = ktoś zrobił, синт. 221

ъ < os, морф. 21

ъ, -ъ, морф. 21

-ъ/-ъ, jъ, -ьпъ, -ьнъ, -инъ, -евъ/-овъ,
морф. 18, 20, 21, 40

-ъ, као суфикс, морф. 22

-ъ, -'a, -'e < -ъ, -a, -o, морф. 22

-ьпъ/-ьнъ-, морф. 24, 25

-ьпъ, -ьпа, морф. 33, 34

-ьнъ/-jъ, морф. 23

Несловенски језици

a) латиница

aber, синт. 106
allahin iş и сл., прев. и знач. 180
ama iş, прев. и знач. 180
arla iş, прев. и знач. 180
-ât, морф. 175

beğenmek, морф. 62
belâ iş, знач. и прев. 179
berbat iş, прев. знач. 180
bet iş, прев. знач. 180

birak o işleri и сл., прев. и знач. 179
birak, o Todorin işi dir, прев. и знач.
179
boş iş, прев. и знач. 180
Bürger < Burg + -er и сл., морф. и
прев. 174

charmant, séduisant, idolâtre, лекс. 271
çocuk iş и сл., прев. и знач. 179—181
çok şeyler satinalmışi и сл., прев. и
знач. 179

- da, синт. 108
die Erwachsenen tranken, die Kinder aber
(bekamen) Kakao, синт. 106
distrain, прев. 174
- elaboration, терм. 277
eksik iŝ, знач. и прев. 180
embedding, терм. 271
empathy, терм. 47
enhancement, терм. 277
es ist nicht kalt, aber windig, синт. 106
- ŝena iŝ и сл., прев. и знач. 180
- goût и сл., прев. 177
- hairsli iŝ, прев. и знач. 179, 180
Hans trinkt Kaffee, aber Maria (trinkt)
Tee и сл., синт. 107
Humanität и сл., морф. и прев. 174
- ideate, терм. 273
iki paralik iŝ и сл., прев. и знач. 181
iŝ, ŝeu, etmek, прев. 178—184
- Kolay iŝ, прев. и знач. 180
- malet iŝ, прев. и знач. 180
- o başka bir iŝ dir и сл., прев. и знач.
181
O iftirasi onun iŝ dir, прев. и знач.
179
O onun iŝ değil dir и сл., прев. и знач.
179
- sağlam iŝ, прев. и знач. 180
zaqat, стим. и морф. 62
Selbstbestimmung, Beruf и сл., прев.
174
- tamam iŝ, прев. и знач. 180
the late Churchill / Churchill is late,
синт. 241
touche, touchant, прев. 177
trait и сл., прев. 177
- Ursprache и сл., прев. 176
- wording, терм. 274
- Yapınlan için iftirasi и сл., прев. и
знач. 182
- zanahat işler, знач. и прев. 178
zerstreut, прев. 174

б) *грчки*

- ἀλλά, прев. и знач. 180
καλά, прев. и знач. 180
- Ζαφάντα, Σαρβάντα, оном. и морф. 36

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Avram, Andrei 327
 Agalliu, F. 342, 345
 Agoni, E. 342, 345
 Agoston, Mihály 342
 Adamič, France 394
 Адодуров, В. Е. 263, 264, 265
 Аждајић, Љубомир 306
 Ajeti, Idriz 333, 342, 347, 356, 399
 Ajvazi, Naire 403
 Aquilina, Joseph 306
 Аковић-Лакић, К. 306
 Аксентијевић, Биљана 117, 343
 Алберт, Шандор 313
 Албијанић, Александар 111, 115, 118, 372
 Алексовски, Душко 383
 Alerić, Danijel 334
 Алиловић, Љиљана 381
 Alić, Sead 306
 Аличић, А. 51
 Altbauer, Moshe 372
 Altimari, Francesco 343
 Alimusaj, Nimon 343
 Ambruš, Jozef 400
 Андонов, Киро 388
 Andrassy, Vera 343
 Anić, Višnja 313, 322
 Anić, Vladimir 365
 Антић, Владимир 361
 Антонијевић-Пајић, Драгана 334
 Антонић, Ивана 365
 Аранички, Александар 343
 Аргировски, Мито 357, 358
 Аристотел 283
 Арсенијевић, Нада С. 343
 Арсова-Николић, Лидија 313
 Asllani, Ramadan 343
 Атанасов, Петар 343
 Ahlin, Martin 394, 396
 Ахманова О. С., 283
 Ahmetaj, Mehmet 334, 403
 Ašperger, Zdravko 365
 Бабић, Сава 314
 Babić, Stjepan 245, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 259, 260, 261, 334, 361, 362, 367, 381
 Баженов, Н. М. 174, 176
 Бајалска, Милка 314
 Вајес, Антон 394, 369, 399, 400
 Buckalew, Roland E. 344
 Bakran, Jura 306
 Bally, Charles 283
 Balcerzan, Edward 314
 Bahner, Werner 343
 Banič, Stanko 389
 Бањац, Буро 314
 Baotić, Josip 306, 367, 370
 Barac-Grum, Vida 367
 Barbarić, Štefan 393
 Barwise, J. 218, 219
 Bardhi, Mehdi 303
 Barić, Eugenija 330, 362
 Barnetová, V. 66
 Бархударов, Л. С. 306, 314, 400
 Basara, Anna 334
 Баскић, Радмила 303, 383
 Batistić, Tatjana 273—278
 Бачанов, Петар 383
 Ваčvanski, Marija 343
 Begg, Petar 343
 Бегнишић, Божидар 401
 Begić, Midhat 295
 Bedić, Kristina 314
 Bezić, Jerko 399
 Bezić-Božanić, Nevenka 403
 Bezlaj, France 334
 Вејта, Мурат 343
 Белић, Александар 58, 59, 69, 10, 112, 284, 401
 Белошапкова, В. А. 67
 Beltram, Peter 314
 Benvin, Anton 399
 Benešić, Julije 397
 Бернштейн, С. Б. 61
 Beshynova, Venceslava 372
 Bešter, Marja 403, 405
 Biggins, Michael 389
 Билбија, Снежана 343, 362
 Bierwisch, Manfred 280, 281
 Биржаков, Е. 129
 Birkenmaier, Willy 43, 46
 Birnbaum, Henrik 356
 Bicaј, Sadik 343, 344
 Бицевска, Кита 357, 359
 Бјеговић-Аксентијевић, Биљана 314
 Бјелановић, Живко 334
 Бјелогрић, Весна 371
 Blaku, Murat 399
 Bogaj, Halil 344
 Богдановић, Димитрије 158, 186
 Vaudouine de Courtenay, J. 400
 Воџић, Зоран 389, 390
 Божовић, Маринко 367
 Бојацијевић, Т. 225
 Бојић, Вера 383, 388
 Бојовић, Василије 379, 380
 Bokshi, Besim 344
 Болић, Прокопије 374
 Bolonić, Mihovil 399
 Bolta, Marija 389
 Bonazza, Segio 399, 400

- Boryś, Wiesław 334, 367
 Борковский, В. И. 65
 Bohorič, Adam 392
 Бошков, Димитар 314
 Бошков, М. 125
 Бошковић, Јован 118
 Бошковић, Радосав 21, 22, 24, 29, 36,
 38, 229, 248, 256, 257, 261, 330, 332,
 400
 Bošković-Stulli, Maja 382
 Бошњакловић, Жарко 334, 367, 403
 Brabec, Ivan 401
 Brabcová, Radoslava 330, 334
 Brala, Želimir 306, 404
 Browne, Wayles 365
 Brausse, U. 102, 106, 108
 Брдарески, Васил 365
 Bragant, Mihael 394
 Brezianu, Andrei 314
 Brlek, Mijo Ivan 372
 Brodowska-Hopowska, Maria 22, 24,
 25, 38
 Broz, Ivan 373
 Brozović, Dalibor 306, 307, 314, 334,
 343, 362, 365, 367, 372, 383
 Брусенская, Г. А. 144
 Бугарски, Ранко 307, 309, 311, 315,
 404
 Bujas, Željko 397
 Букумирић, Милета 334
 Bulatović, Nuša 404
 Бурзан, Мирјана 315, 397, 398
 Buhman, Gordana 315, 344

 Vajda, József 397, 398
 Weinreich, Uriel 57
 Vajs, Nada 381
 Валгина, Н. С. 175
 Valente, Vincenzo 355
 Valjavec, Matija 399
 Васиљевић, Љупка 371, 372
 Vasih, Vera 314, 315
 Vascotto, Patrizia 393
 Vékony, László 401
 Велијановска, Катарина 383
 Велијановска, Славка 383
 Величковић, Љубица 315
 Velčić, Mirna 307, 315, 404
 Венцл, Љубица 315
 Вербер, Еуген 315, 334
 Верещагин, Е. М. 83, 84, 85
 Верковић, Стефан И. 388
 Vermeer, Willem 372
 Веселиновић, Дејан В. 315
 Veselinović-Sulc, Magdolna 315
 Veselaj, Nuhi 355
 Večerka, Radoslav 334, 357

 Видановић, Ђорђе 307
 Vidović, Jozo 381
 Видовић, Радован 334, 397, 398
 Vidović-Muha, Ada 393, 396
 Видоески, Божидар 63, 333, 384
 Vidrih, Nives 315
 Villain-Gandossi, Christiane 355
 Vilke, Mirjana 315
 Вилхар, Љиљана 327
 Виноградов, В. В. 129, 158
 Vince, Zlatko 372, 373, 399
 Vinja, Vojmir 335, 355
 Витас, Душко 307, 404
 Витез, Гордана 315
 Витошевић, Драгиша 334
 Владимирова, Ј. А. 330
 Владисављевић, Спасенија 315, 319
 Влајић-Поповић, Јасна 303, 406
 Влаховић, Росанда 381
 Vlašić-Anić, Anica 373, 404
 Войнова, Ј. 129
 Vončina, Josip 269, 373
 Vončina, Marta 303
 Worf, Benjamin Lee 286
 Wraber, Tone 396
 Vrana, Josip 330, 357
 Vratović, Vladimir 399
 Вртунски, Душко 315
 Vrhovac, Yvonne 315, 404
 Всеволдова, М. Б. 158, 162
 Vujasinović, Marula 307
 Вујићић, Драгомир 335, 367, 381
 Вуковић, Гордана 334, 335
 Вуковић, Ненад 335
 Вукојевић, Лука 360
 Вукомановић, Славко 186
 Vukušić, Stjepan 360
 Вуловић, Љиљана 335
 Вучетић, Зорица 355
 Вучковић, Петар 307
 Вучковић-Косовац, Вера 316, 327

 Габка, К. 66
 Gabrić-Bagarić, Darija 373, 375
 Gabričević, Ante 403
 Gavazzi, Milovan 335
 Gawęda, Elżbieta 307
 Гајић, Ранко 316
 Gaál, Károly 367, 368
 Gallis, Arne 27, 38, 335
 Gams, Ivan 394
 Gams, Matjaž 395
 Gani, Hoxha 346
 Gantar, Kajetan 316
 Gačić, Milica 307, 316
 Гашевски, Миливој 335
 Gašparović, Ratimir 335
 Гвоздев, А. Н. 65

- Göncz, Lajos 316
 Георгиевски, Георги 357, 358, 384
 Gegersdorfer, Vera 335, 346
 Givón, Talmu 307
 Gjurin, Velemir 390, 404
 Glavičić, Branimir 399
 Glazer, Janko 335
 Glibanović-Vajzović, Hanka 335, 381
 Глигоровић, Нада 316
 Glovacki-Bernardi, Zrinjka 316
 Godić, Ljerka 395, 396
 Gorani, Hajrullah 346
 Gortan, Veljko 362, 399
 Гортан-Премк, Даринка 155
 Gostl, Igor 307, 381
 Goći, Ibrahim 346, 402
 Гошић, Невенка 85, 295, 330, 336, 357
 Grabar, Biserka 85, 295
 Grad, Anton 336
 Gradišnik, Janez 390, 395
 Грахек, Сања 307, 346
 Grečl, Domagoj 307, 373
 Grybosiowa, Antonina 390
 Greenbaum, S. 276
 Грицкат, Ирена 111—135, 236, 316, 373
 Грковић, Јасмина 373
 Грковић, Милица 336
 Гроздановић-Пајић, Мирослава 357, 373
 Grochowski, Maciej 330, 331
 Грујић, Бранислав 397
 Грујоски, Ванда 316
 Грушко, Павел 316
 Guberina, Petar 346
 Гудков, В. П. 111, 113, 116
 Гузев, Б. Г. 344, 346
 Gutsman, Ožbalt 394

 Дабић, Богдан 316, 330, 331, 373
 Dadić, Žarko 381
 Daka, P. 345, 350
 Dahl, Adolf 316
 Dalmatin, Jurij 394
 Damjanović, Stjepan 357, 373, 374, 375, 376
 Дамјаноски, Јован 389
 Даниловски, Јордан 384
 Даничић, Ђуро 160, 236, 239, 290, 376, 377
 Dardano, Maurizio, 345, 355
 Datković, Silvana 360
 Deanović, Mirko 401
 Деканић-Јаноска, Соња 316
 Deković, Darko 374
 Делић, Мићо 374
 Demiraj, Sh. 345
 Derrida, Jacques 307, 312

 Десницкаја, А. В. 345
 Деспић, Дејан 397
 Десподова, Вангелија 357, 358
 Дешић, Милорад 362, 379
 Dijk, Teun A. van 307
 Diklić, Zvonimir 379
 Димитријев, Александар 384
 Димитријевић, Наум 317, 323, 325
 Димитровски, Тодор 384, 386, 399
 Динић-Кнежевић, Душанка 403
 Djamić, Antun 374
 Дмитријев, П. А. 373, 374
 Dogo, Marco 356
 Дограмаџијева, Екатерина 357
 Доклестић, Љубиша 388
 Dolgan, Milan 390
 Dolenc, Anton 394, 396
 Dolenc, Milan 393
 Dolinar, Lojze 390
 Донз, Александар 331
 Donnellan, Keith 42, 46
 Dorsi, Pierpaolo 345, 349
 Dorčić, Vinko 345, 349
 Doçi, Rexhep 336
 Дошлић, Мишо 379
 Draga, Nail 336
 Драге, Henri 399
 Драшковић, Владо 317, 345
 Дрвошанов, Васил 384
 Дреновац, Јелица Б. 317, 336
 Dhrimo, A. 345
 Drosdowski, Günther 345, 352
 Dubović Nadalini, Niko 403
 Duda, W. 109
 Dudok, Miroslav 317
 Дуйчев, И. 357, 359
 Dular, Janez 390
 Dulewicz, I. 215
 Дулик, Бела 384
 Dulčić, Jure 368
 Dulčić, Pere 368
 Дуриданов, Иван 336
 Ducháček, Otto 345

 Gyetvai, Péter 403
 Ђокић, Нада 401
 Ђоковић, Милојко П. 382
 Ђорђевић, Милоје 343, 345
 Ђорђевић, Нада 317, 331
 Ђорђевић, Радмила 308, 327
 Ђукановић, Јован 345
 Ђурић, В. 118
 Ѓуровски, Јован 384

 Ердџац, Власта 308
 Erjavec, Tomaž 390
 Erhart, Adolf 334, 336

- Ерцег, Иван 403
 Ефимов, А. 129
 Žagar, Franc 393
 Zdralović, Muhamed 355
 Жељезнов, Душан 317
 Genette, Gerard 308
 Žerić, Stanko 317, 327, 399
 Жибрег, Ивона 308
 Живановић, Борђе 404
 Живанчевић, Милорад 404
 Жигић, Дарко 317
 Жигић, Татјана 362
 Жилетић, Зоран 327, 355
 Žužek, Igor 395, 397
 Жуковская, Л. П. 83, 330, 331
 Zabierowska, Krystyna 307, 308
 Zabrocki, T. 215
 Zagravec, Franc 393
 Заимов, Йордан 357
 Zaina, Eliza 348, 355
 Zamboni, Alberto 336
 Zařeba, Alfred 336
 Захаров, Лав 317
 Зашов, Благој 381
 Зверковская, Н. П. 19, 38
 Zelko, Ivan 336
 Zenko, Franjo 381
 Zečević, Vesna 368
 Zečević, Divna 374
 Zumberi, Abdullah 355
 Златановић, Момчило 336, 383
 Znika, Marija 362
 Zoričić, Ivan 360
 Zorko, Zinka 394
 Zudini, Diomiro 349, 355
 Zupanc, Vlasta 396
 Zupančić, Metka 317
 Иванов, В. В. 317
 Иванова, Олга 337, 384
 Иванова-Мавродинова, Вера 357, 359
 Ивановски-Глиговичанец, Александар 384
 Ивин, А. А. 163
 Ивић, Милка 41—47, 134, 146, 147, 148, 151, 152, 154, 160, 161, 235—243, 221, 299—301, 307, 308, 312, 331, 400, 401
 Ивић, Павле 1—16, 27, 38, 58, 60, 116, 124, 365, 368, 374, 376, 400, 401
 Ivšić, Stjepan 4, 5, 13, 373, 399, 401
 Igličar, Albin 390
 Игњатовић, Михаило 317
 Игњачевић, Светозар М. 317
 Илиевски, Петар Хр. 337, 357, 385
 Илић, Никола П. 383
 Инић, Слободан 366
 Iričanin, Gordana 317, 318
 Исаченко, А. В. 8
 Islamaј, Shefkije 347, 404
 Islami, Sami 337, 347
 Ismajli, Rexhep 347, 353
 Jagić, Vatroslav 187, 293
 Jakić, Blanka 397
 Jacobsen, Per 399
 Jakobson, Roman 31, 38, 282, 283, 318
 Jakopin, Primož 395
 Jakopin, Franc 308, 337, 340, 399
 Jan, Zoltan 404
 Јанева, Марија 318
 Јанићијевић, Јован 318
 Janko, Anton 318
 Јанушев, Михаил 404
 Jančić, Božidar 318
 Јанчулева, Ружица 314, 318
 Јањић, Јован 383
 Japelj, Jurij 394
 Jasenovac, France 400
 Јањимовић, Миодраг 337
 Јакоски, Воислав 389
 Jahić, Dževad 308
 Јашар-Настева, Оливера 178
 Jeziorski, Jan 327, 328
 Јелић, Зоран 318
 Jelić, Roman 403
 Елкина, Н. М. 248
 Јелчић, Милица 379
 Јерковић, Вера 85, 113, 295, 374
 Јерковић, Јован 374, 378
 Jernej, Josip 347, 348
 Јовановић, Вл. 114
 Јовановић, Гордана 83—90, 186, 187, 196, 199, 201, 205, 206, 207, 212, 267, 293—295, 328, 358
 Јовановић, Зоран 401, 404
 Јовановић, Ксенија 308
 Јовановић, Миливоје 318
 Јовановић, Младен 308, 318, 319
 Јовановић, Томислав 371
 Јовић, Душан 279—286, 308, 310, 311, 374
 Јовићевић, Радојица 186, 187, 190, 330, 331, 400
 Jogan, Savin 390
 Yokoyama, Olga 41, 46
 Jonke, Ljudevit 235
 Junković, Zvonimir 368
 Јуранчић, Јанко 358, 397, 400
 Јурчевић, Иван 379
 Yusuf, Süreyya 355
 Јутронић-Тихомировић, Дуња 308, 368

- Kabashi, Jashar 319
 Kaburaki, Etsuko 41, 46
 Kalinski, Ivan 337
 Kalmeta, Ratimir 337
 Kalsbeek, Janneke 368
 Кантарџиев, Ристо 404
 Kantor, Marvin 331, 332
 Kapaldo, Mario 358
 Карамзин, Н. М. 263, 265, 269, 270, 271
 Каранфиловски, Максим 314, 319, 331, 333, 385
 Karadža-Garić, Mevlida 381
 Караџић, Вук Стефановић 111, 112, 118, 121, 123, 133, 232, 236, 239, 269, 270, 288, 289, 290, 300, 356, 372, 373, 400
 Karolak, Stanislaw 331
 Карпенко, Ю. А. 337
 Kasumović, Ahmet 378
 Kattein, Rudolf 328
 Сатарано, Giuseppe 344, 352
 Катих, Реља 371
 Katičić, Radoslav 78, 235—243, 337, 356
 Kahane, Renée 348
 Kahane, Henry 348
 Кашић, Зорка 361
 Кашић, Јован 8, 111, 130, 146, 299—301, 397, 398, 400
 Kenstowicz, Michael 308, 311
 Kentrić, Dragica 319
 Kern-Francetić, Divna 319, 320
 Keta, В. 348, 350
 Quirk, Randolph 276
 Kissebert, Charles 308, 311
 Китановски, Наум 385, 388
 Klein, Wolfgang 316, 319
 Klenin, Emily 41, 46
 Клинар, Станко 319, 348, 397
 Kmecl, Marko 390
 Knezović, Ravao 348
 Kawalik-Kaletka, Zofia 309
 Kawalska, Anna 331
 Ковачевић, Е. 51
 Ковачевић, Милош 309, 362
 Ковачевић, Радмила 187, 293—295, 358
 Kodrin, Miran 337, 342
 Кока, А. А. 162
 Kola, J. 348, 350
 Kolenić, Ljiljana 374
 Kolka, Aleksandar 319
 Комас, Даша 395
 Конески, Блаже 58, 59, 358, 385, 387
 Конески, Кирил 385, 387
 Конечни, Евица 319
 Constantini, Lionello 111
 Кончаревић, Јелена 344, 402
 Корешпу, F. 23, 30, 39
 Коритар, J. 111, 400, 404
 Копривица, Јован 368
 Kordaš, Marjana 319
 Korytkowska, M. 215
 Коробар-Белчева, Марија 385
 Корубин, Благоја 385
 Coseriu, Eugenio 309
 Koseska-Toszewa, Violetta 215—227
 Kostallari, A. 348, 350
 Костић, Страхинја 128
 Костић, Борђе 319
 Костић Палански, Звонимир 319
 Коцески, Перо 385
 Kociančić, Štefan 385
 Кошелев, А. 184
 Košmrlj-Levačić, Maja 395
 Кошутих, P. 146
 Kravar, Miroslav 331, 361, 362, 401
 Kraigher, Hojka 395
 Krakar-Vogel, Boža 390
 Kramer, Kristina 385
 Kranjec, Marko 303, 402
 Kraut, Bojan 395
 Krahenbuhl, O. P. 319
 Krašovec, Jože 319
 Krek, Leon 309, 395
 Križ, Jadranka 379
 Križaj, Martina 405
 Križanić, Juraj 369, 400
 Krmpotić, Joso 374
 Crompton, Andrew 390
 Крстић, Аника 319, 320
 Крстић, Угљеша 320
 Крстовски Тихомир-Томе 389,
 Круминг, Андрей 371
 Кручинина, И. Н. 67
 Кубик, М. 66
 Кузмич, Михаел 320
 Кузнецов, П. С. 32, 38
 Кулаковски, П. 113
 Kuna, Herta 85, 111, 130, 295—298, 375
 Kunaver, Jurij 395
 Kuno, Susumu 41, 46, 47
 Kunst-Gnamuš Olga 309, 390, 391, 393
 Cooper, R. 218, 219
 Kurent, Tine 337
 Kutina, L. 129
 Kuhač, F. 374
 Kučanda, Dubravko 41, 46, 348
 Lavencu, Marius 348
 Лаинович-Стојановић, Надежда 397, 399
 Lakoff, R. 109

- Ламбић-Божовић, Љиљана 303
 Lang, E. 102, 103, 106, 109
 Láncz, Irén 348
 Lauer, Reinhard 397
 Lausegger, Herta 393
 Lauf, Emiel 320
 Левин, В. 127, 128
 Lederer, Marianne 320, 322
 Lenček, Rado L. 389, 391, 392, 400
 Леонидова, М. 184
 Lehiste, Ilse 12
 Lehr-Splawiński, Thaddeusz 152
 L'Hermite, René 337
 Lleshi, Qazim 348
 Lcöshmann, Martin 315, 320
 Лештарих, Српко 398
 Лиманоски, Нијази 337
 Limon, David 348
 Lipińska-Grzegorek, M. 215
 Lees, Robert 241
 Leech, G. 276
 Ličen, Marina 309
 Lovce, Zdenka 400
 Ловрен, Љиљана 379, 380
 Logar, Tine 12
 Logar-Pleško, Alenka 402
 Лозаноски, Димитар 405
 Lozovan, Eugen 338
 Лома, Александар 338
 Ломоносов, М. В. 264, 266
 Ломтев, Т. П. 158, 225
 Лончар, Душко 379
 Lončar, Mate 378
 Lončarić, Mijo 368
 Лопатин, В. В. 67
 Лотман, Юрий, 284
 Lloshi, Xh. 348, 350
 Lubaś, Władysław 338, 385
 Ludvik, Dušan 338
 Lukežić, Iva 375
 Lukenda, Marko 381
 Лукић, Вера 320
 Lunt, Horace G. 59
 Luppi, Aldo 320
 Luštek, Vlasta 391

 Lafe, E. 345, 348, 350
 Leka, F. 348, 350
 Likaj, E. 345, 348
 Ljubetić, Jerko 320

 Magdu, Lia 348
 Maglajić, Munib 378
 Magner, Thomas F. 344, 348
 Madatova-Poljanec, M. 184
 Maier, Rudolf 375, 376
 Majdić, Viktor, 391, 392
 Majendorf, Dž. 84
 Малетић, Нада 368
 Малиновски, Георги 354

 Malić, Dragica 375
 Malkiel, Yakov 338
 Mamić, Mile 375, 381
 Mann, Stuart E. 349
 Мандић, Живко 338
 Мано-Зиси, Катарина 375, 405
 Manoliu-Manea, Maria 349
 Mańczak, Witold 331
 Maretić, Tomo 134, 232, 276
 Mares, F. V. 23, 24, 38, 84
 Маруниак, I. 215
 Маринковић, Радмила 358
 Марјановић-Умек, Ljubica 320
 Марков, Борис 173—184, 328, 338,
 356, 386
 Марковић, Бративоје 383
 Marković, Zdenka 401
 Марковић, Марија 320
 Марковић, Милица 386
 Марковић, Радул 382, 383
 Маркус, Саша 280, 281, 284, 366
 Маројевић, Милена 331, 332
 Маројевић, Радмило 17—40, 139, 141,
 145, 147, 150, 151, 167, 168, 245—262,
 303, 320, 331, 332, 338, 400
 Marti, Roland 358
 Martinet, André 306, 309, 312
 Martinić, Jerko 375
 Marušić, Mira 343, 349
 Marčetić, Tamara 320
 Мاستило, Наталија 382
 Матијашевић, Јелка 328
 Матић, Младен 398
 Matulina, Željka 309
 Матусевич, М. Ј. 109
 Machek, V. 30, 39
 Mahnić-Cosić, Ana 328
 Medeši, Helena 320
 Межински, Марија 320, 325
 McDaniel, Gordon 375
 Melvinger, Jasna 309
 Мелик, Василиј 400
 Menac, Antica 398
 Menac, Mira 368
 Merku, Pavle 349, 400
 Merle, Gilbert 362
 Merleau-Ponty, Maurice 309
 Metahysa, Vlaznim 320
 Mehmeti, Enver 349
 Metzeltin, Michele 349
 Мечковска, Н. Б. 328, 332, 391
 Mijavec, Marija 321
 Miyamoto, Ken C. 361
 Mikalja, Jakov 376
 Mikkelsen, Hans Kristian 363
 Mikeš, Melanija 315, 321
 Mikić, Pavao 309
 Микић, Чедомир 366

- Miklič, Tjaša 309
 Miklošič, Fran 187
 Miko, František 321
 Миладниов, Димитрије 389, 401
 Милаковић, Димитрије 400
 Милатовић, Бранислав 309
 Müller, Barbara 101—110
 Müller, Bodo 338
 Müller, K. 109
 Милидраговић, Милица 321
 Милинковић, Љубо 137—171, 332, 378
 Милинковић, Милован 309
 Милићевић, Благо 379, 380
 Miloš, Damir 309
 Милошевић, Ксенија 363
 Mindak, Jolanta 215, 349, 356
 Минова-Гуркова, Љиљана 386
 Миновић, Миливоје 309, 375, 380
 Минчић, Ксенија 375
 Миовски, Мито 358
 Miotto, Luigi 349, 354
 Mirdita, Zef 349
 Митева, Димка 386, 405
 Митровић, Марија 321
 Митропан, Петар 321
 Mihăescu, Haralambie 349
 Mihaila, Gheorghe 371
 Михаиловић, Г. 115
 Михаиловић, Љубомир 310, 321, 349
 Михајловић, Велимир 23, 111, 128, 338
 Михајловић, Зарије 380
 Михајловић, Јасмина 382
 Михајловић, Младен 109, 310, 328
 Mihajević, Milan 375
 Михаљевић, Милица 363
 Мицьк, А. А. 332
 Мишеска-Томић, Олга 310, 318, 321
 Мишковић, Милош Д. 338
 Мишчевић, Ненад 310
 Младеновић, Александар 111, 112, 113, 115, 116, 122, 130, 133, 135, 263—272, 358, 375
 Младеновски, Симо 389
 Moguš, Milan 269, 361, 369, 374, 375
 Moder, Janko 321, 391
 Можажева, В. О. 332
 Мојашевић, Миљан 400
 Мокиенко, В. М. 400
 Molnár Czíkós, László 349
 Монеv, Љубиша 321
 Motaln, Valter 310
 Моћник, Rastko 310
 Moszyński, Leszek 92, 98, 358
 Мошин, Владимир 83, 113
 Mrázek, Roman 147
 Мразовић, Павица 328, 345, 349
 Мркаљ, Сава 269
 Мршевић, Драгана 363, 405
 Mudra, Jiří 331
 Мујаж, Hasan 350
 Mukafovsky, Jan 283
 Mulai, Juliška 321
 Mulc, Ivana 358
 Mulaku, Latif 350
 Mulaku, Ragip 350
 Муљачић, Žarko 338
 Munishi, Zijadin 347, 350
 Muratagić, Hasnija 378
 Murati, Qemal 350, 386
 Muster-Čenčur, Nanika 350
 Muftić, Teufik 350
 Nazor, Anica 85, 295, 402
 Најчевска-Сидоровска, Марија 321, 328
 Накеv, Спио 405
 Nakić, Anuška 321
 Nartnik, Vlado 391
 Настић, Добрила 327
 Naumov, Aleksander 376
 Nahtigal, Rajko 183
 Neweklowsky, Gerhard 368, 369, 376, 393
 Nègre, Ernest 338
 Недељков, Љиљана 334, 338
 Недељковић, Миле 383
 Недељковић, Олга 85, 332
 Nežirović, Muhamed 350
 Ненадић, Гојко 322
 Ненадовић, Слободан 185
 Nehring, Gerd-Dieter 350
 Nećak-Lük, Albina 391
 Никодиновски, Звонко 310
 Николаева, Т. М. 43, 46
 Николић, Вера 322, 325
 Николић, Душан 363, 366
 Николић, Милија 379, 380
 Николић, Мирослав 44, 45, 47, 369
 Николић, Светозар 330, 332
 Николић, Тихомир 322
 Николовска, Елица 386, 405
 Николовски, Атанас 380, 386
 Nikpalj, Vida 322
 Никчевић, Војислав П. 338, 400
 Novak, Vilko 393, 395
 Novak, France 391, 395
 Новаковић-Стефановић, Невенка 303, 363
 Ного, Љиљана 303
 Носић, Милан 338
 Nurković, Safet 514
 Nushi, Musa 351

- Обрадовић, Доситеј 116, 118, 129
 Обрадовић, Радмила 351
 Ожегов, С. И. 178, 184
 Ока, Олга 310
 Окука, Милош 306, 310, 311, 369, 376
 Olesch, Reinhold 369
 Ogwell, George 310
 Orešnik, Janez 391
 Orožen, Martina 394
 Oros, Marius Ilie 339
 Орфелин, Захарије 115
 Осипов, Владимир 322
 Остојић, Бранислав 287—291, 310, 332, 363, 376, 405
 Остојић, Т. 113
 Ostrozubi, Fuat 351
 Ostromęcka-Fraćziak, Božena 332
 Оташевић, Ђорђе 398
 Oschlies, W. 386, 388
- Павић, М. 113, 114, 116, 125
 Павковић, Васа 279—286, 398, 399
 Pavlinić-Wolf, Andriana 405
 Pavličić, Pavao 379
 Павловић, Владимир 366
 Palkovič, Konstantin 400
 Palmer, Frank 310, 312
 Панкратова, Н. П. 330, 332
 Панов, Бранко 358
 Pansini, Mihovil 310
 Пантелић, Марија 295, 358
 Pandžić, Miljenko 376
 Papp, György 351
 Папић, Марко 343, 345, 351, 353
 Pató, Imre 402
 Pătruț, Ioan 351
 Paulin, Andrej 395
 Pasch, R. 106, 109
 Пашоска, Маргарита 314, 322, 332, 333
 Пеев, Коста 387
 Pellegrini, Giovan Battista 339
 Pelz, Ivan 363, 366
 Пенушлиски, Кирил 388, 389
 Пенчић, Сава 322
 Перван, М. 310, 311
 Перић, Александар 310, 322, 363, 405
 Перичић, Властимир 397, 398
 Перовић, Верослава 322
 Перцова, Н. Н. 310
 Peterca, Miroslav 382
 Peterlin, Marjeta 322
 Peti, Mirko 363
 Петканов, Иван 339
 Петковић, Јован 322
 Petr, Jan 331
 Петров, Бранислав 322
- Petrov-Slodnjak, Marija 393, 394
 Петровић, Велимир 328
 Петровић, Владислава 363, 398
 Петровић, Дамњан 376
 Петровић, Даница 371
 Петровић, Драгољуб 369, 382, 400
 Петровић, Миодраг М. 339
 Петровић, Радмила 322
 Петровски, Бранко 405
 Петронијевић, Божинка 328
 Петрушевски, Илија 339
 Pétursson, Magnús 351
 Пецо, Асим 57—64, 229—233, 333, 336, 366, 369, 378, 383, 400
 Пешикан, Андреј 185—213
 Пешикан, Митар 49—54, 85, 187, 199, 201, 207, 339, 359, 363, 366, 369
 Пешковскиј, А. М. 65
 Pisani, Vittore 339
 Пилетић, Милица 322
 Пилковић, Е. 311
 Пилковић, М. 311
 Пипер, Предраг 125, 140, 142, 314, 316, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 332, 362, 363, 402
 Пиштало, Борис 405
 Pllana, Shefqet 323, 351, 356
 Planina, France 400
 Платон 282, 283
 Plečnik, Janez 394
 Podbevšek, Katja 392
 Pogačnik, Jože 392, 394
 Pogorelec, Breda 392, 394, 400
 Појатић, Дурђија 323
 Pohl, Jacques 351
 Pohl, Heinz Dieter 339
 Poláková, Helena 322
 Половина, Весна 78, 311, 328, 364
 Половина, Пера 311
 Poljanec, R. 184
 Поп-Атанасов, Ѓорѓи 359, 387, 405
 Попадић, Љиљана 322
 Попов, Бојан 339
 Попова, Т. П. 229—233
 Поповић, Бранислава 328, 352
 Поповић, Љубомир 155
 Поповић, Магдалена 352
 Поповић, Миленко 311, 357, 359
 Поповић, Мирјана 319, 323
 Поповић, Михаило 352
 Porcher, Louis 322
 Поспелов, Н. С. 65
 Потегња, А. А. 20, 39
 Pottier, Bernard 311
 Роџкар, Ivanka 391
 Pranjić, Krunoslav 311, 378
 Franjković, Ivo 376
 Praprotnik, Nada 339
 Pretnar, Tone 323, 387, 392

- Прибићевић, Ивана 362, 364
 Prijic-Niseteo, Ivana 323
 Prosoli, Alojzije 352
 Прћић, Љубица 380
 Ртићар, Adela 376
 Пујић, Саво 339
 Пулевски, Ѓорѓи 400
 Puratić, Željko 348, 352
 Putanes, Valentin 339, 376, 398, 400, 401
 Puhar, Jože 395
 Рус, Matjaž 340
 Пуцко, Василий 359
- Raguž, Dragutin 376**
 Радић, Првослав 323, 380
 Радић-Дугоњић, Милана 329
 Радически, Науме 387
 Радовановић, Јанко 332
 Радовановић, Милорад 311, 377
 Радовић-Тешић, Милица 364
 Радојичић, Мирко 406
 Радојичић, Ђ. Сп. 113
 Радосављевић, Озрен М. 340
 Радошевић, Нинослава 359
 Радуловић, Зорица 366
 Радуновић, Ристо 303
 Reinhart, Johannes 377
 Рајић, Јован 115
 Rajkić, Lukrecija 398
 Райков, Божидар 359
 Reichenbach, H. 219
 Rajhman, Jože 323
 Рака, Fadil 352
 Ракић, Станимир 311, 361, 364
 Ракић-Милојковић, Софија 369
 Ramovš, Fran 59, 394
 Russel, Bertrand 219
 Racetin, Filip 382
 Rebec, Ivan 352
 Ревзин, И. И. 19, 27, 39
 Relković, Matija-Antun 376
 Реметић, Слободан 369
 Ressel, Gerhard 364
 Ressel, Svetlana 364
 Resulović, Mustafa 352
 Rešetar, Milan 230
 Ribarova, Zdenka 358, 359
 Rigler, Jakob 115, 394, 400, 401
 Rigler, Leo 395
 Ridanović, Midhat 311, 313, 323, 364
 Rizaj, Skender 352
 Rymut, K. 333
 Wreen, Michael 42, 46
 Ристић, Снежана 397
 Ристовски, Блаже 406
 Робовски, Никифор 389
 Rode, Matej 323, 396
- Rode, Franka 323
 Rodić, Nikola 85, 186, 187, 196, 212, 293, 295, 332, 377, 401
 Розанова, В. В. 332
 Розенталь, Д. Э. 175
 Rozman, Vinko 396
 Roy-Seifert, Utta 323
 Rojs, Jurij 333, 402
 Rohlfs, Gerhard 403
 Reuther, Tilmann 311
 Rupnik, Marija 392
 Rupčić, Ljudevit 323
 Rosetti, Alexandru 340
 Rospond, Stanisław 340
 Rusu, Valeriu 356
 Rous, Donka 333
- Sabo, Agneš 324**
 Сабо, Олга 303
 Савић, Бранислава 324
 Савић, Јован 380
 Савић, Момчило Д. 356, 364
 Савић, Свенка 324, 364, 406
 Sawicka, Irena 215—227, 329
 Sadiku, Zeqir 329
 Sadkowski, Vaclav 324
 Саздов, Томе 359, 389, 401
 Салечич, Јаков 324
 Saloni, Z. 92
 Salter, G. 396
 Samara, M. 350, 352
 Самарџија, Мирко 364
 Sapir, Edward 286
 Сафронов, Г. И. 373, 377, 400
 Svartvik, J. 276
 Светина, Ксенија 404, 406
 Svetlík, Jan 66
 Sedaj, Engjell 324, 352, 353
 Sędzik, Władysław 370
 Sejdiu, Shefki 350, 352, 353
 Sekereš, Stjepan 361, 364, 377
 Sekulić, Ante 403
 Секулић, Зоран 366
 Селешковић, Даница 320, 322, 324
 Szeli, István 354
 Seliškar, Nevenka 324
 Selimi, Agim 329
 Senčar, Marjeta 324
 Сибиновић, Миодраг 324
 Silić, Josip 307, 310, 311, 312
 Сиљаноски, Велко 387
 Sima, X. 350, 353
 Симитчиев, Коле 356
 Симић, Радоје 312, 361
 Simoni, Zef 353
 Синдик, Нада П. 359, 382
 Sironić-Bonefačić, Nives 324
 Sjöberg, Anders 359

- Скерлић, Јован 114
 Скобликова, Е. С. 162
 Skok, Petar 335, 400
 Скорвид, С. С. 27, 39
 Skračić, Vladimir 340
 Skubic, Mitja 353
 Slaveva, Lidija 359
 Slamnig, Svevlad 353
 Sluga, Meta 340
 Smailović, Ismet 340, 377, 398
 Smolej, Viktor 333, 340
 Смольская, А. К. 333, 364
 Snoj, Marko 340, 353
 Соболевский, А. А. 115, 119, 125, 126, 128
 Sauvageot, Aurélien 352
 Sović, Ivan 377, 378
 Соколова, Г. В. 67, 80
 Соларић, Павле 113, 130
 Сольачић, Иво 364
 Saussure, Ferdinand de 280, 281, 282, 283
 Софронјевић, Милорад 324
 Spanring, Helena 353
 Спасић, Александар 324
 Спасић, Драган 312
 Спасић, Љильана 303
 Спасов, Људмила 387
 Spaho, F. 51
 Срдевић, Љильана 397
 Средић, Гвозден 353
 Sršen, Janez 392
 Stavileci, Esat 353
 Стакић, Милан 333
 Сталев, Георги 389
 Стаматоски, Здравко 402
 Стаматоски, Трајко 387, 399, 401, 402
 Станисављевић, Даница 382
 Станић, Милија 287—291
 Станковић, Богољуб 65—82, 147, 157 325, 329, 333
 Станковић, Станислав 312
 Станковска, Љубица 340
 Stanovnik, Majda 325
 Станојевић, Глигор 371
 Станојчић, Живојин 366
 Stanonik, Marija 11, 13
 Станчић, Љильана 382
 Staszewski, Jerzy 329
 Стевановић, Михаило 44, 47, 67, 68, 71, 75, 77, 78, 112, 126, 134, 140, 146, 147, 149, 157, 158, 160, 162, 246, 366
 Стевић, Слободан 353
 Степанов, Милош 366
 Stepanov, Stjepan L. 375, 377, 399
 Степаноски, Ристо 388
 Стефановић, Димитрије 187, 205, 206, 340, 359, 377
 Стефановић, Стеван 363, 364, 380
 Стефанија, Драги 385, 388
 Стефановски, Љупчо 312, 329
 Стијовић, Светозар 120
 Стојановић, Андреј 329, 406
 Стојановић, Љубомир 185, 293
 Стојановић, Момчило 377
 Стојановић, Смиљка 364
 Стојков, Стојко 58, 59
 Стојнић, Мила 325
 Стојческа-Антић, Вера 359
 Стоканов, Радивој 371
 Strnad, Janez 396
 Strojan, Marjan 325
 Strohal, Rudolf 2, 8
 Strugar, Novak 325
 Stulli, Bernard 372
 Суботић, Љильана 182, 377
 Suzanić, Vjekoslav 354
 Sula, Fazli 356
 Sulejmani, Fadil 353, 354
 Sulejmani, Naхhere 354
 Суперанская, А. В. 340
 Suhadolnik, Stane 396
 Сухотин, В. П. 153, 161
 Sučić, Vlado 325, 329
 Tavčar, Zora 392
 Танасић, Срето 303, 312, 378
 Танасковић, Дарко 406
 Tandarić, Josip 84, 377
 Tannen, Deborah 312
 Танкосић, Слободан 398
 Tanoski, Franjo 366
 Tancig, Peter 390, 392
 Тарановски, Кирил 325
 Татаревска, Ленка 389
 Tafra, Branka 377, 398
 Таџи, Hamit 354
 Twardzik, Waclaw 378
 Težak, Stjepko 370, 380, 401
 Tekavčić, Pavao 340
 Тер-Акопян, Алла 325
 Терзић, Александар 325, 329
 Терзић, Богдан 329
 Терић, Гордана 354
 Timroth, Wilhelm von 312
 Тут, Michal 312, 333
 Тодорова, Љильана 325
 Толстая, С. М. 371
 Толстой, Н. И. 111, 112, 113, 117, 248, 270, 330, 333
 Thomaj, J. 350, 354
 Томашевић, Бошко 312
 Томић, Емина 370
 Томић, Миле 544
 Томовска, Мери 406
 Topolińska, Zuzanna 91—99, 219, 312, 331, 333, 388

- Toporišič, Jože 392, 394, 395, 396, 401
 Топоров, Владимир И. 341
 Точанац, Душанц 312, 325
 Тошовић, Бранко 329
 Трајковић, Боровоје 380
 Трајковски, Петар 354
 Трбулин, Зорица 325
 Тредияковский, В. К. 263, 264, 265,
 266, 267, 268, 269, 270, 272
 Трифуновић, Ђорђе 378, 406
 Трнавци, На† 4
 Тростинска, Р. А. 398
 Трубачев, О. Н. 23, 30, 39, 187, 341
 Трубецкой, Н. С. 19, 23, 24, 25, 39
 312
 Tulip, Mark R. 344, 354
 Turk, Marija 312
 Tušjak, Juraj 325
- Ђирић, Драгиња 325, 345
 Ђирковић, Милорад 363, 365
 Ђорић, Божо 186, 371, 378, 380
 Čosić, Vjekoslav 313, 330, 345
 Qosja, Rexher 352
 Ђупић, Драго 370, 372, 401
 Ђурић, Момчило 341
 Ђуџуз, Љубица 325
- Узунова, Елена 372
 Ujčić, Rudolf 367, 370
 Uhlisch, Gerda 355
 Unbegaun, B. G. 113, 265
 Urban, Krystyna 307, 313
 Urbany, Marijan 326
 Урукало, Миливој М. 341
 Усикова, Р. П. 388
 Успенский, Б. А. 263—272
 Uhlík, Rade 398
 Ushaku, Ruzhdi 341, 352, 355
- Fabjan-Bajc, Diomira 326
 Falińska, Barbara 370
 Fališevac, Dunja 379
 Falk Knut, Olof 341
 Fancev, Franjo 2
 Vasmer, Max 23, 39, 187
 Facciolati, Giacomo 296
 Feka, Th. 345, 350
 Feldbauer, Božidar 381, 382
 Feleszko, Kazimierz 215
 Ferreira, José de Azevedo 346
 Fermaglia, Giuseppe 360
 Fehmui, Fatmir 345
 Fiedler, Wilfried 346, 356
 Филиповић, Драган 326
 Филиповић, Владимир 382
- Filipović, Rudolf 138, 341, 330, 370, 398
 Филиповски, Ђорѓи 387
 Finka, Božidar 365, 370, 401, 402
 Финкель, А. М. 174, 176
 Firth, J. R. 275
 Fisiak, Jacek 215
 Фишер-Поповић, Ана 313
 Flerè, Đurda 326
 Flora, Radu 357
 Florin, Sider 326
 Фомина, М. И. 175
 Forstnerič, France 390
 Фортунатов, Ф. Ф. 65
 Franičević, Marin 379
 Francescato, Giuseppe 346, 393
 Фролова, С. В. 19, 31, 32, 39
 Fučić, Branko 378
- Havranek, Gisela 385, 388
 Хајдин, Мирко 326
 Humes, Del 308, 313
 Halilović, Senahid 370, 402
 Halliday, M.A.K. 213—278
 Halimi, Mehmet 346, 347
 Hamm, Josip 397, 398, 402
 Hannick, Christian 360
 Hanuš, Barbara 326
 Hargreaves, Anna 343, 347
 Hasanaj, Adem 347
 Hafiz, Nimetullah 346
 Hase, Franka 346, 348
 Хаџи Константинов, Јордан 404
 Haxhilazi, P. 347, 350
 Хаџимејлић, Јасна 341
 Хаџић, Јован 377, 400
 Nevaj Uskufi, Muhamed 398
 Hamp, Eric P. 341
 Herrity, Peter 126
 Herman, Joseph 347
 Herczeg, Giulio 347
 Херцигоња, Весна 402
 Hidi, A. 347, 350
 Higgins, John 307
 Hysa, E. 345, 347
 Hjelmslev, Louis 275
 Hladnik, Miran 389, 390
 Häusler, Maja 320, 326
 Holub, J. 23, 30, 39
 Holzer, Georg 237
 Horvat-Vukelja, Željka 322, 326
 Horga, Damir 406
 Hoxha, Gani 351
 Hraste, Mate 369, 370
 Хрват, Смиља 330
 Христовић, Драгољуб 406
 Hruš, Vera 322, 326
 Xu Gao yu 355
 Hubschmid, Johannes 341

Hudelja, Niko 326, 347
Hurm, Antun 397, 399
Husines, Renata 326

Цапукевич, В. В. 175
Cvetko-Orešnik, Varja 333
Цейтлин, Р. М. 83
Celmić, Davorka 401
Cenaj, Ali 344
Цепенков, Марко 389
Cerabregu, Muharem 341
Цесар, Иван 313
Cesnik, Svetka 344
Cichońska, Maria 333
Crevatin, Franco 344
Crljenko, Branimir 371

Čabej, Eprem 344
Čavić, Edita 326
Čale, Frano 401
Чампар, Драгован 401
Čaušević, Ekrem 344
Chafe, Wallace L. 313
Čseh, Márta 326, 344
Czichocki, Sieglinde 344, 345
Чобин, Тимотеј 402
Човин, Бранимир 326
Čok, Lucija 327
Čop, Bojan 341
Črnivec, Ljubica 385, 388
Чукалов, С. 184
Чукарски, Благој 360
Чумак, Владимир 365
Чундева, Нина 388

Цоговић, Алија 342
Jolly, David 343, 348
Johns, Tim 307, 313
Цукески, Александар 388
Цунић, Викторија 399
Цурова, Аксинија 359, 360

Шанский, Н. М. 174, 175, 177
Шапкарев, Кузман А. 389, 400
Шаранда, А. Н. 140
Šaur, V. 25, 29, 39
Šafarik, P.J. 111
Шекуларац, Божидар 327
Šestić-Curić, Lada 327
Shehu, H. 350, 354
Šivic-Dular, Alenka 342
Šimundić, Mate 342, 378
Šimunić, Antun 351, 354
Šimunković, Ljerka 354
Šimunović, Petar 335, 342, 369, 371, 401, 406
Шипка, Данко 399
Шипка, Милан 313, 367
Škaljić, Abdulah 61
Škarić, Ivo 360, 361
Škerlak, Vladimir 342, 396
Škerlj, Ružena 395, 396
Škiljan, Dubravko 313, 402
Škreb, Zdenko 399, 400
Šlenc, Sergij 354
Šovari, Roman 327
Šojat, Antun 365, 371, 378
Шокица, Славница 367
Шокларова-Љодоровска, Германија
Šonje, Šimun 348, 354
Schröder, Gisela 315, 327
Šrot, Vida 390, 392
Штавланин-Ђорђевић, Елена 372, 378
Štefanić, Peter 392
Štolfa-Stojaković, Darinka 392
Štornik, Janez 342
Stoffel, Hans-Peter 365
Štreklj, Karl 400
Štros-Bračko, Marina 327
Štrukelj, Inka 327
Štular, Pavel 396
Ščurić, Ljiljana 313
Šugar, Ivan 382
Šupuk, Ante 342
Ščerba, L. 101, 109

Регистар израдила *Биљана Сакотић*

